

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

1878'DEN GÜNÜMÜZE KIBRIS'TAN TÜRK GÖÇLERİ

DOKTORA TEZİ

Orhan TURAN

TEZ YÖNETİCİSİ

Prof.Dr. S.Esin (DERİNSU) DAYI

ERZURUM-2016

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “1878’den Günümeze Kıbrıs’tan Türk Göçleri” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek herhangi bir yöneme başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih :09.08.2017

Ad Soyad :Orhan Turan

İmza :

ÖNSÖZ

Göç, insanoğlunun kendini koruması ve daha iyi hayat şartlarını elde edebilmesi amacıyla gerçekleşmekteydi. Böylece kendi varlığını korurken beraberinde güvenlik, ekonomik, siyasi ve kültürel birçok etkiyi de taşımaktadır. Anadolu toprakları birçok medeniyete ev sahipliği yaptı. Değişik birçok topluluk da bu topraklara sığındı veya bu toprakları göç güzergâhı olarak kullandı. Kıbrıs Türkleri başta Türkiye olmak üzere çoğunlukla İngiltere ve Avustralya'ya göç etti. Bu göçler elbette bir Balkan ya da Kafkas göçleri değildi. Ancak adadaki Türk-Rum nüfus dengesi açısından oldukça önemliydi.

İngiltere 4 Haziran 1878'de adayı Osmanlı Devleti'nden "*Kıbrıs Sözleşmesi*" ile "*geçici*" olarak devraldı. Bu antlaşmayla Kıbrıs'ın idaresi "*siyasî*" olarak İngiltere'ye bırakılırken "*hukukî*" açıdan yönetimi Osmanlı Devleti'nde kalmaya devam edecekti. Bu değişikliği Ortodoks Rumlar sevinçle, Müslüman Türkler ise üzüntüyle karşıladı. İngiltere'nin Kıbrıs'ta tam hâkimiyet kurmasından sonra çeşitli nedenlerle ada dışına göçler başladı. Yine ada içinde cemaatler arası iç dinamiklere bağlı olarak "*yer değiştirmeler*" yaşandı.

Kıbrıs'tan yurt dışına yapılan göçlerle ilgili günümüze kadar çeşitli araştırmalar yapıldı. Ancak bu çalışmalar bir bütün olmaktan uzaktır. Akademik bir bakış açısıyla sürecin belirli dönemleri incelenmiş ancak Kıbrıs Türklerinin geneline yönelik kapsamlı bir göç ya da nüfus hareketliliği çalışmasının yapılmamış olduğu tespit edildi. Bu gerekçeyle Kıbrıs'tan Türk göçleri tarih biliminin ilkeleri doğrultusunda sebep-sonuç ilişkisi gözetilerek belgelere dayandırılmak suretiyle ortaya konulmaya çalışıldı.

İngiliz İdaresi "*Kıbrıs Sömürge Yönetimi*" olarak ifade edildi. Kıbrıs'ta farklı etnik ve milliyete sahip topluluklar bulunmaktadır. Bu topluluklar için "*cemaat*" terimi benimsendi. Bu bağlamda "*Türk cemaati*" ve "*Rum cemaati*" tabirleri kullanıldı.

Konumuz açısından İngiltere'deki "*The National Archives*" önemliydi. Burada "*Foreign Office*", "*Foreign Commonwealth Office*" ve "*Colonial Office*" belgelerinden faydalanıldı. Yine o dönemin adada görev yapan İngiliz yöneticilerinin Kıbrıs ile ilgili eserleri de incelendi. Kıbrıs Sömürge Yönetimi'nin resmi gazetesi olan "*The Cyprus Gazette*" ve her yıl düzenli olarak yayınlanan "*The Cyprus Blue Book*" adı verilen resmi yıllıklardan yararlanıldı.

Konunun diğer muhatabı olan Türkiye kısmında da ilgili arşivlerde araştırma yapıldı. Bu amaçla Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi ve Mikro Film Arşivi ve Ankara Milli Kütüphanesi'nden

faýdalanıldı. Yine Türk basını ayrıntılı olarak tarandı. Özellikle “*Milliyet*” gazetesinin elektronik ortama aktarılmış olması ve internet üzerinden ulaşılabilmesi büyük kolaylık sağladı. Konu ile ilgili yerli ve yabancı hatıralar, araştırma eserler, makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri incelendi.

Girne’deki Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi, Lefkoşa’daki Milli Kütüphane, Yakın Doğu Üniversitesi Kütüphanesi ve Dr.Fazıl Küçük Müzesi’nde araştırma yapıldı. Nüfus ve göç ile ilgili kayıtlar ise sınırlıydı. KKTC’de göçlerle ilgili düzenli kayıtlara 1977’den itibaren rastlanılmaktadır. Ancak Devlet Planlama Örgütü’nün göç kayıtları KKTC’ye gerçekleşen göçler olup; dış göç kayıtlarına rastlanılmamaktadır. Dolayısıyla göçler hakkında kesin sayısal veriler vermek mümkün değildir.

Bu çalışma, dört bölümden oluşmaktadır. Bölümlerin başlıkları ada Türkleri açısından “*kırılma noktaları*” olarak adlandırılabilir tarihler göre tasnif edildi. Giriş bölümünde; adayı yöneten devletler, nüfus hareketliliği ve Kıbrıs’a iskân edilen Türk göçünden bahsedildi.

Birinci Bölüm’de; Göç olgusu ve kavramları ile göç tipleri, Kıbrıs’ın jeopolitik teoriler açısından konumu, jeostratejik açıdan Kıbrıs’ın önemi, adanın Toplumsal Hayatı, Türkler, Rumlar ve diğer etnik grupların sosyal, ekonomik ve dini yapıları, demografik yapı ile göç, salgın hastalıklar ve asayiş sorunları, Kıbrıs köylüsünün sosyo-ekonomik yapısı ve karşılaştığı sorunlar ile çekirge istilalarına değinildi. Genel olarak ifade etmek gerekirse; Kıbrıs toplumunu oluşturan unsurlar ile bunların ada ile tarihsel bağlantıları tespit edilmiştir. Ada nüfusunun seyri ve buna etkide bulunan olumlu ve olumsuz şartlar da tespit edilerek incelendi. Ayrıca Kıbrıs ekonomisinin şartlarının analizi çalışmanın hedeflediği diğer bir alan oldu.

İkinci Bölüm’de; tarihi süreç içerisinde Kıbrıslı Türklerin nasıl “*Milleti Hâkime*” konumundan “*Milleti Hadime*” konumuna düştüğünü, Osmanlı Devleti sonrasında adanın kültürel değişimini ve bu değişimin Türklere yansımaları ele almaya çalıştık. Atatürk ve devrimlerinin Kıbrıs Türkleri tarafından algılanışı ve devrimlerin Kıbrıslı Türklerin sosyal hayatında getirmiş olduğu yeniliklere değinildi. Diğer taraftan Kıbrıs Ortodoks Kilisesi’nin etkilerini belirtmeye çalıştık. İngiltere’nin adayı işgali, I.Dünya Savaşı sırasındaki ilhâkı, Lozan Antlaşması ve Kıbrıslı Türklerin göçleri ve II.Dünya Savaşı ve sonrasında sosyo-ekonomik ve eğitim alanındaki yapılarından bahsedildi.

Üçüncü Bölüm’de; XX.yy’da Kıbrıs’ta yaşanan iç göç hareketleri ve bunlarla ilgili sosyal etkilerin neler olduğu, her iki toplumda da nüfus hareketlerinin gerekçeleri ve ortaya çıkardığı sonuçlar ele alındı. Tarihi açıdan bakıldığı zaman sayısal verilere rastlamakla

birlikte demografik verilerin toplanması ve değerlendirilmesi 1974 sonrası için daha belirgindir. Kıbrıs'taki cemaatlerin XX.yy içindeki iç göç hareketlerini incelemeyen sosyal değişimi ve tahlilini kavramak mümkün değildir. Nüfus hareketleri adadaki toplumların gelişmesine etki eden önemli unsurlardandır. Milliyetçilik fikirlerinin Kıbrıs'ta yaşayan her iki toplumda meydana getirmiş olduğu sosyal etkileri ve bu durumun toplumlararası ilişkilere yansımaları üzerinde duruldu. 1950'lerde başlayan kanlı çatışmaların 1960'da kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'yle birlikte "devlet terörüne" dönüşmesinden bahsedildi. 21 Aralık 1963'ü takip eden günlerde Kıbrıslı Türklere karşı uygulanan katliam, ambargolar, Rumların işlediği cinayetlere ve göçmenlerin durumuna değinildi. I. ve II. Barış Harekâtı'nın sebep ve sonuçları ele alındı.

Dördüncü Bölüm'de; Göç olgusu, göçü yaşayanların dramlarını da barındırmaktadır. Bu durum genellikle bilimsel çalışmalarda ihmal edilen bir yöndür. Oysa ki göç edenlerle yapılacak sözlü tarih çalışmaları, belgelere yansıyan satırların arka planındaki dünyayı daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir. Göçün temel ögesi olan göçmenin özel hayatı ile ilgili bilgiler olayın, siyasî, idarî, iktisadî, sosyal ve psikolojik boyutunun temelini de oluşturmaktadır. Bu amaçla bir anket formu hazırlandı. İngiltere'de kişilerin ilgi alanları, meslekleri ve bilgisiyle bağlantılı sorulara yer verildi. Bu sorular görüşme sırasında kaynak kişinin ilgi ve bilgisi doğrultusunda kendilerine yöneltilmiştir. Londra, Kıbrıslı Türklerin yoğun olarak yaşadığı bir şehirdir. Çeşitli gerekçelerle İngiltere'ye gidenlerin ve orada yaşayanların gözlemlerinden/tanıklıklarından yararlanıldı. Kişilerle ev ve işyerlerinde önceden randevu almak suretiyle birebir görüşmeler yapılmış; konuşmalar elektronik cihazla kaydedilmiştir. Katılımlı veya katılımsız gözlemlerle elde edilen bilgiler not defterine de kaydedilmiştir. Toplanan bilgilerin doğruluğu, kaynak kişilerle aynı bölgelerde bulunmuş benzer olayları yaşayıp görmüş kişiler veya yakınlarıyla görüşülmek suretiyle teyid edilmiştir. Eski yıllara ait yaşantılar ile ilgili kaydedilmiş görüntüleri ve yine bu bağlamda hazırlanmış belgesel yapımları izlemek suretiyle de anlatılanların doğruluğu irdelenmiştir. Kıbrıslı Türklerin İngiltere ve Avustralya'ya ilk göçleri, sosyo-kültürel varlıklarını korumak için örgütlenmeleri, adadaki soydaşlarına olan katkılarına değinildi. Ayrıca yurtdışındaki Kıbrıslı Türklerin kültürel kimliğini koruma ve sorunlarına çözüm odaklı önerilerde bulunuldu. Bu bağlamda yurtdışında yaşayan Kıbrıs Türk toplumuna, Türk Dili ve Kültürü Okulları'na ve KKTC'nin yapması gerekenler başlıkları altında ayrı ayrı ifade edildi.

Yüksek Lisans'tan beri beni bilimsel olarak teşvik eden Doktora aşamasında da beni destekleyen yerinde ikaz ve düzeltmeleriyle tezimi yönlendiren ve çalışmayı bana öneren değerli danışmanım Prof.Dr.S.Esin DERİNSU DAYI'ya teşekkür eder şükranlarımı sunarım.

Tecrübelerinden yararlandığım her zaman nezaket ve anlayışıyla desteklerini esirgemeyen Saygıdeğer Hocam Doç.Dr.İsmail EYYÜPOĞLU'na bu birikimin oluşmasındaki katkısını belirtmenin benim için bir borç olduğuna inanıyorum. Bir diğer Tez İzleme Komitesi üyesi kıymetli Hocam Prof.Dr.Fatma GEÇİKLİ'ye katkı ve desteklerinden ötürü çok teşekkür ediyorum.

Doktora tez çalışmasında birçok kişinin ve kurumun katkısı bulunmaktadır. Destek veren herkese teşekkür ederim. Çalışmada belirli bir seviyeye gelmişse ortak aklın ürünüdür ancak hatalar şüphesiz tamamıyla bana aittir. Eser mükemmellik iddiasında değildir. Ancak konu hakkındaki eksikliklerin giderilmesi yönünden katkıda bulunması temennisindedir. Bu bağlamda İngiltere'de "*The National Archives*", Türkiye'de Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet arşivleri, Milli Kütüphane, TBMM Kütüphanesi ve Mikrofilm ile KKTC'de Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi görevlilerine teşekkürü borç bilirim.

Bu yorucu süreçte sabırla çalışmamı destekleyen aileme minnettarım. Ayrıca Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü öğretim elemanı ve idari personeline çok teşekkür ederim. Doktora sürem boyunca yardım, görüş, düşüncelerinden yararlandığım; tezimin tamamlanmasında teşvik ve yakın desteklerini gördüğüm Prof.Dr.İbrahim Ethem Atnur, Prof.Dr.Ulvi Keser, Mehmet Yaşar Atnur, Uğur Baysal, Muhammed Ağaoğlu, Cemal Gazoğlu ve Özgür İpek'e ne kadar teşekkür etsem azdır.

İngiltere'deki araştırmalarım sırasında çalışmalarımı kolaylaştıran; Prof.Dr.Salâhi Ramadan Sonyel, Özlem Hüroğlu Engür, Mustafa Gençsoy, Şükrü Çetin, Orhan-Sema Başaran, İlhan-Pat Başaran, Mihrişah Safa, Türker Çakıcı, Osman Balıkçioğlu, Yılmaz Özyiğit, Tahsin Bilginer, Ertanç Hidayettin, Tevfik Zekâ, Ahmet Baştürk, Aysin Yılmaz, Çetin Ramadan, Emir Osman, Alp Ermiya, Akın Uysal, İlker Kılıç, Kelami Dedeade'ye; KKTC'de araştırmalarım sırasında yardımlarını gördüğüm Altay Sayıl, Metin Fahrioğlu, Gökhan Şengör, Kemal Atay ve Ali Nesim'e katkı ve desteklerinden ötürü minnettarım.

Orhan TURAN

Erzurum- 2016

ÖZET

Kıbrıs tarih boyunca bir göçler adası oldu. Adada 1878’de Osmanlı yönetimi sona erdi. İngiltere egemenliği ile başlayan süreç Türk göç ve nüfus hareketlerinin de başlangıcı oldu. Bu durum aynı zamanda iç siyasi gelişmeleri de değiştirdi. 1925’de ada “*Crown Colony*” ilan edildi. II.Dünya Savaşı sonrasında Kıbrıs’ın statüsünde değişiklik gündeme geldi. Bu süreç sonunda 1960’da Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu. 21 Aralık 1963 olayları ile cemaatler arası çatışmalar başladı. EOKA, Türklere karşı sistematik saldırılar gerçekleştirdi. 15 Temmuz 1974’te Nikos Sampson kendisini “*de facto*” olarak cumhurbaşkanı ilan etti. Türkiye 1974 yazında Barış Harekâtı’nı gerçekleştirdi. Adada yaşanan tedhiş ve ekonomik sorunlar nedeniyle göçler yaşandı. Bu durum aynı zamanda dış ve iç göçe sebebiyet verdi. İç göç ada içerisinde toplumların çoğunlukta olduğu bölgelere; dış göç ise çoğunlukla Türkiye, İngiltere ve Avustralya’ya gerçekleşti. Yine adada kuzeyden güneye, güneyden kuzeye göçler yaşandı. Bu çalışmada Kıbrıs’taki Türklerin göçü, tarihi gelişimi, terör hareketleri ve buna bağlı olarak nüfus hareketleri ile yurt dışındaki Kıbrıslı Türklerin sosyo-kültürel faaliyetleri ele alındı.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Türkler, Rumlar, Göç, Türkiye, İngiltere, Avustralya

ABSTRACT

Cyprus has been an island of migrations throughout history. The Ottoman governance ended in the island in 1878. The process which started with the British dominance became the beginning of Turkish migration and population movements. It, also, changed the internal political conflicts. The Island was announced as “*Crown Colony*” in 1925. The issue of change on the status of Cyprus was brought to agenda after the World War II. At the end of this process, Cyprus Republic was founded in 1960. Conflicts arose between the communities with the 21 December 1963 events. EOKA carried out systematic attacks against the Turks. Nikos Sampson, de facto, announced himself as president of republic on 15 July 1974. Turkey performed the Cyprus Peace Operation in the summer of 1974. Migrations occurred because of the terrorizing and economic problems in the Island. It also led to internal and external migrations. Internal migrations were into the regions where the communities are majority; external migrations were mostly into Turkey, United Kingdom and Australia. Furthermore, north-to-south and south-to-north migrations occurred in the Island. This study discusses the migration of Turks in Cyprus, historical background, terrorism movements and accordingly population movements, and socio-cultural activities of the Turkish Cypriots living abroad.

Keywords: Cyprus, the Turks, the Greeks, Migration, Turkey, United Kingdom, Australia

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR	XII
BİBLİYOGRAFYA.....	XIII
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE GÖÇ KAVRAMI VE KIBRIS'A ETKİLERİ

A- GÖÇ KAVRAMI	4
1- NÜFUS HAREKETİNİ SAĞLAYAN FAKTÖRLERE GÖRE GÖÇ TİPLERİ	8
2- NÜFUS HAREKETİNİN YÖNELDİĞİ SİYASAL ALANA GÖRE GÖÇ TİPLERİ	9
3- ZAMAN FAKTÖRÜNE GÖRE GÖÇ TİPLERİ	10
B- GÖÇLERİN KIBRIS'IN JEOPOLİTİK KONUMUNA ETKİSİ	11
1- Jeopolitik Kavramı.....	11
2- Kıbrıs Adası İle İlgili Jeopolitik Kavram ve Unsurlar	12
3- Jeopolitik Teorilere Göre Kıbrıs	16
a) Kara Hâkimiyet Teorisine Göre Kıbrıs'ın Önemi.....	16
b) Kenar Kuşak Hâkimiyet Teorisine Göre Kıbrıs'ın Önemi	19
c) Deniz Hâkimiyet Teorisine Göre Kıbrıs'ın Önemi	22
d) Hava Hâkimiyet Teorisine Göre Kıbrıs'ın Önemi.....	26
C- GÖÇLERİN JEOSTRATEJİK AÇIDAN KIBRIS'A ETKİLERİ	28

II.BÖLÜM

GÖÇLERİN KIBRIS'IN DEMOGRAFİK VE TOPLUMSAL HAYATINA ETKİLERİ (1570-1878)

A- KIBRIS'TA ETNİK YAPIL.....	34
1) Türkler.....	34
2) Rumlar.....	35
3) Adanın Diğer Etnik Unsurları	39

B- DEMOGRAFİK YAPIYI ETKİLEYEN UNSURLAR.....	44
1) Göçler.....	44
2) Salgın Hastalıklar ve Asayiş Sorunları	46
3) Kıbrıs Köylüsünün Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Karşılaştığı Sorunlar	48
4) Çekirge İstilaları.....	51
C- 1570-1878 YILLARI ARASINDA ADA NÜFUSUNA BİR BAKIŞ	52

III.BÖLÜM

İNGİLTERE İDARESİNDE KIBRIS VE NÜFUS HAREKETLİLİĞİ (1878-1923)

A- İŞGAL ŞARTLARININ OLUŞUMU (1878-1914)	62
1) İngiliz Yönetimi Karşısında Kıbrıs Türkleri.....	82
2) Göçlerin Başlaması	84
3) Rumların Enosis Talebi Karşısında Kıbrıs Türkleri	85
4) Kıbrıs Türklerinin Ekonomik Yapısı ve Göçe Etkisi.....	88
5) Türkler ve Rumlar Arasındaki Anlaşmazlık Konuları ve Göçe Etkisi	89
6) Yunan/Helen Uyrukluların Kıbrıs'a Yerleşmesi ve Enosis Propagandaları.....	90
7) Kıbrıs'ta Nüfus Dengesinin Bozulması	91
8) Ada İçerisinde Türklerin Göç Hareketleri	93
B- I.DÜNYA SAVAŞI'NDAN LOZAN ANTLAŞMASI'NA KADAR KIBRIS (1914-1923)	98
1) I.Dünya Savaşı'nın Başlaması ve Kıbrıs'ın İlhakı.....	98
2) Vatandaşlık Kavramının Süreç içerisinde Uğradığı Değişiklik ve Göçe Etkisi	100
3) Kıbrıs Türklerinin I.Dünya Savaşı Esnasında Yaşadığı Sıkıntılar.....	101
4) Yirmi Bin Makedonyalı Müslümanın Kıbrıs'a Yerleştirilmesine Dair Öneriler.....	105
5) 1918-1923 Yılları Arasında Rumların Enosis Talepleri ve Kıbrıs Türkleri	106

IV.BÖLÜM

LOZAN ANTLAŞMASI'NIN İMZALANMASI VE KIBRIS'TAN YAPILAN GÖÇLER (1923-1945)

A- LOZAN ANTLAŞMASI'NDA KIBRIS	108
1) Kıbrıs ile İlgili Maddeler.....	108
2) Adanın Sömürge İlan Edilmesi.....	110

B- KIBRIS'TAN TÜRKİYE'YE GÖÇLER	110
1) Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs Politikası ve Göçler	110
2) Türkiye Cumhuriyeti Konsoloslğunun Kıbrıs'ta Açılması	115
3) Mustafa Kemal Atatürk İçin Kıbrıs'ın Önemi	119
4) “ <i>Hakk-ı Hıyâr</i> ” İlkesi ve Göçlerin Başlaması	121
5) Kıbrıs Türk Basınında Göç Tartışmaları.....	128
6) Kıbrıs'tan Türkiye'ye “ <i>Beyin Göçü</i> ”	139
7) Kıbrıs Türklerinin Eğitim ve Ticaret Alanında Geriliği	140
C- II.DÜNYA SAVAŞI SONUNA KADAR YAŞANAN GELİŞMELER VE GÖÇLER (1939-1945).....	143
1) Kıbrıs Türklerinin II.Dünya Savaşı'na Katılımı	143
2) II.Dünya Savaşı Sırasında Yunanlı Mültecilerin Kıbrıs'a Yerleştirilmesi	145
3) Ada İçerisinde Türklerin Göç Hareketleri	152

V.BÖLÜM

II.DÜNYA SAVAŞI SONRASI KIBRIS'TA İÇ VE DIŞ GÖÇLER (1945-1975)

A- TÜRKLERİN ADA İÇERİSİNDEKİ GÖÇ HAREKETLERİ.....	155
B- KIBRIS TÜRKLERİNİN TÜRKİYE'DE ÖRGÜTLENME ÇALIŞMALARI.....	156
1) Kıbrıs Okullarından Yetişenler Cemiyeti	156
2) Kıbrıs Türk Kültür Birliği.....	159
3) Kıbrıs Türk Kültür Derneği.....	160
a- Kuruluş Aşaması	160
b- Türkiye'deki Kıbrıs Türk Derneklerini Birleştirme Çabaları	163
4- Yeşilada Dergisi.....	168
C- KIBRIS TÜRK TOPLUM İŞLERİ KOMİSYONUNUN ÇALIŞMALARI.....	168
D- PLEBİSİTTEN KIBRIS CUMHURİYETİ'NE KADAR TÜRK-RUM ÇATIŞMALARI VE GÖÇLERİ (1950-1960)	170
1) Rum Ortodoks Kilisesi'nin Plebisiti	170
2) Türk-Rum Çatışmalarının Başlaması ve Kıbrıs'ın “ <i>Sorun</i> ” Olarak Uluslararası Bir Boyut Kazanması	172
3) Cemaatlerarası Çatışmaların Başlaması ve Göçe Etkisi	174
4) Sömürge Yönetimi'nin Kırsal Bölgelerde Aldığı Güvenlik Tedbirleri	181

E-I.TÜRK BARIŞ HAREKÂTINA KADAR KIBRIS'TA CEMAATLERARASI ÇATIŞMALAR VE GÖÇLER (1960-1974).....	182
1) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluş Süreci.....	182
2) 1960 Nüfus Sayımı	184
3) Cumhuriyetin “Üç Yılı” (15/16 Ağustos 1960-21 Aralık 1963)	186
4) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Türk Tarafına Göre Fiilen Yıkılması (21 Aralık 1963).....	189
5) 21 Aralık 1963 “Kanlı Noel” Olayları ve Göçler.....	189
6) Türk ve Rum Cemaatleri Arasında Yaşanan Çatışmalar ve Türk Göçüne Etkileri (1964-1967).....	199
7) Türk ve Rum Cemaatleri Arasında Yaşanan Çatışmalar ve Türk Göçüne Etkileri(1964-1967).....	211
F- I.TÜRK BARIŞ HAREKÂTI VE SONRASI GERÇEKLEŞEN KİTLESEL NÜFUS HAREKETLİLİĞİ: GÜNEYDEN KUZEYE TÜRK GÖÇÜ VE DIŞ GÖÇE YANSIMALARI	214
1) I. Türk Barış Harekâtı (20 Temmuz 1974) Ve Cenevre Konferansları	214
2) Rumların Türklere Uyguladığı Esir Kampları	215
3) Rumların Türklere Yaptığı Toplu Katliamlar Ve II. Türk Barış Harekâtı'nın Başlaması (14-16 Ağustos 1974)	218
4) II. Türk Barış Harekâtı Sonrası Kıbrıs'ta Nüfus Hareketliliği.....	221
5) İngiliz Üslerinde Mahsur Kalan Kıbrıs Türkleri.....	224
6) Türk-Rum Nüfus Mübadelesi	228

VI.BÖLÜM

KIBRIS TÜRKLERİNİN ÇOĞUNLUKLA GÖÇ ETTİĞİ ÜLKELER VE ÖRGÜTLENMELERİ

A- İNGİLTERE'YE GÖÇ EDEN KIBRIS TÜRKLERİ	232
1) II.Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'de Zorlu Yaşam Koşulları	232
2) Kıbrıs Türklerinin Göç Etme Nedenleri	233
3) Kıbrıs Türklerinin İngiltere'deki Yerleşim Yerleri.....	237
4) Türklerin Çalışma Alanları ve İş Yerleri	239
5) Örgütlenme	242
a- Kıbrıs Türk Cemiyeti ve Faaliyetleri	244
1) Cemiyet ve Türk Dili-Kültürü Eğitimi	247

2) Cemiyetin Sosyal Hayata Katkısı	250
b- Türk Toplumunu Futbol Federasyonu	251
c- İngiltere Kıbrıs Türk Dernekleri Konseyi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri.....	252
6) İngiltere'deki Kıbrıs Türklerinin Kıbrıs Türk Milli Mücadelesine Destekleri	258
7) Protesto ve Mitingler.....	259
8) Kıbrıs'a Yapılan Yardımlar	260
B- AVUSTRALYA'YA GÖÇ EDEN KIBRIS TÜRKLERİ.....	261
C- YURTDIŞINDAKİ KIBRIS TÜRKLERİNİN NÜFUSU	265
D-YURTDIŞINDA YAŞAYAN KIBRIS TÜRKLERİNİN KÜLTÜREL KİMLİĞİNİ KORUMA VE SORUNLARINA ÇÖZÜM ODAKLI ÖNERİLER.....	266
1) Yurtdışı Kıbrıs Türk Toplumunun Görev ve Sorumlulukları	267
2) Türk Dili ve Kültürü Okullarının İşlevi	268
3) KKTC'nin Yapması Gerekenler	268
4) Türkiye Cumhuriyeti'nin Yapması Gerekenler.....	270
SONUÇ	272
EKLER	280

KISALTMALAR

ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AB	:Avrupa Birliği
BYLT	:Basılmamış Yüksek Lisans Tezi
BDT	:Basılmamış Doktora Tezi
Bty	:Basım tarihi yok
BM	:Birleşmiş Milletler
Byy	:Basım yeri yok
CENTO	:Central Treaty Organization
CO	:Colonial Office
Çev	:çeviren
Dr.	:Doktor
ed	:Editör
EOKA	:Etniki Organosis Kiprion Agoniston
FO	:Foreign Office
FCO	:Foreign Commonwealth Office
GKTY	:Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi
GKRY	:Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KATAK	:Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu
KTKF	:Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu
KTKD	:Kıbrıs Türk Kültür Derneği
KKTC	:Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
M.Ö.	:Milattan Önce
M.S.	:Milattan Sonra
PRIO	:Peace Research Institute
RAF	:Royal Air Force
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
S.	:Sayı
s.	:sayfa
TMT	:Türk Mukavemet Teşkilatı
TSK	:Türk Silahlı Kuvvetleri

UNRRA :United Nations Relief and Rehabilitation Administration

Yay. :Yayınlar

Yay. Haz :Yayına Hazırlayan

BİBLİYOGRAFYA

A- ARŞİVLER

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi (Girne-KKTC)

The National Archives (Londra-İngiltere)

B- RESMİ YAYINLAR VE TUTANAKLAR

Düster

Hansard (Parlamento Tartışmaları)

Accounts and Papers (Parlamento Belgeleri)

Command Papers (Kraliyet Buyruğu)

The Cyprus Blue Book

C- SÜRELİ YAYINLAR

1.Gazeteler

Akın

Bozkurt

Cumhuriyet

Cyprus Gazette

Cyprus Mail

Cyprus Observer

Daily News

Halkın Sesi

Hür Söz

Kuzey Kıbrıs

London Gazette

Londra Gazete

Milliyet

Newsweek

Olay

Special News Bulletin

The Homeward Mail

Times

Zafer

2.Dergiler

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi

Avrasya Etütleri Dergisi

Güvenlik Kuvvetleri Dergisi

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi

Uluslararası İlişkiler

Tesam Akademi Dergisi

Tarih İncelemeleri Dergisi

Tarih ve Toplum

Düşünen Siyaset Dergisi

Yeni Kıbrıs

D- SÖZLÜKLER

Ağakay, Mehmet Ali, **Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük**, Ankara, 1966.

Emiroğlu, Kudret, **Antropoloji Sözlüğü**, Ankara, 2003.

Marshall, Gordon, **Sosyoloji Sözlüğü**, Ankara, 1999.

Ozankaya, Özer, **Toplumbilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara, 1984.

Püsküllüoğlu, Ali, **Arkadaş Türkçe Sözlük**, Ankara, 2000.

Uluslararası Göç Örgütü, **Göç Terimleri Sözlüğü**, İsviçre, 2009.

Ülken, Hilmi Ziya, **Sosyoloji Sözlüğü**, İstanbul, 1969.

E- HATIRALAR VE ARAŞTIRMA ESERLER

A Chronology of the Cyprus Problem, 1878-1980, Turkish Cypriot Human Rights Committee, byy, 1980.

Akkayan, Taylan, **Göç ve Değişme**, İstanbul, 1979.

Akgür, Zeynep Gökçe, **Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik (1970-1993)**, Ankara, 1997.

Anderson, M.S., **The Eastern Question**, London, 1978.

Alasya, H.Fikret, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, Byy, 1992.

- Alasya, Halil Fikret, **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri**, Ankara, 1977².
- An, Ahmet, **Kıbrıs Türk Kültürü Üzerine Yazılar**, Lefkoşa, 1999.
- Altan, Mustafa Haşim, **Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri**, KKTC, 2003³.
- Asar, Aydoğan, **Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları**, Ankara, 2004.
- Armaoğlu, Fahir, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, (1914-1980)**, I, Ankara, 1991⁷.
- Aydın, Nurullah, **Türkiye'nin Milli Güvenlik Stratejisi**, İstanbul, 2008.
- Ayios Spiridon'un Çanları: Mehmet Ali Tremeşeli'nin Anıları**, (Yay. Haz: R. Halluma), Lefkoşa, 2007.
- Balkan Harbi (1912–1913)**, I, Harbin Sebepleri, Askeri Hazırlıklar ve Osmanlı Devleti'nin Harbe Girişi, Ankara, 1970.
- Barutçu, Ecmel, **Hariciye Koridoru**, Ankara, 1999.
- Bozkurt, Enver, Demirel, Havva, **Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu**, Ankara, 2004.
- Birand, Mehmet Ali, **30 Sıcak Gün**, İstanbul, 1990.
- Brown, L.Carl, **İmparatorluk Mirası**, İstanbul, 2000.
- Bryant, Rebecca, **Kıbrıs'ta Yerinden Olmak Sivil ve Askeri Çatışmanın Sonuçları, Rapor 2: Hayat Hikâyeleri: Kıbrıs Türk Toplumunu**, Peace Research Institute, Oslo, 2012.
- Cahit, Neriman, **Araplara Satılan Kızlarımız**, Lefkoşa, 2013⁴.
- Cobham, Claude Deleval, **Excerpta Cypria: Materials for A History of Cyprus**, Cambridge, 1908.
- Celâleddin, Mahmud, **Mirat-ı Hakikat**, III, İstanbul, 1327.
- Copeaux, Etienne, Mauss-Copeaux, Claire, **Taksim Bölünmüş Kıbrıs 1964-2005**, (Çev: Ali Berktaş), İstanbul, 2009.
- Crawshaw, Nancy, **The Cyprus Revolt**, London, 1978.
- Çakar, Filiz Yıldız, **"Türkiye'nin Geleneksel Güvenlik Sorunu"**, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, (Ed: Refet Yinanç, Hakan Taşdemir), Ankara, 2002.
- Çalgüner, Cemil, **Nüfus Hareketleri**, Ankara, 1959.
- Çay, Abdulhalûk, **Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963**, Ankara, 1989.
- Çevikel, Nuri, **Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası (1570-1960)**, İstanbul, 2006.
- Demirağ, Fikret, **Şu Müthiş Savaş Yılları**, Lefkoşa, 1999.
- Demirağ, Hasan, **Kıbrıs: Onlar ve Biz, 1571-1956**, Lefkoşa 2003.
- Demirci, Sevtap, **Belgelerle Lozan, Taktik-Stratejik-Diplomatik Mücadele 1922-1923**, (Çev: Mehmet Moralı), İstanbul, 2011.
- Drusotis, Makarios, **Kıbrıs 1963-1964 İlk Bölünme**, (Çev: Ali Çakıroğlu), Lefkoşa, 2008.

- Egeli, Sabahattin, **1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Nasıl Yıkıldı**, İstanbul, 1991.
- Emgili, Fahriye, **Bosna-Hersek'ten Türkiye'ye Göç (1878-1934)**, (BDT), Ankara, 2011.
- Enginsoy, Cemalettin, **Türkiye'nin Millî Güvenliğine İlişkin Çevre Koşul ve Etkileri, Güncel Konular**, Ankara, 1981.
- Eren, Ahmet Cevat, **Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri, Tanzimat Devri, İlk Kurulan Göçmen Komisyonu, Çıkarılan Tüzükler**, İstanbul, 1996.
- Ertekün, Necati M., **Inter-Communal Talks And the Cyprus Problem**, Nicosia, 1977.
- Erciyas, Osman, **Açıklamalı Kıbrıs Türk Yer Adları Sözlüğü**, Lefkoşa, 2010.
- Eryılmaz, Bilal, **Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi**, İstanbul, 1996.
- Danişmend, İsmail Hami, **Türklük Meseleleri**, İstanbul, 2006.
- Dayı, S.Esin, **Elviye-i Selâse'de (Kars, Ardahan, Batum) Millî Teşkilatlanma**, Erzurum, 1997.
- Drusotis, Makarios, **Karanlık Yön EOKA**, Lefkoşa, 2007².
- Dr.Fazıl Küçük'ün Anıları ve Siyasal Örgüt Çalışmaları**, (Yay Haz: Altay Sayıl), Lefkoşa, 2010.
- Dr.Fazıl Küçük, **Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri**, (Yay.Haz: Altay Sayıl), Lefkoşa, 2012⁴.
- Gazioğlu, Ahmet C., **Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960-1964, Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı- 4**, Ankara, 2003.
- Gazioğlu, Ahmet, **İngiliz İdaresinde Kıbrıs (1878-1960)**, İstanbul, 1960.
- Gazioğlu, Ahmet C., **Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878) 308 Yıllık Türk Dönemine Yeni Bir Bakış**, Lefkoşa, 2000².
- Gazioğlu, Ahmet C., **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952) Enosis Çemberinde Türkler Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı**, İstanbul, 1996.
- Geçikli, Recep Murat, **Menderes Hükümetleri Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri**, İstanbul, 2016.
- Gibbons, H.Scott **Peace Without Honour**, Ankara, 1969.
- Gibbons, Harry Scott, **Kıbrıs'ta Soykırım**, Lefkoşa, 2003.
- Gişi, İrfan, **Göksun İlçesinde Yaşanan Göç Hareketlerinin Sosyo-Ekonomik Analizi**, Kahramanmaraş, 2007.
- Göçgün, Önder, **"Hususi Mektuplarına Göre Namık Kemal ve Magosa" Namık Kemal Sempozyumu Bildirileri (27-28 Nisan)**, Gazi Mağusa, 1998.
- Gürel, Şükrü Sina, **Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika, I**, Ankara, 1984.

- Gürkan, Haşmet M., **Kıbrıs Tarihinden Sayfalar**, Lefkoşa, 1982.
- Gürel, Ayla, Hatay, Mete, Yakinthou, Christalla **Kıbrıs'ta Yerinden Olmak, Sivil ve Askeri Çatışmanın Sonuçları, Rapor 5: Olaylar ve Algulamalara Genel Bir Bakış**, PRI, Oslo, 2012.
- Hart-Davis, C.H., **Cyprus: Report and General Abstracts of The Census Of 1921**, London, 1922.
- _____, **Cyprus: General Abstracts Of The Census Of 1931**, Nicosia, 1932.
- Hill, George, **A History of Cyprus, I-IV**, London, 1952.
- Ilgaz, Hasene, **Kıbrıs Notları**, İstanbul, 1949.
- İlhan, Suat, **Jeopolitikten Taktiğe**, İstanbul, 1971.
- _____, **Dünya Yeniden Kuruluyor**, İstanbul, 1999.
- İsmail, Sabahattin, Birinci, Ergin, **Kıbrıs Türkünün Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre: Meclis-i Milli (1918), Milli Kongre (1931)**, Lefkoşa, 1987.
- İpek, Nedim, **İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler**, Trabzon, 2006.
- Jennings, R.C., **Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World 1571-1640**, New York, 1993.
- Karpat, Kemal H., **Osmanlı Nüfusu (1830–1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri**, Ankara, 2003.
- Karabulut, Bilal, **Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik**, Ankara, 2005.
- Konnari, Nicolaou **Cyprus: Society And Culture 1191-1374**, 2005.
- Kyrris, Costas P., "*Kıbrıs'ta Osmanlı Dönemi: 1570-1878*", **Kubrus: Doğu Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası**, (der. ve çev: M. Akif Erdoğan), Lefkoşa, 2010.
- Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, **Kıbrıs'ın Tarihi Gelişimi ve KKTC**, Ankara, 1984.
- Kızılyürek, Niyazi, **Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs**, İstanbul, 2002.
- _____, **Glafkos Klerides**, İstanbul, 2007.
- Konur, İsmet, **Kıbrıs Türkleri**, İstanbul, 1938.
- Korkut, Fadıl, Niyazi, **Hatıralar**, (Yay. Haz: Harid Fedai-Mustafa Haşim Altan), Gazimağusa, 2000.
- Oberling, Pierre, **Bellapais'e Giden Yol, Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs'a Zorunlu Göçü**, (Çev: Mehmet Erdoğan), Ankara, 1988.
- Ortaylı, İlber, **Osmanlı Barışı**, İstanbul, 2004.
- Ortega, A., **The Ortega Report, July 1964**, Lefkoşa, 2011.

Mavrogordato, Alexander, **Cyprus: Report and General Abstracts of The Census Of 1901**, Nicosia, 1901.

_____, **Cyprus: Report and General Abstracts of The Census Of 1911**, London, 1912.

Mallinson, William, **A Modern History Cyprus**, New York, 2005.

Maier, Franz Georg, **Cyprus From Earliest Time to the Present Day**, London, 1968.

Mengüç, Arslan **Anılda Erenköy**, İstanbul, 2005.

Monypenny, W.F. and Buckle, G.E. **Life of Benjamin Disraeli The Earl of Beaconsfield, II**, London, 1929.

Nedjatigil, M. Zaim, **The Cyprus Conflict, A Lawyer's View**, Nicosia, 1981.

Nevzat, Altay, **Nationalism Amongst the Turks of Cyprus: The First Wave**, Oulu, 2005.

Kocabaşoğlu, Uygur, **Anadolu'daki Amerika: 19.Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları**, İstanbul, 1991.

Köksal, Filiz, **Türk Basınında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu**, Ankara, 2013.

O'Malley, Brendan, Craig, Ian, **The Cyprus Conspiracy: America, Espionage and the Turkish Invasion**, London, 2007.

Özer, İnan, **Kentleşme Kentleşme ve Kentsel Değişme**, Bursa, 2004.

Öke, Mim Kemal, **Uluslararası Boyutlarıyla Anadolu-Kafkasya Ekseninde Ermeni Sorunu 1914-1923**, İstanbul, 1996.

Öksüzöğlü, Oktay **Kıbrıs Türk Basınından Portreler 1: Mehmet Remzi Okan**, Lefkoşa, 1990.

Öksüzöğlü, Oktay, **Persecution of Islam in Cyprus**, Lefkoşa, bty.

Republic of Cyprus, **Census of Population and Agriculture, Population by Location, Race and Sex-1960**, I, Nicosia, 1960.

Rayner, James, **Ezilmiş Çiçekler, Kıbrıs'ta Yunan-Rum Canavarlığı**, (Çev: Ülman Seva, Der: Terzioğlu M.Said Arif), Lefkoşa, 1982.

Samani, Hasan, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs (1839-1878)**, Basılmamış Doktora Tezi (BDT), Ankara, 2006.

Sarısır, Serdar, **Demografik Oyun Sürgün (1919-1923)**, İstanbul, 2006.

Sandıklı, Atilla, **Jeopolitik ve Türkiye Riskler ve Fırsatlar**, İstanbul, 2011.

Serter, Vehbi Zeki, **Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım, Göç-Acı ve Gözyaşı**, Ankara, 2008.

- Sözen, Ahmet, **The Cyprus Conflict and the Negotiations: A Political and International Law Perspective**, Ankara, 1998.
- Şahin, Recep, **Tarih Boyunca Türk İdarelerinin Ermeni Politikaları**, İstanbul, 1988.
- Tayhani, İhsan, **Tanıklarıyla Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi**, Ankara, 2009.
- Tekeli, İlhan, **Göç ve Ötesi**, İstanbul, 2008.
- Terzioğlu, Said Arif, **Kan, Gözyaşı ve Barış**, İstanbul, 1989.
- Turan, Orhan, **Tarihten Günümüze Kıbrıs Türk Basını (1879-2009)**, Ankara, 2013.
- Tüfekçi, Suat, **Kırsal Kesimlerden Büyükşehirlere Göç ve Göçün Aile Yapısında Meydana Getirdiği Değişiklikler (İstanbul Örneği)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2002.
- Tezkan, Yılmaz, Taşar, M.Murat, **Dünden Bugüne Jeopolitik**, Ankara, 2002.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi – **Kıbrıs Seferi**, Ankara, 1971.
- Türkiye'nin Göç Tarihi 14.Yüzyıldan 21.Yüzyıla Türkiye'ye Göçler**, (Der:M.Murat Erdoğan, Ayhan Kara), İstanbul, 2015.
- Türk Enformasyon Merkezi, **Kıbrıs: Gerçeğin Işığında Sorun**, Lefkoşa, 1967.
- Üşümezsoy, Şener, Şen, Şamil, **Yeni Dünya Petrol Düzeni ve Körfez Savaşları**, İstanbul, 2003.
- Panzac, Daniel, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba (1700-1850)**, (Çev: Serap Yılmaz), İstanbul, 1997.
- Percival, D.A., **Cyprus: Census Of Population and Agriculture 1946, Report and Tables**, London, 1949.
- Plümer, Fazıl, **The Cyprus Problem: Religious Tolerance and All That!**, Nicosia, 1988.
- Reddaway, John, **Burdened With Cyprus**, Nicosia, 1986.
- Vural, Yücel, **Kıbrıs'ta Etnik İlişkilerin Gelişim ve Siyasal Sisteme Etkileri**, BDT, Ankara, 1996.
- Volkan, Vamık D., **Kıbrıs: Savaş ve Uyum Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi**, İstanbul, 2008.
- Yavuzalp, Ercüment, **Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik**, Ankara, 1993.
- Yaşın, Özker, **Girne'den Yol Bağladık**, İstanbul, 1976.
- Yüceuluğ, Ratıp, **Demografi**, Ankara, 1966.
- Yalçın, Cemal, **Göç Sosyolojisi**, Ankara, 2004.
- Zeytinli, Murat, **Zorunlu Göçler ve Türkiye'de Dersim 1938 Örneği**, İstanbul, 2012.

F- MAKALELER

Akçalı, Emel, “*Avrupa Birliği’nin Kıbrıs Politikası*”, **Kıbrıs ve Geleceği Ekonomi-Politik Bir Tartışma**, (Ed: Dr.İrfan Kalaycı), Ankara, 2004.

Akgün, Sibel, “*Kıbrıs Türk Toplumunun Bağımsızlık Mücadelesinde TMT Öncesi Kurulan Direniş Örgütlerinin Yeri*”, **I.Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu**, 21-23 Kasım 2008, Sempozyum Bildiri Kitabı I, (Yay. Haz.Ulvi Keser), Ankara, 2009.

Alasya, H.Fikret, “*Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Kuruluşundan Sonra Makarios’un Hareket Hattı*”, **Kıbrıs ve Türkler**, Ankara, 1964.

Aydın, Mithat, “*İstanbul Konferansı (1876)’na Giden Yolda İngiltere’nin ‘Doğu’ Politikası*”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2/XVII, Denizli, 2005, (ss.69-78)

Beckingham, Charles Fraser, “*Islam and Turkish Nationalism in Cyprus*” , Die Welt des Islams, IV/4, 1956.

Bozkurt, İsmail, “*Kıbrıs Türkleri’nde İngiliz Sömürge Yönetimi’ne Karşı Destanlarla Direnme*”, Journal For Cyprus Studies, IV/1, (Kış 1998).

Canyaş, Hüseyin, Kocakuşak, Süha, Canyaş, F.Orkunt, “*Doğu Akdeniz Güvenlik Mimarisi ve Küresel Güç İlişkileri Bakımından İsrail, Kıbrıs İlişkileri*”, **Amme İdaresi Dergisi**, II/46, Haziran, 2013.

Dr.Fazıl Küçük, “*Katliam Başlıyor*”, **Halkın Sesi**, 23 Haziran 1955, S.No: 3734. s.1.

Dr.F.Küçük, “*Tazminat işi Ne Oldu?*”, **Halkın Sesi**, 2 Haziran 1968, S.No: 8110. s.1

Dr.F.Küçük, “*Harabeler üzerine Harabeler*”, **Halkın Sesi**, 6 Eylül 1958, S.No: 4211.

Erdoğan, Mehmet Akif, “*Kıbrıs’ın Türkler Tarafından Fethi ve İlk İskân Teşebbüsü (1570-1571)*”, (Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu), Ankara, 1993.

Gönüllü, Müzeyyen, “*Dış Göç*”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.1,1996.

Erdoğan, M. Akif, “*Kıbrıs Ermenileri Üzerine Notlar (1580-1640)*”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XVIII/1, (Temmuz-2002), (1-12).

Gürsoy, Cevat R., “*Kıbrıs Müşahedeleri*”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, XX/3-4, (Temmuz-Aralık 1962), ss.(161-212).

Hasgüler, Mehmet, Şahin, Çiğdem, “*İngiltere’nin Kıbrıs’ı Askeri Üs Olarak Yapılandırma Stratejisi*”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, III/11, 2007.

Fedai, Harid, “*Kıbrıs’ta Sıtmanın Kökünü Kazıyan Bilim Adamı: Mehmed Aziz Bey*”, Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı, III, Ankara, 2005.(1701-1715)

Irkad, Ulus “*II. Dünya Savaşı’nda Kıbrıslılar*”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, S.154, İstanbul, 2006.

- İşcan, İsmail Hakkı, “*Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları*”, **Uluslararası İlişkiler**, I/2, Ankara, 2004.
- Keser, Ulvi, “*Kıbrıs'ta Ermeni Toplumuna Kesitsel Bir Bakış:1915-1963*”, **Tesam Akademi Dergisi** (Ocak 2015), II/1, s.51-88.
- Özey, Ramazan, “*Türk Dünyasının Jeopolitik Önemi ve Başlıca Problemleri*”, **Avrasya Etütleri Dergisi**, 2001.
- Hikmet, Öksüz, “*Lozan'dan Sonra Kıbrıs Türklerinin Anavatana Göçleri*”, **Tarih ve Toplum**, 32/187 (Temmuz 1999), ss.35-38.
- Tamçelik, Soyalp, “*Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi*”, **Center For Turkish Studies Portland State University**, III/1, August, 2011.
- Soyalp Tamçelik, “*Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri*”, **Bilig** (Güz 2012), S.63.
- Sonyel, Salâhi R., “*İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı(1878-1960)*”, **Belleten**, LIX/224, (Nisan 1995).
- Ulutaş, S. “*Çukurova Bölgesi Ermeni Olaylarında Kıbrıs'ın Rolü*”, **III.Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu**, (18-20 Ekim), Ankara, 2012.
- Uslu, Nasuh, “*Kıbrıs Sorunu ve ABD*”, **AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği**, (Ed:İrfan Kaya Ülger, Ertan Efeğil), Ankara, 2002.
- Wallerstein, Immanuel, “*Osmanlı İmparatorluğu, Akdeniz ve Avrupa Dünya Ekonomisi (1560-1800)*”, **Osmanlı**, VI, Ankara, 1999.

G - e-KAYNAKLAR

- <http://www.turkajansikibris.net/print.php?news=154630>
- <http://www.kibrissondakika.com/ingiltere-kibris-turk-dernekleri-konseyyinden-atilimler>
- <http://www.starkibris.net/index.asp?haberID=212616>
- http://www.kibrispostasi.com/index.php/cat/35/news/178155/PageName/KIBRIS_HABERLERI
- <http://mfa.gov.ct.tr/tr/dis-politika/yurt-disinda-yasayan-kibrisli-turkler>
- <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=359031>
- <http://www.hurriyet.com.tr/avustralyada-ilk-kez-bir-turk-kadin-milletvekili-secildi-27678198>
- <http://www.starkibris.net/index.asp?haberID=218154>
- <http://www.acikgazete.com/ozel-dosyalar/2009/03/24/ingiltere-deki-kibrisli-turkler.htm>
- <http://www.adabasini.com/haber/kibris-turklerini-caresizlik-goc-ettiriyor-256083.html>

GİRİŞ

Kıbrıs, Doğu Akdeniz havzasında yer almaktadır. Sicilya ve Sardunya'dan sonra Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır. Coğrafi girinti ve çıkıntıları içeren 782 km uzunluğundaki sahilleri ile kendisine özgü bir şekle sahiptir. Ada "*şehadet parmağı*" Türkiye'nin İskenderun körfezini gösteren bir ele benzetilebilir¹. 9.251 km² yüzölçümü ile Türkiye kıyılarından 70, Suriye'den 100, Mısır'dan 370, Rodos'tan 400 ve Yunanistan'dan 800 km uzaklıktadır². 34° 33'-35°41' kuzey paralelleri ile 32°17'-34°35' doğu meridyenleri arasında yer alır. Kuzeyinde en yüksek zirveleri genellikle 1.000 metreyi aşmayan Beşparmak ile güneyinde Trodos dağları bulunmaktadır³.

Ada, Anadolu, Mısır ve Doğu Akdeniz ticaret yolları üzerinde bulunmaktadır. Ada, Hititler ve Mısırlılar arasında sürekli bir mücadele konusu oldu. Egemenlik ikisi arasında el değiştirdi. Daha sonra Fenikeliler adanın hâkimi oldu⁴.

M.Ö.1200'de Dor saldırıları başladı. Bu aynı zamanda birtakım göçleri de beraberinde getirdi. Bu göçler sonunda siteler kuruldu. Ege ve Anadolu'dan gelen kavimler Kıbrıs'ta koloniler kurmaya başladı. Fenikelilerin hâkimiyeti M.Ö.709'da Asurluların Kıbrıs'ı almalarına kadar devam etti⁵. Ancak Asur nüfuzu kendisini M.Ö.669'a kadar hissettirdi. Kıbrıs bir süre bağımsız bir krallık olarak devam etti. Mısırlılar yeniden bölgeye hâkim oldu. Persler buna M.Ö.525'de son verdi⁶. Pers egemenliği Makedonyalı Büyük İskender'in Perslere karşı kazandığı M.Ö.333'deki İssus Savaşı'na kadar devam etti. Büyük İskender'in M.Ö.323'de ölümü imparatorluğun generalleri arasında paylaşılmasına sebep oldu. Kıbrıs adası da Mısır'da egemenliği ele geçiren General Ptoleme'nin oldu. Ptoleme ailesinin hanedanlığı M.Ö.56'ya kadar devam etti. Ada bu tarihte Romalı Komutan Marcus Porteus Cato tarafından Roma'ya bağlandı. M.S.395'te Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla Kıbrıs, Bizans/Doğu Roma İmparatorluğu'na bağlandı⁷.

Bizans döneminde Kıbrıs; Fenike, Filistin, Suriye ve Kilikya'ya bağlı bir eyalet oldu. Bizans egemenliğinde Kıbrıs'ta büyük değişiklikler yaşandı. Hıristiyanlığı kabul eden ilk

¹ Cevad R.Gürsoy, "*Kıbrıs Müşahedeleri*", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, XX/3-4, (Temmuz-Aralık 1962), s.167.

² Cevad R.Gürsoy, "*Kıbrıs'ın Coğrafi Durumu*", Kıbrıs ve Türkler, Ankara, 1964, s.8.

³ Robert Biddulph, "*Cyprus*", *Proceedings of the Royal Geographical Society and Monthly Record of Geography*, New Monthly Series, S.11, s.707.

⁴ Hüseyin Metin, *Kıbrıs Tarihine Toplu Bir Bakış*, Lefkoşa, 1959, s.22-23.

⁵ Halil Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, Ankara, 1988, s.4.

⁶ Afif Erzen, "*Kıbrıs Tarihine Bir Bakış*", s.4.

⁷ H.F.Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.8-10.

yerlerden birisi oldu. Ayrıca İstanbul Başpiskoposu I.Epiphanius'un çabalarıyla Ortodoks Kilisesi kuruldu⁸. Bizans döneminin bir diğer önemli olayı da Yunanca'nın resmi dil olmasıydı. Bu durum Rum olmadıkları halde Kıbrıs Hıristiyan halkının Yunanca'nın Bizans'ın resmi dili olmasından sonra yeni dili benimseyerek "*Yunanlılaşmalarına*"na neden oldu⁹. Kıbrıs VII.yy'da yeni bir mücadeleye sahne oldu. Ada 632-964 arasında Bizans sınırlarına dayanan İslam orduları tarafından yirmi dört kez kuşatıldı. Bizans İmparatoru II.Nikeforos Fakos 964'te Kıbrıs üzerinde yeniden hakimiyet kurdu. Ancak yapılan anlaşmayla İslamiyete ait kutsal yerlerin tanınması Bizanslılara kabul ettirildi¹⁰.

Anadolu, XI.yy'ın başlarında Oğuz-Türkmen gruplarının göçüne sahne oldu. Bu da Haçlı Seferleri'ne sebebiyet verdi. Bu seferler sırasında Kıbrıs'ı doğrudan ilgilendiren gelişmeler yaşanmadı. Dolayısıyla Kıbrıs'ta bir statüko değişikliği de olmadı. Fakat 1187'de Selâhaddin Eyyubi'nin Kudüs'ü ele geçirmesi Orta Doğu'da yeni bir dönemi başlattı¹¹. Adada Lüzinyanlar dönemi ile birlikte¹² "*Latin*" kökenliler yerleştirildi. "*Latin Başpiskoposluğu*"nu kuruldu. Bu sebeple Ortodoksluk, Katolikliğin karşısında gerilemeye başladı. Bundan sonra Ortodoksların çıkardığı isyanlar şiddetle bastırıldı¹³. Kıbrıs Ortodoks Kilisesi'nin bağımsızlığı ancak Türk egemenliği döneminde gerçekleşecekti. 1425'den itibaren Memlük Devleti, Kıbrıs'a müdahale etmeye başladı ve adayı vergiye bağladı. Bundan sonra ada Memlük, Papalık, Ceneviz ve Venediklilerin mücadelesine sahne oldu. Bu mücadelelerden Venedikliler üstün çıktı. Son Lüzinyan Kraliçesi Katerina Kornaro 26 Şubat 1489'da Kıbrıs üzerindeki bütün hukukunu Venediklilere bıraktı. Böylece adada Venedikliler dönemi başladı¹⁴.

Yavuz Sultan Selim 1517'de Mısır'ı ele geçirdikten sonra "*Halife*" ünvanını aldı¹⁵. Mısır'ın alınması Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'la doğrudan ilgilenmesine neden oldu. Venedikliler ada için Memlük Devleti'ne vergi ödemekteydi. Bundan sonra vergi Osmanlı Devleti'ne verilecekti. Osmanlı Devleti; Karadeniz, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'i kontrol etmekteydi. Kıbrıs, Doğu Akdeniz'de stratejik ve ticari bakımlardan önemliydi. Adanın alınmasıyla Akdeniz'in doğusunda Osmanlı egemenliğinin tamamlanması ve bütünleşmesi mümkün olacaktı. Bu bağlamda Türk çıkarları açısından Kıbrıs alınmalıydı¹⁶. Kıbrıs'taki

⁸ W.J.Orr, *Cyprus Under British Rule*, s.10.; H.Metin, *Kıbrıs Tarihine Toplu Bir Bakış*, s.68-69.

⁹ Nasim Zia, *Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçişi ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi*, Ankara, 1975, s.3.

¹⁰ H.Metin, *Kıbrıs Tarihine Toplu Bir Bakış*, s.79.

¹¹ Kelly Devries, Iain Dickie vd. *Dünya Savaş Tarihi Haçlı Seferleri (1097-1444)*, V, İstanbul, 2012, s.10-15.; W.J.Orr, *Cyprus Under British Rule*, s.29.; Claude Deleval Cobham, *Excerpta Cypria*, Cambridge, 1908, s.10-11.

¹² W.J.Orr, *Cyprus Under British Rule*, s.29.

¹³ H.Metin, *Kıbrıs Tarihine Toplu Bir Bakış*, s.99-100.

¹⁴ Theophilus A.H. Mogabgab, *Supplementary Excerpts on Cyprus*, Lefkoşa, 2014, s.143.

¹⁵ *İslam Tarihi ve Kültür Medeniyeti*, I, İstanbul, 1989, s.326.

¹⁶ Halil İnalçık, "*Kıbrıs Fethinin Tarihi Manası*", *Kıbrıs ve Türkler*, Ankara, 1964, s.19-20.

Venedik yönetiminin en büyük gelir kaynaklarından biri korsanlık faaliyetleriydi¹⁷. Osmanlı Devleti'ne ait Mısır Defterdarı'nın gemisi 1569'da yağmalandı. Bu durum beklenen Türk müdahalesini zaruri kıldı. Böylece adanın alınmasına karar verildi. Şeyhülislam Ebussuud Efendi'den fetva alındı. Öncelikle derhal askeri harekâta geçilmedi. Kubad Çavuş'un başkanlığında bir heyet Venedik'e gönderildi. Amaç barış yoluyla adanın teslimini istemektir. Ancak bu talep Venedikliler tarafından kabul edilmedi¹⁸.

20 Temmuz 1570'de Venedik, Papalık ve İspanya üçlü bir ittifak kurdu. Bu ittifak ancak 20 Mayıs 1571'de resmîyet kazandı¹⁹. Kaptan-ı Derya Piyale Paşa'nın komutasındaki Türk filosu 1570 Ağustos'unda Limasol'a geldi. Ordunun başında ise Lâlâ Mustafa Paşa vardı. Limasol ele geçirildi. Üçlü Haçlı ittifakı, 9 Eylül 1570'de Lefkoşa'nın alınması²⁰ üzerine bir süreliğine faaliyete geçemedi. Lefkoşa'nın alınmasından sonra yeni hedef Magosa idi. Osmanlı baskısı sonuç verdi. Venedikliler adayı 1 Ağustos 1571'de teslim ettiler²¹. Daha sonra ada yeni bir mülkî idareye kavuştu. İdare merkezi Lefkoşa olmak üzere ada on altı kazaya ayrıldı: Tuzla, Limasol, Piskobu, Gilan, Evdim, Magosa, Karpas, Dağ, Değirmenlik, Baf, Kukla, Hirsofu, Lefke, Morfo, Mesarya ve Girne idi. Kazalar nahiyelere, nahiyeler de köylere ayrıldı²².

Kıbrıs'ın düşmesi üzerine Papalık, İspanya ve Venedik yeni bir Haçlı seferi için birleşti. İnebahtı/Lepanto'da 7 Ekim 1571'de Osmanlı donaması mağlup edildi²³. Ancak Haçlılar amacına ulaşamadı. Venedikliler 7 Mart 1573'te barış istedi ve Kıbrıs'ın Osmanlı egemenliğine geçmesini kabul etti²⁴. Kıbrıs 308 yıl Osmanlı Devleti'ne bağlı kaldı.

¹⁷ M.Akif Erdoğan, "Kıbrıs'ın Fethi Öncesinde ve Sonrasında Ada Etrafındaki Korsanlık Faaliyetleri", **Kubrus: Doğu Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası**, (Der. ve Çev: M.Akif Erdoğan), Lefkoşa, 2010, s.121-130.

¹⁸ Nuri Çevikel, **Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası (1570-1960)**, İstanbul, 2006, s.89-91.

¹⁹ H.İnalçık, "Kıbrıs Fethinin Tarihi Manası", s.23.

²⁰ Costas P.Kyrris, "Kıbrıs'ta Osmanlı Dönemi 1570-1878", **Kubrus: Doğu Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası**, s.3.

²¹ A.H. de Groot, "Kıbrıs", **Kubrus: Doğu Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası**, s.113.

²² Halil Fikret Alasya, **Tarihte Kıbrıs**, Ankara, 1988, s.73.

²³ H.İnalçık, "Kıbrıs Fethinin Tarihi Manası", s.24.

²⁴ Costas P.Kyrris, "Kıbrıs'ta Osmanlı Dönemi 1570-1878", s.5.

I. BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE GÖÇ KAVRAMI VE KIBRIS'A ETKİLERİ

A- GÖÇ KAVRAMI

Göç kavramının birçok farklı tanımı olduğu görülmektedir. Bilim dallarının kendilerine özgü ilgi alanları ve amaçları olduğu dikkate alındığında bu çeşitliliğin olması son derece doğaldır. Bilimsel araştırmalarda farklı terimlerle, hemen hemen aynı hususları vurgulayan tanımlar incelendiğinde bu durum göçün genel tanımına ulaşmayı mümkün hale getirebilecektir.

Göç, “göçmek işi, (evden eve)taşınma, taşınmakta olan ev eşyası”²⁵; başka bir tanıma göre ise; “siyasal, toplumsal ya da ekonomik nedenlerle bireylerin ya da toplulukların buldukları, oturdukları yerleşim yerini bırakarak başka bir yerleşim yerine ya da başka bir ülkeye gitmeleri eylemi; evden eve taşınma; göçerken taşınan ev eşyalarının tümü; kuşların, geyiklerin, yarasaların, kimi balık ve böceklerin mevsim değişimleri, besin bulma vb. nedenlerle topluca çevre değiştirmeleri”²⁶ olarak ifade edilmekteydi.

Bazı kaynaklarda ise, “asıl yerden, ulaşılmak istenilen yere harekettir”²⁷ olarak tanımlanırken bir başka yerde ise “...insan topluluklarının yaşam alanlarından geçici ya da sürekli olarak farklı bölgelere gitmeleri ve yerleşmeleri suretiyle meydana gelen yer değiştirme hareketi”²⁸; bir başka kaynakta “... temelde modernitenin bir kavramıdır. Günümüzde bir yerdeki göç miktarı genellikle, belli bir zaman dilinde belli bir yerleşme alanında ya şayanlardan, kendi iradeleriyle, yaşam yerlerini söz konusu yerleşme alanı dışına taşıyanların sayısı”²⁹ olarak verilmekteydi. Uluslararası Göç Hukuku’nda ise “Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek; süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri” olarak tanımlarken buna ayrıca “mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenleri”³⁰ de katmaktaydı.

Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde 1951’de kurulan “Uluslararası Göç Teşkilatı” ise göçü, “Bir kişinin ya da grubun ülke içinde veya uluslararası sınırı geçerek göç etmesidir. Uzunluğu, bileşimi ve nedenleri ne olursa olsun insanların her türlü hareketini içine alan bir

²⁵ Mehmet Ali Ağakay, **Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük**, Ankara, 1966, s.291.

²⁶ Ali Püsküllüoğlu, **Arkadaş Türkçe Sözlük**, Ankara, 2000, s.403.

²⁷ Kemal H.Karpat, **Osmanlı Nüfusu (1830–1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri**, Ankara, 2003, s.3.

²⁸ Serdar Sarısır, **Demografik Oyun Sürgün (1919–1923)**, İstanbul, 2006, s.40.

²⁹ İlhan Tekeli, **Göç ve Ötesi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008, s.42.

³⁰ Uluslararası Göç Örgütü, **Göç Terimleri Sözlüğü**, İsviçre, 2009, s.22.

nüfus hareketidir. Mültecilerin, yerinden edilenlerin, ekonomik göçmenlerin ve aile birleşmesi dâhil başka amaçlarla göç edenleri de kapsar” ifadelerini kullanmaktaydı. Uluslararası kuruluşun, “Anahtar Göç Terimleri” başlığı altında verdiği listede göçler; ülkeler arasında “insan akışı”, “kolaylaştırılmış göç”, “zorunlu göç”, bir ülkeye yapılan “dış göç”, bir “ülkeden göç”, “düzensiz göç” , “işgücü göçü” ve “düzenli göç”³¹ olarak tasnif edilmektedir.

Çalışmaya konu olan göç insanın coğrafi hareketliliği ve bu hareketliliğin yol açtığı nüfus dinamiği olarak ele alındı. İnsanoğlu, diğer canlı türlerinin aksine, temel ihtiyaçlarını gidermek için stratejiler yarattı. Bu bağlamda dünyanın neredeyse tamamına yerleşerek kendi yaşam alanını inşa etti. Bu durum, insanı diğer canlılar arasında hareketliliği en yüksek varlık yaptı. Özellikle nüfus artışı gibi bir “baskı” karşısında, insanın nispeten boş alanlara doğru hareket etmesi veya avlanma sahalarını kolayca değiştirebilmesi, göç olgusuna işlerlik kazandırmaktaydı. Savaşlar, fetihler, kıtlık, büyük salgınlar, önemli iklim değişiklikleri, ideolojik baskılar, tehcir, basit insan hareketleri, avcılık, toplayıcılık, göçebe, çobanlık, kentleşme ve işsizlik gibi etkenler göçü zorunlu hale getirebilmektedir³².

Göç bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketleri kapsamaktaydı³³. Bir başka yerde “kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir kısmını geçirmek üzere bir iskân ünitesinden diğerine yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafi bir yer değiştirme olayı”³⁴ olarak ifade etmekteydi.

Göçler, doğrudan doğruya ülkelerin veya daha küçük toplulukların nüfusunun azalmasını veya artmasını etkileyen önemli faktörler arasındaydı. Nüfus hareketliliği yaş ve cinsiyet yapısında değişime yol açmaktaydı. Bu değişimler göç alan ve veren yerlerde birbirine zıt biçimde de gerçekleşebiliyordu³⁵. Dinamik bir süreç olarak göç belli bir yerleşmede yaşayan nüfusun belli bir kesiminin çeşitli nedenlerle bulunduğu yerden kalkıp başka bir yere yerleşmek üzere ya da nispeten sürekli olarak gitmesidir³⁶.

Sosyolog Fichter göç olgusunu “hareketlilik” başlığı ile ele almaktadır. Zaman ve mekânda gerçekleşen hareketliliğin fizikî ve sosyal hareketlilik olarak farklı iki yönü bulunmaktadır. Ona göre sosyal hareketlilik bir kişi ya da grubun sosyal statüsünün

³¹ Murat Zeytinli, **Zorunlu Göçler ve Türkiye’de Dersim 1938 Örneği**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2012, s.11-12.

³² Kudret Emiroğlu, **Antropoloji Sözlüğü**, Ankara, 2003,s.342.

³³ Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, Ankara, 1999, s.685.

³⁴ Taylan Akkayan, **Göç ve Değişme**, İstanbul, 1979, s.20.

³⁵ T.Akkayan, **Göç ve Değişme**, s.21.

³⁶ Zeynep Gökçe Akgür, **Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik (1970-199)**, Ankara, 1997, s.41.

değişmesine işaret etmekteydi. Yani sosyal pozisyonlar arasındaki aşağı veya yukarı doğru olan devinimler sosyal hareketliliktir. Fizikî hareketlilik ise genellikle göç olarak adlandırılırdı. Bir coğrafi alandan diğerine bir devinim olan fiziki hareketlilik; çok sayıdaki kişinin bir yerden başka bir yere yerleştirilmesini; istenilmeyen kişilerin sürülmesini; ev taşınmalarını ve aynı ülke içinde bir bölgeden diğerine ya da bir ülkeden diğerine yapılan gönüllü sürekli göçleri kapsamaktadır. İş veya turistik geziler alışveriş gezileri, işe yönelik gidiş gelişler de fizikî devinim olmalarına rağmen göç veya hareketlilik içinde düşünülmeyen durumlardır³⁷. Fichter göç olgusunu toplumsal hareketlilik konusu içinde farklı düzey veya boyutları ile ve aynı zamanda göç türlerini de içerecek biçimde tanımlamaktadır.

Göç, ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle bir yerden başka bir yere yapılan kısa, orta veya uzun vadeli, geri dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketi³⁸; coğrafi mekân değiştirme sürecinin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleri³⁹; bir başka şekilde ifade etmek gerekirse göç, belirli bir sosyal yapı içindeki birey ve grupların sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel nedenlerden dolayı bir yerden başka bir yere gitmeleridir⁴⁰.

Tanımlar incelendiğinde bir nüfus hareketinin göç olarak kabul edilebilmesi için bazı kıstasların sağlanması gerektiği açıktır. Bir nüfus hareketinin BM tarafından göç olarak kabul edilebilmesi için yerleşme şartının sürekliliğinin önemi üzerinde durulmaktaydı. BM, “*nüfus hareketine katılanların, yeni yerlerinde en az bir yıl yaşamaları halinde bu nüfus hareketinin göç olarak kabul edilebileceğini*”⁴¹ belirtmekteydi.

Göçle ilgili tanımlarda bazı farklılıklara rağmen ortak unsurun yer değiştirme olduğu tespitini yapmak mümkündür. Bu yer değiştirme kısa mesafeli veya kısa zamanlı olabileceği gibi sınırlar ötesi uzak mesafeler şeklinde de olabilmekte idi. Dolayısıyla göç, bireylerin veya grupların yerleşme alanlarından çeşitli nedenlerle uzak veya yakın başka alanlara gerçekleştirdikleri uzun süreli yer değişikliği hareketleridir⁴².

Göç hareketi, doğal afetlerden ve kıtlıktan korunmak, verimsiz toprakları terk edip, daha iyi bir hayata kavuşmak gibi doğal sebeplere veya siyasî, dinî baskı ve iktisadî şartlar gibi sosyal sebeplere bağlı olarak meydana gelebilmekteydi. Yine bir başka tanımla, “*göç*

³⁷ Müzeyyen Gönüllü, **Dış Göç, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.1,1996, s.95.

³⁸ Yalçın, Cemal, **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.13.

³⁹ İnan Özer, **Kentleşme Kentleşme ve Kentsel Değişme**, Bursa, 2004, s.11.

⁴⁰ Özer Ozankaya, **Toplumbilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara, 1984, s.235.

⁴¹ Z.G.Akgür, **Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç...**, s.41.

⁴² İrfan Gışi, **Göksun İlçesinde Yaşanan Göç Hareketlerinin Sosyo-Ekonomik Analizi**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, bylt, Kahramanmaraş, 2007, s.4.

hareketini isteğe veya zora müstenit sebepler meydana getirmektedir”⁴³. Dinî ve siyasî göçlerde daha çok bir otorite hâkimken, isteğe dayananlarda ise doğal, sosyal, ekonomik ve psikolojik esaslar hâkimdir⁴⁴. Bazı sosyal bilimciler bütün coğrafi hareketlerin göç olamayacağını, önce oturlan yerin değişmesinin ve eski yerin idarî alan sınırlarının dışında bir başka yere gidilmiş olmasının gerektiğini de iddia etmektedir⁴⁵.

Göçle ilgili çeşitli tanımlardan anlaşıldığı üzere, bazı farklılıkların olmasına rağmen, tanımlardaki ortak unsur yer değiştirme idi. Bu yer değiştirme, kabaca, aynı mahalle içinde çok kısa mesafeli olabileceği gibi ülke sınırları dışına uzanacak uzun mesafeli de olabilmektedir. Örneğin uluslararası göç, herhangi bir amaçla kendi ülkesi dışına çıkan ve diğer ülkelerde hayatını sürdürmeye başlayan kişilerin meydana getirdiği uzun mesafeli göçlerdir⁴⁶.

Kendi yurdunu terk ederek başka bir ülkeye giden kişi genel olarak “göçmen” olarak adlandırılır. Diğer taraftan göçmenler, göç sebeplerine göre de ayrıma tâbi tutulabilmekteydi. “Sürgünler”, “antlaşmalara tâbi göçmenler”, “uluslararası göçmenler”, “tahliye olunanlar”, “millî göçmenler”, “mülteciler”, “siyasî mülteciler”, “yurtsuzlar”, “devletsizler” ve “diğer tâbirlerle tanımlananlar”⁴⁷ savaş alanlarında basit bir göç ile karşılaşılabilirdiği gibi, savaştan tarafların dolaylı tutumları; darp, işkence, tecavüz, öldürme gibi insanları göçe zorlayan eylemler sebebiyle mecburiyete dönüşmüş bir göç ile de karşılaşılabilir⁴⁸.

Göç, ekonomik, sosyal veya siyasi sebepler açısından insanların, toplulukların yer değiştirmesi olarak tanımlanır. Göç olgusu tarih boyunca insanoğlunun kimi zaman kendini koruması kimi zaman da daha iyi yaşam şartlarına kavuşabilmesi adına gerçekleştirdiği bir eylemdir. Göç, toplumun nüfus yapısını belirlemede etkili olan temel göstergelerden birisidir. Göç nüfusun doğal ya da doğal olmayan etkenlere dayalı olarak yer değiştirmesini anlatır. Göç insanlık tarihi boyunca toplumların hayatında her zaman yer almıştır.

⁴³ Nedim İpek, **İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler**, Trabzon, 2006, s.19.

⁴⁴ Cemil Çalgüner, **Nüfus Hareketleri**, Ankara, 1959, s.51.

⁴⁵ Fahriye Emgili, **Bosna-Hersek'ten Türkiye'ye Göç (1878-1934)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, BDT, Ankara, 2011, s.2.

⁴⁶ Aydoğan Asar, **Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları**, Ankara, 2004, s.242.

⁴⁷ Ahmet Cevat Eren, **Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri, Tanzimat Devri, İlk Kurulan Göçmen Komisyonu, Çıkarılan Tüzükler**, İstanbul, 1996, s.11.

⁴⁸ S.Sarısır, **Demografik Oyun Sürgün**, s.39-40.

1- NÜFUS HAREKETİNİ SAĞLAYAN FAKTÖRLERE GÖRE GÖÇ TİPLERİ

Göçün oluşumunda rol oynayan ve nüfus hareketini sağlayan faktörlere göre iki farklı göç çeşidinden söz edilebilir. Dolayısıyla göç, fertlerin kendi iradeleri doğrultusunda gerçekleştirdikleri serbestçe ortaya çıkan bir “*mobilité*” olabileceği gibi bireylerin kendi istekleri dışında çeşitli kuvvetlerin etkisiyle de gerçekleşebilmektedir. Nüfus hareketini sağlayan faktörlere göre göçler; “*serbest göç*” ve “*güdümlü göç*” olarak iki gruba ayrılabilir⁴⁹.

Bireyin sosyal yönünü temel alarak sınıflandırdığımız bu göç türünde merkezde göçmen bireyin kişisel tercih ve kararı ön plandadır. XX.yy Avrupa’sından dışa göç hareketleri bu göç türüne verilebilecek örneklerdendir⁵⁰. Bireyler daha iyi hayat şartları, iş imkânları, mali olanaklar, emniyet, istikrar ve çeşitli sosyal imkânlar elde edebilmek arzusu ile serbestçe yer değiştirebiliyordu. Böylece bu yer değiştirme “*serbest göç*” olarak tanımlanabilir⁵¹.

“*Gönüllü göç*” olarak da adlandırılan serbest göç olumlu bir tanımlamayı içermekte idi. Örneğin bireylerin yeni yerler görmek, maddi durumlarını düzeltmek ya da refah düzeyini arttırmak, ailelerinin ve çocuklarının geleceğini garanti altına almak gibi bir takım kişisel isteklerini tatmin amacıyla gerçekleştirdikleri göçler, serbest göçler olarak ifade edilebilir⁵².

Fertlerin, kendi arzuları dışında çeşitli güçlerin etkisi ile yer değiştirmeye zorlandıkları nüfus hareketlerini “*güdümlü göç*” olarak tanımlamak mümkündür. Devletlerin çeşitli sosyal, ekonomik, güvenlik gibi konularda aldıkları kararların uygulaması sonucunda nüfusta yarattıkları hareketlilik, güdümlü göçü oluşturdu⁵³. Güdümlü göç, “*zorunlu göç*” ve “*zorlama göç*” olarak iki sınıfa ayrılabilir.

Zorunlu göçler, terör, asayişsizlik, kan davası gibi toplumsal rahatsızlıklar ve cezalandırılma korkusu, baskı gibi kişisel özgürlüklerin sınırlandırılmasıyla bireyleri kendilerine daha güvenli bir yer aramaya iten göçlerdir. Zorunlu göçler, insanların içinde buldukları şartların zorlaması nedeni ile yaşanan göçler olarak da değerlendirilebilir. “*Zorlama göç*” otoriter bir gücün, insanları kendi istekleri dışında yer değiştirmesi olarak ifade edilebilirdi. İnşa edilen barajlar neticesinde, toprakları sular altında kalan insanların yaşamak için başka yerlere gitmeleri zorlama göçe örnektir⁵⁴.

⁴⁹ T.Akkayan, **Göç ve Değişme**, s.22.

⁵⁰ Y.Cemal, **Göç Sosyolojisi**, s.15.

⁵¹ T.Akkayan, **Göç ve Değişme**, s.23.

⁵² Z.G.Akgür, **Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç...**, s.52.

⁵³ T.Akkayan, **Göç ve Değişme**, s.24.

⁵⁴ Z.G.Akgür, **Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç...**, s.52.

Nüfus hareketleri göçün oluşumunda etkili olmaktadır. Göç bireylerin kendi istekleri doğrultusunda oluşabileceği gibi kendi arzuları dışında da ortaya çıkabilmektedir. Daha iyi hayat şartları ve maddi olanaklar nedeniyle göçler yaşanmaktadır. Yine ülkeler toplumsal sıkıntılar karşısında yurttaşlarının başka bir bölgeye de yerleştirebilmektedir.

2- NÜFUS HAREKETİNİN YÖNELDİĞİ SİYASAL ALANA GÖRE GÖÇ TİPLERİ

Göçleri oluşturan nüfus hareketlerinin mesafesine ve ülke sınırlarını aşımamalarına göre, “iç göç” ve “dış göç” olarak sınıflandırılabilir. Bir ülkenin milli sınırları içerisinde yaşanan ve genel göç özellikleri gösteren nüfus hareketleri olarak tanımlaması yapılabilir. İç göçte; göç mesafesinden ziyade; göç hareketinin aynı devlet sınırları içerisinde başlayıp son bulması önemlidir. Bir başka açıdan, bir ülke içinde bölge, kent, kasaba ve köy gibi bir yerden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketleridir⁵⁵. İç göçler üzerinde yapılan çalışmalarda ilgilenilen bir diğer özellik de göçün “kademersiz” veya “kademeli” oluşuydu. Buna göre; kademersiz göç, iki “iskân ünitesi” arasında gerçekleşir ve son bulurdu. Kademeli göçte ise ikiden fazla “iskân ünitesi” arasında yer değiştirme söz konusuydu⁵⁶.

Sadece iç göçü kapsayan tanıma göre, “İç göç, ulus devletlerin sınırları içinde, emeğin ekonomide büyüme kutbunu oluşturan bölgelere doğru göç etmesini karşılayan nüfus hareketleri. (...) Kentleşme ve sanayileşme süreçleriyle birlikte ilerleyen bir olgu olan iç göç, kırdan kente büyük çaplı nüfus hareketlerinin de kapsar. Bu konudaki tartışmalar, iç göçün açıklanmasını “itici” faktörlerin mi “çekici” faktörlerin mi daha önemli olduğunda ve iç göçün sonucu sayılan proleterleşme ve köylülükten uzaklaşma süreçlerinde odaklanmıştır”⁵⁷ ifadelerini kullanırken yine sözlükte, “proleterleşme” için “Orta sınıf kesimlerin işçi sınıfına dâhil olma süreci için kullanılan bir ifade”⁵⁸ olarak tanımlanmaktaydı.

“Dış göç” bir memleketin sınırlarını her iki taraftan da aşmak suretiyle; çalışmak, yerleşmek maksadı ile yapılan nüfus hareketleridir. Dış göç hareketleri, nüfusun memleket sınırlarını aşarak bir memlekette başka bir memlekete doğru kayması şeklinde ortaya çıkmasından ötürü ülke nüfusunun azalmasına neden olabilmektedir⁵⁹. Bu bağlamda “Göç; küçük çapta ve bir memleket içinde veya memleketler arasında olunca “migration”, büyük çapta ve tam memleket değiştirme şeklini alunca “Exode”⁶⁰ olarak ifade edilebilir.

⁵⁵ T.Akkayan, **Göç ve Değişme**, s.23.

⁵⁶ T.Akkayan, **Göç ve Değişme**, s.23.

⁵⁷ Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, Ankara, 1999, s.314–315.

⁵⁸ G.Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, s.603.

⁵⁹ Ratıp Yüceuluğ, **Demografi**, Ankara, 1966, s.100.

⁶⁰ Hilmi Ziya Ülken, **Sosyoloji Sözlüğü**, İstanbul, 1969, s.119.

İç göçler bir ülkenin sınırları içinde oluşan göçlerdir. Bu yer değiştirme hareketi sırasında ülke nüfusunda herhangi bir değişme söz konusu değildir. Ancak kent nüfusları artarken kırsal nüfus azalmaktadır. Dış göç ise başka ülkelere olan göçlerdir. Ekonomik nedenler, doğal afetler, sınırların değişmesi dış göçe neden olan etkenlerdir.

3- ZAMAN FAKTÖRÜNE GÖRE GÖÇ TIPLERİ

Göçe katılanların gittikleri yerde kalma süreleri değişim gösterebilmekteydi. Zaman faktörünü esas alarak göçler ele alındığında, “mevsimlik göç” ve “daimî göç” olmak üzere iki farklı göç tipi şeklinde incelenebilir.

Göç edilen yörenin yani kaynak noktanın ekonomik faaliyetinin yoğun olduğu süre dışındaki zamanlarda kişilerin yerlerini gelecek döneme kadar terk edip diğer bölgelerde çalışmaya gidilirdi. Burada önemli olan husus; göçe katılanların gittikleri yerde ne kadar süre için kalacaklarının belirli olmasıdır⁶¹.

“İşgöçü” olarak da adlandırdığı mevsimli göç, “Bir ülke içinde ziraat bölgeleri ile endüstri bölgeleri arasında yahut iki ayrı memleketin ziraat ve endüstri alanları arasında mevsimlere bağlı olarak meydana gelen göçlerdir. En dikkate değer Cezayir ile Fransa arasında olanıdır. Anadolu’da Karabük, Kayseri gibi bölgeler başlıca kombineler iş güçlerini çeken merkezler”⁶² ifade edilirken örneklerle de açıklama getirilmekteydi.

Yılın belli mevsimlerinde ekonomik sebeplerden ya da turistik amaçlı olarak birkaç ay süre ile buldukları şehirlerden başka şehirlere ya da bölgelere göç edilmesidir. Genellikle bahar ve yaz mevsimlerinde bu tür göç hareketleri yaşanırdı. Ülkemizde Karadeniz bölgesindeki fındık işçiliği, Çukurova bölgesindeki pamuk işçiliği bu tür göçlere örnek olarak verilebilir. “Mevsimlik göçler” nüfusun üzerinde önemli bir artış veya azalmaya sebep olmamasının yanında kalınan zamanın azlığı sebebiyle temel sosyal değişimlere yol açmaları da çok fazla olasılık dâhilinde değildi.

“Daimi göç”te göçe katılanların belirli bir süre için yeni yerde yerleşimleri söz konusu değildir. Burada devamlı yerleşme isteği ile gerçekleştirilen bir nüfus hareketi söz konusudur⁶³. Kalıcı olarak yerleşme amaçlı nüfus hareketleri olarak da ifade etmek mümkündür. Bu göç tipinde bulunduğu mekândan ayrılan insan artık yerleşmek gayesiyle başka bir yere gitmiş olup; ziyaret veya turizm amacı dışında tekrar eski yurduna dönme amacı gütmemektedir⁶⁴.

⁶¹ T.Akkayan, *Göç ve Değişme*, s.24.

⁶² H.Z.Ülken, *Sosyoloji Sözlüğü*, s.153.

⁶³ T.Akkayan, *Göç ve Değişme*, s.24.

⁶⁴ Suat Tüfekçi, *Kırsal Kesimlerden Büyükşehirlere Göç ve Göçün Aile Yapısında Meydana Getirdiği Değişiklikler (İstanbul Örneği)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2002, s.8.

Mevsimlik göçler Tarımın yoğun olarak yapıldığı yerlere, yaz turizminin geliştiği yerlere bir süre çalışmak üzere göç etmeleri ile gerçekleşir. Örneğin Adana, Mersin, Hatay, Aydın, Muğla, Antalya gibi merkezlerde yaz ile kış mevsimleri arasındaki nüfus miktarlarında önemli değişimler olmaktadır. Daimi göçler, ülke içerisinde yer değiştiren insanların göç ettikleri yerlere yerleşmesi ile gerçekleşir. Özellikle sanayi kentlerine yapılan göçler bu bağlamda ele alınabilir.

B- GÖÇLERİN KIBRIS'IN JEOPOLİTİK KONUMUNA ETKİSİ

1- Jeopolitik Kavramı

Coğrafyanın siyasi açıdan yorumlanması ve bunun bilimsel bir disiplin çerçevesi altında yapılması 1887'de İngiliz Sir Halford J.Mackinder tarafından dile getirildi. Ancak böyle bir bilimsel çalışma alanının "*Jeopolitik*" terimi altında kavramsallaştırılması İsveçli Rudolf Kjellen (1864-1922) tarafından 1899'da İsveç'in sınırları hakkında yazılan bir makalede ortaya çıktı⁶⁵. Literatürde bu kavram ilk olarak Rudolf Kjellen tarafından kullanılmış ancak bilimsel anlamda, Alman Coğrafyacı Friedrich Ratzel (1844-1904) jeopolitiğin kavramının temellerini oluşturdu. Ülkenin özel konumundan dolayı kazandığı askeri (stratejik), siyasi ve ekonomik önemini ifade etmek için kullanılmaya başlandı. Bir devletin savunma politikalarını ve stratejisini coğrafi faktör ve olayları dikkate alan planlama esasları olarak tanımlandı. Jeopolitik, bilimsel çalışmalardan politik düzeyde ve uygulamaya yönelik sonuçlar çıkartılması açısından oldukça önemli bir boşluğu doldurmaktaydı⁶⁶.

Jeopolitik kavramı etimolojik açıdan "*geo*" ve "*politika*" terimlerinin birleşmesinden meydana geldi. Geo; yer, arz veya dünya demektir. Türkçedeki karşılığı "*siyaset*" olan "*politika*"(politikos) terimi, şehir ve şehir devleti (site) anlamına gelen Grekçe kökenli "*polis*" kelimesinden türetilmiştir. Etimolojik temelinden de anlaşılacağı üzere jeopolitik kavramı, "*siyasi eylemlilik*" ile "*eylemliliğin*" gerçekleştiği "*topraksal çevre*" arasındaki özel ilişkiyi vurgulayan bir terimdir⁶⁷.

Jeopolitik, insanlığı mekân faktörüyle karşılıklı ilişkisi içerisinde inceleyen bir disiplindir. Politik düzeyde bugün ve gelecekteki güç ve amaç ilişkisini fiziki ve siyasi coğrafyayı esas alarak incelemektedir⁶⁸. Dünya coğrafyasını, coğrafi yapı ve evrensel değerleri inceleyerek dünya, bölge ve ülke çapında güç ve politik düzeyde hareket tarzı araştırması yapmaktaydı. Bugünkü ve gelecekteki politik güç ve hedef ilişkisini coğrafi gücü

⁶⁵ Yılmaz Tezkan, M.Murat Taşar, **Dünden Bugüne Jeopolitik**, Ankara, 2002, s.14.

⁶⁶ İsmail Hakkı İşcan, "*Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları*", **Uluslararası İlişkiler**, I/2, Ankara, 2004, s.49.

⁶⁷ Bilal Karabulut, **Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik**, Ankara, 2005, s.27.

⁶⁸ Suat İlhan, **Jeopolitikten Taktiğe**, İstanbul, 1971, s.61.

esas olarak incelediği gibi hedefleri ve hedeflere ulaşma koşul ve aşamalarını da kapsıyordu. Jeopolitik daha genel tanımıyla coğrafya, tarih, teknoloji ve siyaset verilerini zamanın ruhuna uygun olarak analiz eder. Milli güç unsurlarının en etkin şekilde geliştirilmesini ve kullanılmasını sağlar. Milli politikaların belirlenmesi ve uluslararası faaliyetlerin yürütülmesi sanatı ve bilimi olarak ifadelendirilir⁶⁹.

Jeopolitik bütün tür ve verileriyle coğrafyanın aktifleştirilmesi ve etkili olarak değerlendirilmesiydi. Coğrafi platform üzerinde güç merkezlerini karşılaştırmalı olarak değerlendirip politik düzeyde güç ve hedef ilişkisi kurarak bu bağlamda karara varırdı. Bir devletin güvenlik ve gelişme politikasının bilimsel zeminini hazırlamaktadır⁷⁰.

Jeopolitik “değişen” ve “değişmeyen” unsurlar olarak ikiye ayrılabilir. Değişmeyen unsurlar; ülke veya bölgenin hudutları, dünya üzerindeki konumu, işgal ettiği alan ile coğrafi karakteri yani ada, kıta, kenar veya kıta içi devlet olma durumudur. Değişen unsurlar ise ülkelerin siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel, askeri, bilimsel ve teknolojik yapısı ile zamanı olarak sıralanabilir⁷¹.

Jeopolitik, coğrafyanın politikaya çevirdiği yönü araştırır ve değerlendirir. Ekonomik, sosyal, askeri, kültürel ve politik unsurlar siyasi coğrafya üzerinde değerlendirilir. Siyasi coğrafya bu unsurlarla aktif hale getirilir. Siyasi coğrafya üzerindeki çalışmalar jeopolitiğin oluşumunu hazırlamıştır. Kısaca jeopolitik, coğrafyanın politikaya verdiği yönü belirler. Sözü geçen coğrafyayı ve politikaları bütün unsurlarını dikkate almak gerekir. Jeopolitik politika üretmemekle birlikte politika üretecek alanlara veri hazırlamaktadır.

2- Kıbrıs Adası İle İlgili Jeopolitik Kavram ve Unsurlar

Teknolojik gelişmeyle birlikte askeri ve politik alanlarda sadece fiziki değil aynı zamanda beşeri ve ekonomik coğrafyanın da dikkate alınmasını zorunlu kılmaktaydı. Bu durum jeopolitiğin tek başına bir bilim dalı olmasını sağlayan temel dinamiktir. Jeopolitik coğrafyanın tüm unsurlarını kullanmakla birlikte bu unsurlar jeopolitiğin kapsamını sınırlandıran ve dolayısıyla sonuçlarını önemli ölçüde etkileyen faktörlerdir⁷².

Uluslararası ilişkilerin belirlenmesi ve geleceğe dönük projelerin oluşturulması noktasında coğrafyaya tam olarak nüfuz edebilmek önemli bir koşul olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya siyasi tarihinde en temel etken ülkelerin jeopolitik konumunu belirlemesi ve kalıcı olması vesilesiyle coğrafyasıdır. İnsan nüfusu azalır ya da çoğalır; yeni doğal

⁶⁹ Atilla Sandıklı, **Jeopolitik ve Türkiye Riskler ve Fırsatlar**, İstanbul, 2011, s.2.

⁷⁰ Suat İlhan, **Dünya Yeniden Kuruluyor**, İstanbul, 1999, s.20.

⁷¹ S.İlhan, **Dünya Yeniden Kuruluyor**, s.20-21.

⁷² İ.H.İşcan, “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, s.57.

kaynaklar keşfedilir veya var olanlar tükenebilir. Politik sistemler sürekli değişebilir ve devletler tarihten yok olup çekilebilir. Ancak kıtaların, adaların, denizlerin, okyanusların yerleri tarihin bilinen çağlarından beri değişmediği bir gerçektir. Bundan dolayı başarılı bir dış siyaset planlaması coğrafyayı dikkate almayı zaruri hale getirmektedir⁷³. Bu bağlamda, “siyasi coğrafya” devletlerin coğrafi konumunu, şeklini, büyüklüğünü ve doğal kaynaklarını, sınırlarını, demografik yapısını, halkın sosyal dayanışmasını, idare sistemini “objektif” ve “tasvirli” olarak incelemektedir. Oysa jeopolitik; devletlerin milli politikası ile doğrudan doğruya ilgilidir. Devletlerin dış politikalarının tespitinde ve uygulanmasında coğrafi faktörlerin rolünü ön planda tutmaktadır⁷⁴. Kıbrıs ile ilgili yapılacak jeopolitik araştırmalar dört başlık altında ele alınabilir.

Birincisi: Kıbrıs’ın coğrafi konumuna ve güç odaklarının oluşumuna göre teorik durumu; İkincisi: Kıbrıs’ın dünyadaki güç merkezlerine göre durumu; Üçüncüsü: Kıbrıs’ın bölgedeki coğrafi konumuna göre durumu ve Dördüncüsü ise Kıbrıs’ın bölgedeki güç merkezlerine göre durumudur. Dolayısıyla Kıbrıs’la ilgili politika, güç, strateji ve hedef ilişkileri kurulurken, gücün geliştirilmesiyle ilgili taktiksel hareket tarzlarının belirlenmesi ve jeopolitikten en üst seviyede istifade edilmesi ile sağlanacaktır⁷⁵.

Coğrafi unsurlar, devletlerin geleceğe dönük strateji oluşturmalarında hayati konular olduğu için politik karar mekanizmalarında önemli bir yer oluşturmaktadır. Bu açıdan jeopolitik, siyasete coğrafi unsurların katılmasını sağlar. Aslında bu durum, ekonomik, sosyal ve askerî değerlendirmelerin ayrı ve birbirinden bağımsız bir şekilde değil aynı anda ve “kümülatif” bir bakış açısıyla ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu yönü ile jeopolitik, coğrafyayı da hesaba katan, ekonomik, sosyal, askerî ve kültürel esasları da dikkate alan bir bütünlük içinde bakma fırsatı yaratmaktadır⁷⁶.

Jeopolitiğin bir diğer özelliği de ülkelerin veya devletlerin, Kıbrıs gibi ulusal olarak addettikleri sorunların, hızlı bir şekilde evrensel yankılar uyandırmasıydı. Kıbrıs meselesinde olduğu gibi evrensel olaylar, ilgili devletlerin gündem konusu olmaktadır. Bu sebeple uluslararası sorunların ulusal sorunlarla birlikte ele alınarak yorumlanmalı ve jeopolitik bakış açısı ile değerlendirilmelidir. Aksi takdirde jeopolitikten yoksun bir yaklaşım politik düzlemde ciddi bir yanılgıya düşürebilir. Çünkü ülkedeki ulusal değerler birçok odaktan gelen etkilere karşı duyarlıdır. Bir devlet için hareket tarzının seçiminde yardımcı olan en iyi

⁷³ Y.Težkan, M.Taşar, **Dünden Bugüne Jeopolitik**, s.13.

⁷⁴ B.Karabulut, **Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik**, s.34.

⁷⁵ Soyalp Tamçelik, **Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs’ın Önemi**, Center For Turkish Studies Portland State University, III/1, August, 2011, s.5.

⁷⁶ S.Tamçelik, **Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs’ın Önemi**, s.5.

kazanım jeopolitik verilerdir. Bundan hareketle Kıbrıs meselesinin coğrafyaya dayalı olarak düşünülmesi, ekonomik, sosyal ve askerî verilerle birlikte bir bütünlük içerisinde ele alınması, ağırlıklı olarak jeopolitiği gündeme getirir⁷⁷.

Aslında bu yönüyle jeopolitiğin tarifini yapanlar şu üç kavramı mutlaka kullanmalıdır: “Devlet, coğrafya ve politika”. Bu unsurlardan herhangi birinin olmaması halinde, Kıbrıs’ın jeopolitik açıdan değerlendirilmesinin eksik olacağı kuşkusuzdur. Ne var ki Kıbrıs’a dair jeopolitiğin sınırlarını ve ilgi alanını en iyi şekilde belirleyebilmek için alt öğeleri tespit edilmelidir. Elbette Kıbrıs’la ilgili alt birimler ne kadar çok artırılırsa, ilgi alanı da o ölçüde genişleyecektir. Alt birimler ve unsurlar ne kadar çok azaltılırsa da ilgi alanı o nispette daralacaktır. Buna göre Kıbrıs’ın jeopolitik unsurlarını değişen ve değişmeyen unsurlar olarak iki ayrı grupta toplamak mümkündür. “Kıbrıs’ın Değişen Unsurları” sırasıyla sosyo-kültürel, ekonomik, politik, askerî değerler ve zaman olarak ifade edilebilirken; “Kıbrıs’ın Değişmeyen Unsurları” ise sırasıyla Kıbrıs’ın veya bölgenin sınırları, arazi yapısı, dünya üzerindeki yeri ve coğrafi karakteri şeklinde değerlendirilebilir⁷⁸.

Görüldüğü gibi Kıbrıs’ın jeopolitiği, coğrafyaya dayanan değişmeyen unsurlar ile beşerî konulara dayanan değişen unsurlar şeklinde ikiye ayrılabilir⁷⁹. Buradan hareketle sosyal, ekonomik, politik, askerî ve kültür çevresine ait değerler Kıbrıs jeopolitiğinin değişken değerleridir. Aslında adanın sahip olduğu beşerî değerler, konunun oluşturduğu güç, Kıbrıs’ın jeopolitiğinin temel durumunu belirlemektedir. Ancak ada nüfusunun az olması, insan niteliğinin etkinliğini yüzeyde bırakmaktaydı. O yüzden adadaki beşerî unsur, dıştan gelen etkilere karşı açık ve nüfuz alanı olarak etkileyen değil, daha çok etkilenen bir durumla karşılaşmaktadır. Buna karşın Kıbrıs’ta değişmeyen, ancak coğrafyaya dayanan unsurları, dört ana başlık altında toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi “saha”dır. Bu durumda saha bir kuvvettir. Kıbrıs’ın Türkiye’ye yakın Yunanistan’a uzak olması önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle bu durumun 1974 müdahalesinde hissedildiği görülmüştü. Jeopolitiğin ikinci “değişmeyen unsuru” coğrafi bütünlüktür⁸⁰. Özellikle ada devletleri bu bütünlüğe sahip olmalarından ötürü “en güvenilir” devlet olarak görülürler. Ancak bu durum, Kıbrıs’ta iki ayrı devletin bulunması nedeniyle nisbî bir nitelik taşımaktadır. Aslında 1963’te temelleri atılan bu ayrılık, devletleşme sürecinde Türk toplumuna çok ciddi

⁷⁷ Nejat Eslen “Kıbrıs’ın Küresel, Bölgesel ve Türkiye’nin Güvenliği Açısından Jeostratejik Önemi”, **Kıbrıs ve Geleceği Ekonomi-politik Bir Tartışma**, (Ed: Dr.İrfan Kalaycı), Ankara, 2004, s.95.

⁷⁸ S.Tamçelik, **Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs’ın Önemi**, s.6.

⁷⁹ Suat İlhan, **Türkiye Jeopolitiği**, s.9; Suat İlhan, **Türkiye’nin Türk Dünyası Jeopolitiği**, s.7.

⁸⁰ N.Eslen “Kıbrıs’ın Küresel, Bölgesel ve Türkiye’nin Güvenliği Açısından Jeostratejik Önemi”, s.95.

katkı sağladığı gibi, 1963-1975 yılları arasındaki bu deneyim toplum bilincinden halk bilincine ulaşmasına ve bu sürecin devletleşmeyle birlikte sonuçlandırılmasına neden oldu⁸¹.

Üçüncü “*değişmeyen unsur*” ülkenin, dünya veya bölge coğrafyasındaki konumudur. Bu yönü ile Kıbrıs genel olarak Akdeniz havzasında özelde ise Doğu Akdeniz sahasında önemli bir yerdedir. Dolayısıyla ada Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Akdeniz’le doğrudan ilintilidir. Doğu Akdeniz üzerinden Avrupa; Karadeniz ve Akdeniz üzerinden Rusya; İran ve Orta Doğu üzerinden Asya ile Hint Okyanusu; Akdeniz üzerinden Afrika ile dolaylı olarak bağlantılıdır. Dolayısıyla Kıbrıs adı geçen bölgelerdeki bütün sorunlar için bazen temelde bazen de görünürde olmak üzere önemli rol oynamaktadır. Özellikle bölgesel güçlerin tehdit ve fırsat algılamaları açısından Kıbrıs’ın birinci dereceden önemi dikkate alınmadan, siyasî çözümlerinde bulunmak doğru bir yaklaşım olarak değerlendirilmesi söz konusu değildir⁸².

Dördüncü “*değişmeyen unsur*” ise ülkenin coğrafi özelliğidir. Bu bağlamda ülkenin “*ada*”, “*kenar*”, “*kıta içi*” veya “*kıta devleti*” olduğu çok önemlidir. Bu yüzden devletlerin coğrafi özellikleri dikkate alınmadan coğrafi değerlendirmeler yapılmamalıdır. Bu açıdan Kıbrıs’ın coğrafi özellikleri ve ana karalara yakınlığı dikkate alınmalıdır. Bu yüzden İngiltere 1878’de geçici olarak Kıbrıs’ı ele geçirmiş; I.Dünya Savaşı sırasında da ilhak etmişti. Böylece İngiltere Doğu Akdeniz’in stratejik bölgesinde önemli bir istihbarat, lojistik destek merkezi ve nüfuz etkinliği elde etme olanağı buldu⁸³.

Değişen unsurlar jeopolitiğin beşerî yönünü yani ekonomik, sosyal, zaman, askerî ve politik değerleri içerir. Bu yüzden bir ülkenin yeri, onun ekonomik, dış ve savunma politikalarını yakından etkilerdi. Çünkü her bir devletin kuvvet merkezlerine göre konumu, o devletin izleyeceği dış politikayı belirlemektedir. Örneğin Kıbrıs gibi bir kara parçası, kuvvet ve çatışma merkezlerine yakındır. Özellikle Kıbrıs’ın, Orta Doğu’ya yakın olması ve çatışma merkezlerinde önemli bir konumda bulunması adanın uluslararası politikanın dışında bulunmasını engellemektedir⁸⁴. Jeopolitik teorilerin dünyadaki bütün güç dengelerini dikkate aldığını veya her duruma cevap verdiğini iddia etmek mümkün değildir⁸⁵. Küresel güçlerin konumuna ve birbirine karşı durumuna göre yeni alternatif değerlendirmeler yapmak her zaman ihtimal dâhilindedir. Özellikle Kıbrıs’la ilgili yapılacak jeopolitik incelemelerde mevcut coğrafyanın dikkate alınarak uzak amaçların belirlenmesi birbiriyle ilintilidir⁸⁶.

⁸¹ S.Tamçelik, **Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs’ın Önemi**, s.7.

⁸² Suat İlhan, **Türkiye’nin ve Türk Dünyası Jeopolitiği**, s.VI.

⁸³ S.Tamçelik, **Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs’ın Önemi**, s.7-8.

⁸⁴ S.Tamçelik, **Kıbrıs Adası’nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi**, s.328.

⁸⁵ Suat İlhan, **Türkiye’nin ve Türk Dünyası Jeopolitiği**, s.VII.

⁸⁶ S.Tamçelik, **Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs’ın Önemi**, s.8.

Kıbrıs coğrafi konumu açısından küresel ve bölgesel güçlerin ilgi alanındadır. Ada ile ilgili hedef belirlenirken jeopolitikten yararlanılması gereklidir. Özellikle 1990 sonrası Doğu Akdeniz yeni mücadele alanı oldu. Dolayısıyla Kıbrıs'la ilgili gelişmeleri çok yönlü olarak ve olası sonuçlarını dikkate alarak değerlendirmek gerekir. Coğrafi faktörler, siyasi karar almada önemli bir etkidir. Kıbrıs'la ilgili yapılacak jeopolitik araştırmalarda mevcut coğrafyanın dikkate alınmalıdır. Böylece Kıbrıs ile ilgili kararlarda kısa ve uzun vadeli gelişmelerde çelişkiye düşülmeyecektir.

3- Jeopolitik Teorilere Göre Kıbrıs

a) Kara Hâkimiyet Teorisine Göre Kıbrıs'ın Önemi

“Kara Hâkimiyet Teorisi” Sir Halford Mackinder (1861-1947) 1920’lerde ve Karl Haushofer 1930’larda geliştirilip yaygınlaştırılmıştır. Bu görüşe göre Asya, Avrupa ve Afrika’nın bütünü “Dünya adası” olarak adlandırılmaktadır⁸⁷. Buradan hareketle batıda Volga, doğuda Sibiryaya, güneyde Himalayalar ve kuzeyde Buz Denizi arasındaki bölge “kalpgâh” veya merkezî bölge olarak ifade edilir. Doğu Avrupa’nın tamamı merkezî bölgenin içine dâhil edilir. Aslında “Kara Hâkimiyet Teorisi” “Doğu Avrupa’ya hâkim olan merkez bölgesini kontrol eder; merkez bölgesine hâkim olan Dünya adasını kontrol eder; Dünya adasına hâkim olan da Dünyayı kontrol eder” şeklinde formüle edilir. H.Mackinder’e göre merkezî bölge çevresinde iki kuşak var. Bunları, “iç kenar hilâl” ile “dış kenar hilâl” olarak adlandırılır⁸⁸.

K.Haushofer’e göre ise en önemli güç, kara gücüdür. Çünkü kara gücüne sahip bir devlet Dünya adasının “kalpgâhı” olan ve bugün “Bağımsız Devletler Topluluğu”nun Orta Asya sahasına karşılık gelen bölgenin ele geçirilmesiyle mümkün olabilir⁸⁹. Böylece dış tehlikelere karşı korunması kolay olan “Dünya Adasının Kalbi” ve burayı elinde bulunduran devlet tüm dünyaya hâkim olma şansını elde edecektir. H.Mackinder’in Kara Hâkimiyet Teorisi’ne göre ise “kalpgâh”, Afrika’ya uzanan ve Orta Doğu’dan geçen mihverleri kontrol eder. Hatta bu teoride denizlere ve deniz kıyısındaki alanlara egemen olan devletler ile kıtaların merkezlerini kontrol eden devletler arasında bir karşılaştırma yapılabilir⁹⁰.

Dolayısıyla bütün bunlar göstermektedir ki Kıbrıs gibi bir bölgenin veya coğrafyanın incelenmesi yalnızca küresel güç düzeyinde yapılmamasını gerektirmektedir. Özellikle Kıbrıs’ın fizikî konumunu bölgesel konjonktürünü, coğrafi güç ve diğer güç merkezleriyle

⁸⁷ Y.Tezkan, M.Taşar, **Dünden Bugüne Jeopolitik**, s.77.

⁸⁸ B.Karabulut, **Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik**, s.5.

⁸⁹ Soyalp Tamçelik, **Kıbrıs Adası’nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi**, s.327.

⁹⁰ Soyalp Tamçelik, **Kıbrıs Adası’nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi**, s.327.

olan ilişkisini dikkate almadan yapılacak herhangi bir değerlendirme eksik yapılmış bir değerlendirme olarak kalacaktır. Aslında Kıbrıs'ın coğrafyası, H.Mackinder'in Kara Hâkimiyet Teorisine göre "*kalpgâh*"ın bitişiğinde ve ilk kenar kuşağın önemli bir noktası üzerinde bulunmaktadır. Özellikle H.Mackinder'in teorisine göre ise Kıbrıs, Anadolu coğrafyasına bağlı olmak kaydıyla Doğu Avrupa sahasının içinde ve iç kuşağın merkezindedir⁹¹.

Bu görüşe göre; Kıbrıs gibi bir bölgenin stratejik hareket mihverleri üzerinde yer alması, topraklarında ya da civarında stratejik hedeflerin mevcudiyeti o ülkenin jeostratejik konumunu ortaya koymaktadır. Aslında H.Mackinder'in jeopolitik ve jeostratejik durum değerlendirmesi bir "*üst şube*" olarak adlandırılan "*Hayat Sahası Teorisi*"ne dayanmaktadır⁹². Dolayısıyla H.Mackinder'e göre Doğu Avrupa ile Sibiryâ bölgesi dünyanın "*kalpgâhi*"dır. Balkanlardan Çin'e kadar uzanan saha ise kalpgâhın çevresindeki "*İç veya Kenar Hilâl*" kuşağıdır⁹³. İşte Kıbrıs'ın konumu bu noktada ortaya çıkmaktadır. Kıbrıs bu teoriye göre "*İç veya Kenar Hilâl*"ın üzerinde yer alan bir konumdadır. Ancak Kıbrıs'ın salt bu konumu büyük bir anlam ifade etmemektedir. Kıbrıs'ın "*İç Hilâl*"deki konumu daha gerçekçi bir şekilde incelenmek gerekirse kendisine en yakın kara parçası üzerinde uyguladığı etkiyle birlikte değerlendirilmesi daha akılcı bir yöntem olacaktır. Bundan da anlaşılacağı üzere Kıbrıs'ın jeopolitiği ilkin Türkiye, Suriye, Mısır, Lübnan, İsrail ve kısmen Yunanistan; ikinci olarak da küresel güçlerin tehdit ve çıkar unsurlarıyla birlikte değerlendirilmelidir. Çünkü bu yönüyle Kıbrıs sayılan bu unsurlar için bazen fırsat bazen de tehdit algılamalarına neden olabilir. "*İç Hilâl*" hattının dışında kalan Amerika-Afrika-Avustralya-Japonya hattı ise "*Dış veya Kenar Hilâl*" ya da "*Dünya Adasının Peykleri*" olarak adlandırılmaktadır⁹⁴.

H.Mackinder dünyayı bu şekilde tasnif ettikten sonra teorik görüşünü şu şekilde geliştirir. Doğu Avrupa'ya hükmeden bir devlet "*kalpgâh*"a da hâkim olabilecektir. "*Kalpgâh*"a hükmeden öncelikle "*İç-Kenar Hilâl*"e hükmedebilir⁹⁵. Sonra da "*Dış-Kenar Hilâl*"e yani bütün dünyaya hâkim olabilecektir. Dünyanın geri kalan kısımları ise sahip oldukları özelliklere göre birtakım yeni jeopolitik bölgelere ayrılacaklardır. H.Mackinder'in

⁹¹ S.Tamçelik, **Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi**, s.13.

⁹² Cemalettin Enginsoy, **Türkiye'nin Millî Güvenliğine İlişkin Çevre Koşul ve Etkileri, Güncel Konular**, Ankara, 1981, s.20.

⁹³ Ramazan Özey, **Türk Dünyasının Jeopolitik Önemi ve Başlıca Problemleri**, *Avrasya Etütleri Dergisi*, 2001, s.86.

⁹⁴ R.Özey, **Türk Dünyasının Jeopolitik Önemi ve Başlıca Problemleri**, s.86.

⁹⁵ R.Özey, **Türk Dünyasının Jeopolitik Önemi ve Başlıca Problemleri**, s.86.

görüşüne göre merkez bölgesi çevresinde Almanya, Avusturya, Türkiye, Hindistan ve Çin'i kapsayan bir “*İç veya Kenar Hilâl*” bölgesinden gelen kara kuvvetlerinin etkisine açıktır⁹⁶.

Kıbrıs'ın “*Dış Hilâl*” sistemine, dışarıdan veya doğrudan etki yapması mümkün değildir. Kıbrıs'ın konumu ve taşıdığı jeopolitik değer buna imkân vermemektedir. “*Dış Hilâl*” sistemine bakıldığı zaman daha çok açık denizlerde cereyan eden güç parametreleriyle beraber çatışma düzleminin olduğu görülebilir. Dolayısıyla Kıbrıs'ın buna kalıcı bir etki yapması mümkün değildir. Ancak bölgesel çıkarların “*İç Hilâl*”i tehdit ettiği düzlemde Kıbrıs'ın etkili bir duruma gelebileceği düşünülebilir. Aslında bu görüşe göre dünya hâkimiyetini sağlamak üzere merkezî bölgede ortaya çıkan ve belirli bir aşamadan sonra dünyaya yayılmak için harekete geçmek isteyen kara kuvvetlerinin ilk hedefi Akdeniz'dir⁹⁷. Akdeniz hâkimiyeti özellikle Kuzey Afrika kıyıları dâhil Cebelitarık Boğazı ve Süveyş Kanalı'nın alınmasıyla mümkün olabilecektir. Dolayısıyla bu bölgenin hâkimiyetindeki başarı en kritik bölge olan Doğu Akdeniz'in veya bir başka deyişle Kıbrıs'ın, saldıran kuvvetin elinde olmasına bağlıdır⁹⁸.

Aslında Kıbrıs jeopolitik açıdan karaya ve denize ait güç merkezlerinin doğu-batı ve kuzey-güney doğrultusundaki hâkimiyet alanıyla ilgili mücadelenin veya geçiş bölgesinin merkezî konumundaydı. Ada, kuzey-güney doğrultusundan hareketle Avrasya merkezli kara kütlelerini, sıcak denizlere bağlamaktadır. Özellikle bu bölgenin Balkanlar ve Kafkaslarla Afrika'ya bağlanması ve Boğazlarla Türkiye'den geçiş sağlanması kayda değer bir durumdur. Doğu-batı doğrultusunda ise Anadolu yarımadası, Avrasya anakitasını kuşatan stratejik yarımadalar kuşağının en önemli halkası olan Kıbrıs bu güzergâhın üzerinde önemli bir noktada yer almaktadır. Kıbrıs, coğrafi konumu nedeniyle çatışma sahasının en kritik yerlerinden olan Anadolu, Orta Doğu ve Süveyş Kanalı mihverini kontrol altında tutan bir mevkidedir. İngiltere'nin 1877–1878 Osmanlı–Rus harbi neticesinde Kıbrıs'ı bir üs olarak kullanmak istemesi de bu konumundan kaynaklanmaktadır. Bir başka deyişle 1878'de İngiltere'nin Kıbrıs'a yönelmesi bir rastlantı veya sadece o günün koşulları gereği olmadığı aksine uzak görüşlü bir siyasetin sonucu olarak değerlendirilebilir⁹⁹.

Kıbrıs küresel ve bölgesel güçlerin Orta Doğu'nun zengin jeo-ekonomik kaynakları ve bu kaynakların aktarım yolları üzerinde kıyasıya süren mücadelenin de merkez noktaları arasındadır. Genelde Doğu Akdeniz'de özelde ise adada stratejik boşluk alanlarını doğurmakta kaotik durumu daha da karmaşıktırarak savaşların, bölgesel gerginliklerin,

⁹⁶ N.Bilge, *Milletlerarası Politika*, Ankara, 1966, s.111.

⁹⁷ *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını*, İstanbul, 1995, s.3.

⁹⁸ S.Tamçelik, *Kıbrıs Adası'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi*, s.327.

⁹⁹ S.Tamçelik, *Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi*, s.15.

stratejik mücadelelerin ve taktik manevraların odağı haline getirdi. Bu görüşten hareketle Kıbrıs'ın coğrafi bütünlüğünden de söz etmek gerekliliktir. Aslında işe Kıbrıs'ta bütünlüğün var olup olmamasından başlanması lazımdır. Örneğin İngiliz adaları veya İber yarımadası coğrafi bir bütündür¹⁰⁰.

Ancak Kıbrıs'ta aynı coğrafi bütünlük içerisinde Kıbrıs Cumhuriyeti (KC)/Güney Kıbrıs Rum Kesimi (GKRC) ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) gibi iki ayrı devlet vardır. Dolayısıyla siyasî olarak adanın coğrafi bütünlüğünden söz edilemez. İşte Kıbrıs'taki elli yılı aşkın sorunun temeli de bu noktadadır. Adadaki toplumların anlaşmazlıkları Kıbrıs'ın coğrafi bütünlüğüne zarar verdiği gibi bu bütünlükten yeterince istifade edememesine de neden olmaktadır. Dolayısıyla Kara Hâkimiyeti Teorisine göre Kıbrıs'ın coğrafi bütünlüğündeki eksiklikler tehdit algılamalarının kaynağını ve yönünü de çeşitlendirmektedir¹⁰¹.

H.Mackinder'in teorisine göre Kıbrıs, Anadolu coğrafyasına bağlıdır. Doğu Avrupa sahasının içinde ve iç kuşağın merkezindedir. Kıbrıs kendisine en yakın kara parçası üzerinde uyguladığı etkiyle birlikte değerlendirilmelidir. Bundan da anlaşılacağı üzere Kıbrıs'ın jeopolitiği; Türkiye, Suriye, Mısır, Lübnan, İsrail ve kısmen Yunanistan açısından önemlidir. Ayrıca küresel güçlerin tehdit ve çıkar unsurlarıyla birlikte değerlendirilmelidir. Bu yönüyle Kıbrıs taşıdığı unsurlarla “*fırsat*” ve “*tehdit*”ler ortaya çıkarabilir.

b) Kenar Kuşak Hâkimiyet Teorisine Göre Kıbrıs'ın Önemi

Nicholas Spykman (1893-1943) tarafından geliştirilmiştir. N.Spykman'ın görüşüne göre jeopolitiğin anlamında yapılan birtakım değişiklikler, jeopolitiğin usullerinin incelenmesine engel değildir. Jeopolitik dış politika için gerekli analiz ve verileri sağlayan önemli bir araçtır¹⁰². Bu yönü ile N.Spykman'ın esas fikri dünya hâkimiyetinin merkezini çeviren “*Kenar Kuşak*” ülkelerine dayanıyor olmasıdır¹⁰³.

N.Spykman stratejik bakımdan “*Kenar Kuşak*” ülkelerinin daha önemli bir yer tuttuğuna inanmaktadır. Kendisinin “*Kenar Kuşak*” ülkeleri olarak ifade ettiği ülkeler Batı Avrupa, Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin, Kore ve Doğu Sibirya'dır¹⁰⁴. Bu ülkeler merkez bölge ile “*Dış Hilâl*” arasında tampon bir bölgedir. N.Spykman bu bölgeyi özellikle kara kuvveti ile deniz kuvveti arasında bir tampon bölge olarak değerlendirir. Kendisinin dünya hâkimiyeti hakkındaki formülü ise “*Kenar Kuşak*”

¹⁰⁰ S.İlhan, **Jeopolitik Duyarlılık**, s. 63.

¹⁰¹ S.Tamçelik, **Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi**, s.15.

¹⁰² Y.Tezkan, M.Taşar, **Dünden Bugüne Jeopolitik**, s.126-127.

¹⁰³ N.Bilge, **Milletlerarası Politika**, s.120.

¹⁰⁴ Y.Tezkan, M.Taşar, **Dünden Bugüne Jeopolitik**, s.127.

ülkelerine hâkim olan devletler, Avrasya'ya da hâkim olabileceğidir¹⁰⁵. Dolayısıyla Avrasya'ya hâkim olan devlet veya devletler dünyayı da kontrol edebilecektir. Bu teoriye II.Dünya Savaşı'ndan sonra daha çok önem verdi. Kenar Kuşak teorisinin uygulama alanı ise NATO'nun ve hemen bitişiğinde CENTO'nun meydana getirilmesi ve ona bağlı olarak SEATO'nun kurulması bu teorinin bir uygulama safhasıdır¹⁰⁶.

Bir başka deyişle bütün bu büyük oluşumlar birbirleriyle bağlantılı ve “*Kenar Kuşak*” teorisine dayanan faaliyetlerin bir toplamıdır. Dikkatlice incelendiği zaman II.Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan savaşlar genelde “*kenar kuşak*” diye adlandırılan hattın üzerinde gerçekleşmekteydi. Kore, Vietnam, Afganistan, Kıbrıs, İran-Irak savaşları, bunlara örnekti. Ancak Kıbrıs'ta ortaya çıkan savaşın ciddi bir farklılığı vardı. Kıbrıs'ta meydana gelen sınırlı savaş diğerleri gibi bloklar arası değil bloklar içinde başlamış ve müttefik olan Türkiye ve Yunanistan arasında olmuştur¹⁰⁷. Aslında bütün bu gelişmeler, Kenar Kuşak Hâkimiyet Teorisi'nin bir sonucu ve uygulama alanı olarak görülmelidir. Günümüzde de bu teori güç merkezlerinin konumuna uygun düştüğü için aynen uygulanmaktadır. “*Soğuk savaş*” dengesinin ortadan kalkması doğu-batı yönünde gelişen “*kenar kuşağında*”, kuzey-güney bağlantı yolları üzerinde bulunmaktadır. Doğu Akdeniz'de ve buna bağlı olarak Kıbrıs coğrafyasında geniş jeopolitik ve jeo-ekonomik boşluklar doğurmasına neden oldu. Hatta denebilir ki soğuk savaş sonrası dönemde Kıbrıs'la ilgili jeopolitik önemin artması, bu boşluk alanları ile ilgili olduğu iddialar arasındaydı. Jeopolitiğin en önemli halkalarından birisini yani Anadolu yarımadasında bulunan Türkiye'yi, Orta Doğu'daki çatışma odağı İsrail'i ve İslam dünyasında liderliğe oynayan Mısır'ı yakından ilgilendirmektedir¹⁰⁸.

Aslında “*kenar kuşak*” devletlerinin sınırları kısmen deniz kısmen de karadan oluşmaktadır. Dolayısıyla bunların ada ve kıta devletleri kadar güvenli sınırları yoktur¹⁰⁹. “*Kenar kuşak*” devletleri çevrelerindeki denizlerin büyüklüğü ve kara sınırlarının gücü ölçüsünde coğrafi bütünlüğe sahip olurken İspanya, Fransa, İtalya, Hindistan bir ölçüde Türkiye ve ona tâbi Kıbrıs coğrafyası birer kenar devleti olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla Kıbrıs'ın tamamının yabancı güçlerin elinde olması Türkiye coğrafyasının kenar devlet olma özelliğine ciddi bir şekilde darbe vuracaktır. Buna karşın kıta içi devlet olma özelliğine ise kısmen yardımcı olacaktır. Bu durumda Türkiye'nin coğrafi gücü azalmış dış duyarlılığı artmış ve tehdit algılamaları güçlenmiş olacaktır. Örneğin; coğrafi mevki itibarıyla

¹⁰⁵ S.İlhan, *Türkiye'nin ve Türk Dünyası Jeopolitiği*, s. 9.

¹⁰⁶ S.İlhan, *Türkiye Jeopolitiği*, s.11.

¹⁰⁷ S.Tamçelik, *Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi*, s.15.

¹⁰⁸ S.Tamçelik, *Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi*, s.16.

¹⁰⁹ S.İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.74.

Kıbrıs'ın, Türkiye veya Orta Doğu devletlerine karşı “*amfibi taarruz*”¹¹⁰ yapma imkânı vereceği göz ardı edilmemelidir¹¹¹.

Özellikle coğrafi bütünlüğü ile Kıbrıs bölge ülkelerini veya bölgesel güç merkezlerini tehdiye açık bir duruma sebebiyet verebilecektir. Aslında bu teoriden hareketle denebilir ki Kenar Kuşak üzerinde bulunan sahayı hâkimiyet altına almakla bütün Avrasya'yı kontrol altına almak eşdeğerdir. Bu kuşak İskandinavya'dan başlayan İspanya, İtalya, Yunanistan, Türkiye, Orta Doğu, Hindistan, Malezya, Hindîçini ve Kore olmak üzere uzanan bir yarımadalar zinciridir. Buna iç adalar zinciri olarak Spitzberg, İzlanda, İngiltere, Maderia adası, Girit, Kıbrıs, Seylan, Sumatra, Borneo, Filipinler, Formoza, Japonya ve Aleut adaları da dâhil edilebilir¹¹².

İç adalar zinciri içinde yer alan Kıbrıs, diğer adalarla birlikte yarımadalar zincirinin gerisini oluşturmaktadır. Bu zincirin en kritik kısmını da Akdeniz havzası içinde yer alan Türkiye, Yunanistan ve bu ülkelerin gerisindeki Kıbrıs ve Orta Doğu ile çevrelenmiştir. Bugünkü dünyada bölgesel alanlar arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisi vardır. Bu ilkedden hareketle devletler manevra sahalarını genişletmek için sürekli olarak esnek bir dış politika takip etmelidir. Bu anlayışa göre bölgesel ve küresel güçlerin kullanabileceği en iyi coğrafyalardan birisi de Kıbrıs'tır. Dolayısıyla değerlendirildiğinde büyük avantajlar sağlayabileceği gibi kötü kullanıldığında da ciddi risklere neden olabilir. Gerçek şu ki Balkanlar ve Orta Doğu'nun kesiştiği bir alan olan Doğu Akdeniz ve bölgenin tek adası olan Kıbrıs bölgedeki zaafardan dolayı etkilenebilecek bir dış politika alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sırf bu yüzden Türkiye bölgeyle ilgili politikaları sürekli takip etmek ve kendine özgü yakın havza stratejisini uygulamalıdır¹¹³.

Coğrafi bütünlüğü ile Kıbrıs, bölge ülkelerini veya bölgesel güç merkezlerini tehdiye açık bir konumdadır. Ülkelerin coğrafyası arasında “*karşılıklı bağımlılık*” ilişkisi vardır. Bu ilkeyle devletler hareket alanlarını genişletmek için esnek bir dış politika takip etmektedirler. Bu anlayışa göre bölgesel ve küresel güçlerin kullanabileceği en iyi coğrafyalardan birisi de Kıbrıs'tır. Dolayısıyla Kıbrıs avantajlar kadar ciddi riskler de üretebilmektedir. Ayrıca Balkanlar ve Orta Doğu'nun kesiştiği bir alan olan Doğu Akdeniz ve bölgenin tek adası olan Kıbrıs bölgedeki zaafardan dolayı etkilenebilecek bir dış politika alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, bölgeyle ilgili politikaları takip etmeli ve kendine özgü stratejiler oluşturmalıdır.

¹¹⁰ Çok ya da genel amaçlı

¹¹¹ S.Tamçelik, **Kıbrıs Adası'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi**, s.328

¹¹² Y.Tezkan, M.Taşar, **Dünden Bugüne Jeopolitik**, s.28.

¹¹³ S.Tamçelik, **Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi**, s.17.

c) Deniz Hâkimiyet Teorisine Göre Kıbrıs'ın Önemi

Bu görüşe göre; dünyaya egemen olabilmek için denizlere egemen olmak gerekmektedir. Bundan hareketle dünya hâkimiyetinin denizler üzerinden kazanılabileceğine inananların başında Amerikalı Amiral Alfred Mahan (1841-1914) gelmektedir. A.Mahan'a göre; denizleri kontrol etmek başlıca amaç olmalıdır. Denizlerin sağladığı üstünlük pek çoktur. Eğer dünyaya hâkim olunacak ise bu yoldan başka bir yol yoktur¹¹⁴. Bu hâkimiyetin anahtarı da hiç kuşku yok ki deniz yollarının kontrolünden geçmektedir. Gerçi bu noktalara hâkim olunabilmesi için kuvvetli bir donanmayla ihtiyaç vardır. Ne var ki hiçbir devletin donanması, açık denizlerde istediği gibi hareket etme imkânına sahip değildir. Bu yüzden açık denizlerde kontrolün sağlanmasına, şiddetle ihtiyaç vardır¹¹⁵.

Aslında bu ihtiyaç Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ni uzak denizlerdeki hâkimiyetini korumaya sevk etti. Rusya'nın ise geniş Asya bozkırlarından açık denizlere inme stratejisini pekiştirdi. Bu durum Kıbrıs'ı küresel ve bölgesel güçlerin, taktik manevralarına dayanan temel rekabet sahası haline getirdi. Örneğin Karadeniz ve Boğazlar ile ilgili meseleler Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile NATO çerçevesinde yürütülen "bloklar-arası" ilişkilerin bir uzantısı olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan Ege ve Kıbrıs'ın ağırlık taşıdığı Doğu Akdeniz havzası, Yunanistan ile süregelen "blok-içi" çatışmalar çerçevesinde incelendi. Bu çerçevede soğuk savaş süresince bir taraftan dönemin süper gücü olan SSCB'nin Karadeniz ve Boğazlardaki baskısı sürekli olarak hissedilirken; diğer taraftan, Ege'de Yunanistan'a terkedilen adaların statükosu Türkiye'nin denizlerdeki hareket alanını önemli ölçüde daralttı. Özellikle Türkiye için Orta Doğu ve Süveyş üzerinde önemli bir etkiye sahip olan Doğu Akdeniz bölgesi sadece Kıbrıs'a endeksli olarak ele alındı¹¹⁶.

Bu stratejik tutum Türkiye için ciddi yanlışlıklar ortaya çıkardı. Özellikle Türkiye, uzun yıllar deniz stratejisini Kıbrıs meselesine göre ayarlama "hatasına" düştü. Hâlbuki Türkiye'nin geniş ölçekli deniz stratejisine sahip olması gerekirdi. Örnek vermek gerekirse Türkiye'nin deniz stratejisinde uzun dönemli ve taktiksel adımları olmasa da 1964 ve 1967 Kıbrıs bunalımlarında bağımsız deniz politikalarına ve askerî güç oluşumlarına yöneldiği de oldu. Ancak uzun bir süre Türkiye'nin deniz stratejisinden söz etmek mümkün olamadı. Soğuk savaş süresince Ege ve Kıbrıs, Türkiye'nin yakın deniz havzasını doğrudan ilgilendiren ve önemi hiçbir zaman azalmayan, iki ciddi gündem maddesi oldu. Soğuk savaş sonrası dönemde ise değişen küresel ve bölgesel konjonktür gereği bu iki önemli gündem maddesine

¹¹⁴ Y.Tezkan, M.Taşar, **Dünden Bugüne Jeopolitik**, s.28-29.

¹¹⁵ Y.Tezkan, M.Taşar, **Dünden Bugüne Jeopolitik**, s.34-41.

¹¹⁶ S.Tamçelik, **Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi**, s.18.

bazı yerel unsurlar da eklendi. Bunların başında “*bölgesel etkileşim alanları ile stratejik eklemlenme stratejileri*”¹¹⁷ gelmektedir.

Ege ve Kıbrıs, Balkanlarda ve Orta Doğu’da etkileşim ve geçiş alanları üzerinde bulunmaktadır. Bu bölgeler arasındaki etkileşimin artması ile stratejik açıdan hem birbirlerine hem de diğer bölgesel meselelerle birlikte anılmaya başlandı. Bu da soğuk savaş sonrası dönemde her iki bölgenin uluslararası meselelerinin muhteva ve zamanlama açısından etkileşim içine girdiği anlamına geliyordu. Aslında bu durum Doğu Akdeniz bölgesinin etkileşim havzası olarak öneminin artırmasına neden oldu. Ege ve Kıbrıs gibi Doğu Akdeniz havzası içinde yer alan meseleler artık kendi önemleri dışında bölgelerarası etkileşimden de kaynaklanan özel bir öneme sahiptir. Bu nedendir ki gerek bölgelerarası etkileşim alanları ile ilgili gerekse de Kıbrıs ve Ege gibi meselelerde Türkiye’nin sadece bir Ege ülkesi değil daha genel bir çerçevede Adriyatik’ten İskenderun Körfezi’ne ve Süveyş Kanalı’na kadar uzanan bölgede bir Doğu Akdeniz ülkesi olduğu gerçeğini ispatlamaktadır. Dolayısıyla genelde Akdeniz özelde ise Doğu Akdeniz ve Kıbrıs’ın stratejisi belirlenmeksizin bölgenin yakın kara ve deniz havzalarına yönelik politikaları takip edilmesine imkân vermemektedir¹¹⁸. Bu da beraberinde Ege ve Kıbrıs meselesini stratejik bir bütünlük içinde değerlendirmeye sevk etti. Bundan hareketle denebilir ki Ege’nin ve Kıbrıs’ın kara bağlantısı açısından Doğu Avrupa-Orta Doğu; deniz bağlantısı açısından ise Adriyatik-Doğu Akdeniz-Körfez hattından oluşan iki önemli ayağı vardır. Özellikle Balkanlarda ve Orta Doğu’da ortaya çıkan bunalımların kendi arasındaki eş-zamanlılık ilkesiyle Ege ve Kıbrıs bunalımlarının da aynı andaki tırmanışı böylesi bir etkileşim hattının oluştuğunu göstermektedir. A.Mahan’ın Deniz Hâkimiyet Teorisi’ne dönülecek olursa Süveyş Kanalı vasıtasıyla Akdeniz’den geçen Hint ve Pasifik okyanuslarına açık olan deniz ulaşım yolları kontrol edilmesi gereken unsurlardır. Aslında A.Mahan’ın görüşlerinin değeri denizin sağladığı hareket serbestisini belirtmiş olmasından kaynaklanmaktadır¹¹⁹. Böylece denizlere hâkim olmak suretiyle dünyaya da hâkim olunacaktı¹²⁰.

Bu durum deniz ulaşım yollarının ve bunların geçtiği kritik kara bölgelerinin kontrolü ile doğru orantılıdır. Gerçek şu ki Kıbrıs, günümüzde güç merkezi olarak değerlendirilebilecek ABD, Rusya, Avrupa Birliği (AB) ve Orta Doğu gibi güçlerin birleşme veya kesişme noktası üzerine bulunmaktadır. Bu dört gücü oluşturan merkezin varlıklarını koruması, güvenliklerini sağlaması, gelişimlerini sürdürmesi veya etkinliklerini artırması söz

¹¹⁷ Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü-Yarını, s.3.

¹¹⁸ S.Tamçelik, Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs’ın Önemi, s.19.

¹¹⁹ Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü-Yarını, s.3.

¹²⁰ S.Tamçelik, Kıbrıs Adası’nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi, s.326.

konusu olduğunda, her olayda ve her tutumda Kıbrıs'ın konumu kendilerini ilgilendirmektedir. Dolayısıyla Kıbrıs'ın konumunu etkilemeye veya kendi çıkarlarına göre yönlendirme yapılabilmektedir. Bu durum Kıbrıs için çok yönlü ve çok unsurlu bir tehdit algılamasına kaynaklık etti. Aslında bu görüşün ana kritiği Akdeniz'i boydan boya kat eden Süveyş Kanalı ile Hint ve Pasifik okyanuslarına uzanan ve deniz yollarını kontrol edebilen noktaların en önemlilerinden birisinin Kıbrıs olması ile ilgilidir¹²¹.

Özellikle Süveyş Kanalı'na yakınlığı, doğal önemini daha da artırmaktaydı. Çünkü Kıbrıs, Akdeniz'den Süveyş Kanalı vasıtasıyla Hint ve Pasifik okyanuslarına açılan deniz yollarını, coğrafi mevki itibarıyla kontrol edebilecek konumdadır. Yine Karadeniz'den Ege Denizi ve Cebelitarık Boğazı vasıtasıyla Atlas Okyanusu'na, Süveyş Kanalı vasıtasıyla da Hint ve Pasifik Okyanuslarına bağlayan deniz yolları, Kıbrıs vasıtasıyla kontrol edilebilmektedir. Avrupa, Asya ve Afrika'ya eşit mesafede olan Kıbrıs, dünya anakıtası içinde merkezi bir konuma sahiptir. Bu konumu ile Kıbrıs, Girit ile birlikte suyollarının kesiştiği bir hat üzerindedir. Örneğin Kıbrıs, Asya ve Avrupa'yı; Boğazlar ile Asya ve Afrika'yı ayıran Süveyş Kanalı arasında yer alır. Aynı zamanda Avrasya-Afrika bağlantısının en önemli su havzalarından birisi olan Körfez-Hazar bölgesinin ve Aden-Hürmüz geçitlerine de hâkimdir¹²².

Özellikle İngilizlerin Kıbrıs'ta üs bulundurmaları adanın bu stratejik konumundan ileri gelmektedir. Dolayısıyla Kıbrıs'ı ihmal eden bir ülkenin küresel ve bölgesel politikalarda etkin olması mümkün değildir. Zira bu küçük ada Asya-Afrika, Avrupa-Afrika ve Avrupa-Asya arasındaki stratejik bağlantıları doğrudan etkileyecek bir konuma sahiptir. Bölgesel politikalarda ise Karpaz yarımadasıyla Orta Doğu'ya yönelmiş bir "ok" gibi duran Kıbrıs; geri kalan kısmıyla da Doğu Akdeniz, Balkanlar ve Kuzey Afrika'daki stratejik dengelerin temel taşlarından birisini oluşturmaktadır¹²³.

Kıbrıs soğuk savaş sonrası dönemde ise yeni dengelerle birlikte birtakım unsurlar kazandı. Orta Asya'dan Avrupa'ya giden enerji ve ticaret hattının Batı Asya, Doğu Akdeniz ve Güney Asya'nın alternatif yollar olarak gündeme geldi. Dolayısıyla bu yeni dönemin ortaya çıkardığı konjonktür ciddi bir çatışmanın başlamasına neden oldu. Bu yeni hat gerek doğrudan İskenderun Körfezi'nden Doğu Akdeniz'e, gerekse de dolaylı olarak Güney

¹²¹ S.Tamçelik, **Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi**, s.20.

¹²² B.Karabulut, **Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik**, s.59.

¹²³ S.Tamçelik, **Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi**, s.20.

Asya'dan, Aden ve Süveyş üzerinden ya da Karadeniz ve Boğazlar üzerinden Doğu Akdeniz'e insin Kıbrıs hep sabit olarak ana güzergâh üzerindedir¹²⁴.

İşte bu sebeple ki Orta Asya-Avrupa bağlantısının Karadeniz'in kuzeyinden gitmesinde Rusya ile birlikte menfaati olan Almanya, GKRK'ı Kıbrıs'ın tümünün AB'ye alınması konusunda çaba göstermiştir. ABD'ye göre zayıf olduğu güney hattı üzerinde önemli bir stratejik çıkar elde etme çabasının bir ürünü olarak görüldü. Kıbrıs'ın AB'ye girişi ile birlikte İskenderun Körfezi ve Doğu Akdeniz'in çıkışı üzerindeki kontrolünü artıracak olan Avrupa, aynı zamanda Orta Doğu bölgesinde de müdahil bir konum kazandı. Musul ve Suudi Arabistan petrollerinin de Doğu Akdeniz'e yöneldiği düşünülürse bu bölgenin enerji hatları açısından taşıyacağı merkezî konumun gelecekte küresel rekabetin en temel parametrelerinden birisi olacaktı. Dolayısıyla muhtelif zamanlarda Kıbrıs'ta baş gösteren bunalımlar tesadüfî bir durum değildi. Bunun arkasında küresel rekabet unsurlarının veya bölgesel çıkar çatışmalarının yattığı da unutulmamalıdır. Aslında Kıbrıs deniz yolları bakımından Türkiye'nin güney limanlarını kontrol edebiliyordu. Özellikle İskenderun ve Süveyş'i kontrol ederken, Orta Doğu'ya da hâkim olmak isteyen devletler için Kıbrıs, anahtar bir rol üstleniyordu¹²⁵.

Bu yüzdendir ki ada tarih boyunca Anadolu'yu ve Doğu Akdeniz'i kontrolünde bulunduran güçlerin egemenliğinde idi. Hatta birçok egemen güç için Kıbrıs kazanılması arzu edilen bir "ödül" olarak görülmüştü. Bilindiği gibi bu ödülü en iyi değerlendiren ülkelerin başında İngiltere gelmekteydi. Aslında İngiltere için Doğu Akdeniz'deki güvenlik ortamı oldukça önemliydi. Çünkü İngiltere'nin tarihsel olarak Doğu Akdeniz'den geri çekiliş süreci, 1954'den itibaren başladı. Öncelikle Filistin'i arkasından da Süveyş'i ve Kıbrıs'ı kaybeden İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki egemenlik gücü zayıfladı¹²⁶.

Özellikle bu durum mevcut dengenin İngiltere'nin aleyhine değişmesine neden oldu. Konumunu adada konuşlanan iki üssü ile dengelemeye çalışan İngiltere; zaman içinde değişen deniz gücü ve "kalpgâh" kuramları sayesinde ana stratejisini köklü olarak değiştirmek zorunda kaldı. Aynı durum Türkiye için de geçerliydi. Türkiye'nin, kendi egemenlik coğrafyasını kontrol edebilmek için öncelikle onu çevreleyen denizlere dolayısıyla da Doğu Akdeniz'e ve Kıbrıs'a hâkim olmalıydı¹²⁷.

Bir başka bakış açısından değerlendirmek gerekirse; Türkiye'de jeopolitik teoriler sadece askeri düzlemlere bağlıymış gibi algılanmaktaydı. Bunun en büyük nedeni de bu

¹²⁴ B.Karabulut, **Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik**, s.59.

¹²⁵ **Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını**, s.3.

¹²⁶ **Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını**, s.3.

¹²⁷ S.Tamçelik, **Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi**, s.21-22.

teorilerin açıklayıcı gücünün akademik bakışın dışına yani askeri uzmanlığa yönlendirmesi ile ilgiliydi. Aslında jeopolitik hareket noktalarından başlanarak incelenmesi gereken çoğu sosyal, ekonomik, politik gelişme açıklanabilme temelinden yoksun bırakılarak, yorumlanabilme ve anlaşılır hale gelebilme noktalarında zayıflığa düşüyordu. Kıbrıs böyle bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır¹²⁸.

Deniz hâkimiyeti dünya egemenliğini getirecektir. Bu durumda Kıbrıs küresel ve bölgesel güçlerin taktik manevralarında rekabet sahası durumundadır. Soğuk savaş sürecinde Kıbrıs önemini korudu. Türkiye, Kıbrıs ve Ege ile Adyatik'ten İskenderun Körfezi'ne ve Süveyş Kanalı'na kadar olan bir bölgeyi kontrol etmektedir. Kıbrıs, deniz yolları bakımından Türkiye'nin güney limanlarını kontrol edebilecek konumdadır. Kıbrıs günümüzde ABD, Rusya, AB ve Orta Doğu gibi güçlerin birleşme veya kesişme noktası üzerinde bulunmaktadır. Kıbrıs; Akdeniz, Süveyş Kanalı ile Hint ve Pasifik okyanuslarının deniz yollarını kontrol edebilen noktaların en önemlilerindedir. Türkiye'nin, kendi egemenlik coğrafyasını kontrol edebilmesi için öncelikle onu çevreleyen denizlere dolayısıyla da Doğu Akdeniz'e ve Kıbrıs'a hâkim olması gerekmektedir.

d) Hava Hâkimiyet Teorisine Göre Kıbrıs'ın Önemi

Hava jeopolitiğinin öncüsü sayılan Alexander P.De Seversky; kara ve deniz kuvvetlerinin hava gücü karşısında görelî olarak önemini yitirdiğini söyleyerek, birtakım unsurları göz önünde tutan yeni bir strateji modeli geliştirdi¹²⁹. P.Seversky, H.Mackinder ve N.Spykman'ın konvansiyonel dünya haritasına alternatif olarak "*azimutal projeksiyona*"¹³⁰ dayalı yeni bir dünya haritası geliştirdi. Bu bölgelere hava jeopolitiğini esas alan strateji ve taktiksel öncelikli noktaları yerleştirdi. Dünya, ABD ve SSCB'nin etki sahalarını gösteren iki hâkimiyet bölgesine ayırır. Bu iki saha dışında kalan kara bölgesinde sağlanacak jeopolitik hava üstünlüğü ile mümkün olacaktır. Hava kuvveti, deniz kuvvetinin dayandığı hareket kolaylığından daha fazla bir serbestî ve onun nüfuz edemeyeceği noktalara erişmek gibi üstünlüklere sahiptir¹³¹.

Hava kuvvetinin gelişimi, savunma politikalarında sadece taktiksel değil stratejik değişikliğe de neden oldu¹³². Hava gücü olmaksızın, Deniz ve Kara Hâkimiyet teorilerinin

¹²⁸ Y.Tezkan, M.M.Başar, **Dünden Bugüne Jeopolitik**, s.27-41.; M.Hasgüler, Ç.Şahin, "*İngiltere'nin Kıbrıs'ı Askeri Üs Olarak Yapılandırma Stratejisi*", s.12.

¹²⁹ B.Karabulut, **Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik**, s.59.

¹³⁰ Azimutal Projeksiyon: Meridyenlerin izdüşümleri bir noktadan (kutup noktasından) dağılan ışın demetleri, paralellerinin izdüşümleri ise bu noktayı merkez alan daireler biçimindedir.

¹³¹ B.Karabulut, **Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik**, s.61.

¹³² N.Bilge, **Milletlerarası Politika**, s.123.

düşünülmesi günümüz için mümkün değildir¹³³. Hava kuvvetleri ile merkezî bölgeye hâkim olanlar dünya adasına da hâkim olabileceklerdi¹³⁴.

Hava kuvveti diğer kuvvetlere nazaran büyük bir hareket serbestisi ve sürat sağlamaktadır. Buna karşın kara ve denizdeki üssüne bağlılığı devam etmektedir. Uçaklar, kara ve deniz araçları kadar taşıma kapasitesine sahip değildir. Bu bağlamda Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesiştiği noktada yer alan Kıbrıs'ın, hava trafiği açısından önemli bir yer tuttuğu açıktır¹³⁵.

Dolayısıyla Kıbrıs'ın, bu bölgedeki hava sahasını kontrol etmesi, stratejik değerini artırmaktadır. Buna karşın hava hâkimiyeti olmadan, kara ve deniz hâkimiyet teorilerinin uygulanmasının imkânsız olduğunu da ifade eden bu görüş¹³⁶ Kıbrıs'ın bu bakımdan ideal bir coğrafi konuma sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle günümüzde hava hâkimiyetinde yaşanan önemli yeniliklerle, “*mihver sahayla*” hava gücünün kesiştiği ve içinde Kıbrıs'ın da bulunduğu bu bölgenin jeopolitik önemi giderek artmaktadır¹³⁷.

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesiştiği noktada yer alan Kıbrıs, hava trafiği açısından önemli bir yer tutmaktadır. Kıbrıs'ın, bu bölgedeki hava sahasını kontrol etmesi stratejik değerinin artmasına neden olmaktadır. Bir deniz üssü niteliğini taşıyan ada, küresel ve bölgesel sistemde liderliği elde etmek isteyen güçler, ister istemez “*kıta-aşırı*” ve “*bölge-içi*” hava operasyonlarına ve hava destekli deniz çıkarmalarına dayalı güç kullanma stratejilerini desteklemektedir.

¹³³ S.Tamçelik, **Kıbrıs Adası'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi**, s.328

¹³⁴ N.Bilge, **Milletlerarası Politika**, s.124.

¹³⁵ **Avrasya Sempozyumu Bildirisi**, İstanbul, 1998, s.76.

¹³⁶ **Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını**, s.4.

¹³⁷ S.Tamçelik, **Kıbrıs Adası'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi**, s.329.

C- GÖÇLERİN JEOSTRATEJİK AÇIDAN KIBRIS'A ETKİLERİ

Uluslararası ilişkilerde güç dengesi belli bir coğrafya içinde bir ülkenin diğerlerine açık bir tehdit oluşturması durumunda tehdiye maruz kalan devletlerin kendi menfaatleri doğrultusunda ittifak oluşturmaları ve o devlete karşı tavır almaları şeklinde tanımlanabilir. Soğuk savaş esnasında iki kutuplu güç dengesinin varlığı günümüzde değişmiş yerine “küresel strateji” anlayışı, “çok taraflı/çok boyutlu” yenedünya düzeni ortaya çıkmıştır. Küresel ve bölgesel değerlerin birlikte önem kazandığı yeni güvenlik eksenleri belirlemiştir. Bunlardan biri de “Afro-Avrasya” eksenini olup; bu eksen Kıbrıs adası üzerinden geçmektedir¹³⁸.

Kıbrıs ayrıcalıklı bir coğrafyaya sahiptir. 9.251 km² yüzölçümüne sahip olan ada; Türkiye’den 70, Suriye’den 100, İsrail’den 274, Mısır’dan 370, Rodos’tan 400 ve Yunanistan’dan 800 km uzaklıktadır. Adadaki kültür, tarih ve demografik yapının gelişimi, çoğunlukla komşu olduğu bu bölgelerin etkileşimiyle oluştu¹³⁹. Tarih boyunca değişik halkları barındıran adanın kuzeyinde bugün Müslüman Türkler ve güneyinde ise Ortodoks Rumlar yaşamaktadır. Siyasi açıdan Müslüman Türkler, KKTC’nin koruması altında, Ortodoks Rumlar ise Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanınan GKRY’nin egemenliği altındadır. GKRY, Kıbrıs Cumhuriyeti adı ile AB’ye Mayıs 2004’te tam üye olarak kabul edildi. Böylece AB’nin ve Yunanistan’ın “manyetik” alanına ve kontrolüne girdi. Libya, Mısır ve Suriye’deki siyasi gelişmeler ve hızlı değişim, Kıbrıs’ın en büyük küresel güç olan ABD açısından önemini artırdı¹⁴⁰.

Ancak Kıbrıs’ın önemi sadece ABD açısından değil diğer önemli küresel aktörler tarafından da yakından takip edilmekteydi. Bunlardan biri de İsrail idi. Enerji kaynaklarına yakınlığı adı geçen ülkeyi ilgilendirmekteydi. Orta Doğu, Kafkaslar ve Kuzey Afrika’daki petrol ve doğalgaz rezervlerine yakınlık olmasından gelmekteydi¹⁴¹. Bu noktada özellikle egemen güçlerin uluslararası ilişkilerde hareket tarzını belirleyen “bağımlılık” kavramına ve bu kavramın iki farklı boyutuna dikkat edilmeliydi. Bunlardan ilki, çatışmaları önleyici bir bağımlılık olarak ülkeler arasındaki ticari, sanayi ve askeri ekonomik ilişkilerdeki bağımlılık; ikincisi ise çatışmaları arttırıcı bir unsur olarak sermaye ve doğal kaynaklara olan bağımlılıktı.

¹³⁸ Hüseyin Canyaş, Süha Kocakuşak, F.Orkunt Canyaş, “Doğu Akdeniz Güvenlik Mimarisi ve Küresel Güç İlişkileri Bakımından İsrail, Kıbrıs İlişkileri”, **Amme İdaresi Dergisi**, II/46, (Haziran 2013), s.112.

¹³⁹ Erol Manisalı, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, İstanbul, 2002, s.22.

¹⁴⁰ Nasuh Uslu, “Kıbrıs Sorunu ve ABD”, **AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği**, (Ed:İrfan Kaya Ülger,Ertan Efeğil), Ankara, 2002, s.297.;Metin Aydoğan, “Kıbrıs, Ege, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Avrupa Birliği”, **AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği**, (Ed:İrfan Kaya Ülger, Ertan Efeğil), Ankara, 2002, s.165.; Emel Akçalı, “Avrupa Birliği’nin Kıbrıs Politikası”, **Kıbrıs ve Geleceği Ekonomi-politik Bir Tartışma**, (Ed:Dr.İrfan Kalaycı), Ankara, 2004, s.154-157.

¹⁴¹ Filiz Yıldız Çakar, “Türkiye’nin Geleneksel Güvenlik Sorunu”, Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, (Ed. Refet Yinanç, Hakan Taşdemir), Ankara, 2002, s.325.

Birincisinde temel olarak ülkeler arasında ticaret olanağı arttıkça savaş ve çatışma olasılığı azalmaktaydı. İkincisinde ise ülkelerin doğal kaynaklar üzerinde bağımlılıkları arttıkça bağımlı olan ile doğal kaynak sahibi ülkeler arasında çatışma riskinin artmasıydı¹⁴².

Bölgede çatışma riski nedeniyle XX.yy'ın ilk yarısından itibaren enerjiye dayalı yeni bir stratejik anlayış ortaya çıktı. Bununla ilgili bölgesel ve küresel enerji haritaları hazırlandı. Böylece Orta Doğu ve Hazar bölgesi enerji kaynakları da dünya üzerinde egemenlik kurmayı amaçlayan ülkelerin ilgi odağı oldu. Arap yarımadası, Hazar Denizi, Kafkasya, Orta Asya bölgesi bir dörtgen olarak dünya enerji havzasının merkezidir. Petrolde dünyanın dörtte üç, doğalgazda ise üçte birlik rezervine sahiptir. Zira dünyanın kanıtlanmış doğalgaz rezervlerinin %34'ü Orta Doğu'dadır. Dünya petrol rezervlerinin %65,4'üne sahip olan Orta Doğu bölgesi, Mısır, Libya, Cezayir ve Tunus'un rezervleri de eklenince dünya rezervlerinin toplam %69,6'sına denk gelmektedir¹⁴³.

Öte yandan Orta Asya havzası ise iki temel nedenden ötürü küresel güç dengelerinin önemli bir ögesi durumundaydı. Birincisi bu bölgenin, Asya'nın yükselen ekonomik güçleri olan Çin ve Hindistan gibi ülkelerin yanı sıra eski bir süper güç olan Rusya'ya komşu olması; ikincisi ise Orta Doğu'nun ardından en zengin ikinci petrol ve doğal gaz rezervlerine sahipliği idi. Yükselen güçlere komşu olma ve enerji rezervlerini barındırma hususlarının yanı sıra bölgenin güvenlik stratejileri açısından da vazgeçilmez olması coğrafyanın önemini daha da artırdı¹⁴⁴.

Bu durumda küresel petrol ihtiyacını karşılayabilecek ve bu maksatla üretimi arttırabilecek bölge Orta Doğu olmakla beraber; Orta Asya'dan çeşitli boru hattı projeleri ile Akdeniz'e getirilecek olan petrol ve doğalgaz üretimi de hesaplandığında, Kıbrıs'ın stratejik konumunu daha da pekiştirmektedir¹⁴⁵.

Kıbrıs; Orta Doğu, Kafkaslar ve Kuzey Afrika'daki enerji kaynaklarının dış dünyaya açılımını sağlayan Doğu Akdeniz'deki ulaştırma terminallerine yakınlığı ve bunları kontrol edebilecek bir konumdadır. Dolayısıyla dünyanın potansiyel kriz bölgeleri olan Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Kafkaslara yakınlığı nedeniyle askeri bakımdan avantajlı bir noktadadır. Ancak bugün Kıbrıs'ın bütün bu özelliklerine ek olarak Doğu Akdeniz'de bulunan ve bulunması muhtemel doğalgaz rezervlerine yakınlığı da ortaya çıktığından adanın konumu daha da önem kazanacaktı.

¹⁴² E.Manisalı, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, s.23.

¹⁴³ Nurullah Aydın, **Türkiye'nin Milli Güvenlik Stratejisi**, İstanbul, 2008, s.22.

¹⁴⁴ Şener Üşümezsoy, Şamil Şen, **Yeni Dünya Petrol Düzeni ve Körfez Savaşları**, İstanbul, 2003, s.15.

¹⁴⁵ N.Aydın, **Türkiye'nin Milli Güvenlik Stratejisi**, s.22.

Uluslararası anlaşmalarla Yunanistan'a verilen Ege adalarından sonra Kıbrıs, Türkiye'nin Akdeniz'deki güvenliği bakımından son derece önemli bir konuma geldi. Çünkü Kıbrıs, Türkiye'nin bölgeye yönelik deniz ulaşım hatlarını kontrolü altında bulundurmaktadır. Öte yandan adanın Azerbaycan ve Irak petrollerinin ulaştığı Adana-Ceyhan-Yumurtalık Petrol Boru Hattına 65 km mesafede bulunması stratejik savunma derinliği bakımından son derece önemlidir¹⁴⁶.

Türkiye, Kıbrıs konusunda uluslararası bir sınavdan geçmektedir. Bu çerçevede Kıbrıs, Türkiye'nin Hazar-Karadeniz-Boğazlar-Ege Denizi-Doğu Akdeniz-Süveyş-Basra Körfezi hattından oluşan yolun deniz kuşağı ile ilgili genel bir stratejisinin kilit unsuru olarak özel bir önem noktasındadır¹⁴⁷.

Kıbrıs adası Yunanistan için de önemlidir. Ege ve Akdeniz'in kontrolünü elinden bırakmak istemeyen Yunanistan, Bakü-Ceyhan Hattı ile İskenderun Körfezi'ne akan Orta Asya petrolünün dünya pazarlarına ihracatının Türkiye tarafından yapılmasından büyük rahatsızlık duymaktaydı. Kıbrıs adasının tamamının kontrolünü elinde tutmayı arzu etmektedir. Yunanistan istediği takdirde dış ticaretinin büyük bir kısmını deniz yoluyla yapan Türkiye'nin ekonomisini felce uğratabilecek ve savunmasını çökertebilecek bir silaha kavuşmuş olacaktı¹⁴⁸.

XIX.yy'ın başat gücü olarak konumlandırılan İngiltere'nin denizlere hakimiyet stratejisi, ekonomik güdülerin ortaya çıkardığı sömürgeciliği uygulama olanağı yaratacak politik gelişmeleri takiben geldiği noktada, 1869'da Süveyş Kanalı'nın ve Orta Doğu ile Hindistan'a geçiş sağlayan ticaret yollarının denetim ve güvenliğinin sağlanmasına yönelikti. Yüzyılın son çeyreğinde İngiltere'nin Kıbrıs ile ilgili planları ve günümüze kadar olan adadaki varlığının başlangıcı, bu tarihlerdeki stratejik düşüncenin bir ürünüydü¹⁴⁹.

İngiltere geçmişte olduğu gibi günümüzde de denizlere hâkim olmak suretiyle Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Pasifik'te etkin bir güçtür. Kıbrıs, Akdeniz ve Süveyş Kanalı yolu ile Pasifik ve Hint Okyanusu'na uzanan deniz yollarını Akdeniz içinde kontrol edebilen bir nokta olarak son derece stratejik bir konuma sahiptir. Kıbrıs taktik ve stratejik hava kuvvetlerinin

¹⁴⁶ Enver Bozkurt, Havva Demirel, **Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu**, Ankara, 2004, s.6-7.; Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi – **Kıbrıs Seferi**, Ankara, 1971, s.49.

¹⁴⁷ Ş.Üşümezsoy, Ş.Şen, **Yeni Dünya Petrol Düzeni ve Körfez Savaşları**, s.17.; H.Canyaş, S.Kocakuşak, F.Canyaş, *“Doğu Akdeniz Güvenlik Mimarisi ve Küresel Güç İlişkileri Bakımından İsrail, Kıbrıs İlişkileri”*, s.117.

¹⁴⁸ N.Aydın, **Türkiye'nin Millî Güvenlik Stratejisi**, s.25.; E.Bozkurt, H.Demirel, **Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu**, s.6-7.

¹⁴⁹ Şükrü Sina Gürel, **Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika, I**, Ankara, 1984, s.17-24.; Mehmet Hasgüler, Çiğdem Şahin, *“İngiltere'nin Kıbrıs'ı Askeri Üs Olarak Yapılandırma Stratejisi”*, Uluslararası Hukuk ve Politika, III/11, 2007, s.5.

konuşlandırılmasına balistik füze rampalarının yerleştirilmesine de imkân veren son derece önemli bir hava üssü niteliğindedir. Nitekim kara, hava ve deniz kuvvetlerinin kullanabileceği Dikelya ve Ağrotur'da iki üsse sahip olan İngiltere ve müttefiklerinin bölgesel bir savaşta adayı lojistik destek amaçlı kullanabilmesi mümkün olacaktır¹⁵⁰.

İngiltere'nin 1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra ada ile ilgisi; üslerinin varlığını devam ettirme koşullarını sağlama noktasında olmakla birlikte Süveyş Kanalı'nın korunması ve Doğu Akdeniz'in güvenliği bakımından İngiltere, Kıbrıs'taki yukarıda ismi zikredilen iki askeri üssünden vazgeçmiş değildir. Bu üslerdeki dijital dinleme sistemleri ile askeri ve diplomatik görüşmeler izlenebildiği gibi her türlü deniz taşımacılığı da kontrol edilebilmektedir¹⁵¹.

Avrupa Birliği de soğuk savaş dönemi boyunca hemen güneyinde yer alması nedeniyle kendi güvenliği açısından önem verilmesi gereken bir alan olan Akdeniz bölgesi, Avrupa ülkeleri için özellikle sağladığı işgücü açısından da önemli oldu¹⁵². AB, Marmara Denizi'nden Karadeniz'e, Süveyş'ten Kızıldeniz'e ve Irak üzerinden Basra Körfezi'ne ulaşmayı amaçlamaktadır. Bunun için geçecekleri tek bir kapı vardır ki o da Kıbrıs adasıdır¹⁵³.

Öte yandan Avrupa Birliği'nin en büyük eksikliği yeterli enerji ve doğal kaynaklardan yoksun olmasıdır. Bu nedenle AB, soğuk savaşın bitmesinin hemen ardından Kıbrıs konusunda önceleri BM gözetiminde yürütülen toplumlararası görüşmelere destek vererek uzak durmayı benimsedi¹⁵⁴. 1990'da GKRY'nin yaptığı tam üyelik müracaatından itibaren bu görüş değişmeye başladı. Kıbrıs'ın ticaret ve enerji yolları ile askeri açıdan da AB'nin Doğu Akdeniz'deki ileri karakolu ve köprübaşı olabileceği düşüncesiyle 2004'de GKRY'ni tam üyeliğe aldı¹⁵⁵.

ABD'nin Kıbrıs politikası ise bölgedeki genel dengeler dikkate alınarak oluşturulmaktaydı. 1960'lı yıllara doğru Orta Doğu'daki gücünü ve saygınlığını kaybetmeye başlayan İngiltere'nin bölgedeki rolünü ABD'ye devretmesiyle Orta Doğu'da etkin bir rol üstlenen ABD, soğuk savaş döneminde SSCB'nin bu bölgelere nüfuzunu önlemeye çalışmak ve yeni kurulan İsrail devletine destek olmak bakımından Kıbrıs ile ilgilendi¹⁵⁶.

KKTC'nin ilanına tepki gösteren ABD, 1990'lı yıllara kadar konuyu NATO'nun güneydoğu kanadının bütünlüğü içinde değerlendirmiş ve 1990 sonrası yoğunlaşan GKRY-

¹⁵⁰ F.Y.Çakar, "Türkiye'nin Geleneksel Güvenlik Sorunu", s.327.

¹⁵¹ M.Hasgüler, Ç.Şahin, "İngiltere'nin Kıbrıs'ı Askeri Üs Olarak Yapılandırma Stratejisi", s.12-13.

¹⁵² N.Aydın, **Türkiye'nin Milli Güvenlik Stratejisi**, s.27.

¹⁵³ Ş.Üşümezsoy, Ş.Şen, **Yeni Dünya Petrol Düzeni ve Körfez Savaşları**, s.17

¹⁵⁴ F.Y.Çakar, "Türkiye'nin Geleneksel Güvenlik Sorunu", s.327-329.

¹⁵⁵ E.Manisalı, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, s.79-80.

¹⁵⁶ N.Aydın, **Türkiye'nin Milli Güvenlik Stratejisi**, s.29.

AB ilişkilerini de Kıbrıs sorununa çözüm bulunmasını kolaylaştıracağı ve Türkiye'yi de AB'ye yakınlaştıracığı gerekçesiyle destekleme politikasını takip etti¹⁵⁷.

Orta Asya'nın ABD açısından önemine gelince bununla ilgili ABD açısından temelde iki strateji vardı. Bunlardan ilki kendi “*hegemonik*” gücünün devamının sağlanması diğeri ise; enerji rezervlerinin dünya piyasalarına aktarılmasıydı¹⁵⁸. ABD'nin bölgeye yönelik diğer politikaları bu iki temel strateji temelinde türemiş ve bu temel hedefleri sağlamak amacıyla belirlendi. Çünkü Orta Asya'da ekonomik anlamda ABD'ye rakip olabilecek Rusya, Çin ve Hindistan'ın bölgeye kara bağlantısı vardı. Zira enerji politikaları açısından ABD'nin amacı Orta Asya'nın zengin doğalgaz kaynaklarını Türkiye üzerinden “*Nabucco projesi*” yoluyla Avrupa'ya aktarmak ve enerji rezervlerinin bu şekilde dünya piyasasına açılmasını sağlamaktı¹⁵⁹.

Tarih boyunca Akdeniz'e inme ve burada kalıcı olarak yerleşme amacıyla olan Rusya'nın adaya olan ilgisi her dönem devam etti. Soğuk savaş döneminde SSCB'nin Kıbrıs adası için başlıca amacı, başta ABD olmak üzere NATO üyesi ülkelerin adadaki etkilerini en alt seviyede tutmak, buna karşılık adanın bir bütün olarak bağımsız ve bağlantısız statüsünü korumak ve desteklemek oldu¹⁶⁰.

SSCB, soğuk savaş bitiminden sonra Rusya olarak ekonomik açıdan sıkıntılı günler geçirirken bu tıkanıklığı aşmak için silah satışına yöneldi. Ayrıca sanayileşerek kalkınma planını geriye itip kendi toprakları üzerinden geçen boru hatları vasıtasıyla enerji kaynaklarını satarak kalkınmasını sağlama yoluna gitti¹⁶¹.

Nitekim “*Mavi Akım*” projesi yoluyla bu konuda Türkiye'nin üçüncü ülkelerle kendi başına enerji anlaşmaları yapması olasılığını ortadan kaldıran Rusya, doğal olarak “*Nabucco*” projesine de karşı çıktı. Bu konuda Rusya'nın temel stratejisi NATO'yu parçalamak ve Doğu Avrupa'yı tecrit etmektir. Bu stratejinin kilit ülkeleri Almanya ve Fransa idi. Özellikle Almanya Rusların doğal gazına muhtaç olduğundan dolayı Rusya, GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki doğal gaz aramalarında işbirliği yapmak suretiyle bölgedeki gücünü arttırmaya

¹⁵⁷ F.Y.Çakar, “*Türkiye'nin Geleneksel Güvenlik Sorunu*”, s.327-329.

¹⁵⁸ H.Canyaş, S.Kocakuşak, F.Canyaş, “*Doğu Akdeniz Güvenlik Mimarisi ve Küresel Güç İlişkileri Bakımından İsrail, Kıbrıs İlişkileri*”, s.116.

¹⁵⁹ E.Manisalı, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, s.80.

¹⁶⁰ N.Aydın, **Türkiye'nin Milli Güvenlik Stratejisi**, s.33-35.

¹⁶¹ Ş.Üşümezsoy, Ş.Şen, **Yeni Dünya Petrol Düzeni ve Körfez Savaşları**, s.25-31.; M.Hasgüler, Ç.Şahin, “*İngiltere'nin Kıbrıs'ı Askeri Üs Olarak Yapılandırma Stratejisi*”, s.13.; H.Canyaş, S.Kocakuşak, F.Canyaş, “*Doğu Akdeniz Güvenlik Mimarisi ve Küresel Güç İlişkileri Bakımından İsrail, Kıbrıs İlişkileri*”, s.116-117

çalıştı. Bu bölgeyi gerginleştirip istikrarsızlaştırmak suretiyle kendi enerji politikalarının geçerliliğini sağlamaya çalıştı¹⁶².

¹⁶² H.Canyaş, S.Kocakuşak, F.Canyaş, “Doğu Akdeniz Güvenlik Mimarisi ve Küresel Güç İlişkileri Bakımından İsrail, Kıbrıs İlişkileri”, s.117.

II.BÖLÜM

GÖÇLERİN KIBRIS'IN DEMOGRAFİK VE TOPLUMSAL HAYATINA ETKİLERİ

(1570-1878)

A- KIBRIS'TA ETNİK YAPI

1- Türkler

Osmanlı Devleti 1570'de Doğu Akdeniz'de Venedik'in en güçlü üssü olan Kıbrıs'ı alma hazırlıklarına başladı. 1571 Ağustos'unda Magosa'yı alarak adayı ele geçirdi. Osmanlı Devleti Anadolu'dan sevk edilecek Türklerin Kıbrıs'ta iskânı ile yerli Rum halkını da içine alacak şekilde bir nüfus planlaması ve adada yeni bir toplum düzeni oluşturmaya yönelik politikalar izledi¹⁶³. Kıbrıs'ın Türkleştirilmesi ya da İslami bir kimlik kazanmasıyla fetihten sonra ada beylerbeylik statüsüne kavuştu. Suriye, Alaiye, İç-il, Sis ve Tarsus Sancakları bağlanarak ada içinde de birtakım yeniden idari taksim yapıldı¹⁶⁴. Adada idari bir teşkilat oluşturulduktan sonra hemen geleneksel Osmanlı “*tahrir*” sistemi uygulandı. Padişah'ın emri üzerine “*ma'mur ve abadan*” kılınması için bir “*Sürgün Hükümü*” çıkarıldı. Buna bağlı olarak özellikle İç Anadolu Bölgesi'nden Müslüman Türk unsuru adaya sevk edilmeye başlandı¹⁶⁵.

Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ta yeni bir düzen oluşturmaya dönük politikalar takip etti. Adada, Venedik'in feodalizmi yerine Osmanlı rejiminin getirilmesi; yerli unsurun yanına Türk unsurunun da katılması ile “*ikili bir içtimai düzen*” ortaya çıktı¹⁶⁶. Osmanlı devlet idarecilerinin çeşitli önlemler almasına rağmen XVI.yy'ın sonundan itibaren adanın Müslim ve gayrimüslim halkı en çok kuraklık, kıtlık, çekirge istilaları, veba ve depremlerden şikayet etmekteydi. Bu durum XIX.yy'ın son çeyreğine kadar devam etti¹⁶⁷.

Kıbrıs'ın Türk cemaati, Osmanlı idari, sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı çerçevesinde örgütlenerek varlığını devam ettirdi. Vakıflar, Müslüman cemaatin sosyal, ekonomik ve kültürel yapılanmasında önemli bir yere sahip idi¹⁶⁸. Fetihle birlikte adada kurulmaya başlayan tarikatlar da sosyo-kültürel ve dinsel yaşamlarında önemli bir yer işgal edecekti. Adaya yerleştirilen Müslümanlar da kendi tasavvufî inançlarını beraberinde

¹⁶³ N.Çevikel, **Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası**, s.117, 119.

¹⁶⁴ N.Çevikel, **Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası**, s.129.

¹⁶⁵ Mehmet Akif Erdoğan, “*Kıbrıs'ın Türkler Tarafından Fethi ve İlk İskân Teşebbüsü (1570-1571)*”, **Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu**, Ankara, 1993, s.20.

¹⁶⁶ N.Çevikel, **Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası**, s.132.

¹⁶⁷ N.Çevikel, **Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası**, s.168.

¹⁶⁸ Hasan Samani, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs (1839-1878)**, BDT, Ankara, 2006, s.77.

getirecekti¹⁶⁹. İmparatorluğun tüm kurumlarının değişim ve dönüşüm sürecine girdiği Tanzimat Dönemi'nde Kıbrıs'ın Türk cemaati da yapılan reformlarla yaşanacak değişimden etkilenecekti. XIX.yy'dan itibaren Batı'nın kapitalist sistemiyle savunmasız bir şekilde bütünleşmeye başlayan Osmanlı Devleti'nde başta ticari olmak üzere yeni iktisadi şartların, Müslümanlardan ziyade gayrimüslimlerin sosyo-ekonomik konumlarını güçlendirdiği görülmekteydi¹⁷⁰.

Kıbrıs'ın alınmasında sonra sosyal ve ekonomik açıdan gelişmesi için adaya Türk nüfus yerleştirildi. Adaya gelen Türkler kısa sürede ekonomik hayata canlılık getirdi. Osmanlı Devleti'nin diğer topraklarında olduğu gibi Kıbrıs'ta da idari, askeri, eğitim teşkilatı burada da uygulanmaya geçildi. Adanın tarih boyunca en büyük problemi kuraklıktı. Osmanlı Devleti tarımı geliştirmek için çiftçilere kolaylıklar sağladı. Bazı ürünlerde vergi almama yoluna gittiği gibi tohumluk yardımı yaptığı da oldu.

2- Rumlar

1571'de Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti tarafından alınmasıyla birlikte ada tarihinin önemli belirleyici dinamiklerinden biri durumuna geldi. Adanın alınmasında yararlılık gösteren Rum halkı¹⁷¹; Türkler lehinde bir kolaylık unsuru oldu. Nüfus itibariyle en büyük dini cemaati temsil etmeleri ada Rumlarının Osmanlı idaresiyle ilişkilerini şekillendiren etkenlerden biri olmaya başladı¹⁷².

Kıbrıs'ta Türk askeri, idarî ve sosyal kurumları oluştururken aynı zamanda adanın yerli halkı olan Ortodoks Rumlar için de yeni düzenlemelere gitti. Reayanın adalet, emniyet ve refahının sağlanması ya da devletin bekası demek olan "*istimalet*" kaldırıldı. Venedik vergi sistemi yerine Osmanlı sistemi getirilerek değiştirildi. Rum cemaati kendi aile davalarını bile kendi Kilise mahkemelerinde değil de Osmanlı Kadısına getirmeleri Türk idaresine karşı tutumunu göstermesi açısından önem arz etmekteydi. 1789 Fransız Devrimi'nin doğurduğu milliyetçilik akımı da Kıbrıs'ta etkili oldu. XIX.yy'ın başlarına kadar genel olarak Türklerle birlikte barış ve huzur içinde yaşamış olan Kıbrıs Rumları halinden pek şikayetçi değildi. XVIII.yy'ın sonlarına doğru daha çok kendi dinî liderlerinin baskı, işkence ve sömürüsüne maruz kalacaktı. Bu nedenle Rumlardan bazıları Anadolu'ya göç ederek Türklerin hâkimiyeti altında yaşamaya devam edecekti¹⁷³. 1839 Tanzimat Fermanı, Ortodoks Rum cemaatinin

¹⁶⁹ H.Samani, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs**, s.77.

¹⁷⁰ H.Samani, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs**, s.79.

¹⁷¹ N.Çevikel, **Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası**, s.117.

¹⁷² H.Samani, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs**, s.80.; N.Çevikel, **Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası**, s.117.

¹⁷³ N.Çevikel, **Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası**, s.167, 177, 176.

konumunda önemli değişikliklere sebebiyet verdi¹⁷⁴. Tanzimat Dönemi'nde Yunan milliyetçilik fikirlerinin yayılması için en uygun yerlerden birisi Kıbrıs idi. Osmanlı idaresinde uygulanan “*Millet Sistemi*”¹⁷⁵ sayesinde kendi dil ve kültürlerini koruma imkânı bulacaklardı. Kıbrıslı Ortodoks Hıristiyanlar, adada sayıca en büyük cemaati oluşturmaları ve Kıbrıs'ın coğrafi açıdan imparatorluğun Müslümanların yoğun yaşadığı diğer bölgelerden uzak oluşu nedeniyle doğal asimilasyona uğramak gibi bir tecrübe de yaşamamışlardı¹⁷⁶.

Tanzimat'ın ortaya koyduğu yeni iktisadî şartlar, Kıbrıslı Rumların ada ticaretindeki hâkimiyetlerini devam ettirmelerini sağlamış ve adada Yunan milliyetçi programını benimseyen bir Rum burjuvazisinin oluşma sürecini başlatmıştı. Yunan milliyetçi fikriyatı, başta yabancı konsoloslar ve tüccarın yaşadığı Larnaka/Tuzla ve Limasol olmak üzere kazalarda daha çok taraftar buldu. Gelişmekte olan Rum entelektüel burjuvazisinin, Yunan ulusal bilincinin oluşturulmasında en önemli faaliyet merkezleri kasabalarda kurulan kulüplerdi. İskenderiye, İzmir ve İstanbul'dan gelen eğitimli Yunanlılar, bu gibi kulüplerin kuruluş faaliyetlerine katılarak buralarda ders vermekteydi¹⁷⁷.

Adanın İngiliz idaresine bırakılması Rum cemaatine çok daha farklı beklentilere neden oldu. Bununla birlikte kendilerine amaç olarak adanın Yunanistan ile bir an önce birleştirilmesini hedef göstermişlerdi. Bu beklentiler İngilizler tarafından hayata geçirilemedi. Bunun nedeni de İngilizlerin yönetimi iki toplumlu bir politika takip etmesiydi. Ancak Rum Ortodoks Kilisesi'nin nihai hedefi ise adanın Yunanistan'a bağlanması idi.

İngiliz idaresinin egemen olduğu dönemden I.Dünya Savaşı'na kadar ki süre; Rumların enosis hayali ve Türk cemaatine karşı giriştiği sindirme hareketi karşısında ada Türklerinin verdiği mücadele içerisinde geçti. Özellikle XX.yy'ın başından itibaren başlayan bu süreçte adadaki Türklere karşı enosis yanlılarının sürdürdüğü kampanyalar hız kazandı¹⁷⁸.

Kıbrıslı Rumlar, Hristiyanlığın Ortodoks mezhebi içerisinde yer alır. Adanın nüfus çoğunluğunu genel olarak bu inanca mensup insanlar oluşturdu. Osmanlı idaresi ile Rumlar daha önceki dönemlere göre dinî serbestiyete kavuştu. Ada Rumları varlıklarını koruyabildikleri gibi ekonomik, kültürel ve hatta siyasî bakımdan gelişme imkânı buldu.

¹⁷⁴ H.Samani, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs**, s.81.

¹⁷⁵ Osmanlı Devleti'nde “*Millet*” terimi Arapça'daki anlamı ile dinî bir topluluğu karşılamaktadır. Bir cemaati, etnik kökeni ya da aynı inançtaki insanları ifade etmektedir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nde farklı milletlerin sosyal, siyasî ve yasal konuları dinsel ve mezhepsel bağlılıklara göre şekillendi. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında bulunan toplulukların din ya da mezhep temelinde örgütlenip yönetilmesi “*Millet Sistemi*” olarak adlandırılmıştır. Bkz. İlber Ortaylı, **Osmanlı Barışı**, İstanbul, 2004, s.13-22.; Bilal Eryılmaz, **Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi**, İstanbul, 1996, s.16-18.

¹⁷⁶ H.Samani, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs**, s.101.

¹⁷⁷ H.Samani, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs**, s.101.

¹⁷⁸ Münir Yıldırım, **Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi**, Ankara, 2008, s.76-77.

Ancak Avrupa’da gelişen milliyetçilik akımından da etkilenecekti. Bu da adadaki cemaatler arası ilişkileri değiştirecekti.

Gayrimüslim cemaat içinde en ayrıcalıklı kesim “*Ortodoks Ruhbanı*” idi. Bu ayrıcalıkların esasını Ortodoks Hıristiyanlık âyîninin idaresinde cemaatları üzerinde sahip oldukları yetki ve liderlikti. Ayrıca Ortodoks Rum Ruhbanı, Başpiskoposluk beratı örneğinde olduğu gibi sıradan gayrimüslimlere göre oldukça önemli ayrıcalıklara sahipti¹⁷⁹. Adanın Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesi, Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi için yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Osmanlı yönetimi, Kıbrıs’taki cemaatin dünyevî yöneticisi olarak adadaki “*Episkoposu*” tanıdı. Ruhanî bir lider ve vergileri toplaması ile idarî bir yetkisi de vardı¹⁸⁰.

Kıbrıs Başpiskoposları, XVII.yy ortalarından itibaren nüfuzlarını artırarak gayrimüslim reayanın vekilleri olarak tanınmışlar ve yine önemli bir statüye sahip olan “*Dragoman*”¹⁸¹ adı verilen tercüman ile birlikte neredeyse adanın mülkî amiri olan muhassıllar kadar hükmeder duruma geldi. Başpiskopos’a 1660’da resmen gayrimüslim reayanın temsilciliği hakkı tanındı. Doğrudan Padişah’ın huzuruna çıkma, halkın topluca ödemekle yükümlü olduğu yıllık vergiyi toplama ve bu vergiyi onlar arasında paylaşırma yetkisine de sahip olacaktı¹⁸².

XVII.yy’dan itibaren Ortodoks Kilisesi temsilcileri etkin otorite konumuna yükseldi. Bu durumu iki sebeple açıklamak mümkündür. Birincisi, Osmanlı idarecilerinin İslam hukuku çerçevesinde “*ehl-i kitap*” olanlara siyasî, iktisadî ve sosyo-kültürel ayrıcalıkları tanımış olması; ikincisi ise İstanbul’daki merkezî idarenin taşra üzerinde eski hâkimiyet ve otoritesini kaybetmesi ve Avrupalı Devletlerin misyonerlik ayrıcalığıyla devletin iç işlerine müdahale etmeleri idi. Osmanlı Devleti’nin “*aşırı imtiyaz verme ve kendine bağlı kılma*” uygulamaları XVII.yy’ın ikinci yarısından itibaren sıkıntı yaratacaktı. Kıbrıs Ortodoks Kilisesi, Türk Paşası üzerinde baskı unsuru olacaktı. Bu tarihten sonra yerli Rum halkı Türk yöneticilerinden değil Başpiskopos ve Dragoman’dan şikâyet etmeye başlayacaktı¹⁸³.

1754’ten itibaren resmen “*Kocabaş*” ünvanını da kullanmaya başlayan Başpiskoposlar önceden elde etmiş oldukları sivil yetkileri genişletti. Kıbrıs Dragomanları’nın da

¹⁷⁹ H.Samani, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs**, s.88.

¹⁸⁰ İlber Ortaylı, “*Ortodoks Kilisesi*”, **Osmanlı İmparatorluğu’nda İktisadî ve Sosyal Değişim Makaleler-1**, Ankara, 2000, s. 278.

¹⁸¹ Kıbrıs’taki Türk döneminde bazı ayrıcalıkları olan ve yönetim içinde etkinliği bir başka sınıfı da, valinin sarayında tercümanlık görevi yapan ve “*dragoman*” olarak bilinen kişilerle, konsolosluklarda aynı işi üstlenmiş olan tercümanlar oluşturmaktaydı. Ahmet C.Gazioğlu, **Kıbrıs’ta Türkler (1570-1878) 308 Yıllık Türk Dönemine Yeni Bir Bakış**, Lefkoşa, 2000, s.322.

¹⁸² Harry Luke, **Cyprus Under The Turks**, London, 1969 s.76-77.; N.Çevikel, **Kıbrıs’ta Osmanlı Mirası**, s.131.

¹⁸³ N.Çevikel, **Kıbrıs’ta Osmanlı Mirası**, s.170-172.

Başpiskoposların mültezimi olarak sadece Rum cemaat içinde değil Kıbrıs toplumu içinde de statülerin yükseldiği tespit edilmektedir¹⁸⁴.

Osmanlı Devleti'nin XVII.yy'dan itibaren taşrada otoritesini kaybetmesinin doğal bir sonucu olan Başpiskoposların ada idaresindeki bu konumu, Başpiskopos Kipriyanos'un idamı ile sonuçlanan 1821 Yunan İsyanı¹⁸⁵,na kadar devam etti. Kıbrıs Kilisesi Başpiskoposu isyan çıkarmak için hazırlıklar yapmaktaydı. Adanın Valisi Küçük Mehmed Paşa, bir kilisenin cephaneyle doldurulmuş olduğunu tespit edip; ada Rumlarına dağıtılmak üzere adaya sokulan bazı broşürleri ele geçirdi. İsyanı hazırlamakla suçlu bulunan Başpiskopos Kyprianos ve ona yardımcı olanlar tutuklanarak idam edildi¹⁸⁶. II.Mahmut döneminde başlayıp Tanzimat Dönemi'nde de içine alacak surette Kıbrıs Ortodoks Kilisesi ve başındaki Başpiskoposların gücü gittikçe azalacaktı¹⁸⁷.

Sultan II.Mahmut döneminde sarayda kamu işlerini yirmi üyeli bir “*Umumî Meclis*” tarafından yönetecek olan dört yıllığına seçilmiş “*demogeronte/demosgerentos*”¹⁸⁸lerden oluşan bir “*parlamentar sistem*” kuruldu. Üç metropolit, ruhban sınıfından olmayan yetkili kişiler ve Başpapazın idaresi altında bölge demogerontelerini tayin edebilecekti. Kurulan bu meclis, devlete ait vergileri toplayacak olan bölge kâtiplerini seçecekti. Meclis, İstanbul'a aday temsil eden bir temsilciyi de tayin edebilme hakkını elde etti¹⁸⁹. Ada halkının XIX.yy'ın başlarından itibaren huzurunu bozan Kilise temsilcileri ve “*Dragoman*” adı verilen saray tercümanları olacaktı. Onlar bütün sorumluluğu Türklere yıkmaya çalışacaklardı¹⁹⁰.

Tanzimat Dönemi'nde Kıbrıs Ortodoks Kilisesi önceki bazı ayrıcalıkları ya başka unsurlarla paylaşmak zorunda kalmış ya da kaybetmişti. Bu sonucu doğuran esas etken Tanzimat reformları idi. Tanzimat reformlarının diğer bir amacı kilise dışı unsurları, cemaatlerin dâhili organizasyonlarında daha çok söz sahibi yaparak ruhbanın bu alandaki tekeline kırmaktı. Kıbrıs Ortodoks Kilisesi'nin adadaki gayrimüslim cemaatler karşısındaki üstünlüğü Tanzimat devrinde nispeten sarsılmaya başladı¹⁹¹.

¹⁸⁴ Claude Deleval Cobham, *Excerpta Cypria*, Cambridge, 1908, s.353-355, 369, 393-395.

¹⁸⁵ A.C.Gazioglu, *Kıbrıs'ta Türkler*, s. 363-364.

¹⁸⁶ N.Çevikel, *Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası*, s.180.

¹⁸⁷ H.Samani, *Tanzimat Devrinde Kıbrıs*, s.88-89.

¹⁸⁸ Kıbrıs Başpiskoposu, halk şûrası olarak da adlandırılabilir bu meclisin başkanı idi. Bu durum Osmanlı Devleti ile gelen bir özerklikti. Kıbrıs'ta, Türkler çekildikten sonra İngiliz idaresinde ve sonrasında da bu usul devam etti. Daha sonra Türkler ve Rumlar arasında kurulacak olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı olacak olan Makarios hem Kilise'nin başında hem de Cumhurbaşkanı olması bu durumun ortaya çıkardığı bir sonuçtu. İ.Ortaylı, “*Ortodoks Kilisesi*”, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadî ve Sosyal Değişim Makaleleri-1*, s.278.

¹⁸⁹ Costas P.Kyrris, “*Kıbrıs'ta Osmanlı Dönemi: 1570-1878*”, *Kubrus: Doğu Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, (Der. ve çev. M.Akif Erdoğan), Lefkoşa, 2010, s. 30-31.

¹⁹⁰ N.Çevikel, *Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası*, s.177.

¹⁹¹ H.Samani, *Tanzimat Devrinde Kıbrıs*, s.89.

Tanzimat Dönemi'nde Yunanistan, ada üzerindeki Osmanlı hâkimiyetine son vermeye çalışacaktı. Yunanistan'ın kuruluş sürecinde olduğu gibi yabancı bir devletin yardımı olmaksızın Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması mümkün değildi. Bu çerçevede Kıbrıs'ın Yunanistan tarafından ele geçirilmesine imkân hazırlayacak uluslararası siyasî ortamı dönem boyunca ortaya çıkmadı¹⁹².

Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi'nin izlediği siyaset İngiliz İdaresi döneminde ise şöyle idi: Ortodoks Kilisesi, Osmanlı Devleti ile husumetinden dolayı İngiliz yönetiminden ayrıcalık beklemiş; Hıristiyan inancını paylaştığı idareden kiliselerinin adada tekrar söz sahibi olmasını istemekteydi. Ancak Ortodoks Kilisesi'nin bu beklentisi İngiliz yetkililerden pek destek görmedi¹⁹³.

Kıbrıs'ın alınması; Rumlar açısından var olan bir “zulme” son vermesi açısından son derece önemlidir. Adada idarenin el değiştirmesi Kıbrıs Başpiskoposluğu Tarihi'nde bir milat ve yeniden doğuş olarak kabul etmek gerekir. XVII. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin yükseliş hızının yavaşlamaya başladığı yüzyıl olmuştur. Osmanlı Devleti'nin gücünü kaybetmesi, kurumlarının gerilemesi ve vergi sistemindeki değişiklikler, taşradaki ve Gayrimüslim ileri gelenlerinin güçlenmesine sebep oldu.

3- Adanın Diğer Etnik Unsurları

a) Ermeniler

Kıbrıs'ta Ermeni cemaatinin tarihsel kökeni “İlk Bizans Dönemi”ne kadar uzanmaktadır. Lüzinyanlar yönetiminde Lefkoşa'da bir Ermeni Mahallesi vardı¹⁹⁴. Ortaçağ Kıbrıs ve Ermenistan krallıkları arasındaki yakın ilişki, sayıları şimdi 558'i bulan Ermeni cemaatinin adadaki varlığıyla açıklanmakta idi. Gregoryenler Kudüs Ermeni Patriği'nin atadığı bir piskopos vekilinin yönetimindeydi¹⁹⁵.

XIV.yy başlarında Kilikya Ermenistan'ı, Kıbrıs ve İtalyan devletleri arasında ticari ilişkiler yoğundu. Bu bağlamda, Kıbrıs Ermenilerinin kökeni, Kilikya ve Suriye Ermenilerine dayanmaktaydı. Avrupalı gezginler notlarında adada bir ermeni kilisesinin varlığından bahsetmekteydi¹⁹⁶.

¹⁹² İ.Ortaylı, “Ortodoks Kilisesi”, **Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadî ve Sosyal Değişim Makaleler-1**, s.361.

¹⁹³ M.Yıldırım, **Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi**, s.67-68.

¹⁹⁴ M.Akif Erdoğan, “Kıbrıs Ermenileri Üzerine Notlar (1580-1640)”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XVIII/1, (Temmuz 2002), s.12.

¹⁹⁵ **Kıbrıs'ın El Kitabı**, ed: R.Halluma, (çev:Ali Çakıroğlu), Lefkoşa, 2007, s.53.

¹⁹⁶ M.A. Erdoğan, “Kıbrıs Ermenileri Üzerine Notları”, s.12.

Ermeni nüfus, Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında Rum, Yahudi ve Yakubileri de dâhil eden dini bir tanımlamayla “*taife/ehl-i zimmet/cemaât/zümre*” olarak yazılmıştı¹⁹⁷. Kıbrıs'ta nüfus, teşkilat ve etkinlik açısından Rumlardan sonra en önemli gayrimüslim unsur Ermeniler idi. Osmanlı egemenliğine kadar adada bulunan Ermeniler dağınık olarak yaşamaktaydı. Lefkoşa her türlü siyasi, idari, sosyal ve ekonomik faaliyetlerin de merkeziydi. Özellikle adanın alınması esnasında yaptıkları yardımlara karşılık kendilerine verilmiş olan Ermeni mahallesinde yaşıyorlardı¹⁹⁸. Rum, Ermeni, Maronit, Çingene ve diğer etnik gruplardan oluşan yaklaşık seksen beş kişi vergilendirilmiş; kadınlar, çocuklar ve yaşlı erkekler bu hesaba katılmamıştı. On dört ile elli yıl arasında adada yaşayanlar vergilendirilmişti¹⁹⁹.

Kıbrıs'taki Ermenileri temsil eden en üst yetkili kurum İstanbul'daki Ermeni Patrikhanesi idi. Kıbrıs'taki Ermeni Kilisesi Papazı, diğer papaz ve rahiplerin amiri idi. Osmanlı idaresince adadaki Ermeni cemaatının temsilcisi yani “*Karabaş*”ı idi²⁰⁰. Bu dönemde adaya kendi isteği ile göç eden Ermenilerin dışında Osmanlı Devleti'nin iskân politikası çerçevesinde Anadolu'nun değişik yerlerinden Ermeniler de göç ettirilmişti. 1623-1643 tarihleri arasında, Lefkoşa dışındaki diğer yerleşim yerlerinin nüfusu düşmüştü. Lefkoşa gayrimüslimlerin yoğun olarak yaşadığı bir şehir haline gelmişti. On tane gayrimüslim mahallesinden en büyüğü 220 nüfus ile Terbiyodi/Tirebiyoti adındaki Ermeni mahallesi idi²⁰¹. Osmanlı idaresinde Kıbrıs Ermenileri yeni yasal haklar elde etti. Ermeni papazlarının kendi manastır ve kiliselerinde dini ayinler yapabilmekteydi. Kendi dillerinde ibadet edebilme hakkına sahiptiler. Kendi özel sorunlarını cemaat içinde çözme hakkı tanındı. Kilise yöneticileri bu iş için görevlendirildi. Adada İngiltere idaresinin başlamasıyla Ermeni nüfusunda da değişiklikler görüldü. Ermeni nüfusu 1881-1911 arasında arttı. Anadolu'dan kaçaklar adaya sığındı. Bunun İngiltere'nin bilgisi olmadan gerçekleşmesi mümkün değildi²⁰². Ermenilerin, Kıbrıs yolculuğu da çeşitli kisveler altında gerçekleşiyordu. Genellikle ticaretle uğraşan tüccarlar gibi davranmaları, inançları nedeniyle Kudüs'ü ziyaret edecekmiş gibi davranıyorlardı²⁰³.

¹⁹⁷ M.A.Erdoğan, “*Kıbrıs Ermenileri Üzerine Notlar*”, s.2.

¹⁹⁸ N.Çevikel, **Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası**, s.245.

¹⁹⁹ M.Akif Erdoğan, “*Kıbrıs Ermenileri Üzerine Notlar*”, s.2-3.

²⁰⁰ N.Çevikel, **Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası**, s.245

²⁰¹ M.Akif Erdoğan, “*Kıbrıs Ermenileri Üzerine Notlar*”, s.4-5.

²⁰² Ulvi Keser, “*Kıbrıs'ta Ermeni Toplumuna Kesitsel Bir Bakış:1915-1963*”, **Tesam Akademi Dergisi** (Ocak 2015), II/1, s.57.

²⁰³ U.Keser, “*Kıbrıs'ta Ermeni Toplumuna Kesitsel Bir Bakış*”, s.59.

Bu dönemde Kıbrıs'ta misyonerlik faaliyetleri de hız kazandı. “*American Board of Commissioners for Foreign Missions*”a bağlı olarak üç misyoner görev yapmaktaydı²⁰⁴. Adanın idaresini elinde bulunduran İngiltere de Kıbrıs'ta açtığı Ermeni Okulu aracılığı ile Protestanlık mezhebinin yayılmasına öncülük ediyordu. Bu okuldan yetişen Ermeni gençler arasından daha sonra Anadolu'ya geçiş yaparak isyan çıkaranlar da vardı²⁰⁵.

Adada olup bitenleri çok yakından takip eden Osmanlı Hükümeti yaşananları kayıt altına almaktaydı²⁰⁶. Ermenilerin adada açtıkları “*Taşnak*”, “*Hınçak*” ve “*Terveşak*” örgütlenmelerinin yanında “*Abday Habun*”²⁰⁷ adında bir komite de vardı. Ermenilerin tarım, ticaret ve ziraatla uğraşmaları için faaliyet gösteren “*Muhibbanı Cemiyeti*”nin merkez komitesi de Kıbrıs'ta idi²⁰⁸.

1909 Adana Olayları sonrasında Anadolu'dan ayrılan Ermenilerin bir kısmı Girne ile Magosa büyük bir kısmı ise Larnaka Limanı vasıtasıyla adaya göç etti. Larnaka'dan giriş yapan Ermenilerin Dikelya bölgesinde yaklaşık kırk gün karantinede tutulduktan sonra geçişlerine izin verildi. Bu dönemde adaya gelen Ermeniler; Limasol'da Armenahor, Baf'ta Armenu, Magosa'da Spathariko, Girne'de Kornokepos köylerini kurdular²⁰⁹. Kıbrıs'a ikinci Ermeni göç dalgası ise 1915 “*Kanun-ı Muvakkat*” döneminde özellikle İstanbul, İzmir ve Çukurova bölgesinden gelen Ermenilerle yaşandı. 1921 Ankara Antlaşması sonucunda da özellikle Çukurova bölgesini boşaltan Ermenilerin bir kısmı da Kıbrıs'a göç etti²¹⁰.

Ermeniler, Kıbrıs'ın yerli cemaatlerindedir. Genelde ticaretle uğraştılar. Ada tarihi içerisinde nüfusları az olmasına rağmen; 1909 Adana Olayları, 1915 Sevk ve İskân Kanunu ile 29 Ekim 1923 sonrasında artış olmuştur.

b) Maronitler/Marunîler

Kıbrıs'ta Maronit olarak anılmaktaydı. Etnik kökeni itibariyle de Arap'tı²¹¹. IV. ve V.yy'de Hıristiyanlığı kabul eden Maronitler âyin ve ibadetlerini Arapça yapmaktaydı. Yoğun olarak Suriye ve Lübnan'ın dağlık bölgelerinde yaşamaktaydılar. Maronitlerin Kıbrıs'a haçlı

²⁰⁴Uygur Kocabaşoğlu, *Anadolu'daki Amerika: 19.Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları*, İstanbul, 1991, s. 63.

²⁰⁵ Mim Kemal Öke, *Uluslararası Boyutlarıyla Anadolu-Kafkasya Ekseninde Ermeni Sorunu 1914-1923*, İstanbul, 1996, s.153.

²⁰⁶ Recep Şahin, *Tarih Boyunca Türk İdarelerinin Ermeni Politikaları*, İstanbul, 1988, s.77-78.

²⁰⁷ S. Ulutaş, “*Çukurova Bölgesi Ermeni Olaylarında Kıbrıs'ın Rolü*”, *III.Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu*, (18-20 Ekim), Ankara, 2012, s. 88.

²⁰⁸ U.Keser, “*Kıbrıs'ta Ermeni Toplumuna Kesitsel Bir Bakış*”, s.59-60.

²⁰⁹ Ahmet An, *Kıbrıs Türk Kültürü Üzerine Yazılar*, Lefkoşa, 1999, s.14.

²¹⁰ U.Keser, “*Kıbrıs'ta Ermeni Toplumuna Kesitsel Bir Bakış*”, s.61.

²¹¹ **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, XV, İstanbul, 1986, s.7836. “*Marun*” ve “*Marunî*” olarak ifade edilmektedir.

seferleri sonrasında gelmiş oldukları düşünülmekte ise de VIII.yy.'da dağlık Lübnan'a göç eden Maronitlerin bir kısmının bu sırada Kıbrıs' a göç ettiği kabul edilmektedir²¹².

1192-1489 yılları arasında Kıbrıs'ta hâkimiyet kuran Lüzinyan idaresinde adaya, Hıristiyan nüfus göçü teşvik edildi. Ermeni ve Kıptîlerin yanında Maronit nüfus da Kıbrıs'a yoğun bir şekilde yerleşmeye başladı. Kıbrıs'ın Lüzinyan kralları, Katolik olmaları ve I.Haçlı Seferi sırasında haçlılara yardım etmiş olmaları sebebiyle Maronitlere ayrıcalıklar sağladı. Bu yardım sonrasında adada Rumlardan sonra nüfus açısından ikinci büyük topluluk durumuna yükseldiler²¹³. Lüzinyan döneminde Kıbrıs Maronitleri, adada kurmuş oldukları Piskoposlukla örgütlendi. XVI.yy. sonlarına kadar adada varlığını sürdüren Maronit Piskoposları, Osmanlı idaresinde Lübnan Patrikliği'nce atandı²¹⁴. Kıbrıs'ın bir Marunî Başpiskoposu vardı. Ancak Lübnan'da yaşadığı için adayı birkaç yıllık aralıklarla ziyaret ederlerdi. Başpiskopos, Kıbrıs'ta bir piskopos muavini tarafından temsil edilmekteydi²¹⁵.

Adanın Venedik idaresine (1489-1571) geçmesiyle birlikte Maronitler, Lüzinyan idaresinde elde etmiş oldukları hakları nispeten kaybettiler. Maronit Piskoposluğu, Lefkoşa'daki Latin Kilisesi'nin yönetimine girdi. Maronitlerin nüfusu azalmaya başladı. Bunda Venediklilerin adada kurmuş olduğu feodal idarenin yanı sıra Latin Kilisesi ile Ortodoks Rumların, asimilasyon politikaları da etkili oldu. Ayrıca bu nüfus azalmasında adanın yaşadığı doğal afet ve salgın hastalıklar da önemli bir paya sahipti²¹⁶.

Osmanlıların Kıbrıs'ı almak için yaptığı Osmanlı-Venedik savaşında Maronitler, Venediklilerin yanında yer aldı. Bir kısmı ada dışına göç eden Maronitlerin geri kalan kısmı da adada yaşamayı tercih etti. Kalanların birçoğu Ortodoks Hıristiyan inancına geçti. Bunu tercih etmeyenlerden bazıları da İslamiyet'i seçti. 1571-1640 tarihleri arası döneme ait Lefkoşa Şeriye Sicillerine göre Maronitlere "*Süryani*" diye hitap edilirken Tanzimat dönemi Kıbrıs Maronitleri hakkındaki resmi yazışmalarda "*Marunî Milleti*", "*Maronit Reayası*", "*Marunî Fukarası*" gibi ifadelerle yer verildi²¹⁷.

XVII.yy sonlarından Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar Kıbrıs Maronit Kilisesi, Ortodoks Rum Kilisesi'nin yönetiminde kaldı²¹⁸. XVIII.yy'ın sonuna gelindiğinde ise Maronit nüfus daha da azaldı. Maronit nüfusu 501 kişi olmak üzere toplam Maronit köy sayısı

²¹² H.Samani, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs**, s.110.

²¹³ H.Samani, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs**, s.110.

²¹⁴ H.Samani, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs**, s.110.

²¹⁵ **Kıbrıs'ın El Kitabı**, s.53.

²¹⁶ H.Samani, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs**, s.110.

²¹⁷ H.Samani, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs**, s.111-114.

²¹⁸ George Hill, **History of Cyprus**, II, 1952, s.382.

da 11 idi²¹⁹. 1840'da Lübnan Patriği'nin Bâbîâlî temsilcisi olan Elias Efendi ve Fransa'nın girişimleri sonucunda Osmanlı Hükümeti, Maronitleri, Girne Rum Piskoposluğu'nun idaresinden çıkardı. Yeniden Maronit Piskoposluğunun yönetimine geçmesi için 1845'de bir ferman çıkardı²²⁰.

Kıbrıs Meclisi mazbatasında ise Maronitlerin adadaki 377 köyün sadece 4'ü ile Lefkoşa'da yaşadıkları ve toplam nüfuslarının 134 kişi olduğu belirtilmekteydi²²¹. 1858'e gelindiğinde Maronitler kendi payına düşen vergi miktarlarının düzenlenip dağıtılmasında adil davranmadıkları ve Maronitlerden talep edilen meblağın fazla olması nedeniyle Rum Piskoposluğundan şikâyet etmekteydi. Yaşanan bu şikâyet üzerine Osmanlı Hükümeti bundan böyle Maronitlerin bütün işlerinin seçecekleri vekilleri aracılığıyla görüleceğini kararlaştırdı²²². Bu bağlamda Maronitlerin dinsel açıdan olduğu kadar malî açıdan da Ortodoks Kilisesi'nin kontrolünden çıkmaları öngörülmüştü²²³. Maronitler, Kıbrıs Liva Meclis'nde kendilerinin de bir temsilci buldurması yönünde ısrarcıydı. 1872'ye gelindiğinde sadece kendilerini ilgilendiren konular görüşülürken bir Maronit temsilcisinin Meclis'te hazır buldurması hakkını elde ettiler²²⁴. Bunun dışında Meclis'te daimi üye buldurma hakkına sahip değillerdi. Böylece Rum Ortodoks Kilisesi'nin Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar bu kesim üzerinde sürdürdüğü hâkimiyet sona ermiş oldu²²⁵.

Yerli Ortodokslardan sonra her zaman Kıbrıs'ın en kalabalık Hıristiyan mezhebi olan Maronitlerin nüfusu 1913'te 1073 idi. Girne'de Kormakiti/Koruçam, Karpasia/Karpaşa, Asomatos/Özhan köylerinde ve Lefkoşa'da Hagia Marina'da yaşamaktaydı²²⁶.

Maronitler Arap kökenli bir cemaattir. Lüzinyan döneminde; adanın alınmasında gösterdikleri yararlılıktan ötürü birtakım ayrıcalıklar elde ettiler. Rumlardan sonra nüfus bakımından ikinci büyük topluluktur. Venedikliler döneminde ayrıcalıklarını kaybettiler. Maronit Piskoposluğu, Latin Kilisesi'nin yönetimine girdi. Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar Ortodoks Kilisesi'nin yönetiminde kaldı. Bağımsız Maronit Piskoposluğu kuruldu. Kıbrıs dışına göç etmelerinden dolayı nüfusları azaldı.

²¹⁹ H.Samani, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs**, s.112.

²²⁰ G.Hill, **History of Cyprus**, IV, 382-383.

²²¹ H.Samani, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs**, s.112.

²²² Macit Kenanoğlu, **Osmanlı Millet Sistemi**, İstanbul, 2004, s. 194.

²²³ H.Samani, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs**, s.113.

²²⁴ G.Hill, **History of Cyprus**, IV, 383.

²²⁵ H.Samani, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs**, s.114.

²²⁶ **Kıbrıs'ın El Kitabı**, s.53.

c) Yahudiler

Yahudiler Kıbrıs'ın eski yerleşik halklarından. M.S.115'te bir Yahudi İsyanı gerçekleşti. Yahudiler başta Mısır, İskenderiye ve Kıbrıs olmak üzere Roma idaresine karşı ayaklandı. Kıbrıs'taki isyan kısa sürede adanın tümüne yayıldı²²⁷. Adanın tarihinin bilinen en "kanlı" savaşı olarak kabul edilmektedir. Kıbrıs'ta Artemion liderliğinde ayaklanan Yahudilerin isyanı ancak 117'de bastırılabilirdi. Bunun üzerine Yahudiler, Roma Senatosu'nun bir kararıyla adadan sürüldüler. Hayatta kalanlar ise sürgün edildi. Hatta daha sonraki dönemlerde de adaya gelen her Yahudi'nin öldürüldüğünden bahsedilmektedir²²⁸. 1160'ta Yahudiler adaya tekrar yerleşti. İki yüz yıl sonra Cenevizliler tarafından onlardan yüz bin duka haraç alındı. 1560'ta tüm Magosa'da sadece yirmi beş Yahudi aile kalmıştı. Doktorlar gibi hizmetlerine büyük ihtiyaç duyulanların dışında kalan diğerleri Venedik'teki gibi "sarı başlık" takmaya zorlanmıştı²²⁹.

1911'de Kıbrıs'ta hemen hemen tümü Lefkoşa'daki Margo tarım kolonisine bağlı 193 Yahudi yaşamaktaydı. Bu koloniye ilk yerleşenler daha sonra yerlerini Filistin ve Rusya kolonilerinden gelen yerleşimcilere bırakan Londra'nın doğusundaki işçi semti olan "Whitechapel Yahudileri" idi²³⁰.

Yahudiler, Roma Devleti'ne karşı isyan etmelerinden dolayı adadan sürgün edildiler. Sonraki yıllarda ise adaya girmelerine izin verilmedi. Ancak nüfusları çok az da olsa adadaki varlıklarını devam ettirdiler.

B- DEMOGRAFİK YAPIYI ETKİLEYEN UNSURLAR

a) Göçler

Kıbrıs normal şartlarda göç alan bir yer değil göç veren bir coğrafya idi. Adanın Osmanlı coğrafyasının diğer bölgelerine göç vermesinin en büyük sebebi ekonomik nedenlerdi. Yapılan akademik çalışmalar, adadaki ekonomik şartların özellikle tarım kesimi için zorlaştırdığına işaret etmekteydi. Kıbrıs dışına göçe iten unsurlar arasında; yerel yöneticilerin kötü yönetimi, çekirge istilaları, vergilerin fazlalığı ve paylaşımındaki orantısızlık vardı. 1860'da 1.500 kadar reayanın Yunanistan'a göç etmesi ada dışına göçün en önemli örneklerindendi. Bununla birlikte Yunanistan'a göç edenlerden bir kısmı, beklentiler gerçekleşmeyince adaya geri dönmek zorunda kaldı²³¹.

²²⁷ Bernard Lewis, **Ortadoğu**, (çev: Selen Y.Kölay), İstanbul, 2003, s.46.

²²⁸ H.F.Alasya, **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'da Türk Eserleri**, s.24.

²²⁹ **Kıbrıs'ın El Kitabı**, s.61.

²³⁰ **Kıbrıs'ın El Kitabı**, s.61.

²³¹ H.Samani, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs**, s.137.

Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Sofroniyos 1872 tarihli raporunda Kıbrıs halkının karşı karşıya kaldığı çekirge salgını, vergi ve tefecilikten ileri gelen olumsuz şartları sıralamış ve son yıllarda bazı reayanın “*Beytü’l Şam*”a kaçmak zorunda kaldığını ifade etmişti. Sonuç olarak göç hareketlerinin adanın demografik yapısının belirlenmesindeki en büyük engeldi. Osmanlı coğrafyası özellikle XIX.yy’da yoğun olarak Müslüman göçüne sahne oldu. Kıbrıs bu göç hareketinin çok az etkisinde kaldı. Tanzimat Dönemi’nde Kıbrıs’ta zaman zaman Müslüman göçmen yerleştirme girişimlerine rağmen bu girişimler beklenen sonucu vermedi²³².

“*Çerkes Sürgünü*”²³³ konumuz itibariyle önemli bir kırılma noktasıdır. XIX.yy’da özellikle 1864’de Kuzey Kafkasya halklarının Osmanlı topraklarına zorunlu göçü başladı. Osmanlı Devleti’nin göçmen yerleştirdiği yerlerden birisi de Kıbrıs idi. 1864’de 2600 kişilik bir Çerkes topluluğu adaya iskân edilmek üzere gönderildi. Açlık ve susuzluktan dolayı yarısı yolda, ulaşabilenlerin diğer yarısının büyük bir kısmı da Kıbrıs’ta hayatını kaybetti. Muhacirlerle ilgilenmek üzere adada on iki kişilik bir komisyon kurulmuş; hastalarla ilgilenmek üzere de doktor görevlendirilmişti. Tüm bu olumsuzluklara rağmen bir yılın sonunda Kıbrıs’a ulaşabilen göçmenlerden geriye sadece iki yüz on sekiz kişi kalmıştı²³⁴. Kıbrıs İdare Meclisi, altmış aileden oluşan iki yüz on sekiz kişilik Çerkes göçmenlerin Limasol’da iskân edilmelerini planlayarak; söz konusu yerleştirme için Pavlaki adındaki Rum’un sahip olduğu büyük bir çiftliğin satın alınmasına karar verdi. Kıbrıs İdare Meclisi 24 Ekim 1871’de Aydın Vilâyeti’nde bulunan 106 kişilik “*Mağrip muhacirlerinden*” 70 kişiyi adaya yerleştirme kararı aldı²³⁵. Büyük miktarda olmasa da devletin başka bölgelerinde huzursuzluk yaratan kişilerin adaya gönderilmesi de ayrı bir göç hareketiydi²³⁶.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan sonra yeni bir göç dalgası yaşandı. İstanbul, Selanik ve Edirne’ye göç eden muhacirlerden bir kısmının adaya yerleştirilmesi düşünüldü.

²³² H.Samani, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs**, s.137.

²³³ Rus yayılcılığı sonunda anavatanlarından ayrılmak zorunda kalan Çerkeslerin ‘*Sürgün*’ olarak adlandırdıkları bu göçlerle Osmanlı Devleti’ne sığınan Çerkes nüfusunun bir milyonun üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Rus kaynaklarına göre ise göç etmeye zorlanan Çerkes nüfusu beş yüz ile bir milyon kişi arasında olduğu hesaplanırken; Türk kaynaklarında ise bu sayı bir milyon ile iki milyon civarında değişmekteydi. Zorlu yolculuk şartlarında pek çok insan da hayatını kaybetmişti. Ölümün önemli bir kısmı yolculuk sırasında karşılaşılan güçlükler ve salgın hastalıklar idi. Göç esnasında hayatını kaybedenlerin oranının toplam göç eden nüfusun yaklaşık yüzde yirmi beşini oluşturduğu iddia edilmekteydi. 1860’lı yıllardan itibaren Osmanlı topraklarına göç etmeye başlayan Çerkesler, “*merkezkaç kuvvet*” olma niteliğine sahip unsurların bulunduğu yerlere yerleştirildi. Balkan milliyetçiliğinin yaşandığı Balkanlar, Arap milliyetçiliğinin yaşandığı Orta Doğu, Rum ve Ermeni milliyetçiliğinin yaşandığı Anadolu toprakları Çerkeslerin yoğun biçimde iskân edildikleri coğrafyalar oldu. **Türkiye’nin Göç Tarihi 14.Yüzyıldan 21.Yüzyıla Türkiye’ye Göçler**, (Der:M.Murat Erdoğan, Ayhan Kara), İstanbul, 2015, s.141.

²³⁴ Abdullah Saydam, “*Kıbrıs’a Göçmen İskânına Yönelik Çalışmalar ve Rumların Tepkileri (1864-1878)*”, **Journal for Cyprus**, VI/1-2, s.75-76. 1997, s.186.

²³⁵ A.Saydam, “*Kıbrıs’a Göçmen İskânına Yönelik Çalışmalar ve Rumların Tepkileri*, s.186.

²³⁶ H.Samani, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs**, s.139.

Bu çerçevede Kıbrıs'a 1878'in Mart'ında altı yüz kadar Rumeli göçmeninin gönderilmesi öngörülmüştü. Ancak Rumlar, adaya Müslüman göçmen nakline tepki gösterip, adadaki yabancı devlet konsolosları nezdinde girişimde bulunarak bu gibi teşebbüsleri engellemeye çalıştı. Bu tepkiler sonunda adaya gönderilmesi planlanan 600 muhacir Antalya'ya sevk edildi²³⁷.

1878 Mart'ında Kavala'dan Lazkiye'ye üç bin kadar göçmen taşımakta olan bir Avusturya gemisi Karpaz bölgesinin Komikebir köyü Pallura yakınlarında kaza yaptı. Bu bölgedeki Fransız ve İngiliz gemilerinin yardımıyla, 2.500 kişi kurtarılarak uygun yerlerde iskân edilmeye çalışıldı. Ancak ada Rumları ile konsoloslukların tepkisinden dolayı Osmanlı Hükümeti, Kıbrıs'a göçmen yerleştirme politikasından bir süreliğine vazgeçmek zorunda kaldı. Kazadan sonra Avusturya gemisinin getirdiği göçmenler Sadrazam Ahmet Vefik Paşa'nın emriyle yoldan çevrilerek Antalya'ya yönlendirilmiş ve muhacirler buraya yerleştirilmişti²³⁸.

Gösterilen tepkiler ve diplomatik baskılar karşısında, Kıbrıs'a göçmen yerleştirme politikasını ilk aşamada terk eden Osmanlı Devleti, daha sonra adaya göçmen yerleştirme siyasetini yeniden gündemine aldı. Adanın henüz İngiltere'ye devredilmediği 1878'in Temmuzunda, yaklaşık iki bin haneden oluşan on bin kişilik bir nüfusun adaya gönderilmesi tasarlandı. Fakat Kıbrıs'ın İngiltere'ye devri gündeme geldiğinden, bu düşünce uygulama aşamasına geçemedi²³⁹.

Özellikle ekonomik sebeplerden ötürü Kıbrıs zaman zaman dışarıya göç verdi. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti'ne Rumeli, Kırım ve Kafkasya'dan kitleler halinde göç dalgaları yaşandı. Bu muhacirlerden bir kısmının Kıbrıs'a yerleştirilebileceği gündeme geldi. Suriye ve Mağrip'den de bazı unsurlar devlet eliyle adada iskân edildi. Böylece adada Müslüman nüfus az bir miktar olsa da artırılmış oldu.

b) Salgın Hastalıklar ve Asayiş Sorunları

Kıbrıs, Tanzimat Dönemi'nin öncesine kadar veba nedeniyle önemli oranda nüfus kaybına uğradı. Veba salgını Mısır ve Suriye başta olmak üzere İmparatorluğun çeşitli limanları aracılığıyla Kıbrıs'a deniz yoluyla ulaştı²⁴⁰. Tanzimat Dönemi'nin ilk yıllarına kadar Osmanlı Devleti'nde görülmeye devam eden veba salgını 1844'den itibaren etkisini yitirdi²⁴¹.

²³⁷ G.Hill, *History of Cyprus*, IV, s.262; H. Luke, *Cyprus Under The Turks*, s.258-259.

²³⁸ A.Saydam, "*Kıbrıs'a Göçmen İskânına Yönelik Çalışmalar ve Rumların Tepkileri*", s.79.

²³⁹ A.Saydam, "*Kıbrıs'a Göçmen İskânına Yönelik Çalışmalar ve Rumların Tepkileri*", s.79.

²⁴⁰ Daniel Panzac, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba (1700-1850)*, (çev: Serap Yılmaz), İstanbul, 1997, s.34, 73, 169-170, 187-188, 192.

²⁴¹ H.Samani, *Tanzimat Devrinde Kıbrıs*, s.142.

Yerel humma, üç gün humması ve bacaklı humma olarak da bilinen sıtma, Trablusşam, İskenderun körfezi, Girit, Selanik ve orta Yunanistan'ın yanı sıra Kıbrıs'ta da ortaya çıkan bir hastalıktı²⁴². Tanzimat Dönemi'nde tespit edilebilen sıtma vakası Eylül 1858 tarihtiydi. Larnaka ve İskele arasındaki küçük göllerin neden olduğu hastalıktan ötürü yetmiş aşkın kişi hayatını kaybetti. Bir diğer salgın hastalık olan kolera, özellikle 1865'de etkisini gösterdi. Sahilden daha iç kesimlere kadar yayılarak ölümlere neden oldu²⁴³. Sıtma özellikle Tanzimat Dönemi'nin sonuna kadar ada halkının sağlığını tehdit eden en önemli hastalıklardan biriydi. Kalebend olarak cezasını çekmek üzere Magosa'ya sürgün edilen Namık Kemal mektuplarında sık sık Magosa'nın sineklerinden söz etmekteydi²⁴⁴.

Hastalıkların ada üzerindeki etkisi oldukça yıkıcıydı. Bu durum İngiltere basınının da dikkatini çekmekteydi. Kıbrıs'ın uzun yıllardır salgın hastalıklarla uğraşması, ada içerisinde yaşamakta olan gayrimüslimlerin de şikâyet ettiği olumsuz bir durumdu. Bulaşıcı hastalıkların yanı sıra bu duruma yeterince önlemler alınmaması, adanın siyaseten idaresini elinde bulunduran İngiltere basınının da dikkatini çekmekteydi. 24 Ağustos 1880'de "Daily News" gazetesinde "Kıbrıs'ın Yönetimi"²⁴⁵ başlıklı bir yazı yayınladı. Bu yazıda adanın salgın hastalıklar ve asayiş sorunlarından dolayı adanın büyük bir sıkıntı içerisinde olduğu vurgulanmaktaydı.

Bu bağlamda salgın hastalıklarla ilgili bir başka yazıda da şöyle demektedir: "uzun yıllar Kıbrıs'ın Trikomo/Yeni İskele köyünde yaşamış bulunan ve bir İskoçyalının adada doğmuş olan ve birçok mallara sahip bulunan Fransız uyruklu karısı, 1881 Nisan'ında yöreyi ziyaret eden Yüksek Komiser Biddulph ile görüşürken, ona büyük bir kolera salgınının başlamış olduğu 1865'e dek Kıbrıs'ın daima refah içinde olduğunu; birçok yabancı uyruklunun mal sahibi olarak adada yaşadıklarını; tek bir ailenin bile bu salgın hastalıktan kurtulamadığını ve o tarihten sonra adadaki gönencin azalmaya başladığını bildirmekteydi"²⁴⁶ ifadeleriyle Kıbrıs halkının bulaşıcı hastalıklardan dolayı yaşadığı sıkıntıları dile getiriyordu. Kıbrıs'ta salgın hastalıkların yanı sıra adadaki asayiş sorunları da önemli bir mesele olarak Kıbrıslıların gündemindeydi. Bu da hastalıklarla mücadeleyi engelleyen bir unsurdu²⁴⁷.

²⁴² D.Panzac, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba**, s.17-18.

²⁴³ H.Samani, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs**, s.142-143.

²⁴⁴ Önder Göçgün, "Hususi Mektuplarına Göre Namık Kemal ve Magosa" **Namık Kemal Sempozyumu Bildirileri** (27-28 Nisan), Gazi Mağusa, 1998, s.103-104.; Harid Fedai, "Kıbrıs'ta Sıtmanın Kökünü Kazıyan Bilim Adamı: Mehmed Aziz Bey", **Uluslararası Tıp Tarihi kongresi Bildiri Kitabı, III**, Ankara, 2005, s.1701-1705.

²⁴⁵ **Daily News**, 24th August 1880.

²⁴⁶ **Accounts and Papers**, ZHC 1, 4375, 1881, C.2930.

²⁴⁷ R.Sonyel, "İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı", s.140.

Kıbrıs Türk siyasi liderliğinin oluşmasında çok önemli bir yeri olan Dr.Fazıl Küçük anılarında XX.yy'ın hemen başlarında ada köylüsünün karşı karşıya kaldığı hastalıklar hakkında bilgi vermektedir. “...*Malarya, göz hastalıkları etrafı kırıyor. Yaz zamanları yüzlerce insan yatakta idi. “Trahom” denen göz hastalığı büyük bir afetti. Sıhhiye teşkilatı olmadığından tifo, dizanteri ve çocuklara daima musallat alan bağırsak hastalıkları da her sene bir evi mateme bürüyor ve daha bunun acısı unutulmadan ikinci sene başka bir ölü evden çıkıyordu*”²⁴⁸ ifadeleriyle durumun vahameti hakkında bilgi vermektedir.

Adanın tarihi seyri içerisinde salgın hastalıklar büyük çapta ölümlere neden oldu. Bu hastalıklar Kıbrıs'ın limanları aracılığıyla birçok salgın hastalık adaya geldi. Nüfusun azalmasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıktı. İlkel sağlık şartları bu ölümlerin sayısını daha da artırmaktaydı. Ayrıca yoksulluktan doğan asayiş sorunları da yaşanmaktaydı. Bu durum İngiliz basını tarafından da işlenmişti.

c) Kıbrıs Köylüsünün Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Karşılaştığı Sorunlar

Osmanlı Devleti'nin ekonomisinde tarımsal üretim önemli bir paya sahipti. Tarım ekonomisi, Kıbrıs için en önemli unsurlardandı. Ada, yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağmurlu geçen bir iklime sahipti. İklim şartlarının şekillendirdiği etkenlere uygun olarak eski dönemlerden beri kuru tarım kapsamında üretilen arpa, buğday, burçak ve yulaf gibi tahıl ürünlerinin yanında meyve, sebze ve baklagiller ile sanayi ham maddesi olarak kullanılan pamuk, tütün, ipek ve diğer maddeler Tanzimat Devri'nde de yetiştirilmekteydi. Tarım ürünlerinin bir kısmı ada dâhilinde tüketilirken, geri kalan kısmı ise ülkenin diğer bölgeleri ile yabancı devletlere satılmakta idi. Tanzimat'ın idareye getirmiş olduğu iyileştirmeler tarım üretimine de yansımış ve birçok üründe artış yaşanmıştı²⁴⁹. Özellikle Tanzimat Dönemi ve sonrasında Kıbrıs'ta tarımsal üretimde bazı iyileşmeler olsa da, tefecilik, asayiş, bulaşıcı hastalıklar gibi konularda yerel idarecilerin çözümleri yetersiz kalmıştı. Ağır yoksulluğun ortaya çıkardığı yasa dışı eylemler eksik olmamaktaydı. Bu yasa dışı eylemlerin başında “*yol kesiciliği*” ve “*hayvan hırsızlığı*” gelmekteydi²⁵⁰.

Döneme ait gözlemlerini yazıya aktaran R.H.Lang'a göre “*1870 yazında, köylünün büyük bir bölümü, daha çok çeşitli kökler yiyerek yaşardı. Bu kökleri, tarlaları kazarak çıkarıyorlardı. Bu yoksul insanların, bakır kap kacaklarını, satıp açlıktan kıvranan ailelerine biraz un alabilmek için, her gün çarşılarda uzun kuyruklar oluşturduğunu görmek üzücüydü...*

²⁴⁸ Dr.Fazıl Küçük'ün Anıları ve Siyasal Örgüt Çalışmaları, (Yay Haz: Altay Sayıl), Lefkoşa, 2010, s.24.

²⁴⁹ H.Samani, *Tanzimat Devrinde Kıbrıs*, s.153.; Jennes, 1962, s.63.

²⁵⁰ R.Hamilton Lang, *Cyprus: Its History, Its Present Resources and Future Prospects*, London, 1878, s.207-208.

Bu dönemde tefeciler daha azgın, acımasız... Köylülere daha çaresiz ve boynu büküktü. Acımasız tefecilerle zavallı köylüler arasındaki savaşımdan hep köylüler yenik düşerdi... Köylünün kanını akıtan sülük, onun vergisini ödemek ve ürünü olgunlaşana kadar geçinmesine katkı olsun diye borçlandığı tefecilerdi. Bunlar, korkunç faizlerle ödünç para verirler. Köylü ayda yüzde iki, hatta yüzde üç faiz ile borçlanmakla kalmaz, tefeci, alacağının para değil mal olarak ödenmesinde ısrar eder ki, bunun kaçınılmaz sonucu şöyle olur: Köylü, örneğin borcuna karşılık on kile tahıl verecek olsa... Tefeci bunu dokuz kile diye hesaplarsa, köylü kendini talihli saymalıdır... Ve piyasa değeri on kuruşsa, köylü onu, dokuz buçuk kuruştan verebilmişse çok mutludur. Bu şekilde kesintilerle alınan paranın yıllık faizi yüzde kırkı bulur; ama bu bile en dürüst bir muamele sayılır. Ne yazık ki, bu bir istisnadır, kural değil. Köylü hesap kitap tutmaz, gösterilen her kâğıdı imzalar ve karşılığında makbuz da almaz. Kötü bir yıl gelir, tefecisinin yanına gitmeye utanır. Ve ilk bereketli yıl gelince, bir de bakar ki, yüz kuruşluk borcu, dört misli olmuştur. İşte bu talihsiz durumu onu manevi yönden kötüleştirir... Ne tefeciyle başa çıkabileceği ne de onsuz edebileceği için artık her türlü hileye, dalavereye başvurur. Bundan dolayı vereceği tahıl, saman ve toprakla karışık pamuk balyası da yirmi dört saat süreyle su ile ıslatılmış olur. Köylü aynı nedenle daha bir sürü hileye başvurur... ”²⁵¹ sözleriyle Kıbrıs köylüsünün iktisadî açıdan çok kötü bir durumda olduğunu belirtiyordu. Kuraklık yaşanan yıllarda Kıbrıs tarımcısı tohumluk sıkıntısı çekmekteydi. 1871’de Kıbrıs İdare Meclisi, Osmanlı Hükümeti’nden tohumluk göndermesini talep etmiş, hükümet de adada ihtiyaç duyulan tohumluğun Kıbrıs mültezimlerinin elindeki arpa, buğday ve burçağın pazarlık yapılarak satın alınmasıyla karşılanmasına karar vermişti²⁵².

Tahıl üretiminde verimlilik oranını artıran diğer önemli bir unsur iklim şartları, yani yağın yağmur idi. Adaya düşen yağmur miktarının bölgelere göre değişken olması da verimliliği etkilemekteydi. Yağmur yağışının az olmasına bağlı olarak kıtlıkların yaşandığı 1877 ve 1878’de üretim yaklaşık olarak yarı yarıya azaldı. Ayrıca arpa, buğdaya göre daha çok üretilmekteydi. Bununun en büyük sebebi arpanın, Kıbrıs’ta kuraklığın sık yaşandığı iklim şartları karşısında, buğdaya oranla daha çok direnç gösterme kabiliyetine sahip olmasıydı²⁵³.

Köylünün içinde bulunduğu durumu anlatması bakımından bir diğer önemli tanık da Kıbrıs Yüksek Komiseri Sir H.Bulver’in 18 Ocak 1887’de de Baf bölgesini ziyaretinde karşılaştıklarıydı: *“Bu bölgede hırsızlardan çok çok şikâyet edilmekte. Çevre köyler birbirlerinin komşuluk ilişkilerine bakmadan çapulculuk yaparlar ama her yerde halk*

²⁵¹ R.H.Lang, *Cyprus: Its History, Its Present Resources and Future Prospects*, s.217-223.

²⁵² H.Samani, *Tanzimat Devrinde Kıbrıs*, s.157.

²⁵³ H.Samani, *Tanzimat Devrinde Kıbrıs*, s.156-157.

hırsızlardan çok çektiği halde onları polise şikâyet etmekten korkuyorlar; çünkü ederlerse evlerinin yakılıp yıkılacağını ve hayvanlarının çalınacağını ve kimsenin de şahit çıkmaya cesaret edemeyeceğini biliyorlar... Bereketli bir yıl tahminimin gerçekleşmemesinden dolayı üzgünüm. Bu yıl bütün ürünlerde önemli derecede gerileme oldu ve bunun sonucu, halk, görülmemiş şekilde kötü duruma düştü. Aylardan beri, doğru dürüst bir şey yemeyen ve malı çok az ya da hiç olmadığı için para da borçlanamayan birçok kişiler gösterilebilir. Malı mülkü olan diğerleriye, tefecilerin eşiğini aşındırıp duruyorlar; çünkü müşteriler herhangi bir orandaki faizi ödemeye hazır olduğunu bildirip, para için yalvardığı halde, bunların verecek parası kalmamıştır...’’²⁵⁴ tespitlerini yapmaktaydı. Kıbrıs köylüsünün içinde bulunduğu durum ile ilgili başka bir örnekte de “...O zamanlar köylüler çok perişan durumdaydılar. Müstemleke Hükümeti bunların içinde bulunduğu acınaklı duruma en ufak alâkayı göstermiyordu. Köylü kendi mukadderatı ile baş başa bırakılmıştı. Birbirini takip eden kurak seneler dolayısıyla, köylü ne midesine, indirebilecek bir dilim ekmeği temin edecek olan buğdayı elde edebiliyor ve ne de davarlarını otlatabilmek için meralarda çayır çimen çıkıyordu...’’²⁵⁵. “...Kendi haline bırakılan köylü geçimini büyük zorlukla kazanabilmesi için köy hudutlarından dahi dışarıya çıkacak zamanı bulamıyor, bütün vaktini boş midesinin acısını dindirmek için çaba harcamakla geçiriyordu. Hemen hemen hiçbir köyde içme suyu yoktu. Her köy civar tarlalara kazdığı kuyulardan bulabildiği tuzlu ve acı sularla yetinmek zorunda idi. Yine denilebilir ki o zamanlar buğday unundan ekmek yapılan köyler parmakla gösterilebilecek kadar azdı. Ekim zamanı tohum bulmak hemen hemen imkânsızdı. Henüz kooperatifler kurulmamıştı. Köylü hiçbir yerden ne borç ve ne de kredi bulabiliyordu...’’²⁵⁶ ifadeleri kullanılmaktaydı.

Kıbrıs tarımcısı tefeciler tarafından sömürülmekteydi²⁵⁷. Tanzimat’la birlikte bu sorunu ortadan kaldırmak için köylüye yasal faiz oranı olan %12 üzerinden borç verecek olan “Memleket Sandıkları’’²⁵⁸ nın tüm vilayetlerde kurulması için harekete geçildi. Kıbrıs’ta da bir Memleket Sandığı kurulmasına rağmen yeterince sermaye birikiminin olmaması nedeniyle beklentiler karşılanamadı. Toplanan paraların ihtiyaçlı küçük köylü kesimi yerine, nüfuzlu ve

²⁵⁴ N.Cahit, **Araplara Satılan Kızlarımız**, s.11-12.

²⁵⁵ **Dr.Fazıl Küçük’ün Anıları ve Siyasal Örgüt Çalışmaları**, s.23.

²⁵⁶ **Dr.Fazıl Küçük’ün Anıları ve Siyasal Örgüt Çalışmaları**, s.24.

²⁵⁷ H.Samani, **Tanzimat Devrinde Kıbrıs**, s.182.

²⁵⁸ İlk önce 1864’te Mithat Paşa’nın Tuna Valiliği sırasında başlatılan bu uygulama, burada başarılı olduktan sonra başta Rumeli olmak üzere diğer vilayetlerde de yaygınlaştı. Memleket sandıklarının sermayesi, tarımcı köylüden her yıl alınacak belirli miktardaki tarım ürünlerinin satılıp nakde çevrilmesiyle oluşacaktı. Sandıkların faiz gelirleriyle köylerin yol, kaldırım ve okul yapımı gibi bayındırlık işlerinde de kullanılması öngörülmüştü. Sandıktan borçlanmak isteyenler, borçlarını mal rehni veya kişisel kefalet karşılığında alabileceklerdi. Tevfik Güran, **19.Yüzyıl Osmanlı Tarımı**, İstanbul, 1998, s.151.

zengin kişilere verilmesi ve kuruluş amaçlarından sapılarak sık sık hazineye aktarılması önemli nedenler arasındaydı²⁵⁹.

Kıbrıs tarımsal üretim ağırlıklı bir coğrafya idi. Ancak tefecilik, salgın hastalıklar ve asayiş sorunları karşısında halk ve idareciler yetersiz kalmaktaydı. İklimin kurak geçmesi de tarımsal üretimin verimini düşürmekteydi. Özellikle adada tefeciliğin yaygın olması da çiftçi ve köylüleri olumsuz anlamda etkilemekteydi.

d) Çekirge İstilaları

Kıbrıs'ta tarım üretimini ve tarımcıyı olumsuz etkileyen en önemli sorunların başında çekirge istilaları gelmekteydi. Adayı ziyaret eden gezginlerin neredeyse tamamına yakını, çekirgenin ada tarımına vermiş olduğu zarardan bahsetmekteydi. Çekirge istilaları, XIX.yy'ın ikinci yarısından itibaren Kıbrıs köylüsünü ve buna bağlı olarak ada ekonomisini olumsuz yönde etkilemeye devam etti²⁶⁰. Sorunu ortadan kaldırmaya yönelik çabalar Tanzimat Dönemi'nde hızlandı. Adaya atanan tüm idarecilerin en büyük misyonu "*Çekirge illeti*"nin ortadan kaldırılması olacaktı²⁶¹.

Sonuç itibariyle çekirge sorunu Tanzimat Dönemi hükümetlerinin reformları sayesinde uzun uğraşlardan sonra çözüldü. Bunda Temmuz 1868'de Kıbrıs Mutasarrıflığı'na atanmış olan Mehmed Said Paşa'nın büyük payı vardı²⁶². Ancak bundan sonraki yıllarda çekirge mücadelesinde başarısızlık söz konusu olacaktı. 1878'de Kıbrıs'ın idaresini Osmanlılardan devralan İngilizler çekirge sorunu ile yüzleşeceklerdi²⁶³.

Tarihin her döneminde ve pek çok ülkede görülebilen çekirge istilaları Kıbrıs'ta da sıkça karşımıza çıkar. Kıbrıs tarımının gelişmesinin önündeki engellerden birisi de çekirge saldırılarıydı. Bu olay adada kıtlık meydana getirmiştir. Devletin çekirgeleri toplattırarak çekirge itlafında başarı gösteren halkı ödüllendirmesi ve zaman zaman vergi muafiyeti getirmesi, çekirge istilalarına karşı aldığı önlemler arasındaydı. Çekirge istilasının yaşandığı yerlerde, halk birlikte ve kendi imkânlarıyla çekirgelerden kurtulmaya çalışırdı. Ancak başa çıkamazlarsa devlet ve asker devreye giriyordu. Göç olgusuna sebep olan çekirge istilaları, özellikle zirai mahsuller üzerinde büyük zarar oluşturmuştur.

²⁵⁹ H.Samani, *Tanzimat Devrinde Kıbrıs*, s.182.

²⁶⁰ R.H.Lang, *Cyprus: Its History, Its Present Resources and Future Prospects*, s.238-240

²⁶¹ H.Samani, *Tanzimat Devrinde Kıbrıs*, s.171-172.

²⁶² Samuel W.Baker, *Cyprus, as I Saw it in 1879*, London, 1879, s.393.

²⁶³ L.Carl Brown, *İmparatorluk Mirası*, İstanbul, 2000, s.10.

C- 1570-1878 YILLARI ARASINDA ADA NÜFUSUNA BİR BAKIŞ

Kıbrıs adasında nüfus sayısının seyri sürekli olarak inişli çıkışlı bir grafik izledi. Venedik idaresinin başlangıcında adanın nüfusunun 100.000 dolaylarında olduğu tahmin edilmekteydi²⁶⁴. Venedikli Tarihçi Fra Vincenzo Coronelli fetihten önce adanın nüfusunu 196.986 olarak belirtmektedir²⁶⁵. Venedikli Savorgnan'a göre 1562'de ada nüfusu 180.000 iken bir diğer kaynak A.M.Graziani 1570'de ada nüfusunu 200.000 olarak açıklamaktaydı²⁶⁶. Kıbrıs nüfusunun % 85'ine yakını kırsal bölgelerde hayatlarını sürdürmekteydi. Nitekim fethin hemen sonrasında yapılan tahrirde 981 köy tespit edilmişti. Şehirlerin nüfusu heteredoks bir görünüm arz ederken, köylerin nüfusu daha çok homojen bir yapıya sahipti. Şehirlerde Akdenizli milletlerin hepsinden bir parça bulunurken, köyler ağırlıklı olarak Ortodoks Hıristiyanlardan oluşuyordu. Bu dönemde adada Maronitlere ait otuz üç Ermenilere ait üç ve Çingenele ait bir köy bulunuyordu²⁶⁷. Bunların haricinde İtalyanların yaşadığı köyler de bulunmaktaydı. Yine de köylerin büyük bir kısmı Ortodoks Hıristiyanlara aitti. Bu köyler karma köyler değildi. Dolayısıyla adanın kırsalında cemaat tipi bir örgütlenme yapısı vardı. Adanın kırsal nüfus yoğunluğu fazla olmasına rağmen, Venedik idaresi tarımı geliştirici hamleler yapmamıştı ve buna paralel olarak da adanın ticareti zayıflamaya başlamıştı. Tüm bunlar adanın daha da fakirleşmesine yol açmıştı. Öyle ki adada okul ve doktor bulmak neredeyse imkânsızdı²⁶⁸.

Fetih öncesinde adanın nüfusunun kesin olmamakla beraber 160.000 civarında idi²⁶⁹. Bu dönem için Kıbrıs'ın nüfusu hakkında tahminde bulunanlara göre nüfus 100.000 ile 200.000 arasında değişiklik göstermekteydi²⁷⁰. Gerçi Mısır'ın fethi sonrasında Kıbrıs'a yoğun bir göç süreci yaşandı²⁷¹. Ancak bu süreçte ne kadar kişinin adaya geldiği hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamadı. O halde Türkler adaya geldiğinde nüfusun 100.000 ile 200.000 arasında olduğu tespitini yapmak mümkündür. Çünkü savaş sırasında birçok köy ve yerleşim birimi harabe olmuş, terk edilmişti. Bunun doğal bir uzantısı olarak da adanın nüfusu ciddi bir şekilde azaldı. Nitekim 1572'de fethin hemen ardından yapılan ilk Osmanlı tahririnde 905

²⁶⁴ Stavroula Varella, "Language Contact and The Lexicon in The History of Cypriot Greek", **Contemporary Studies in Descriptive Linguistics**, VII, Oxford, 2006, s.61.

²⁶⁵ G.Hill, **A History Of Cyprus, III**, s.787.

²⁶⁶ S.Varella, "Language Contact and The Lexicon in The History of Cypriot Greek", s.61.

²⁶⁷ S.Varella, "Language Contact and The Lexicon in The History of Cypriot Greek", s.62.

²⁶⁸ S.Varella, "Language Contact and The Lexicon in The History of Cypriot Greek", s.61.

²⁶⁹ John Julius Norwich, **A History of Venice**, New York, 1989, s.472.

²⁷⁰ George H. Hill, **A History Of Cyprus, III**, Cambridge, 1952, s.787.

²⁷¹ Benjamin Arbel, "Cyprus on the Eve of the Ottoman Conquest", **Otoman Cyprus: A Collection Of Studies On History and Culture**, Nicosia, 2008, s.38.

meskûn köye karşılık 76 köy boş idi²⁷². Demek ki adada bulunan 981 köyün 76'sı tamamen boşalmıştı²⁷³. Diğer yandan kıtlık, kuraklık, salgın hastalıklar, depremler ve çekirge istilası gibi faktörler, nüfusun azalmasında etkili oldu. Bunun dışında Venedik idaresinin ağır vergi yükü ve baskıcı idaresi de halkı göçe zorluyordu²⁷⁴. Hıristiyan bir hacı olan Baumgarten, 1508'de Kıbrıs'ta bulunduğu sırada tüm Kıbrıslıların Venediklilerin birer kölesi olduğundan bahsetmekteydi²⁷⁵.

Kıbrıs'ta azalan nüfusu yeniden artırmak amacıyla adaya Anadolu'dan bir göç süreci başlatıldı. Anadolu, Karaman, Rum (Sivas, Tokat, Amasya) ve Dulkadir (Maraş) eyaletlerine gönderilen 2 Eylül 1572 tarihli bir hükümda Kıbrıs'a yapılacak nüfus naklinin gerekçesi şöyle izah edilmekteydi: "*Kıbrıs adasının istilâ dolayısıyla hayli yerleri harap olmuştur. Bu yerler tarıma elverişli verimli topraklardır, buraların ve adadaki kasaba ve köylerin mamur hale getirilmesi gerekli görülmüştür. Bunun için arazi sıkıntısı çeken, vergi tahrir defterlerine yazılmamış bulunan kimselerle, bulunduğu yerden kaçıp başka yerde yerleşenler veya ırgat olarak çalışanlar, toprak davaları bir neticeye vardişilamayanlar, şehirlerde ve köylerde işsiz dolaşanların, defterlere yazılıp Kıbrıs'a gönderilmeleri*"²⁷⁶ emredildi. Bunun dışında hükmün gönderildiği yerlerde her çeşit zanaat erbabından, her on haneden birisi seçilip adaya sürgün edilecekti. Diğer taraftan adaya kuvvetli çiftçilerin, alet ve edevatlarıyla ve hayvanlarıyla gönderilmesine özen gösterildi. Kıbrıs'a sürgün edilen bir çiftçi burada askerlere ayrılmış kadrolara kesinlikle tayin edilmeyecekti²⁷⁷. Ayrıca her göçmenin muhakkak iki kefil olması şarttı. Kıbrıs'a göç edenlerin iki yıl vergiden muaf tutulacak olmasıyla, adaya göç teşvik edildi. Bunun yanı sıra adanın ikliminin güzelliğinden, toprağının verimliliğinden ve havasının güzelliğinden bahsedilerek, insanlar Kıbrıs'a göç için özendirildi²⁷⁸.

Kıbrıs için hazırlanan ve 19 numaralı Mühimme Defteri'nde yer alan sürgün hükmü başlangıçta iyi niyetle hazırlanmıştı ve gönüllülüğü esas almaktaydı. Ancak ada Anadolu'da "*kötü bir şöhrete*" sahipti. Özellikle sürgün hükmüne tâbi tutulan vilayetler²⁷⁹, Akdeniz'e yakınlığı dolayısıyla "*kulaktan duyma*" da olsa bu kötü şöhretten haberdardı. Akdeniz'deki korsanlık faaliyetleri konusunda herkes bir fikir sahibiydi. Ayrıca kötü iklim şartları,

²⁷² Halil İnalçık, "*Kıbrıs'ta Türk İdaresi Altında Nüfus*", **Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi**, Ankara, 1969, s.27.

²⁷³ B.Arbel, "*Cyprus on the Eve of The Ottoman Conquest*", s.38.

²⁷⁴ S.Varella, "*Language Contact and The Lexicon in The History of Cypriot Greek*", s.63.; Stavros Panteli, **A New History of Cyprus From The Earliest Times To The Present Day**, London, 1984, s.21.

²⁷⁵ Claude Deleval Cobham, **Excerpta Cypria, Materials For A History Of Cyprus**, Cambridge, 1908, s.55.

²⁷⁶ H.İnalçık, "*Kıbrıs'ta Türk İdaresi Altında Nüfus*", s.28.

²⁷⁷ Cengiz Orhonlu, "*Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)*", **Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969)**, Ankara, 1971, s.97.

²⁷⁸ C.Orhonlu, "*Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)*", s.95.

²⁷⁹ Antalya, Adana, Sis ve Tarsus.

depremler, kıtlık ve kuraklık dolayısıyla adadan bir şekilde Anadolu'ya göç edenlerden, ada hakkında olumsuz izlenimler edinmiş olmalarının ihtimali yüksekti. Tüm bu olumsuz şartlardan dolayı, Anadolu halkı Kıbrıs'a göç etmek istemedi. Örneğin Antalya kazasından Kıbrıs'a sürülmek üzere 94 hane defterde kayıt ve tespit edildiği halde bunlardan bir kısmı ortadan kaybolmuş ve ancak 74 hane adaya gönderilebilmişti²⁸⁰. Bu isteksizliğin sonucu olarak 1581'e kadar adaya 12.000 hanenin nakledilmesi planlanmış olmasına rağmen bu sayı ancak 8.000 ile sınırlı kaldı²⁸¹. Her hanenin beş kişiden meydana geleceği düşünülecek olursa, sürgün neticesinde Kıbrıs'a 40.000 kişinin yerleştirilmiş olduğunu söylemek mümkün olabilirdi. Rahip Fra Angelo Calepio, fethin hemen akabinde, adanın güvenliği için yaklaşık 3.300 kadar bir askeri birliğin adada bırakıldığından bahsetmekteydi²⁸². Diğer taraftan fetih öncesinde Kıbrıs'ın Magosa kentinde yaşayan bir Türk nüfusun varlığından bahsedilmektedir²⁸³. Tüm bu nüfus sayılarını bir araya getirecek olursak, Kıbrıs'ta 1580 yılında en az 43.000 Türkün yaşadığı söylenebilirdi. Aynı tarihlerde Bosna'nın 21.350, Ankara'nın 23.000, Edirne'nin 27.000 nüfusa sahip olduğu düşünülürse adanın iskânı hakkında daha iyi bir fikir sahibi olabilmek mümkündür²⁸⁴.

Kıbrıs'a Anadolu'dan yapılan sürgünlerin yanı sıra ticari hayatı canlandırmak amacıyla, adaya Yahudi nüfus da nakledilmek istendi. Örneğin Filistin'deki Safed Sancağı yöneticisine gönderilen bir fermanda “*malları, mülkleri ve aileleriyle birlikte... bin zengin ve müreffeh Yahudi'nin Kıbrıs'a gönderilmesi için talimat*”²⁸⁵ verilmişti. Ardından 1577 tarihli bir emirname bu sayının beş yüze düştüğü görülebilmekteydi. Özellikle göç ettirilecek Yahudilerin zengin olmasına dikkat edilecekti. Bunun haricinde gitmeyenlerin yerine asla fakir Yahudiler gönderilmeyecekti²⁸⁶.

Osmanlı Devleti'nde sürgünün iki şekli vardı. Bunlardan birincisinin amacı, İmparatorluğa yeni kazandırılan toprakları yeniden bayındır hale getirmek ve nüfus politikasıyla bölgeyi elde tutmaktı. İkincisi ise bir cezalandırma yöntemi idi. Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ı fethettiği ilk andan itibaren sürgünün her iki amacını da kullandı. Kıbrıs'a gönüllü olarak göç etmek isteyenlerin sayısı azdı. Halk göçe tâbi tutulmamak için “*ölümü göze almaktaydı*”. Bu nedenle “*sürgün*” devreye girdi. Bazı tarihçiler bunun XVI.yy sonrasında

²⁸⁰ H.İnalçık, “*Kıbrıs'ta Türk İdaresi Altında Nüfus*”, s.30.

²⁸¹ C.Orhonlu, “*Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)*”, s.97.

²⁸² C.D.Cobham, **Excerpta Cypria**, s.162.

²⁸³ Osman Turan, **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar**, Ankara, 1998², s.119.; Nicolaou Konnari, **Cyprus: Society And Culture 1191-1374**, 2005, s.157.

²⁸⁴ Yusuf Halaçoğlu, “*Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta Iskân Politikası*”, **Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu**, Gazi Mağusa, 1991, s.60.

²⁸⁵ Bernard Lewis, **İslam Dünyasında Yahudiler**, (Çev: Bahadır Sina Şener), Ankara, 1996, s.143-144.

²⁸⁶ B.Lewis, **İslam Dünyasında Yahudiler**, s.144.

meydana geldiğini ifade etseler de belgelerden daha fethin ilk yıllarından itibaren bir ceza metodu olarak sürgünlerin yapıldığı görülmektedir. Örneğin Musul'da oturan ve burada “*fesad*” çıkaran bazı şahıslar 1572'de Kıbrıs'a sürgün edildi²⁸⁷. Bir diğer hükümde ise Azak Kalesi Süvarileri Ağası Hasan bin Bahadır'ın, “*ehl-i fesad*” olduğu için Rodos'a sürüldüğü ancak bir yolunu bulup buradan kaçtığı için yakalanıp Kıbrıs'a sürgün edildiği bildirilmektedir²⁸⁸.

Diğer taraftan Anadolu'da “*fesad*”a sebep olup toplumun asayişini bozan aşiretlerin de Kıbrıs'a sürgün edildiğini kaynaklardan öğrenmek mümkündür²⁸⁹. Kıbrıs'a başta Anadolu olmak üzere diğer Osmanlı topraklarından yapılan göçlerin çoğunluğu “*zorlama göç*”le gerçekleştirilmiştir. Nitekim ilk başta çıkarılan sürgün hükmünde göç edecek kişilerde belirli bir kabiliyet ve ahlaki bir meziyet aranırken, sonrasında yaşanan zorluklar neticesinde bu hükmün kurallarına riayet edilmeyerek daha çok “*ehl-i fesad taifesinin*” adaya sürgün edildiği yine kaynaklardan tespit edilebilmektedir. Kıbrıs'a sürgün aynı zamanda Anadolu'da bazı aşiretleri dize getirmek maksadıyla bir tehdit aracı olarak da kullanıldı. Yine belgelerde “*Kıbrıs'a sürülecek aşiretlerin, kendi hallerinde yaşayacaklarına söz verecek olurlarsa nefyedilmelerinden feragat edileceğine*”²⁹⁰ dair hükümlere rastlanmaktaydı. Bu hükümden yola çıkılarak bu dönemde Kıbrıs'a sürgün edilmenin insanların psikolojisi üzerinde yol açtığı etkiyi kolayca anlayabiliriz.

Anakaralar açısından adalar genellikle bir sürgün mahalli olarak kullanıldı. Kıbrıs da bir ada olması neticesinde bu tarihi vazifeden yeterince payını almaktaydı. Hititler döneminde dahi ada bir sürgün yeri olarak değerlendirilmişti. Bu uygulama Bizans döneminde de aynen devam edecekti. Bizans İmparatoru V.Konstantin, Manastırların toplumda yaratmış olduğu “*mistisizmi*” ortadan kaldırmak maksadıyla, keşişlerin ve rahibelerin evlenmeleri için emirnameler çıkardı. Bu emirnameye uymayanların kör edileceği ve Kıbrıs'a sürgün edileceği duyuruldu²⁹¹. Anlaşılacağı üzere Kıbrıs, “*ceza*” anlamında bir sürgün adasıydı. Bu durum adanın fethi sonrasında Osmanlı topraklarından adayı şenlendirmeye yönelik olarak yapılan göçün çok çetin şartlarda gerçekleşmesine neden oldu.

Fetih sonrasında Kıbrıs'ın genel nüfus durumuna bakıldığında adayı ziyaret eden seyyahlardan Girolamo Dandini, 1596'da adada 12.000 ile 13.000 arasında Müslüman Türk nüfus bulunduğundan bahsetmektedir. Ayrıca G.Dandini Lefkoşa'da en az 30.000 nüfus

²⁸⁷ 12 numaralı Mühimme Defteri, s.411.

²⁸⁸ 12 numaralı Mühimme Defteri, s.227.

²⁸⁹ Ahmed Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, İstanbul, 1989, s.145.

²⁹⁰ A.Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri*, s.148.

²⁹¹ Cyril Mango, *Bizans Yeni Roma İmparatorluğu*, (Çev: Gül Çağalı Güven), İstanbul, 2008, s.129.

bulduğunu, bunların yaklaşık 5.000'inin Türk olduğundan söz etmekteydi²⁹². 1599'da seyyah Ioannes Cotovicus adanın Türk nüfusunu 6.000 erkek nüfus olarak ifade etmekteydi²⁹³. Ancak bu 6.000 erkek nüfusu avâriz vergisine tâbi tutulan Müslüman ailesi olarak ele almak gerekirdi. Nitekim bu dönemde nüfus sayımları çoğunlukla vergi mükelleflerinin tespiti için yapılmıştı. Seyyahlar da büyük ölçüde bu bilgilerden istifade etmek suretiyle, nüfus sayısı hakkında bilgi vermekteydi. Dahası avâriz vergisinden muaf tutulan Müslümanlar ile askeri sınıf bu sayının dışında kaldı. Eğer tahmini olarak bu kişileri de 6.000'e eklersek bu sayının en az 10.000 olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü fethin sonrasında adanın savunması için bırakılan asker sayısı en az 3.300 kişiydi²⁹⁴. O halde G.Dandini ve I.Cotovicus birbirine yakın sayıları farklı ifadelerle aktarmışlardı.

1606 tarihli bir cizye defterine göre Kıbrıs'ta cizyeye tâbi tutulan gayrimüslim nüfus 30.120 haneydi. Bu sayıya cizyeden muaf tutulan çocukları, kadınları, iş göremez durumda olan yaşlı erkekleri ve kilise ile manastır hizmetinde bulunan din adamlarını da ilave etmek gerekirdi. Ancak bu sayının ne kadar olduğu konusunda kesin bir rakam verilememekte idi. Eğer buradan bir sonuca varacak olursak, 1600'lü yıllara gelindiğinde adada en az 30.120 gayrimüslim hane yaşamakta olup, hane sayısından hareketle; XVII. yüzyılın başında Kıbrıs'ta 120.000 civarında gayrimüslim ve 40.000 civarında Müslüman Türk'ün yaşadığı tespiti yapılabilir²⁹⁵.

Kıbrıs'a ait 1643 tarihli cizye defterine göre adada cizye defterine 18.040 hane kaydedilmişti²⁹⁶. Tabi bu sadece vergiye tâbi nüfus sayısıydı. Yukarıda bahsettiğimiz kişileri de bu sayıya eklemek gerekir. Burada dikkat çeken önemli bir nokta 1643 yılında vergiye tâbi gayrimüslim nüfusun sayısında ciddi bir azalma olduğuydu. 1606'dan 1643'e kadar geçen otuz altı yıl içinde adanın gayrimüslim nüfusu 12.080 hane azalmıştı. Tarihçi Kyprianos, 1640'da Babiâli'nin Kıbrıs'a bir görevli göndererek, adada bulunan reâyayı isim isim kaydettirdiğini ve ancak 25.000 kişi yazabildiğini belirtmekteydi²⁹⁷. Ancak 1643 tarihli cizye kayıtları, nüfusun bu denli düştüğünü göstermemekteydi. Cizye kayıtlarından hareketle, 1643 yılında gayrimüslim nüfusun en az 48.000 olduğunu söylemek herhalde yanıltıcı olmazdı. 1640'lı yıllar için tüm kaynakların ortak noktası, nüfusun önemli ölçüde azalmasıydı. Cizye kayıtları esas alındığında iki kayıt arası dönemde, gayrimüslim nüfus en az 36.000 kişi azalmıştı. Bu çok ciddi bir sayıydı. Kyprianos bu nüfus azalmasını; Reâya üzerindeki ağır

²⁹² C.D.Cobham, *Excerpta Cypria*, s.182.

²⁹³ C.D.Cobham, *Excerpta Cypria*, s.198.

²⁹⁴ H.İnalcık, "Kıbrıs'ta Türk İdaresi Altında Nüfus", s.31.

²⁹⁵ H.İnalcık, "Kıbrıs'ta Türk İdaresi Altında Nüfus", s.31.

²⁹⁶ H.İnalcık, "Kıbrıs'ta Türk İdaresi Altında Nüfus", s.31.

²⁹⁷ C.D.Cobham, *Excerpta Cypria*, s.350.

vergilere, “*doymak bilmez paşalara*” İstanbul’dan sırf para biriktirmek için gelen ağalara, sık sık tekrarlanan kuraklıklara, çekirge istilalarına, kıtlık, veba gibi sebeplere bağlamaktaydı²⁹⁸.

Tüm bu nedenler Kıbrıs toplumunu göçe zorlamaktaydı. Dolayısıyla bunun bir neticesi olarak da adanın nüfusu hızla azaldı. Halk adaya yakın olan coğrafyalara; Suriye, Adalar ve Anadolu’ya göç etmek zorunda kaldı. Nüfusun azalmasının en büyük sebebi, kuşkusuz göçtü. Vebadan dolayı da nüfus azalmıştı. Ancak bunun sayısının ne kadar olduğu konusundaki sayılar tahminden öteye geçememekteydi. Dolayısıyla adanın hem Hıristiyan hem de Müslüman toplumu göç etti²⁹⁹. Batılı yazarlar bu noktayı dikkate almamış adadan sadece Hıristiyanların göç ettiğini yazarak, “*Türk baskısı*”nı işlemişlerdi. Eğer bir toplumda belli bir etnisiteye ya da dine mensup kişiler doğrudan hedef alınıp baskıya maruz bırakılmıyorsa, o toplumun iktisadi ve sosyolojik sorunları toplumun tüm kesimlerini göçe mahkûm etmekteydi. Dolayısıyla Kyprianos’un nedenleri doğru kabul edilirse; bu nedenler hiç kuşkusuz adanın Müslüman ahalisini de etkilemiş ve onları da göç etmeye zorlamıştı. Ancak burada şunu da belirtmekte yarar vardır. XVII.yy ortalarına doğru Kıbrıs’ta yaşanan olumsuz koşullar, sadece adaya mahsus özellikler olmayıp, Akdeniz sathına yayılmış ekonomik, mali ve sosyal çalkantıların Kıbrıs’a yansımından ibaretti. Örneğin Kıbrıs’ta yaşanan iktisadi kriz tüm coğrafyada görülmekteydi. Diğer taraftan veba sadece Kıbrıs’ı etkisi altına almamıştı. Tüm Akdeniz kıyı ülkelerinde görülmekteydi³⁰⁰.

Coğrafi keşiflerin ardından piyasada bol miktarda gümüş para stoku oluşmuştu. “*Bol olan ucuzdur*” teorisinin doğal bir sonucu olarak, gümüş paranın değeri hızla düştü ve gümüş paranın bolluğu ekonominin enflasyonist bir sürece girmesine neden oldu. Piyasanın hızlı bir şekilde “*kapitalleşmesi*”, pazara dönük üretimin artmasına yani zirai ürünlerin çoğalmasına yol açtı. Zirai ürün yetiştirilme sahalarının artması kaçınılmaz olarak tahıl üretimi için ayrılan toprakların azalmasını tetikledi. Tahıl ekimi için ayrılan toprakların azalması Akdeniz Havzası’nı kıtlık ihtimali karşısında aciz bıraktı³⁰¹. Yaşanan bu iktisadi sürecin en bariz somut göstergesi, XVI.yy ikinci yarısından başlayıp ve XIX.yy başlarına kadar etkisini sürdüren Akdeniz coğrafyasını batıdan doğuya sarsan, üretimdeki düşüşten kaynaklanan kıtlıklar yaşandı³⁰².

Coğrafi keşifler Atlantik ticaretini canlandırdığı kadar Akdeniz ticaretini de öldürmüştü. Bu keşifler sebebiyle ticaret Akdeniz’den Adriyatik’e kaydı. Bu olay bölgede

²⁹⁸ C.D.Cobham, *Excerpta Cypria*, s.350.

²⁹⁹ Franz Georg Maier, *Cyprus From Earliest Time to the Present Day*, London, 1968, s.120.

³⁰⁰ H.İnalçık, “*Kıbrıs’ta Türk İdaresi Altında Nüfus*”, s.31.; C.D.Cobham, *Excerpta Cypria*, s.350.

³⁰¹ Immanuel Wallerstein, “*Osmanlı İmparatorluğu, Akdeniz ve Avrupa Dünya Ekonomisi (1560-1800)*”, **Osmanlı, VI**, Ankara, 1999, s.202-203.

³⁰² I.Wallerstein, “*Osmanlı İmparatorluğu, Akdeniz ve Avrupa Dünya Ekonomisi (1560-1800)*”, s.203.

iktisadi krizin doğmasına neden oldu. 1856'da Süveyş Kanalı açılıncaya kadar Akdeniz ticari üstünlüğünü kaybetti. İktisadi bir gerçek olarak şu söylenebilir ki, adaların krizlerin üstesinden gelme gücü, kara ülkesiyle kıyaslanamayacak derecede zayıftı. Adaların, üretkenlik yapısının sınırlılığından kaynaklanan ithalata yönelik yani dışa bağımlı ticari yapısı, iktisadi olarak kendi kendine yeterliliğini ortadan kaldırmaktaydı. Adalar bu özelliklerinden dolayı, çevrelerinde meydana gelen ekonomik krizden en fazla zararı görmekteydi. Bu nedenle XVII.yy Akdeniz ülkelerini etkisi altına alan ekonomik kriz en çok adaları dolayısıyla da Kıbrıs'ı etkiledi. Ekonomik krizin etkisiyle adada yaşam koşulları ağırlaşmış ve ahali göç etmeye başlamıştı³⁰³. Babiâli, adada yaşanan göçün önüne geçmek için birtakım önlemler almak zorunda kaldı. Öncelikle vergilerin bazılarını hafifletme yoluna gidildi. Göç edenleri yeniden adaya getirebilmek için bir ferman çıkarıldı. Geriye dönenlerin ilk yıl için vergi ödemeyecekleri ertesi yıl kişi başına 8 ile 10 kuruş ödeyecekleri belirtildi³⁰⁴. İdari bir önlem olarak, Baf ve Magosa pašalıkları kaldırılmış, Lefkoşa'da sadece "üç tuğlu bir paşa" bırakılmıştı³⁰⁵. Bu pašalığın da idareye fazla yük getirmemesi için hizmetlilerinde kısıntıya gidildi. Hatta Kıbrıs'ta ticari hayatı yeniden canlandırabilmek için Osmanlı Devleti bu bağlamda adaya zengin birçok Türk'ü yerleştirmişti³⁰⁶.

Kıbrıs'ın ekonomik ve sosyal durumunun kötüleşmesi adanın Beylerbeylik yıllığını karşılamamasına neden oldu. Nüfusu ve gelir büyük ölçüde azaldı. Divan-ı Hümâyün 1670'de aldığı bir kararla Kıbrıs adasındaki Beylerbeylik teşkilatına son verdi. Aynı yıl Kıbrıs Kaptanpaşalık'a bağlandı. Bu tarihten itibaren Kıbrıs, Kaptan Paşa'nın atadığı mütesellimler tarafından 1703'e kadar idare edildi. Kıbrıs adasının Kapudan Paşa idaresine girmesi üzerine, adanın vergiye tâbi reayasını tespit etmek amacıyla 15.000 cizye kâğıdı dağıtıldı³⁰⁷. Buradan 1670 yılında adada cizye şartlarını taşıyan 15.000 erkek nüfus bulunduğu sonucu çıkarılabilir. Yine cizyeden muaf tutulan kişilerin ve grupların sayıma tâbi tutulmadığını da hesaba katmak gerekirdi. 1691-1695 yılları arasında Isolario Coronelli'ye göre adanın nüfusu 112.000 Hıristiyan ve 32.000 Müslüman olmak üzere toplam 144.000 idi³⁰⁸. Eğer bu kişi sayısından tahmini olarak hane sayısına inilecek olursa; o zaman I.Coronelli'ye göre bu dönemde adada 28.000 Hıristiyan ve 8.000 Müslüman aile yaşamaktaydı. Yani I.Coronelli'ye göre, Hıristiyan nüfus 1670-1695 arasında yaklaşık 13.000 hane artmıştı. Bu artışın nedenini bulmak oldukça güçtü. Çünkü 1738'de İngiliz Piskopos ve Antropolog olan Richard Pococke Kıbrıs'ın

³⁰³ Sir Harry Luke, *Cyprus Under The Turks*, London, 1969, s.77.

³⁰⁴ C.D.Cobham, *Excerpta Cypria*, s.350.

³⁰⁵ C.D.Cobham, *Excerpta Cypria*, s.350.

³⁰⁶ C.D.Cobham, *Excerpta Cypria*, s.350.

³⁰⁷ H.İnalçık, "Kıbrıs'ta Türk İdaresi Altında Nüfus", s.35.

³⁰⁸ S.Varella, "Language Contact and The Lexicon in The History of Cypriot Greek", s.65.

nüfusunu 12.000 Ortodoks Hıristiyan ve 6.000 Müslüman Türk olarak vermektedir. 1670 cizye kayıtlarından ve R.Pococke'den hareketle I.Coronelli'nin verdiği sayıya şüpheyle yaklaşmak gerekmektedir³⁰⁹.

Başpiskopos Kyprianos 1777'de yapılmış bir nüfus sayımı listesini ayrıntılı bir şekilde aktarmaktadır. Buna göre 1777'de adada toplam 84.000 kişi yaşamaktaydı. Bunun 37.000'i Hıristiyan, 47.000'i ise Müslüman'dı³¹⁰. Kyprianos Hıristiyan yetişkin erkek nüfusu yaklaşık 12.000 olarak tahmin etmekteydi. O halde cizyeye tâbi nüfus 12.000 kişiye, I.Coronelli dışında nüfus istatistikleri aşağı yukarı doğru bir orantı içinde hareket etmekteydi. Kyprianos'tan hareketle, 1777'ye gelindiğinde adadan göç eden nüfusun çoğunluğunu Hıristiyan ahalinin oluşturduğu sonucuna varılabilirdi. Nitekim Kyprianos'un nüfus verilerine göre adanın Müslüman nüfusu, Hıristiyan nüfusundan 10.000 fazlaydı. Kıbrıs'ta Hıristiyan nüfusun azalmasının yegâne sebebi göç olgusuydu. Adada Hıristiyan ahaliye dini ve sosyal baskı yapılmadığına göre göçün en büyük sebebi reâya üzerindeki ağır vergi yüküydü. Adanın başta cizye olmak üzere çeşitli vergilerinin miktarı yılın başından belli olduğundan, “*muhassıl*” sıfatı ile bu geliri iltizama alan kimse vergi borçlularının sayısı azalmış olsa bile bu miktarı tahsile çalışmaktaydı³¹¹.

Örneğin köylerden kaçanların yerine kalanlardan vergiler tahsil edilirdi. Böylelikle nüfus sayısı azaldıkça kişi başına düşen vergi miktarı artmaktaydı. Ağırlaşan vergi yükü ise insanların başka memleketlere göçüne sebep olmaktaydı. Bu cümlenin doğruluğu, 1801 yılında adada bulunan Papaz, Doğabilimci Edward Daniel Clarke'dan da öğrenebilir. E.D.Clark'a göre adanın nüfusunun azalmasının en önemli sebebi vergilerdi³¹². Yine E.D.Clark'a göre adanın nüfusu ancak 60.000'di³¹³. 1815'de İngiliz diplomat William Turner, adanın nüfusunun 60.000 ile 70.000 arasında olduğunu belirtmekteydi. W.Turner'e göre bu sayının en az 40.000'i Ortodoks Hıristiyan'dı³¹⁴. 1831 yılında Kıbrıs'a ilişkin yapılan ilk resmi nüfus sayımından yola çıkılırsa W.Turner'in gayrimüslim nüfusa ilişkin vermiş olduğu sayıyı adanın Hıristiyan erkek nüfusu olarak ele almak yerinde olacaktır. E.D.Clark'ın vermiş olduğu sayı ise bir tahminden öte olmayıp vergiden hareketle nüfusa vurgu yapması açısından önemliydi.

³⁰⁹ S.Varella, “*Language Contact and The Lexicon in The History of Cypriot Greek*”, s.65.

³¹⁰ C.D.Cobham, **Excerpta Cypria**, s.366-367.

³¹¹ H.İnalçık, “*Kıbrıs'ta Türk İdaresi Altında Nüfus*”, s.39.

³¹² C.D.Cobham, **Excerpta Cypria**, s.385.

³¹³ C.D.Cobham, **Excerpta Cypria**, s.385.

³¹⁴ S.Varella, “*Language Contact and The Lexicon in The History of Cypriot Greek*”, s.65.; C.D.Cobham, **Excerpta Cypria**, s.425.

Sultan II.Mahmud tarafından yaptırılan ilk resmi nüfus sayımına göre Kıbrıs'ın erkek nüfusu toplamda 44.206 kişiydi. Bu sayının 14.983'i Müslüman, 29.140'ı gayrimüslim, 74'ü diğer unsurlar olarak tespit edilmişti³¹⁵. Bu sayıma sadece adanın her yaştan erkek nüfusu dâhildi. Buradan hareketle, erkek nüfusa bir o kadar kadın nüfus eklenirse yaklaşık olarak ortaya 90.000 nüfus çıkmaktaydı. O halde 1831'de Kıbrıs'ın nüfusu en az 110.000 civarındaydı. Çünkü yukarıdaki nüfusa kız çocuklarını da eklemek gerekmekteydi. Bu nüfusun üçte biri de Müslümanlardan oluşmaktaydı.

1841'de adanın Valisi Talât Efendi tarafından yapılan nüfus sayımına göre adanın toplam nüfusu 108.600 olup; bunun 73.200'ü Ortodoks Hıristiyan, 33.300'ü Müslüman, 500'ü Katolik Hıristiyan, 1.400'ü Maronit ve 200'ü Ermenilerden oluşmaktaydı. O halde Talât Efendi'nin nüfus tahririne göre, 1831-1841 yılları arasında adanın nüfusunun aşağı yukarı aynı olduğu söylenebilirdi. Yine bu tahrirden 1841'de adanın nüfusunun % 30'luk kısmını Müslüman Türklerin oluşturduğu anlaşılmaktadır³¹⁶.

1858 tarihli bir İngiliz konsolosluk raporuna göre Kıbrıs'ın toplam nüfusu 180.000'di. Yine aynı rapor bu tarihte adada 7.299 Türk ailenin ve 19.215 Hıristiyan ailenin yaşadığı bilgisini vermektedir³¹⁷. Rapor diğer taraftan 605 köyden 118 Türk köyü, 239 Hıristiyan-Müslüman karma köy ve 248 köyün ise Hıristiyan köyü olduğundan bahsetmekteydi³¹⁸. Eğer raporda belirtilen köylerin haricinde başka bir köy bulunmuyorsa bu tarihte adada toplam 605 köyün %19'luk kısmı ki, bu da 118 köye tekabül eder sadece Müslüman Türklerden oluşmuştu. Ancak yine de fethin sonrasında yapılan tahrirde 981 köy tespit edildi. İki tarih arasında 376 köy gibi ciddi bir fark ortaya çıkmaktaydı. Bu durumun olası üç sebebi vardı. İlki raporun eksik bilgiye dayanması nedeniyle ortaya böyle bir fark çıkmıştı. Diğer nüfusun bu köylerden başka memleketlere göç etmesi yoluyla ya da veba gibi salgın hastalıklar sonucu yok olması olabilirdi. Son olarak da aynı coğrafi sınır içerisinde bulunan küçük köylerin görece kendinden daha büyük olan sınır köyle birleşmesi ihtimaliydi. Diğer taraftan 1562'de adada toplam 813 köy bulunmaktaydı³¹⁹. Yukarıda anlatılanlar doğrultusunda köy sayısının 605 olarak belirlenmesinin ayrı ayrı nedenleri olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin bir sayımda sınır komşulukları olan birbiri içine geçmiş köyler tek köy olarak ele alınmışken başka bir sayımda farklı iki köy olarak kayıtları geçmiş olma olasılığı güçlüydü. 1861 tarihli Yunan konsolosluk raporuna göre Kıbrıs'ın toplam nüfusu 165.000 kişiydi. Bu sayısının

³¹⁵ Enver Ziya Karal, **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı, 1831**, Ankara, 1943.

³¹⁶ S.Varella, "*Language Contact and The Lexicon in The History of Cypriot Greek*", s.65.

³¹⁷ H.İnalçık, "*Kıbrıs'ta Türk İdaresi Altında Nüfus*", s.49.

³¹⁸ H.İnalçık, "*Kıbrıs'ta Türk İdaresi Altında Nüfus*", s.49.

³¹⁹ S.Varella, "*Language Contact and The Lexicon in The History of Cypriot Greek*", s.65.; H.İnalçık, "*Kıbrıs'ta Türk İdaresi Altında Nüfus*", s.49.

120.000'i Ortodoks Hıristiyan, 44.000'i Müslüman ve 1.000'i de Katolik ve Ermeni olarak açıklanmaktaydı³²⁰.

³²⁰ S.Varella, *“Language Contact and The Lexicon in The History of Cypriot Greek”*, s.65-66.

III.BÖLÜM

İNGİLTERE İDARESİNDE KIBRIS VE NÜFUS HAREKETLİLİĞİ (1878-1923)

A- İŞGAL ŞARTLARININ OLUŞUMU (1878-1914)

Tanzimat Fermanı'nın ilanı sonrasında Osmanlı Devleti'ne bir süreliğine de olsa barış dönemi hâkim oldu. Ancak Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki hedefleri bu sürecin kısa olmasına sebep oldu. Savaş olasılığını gün geçtikçe arttırdı. İçine Avrupa'yı da alan büyük bir kriz yeni bir dönemin başlangıcı oldu³²¹.

Osmanlı Devleti, Kırım Savaşı'nda (1853-1856) İngiltere, Fransa, Piyemonte/Sardunya devletleri ile işbirliği yaptı. Bu savaşta Rusya yenildi ve sonrasında Paris Antlaşması imzalandı³²². Antlaşma, Osmanlı Devleti'nin dış politikasında ayrı bir öneme sahiptir³²³. Osmanlı Devleti, Avrupa devletler hukukuna dâhil edilerek; toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı Avrupa Devletleri'nin ortak garantisine alındı. Bu bağlamda, Kırım Savaşı sonucunda Osmanlı Devleti'nin XVIII.yy'dan beri yaşadığı Rus baskısı bir süreliğine ertelenmiş oldu³²⁴. 1856'da ilân edilen Islahat Fermanı ile 1839'da başlayan Tanzimat Dönemi kapanıp, yeni bir reform dönemi başladı. Yönetim, eğitim, ekonomi ve hukuk alanında pek çok reform hayata geçirildi. Ancak bu dönem içinde devletin varlığı ve bütünlüğünü tehdit eden birçok olay ard arda yaşanmaya başladı. Osmanlı Devleti'nin iç

³²¹ Fahir Armaoğlu, **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Ankara, 2003, s.227.

³²² Paris Barış Kongresi, 25 Şubat 1856'da toplandı. Görüşmeler, antlaşmanın imzalandığı 30 Mart 1856'ya kadar sürdü. Otuz dört maddelik barış antlaşması, Fransa, İngiltere, Avusturya, Prusya, Osmanlı Devleti, Piyemonte/Sardunya ve Rusya arasında imzalandı. Barış antlaşmasının maddeleri şöyleydi: "*Taraflar savaş sırasında işgal ettikleri toprakları iade edeceklerdi; Osmanlı Devleti, Avrupa devletler topluluğunun bir üyesi olacak; toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı Avrupa devletlerinin ortak garantisine altına konacaktı; Antlaşmayı imzalayan devletlerden biri veya birkaçı ile Osmanlı Devleti arasında bir anlaşmazlık çıkacak olursa, taraflar savaşa başvurmadan önce, diğer devletlerin aracılığını kabul edeceklerdi; Padişah'ın 28 Şubat 1856'da yayınladığı Islahat Fermanı devletlere tebliğ ediliyor ve devletler bunu memnuniyetle karşıladıklarını belirtiyorlardı; Yalnız fermanın antlaşmada zikredilmiş olması, devletlere, Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışma yetkisi vermeyecekti; Boğazların kapalılığını öngören 1841 Boğazlar Sözleşmesi esaslarının devamlılığı kabul edilecekti; Karadeniz tarafsız olacak ve askerlikten tecrit edilecekti; Karadeniz'deki tüm tersaneler yıkılacak ve hiçbir devletin donanması bulunmayacaktı; Tuna'da ulaşım serbestisi yeniden kurulacak ve bunu sürekli kılmak için antlaşmayı imzalayan devletlerin temsilcilerinden bir "Tuna Komisyonu" kurulacaktı; Eflak ve Boğdan'a muhtariyet verilecek ve muhtariyet devletlerin ortak garantisine altına alınacaktı; Her iki eyaletin de birer meclisi olacak ve hiçbir devlet Eflak ve Boğdan'ın içişlerine karışmayacaktı; Sırbistan'ın daha önce Osmanlı Devleti'nden almış olduğu hak ve imtiyazlar devletlerin ortak garantisine altına olacak ve Osmanlı Devleti izinsiz olarak Sırbistan'a askeri müdahalede bulunamayacaktı", 1856 Paris Antlaşması'nın maddeleri ana hatları ile bundan ibaretti (F.Armaoğlu, **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.251-252).*

³²³ Paris Antlaşması'nın dışında imzalanan ancak Osmanlı Devleti açısından önemli olan başka bir antlaşma da 15 Nisan 1856'da, İngiltere, Fransa ve Osmanlı Devleti arasında imzalandı. Bu antlaşma, Devlet-i Âliyye'nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü, adı geçen devletlerin garantisine altına almasıydı. Antlaşmanın Birinci Maddesi bu garantiyi belirttiğinden sonra, İkinci Maddesi'nde de, Osmanlı Devleti'nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün herhangi bir devlet tarafından ihlâlinin, bu devletler için bir "*savaş sebebi*" sayılacaktı. (F.Armaoğlu, **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.253).

³²⁴ Rifat Uçarol, **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Antlaşması (Adanın İngiltere'ye Devri)**, No:2434, İstanbul, 1978, s.19.

sorunları olan bu konular Avrupalı devletlerin müdahalesiyle içinden çıkılmaz bir hâl aldı³²⁵. Islâhat Fermanı'nın ilânından sonra Balkanlar'da durum gittikçe kötüleşti. Rusya'nın etkisiyle Panslâvizm fikri bölgeyi “*barut fıçısı*” haline getirdi. Özellikle XVIII. yüzyılın ikinci yarısından başlayan Bulgar milliyetçiliği Panslâvizm akımından da etkilenerek gelişti. Bir taraftan Sırp ve Karadağ isyanları diğer taraftan Bosna-Hersek olayları ile Bulgar meselesi, Osmanlı Devleti'ni oldukça güç durumda bıraktı³²⁶.

Rusya, I.Petro'dan itibaren Akdeniz'e inme siyaseti takip ettiğinden her fırsatta Osmanlı topraklarını işgale çalışmaktaydı. Rusların batıdaki ilerleyişi Kırım Savaşı ile durduruldu. Bu defa Ruslar 1865'e kadar Kafkasya'ya ve Türkistan'a yöneldi. Diğer taraftan Paris Antlaşması'nın Rus askerî harekâtını sınırlayan maddelerinden kurtulmaya çalıştı. Nitekim Rusya 1858'den itibaren ve basın-yayın yolu ile propaganda yapmaya başladı. XIX.yy'ın ikinci yarısında İtalyan ve Alman birliklerinin kurulması, oluşturulan devletlerarası dengeyi bozdu. Rusya, Paris Antlaşması'nın Karadeniz'in tarafsızlığı ve silâhtan arındırılması maddelerini tek taraflı olarak kaldırdı. Avrupa devletleri bu oldubittiği Londra Antlaşması (13 Mart 1871) ile kabul etti³²⁷.

Bununla birlikte Mehmet Emin Âli Paşa (1814-1871) ve Fuat Paşa (1814-1868) gibi yetenekli yöneticiler sayesinde devlet, bütün güçlüklerin üzerinden en az zararla çıkmayı bildi. Âli ve Fuat paşaların ölümünden sonra durum yeniden bozulma sürecine girdi. Bir taraftan İstanbul'da Sadaret'te yaşanan değişiklikler diğer taraftan da Balkanlar'daki ayaklanmalar devletin varlığını tehdit etmeye başladı³²⁸.

Rusya'yı, Paris Antlaşması ile Karadeniz'den uzaklaştıran devletler, İngiltere'den sonra Fransa ve Avusturya idi. Paris Antlaşması'nın “*sadık muhafızı*” sadece İngiltere idi. Bunun dışında Prusya da dâhil diğer iki devlet de Paris Antlaşması'nın Karadeniz'e ait hükümlerinin kaldırılması için girişimlerde bulundu ve bu 1856'dan 1871'e kadar Rusya ile ilişkilerde bir pazarlık ve taviz konusunu oldu. Osmanlı Devleti ve İngiltere'yi bu devletlerin dışında tutmak gerekiyor. Ancak Rusya bu gelişmelere rağmen harekete geçmeyerek, kendisi açısından doğru zamanı bekledi³²⁹.

1 Eylül 1870'de yapılan Sedan Savaşı³³⁰ sonrasında Fransa'nın Prusya'ya yenilmesi Rusya'ya uzun zamandır beklediği fırsatı verdi. Fransa'nın Prusya karşısındaki kesin yenilgisi

³²⁵ F.Armaoğlu, **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.257-284.

³²⁶ Nedim İpek, “*1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı*”, **Türkler**, XIII, (Ed: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara, 2002, s.10.

³²⁷ N.İpek, “*1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı*”, s.9.

³²⁸ F.Armaoğlu, **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.487.

³²⁹ F.Armaoğlu, **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.327-328.

³³⁰ Fransa ve Prusya arasında 1 Eylül 1870'te Sedan kenti yakınlarında gerçekleşen savaştır.

Avrupa dengesini alt üst etti. Rusya için “*tereddüt faktörü*”nü ortadan kaldırdı. Rusya 31 Ekim 1870’de Paris Antlaşması’nı imzalayan devletlere bir nota göndererek Karadeniz’in tarafsızlığını sağlayan şartları tanımayacağını ilan etti. Özellikle şu cümle tepki çekti: “*Majeste Rusya İmparatoru kendisinin Karadeniz’deki egemenlik haklarını sınırlayan bu antlaşmanın yükümlülükleri ile artık kendisini bağlı saymamaktadır*”³³¹. Osmanlı Devleti’nin tepkisine rağmen Avrupa devletleri 13 Mart 1871’de Londra’da bir uluslararası konferans topladı. Rusya’nın isteği kabul edildi ve böylece Rusya “*sıcak denizlere inme*” politikasını gerçekleştirmek üzere harekete geçti³³².

1871’den itibaren Rusya’nın girişimleri ile Balkanlar’daki Slav ve Ortodoks gruplar harekete geçti. 1875’te Hersek³³³’te çıkan isyan hızla yayıldı. Osmanlı Devleti; Rusya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Almanya’nın baskısı ile karşı karşıya kaldı. Bu da Balkanlardaki Slav unsurlara yeni tavizler anlamına gelmekteydi. Gösterilen bütün çabalar yetersizdi. Olaylar gittikçe şiddetlendi. Balkanlardaki durumun hassasiyetinden ötürü o günlerde çatışma halinde olan Avusturya ve Rusya barış imzaladı. Peşte Antlaşması’na göre; Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Bosna-Hersek’i alacak buna karşılık Rusya’da tek ve büyük bir Slav devleti kurmamak koşuluyla Balkanlarda serbest kalacaktı³³⁴. Anlaşıyor ki artık Osmanlı Devleti’nin paylaşılması sorunu fiilen ortaya çıkmış oluyordu.

1870’lerden itibaren şartlar Rusya’nın lehine idi. İstanbul’daki Rus Elçisi General Ignatıyef, Sadrazam Mahmut Nedim Paşa başta olmak üzere Saray içinde ve dışında pek çok taraftar kazandı. Mahmut Nedim Paşa’nın Rusya taraftarlığı ve bu durum karşısında Padişah Abdülaziz’in kayıtsız kalması, Padişah’a karşı tepkilerin artmasına vesile oldu. Sadrazam’ın yakınlığı Almanya hariç diğer Avrupa devletlerini de endişelendirdi. Bu iç ve dış tepkiler karşısında Sultan Abdülaziz, Mahmut Nedim Paşa’yı 1873’te alarak yerine Mithat Paşa’yı Sadrazam yaptı. Ancak Mithat Paşa da bu görevde fazla kalamadı. 1873-1876 yılları arasında altı Sadrazam görev yaptı. Ayrıca bütün bu siyasi istikrarsızlığın yanında, Osmanlı Devleti’nin “*borçlar sorunu*” da vardı. 1875’de Balkanlar yeniden karışmaya başladığı zaman Osmanlı Devleti borçlarını ödeyemeyecek durumdaydı. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşına varan Balkan bunalımına, Osmanlı Devleti bu şartlar içerisinde girmekteydi³³⁵.

³³¹ F.Armaoğlu, **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.329.

³³² R.Uçarol, **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması...**, s.20.

³³³ 1875 Haziran’ında Hersek’e bağlı Nevesin kazasında başladı. Nevesin Hıristiyanlarından yüz altmış kişinin, ağnam vergisi vermemek için Karadağ’a sığınmaları ve Karadağ Prensi’nin de olaylara Rusya’yı karıştırmayı, Hersek ayaklanmasını kısa sürede bir Avrupa sorunu haline getirecekti. Bkz. F.Armaoğlu, **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.494.

³³⁴ R.Uçarol, **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması...**, s.21.

³³⁵ F.Armaoğlu, **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.488-489.

Hersek Ayaklanması ile başlayan Balkan Bunalımı (1875-1878) Bulgaristan Ayaklanması (1876) ile devam etti. Bu gelişmeler İngiltere Hükümeti'nin “Doğu sorunu” politikasını yeniden gözden geçirmesine neden oldu. Buna rağmen İngiltere, Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü politikasını hemen terk etmedi. Bu siyasi çizgi “Doğu Sorunu”nu çözmek amacıyla toplanan İstanbul Konferansı³³⁶ öncesinde de devam etti. Ancak bu toplantıdan da çözüm çıkmayacaktı. Sonuçta Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı “Hıristiyanları Osmanlı esaretinden kurtarmak” amacıyla tek başına harekete geçmesine ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na zemin hazırlayacaktı³³⁷.

İstanbul Konferansı'nın kesintiye uğraması Türk-Rus Savaşı'nın başlamasına yol açtı. İstanbul'daki Rusya Elçiliği 23 Nisan 1877'de Osmanlı Hariciye Nezareti'ne bir nota verdi. Osmanlı Devleti ile olan diplomatik ilişkilerini kesti. Osmanlı Devleti 1856 Paris Antlaşması gereğince Avrupalı devletlere başvurarak, Rusya'ya karşı aracılık istedi ancak olumlu bir cevap alamadı. Rusya Başvekili Gorçakov, Avrupa devletlerine gönderdiği bir muhtıradan savaş sebebi olarak Osmanlı Devleti'nin eylemlerini gerekçe gösterdi. Beklenen reformları hayata geçirmemesi en büyük sebep idi³³⁸.

Londra Protokolü'nün³³⁹ (31 Mart 1877) Bâb-ı Alî tarafından reddedilmesi üzerine Rusya, “Doğu Sorunu”nu çözmek ve Osmanlı tebaası olan Hıristiyanları korumak iddiasıyla 24 Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etti³⁴⁰. İngiltere başta olmak üzere diğer

³³⁶ Osmanlı Devleti'ne, ıslahat hareketlerini kabul ettirmek için yapılan konferans 12 Aralık 1876'dan 20 Ocak 1877'ye kadar sürdü. Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya, Almanya ve İtalya ile Osmanlı Devleti 23 Aralık'ta Haliç Tersanesi'nde Bahriye Nezareti Binası'nda bir araya geldiler. Konferansta devletleri İstanbul elçileri olmak üzere, ikişer delegeyle temsil edildi. Osmanlı Devleti'ni Hariciye Nazırı Saffet Paşa ve Berlin Elçisi Ethem Paşa temsil etti. İngiltere'yi Sömürgeler Bakanı olan Lord Salisbury ile İstanbul Büyükelçisi Sir Henry Elliot temsil etti. Lord Salisbury, Osmanlı Devleti'nin varlığını sürdürmesini istemeyen ve onun gücüne inanmayan ancak “ılımlı” görünmeye çalışan Rus Büyükelçisi Ignatiev ile ilişki kurdu. Büyük güçler Osmanlı Devleti'nin kabullenemeyeceği bir reform paketi üzerinde anlaştı. 20 Aralık 1876'da Mütercim Mehmed Rüştü Paşa'nın yerini almış yeni Sadrazam Jön Türk lideri Mithat Paşa, Sultan Abdülhamit'i bir anayasa düzenlenmesi konusunda ikna etti ve 23 Aralık'ta anayasa (Kanun-ı Esasî) top atışları ve törenlerle ilan edildi. Konferans'ın gündemi görüşülürken, duyulan top sesleri üzerine, Saffet Paşa ayağa kalkarak “Efendiler duymuş olduğunuz top sesleri, Padişah tarafından Devlet-i Âliyye'de tatbikine gerek görülen, yeni idarenin ilanınıdır. Meşrutiyet idaresi, Osmanlı kavimlerinin bütününe şahsi hürriyetlerini kefalet altına aldığından bu inkılâp karşısında toplantımız gereksiz kalır” diyerek, Ethem Paşa'yla birlikte konferansı terk etti. Ertesi günkü toplantıda, Osmanlı Devleti'ne kabul ettirilmek istenen ıslahat maddeleri görüşüldü. Söz konusu maddeler arasında, Bosna-Hersek ve Bulgaristan valilerinin, altı devletin oyu ile seçilmesi, Bulgaristan Valisi'nin, Hıristiyanların arasından seçilmesi gibi maddeler vardı. Osmanlı Devleti konferans tekliflerini 20 Ocak 1877'de reddetti. Konferansa katılan delegeler için yapacak bir şey kalmadığından, elçiler İstanbul'u terk etti. F.Armaoğlu, **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.512,514.; Salahi Ramadan Sonyel, **Osmanlı Ermenileri Büyük Güçler Diplomasisinin Kurbanları**, İstanbul, 2009, s.50-51.

³³⁷ Mithat Aydın, “İstanbul Konferansı (1876)'na Giden Yolda İngiltere'nin 'Doğu' Politikası”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2/XVII, 2005, s.1.

³³⁸ F.Armaoğlu, **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.516-517.

³³⁹ Ali Fuat Türkgeldi, **Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiyye, II**, (Yay. Haz: Bekir Sıtkı Baykal), Ankara, 1987², s.20.

³⁴⁰ N.İpek, “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı”, s.11.

Avrupa devletleri ise herhangi bir şart ileri sürmeksizin savaşa karşı tarafsız kalacaklarını duyurdu³⁴¹.

Osmanlı-Rus Savaşı, Tuna ve Kafkaslar olmak üzere iki cephede gerçekleşti³⁴². Sırbistan 14 Aralık 1877'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etti. Ruslar, 4 Ocak 1878'de Sofya'yı aldı. 20 Ocak 1878'de de Edirne'yi ele geçirdi. Sırlar Niş'i ele geçirdikten sonra Vrana'da Osmanlı kuvvetlerini yenilgiye uğratmış; Sofya'yı almış olan Ruslarla bağlantı kurmuşlardı. Karadağlılar da ele geçirdikleri Nikiç ve Antivari'yi zaptederek Adriyatik kıyılarına ulaştı³⁴³. Osmanlı Devleti, 1856 Paris Antlaşması'nı imzalayan devletlere başvurmasına rağmen ilgili devletlerden olumlu cevap alınamadı. Bu sebeple 22 Ocak 1878'de Ruslara mütareke teklifinde bulundu. Rusların mütareke için ağır şartlar ileri sürmesi, İstanbul'da paniğe sebep oldu. Şöyle ki başkentin taşınması tartışmaları dahi gündeme geldi. 31 Ocak 1878'de Edirne'de Osmanlı delegeleri ile Rus komutanlar arasında mütareke imzalandı³⁴⁴. Edirne Mütarekesi'ne göre; düşman kuşatmasına karşı direnen Erzurum, Ruslara teslim edilecek; İstanbul Konferansı'nda belirtilen sınırlardan daha küçük olmamak şartıyla muhtar, milis teşkilatı olan ve Babıali'ye vergi veren bir "*Bulgaristan Emareti*" kurulacak; Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın bağımsızlığı tanınacak; Rusya'ya savaş tazminatı ödenecek ve Boğazlar üzerinde Ruslara bazı imtiyazlar verilecekti. Ayrıca Bosna- Hersek'in muhtariyeti ve Rumeli'deki Hıristiyan ahalinin bulunduğu vilayetlerde reform yapılması kabul edilecekti³⁴⁵. Rusların karagâhlarını Ayastefanos/Yeşilköy'e taşımalarından sonra barış görüşmeleri burada devam etti. Ayastefanos/Yeşilköy Antlaşması 3 Mart 1878'de imzalandı. Bu antlaşmaya göre; Karadağ, Sırbistan ve Romanya'nın tamamen bağımsız olması, Osmanlı Devleti'ne vergi ile bağlı Doğu Rumeli Vilâyeti, Batı Trakya ve Makedonya'yı içine alan büyük bir Bulgaristan Prensiği kurulması, Doğu'da Batum, Kars, Ardahan ve Beyazıt'ın savaş tazminatının bir kısmına karşılık olarak Rusya'ya verilmesi, Kotur ve civarının İran'a

³⁴¹ S.R.Sonyel, **Osmanlı Ermenileri...**, s.51.

³⁴² N.İpek, "*1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı*", s.14.

³⁴³ F.Armaoğlu, **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.519.

³⁴⁴ 31 Ocak 1878'de Edirne'de iki belge imzalandı. Birinci belge, Hariciye Nâzırı Server Paşa ve Hazine-i Hassa Nâzırı Namık Paşa ile Rus Ordusu Başkomutanı Grandük Nikola arasında imzalanan "*Sulh Mazbatası*" yani "*Barış Tutanağı*" idi. Bu belge daha sonra ayrıntıları müzakere edilmek üzere barışın temel ilkelerini belirlemekteydi. Nitekim bu ilkeler Ayastefanos Antlaşması'nın esaslarını oluşturacaktı. İkinci belge ise "*mütareke*" idi. Bu belge askeri temsilciler tarafından imzalandı. Mütareke on maddeden oluşmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin çekileceği kale ve yerler belirtilirken; mütarekenin sınırları da çizilmekteydi. Bu çerçevede Rus orduları Çatalca'ya kadar gelecek fakat Osmanlı kuvvetleri arasında tarafsız bir bölge bulunacaktı. Mütareke, Romanya, Sırbistan ve Karadağ ile de ateşkesi kapsamaktaydı. F.Armaoğlu, **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.520.; A.F.Türkgeldi, **Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiyye, II**, s.33-37.

³⁴⁵ Mahir Aydın, "*Doksanüç Harbi*", DİA, s.499.

bırakılması, Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin Hristiyanlar yararına reformlar yapmayı üstlenmesi şartları kabul edildi³⁴⁶.

Rusya'nın, Osmanlı Devleti'ni Ayastefanos/Yeşilköy Antlaşmasıyla dilediği gibi parçalamasını istemeyen Avrupalı Devletler bu antlaşmaya itiraz etti ve Berlin'de bir kongre yapılmasına karar verildi. Berlin Kongresi 13 Haziran-13 Temmuz 1878 arasında toplandı. Alınan kararlar şöyle idi: Doğu'da Batum, Kars ve Ardahan Ruslar'a verildi. Osmanlı Devleti büyük bir toprak ve büyük nüfus kaybına uğradı, Balkanlarda Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız birer devlet oldu. Osmanlı Devleti 802 milyon 500 bin Frank savaş tazminatı ödemek zorunda bırakıldı. Bulgaristan Tuna Nehri ile Balkan Dağları arasında iç işlerinde bağımsız ancak dışişlerinde Osmanlılara bağlı özerk bir yapıya kavuştu³⁴⁷. Böylece hükümler Osmanlı Devleti ile Rusya arasında gelişen olayları bir Avrupa sorunu haline getirilmesiyle karşı karşıya kaldı.

İngiltere XVII.yy'ın başından itibaren Akdeniz ticaret yoluyla ilgilenmeye başladı. İngilizler ticari ve sanayi alanındaki gelişmelerini deniz ötesi sömürgelerle taçlandırırken Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile sömürgeleri arasındaki stratejik önemi iyice arttı. İngiltere XVIII.yy başlarında yapılan "*Veraset Savaşları*" sonucunda, Akdeniz'i Atlas Okyanusu'na bağlayan Cebelitarık'ı 1713'te aldı. Böylece Akdeniz'e yerleşmeye başlayan İngiltere, XVIII.yy sonlarında büyük bir sömürge imparatorluğu haline geldi. Bu imparatorluğun en önemli noktalarından birisi Hindistan idi. İngiltere, Hindistan sömürgesi ile arasında güvenli bir yol oluşturmak istemekteydi. Bu güzergâh ise Osmanlı coğrafyası ve Akdeniz'den geçmekteydi³⁴⁸.

XIX.yy başlarında ise İngiltere'nin değerli sömürgesi olan Hindistan, Asya politikasının odak noktasını oluşturmaktaydı. İngilizler, 1798'de Fransızları Mısır'dan çıkarırken; 1800'de Malta'ya yerleşti. 1815'de de Yedi Ada³⁴⁹ ele geçirildi. Rusya, Osmanlı Devleti üzerindeki artan baskısı ile İngiliz sömürgeleri için tehlike oluşturmaktaydı. Ayrıca Fransızlar tarafından Süveyş Kanalı'nı açma etütlerinin yapılması İngiltere'yi, Aden'i zapt etmeye yöneltti. Böylece İngiltere XIX.yy ortalarına gelindiğinde Akdeniz'in stratejik noktalarından Cebelitarık, Malta ve Yedi Ada'yı elinde bulundurmaktaydı. Süveyş Kanalı'nın açılması durumunda ise Akdeniz'in kapısı olacak olan Aden'e yerleşmişti. 1869'da Süveyş Kanalı'nın faaliyete geçmesi ile buranın güvenliği tartışılmaya başlandı. İngiltere'nin "*Hint*

³⁴⁶ **Balkan Harbi (1912–1913)**, I, Harbin Sebepleri, Askeri Hazırlıklar ve Osmanlı Devleti'nin Harbe Girişi, Ankara, 1970, s. 20–21.

³⁴⁷ **Balkan Harbi (1912–1913)**, I, Harbin Sebepleri..., s.22-23.

³⁴⁸ R.Uçarol, **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması...**, s.31-32.

³⁴⁹ Yedi ada şunlardı: Korfu, Paşot, Ayamavri, İtaki, Kefalonya, Zanta, Çuha.

ticaret yolu” sayılan Akdeniz-Süveyş-Kızıldeniz hattında İngiltere-Rusya rekabeti yaşandı. Rusların durdurulmasını sağlayacak olan en etkili yol ise Doğu Akdeniz havzasına egemen olan Osmanlı Devleti’ne yaklaşmaktı³⁵⁰.

Anlaşılabacağı üzere XIX.yy ortalarında İngiltere, Akdeniz ve Ön Asya’da hayati öneme sahip bir devlet haline geldi. Bu coğrafyanın büyük kısmına sahip olan Osmanlı Devleti üzerinde de siyasi ve ekonomik imtiyazlar elde ettiği gibi bunları daha da ilerletme çabasıındaydı. Bu dönemde Osmanlı Devleti iç karışıklıklar ve yapısal sorunları ile karşı karşıyaydı. Devlet hayatının tüm alanlarında reformlara ihtiyaç vardı. Milliyetçilik ideolojisi devletin gayrimüslim unsurları arasında “*kaynaşmalar*” yarattı³⁵¹.

Süveyş Kanalı’nın 1869’da açılması Akdeniz’i kapalı bir deniz olmaktan çıkardı. Böylece Akdeniz, Atlas Okyanusu ile Hint Okyanusu arasında işleyen bir su yolu haline geldi. İngiltere’nin Akdeniz politikası kanalın açılmasıyla zorunlu bir politik değişikliği beraberinde getirdi. Bundan böyle Süveyş Kanalı’nın açılmasıyla Ön Asya ve çevresindeki bölgeler de İngiltere için önem kazandı. Osmanlı Devleti bölünecek olursa ortaya çıkan siyasi ve askeri boşluk İngiltere’yi endişelendirmekteydi. Osmanlı’yı parçalayarak bağımsız olacak olan unsurlar bir devlet mekanizması bakımından yetersiz kalacaktı. Bu devletler Rus işgaline girmese bile onun siyasi nüfuzu alanına girebilecek ve dolayısıyla Avrupa’daki kuvvet dengesini bozmakla birlikte Rusya’nın, Ege Denizi’ne yerleşmesine neden olacaktı. Bu bağlamda İngiltere için Rusya’nın Akdeniz’e inmesinden daha tehlikeli bir durum olamazdı. İngilizlere göre bunu engellemenin tek yolu “*Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünün korunması*” ilkesini benimsemek; buna karşılık Osmanlılardan gayrimüslim tebaanın durumunu düzeltmek için reformların yapılmasını istemektir³⁵². İngiliz basını ve kamuoyu ise Türklerin “*medeni olmadığı*” kanaatini işlemeye devam etmişti. Böylece Türkler, Hristiyanlara eziyet eden barbar kimseler olarak görülmekteydi. İngiliz politikacılar da Hristiyan tebaanın durumunun düzeltilmesi için Babıali’ye baskı yapılması veya siyasi yollarla teşvik edilmesini savunmaktaydı. Ancak Osmanlı toprakları üzerinde yaşayan Hristiyanlara muhtariyet verilmesini en iyi çare görenler de vardı. Bu politikayı şiddetle savunanlardan biri de William Ewart Gladstone’du. Birçok seçim kazanan ve başbakan olan W.E.Gladstone’a göre Türkler tamamen Avrupa’dan atılmalıydı. 1789 Fransız İhtilali’nin getirdiği siyasi milliyetçilik ideolojisi bütün dünyaya yayılması ve Osmanlı Devleti’ndeki

³⁵⁰ N.Zia, *Kıbrıs’ın İngiltere’ye Geçişi ve Ada’da Kurulan İngiliz İdaresi*, s.9.

³⁵¹ N.Zia, *Kıbrıs’ın İngiltere’ye Geçişi ve Ada’da Kurulan İngiliz İdaresi*, s.10-11.

³⁵² R.Uçarol, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması...*, s.21.

unsurlarda da taraftar bulması yüzünden siyasal durum Osmanlı Devleti için daha da zorlaşacaktı³⁵³.

İngiltere, 1872’de Fırat Demiryolu projesini gündeme getirdi. İnşa edilecek demiryolunun geçeceği arazinin yolu inşa edecek devlete verilmesi Bâbâli’yi sıkıntılardan kurtaracak ve Rusya ile giriştiği savaşı da devam ettirebilecekti. Osmanlı vilayetlerinin ticarete açılmasıyla Osmanlı hazinesine gelir sağlayacağından bir reform unsuru olarak değerlendirilmişti. Böylece Hindistan’a ikinci ve kestirme bir yol sağlanırken Rusların Kafkasya’daki ilerlemelerini de durdurması ihtimali düşünülebilirdi. Berlin Kongresi’nde Rusya’nın, Ayastefanos/Yeşilköy Antlaşması’nda Osmanlı Asyası’nda elde ettiği haklar İngiltere’yi ciddi bir şekilde endişelendirmekteydi. İngilizlere göre Rusların Batum, Kars ve Ardahan’a yerleşmesi, Bâbâli’nin Asya’daki topraklarında karışıklıklar çıkarmasına bir merkez olabilirdi³⁵⁴.

Benjamin Disraeli 1874’te Başbakan oldu. İngiltere’nin yakın doğu politikasına yeni bir emperyalist bakış açısı getirdi. Ona göre Hindistan ve diğer sömürgelerin güvenliği için Britanya, Akdeniz’e tamamen yerleşmeliydi. 25 Kasım 1875’te Mısır Hidivi’ne ait Süveyş Kanalı hisselerini satın aldı. Kraliçe Victoria’nın 1 Ocak 1877’de Hindistan İmparatoriçesi ilan edilmesi de bu yolla atılan adımlardan birisiydi. Doğu Akdeniz sahilleri Osmanlı Devleti egemenliğinde olduğundan, geleneksel İngiliz politikasını takip eden B.Disraeli, bu bağlamdaki düşüncesini gerçekleştirmek üzere parlamentodan gereken onayı aldı³⁵⁵.

İngiltere’nin İstanbul Büyükelçisi Henry Austen Layard³⁵⁶, Rus tehlikesi ve İngiliz çıkarları için Osmanlı Devleti ile ilgili Britanya’nın takip edeceği yolu iki madde ile

³⁵³ N.Zia, **Kıbrıs’ın İngiltere’ye Geçişi ve Ada’da Kurulan İngiliz İdaresi**, s.10.

³⁵⁴ N.Zia, **Kıbrıs’ın İngiltere’ye Geçişi ve Ada’da Kurulan İngiliz İdaresi**, s.13.

³⁵⁵ N.Zia, **Kıbrıs’ın İngiltere’ye Geçişi ve Ada’da Kurulan İngiliz İdaresi**, s.11.

³⁵⁶ Fransız asıllı olan Henry Austen Layard 5 Mart 1817’de Paris’te doğdu. 1685’te İngiltere’ye göçmek zorunda kalan “*Huguenot*” ailesinden gelmekteydi. Çocukluğunda Fransa ve İtalya’da yaşadı. Hiçbir ilgi duymamasına rağmen yükseköğrenimini hukuk alanında yaptı. Dayısı Benjamin’in Londra’daki bürosunda dâva vekilliği stajına başladı. Tek tesellisi yine dayısının evinde eleştirilenlerin, edebiyatçıların ve genç bir yazar olarak tanınmaya başlamış geleceğin başbakanlarından B.Disraeli’nin de katıldığı toplantılarda bulunmaktı. İtalya, Rusya ve İsveç’i 1835-1838 yılları arasında ziyaret etti. 1839 Temmuz’unda Edward Mitford adında biri ile anlaşarak Seylan’a avukatlık yapmak üzere yola çıktı. 13 Eylül 1839’da ilk kez İstanbul’a geldi. H.A. Layard ve arkadaşı Anadolu’yu aşarak 10 Şubat 1840’da Kudüs’e vardı. Suriye ve Mezopotamya’yı gezen H.A.Layard Musul’a geldiğinde Seylan’a gitmekten vazgeçerek Mezopotamya’da kalarak Asur uygarlığı kalıntılarını araştıracaktı. H.A.Layard üç yıl Mezopotamya ve güney batı İran’da yaşadı. H.A.Layard bu bölgelerdeki izlenimlerini “*Ninova’yı Bulmadan Önce İran, Sus, Bâbil İle Bahtiyarî ve Diğer Asî Kabileler Arasında Geçen Eski Maceralar*” adlı kitabında ayrıntıları ile yazdı. Eskiçağ araştırmaları yanında anadili gibi öğrendiği Farsça ve Arapçadan başka, Suriye, Irak, İran’ın durumunu yakından tanıma fırsatını bularak bir Orta Doğu uzmanı oldu. 1842 Mayıs’ında Osmanlı Devleti ile İran arasındaki Basra Körfezi anlaşmazlığı hakkında İngiliz elçisine rapor vermek için İstanbul’a hareket etti. Böylece gayri resmi de olsa diplomat olarak görevde başladı ve “*Şark Meselesi*”ne dâhil oldu. Osmanlı Devleti’nde Maarif Nazırlığı, Meclis Reisliği, Sadrazamlık ve Valilik gibi önemli görevlerde bulunan Ahmet Vefik Paşa ile samimi dostluk kurdu. Böylece Osmanlı Hariciye Nezareti’ni de yakından tanımaya başladı. 1848’de yayınladığı “*Ninova ve Yıkıntıları*” adlı kitabı ile isim yapmakla kalmadı

açıklamaktaydı; ona göre İngiliz subaylarının ve parasının yardımı ile Sultan'ı Asya'da kuvvetlendirmek, buna karşılık olarak da Türkiye, “İngiltere'nin müttefiki ve Akdeniz çevresinden Hindistan'a giden yolların bekçisi olacak”³⁵⁷. H.A.Layard'ın düşüncelerine çok önem veren Lord Salisbury, Türkiye'nin emniyeti ve yeniden kuvvetlendirilmesi için hazırladığı planlara onu da dâhil etti. Bu suretle Kıbrıs Sözleşmesi ile Türkiye'nin Asya vilâyetleri için İngiliz teminatı sağlanmış oldu. İngiliz hükümeti tarafından dâhili reformlar planı hazırlanmış ve bunlar Bâbîâli tarafından kabul edilmişti.

1876 sonbaharında itibaren Orta Doğu'ya Malta hareket sahasından daha yakın olacak bir mevki işgal etme fikri, başlıca iki neden için düşünülmekteydi. Birincisi; İngiltere, Gelibolu veya İstanbul'da askeri hareketlere girişirse gemiler için bir kömür ikmal merkezi vücuda getirmek; ikincisi ise eğer Osmanlı Devleti parçalanacak olursa Hindistan'a giden yolu savunacak bir üssün bulunması idi. İngiltere'nin işgal etmesi için gerekli görülen bazı yerler söz konusuydu. İngilizler, “Akdeniz'in doğu ucunda bize asıl lazım olan nedir” sorusu üzerinde durmaktaydı. Genel olarak İngiltere'nin işgali için seçilecek herhangi bir yerin siyasi, askeri, deniz ve ticari ihtiyaçları karşılama gerekiyordu³⁵⁸. 1878 den itibaren İngiltere sömürge yollarını emniyete almak için Akdeniz'de geçici üsler formülüne destek vermeye başladı. Bunları da kendisini zorluk çıkarmayacak yarımadalar, adalar olarak seçmeye özen gösterdi. İşte bu geçici üs formülünün bir uygulaması da Kıbrıs üzerinde oldu³⁵⁹.

İngiltere giderek artan ticareti için doğu yolu üzerinde bir istasyona, İngiliz malları için depo vazifesini yapabilecek bir yere ihtiyaç duymaktaydı. Süveyş Kanalı'nın açılışından bu zamana kadar Hindistan'a giden buharlı gemilerin kömür alabilmesi için güvenli bir yere gereksinimi vardı. Böyle bir yerin bazı özelliklere de sahip olması gerekiyordu. Buna göre; doğuda ele geçirilecek bir yerin yeter derecede geniş olması, iyi bir hükümet idaresinin değerini bilecek ve böyle bir hükümetin denenmesini arzu ederek sakinlerinin bulunması; herhangi bir güçlüğü maruz kalmadan bir orduyu besleyebilecek; katır, öküz, atları sağlayabilmesi ve çok sayıda her sınıftan askeri birliği barındırabilmesi gerekiyordu³⁶⁰. Bu ihtiyaçlar dikkate alındığında bazı yerler teklif edildi: Kıbrıs, Girit, İskenderiye ve İskenderun

Oxford Üniversitesi'nden fahri doktora ünvanı ile mükâfatlandırıldı. 1849 Nisan'ında İstanbul'a Kültür Ataşesi olarak geldi. 1852'de Liberal Parti'de milletvekili olarak Hariciye Nezareti Müsteşarlığı'na atandı. 1869'da İngiltere'nin İspanya Büyükelçisi oldu. 1875'te Doğu Meselesinin tekrar gündeme gelmesiyle; Nisan 1877'de İstanbul Elçisi olarak göreve başladı. 1880 Nisan'ına kadar üç yıl sürecek olan bu görevi esnasında, Osmanlı-İngiliz ilişkilerinde önemli roller üstlendi. 1839'dan beri çok iyi tanıma fırsatı bulduğu İstanbul ve Orta Doğu kadar Türkleri de seven elçi, 2 Haziran 1880'de bir daha gelmemek üzere İstanbul'dan ayrıldı. Yuluğ Tekin Kurat, **Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği (1877-1880)**, Ankara, 1968, s.1-21.

³⁵⁷ N.Zia, **Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçişi ve Ada'da Kurulan İngiliz İdaresi**, s.12.

³⁵⁸ N.Zia, **Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçişi ve Ada'da Kurulan İngiliz İdaresi**, s.15.

³⁵⁹ R.Uçarol, **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması...**, s.32-33.

³⁶⁰ **Foreign Office (FO) 371/19511/E 6403/46/19**

hem ticari hem denizsel açılardan iyi birer liman olmaları itibariyle işgal edilebilirdi. İskenderun, Asya'nın kapısı olarak adlandırılırken Dicle ve Fırat vadilerine giriş yolu olarak kabul edilmişti. Ekonomik olarak verimli olan Girit'in limanları ise büyüktü. Ada halkının Yunanistan'la birleşme isteği ve adanın işgalinin bazı siyasi itilaflara yol açacağından İngiltere için ciddi bir sorun oluşturabilirdi. Ayrıca adanın enine göre coğrafi uzunluğunun fazla oluşu savunmayı güçleştireceği görülmüştü³⁶¹.

1877 Rus-Türk Savaşı'nın kritik askeri durumu, İngiliz Savaş Bakanlığı'ndan Albay Home'u düşünmeye zorladı. Basra Körfezi veya Süveyş Kanalı'ndan Rus ilerlemesini kontrol etmek için bir üs gerekliydi. Albay Home, Gelibolu, Limni ve Midilli'yi İstanbul'a yakınlıkları dolayısıyla listeden çıkardı. Girit ise Suriye'den çok uzak olduğu için bir tarafa bırakıldı. Sisam ise bir üs olarak uygun görülmedi. İskenderun'un ise dağlarla çevrili olması ve bir tehlike durumunda kara harekâtını gerektirme ihtimali yüzünden uygun bulunmadı. Akka ve Hayfa da benzer nedenlerle kabul görmedi. Ayrıca İskenderiye “*çok büyük avantajları*” bulunan bir yer olmakla birlikte, Mısır'ın işgalini gerektirebilirdi; böylece o da bir yana bırakıldı³⁶².

İngiliz iç politikasında Liberaller “*bir genişleme politikası*” istemezken Muhafazakârlar ise “*Osmanlı Devleti'nin olduğu gibi devam etmesinden*” yanaydı. Yine iki parti de Fransa'yı gücendirmek istemiyordu³⁶³. 27 Mart 1878'de B.Disraeli, Kıbrıs ve İskenderun özelinde Hindistan'a giden yol üzerinde olmaları sebebiyle bir karara vardı. Sonunda Fransa'yı “*gücendirmemek*” için İskenderun'dan vazgeçilerek 10 Mayıs 1878'de Kıbrıs olması konusunda karara varıldı³⁶⁴.

İngiltere, XIX.yy'ın başlarından itibaren Doğu Akdeniz ile yakından ilgilenmeye başladı. Kıbrıs'ı ele geçirme fikri de bu dönemde ortaya çıktı. Doğu Hindistan Şirketi'nde bir subay olan Yüzbaşı John Macdonald Kinneir, Kıbrıs'ı 2 Ocak 1814'te ziyaret etti³⁶⁵. J.M.Kinneir'e göre ada askeri ve ticari bakımdan İngiltere için önemli konumdaydı. Bu görüşünü 1818'de şöyle ifade etmekteydi: “*Kıbrıs'ı ele geçirmekle İngiltere, Akdeniz'de muazzam bir nüfuzla sahip olacağı gibi, Akdeniz'in gelecekteki kaderini tayin edebilecektir. Mısır ve Suriye kısa zamanda kendisine tabi olacak ve Küçük Asya bakımından da fazla bir hasyet uyandıracak duruma girerek Babiâli'yi her an kontrol altında bulundurulabilir ve Rusya'nın bu taraflara yapacağı akınlarını önlenmesi bile, geciktirilebilir. Aynı zamanda,*

³⁶¹ FO 371/19511/E 6403/46/19

³⁶² FO 371/19511/E 6403/46/19

³⁶³ FO 371/19511/E 6403/46/19

³⁶⁴ N.Zia, **Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçişi ve Ada'da Kurulan İngiliz İdaresi**, s.18.

³⁶⁵ John Macdonald Kinneir, **Journey Through Asia Minor, Armenia And Koordistan In The Years 1813 And 1814**, London, 1818, s.176.

*İngiliz ticaretinin gelişmesine de vesile olacaktı. Savunması kolay bir yer olduğu gibi liberal bir idare ile kısa zamanda kendi teşkilatının masraflarını kolaylıkla karşılayabilir ve az bir masrafla donanmalarımıza bol miktarda ikmal maddeleri de temin edebilir*³⁶⁶ sözleriyle Kıbrıs'ın önemini vurgulamaktaydı.

İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki durumunu güçlendirmek, Suriye ve Irak'ı kontrol altında tutmak suretiyle Hindistan yolunu güvenlik altında tutmak istemekteydi. Akdeniz-İran-Hindistan hattı üzerinde bir demiryolu kurulması projesi İngiliz idarecileri tarafından gündeme alındı. Bu proje 1830 ile 1840 arasında, İngiltere Parlamentosu'nda görüşülmüş ve birçok kez tartışılmıştı³⁶⁷.

1830'da henüz yirmi altı yaşında olan B.Disraeli bölgeye bir ziyaret gerçekleştirdi. Beyrut, Suriye, Kudüs ve Filistin'i de gezen B.Disraeli gezilerinden edindiği izlenimleri on beş yıl sonra "*Tancred*" adlı romanda dile getirdi³⁶⁸. Yahudi asıllı biri olarak bu geziden çok duyulanmıştı. Tancred'da bir Yahudi'nin sözleri olarak ifade edilen: "*İngilizler, Türklere yaptıkları işi bir hiç için yapmayacak, bu şehri isteyecekler ve alıkoyacaklardır...*" ifadelerine yer vermektedir. Ayrıca "*...İngilizler, Kıbrıs'ı istiyorlar ve alacaklardır da...*"³⁶⁹ savını güçlü bir biçimde vurgulamaktaydı.

1831'de Mısır Hidivi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa Suriye'yi işgal etti. Fransa, Mehmed Ali Paşa'yı desteklerken İngiltere ve Avusturya Padişaha silah yardımıyla bulundu. 4 Kasım 1840'da Akka; İngiliz, Avusturya ve Türk kuvvetlerince ele geçirildi. Suriye ve Filistin, Osmanlı Devleti için siyasal ve dinsel açıdan önemli bir bölgeydi. Burası aynı zamanda Hindistan'a dek uzanan en kısa yola sahipti. Bölge; Fransa ve İngiltere'nin dikkatini çekti. İngiliz kamuoyuna göre savaş tazminatı olarak Suriye ve Filistin'in güvenliği için Kıbrıs ve Akka alınmalıydı³⁷⁰.

B.Disraeli ile Lord Salisbury'nin 1878'deki görüşleri ile 1840-1841'dekiler birbirine benzemektedir. İngiltere, Kıbrıs'la Akka'yı işgal ederse Musevilerin Filistin'e götürüleceklerine ve "*İncil'deki gerçeğin Kutsal Topraklara döneceğine*" inanılmakta idi. B.Disraeli'ye göre Kıbrıs alınırsa er ya da geç Filistin ve Suriye de İngiliz etkisi altına girecekti³⁷¹.

³⁶⁶ J.M.Kinneir, *Journey Through Asia Minor...*, s.185-186.

³⁶⁷ Salâhi R. Sonyel, "*İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerine Göre Osmanlı Padişahı Abdülhamit 48 Saat İçinde Kıbrıs'ı İngilizlere Nasıl Kiraladı*" Belleten, XLII/168 (Ekim, 1978), s.738.

³⁶⁸ Benjamin Disraeli, *Tancred*, London and Edinburgh, 1904, s.280.

³⁶⁹ B.Disraeli, *Tancred*, s.280.

³⁷⁰ S.R.Sonyel, "*İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerine Göre Osmanlı Padişahı...*", s.740.

³⁷¹ Nahum Sokolow, *History of Zionism 1600-1918*, London, 1919, s.248.; S.R.Sonyel, "*İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerine Göre Osmanlı Padişahı Abdülhamit 48 Saat İçinde Kıbrıs'ı İngilizlere Nasıl Kiraladı*", s.740.

Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında İngiliz gemileri sık sık Kıbrıs'ı ziyaret etti. 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılması Kıbrıs'a yerleşme fikrini daha da kuvvetlendirdi. Ancak İngiltere'nin bunu uygulama safhasına koyması, 1877-1878 Türk-Rus savaşı ile ortaya çıkan yeni durumun bir sonucuydu. Kıbrıs'ın İngiltere nezdinde çok büyük değeri olduğu bir gerçektir. Stratejik açıdan Suriye'nin kuzeybatısında bulunması Mısır, Suriye ve Anadolu'ya konumsal olarak üstünlük sağlıyordu³⁷².

Kıbrıs, İngiltere'nin stratejik hedeflerini karşılayabilecek konumdaydı. Ada, İngiltere için Atlantik'ten Hint Okyanusu'na uzanan deniz yolunda üçüncü bir iskele olabilirdi. Palmerston-Russell Hükümeti 1864'te Yedi Adayı Yunanistan'a verdi. İngiltere'nin bu yol üzerinde ancak iki tane iskelesi kaldı. Bunlar Cebelitarık ve Malta idi. İngiltere; Süveyş hisselerinin hemen hemen yarısını satın aldıktan sonra kanal şirketinde önemli bir nüfuz sahibi de oldu. Malta ile Süveyş Kanalı arasındaki bölgeyi ancak Kıbrıs kapatabilirdi³⁷³.

Kıbrıs her açıdan İngiltere'nin ilgi alanındaydı. İngiltere, Ayastefanos Antlaşması'nın Avrupa politikasında meydana getirdiği fırsattan ve Rusya'ya karşı ortaya çıkan tepkiden yararlandı. Bu durumu değerlendirerek Kıbrıs'ı ele geçirmek üzere harekete geçti. Artık sıra bu kararı uygulamaya gelmişti. Lord Salisbury Osmanlı Devleti'nin zayıf durumundan faydalanarak bunu kuvvet yoluyla değil de siyasî zorlamalarla gerçekleştirme eğilimindeydi. Osmanlı Devleti'nin Berlin Kongresi'nde içine düştüğü zor durum bunu kolaylaştırdı. Elbette bu politika uzun bir siyasetin sonucuydu.

İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Sir H.A.Layard, Anadolu'nun İngiliz çıkarları açısından önemini İngiliz kamuoyuna sunan kişiydi. Lord Salisbury de H.A.Layard ile aynı görüşteydi. İngiltere bu konuyu Ayastefanos Antlaşması bağlamında ele aldı. Rusya'nın yayılmasını Avrupa ve Asya açısından değerlendirmekteydi. Bu konu ile ilgili önerilerini 29 Mart 1878'de H.A.Layard'a gönderdi. Büyük Bulgaristan'ın kurulması fikrine karşı çıktığı gibi Avusturya'dan da destek aldı. Lord Salisbury, Yakın Doğu konusunda doğrudan bir İngiliz-Rus anlaşması yapılması görüşüne sıcak bakmaktaydı. Rusya'nın Londra Büyükelçisi Pyotr Shuvalov'un desteğiyle 30 Mayıs 1878'de gizli bir İngiliz-Rus Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma gerçek bir Rus-İngiliz çatışması tehlikesini ortadan kaldırdı. İngiliz Hükümeti'ne Osmanlı'nın sorunlarına “*makul ve memnuniyet verici*” bir çözüm bulma fırsatı verdi³⁷⁴.

İngiltere, “*Şark Meselesi*”ni yalnız başına çözmek zorundaydı. Avusturya, Rusya'yı Balkanların dışında dizginlemek için pek az çaba gösteriyordu. Ancak 1877-1878'den sonra

³⁷² Y.T.Kurat, **Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği (1877-1880)**, s.76.

³⁷³ FO 371/19511/E 6403/46/19

³⁷⁴ S.R.Sonyel, **Osmanlı Ermenileri...**, s.58.

özellikle B.Disraeli ve Lord Salisbury, Osmanlı Devleti'nin korunmasına önem veriyorlardı. Osmanlı Devleti yıkılırsa Ruslara Akdeniz ve Basra Körfezi'nin yolu açılmış olacaktı. Böyle bir durumda İngiltere'nin Asya'daki saygınlığı zedelenecekti. Bu da Rusya'ya İran ve Afganistan üzerinde hâkimiyet kurma fırsatı verecekti. İngiltere'nin Hindistan'la olan bağı da kopabilecekti³⁷⁵. Bu nedenle Lord Salisbury Türkiye'nin Asya'daki topraklarını korumak istiyordu. Bu amaçla ya Anadolu topraklarında ya da ona yakın bir yerde üsler kurulmalıydı. Bu yönüyle de Kıbrıs adası iyi bir seçimdi³⁷⁶.

Lord Salisbury'e göre İngiltere, Rusya'nın Türkiye'nin Asya topraklarına saldırmasını önlemek için Osmanlı Hükümeti ile savunma amaçlı bir ittifak yapmalıydı. Lord Beconsfield de onunla bu konuda aynı görüşteydi. 5 Mayıs 1878'de Kraliçe Victoria'ya yazdığı mektupta şöyle demektedir: “*Bâb-ı âlî Majestizenize Kıbrıs adasını bırakır ve İngiltere aynı zamanda Osmanlı Devleti ile Asya topraklarını Rus istilasına karşı korumayı amaçlayan bir savunma antlaşması imzalarsa, İngiltere'nin Akdeniz'deki gücü bu bölgede kesinlikle artacak ve Majestezinin Hindistan İmparatorluğu güçlenecektir. Kıbrıs, Batı Asya'nın anahtarıdır. Böyle bir antlaşma Avrupa Türkiye'sini de bir hayli güçlendirecek ve böylece Türkiye, Rusya'ya karşı 1878 savaşından önce olduğundan daha güçlü bir engel oluşturacaktır...*”³⁷⁷.

İngiliz Kabinesi Türk-İngiliz ittifakını 16 Mayıs 1878'de onayladı. 24-25 Mayıs gecesi H.A.Layard'a gönderilen telgrafta Salisbury'nin anlaşma taslağını Padişah'a sunması emredildi. Lord Salisbury'nin önerisi, Sultan'a bir ultiatom biçiminde sunulursa, reddedilmesi durumunda İngiltere'nin dostluğundan vazgeçilecek ve bu da Osmanlı Devleti'nin bölünmesine neden olacaktı³⁷⁸. Bu anlaşmaya göre Rusya kesin barış antlaşmasıyla saptanmış olan herhangi bir bölümünü işgale kalkışırsa, oraları savunmak için İngiltere Padişah'a askeri destek verecekti. Buna karşılık Padişah söz verdiği gibi doğu illerinde yaşayan gayrimüslim vatandaşların yönetiminde gerekli reformları daha sonra bu iki devlet tarafından belirlenecek biçimde yerine getirecekti. Anlaşma gereği sorumluluklarını yerine getirmesine olanak sağlamak için Kıbrıs'ı, İngiltere'ye devredecekti. Bu antlaşma, Rusya'nın işgal etmiş olduğu Kars ve diğer Doğu Anadolu bölgelerini elinde tuttuğu sürece geçerli olacaktı. Rusya bu topraklardan çekilirse Kıbrıs boşaltılacak ve antlaşma sona erecekti³⁷⁹. H.A.Layard'a gönderilen yönergeler şöyle devam etmekteydi: “*Bu antlaşma koşullarının kabul edilmesi için gereken bütün baskıyı kullanınız... Padişah, İngiltere'nin iyi*

³⁷⁵ M.S. Anderson, **The Eastern Question**, London, 1978, s.207-208.

³⁷⁶ Lady Gwendolen Cecil, **Life Of Robert Marquis Of Salisbury, II**, London, MCMXXI, s.269-270.

³⁷⁷ W.F. Monypenny and G.E. Buckle, **Life of Benjamin Disraeli The Earl of Beaconsfield, II**, London, 1929, s.291.; L.G.Cecil, **Life Of Robert Marquis Of Salisbury, II**, s.265.

³⁷⁸ L.G.Cecil, **Life Of Robert Marquis Of Salisbury, II**, s.271.

³⁷⁹ S.Esin Dayı, **Elviye-i Selâse'de (Kars, Ardahan, Batum) Millî Teşkilatlanma**, Erzurum, 1997, s.6.

niyetinin devamını diliyorsa bu antlaşmayı derhal kabul etmelidir. Bu fırsat değerlendirilmezse bir daha ele geçemeyebilir... ”³⁸⁰ ifadelerini kullanmaktaydı.

H.A.Layard’a göre; Osmanlı Hükümeti’nin bu antlaşmayı kabul etmemesi halinde yakın bir tarihte gerçekleşecek olan Berlin Konferansı’nda İngiltere’nin antlaşma koşullarını Türkiye’nin lehine çevirecek hiçbir çabada bulunmayacaktı. İngiltere, Kıbrıs’ı zor kullanarak işgal edecekti. H.A.Layard Osmanlı Devleti’ne mali yardım ve destek de vaat etti. Özellikle Kıbrıs’ın, İngiltere tarafından işgal edilerek yönetilmesinden sonra ek yardım sağlanacağına dair “söz” vermişti³⁸¹.

İki taraf arasında görüşmeler başladı. Padişah’ın da onayıyla Sadık ve Savfet Paşalar antlaşmanın başlıca maddelerini kabul etti. Hazırlanan antlaşma taslağı İngiltere Dışişleri Bakanlığı’na hazırlanıp İstanbul’a gönderildi. H.A.Layard gerek mahalli şartlar gerekse konulara yaklaşım tarzı nedeniyle Londra’dan gönderilen taslağın ulaşmasını beklemedi. H.A.Layard aynı gün antlaşmanın kabul edildiği haberini İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na bildirince Lord Salisbury de Ruslarla bir antlaşma imzaladı. Önceleri gizli tutulan bu antlaşmanın Kıbrıs Sözleşmesi’ni içeren paragrafında şu ifadeler yer almaktaydı: “*Rus İmparatorluğu’nun Batum Limanı’ni işgal etmesine ve Ermenistan’da işgal etmiş olduğu toprakları koruma arzusuna itiraz etmemeyi kabul eden Majestemiz Hükümeti, Rusya’nın sınırlarının bu şekilde genişlemesinin, gelecekte Asya Türkiyesi’ndeki yaşayan halkların sükûnetini bozabilecek tehlikeli gelişmeler yaratacağını düşünmektedir. Majestelerinin Hükümeti Osmanlı İmparatorluğu’nu bu tehlikelere karşı koruma yükümlüğünü üstlenmesinin Avrupa’yı yeni bir savaşın felaketinden kurtaracağı inancındadır*”³⁸².

Yapılan görüşmelerden sonra İngiltere Büyükelçisi Sir Henry A.H.Layard ile Osmanlı Hariciye Nazırı Savfet Paşa, 4 Haziran 1878’de Yıldız Sarayı’nda antlaşmayı imzaladı³⁸³. Sultan II.Abdülhamid antlaşmaya itiraz kaydını koydurmayı ihmal etmedi: “*Ada üzerindeki hukukuma hanel gelmemesi şartı ile...*” yani bu anlaşmayı ada üzerindeki egemenlik haklarımızı saklı tutmak kaydıyla tasdik ediyoruz, dedi³⁸⁴. “*Kıbrıs Sözleşmesi*” diye bilinen Savunma Antlaşması’nın Birinci Maddesi: “*Batum, Ardahan, Kars veya bunlardan herhangi birisi Rusya tarafından alıkonursa veya Rusya, ilerideki bir tarihte Osmanlı Padişahı’nın kesin barış antlaşmasıyla tespit edilmiş başka herhangi bir toprağını işgal etme teşebbüsünde bulunursa, İngiltere o toprakları silah gücüyle savunmada Padişah’a destek vermeye*

³⁸⁰ L.G.Cecil, **Life Of Robert Marquis Of Salisbury, II**, s.271-272.

³⁸¹ Mahmud Celâleddin, **Mirat-ı Hakikat**, III, İstanbul, 1327, s.136-137.

³⁸² L.G.Cecil, **Life Of Robert Marquis Of Salisbury, II**, s.267.

³⁸³ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)** 030-0-18-01-01-016-77-6-001.; **FO** 93/110/27B.

³⁸⁴ **FO** 93/110/27B.

majesteleri söz verir. Buna karşılık zat-ı şahaneleri Osmanlı Sultan'ı, yönetimi ileride iki devlet arasında kararlaştırılacak şekilde iyileştirmek ve Osmanlı toraklarında yaşayan gayrimüslim ve diğer vatandaşların güvenliğini sağlamak için gerekli reformları yapmaya söz verir. İngiltere'nin üstüne düşen yükümlülükleri yerine getirebilmesini sağlamak amacıyla, Sultan Hazretleri, Kıbrıs adasının İngiltere tarafından işgal edilip yönetilmesine rıza gösterir"³⁸⁵.

Ayrıca antlaşmanın bir ay içerisinde karşılıklı olarak onaylanıp değiş tokuş edileceğini beyan ediyordu. Rusya yönetimi, Kıbrıs Sözleşmesi'ni ve bu sözleşmenin uzantısı olarak İngiltere'nin Anadolu ve Irak'taki demiryolu inşaatı projelerine yol açmış olmasını Rus çıkarlarına karşı bir tehdit olarak nitelendirmekteydi. Fransa Dışişleri Bakanı William Henry Waddington da 14 Temmuz 1878'de Kıbrıs'ın İngiltere tarafından işgalinin Rusya için kalıcı bir tehdit olduğunu ve Ermenistan'daki Rus toprakları açısından oldukça tehlikeli bir durum yarattığını kaydetmekteydi³⁸⁶.

Kıbrıs Antlaşması'nda siyasî açıdan oldukça önemli hükümler bulunmaktaydı. Bu antlaşma gereğince, İngiltere, Osmanlı Devleti'nin Asya'daki topraklarının bütünlüğünü korumayı Rusya'ya karşı resmen üstlendi. 1856 Paris Antlaşması'nda benimsenen Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü güvencesi, geçerliliğini kaybetti. İngiltere bu konuda tek başına davranmak zorunda kalmıştı. Kıbrıs Antlaşması, İngiltere Dışişleri Bakanlığı yetkililerinden J.W.Headlam-Morley ve W.J.Childs açısından askeri nitelikliydi. O dönemlerde İngiltere Parlamentosu bu tarz antlaşmalara pek yanaşmamaktaydı. Kıbrıs'ın şartlı olarak ve geçici bir süre için işgali İngilizlerce ikinci derecede önemli sayılmaktaydı. Onlara göre asıl amaç İngiltere'nin çıkarları doğrultusunda adayı bir üs olarak kullanmaktı³⁸⁷.

Adayı geçici olarak idaresine almış olan İngiltere'nin ilk işi Türkleri memuriyetten uzaklaştırmak ve etkisizleştirmektir. Türkler Kıbrıs'ın fatihi olarak diğer tüm Osmanlı topraklarında olduğu gibi asker, memur ve emlak sahibi olarak yönetici durumunda idi. Yönetim İngiltere'ye devredilince ilk iş yönetici konumundaki Türkleri yönetilen durumuna düşürmek oldu. Bu değişim Kıbrıs Türklerinin psikolojik bakımdan adadan uzaklaşmasına neden olacaktır³⁸⁸.

³⁸⁵ FO 93/110/27B

³⁸⁶ Colonial Office (CO) 67/22.; FO 78/2789.

³⁸⁷ Salâhi R.Sonyel, "Kıbrıs Antlaşması'nın 100. Yıldönümü: İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerine Göre: Osmanlı Padişahı Abdülhamit, 48 Saat İçinde Kıbrıs'ı İngilizlere Nasıl Kiraladı", **Belleten**, 168/XLII, (Ekim, 1978), s.726.

³⁸⁸ H.Fikret Alasya, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, s.24-25.

Sir Garnet Wolseley, Kraliçeyi temsilen Kıbrıs'ın yönetimini devraldıktan sonra Türk valinin görevlerini yükledi. İlk iş olarak altı kazaya³⁸⁹ birer İngiliz komiseri atadı. Bu komiserler kazalardaki Türk kaymakamların yerini aldı. Tayin edilen ilk kaza komiserleri çeşitli rütbelerdeki İngiliz subaylarından oluşmaktaydı. İngilizler adayı askeri gerekçelerle Türklerden devraldığı için öncelikle askerden oluşan bir yönetici kadroyla işe başladı. Başlangıçta Türk yönetiminin mevcut düzeni aynen korundu. Bunun sebebi şuydu: “*yönetim İngiliz Hükümeti'ne aniden ve umulmadık şekilde geçti. Var olan sistemi bozmaya neden yoktu; ne de bir değişiklik için gerekli planları hazırlamak ve daha iyi bir düzen düşünmek için zaman vardı. Türklerin vergi toplama mekanizması, var olan sistemle aynen uygulamaya konuldu ve yerli vergi kuruluşları olduğu gibi yeni yönetime devredildi*”³⁹⁰.

Vergi toplama konusunda İngilizler Rum Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu ile sorun yaşamaya başladı. Türk Yönetimi süresince Ortodoks Kilisesi'nin, kendi dindaşlarından topladığı özel “*Kilise vergisi*” vardı. Bu verginin toplanmasında Türkler, Başpiskopos'a yardım etmekteydi. Yani Kilise kendi amaçları için kullanılmak üzere Rumlardan Kilise Vergisi toplama yetkisine sahipti. Bunun uygulanmasında ve toplanmasında hükümet tahsildarlarından yararlanılmasına Türk Valisi izin vermemekteydi. Türk yönetiminin kiliseye gösterdiği bu kolaylığı İngiliz yetkilileri gereksiz buldu. Kilisenin kendi özel vergisinin toplanmasında tahsildarların kullanmasını doğru bulmamaktaydı. Rum din adamları İngiliz Yüksek Komiseri'ne başvurarak vergilerini kamu görevlisi tahsildarlarca toplanıp kiliseye teslim edilmesi yönteminin devam ettirilmesini istedi³⁹¹. Kıbrıs Sömürge Yönetimi'nde bürokrat olan William Hepworth Dixon “*Kilise vergisi*” ile ilgili olarak Yüksek Komiser'le arasında geçen konuşmayı şöyle aktarmaktaydı:

“-Başpiskopos ile aranız nasıl?

-Çok iyi. Kibar bir insandır. Bazı eski Başpiskoposların kendi halkları için çok gaddar olduğunu işitmiştim. Fakat şimdiki bu yönde bir istisna gibi görünüyor. Doğrusu iyi geçiniyoruz ve kendisi için yapmamı istediği, fakat yapamayacağım bazı istekler olmasaydı aramız çok daha iyi olacaktı. Örneğin, Kıbrıs Yüksek Komiseri olarak Kilise vergilerini kendisi için toplamamı istiyor.

-Herhalde paşaların kendisine bu yönde yardımcı olduklarını işitmişsinizdir?

³⁸⁹ Lefkoşa'da Colonel Biddulph, Magosa'da Captain Inglis, Limasol'da Colonel Warren, Baf'da Captain Wauchope, Girne'de Captain Holbeach ve Larnaka'da Captain White komiser olarak görevlendirildi. William Hepworth Dixon, **British Cyprus**, London, 1879, s.175-176.

³⁹⁰ C.W.J. Orr, **Cyprus Under British Rule**, s.65-66.

³⁹¹ W.H.Dixon, **British Cyprus**, s.40-41.

-Evet, öyle diyorlar ve öyle yapıldığına inanıyorum. Fakat bu hareket yanlıştı. Paşalar, her kim ne isterse yapıyorlardı. Yaptıklarının yanlış mı doğru mu olduğunu düşünmüyorlardı. Biz ise başka türlü düşünüyoruz; neyin doğru olduğunu bulmaya ve onun yapılmasını sağlamaya çalışıyoruz. Devletin, piskoposların halktan topladığı vergilerle ne alıp vereceği var ki? Kilise vergisi bir kamu vergisi değildir. O halde bu verginin toplanmasında kamu görevlileri nasıl görevlendirilir, bu amaç için bir kamu harcaması nasıl yapılabilir? Bizim için yeteri kadar kamu hizmeti vardır. Kilise kendisi için vergi koyacaksa, bunu kendisi toplamalıdır; polisi ve diğer kamu görevlilerini kullanarak değil³⁹² ifadeleriyle İngiliz idaresinin Kilise için neden vergi toplayamayacağını anlatmaktaydı.

Bunun üzerine Rum cemaat liderleri, işgalin ilk günlerinde iki yönlü bir kampanya başlattı: Türklerin kendilerine tanıdığı özel hak ve yetkilerin İngilizler tarafından kaldırılması gerekçesiyle şikâyet kampanyası başlatıldı. Ayrıca Kıbrıs'ın Yunanistan'a devredileceği konusunda İngilizlerin teminat verdiği ifade edildi. Türkler kendi yönetimleri döneminde, Rum toplumunun özellikle dini liderlerine özel haklar, ayrıcalıklar tanımıştı. İngilizler bu özel hakları kaldırmak kararında idi. Başpiskoposun, Kilise vergilerinin toplanmasından hükümetin yardımını isteyen teklifi bu nedenle reddedilmişti. Kilise, Osmanlı döneminde adeta "devlet otoritesi" olan bir seviyeye yükselmişti. İngiltere ise Kilise'nin bu yapısına karşı çıktı. Bu nedenle Rum Ortodoks Kilisesi liderleri İngiliz yetkilere karşı tepkiliydi³⁹³. W.H.Dixon bu durumu şöyle anlatmaktaydı:

"Konumu gereği, Başpiskopos kolayca bize yaklaşamaz. Yapmak zorunda olduklarımız nedeniyle biz de ona gidemeyiz. Bizim yöntemlerimiz ve amacımızla onun yöntem ve amacı ayrı. Her iki tarafın din ve politika sorunları var. Bir papaz olarak o kiliseyi devletin üzerinde tutar. Biz ise, devleti kilisenin üzerinde sayarız. İrkî olarak doğulu olduğu için, bize bir Frank gibi karşıdır. Mezhep olarak Ortodoks olduğu için, bizi haça ihanet etmişlerin seviyesinde görür. Ona göre biz, Türklerden daha kötüyüz. Çünkü gerçeği bile bile reddetmiş bulunuyoruz. Bir paşa veya bir molla ile birlikte yaşayabilir, çünkü müftü ile arasında rekabet yoktur. Fakat bağımsız bir Başpiskopos olarak, direktiflerini dinlemeyeceği başka kiliselerin, başka mezheplerin papazlarını adaya getirmesi olasılığı olan Hıristiyan Yüksek Komiserlerle nasıl geçinebilir? O, bizim buradaki varlığımızı Batı mezhebinin yeni bir işgali saymaktadır. O halde, onun, İngiliz yönetiminin dostu olmasını nasıl bekleyebiliriz?

Başpiskopos, keşişlerini, kilise mensuplarını, yasaların üzerinde sayar. Biz ise her türlü ayrıcalığı bir yana itip hiçbir sınıf veya zümreye dokunulmazlık hakkı tanımıyoruz.

³⁹² W.H.Dixon, **British Cyprus**, s.41.

³⁹³ W.H.Dixon, **British Cyprus**, s.40-42.

Onun bütün istekler, vergi konusunda olduğu gibi hep bizim kabul edemeyeceğimiz teorilerdi. Hiçbir ölçü aracı bulunmayan bir teorici. En düşük bir uhrevî, en yüksek bir dünyevî değerden daha önemli sayıyor”³⁹⁴idi.

Rumlar, Türk döneminde tanınan ayrıcalıkların İngilizlerce tanınmaması nedeniyle “*hayal kırıklığına*” uğradı. Rum Ortodoks Kilisesi de malî yönden zor duruma girdi. Bunun üzerine Kilise ileri gelenleri, İngiliz Yüksek Komiseri’ne yazılı olarak durumu bildirdi ve kendilerine Türk döneminde tanınan ayrıcalıkların devamını istedi. Rumlar şikâyetlerini Londra’ya ilettiler. Sömürge yönetimi idaresinde daha altı ay geçmeden Londra’daki hükümete toplumsal haklarının çiğnendiği ileri sürüldü. 24 Mart 1879’da İngiliz Parlamentosu’nda Rum şikâyetlerini görüşen bir oturum yapıldı. Görüşmeler sırasında Kıbrıs’taki, İngiliz Yönetimi’ne Rumların şikâyetleri konusunda birçok soru soruldu. Mevcut sorunlar şöyle sıralanmaktaydı: “*Rumca olarak yazılan dilekçelerin adadaki İngiliz yöneticileri tarafından kabul edilmediği; -hâlbuki Türk döneminde Rumca resmi dil olarak işlem görürdü- Yunan gazetelerinin adaya sokulmadığı; papazların hapse atıldığı; Başpiskopos’la piskoposların dini işlerine karışıldığı; Türk toplumuna adanın yönetim kuruluşlarında çoğunluk verildiği; Yasama Meclis üyeliğine önerilen kişilerin, Rum oldukları gerekçesi ile kabul edilmediği*”³⁹⁵ belirtilmekteydi.

İngiliz Parlamentosu’nun Avam Kamarası’nda tartışılan, görüşülen Rum şikâyetleri nedeniyle adanın Yüksek Komiseri olan Sir Garnet Wolseley bir “*Araştırma Komisyonu*” kurdu. Yapılan incelemede şikâyetlerin halktan değil de belirli bir kesim tarafından dillendirildiği ve bu kışkırtıcıların birçoğunun “*Yunan vatandaşı*” olduğu kanısı yaygınd. Komiser Sir G.Wolseley, İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Salisbury’e gönderdiği 10 Nisan 1879’daki yazısında kışkırtıcılar için “*Bunlar isim yapmak, göze çarpmak isteyen yabancılardan oluşan küçük, önemsiz bir klik oluşturmuşlardır. Amaçları, çeşitli yalanlar, temelsiz isnatlarla kendilerine ün yapmak, adlarının basında yayınlanmasını sağlamaktır*” ifadelerine yer verdi. Şikâyetlerle ilgili olarak Limasol’daki İngiliz Komiseri de “*Sadece mahkemeler tarafından suçlu bulunup mahkûm edilen papazlar hapse atılmıştır. Çünkü yasalar karşısında herkes eşittir. Bugüne kadar dokunulmazlığı bulunan sınıflar şimdi fakir köylü ile eşit seviyeye indirilmiştir*”³⁹⁶ demektedir.

Yüksek bir yargıcın başkanlığında bir komisyon oluşturuldu. Durum yerinde incelendi. Şikâyetçi ispata davet edildi. Sonuç olarak şikâyetlerin abartılı ya da tamamen

³⁹⁴ W.H.Dixon, **British Cyprus**, s.34.

³⁹⁵ **Parliamentary Paper** C. 2324.

³⁹⁶ **Parliamentary Paper** C. 2355.

yanlış veya birtakım yanlış anlamalardan oluştuğu ifade edildi. Hazırlanan raporda; Kitium Piskoposu ile “*Aşırı Yunanlılık*” taraftarı bazı kişilerin komisyonda dinlendiği ve İngiliz yönetiminin haksızlığa uğradığı yönünde bir görüşe sahip oldukları vurgulandı³⁹⁷.

14 Eylül 1878’de çıkarılan bir “*Kraliyet Emri*” ile oluşturulan “*Yasama Meclisi*” gerekli yasaların çıkarılması görevini üstlendi. 1878 Anayasası’na göre, Yasama Meclisi en az dört ve en çok sekiz üyeden oluşacaktı. Bu üyelerin yarısı hükümet memuru yani kamu görevlisi diğer kısmı ise sivil yurttaşlardan oluşmakta idi. Meclis Başkanlığı görevini ise Yüksek Komiser veya onun vekili olan kişi yürütecekti³⁹⁸.

1879’un Nisan’ında faaliyete geçen meclisin altı üyesi bulunmaktaydı. Üyelerin üçü üst düzey İngiliz sömürge memuru idi. Diğer üç üye ise halk tarafından seçilmişti. Sivil üyelerden biri Mustafa Fuat adında bir Türk, diğerleri ise bir Rum ve İtalyan asıllı bir Kıbrıslı idi. Adanın Yüksek Komiseri olan Sir Robert Biddulph, 9 Mart 1881’de Sömürgeler Bakanlığı’na gönderdiği yazıda bu meclisin oluşumunda Türk dönemindeki meclis idarelerinin örnek alındığını bildirmekteydi³⁹⁹.

4 Haziran Antlaşması’nın ilk ihlali 1880’de Kıbrıs işlerinin, Dışişleri Bakanlığı’ndan İngiliz Sömürgeler Bakanlığı’na verilmesi oldu. Bu gelişmeyle Türk-İngiliz Savunma Antlaşması’nın şartlarına aykırı olarak Kıbrıs’ın bir “*Crown Colony*” yani “*Taç Kolonisi*” gibi idare edilmeye başlanması idi. Ada, Osmanlı Devleti’nin bir “*cüz’ü*” olmaya devam ettiğine göre İngiltere Kıbrıs’ın işgal ve idare işlerini ancak Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla idare etmeliydi. Ancak Kıbrıs işlerinin kontrolünü Dışişleri Bakanlığı değil de Sömürgeler Bakanlığı aracılığıyla yürüttü. Bu şekilde İngiltere, Padişah’ın egemenlik haklarını çiğnedi ve kendini adanın sahibi olarak gördü. Çünkü Sömürgeler Bakanı İmparatorluk üzerinde anakıta ile koloniler arasında ilişkileri düzenleyen ve idare eden bir bakanlıktı. Sömürgeler Bakanı egemenlik haklarını ilgilendiren sorunlarda ve devletlerarası sorunlarla bir Dışişleri Bakanı gibi ilgilenemezdi⁴⁰⁰. Hatta bu yeni duruma göre İngilizler isterse Türklere sormadan Kıbrıs’ı başka bir ülkeye verebilecekti. Bu değişiklik Rumların enosis talebinin daha fazla beklentisine neden olacaktı.

Antlaşmanın ikinci ihlali Yüksek Komiser Sir Garnet Wolseley’in 1878’de kaleme aldığı 1879’un sonlarına doğru “*Yüksek Mahkeme*”nin kurulmasına ait nizamnamenin yürürlüğe konmasıyla gerçekleşti. Bu nizamnamenin başında Padişah’ın tuğrası olmalı idi. Böylece adaya dikilmiş İngiliz bayrağına rağmen Padişah’ın bu özel simgesi aracılığı ile

³⁹⁷ *Parliamentary Paper* C. 2355.

³⁹⁸ Ahmet C.Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs, II*, s.41.

³⁹⁹ Ahmet C.Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde Kıbrıs, Statü ve Anayasa Meseleleri*, İstanbul, 1960, s.45-47.

⁴⁰⁰ A.C.Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde Kıbrıs, Statü ve Anayasa Meseleleri*, s.47.

Kıbrıs'ta yalnız Osmanlı Padişahı'nın hâkim ve egemen olduğu anlaşılmalıydı. 1882'de bir Kraliyet Emri ile Türk Hukuk Mahkemeleri "*İlga ve Şer'iyeye*" mahkemeleri sınırlandırıldı. Bu 1878 Antlaşması'na ek olarak imzalanan "*Ek Protokolün*" Birinci Maddesi'ni "*ölü bir metin*" haline getirdi⁴⁰¹.

Adada İngilizler tarafından meydana getirilen teşkilat da adı geçen ittifak antlaşmasının içeriğine aykırı idi. Şöyle ki Yasama Meclisi'ne seçilen üye sayısı üç Türke karşı dokuz Rum'dan oluşmaktaydı. 1882'den itibaren Türkler birkaç defa Yasama Meclisi'nde hiç olmazsa Rumlar kadar üye sahibi olmayı talep etti⁴⁰². Türkiye'nin Londra Büyükelçisi Musurus Paşa İngilizlerden Kıbrıs teşkilatının ve Yasama Meclisi'nin kuruluşunun Türk-İngiliz İttifak Antlaşması'nın gerekleri doğrultusunda değiştirilmesini talep etti. Kıbrıslı Türklerin muhtıraları İngilizler tarafından kabul edilmediği gibi İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Grandville, Musurus Paşa'ya şöyle bir cevap vermekteydi: "*Ekselansları, Kraliyet Hükümeti, Kıbrıs'taki Müslüman cemaatine temas eden bütün meselelerde Osmanlı Hükümeti'ne her türlü açıklama yapmaya daima hazır olacaktır. Fakat bilvesile nazarı dikkate arz edeyim ki, muahede ve ek muahede yeni teşkilattan müteessir olacak bir hüküm bulunabilsin ada ve onun idaresi haşmetlinin hükümetlerine, idarenin ifası zimmında majestelerinin hükümetlerinin hareket tarzına Sultan'ın herhangi bir müdahale hakkı mevzu bahis edilmeksizin terkedilmişti...*"⁴⁰³. 1878 Antlaşması'nın bu resmi yorumu tek taraflı ve gerçeğin inkârı olarak uluslararası ahlaka aykırıydı.

İngilizlerin Devletler Hukuku kurallarını ihlalleri yalnız bunlarla sınırlı değildi. 17 Ocak 1879'da İngiltere ile ilgili devletlerin fikrini dahi almadan "*kapitülasyon rejimini*" Kıbrıs için tanımadığını ilan edildi⁴⁰⁴. Antlaşmanın bir diğer ihlâli de 1911-12 Trablusgarp Savaşı sırasında oldu. İngiltere savaşın başında Kıbrıs'ın tarafsızlığını duyurdu. Balkan Savaşları sırasında da Kıbrıs'ı İngiltere tarafından sanki kendi tekeline bulunan bir kara parçasıymış gibi tarafsız ilan etti. İngiltere, Osmanlı egemenliğini dikkate almayarak Kıbrıs'ı kendi sömürgesi gibi idare etmekteydi⁴⁰⁵.

Yine bunlara rağmen 1878 Antlaşmasından sonra ada üzerinde Türk egemenliğinin devam etmekte olduğunu İngiliz yetkililer sık sık ifade etmekteydiler. Örneğin 1908'de W.J..Orr; "*Ada idaresini İngilizlere terk etmekle Sultan, Kıbrıs üzerindeki hâkimiyetinden*

⁴⁰¹ Ş.Torun, **Türkiye, İngiltere ve Yunanistan...**, s.41.

⁴⁰² CO 3384/84.

⁴⁰³ Ahmet C.Gazioğlu, **İngiliz İdaresinde Kıbrıs (1878-1952)**, Lefkoşa, 1996, s.50.

⁴⁰⁴ Ş.Torun, **Türkiye, İngiltere ve Yunanistan...**, s.42.

⁴⁰⁵ A.C.Gazioğlu, **İngiliz İdaresinde Kıbrıs, Statü ve Anayasa Meseleleri**, s.51.

*hiçbir suretle vazgeçmemiştir*⁴⁰⁶ demektedir. W.Churchill de 1907’de şu değerlendirmeyi yapıyordu: “...Diğer yandan ada Müslümanlarının arzusu, İngiliz işgalinin Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanmasının sona ermemesi ve doğuda İngiltere politikasının Sultan’ın hâkimiyetinin zayıflatıcı bir amaç gütmemesidir. Bunlar Kraliyet hükümetlerinin saygıyla değerlendirmek zorunda olduğu noktalar arasındadır”⁴⁰⁷. 1912’de Yüksek Komiser Golds Adams ise : “... 1878’den beri İngiltere’yi Kıbrıs konusunda Türkiye ile anlaşarak üzerine aldığı yükümlülüklerden âzad edebilecek hiçbir olayın gerçekleşmediğini işaret etmeyi gereksiz sayarım. Bundan dolayı 4 Haziran 1878 Antlaşması’nın şartları, antlaşmanın imzalandığı günkü kadar bugün de yürürlüktedir. İngiltere radikal hiçbir değişmeye rıza gösteremez”⁴⁰⁸ şeklinde düşüncelerini ifade etmekteydi.

Kıbrıs 1878’den sonra da hukuken Türk egemenlik sahası içerisindeydi. Bu yapı uluslararası hukuk ve hukukçular tarafından da kabul edilmekte idi. Ada Osmanlı Devleti’nin bölünmez bir parçası olarak kabul edilmekteydi Ancak iç hukuk işleyişi bakımından Londra Hükümeti adanın yönetimi, vergi tahsili, müstahkem mevki inşası ya da kısaca bütün egemenlik haklarının yürütülmesi anlamında “*mütevelli*” konumunda idi⁴⁰⁹. Devletler hukuku bakımından ada daima bir Osmanlı toprağı olarak kaldı.

Bu ihlaller sonunda Kıbrıs üzerindeki Türk egemenliği “*lâfzi*” olarak kaldı. Kıbrıs’ın durumu Osmanlı Devleti’nin diğer toprakları ile karıştırılmamalıydı. 4 Haziran 1878 Antlaşmasıyla Türkiye, Kıbrıs adasını İngiltere’ye devretmiş ancak ada üzerindeki egemenlik hakları Padişaha tahsis edilmişti. İngilizlere devredilen yetkiler zamanla Türk hâkimiyetini tamamen silmiş ve sözden ibaret kalmıştır.

1- İngiliz Yönetimi Karşısında Kıbrıs Türkleri

Kıbrıs Türklerinin hak ve hürriyeti ile milli mücadelesi adanın İngiltere tarafından ikinci⁴¹⁰ kez işgali ile başladı. Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında 4 Haziran 1878’de imzalanan Kıbrıs Sözleşmesi olarak bilinen antlaşma gereğince ada İngiliz yönetimine devredildi. İngiliz idaresince “*Kıbrıs Müslümanları*” olarak anılan Kıbrıs Türkleri, İngiliz sömürge idaresine karşı kendi kültürel, ulusal ve dini kimliklerini koruyabilmek için mücadele vermek zorunda kaldı. “*Helen yanlısı*” bir yönetimde olan İngiliz idaresi, Türk

⁴⁰⁶ W.J.Orr, *Cyprus Under British Rule*, s.161.

⁴⁰⁷ W.J.Orr, *Cyprus Under British Rule*, s.163.

⁴⁰⁸ Şükrü Torun, *Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Arasında Kıbrıs’ın Politik Durumu*, İstanbul, 1956, s.40.

⁴⁰⁹ Ş.Torun, *Türkiye, İngiltere ve Yunanistan...*, s.41.

⁴¹⁰ C.W.J. Orr, *İngiliz Egemenliği Altında Kıbrıs (1918)*, (Çev: Ali Çakıroğlu), Lefkoşa, 2013, s.28-29.

cemaatini genellikle “*Kıbrıs Hıristiyanları*” olarak adlandırılan “*zorba, çığırktan, saldırgan ve bağınaz*” gördüğü Rumların insafına bırakılmıştı⁴¹¹.

Kıbrıs Türkleri bir anda kendilerini yabancı bir ülkenin yönetimi altında buldular. Adadaki siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik şartlar ile gelişmeler onları ulusal bir kimlik arayışına itti. Ada Türklerinin kimlik arayışı beraberinde, sömürge idaresine ve Rumlara karşı bir direncin ortaya çıkmasına neden oldu. Bu direniş elbette silahlı bir mücadele olmaktan uzaktı. Genel olarak ulusal kimlik arayışı içine girerek kültürel değerlere sahip çıkmak; örgütlenmek ve basın aracılığı ile kendini ifade edebilme tarzında oldu⁴¹². Osmanlı Devleti’nin Kıbrıs’ı İngiltere’ye devretmesinden sonra Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının bundan sonra ilişkilerini belirleyen en önemli etken ada Rumlarının “*Enosis*” mücadelesi olacaktı⁴¹³.

Adayı geçici olarak idaresine almış olan İngiltere, ilk iş olarak işbaşında bulunan Türkleri memurluktan uzaklaştırdı. Yerlerine Rumları getirdi. Bu idarî değişim Türklerin, psikolojik olarak adadan uzaklaşmasına neden olacak sebeplerden biri oldu⁴¹⁴. Birçok Kıbrıs Türkü, adadan göç etmeye başladı⁴¹⁵.

Kıbrıs Türklerinin, İngiliz idaresinin Rumların “*Enosis*” baskılarına boyun eğmesi olasılığı ile ilgili endişeleri vardı. Türkler adadaki bazı yerel konular hakkında şikâyet etmekteydi. Onlara göre İngiliz yöneticiler kamu kurumlarında Rum personelin veya ilişki halinde oldukları Rumların etkisi altında kalmaktaydı. Yine İngiliz yetkilileri ada idaresi hizmetinde yapılan atama ve görevdeki terfiler hususunda Rumlara öncelik sağlamaktaydılar⁴¹⁶.

İngiliz Sömürge Yönetimi’ni benimseyen Kıbrıs Türkleri de vardı. Adadaki İngiliz yönetimi halkın “*baş eğmesini, sinmesini, kişiliğini-kimliğini*”, yitirmesini kendine özgü yöntemlerle sağlamaya çalıştı. Buna karşın Türk cemaati de kendini ifade etmek için karşı söylemler geliştirdi. Böylece bir toplumsal var olma süreci başlamış oldu. Kendisini ilk olarak edebiyatta gösterdi⁴¹⁷. Bu destanlar Kıbrıs Türkünün tarihsel sürecinde, özgürlük özlemi,

⁴¹¹ Söz, 9 Ağustos 1924.

⁴¹² İsmail Bozkurt, “*Kıbrıs Türkleri’nde İngiliz Sömürge Yönetimi’ne Karşı Destanlarla Direnme*”, **Journal For Cyprus Studies**, IV/1, (Kış 1998), s.33-34.

⁴¹³ Fetih başladığında adayı idaresinde bulunduran Venediklilerin “*köle*” olarak kullandıkları yerli halk, adaya çıkan Türk askerlerine yardımcı olmuş; “*Lord*”larının engel olmaya çalışmasına rağmen rehberlik yapmıştı.

⁴¹⁴ H.Fikret Alasya, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, Byy, 1992, s.24-25.

⁴¹⁵ S.R.Sonyel, “*İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı*”, s.134.

⁴¹⁶ S.R.Sonyel, “*İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı*”, s.134.

⁴¹⁷ Tür olarak destanlar düşünsel tepkinin bir ifadesi oldu. Bunlar zamanla “*anonimleşmeye*” başladı. Bünyesinde “*başkaldırı ve kanun kaçağı*” unsurlarını barındırmaktaydı. Genel itibarıyla Kıbrıs Türk destanlarında “*canlandırmacılık, cinsellik, şaşırmacılık, yergi, sözünü sakınmazlık*” egemendi. “*Yergi*” ve “*başkaldırı-kanun kaçağı*” konulu destanlarda İngiliz yönetimini inceden inceye yerme; bu idareye karşı direniş

direnış bilinci ve başkaldırı gücü ile azmini besleyen, gelecek için milli ve manevi bir edebi motivasyon olarak da değerdendirilebilirdi.

2- Göçlerin Başlaması

Osmanlı idaresi altındaki Kıbrıs'ta yaşanan göçlerin başlıca sebebini ekonomik nedenler oluşturdu. Müslüman ve gayrimüslim halk sistemli bir baskıdan ziyade ekonomik şartların ağır olmasından kaynaklanan nedenler yüzünden adayı terk etmek zorunda kalmaktaydı. Göç eden halkın çoğu bu olumsuz şartların ortadan kalkmasıyla geri döndü. Bunun yanı sıra Kıbrıs halkı adanın kendi olumsuz koşulları nedeniyle mesela kıtlık, kuraklık gibi doğal sebeplerle de çokça göç etmişti. Örneğin 1839 tarihli bir belgede “*Kıbrıs Adası'nda kaht-ü gala ve sair esbaptan dolayı ahaliden bir kısmının başka yerlere göç etmemelerine ...*”⁴¹⁸ demek suretiyle ahalinin göç etme nedeni olarak kıtlık işaret edilmekteydi. Yine 1902 tarihli bir başka belgede “*Kıbrıs'ta meydana gelen kıtlıktan dolayı ahalinin Antalya ve civarına göç etmeye başladığı...*”⁴¹⁹ göçün sebebi kıtlık olarak ortaya konmaktaydı.

Kıbrıs'ın İngiliz idaresine girmesiyle eş zamanlı olarak çifte bir göç olgusu yaşanmaya başladı. Bir yandan Mısır ve Malta'dan⁴²⁰ diğer yandan Yunanistan'dan çok sayıda Yunanlı Kıbrıs'a göç etti⁴²¹. Buna karşın adada yaşayan çok sayıda Türk, İngiliz işgalinin hemen ardından Türkiye'ye döndü⁴²². Yaşanan bu nüfus hareketliliği Kıbrıs'ta Türklerin aleyhine bir sonuç ortaya çıkardı. Türkiye'ye yapılan göçler, Enosis umutlarının artmasına yol açtı. Ada Rumları ve Yunanlılar; Girit'te yaşananların Kıbrıs'ta da gerçekleşmesini beklemeye başladı. 1877'de Larnaka'daki İngiliz Konsolosu Watkins tarafından yapılan nüfus sayımına göre Kıbrıs adasında 67.000 Türk ve Müslüman, 133.000 Rum ve Hıristiyan olmak üzere toplam 200.000 kişi vardı⁴²³.

1881'de yapılan resmi nüfus sayımını dikkate aldığımızda; Rumların sayısının 136.629 buna karşılık Türklerin sayısının baktığımızda 46.389 olduğunu tespit etmekteyiz. Üç yıl içinde Türk nüfusun yaklaşık 20.000 civarında azalmış olduğu görülmektedir. İngiliz işgalinin ardından Türkler yoğun bir şekilde Türkiye'ye göç etti. İki nüfus sayımı arasında bir

ve başkaldırı vardı. İngiliz Sömürge Yönetimi devrinde Kıbrıs Türk cemaatında ortaya çıkan başkaldırı ve kanun kaçağı destanlarının başlıcaları şunlar idi: “*Hasanbulliler, Halid Arap, Mida, Kaçak Ali, Ana ile Muallime Kızın Katli, Lakadamyalı Ali ve Dr. Behiç*” destanları idi. İ.Bozkurt, “*Kıbrıs Türkleri'nde İngiliz Sömürge Yönetimi'ne Karşı Destanlarla Direnme*”, s.34-35.

⁴¹⁸ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**, C.DH., 13963/280.

⁴¹⁹ **BOA**, DH.MKT., 61/340.

⁴²⁰ Şükrü Sina Gürel, **Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika, I**, Ankara, 1984, s.40.

⁴²¹ Oliver P.Richmond, **Mediating in Cyprus: the Cypriot Communities and the United Nations, Great Britain**, 1998, s.68.

⁴²² O.P.Richmond, **Mediating in Cyprus: the Cypriot Communities and the United Nations**, s.68.

⁴²³ Ulvi Keser, “*Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar*”, ÇTTAD, S. V/12, 2006, s.106.

yıllık bir farkın olması bu tespiti doğrulamaktadır. 1878-1880 yılları arasında Kıbrıs'tan Türkiye'ye 15.000 Kıbrıslı Türk göç etti⁴²⁴. Bu üç veriden hareketle İngiliz işgalinin hemen başlarında sayıları 15.000 ile 20.000 arasında değişen bir Türk nüfus Türkiye'ye göç etmiştir sonucuna ulaşılabildi. İki toplum arasında ortaya çıkan nüfus farklılığının doğum ve ölüm gibi doğal sebeplerden kaynaklanmadığı; temel sebebin göç olduğu sonucu anlaşılmaktadır. 1831'de yapılan resmi nüfus sayımına göre ada nüfusunun %34.4'ünü Müslüman Türklerin ve % 65.6'sını Gayrimüslimlerin oluşturduğunu görülmektedir⁴²⁵.

Genel olarak ifade edilecek olursa; 1831'de Kıbrıs nüfusunun üçte birlik kısmı Türklerden meydana gelmekteydi. Türklerin Kıbrıs nüfusu içerisindeki oranının; 1881'de % 24.42'ye, 1891'de % 22.90'a, 1901'de % 21.65'e, 1911'de % 17.59'a düşmesi⁴²⁶ Türklere karşı sistematik bir yıldırma ve göç ettirme faaliyetinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Kıbrıs'ın 1878'de fiilen İngiltere'ye katılmasıyla adada yaşayan Türklere yönelik psikolojik baskı uygulanmaya başladı. Bu psikolojik baskı onları göçe zorladı. Böylece Kıbrıs'ta asırlar sonra insanlar yeniden siyasi ve dini baskılardan dolayı göç etmeye başladı. Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi anlamına gelen enosis hareketinin Kıbrıs'ta süratli bir şekilde Rumlar arasında yayılması ve enosis fikrinin "*Türkleri Ötekileştirmesi*" sonucunu doğurması; toplumlararası gerginliğin ortaya çıkmasına sebep oldu. Osmanlı Devleti'nin zayıflığı Türkleri enosis karşısında savunmasız bıraktı. Uluslararası destekten yoksun kalan Kıbrıslı Türkler, üzerlerindeki psikolojik baskıdan kurtulmak için yüzyıllardır ekip biçtikleri tarlalarından, yaşadıkları evlerinden göç etmeyi bir kurtuluş yolu olarak gördüler ve yurtlarından göç ettiler.

3- Rumların Enosis Talebi Karşısında Kıbrıs Türkleri

Kıbrıs'ın İngiltere'ye devredilmesinden sonra ada Rumları arasındaki enosis fikri gittikçe yayılmaya başladı. İngiltere'de iktidarda bulunan Liberal Parti'nin lideri William Ewart Gladstone, adada kurulması tasarlanan Yasama Meclisi üyelerinin nispi sisteme göre seçilmesini tasarladı. Daha önce de İngilizler, 14 Eylül 1878'de bir Kraliyet Konseyi buyruğuyla "*Yasama Konseyi*" oluşturulacaktı. Yüksek Komiser de buna üye olacaktı. Konsey en az dört ve en fazla sekiz üyeden oluşacaktı. Yarısı hükümet yetkililerden yarısı da

⁴²⁴ T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı, Göçmen Aileleri ve Göç Olayı Paneli, Ankara, 1991, s.9.

⁴²⁵ İsmail Şahin, "*Abdülhamid Dönemi'nde Kıbrıs*", *Düşünen Siyaset Dergisi*, S.27, Ankara, 2010, s.215.

⁴²⁶ İ.Şahin, "*Abdülhamid Dönemi'nde Kıbrıs*", s.215.

sivil halktan ibaret olacaktı. Üyeleri hükümet atayacaktı. İlk konsey, bir Türk ve iki Rum olmak üzere üç Kıbrıslı ve üç İngiliz üyeden meydana gelecekti⁴²⁷.

Mart 1882’de uygulanan yeni anayasa gereğince Yasama Konseyi’nin üye sayısı, 1881 nüfus sayımına göre düzenlenecekti. Yeni Konsey on sekiz üyeden oluşacaktı. On ikisini halk seçecek; kalan altı üye ise yetkililer arasından olmak üzere Sömürge Yönetimi tarafından atanacaktı. Halkoyu ile seçilenlerin dokuzu Rum, üçü Türk olacaktı. Rumlar bu anayasadan memnun kaldı. Türkler ise endişeliydi. Sömürgeler Bakanlığı’na 26 Mart 1882’de gönderdikleri dilekçede, Türk haklarının dikkate alınmasını istediler; *“üç yüz yıldan çok Türk yönetiminde dinsel özgürlük ve adalet içinde Türklerce korunan ve çeşitli haklara sahip olan Rumlar, İngiliz yönetimi başlar başlamaz Türklerin duygularını kışkırtmaya ve bu dostluk havasını bozmaya başladılar. İngilizler anayasada ve yönetim örgütünde değişiklik yapıp yeni Yasama Konseyi kurarken adadaki otoritelerle işbirliği yapmadılar. Yeni yönetim örgütü, mecliste üç Türk üyeye karşılık Rumlara dokuz üyelik hakkı verilmişti. Oysa ki Türkiye’de Müslüman Türklerin büyük bir çoğunlukta bulunduğu kendi anavatanlarında Hıristiyanların idari meclislerde eşit sayıda üyeleri bulunmakla birlikte oy hakları da vardı. Hâlbuki burada, Türklerin çoğunlukta buldukları Lefkoşa’da dahi Türkler, bu gidişle çoğunluk haklarını, Türkleri ezmek ve Kıbrıs’ı bağımsızlığa kavuşturmak yolunda kullanacaklarını açıklamış bulunan Rumların insafına bırakılacaktır”*⁴²⁸ ifadeleriyle düşüncelerini dile getirmekteydi.

Dilekçede son olarak eşit temsil ve oy esasına dayanan ilk yönetim sisteminin yeniden uygulanması dile getirilmekteydi. Aksi durumda ise Türklerin göç etmesine izin verilmesi istenmekteydi. Aynı dilekçede Rum basının, Türkler aleyhinde yayınlar yapmaları ve ihtilal konularında Rum halkını kışkırttığı da ilgililerin dikkatine sunulmaktaydı. Kıbrıs Türklerinin şikâyetleri hem İngiliz Avam Kamarası’na duyurulmuş hem de Osmanlı Hükümeti’ne bildirilmişti. Türk haklarının korunacağı yolunda İstanbul’dan güvence alındığı halde bu durum İngilizler tarafından *“kuru bir sözle, kibarca reddediliyordu”*⁴²⁹.

Bunun üzerine Kıbrıs Türk cemaatının önderleri, Yüksek Komiserlik aracılığıyla İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Kimberley’e 1882 Nisan’ında gönderdikleri dilekçede, dünyanın her yanındaki Rumların, kulüpler kurarak, *“fesat çıkarıcı”* mitingler düzenleyerek ve birlik halinde davranarak Yunanistan’ı yeniden diriltmeye çalıştıklarını ifade etmekteydi: *“Dolayısıyla, Kıbrıs’a verilmesi önerilen oy verme hakkını dikkate almamız görünürde akılsız olacaktır; çünkü Kıbrıslı Rumların bu hakka dayanarak kendi birliklerini pekiştirip*

⁴²⁷ **Times**, 2 October 1878.

⁴²⁸ **Hansard** (Parlamento Tartışmaları), 30 March 1882.

⁴²⁹ A. C.Gazioğlu, **İngiliz İdaresinde Kıbrıs**, s.50.

savaşımalarını daha da ilerleteceklerine ve sonuçta, her İngiliz'i adadan çıkartacaklarına inanıyoruz”.

Kıbrıs Türk cemaati, meclislere üye sağlanmasında önerilen nispi temsil sistemin inişe yaramayacağı kanaatindeydi. Onlara göre Rumlar, panhelenizmden başka bir şey düşünmüyorlardı. Başka bir yönetim sisteminde de asla memnun olmayacaklardı. Kıbrıs Türklerinin dilekçesi şöyle devam etmekteydi: *“Olay çıkarmak alışkanlığında olmayan Osmanlılar, İngiltere'nin, bu rahatsız halkın taleplerini kabullenmesini ve onlara, özveride bulunmasını görmekte pek üzülmedirler; oysaki onların kimilerinin, tüm İngiliz yetkililerine karşı yönelmiş oldukları inanılmayacak ve düşlenemeyecek suçlamalardan ötürü cezalandırılmaları gerekiyor. Rum yurttaşlarımızın karakterinde uysallık ve ılımlılık yoktur. Sonuçta, her türlü özveride bulunarak, yönetimin dizginlerini, kesinlikle kendi ellerine geçirip öteki unsurları etkisiz bırakmak niyetinde olduklarını görmezlikten gelemeyiz. Grekler o kadar küstahtırlar ki, dünyanın herhangi yanındaki bir toplum onların bir yönetiminde, can, mal veya onur güvenliğine sahip olamaz. Dolayısıyla, adanın yönetiminde Müslümanlara eşit temsil hakkı tanınmalıdır, çünkü Rumlar onlara karşı öç duyguları beslemektedirler. Eşit temsille ilgili bu dileğimizin dikkate alınmasını ümit ederiz”⁴³⁰.*

Kıbrıs Türk önderlerinin bu dilekçesi kendisine ulaştıktan sonra Lord Kimberley, Yüksek Komiser Sir Robert Biddulph aracılığıyla 5 Mayıs'ta cevap verdi. Adadaki resmi görevlere Yasama Konseyi'nin değil, Kraliçe ile Yüksek Komiser'in atama yapma hakkına sahip olacağını; yüksek yönetime Kıbrıslıların getirilmeyeceğini; mahkeme başkanlıkların da Kıbrıslıların atanmayacağını bildiriyor; Kraliyet Konseyi emriyle uygulanacak olan yasama gücünün ve anayasayı kaldırma veya değiştirme hakkının *“Majeste Kraliçe”*ye ait olmasının; Yasama Konseyi'ne verilecek olan yeni ayrıcalık haklarının kötüye kullanılmasına da önleyeceğini vurguluyordu⁴³¹.

Sonuçta Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması yönündeki talep, İngiliz idaresinde yoğunluk kazandı. Türk cemaati için bu durumun gerçekleşmesi demek adadaki varlıklarının sonu anlamına gelmekteydi. Sömürge Yönetimi'nin adanın idarî düzeninde yaptığı değişiklikler Türkleri daha da endişelendirdi. Bu bağlamda Türk cemaati Kıbrıs Sömürge Yönetimi başta olmak üzere; Sömürgeler Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı nezdinde girişimlerde bulundu. Ancak bunlardan tatmin edici bir cevap alamadı.

⁴³⁰ S.R.Sonyel, *“İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı”*, s.143.

⁴³¹ **Accounts and Papers** (Parlamento Belgeleri), ZHC 1, 4465, 1882, C.3384.

4- Kıbrıs Türklerinin Ekonomik Yapısı ve Göçe Etkisi

İngiliz Yönetimi'nin adayı aldıktan sonra üzerinde durduğu konulardan biri de adadaki köylülerin özellikle de Türk köylüsünün kötü ekonomik şartlarıydı. Yüksek faizle borç alan birçok köylü güç bir durumda idi. İngiliz Yönetimi, tefeciliği kısıtlamak için 1882'de çıkardığı bir yasa ile faiz oranını yüzde dokuz olarak saptadı⁴³².

Kıbrıs'ta 1885 ile 1888 yılları arasında şiddetli bir kuraklık yaşandı. Tarım ürünlerinde büyük bir kıtlık oldu. Ada ciddi anlamda bir sefaletle karşılaştı. 1886'nın ilkbaharında Kıbrıs Yasama Meclisi⁴³³'nin seçilmiş Rum üyelerinden G.Malikides, *“yoksulluk yüzünden Kıbrıslıların ada dışına göç edip etmedikleri”* konusunda Konsey'de bir soru sordu. Buna cevap veren Hükümet Müsteşarı yoksulluk nedeniyle çok sayıda Kıbrıslı çiftçinin ülkeden ayrıldıklarına dair herhangi bir bilgisinin olmadığını ifade etti. Yaptığı açıklamada; *“Baf ilçesine bağlı köylerin sakinlerinin, kimi mevsimlerde, iş aramak için karşıdaki Türk ülkesinde bulunan Antalya'ya gitmeleri ve geri dönmeleri olağandır. Dolayısıyla, 1885'de mutat olarak gidenlerden daha çok kişinin, toplam olarak belki yüz kişinin gitmiş olması olasıdır. Ama geri gidenlerin geri dönmeyeceklerine inanmak için herhangi bir neden yoktur”*⁴³⁴ diyecekti. Bunun üzerine, yeni İngiliz Yüksek Komiseri Sir Henry Bulwer, ilçe komiserlerine gönderdiği genelgede onlardan bilgi talep etti: Larnaka Komiseri; kendi ilçesinden az sayıda ve belki birkaç kişinin Suriye ve Mısır'a göç ettiğini bildirmekteydi. Baf ilçesi komiseri yoksulluk ve borç yüzünden bazı kişilerin göç ettiklerini; ilçeye mensup bazı kişilerin de çoğu kez Limasol ilçesinde iş bulduğunu; kimilerinin Antalya'ya gitmiş olmaları olasılığının var olduğunu; 1885'te hasadın oldukça kötü geçtiğini; Druşa köyü sakinlerinin büyük bir sıkıntı içinde olduğunu ve bunların bir kısmının Antalya'ya yerleştiğini ve durumlarının iyi olduğunu belirtmekteydi⁴³⁵.

Yüksek Komiser Sir H.Bulwer 1887 Mayıs'ının başlarında Kapaz'a giderek yerinde incelemede bulundu: Karpaz dışında, Galatya/Mehmetçik ve Eptagomi/Yedikonuk'un doğusunda bulunan tüm köyler kuraklıktan büyük ölçüde sıkıntı çekmekteydi. Yüksek

⁴³² S.R.Sonyel, *“İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı”*, s.144.; Sabahattin İsmail, Ergin Birinci, *Kıbrıs Türkünün Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre: Meclis-i Milli (1918), Milli Kongre (1931)*, Lefkoşa, 1987, s.22.

⁴³³ Yasama Meclisi 1879'da adanın İngiltere tarafından Osmanlı Devleti'nden kiralınması sonrası çıkarılan 1878 Anayasası ile oluşturulmuş yasama organıdır. Bu organ, İngilizler tarafından ada toplumlarının yönetimde söz sahibi olması için seçimle gelen Türk- Rum üyeler ve atanmış İngiliz üyelerden oluşmaktadır. Nüfus oranına göre 1882'de seçilmiş 3 Türk 9 Rum üye ile 6 atanmış İngiliz üyeden oluşan Meclis üye dağılımı, 1925'te seçilmiş 3 Türk 12 Rum üye ve atanmış 9 üye olarak değiştirilmiştir. Meltem Onurkan Samani, *Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882- 1931)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, BDT, Ankara, 2007).

⁴³⁴ CO 67/42.

⁴³⁵ CO 67/42.

Komiser'in gördüğü köyler arasında en kötü durumda olanlar, buğday ve arpa ürünlerinden yoksun bulunan Ay Simeon/Av Tepe, Korovya/Kuruova, Galinoborni/Kaleburnu köyleri ve en kötüsü ise Bladanisyo/Balalan idi. Bu dört köyün sakinleri Türk'tü ve halkı büyük yoksulluk içindeydi⁴³⁶.

Yüksek Komiser Sir H.Bulwer, Sömürgeler Bakanı Lord Knutsford'a 18 Şubat 1889'da gönderdiği yazıda, 1888'in bir "aksilik ve depresyon yılı" olduğunu ifade etti. Uzun ve sürekli bir kuraklığı adanın her yanında kötü bir hasadın izlediğini ve halkın hemen hemen tüm mallarını ve çeşitli eşyalarını "perişan edici oranda düşük fiyatlara" satmak zorunda kaldığını bildirmekteydi. Yine, Kıbrıs Müftüsü Hacı Ali Rıfki Efendi'ye göre, 1892'nin Ocak ayında birçok Kıbrıslı Türk, hükümet hizmetinde görev alamıyordu. Yüksek Komiser Sir H.Bulwer bu konuda yapılan şikâyeti kabul etmedi⁴³⁷.

Kıbrıslı Türklerin adadan göçlerinde en büyük etkenlerden birisi ekonomik nedenlerdi. Özellikle adadaki yönetim değişikliğinden sonra maddi sıkıntılar artmaya başladı. Kuraklık, kıtlık gibi nedenlere işsizlikte eklendi. Böylece adadan göç etme fikri bir çare olarak Kıbrıslı Türklerin gündemine geldi.

5- Türkler ve Rumlar Arasındaki Anlaşmazlık Konuları ve Göçe Etkisi

Okullardan ve kiliselerden yönlendirilen yoğun enosis propagandası altında hareket eden Rumlarla, Türkler arasında ilk kişisel çatışmalar da başladı. 1912 Mayıs'ında "Hamit Mandıraları'nda"⁴³⁸ oturan Türklere saldıran ve köy tepelerine "zito", "ilhak", "Yaşasın Yunanistan" sloganları ile Yunan bayrağı çeken Rum gençleri ile Türk sakinler arasında ilk çatışmalar başladı⁴³⁹. Bu olayların Yunanlı provokatörler tarafından kışkırtıldığını yazan o günlerin "Vatan" gazetesi sahibi Bodamyalızâde Mehmet Şevket Bey gazetesinde: "Kıbrıs'taki Yunan müşevvikleri bir taraftan Rumların meziyet ve terakkiyatından gahis-i hayali ve fakat süslü olan makalelerini taraftarları olan bir kısım yerli Rumların imzaları ve gazeteleriyle neşrederek hak ettikleri ve diğer cihetten hükümet-i mahalliye ve Türkleri takbih ve tazyik ile kendi taraflarına celbetmeye gayretle beraber dahil-i Cezire'de İngiliz idaresinin şeref ve haysiyetine dokunacak vukuât ve iğtişâş ihdasıyla Kıbrıs'ı karışık gösterip Müstemlekat nezaretini tehdit etmeğe çalıştıkları teşebbüsât ve tertibat vak'alardan anlaşılıyor"⁴⁴⁰ ifadelerine yer vermektedir.

⁴³⁶ Command Papers/Kraliyet Buyruğu 5523.

⁴³⁷ CO 67/73/2493.

⁴³⁸ Günümüzde Lefkoşa'daki Hamitköy

⁴³⁹ Sabahattin İsmail, Ergin Birinci, **Kıbrıs Türkünün Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre: Meclis-i Milli (1918), Milli Kongre (1931)**, Lefkoşa, 1987, s.20.

⁴⁴⁰ Harid Fedai, "Kıbrıs'ta 1912 Olayları", **Yeni Kıbrıs**, (Haziran-1985), s.12-17.

İngiliz Tarihçi Sir George Hill olayların Trablusgarp Savaşı'nda alınan yenilgi nedeniyle Rumların Türkleri alaya almaları üzerine başladığını belirtmekteydi. Mandıralar'daki saldırılardan kısa süre sonra Limasol saldırıları meydana geldi. 3 Haziran 1912 tarihli 35 sayılı “*Vatan*” gazetesi, Yunan provakatörlerinin Limasol panayırında Türklere saldırısıyla birlikte taş, şişe ve her çeşit silahla Türk mahallelerine saldırıya geçildiğini dile getirmekteydi. Beş altı bin kişilik kalabalığın “*Yaşasın Yunanistan, yaşasın ilhak*” sloganları ile Türk mahallelerini yağmaladığı, ev, dükkân ve dini yerleri tahrip ettiğini belirtilen gazetede Türklere karşı dayak ve tacize de yer verilmekteydi. Üç kişinin öldürüldüğü, kırk dokuz kişinin de yaralandığı “*1912 Olayları*”ndan sonra, ilhak yönündeki faaliyetlerini cüretli bir şekilde artıran Rumlar, bu kez yine Kilise öncülüğünde yaygın bir “*Rum'dan Rum'a*” kampanyası başlatarak, Türk dükkân ve mallarını boykot etme politikasını ön plana çıkarılmaktaydı. “*Vatan*” gazetesi sahibi Bodamyalızâde M.Şevket Bey bu uygulamanın amacını “*Kıbrıs Türklerini adadan göçe zorlamak*” olarak işaret etmekteydi⁴⁴¹.

Kıbrıs'taki Rum ve Türk cemaatleri Osmanlı döneminde iç içe dostluk ve karşılıklı iyi niyet ilişkileri içerisinde yaşadı. Ancak İngiliz döneminden itibaren Rumların yayılmacı ve şoven emelleri nedeni ile bu durum değişmeye başladı. Türk cemaatini hiçe sayan tutumları nedeniyle ilişkiler gerginleşti.

6- Yunan/Helen Uyrukluların Kıbrıs'a Yerleşmesi ve Enosis Propagandaları

İngiltere'nin adaya yerleşmesinden bir yıl sonra Yunan/Helen uyrukluların Kıbrıs'a göçü başladı. Böylece İngiliz yönetimi Yunan uyrukluların Kıbrıs'a yerleşmesine izin verdi. Bu dönemde Yunanistan'da enosisi hayata geçirmek için Rumları Kıbrıs'a göçe özendirecek “*yurtsever komiteler*” adında cemiyetler kuruldu⁴⁴². 1880 Nisan'ında İngiltere'de yapılan genel seçimleri George Ewart Gladstone ve onun Liberal Partisi kazanınca Yunanlıların Kıbrıs'a göçü hızlandı⁴⁴³.

Kıbrıs'ta halkı “*İngilizleştirmeye*” çalıştığı izlenimini vermek istemeyen İngiltere, başlangıçta her topluma kendi öğretmenlerini atama izni verdi. Bunun üzerine Yunan Hükümeti, Kıbrıs Rum toplumunda enosis bilincini geliştirmek ve bu doğrultuda örgütlemek amacıyla adaya birçok öğretmen, avukat, doktor, papaz gibi “*kışkırtıcılar*” göndermeye başladı⁴⁴⁴. Kıbrıs'taki Helen taraftarları, “*Alithia*” ve “*Neon Kition*” adlı Rumca gazetelerde adanın Yunanistan'a ilhakını savunan yazılar yayınlamaktaydı. Adada İngilizce olarak

⁴⁴¹ *Vatan*, 3 Haziran 1912, S.No: 35.

⁴⁴² G.Hill, *History of Cyprus*, IV, s.496.

⁴⁴³ S.R.Sonyel, “*İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı*”, s.138-139.

⁴⁴⁴ *A Chronology of the Cyprus Problem, 1878-1980*, byy, 1980, s.16.; C.W.J. Orr, *İngiliz Egemenliği Altında Kıbrıs*, s.131-132.

yayınlanan *“The Homeward Mail”* 29 Ağustos 1881 tarihli sayısında Larnaka, Limasol ve kısmen Lefkoşa'nın *“halk arasında pek etkin olmayan bu hoşnutsuzluğun haşarat yuvası oluşturduğu”*nu okuyucularıyla paylaştı⁴⁴⁵. Bu tahrikçiler, adadaki İngiliz yönetimini *“rahatsız ederek köstekliyorlardı”*. Merkezleri Atina ve İskenderiye idi. Buradan aldıkları malî destekle Kıbrıs Rum tahrikçilerini desteklemekteydiler. Gazete 21 Kasım 1881 tarihli sayısında şu yorumda bulunmaktaydı⁴⁴⁶: *“Onlar İngilizlerle Türkleri hesaba katmayarak tüm sorumlu mevkileri Rumlarla doldurmak istiyorlar... Sakin yurttaşlarını, tedhişe tabi tutmaya başlamışlardır”* ifadeleriyle Rum tahrikçilerin adanın idaresi konusundaki niyet ve amaçlarını ortaya koymaktaydı. Yunanlı tahrikçilere bu konuda yardımcı olan iki temel sorun vardı: Birincisi kuraklık, deprem, çekirge ve kolera gibi doğal felaketlerle hastalıklar, ikincisi ise; adanın, İngiliz işgalinden beri her yıl Osmanlı Padişahı'na ödemesi gereken ama Osmanlı dış borcunun karşılanması için İngilizlerce alıkonulan *“haraç”* idi⁴⁴⁷.

Kıbrıs'ta egemenliğin İngiltere'ye geçmesinden sonra demografik yapı değişmeye başladı. Sosyo-ekonomik durum ve Rumların adayı Yunanistan'a bağlama çabaları psikolojik açıdan gergin bir ortam oluşturdu. Türklerin adadan göç etmesi ve Rumların ise farklı coğrafyalardan buraya gelmesi nüfus dengesinin bozulmasına neden oldu.

7- Kıbrıs'ta Nüfus Dengesinin Bozulması

Kıbrıs adası tarih boyunca bir göç ve güzergâh adası oldu. Hem sürekli olarak dışarıdan göç almış hem de dışarıya göç vermiştir. Tarihi zamanlardan Osmanlı idaresine kadar adadan yapılan dış göçler daha çok doğal afetlere dayanıyordu. Bunun yanında Ortaçağlar boyunca yapılan göçlerin en temel sebebinin dini nedenler idi. Özellikle Lüzinyan Krallığı boyunca Kıbrıs'ta uygulanan dini baskı birçok Ortodoks Kıbrıslının göç etmesine neden oldu⁴⁴⁸.

1879'da Kıbrıs'ın nüfusu şöyle idi⁴⁴⁹:

Hıristiyan Ortodokslar	: 95.000
Müslüman Türkler	: 45.000
Maronitler	: 1.500
Ermeniler	: 300
Katolik Hıristiyanlar	: 1.000

⁴⁴⁵ **The Homeward Mail**, 29th August 1881.

⁴⁴⁶ **The Homeward Mail**, 21st November 1881.

⁴⁴⁷ G.Hill, **History of Cyprus**, IV, s.463.

⁴⁴⁸ İsmail Şahin, **Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi (Tarihi Arka Planı ve 1945-1974 Arası Olaylar)**, BDT, Ankara, 2011, s.142.

⁴⁴⁹ *“Lois de Mas Latrie, L'île de Chypre, 1879”* eserinden bu bilgiyi bize aktaran İsmail Hami Danişmend, **Türklük Meseleleri**, İstanbul, 2006, s. 252.

Diğer : 200
Toplam : 143.000

Bu bilgi doğrultusunda 1879'da yani, adanın İngiltere'ye devrinden bir yıl sonra Kıbrıs'ta nüfusun %31'ini Müslüman Türkler, %66'sını Ortodoks Hıristiyanlar oluşturmaktaydı. 1831 genel nüfus sayımına 1841'deki veriler doğrultusunda Müslüman Türkler istisnai dönemler hariç⁴⁵⁰ ada nüfusunun üçte birini oluşturmuşlardır. Yine bu nüfus verilerden anlıyoruz ki adada yaşanan nüfus hareketliliğinden Müslüman nüfus da en az Hıristiyan nüfus kadar etkilenmiştir. Aksi bir durumda Müslüman nüfusun adanın çoğunluğunu oluşturması gerekirdi⁴⁵¹.

Kıbrıs'ın bu dönemler için genel nüfus yapısını incelediğimizde; ada nüfusunun %85'lik kısmının kırsalda yaşadığı ve geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlayan bir aile tipi karşımıza çıkar. Osmanlı egemenliği adaya gelenler tarımsal işgücü idi. Bunlar arasında meslek sahibi zanaatkâr kişiler de yer alıyordu. Fakat bunların sayısı ancak %15 civarındaydı. Ticaret daha çok liman şehirlerinde yaşayan Avrupalı, Yahudi ve bunlara nazaran daha az sayıdaki Hıristiyan Kıbrıslılar tarafından yapılmaktaydı. Osmanlı yönetimi ticaret tekelini her ne kadar bu grupların elinden almak istediye de pek başarılı olamadı. Yine faizcilik, tefecilik gibi kapital faaliyetler Yahudiler tarafından yürütülmekteydi⁴⁵².

Kıbrıs'taki Türk nüfusunun %25'i 1881'de kentlerde yaşamaktaydı. Buradan hareketle İngiliz idaresinin başlangıcından ada Türklerinin ¾'nün köylerde yaşamakta olduğunu söylenebilir. Buna karşılık Kıbrıslı Rumların ancak %13'ü şehirlerde idi⁴⁵³. Adanın İngiliz idaresine geçmesinin ardından yapılan 1881 tarihli nüfus sayımına göre Kıbrıs'ın toplam nüfusu 186.109'dur. Nüfusun 136.629'nu Rumlar, 46.389'nu Türkler, 691'ni İngilizler ve 2.400'nü de Ermeniler, Marunîler ve Yahudiler oluşturmaktaydı⁴⁵⁴.

Türkler kentlerde yaşamasına rağmen sayısal azınlıktan ötürü şehirlerin ağırlıklı nüfusu Rumlardan meydana gelmekteydi. Diğer taraftan özellikle Enosis tehdidinin artmasına paralel olarak, Kıbrıs'ın karma köylerinden Türklerin göç etmiş olduğu görmekteyiz. 1911'de 230 karma köy ve yalnızca Türklerin yaşadığı 85 köy bulunmaktaydı. Karma köylerin sayısı 1921'de 221'e, 1946'da 192'ye ve 1960'da ise 33'e düşmüştür⁴⁵⁵.

⁴⁵⁰ Örneğin 1777 yılı

⁴⁵¹ İ.Şahin, **Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi**, s.105.

⁴⁵² İ.Şahin, **Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi**, s.105.

⁴⁵³ Nadav Morag, **Cyprus and The Clash of Greek and Turkish Nationalisms**, Nationalism and Ethnic Politics, USA, 2004, s.599-600.

⁴⁵⁴ Adamantia Pollis, "*Intergroup Conflict and British Colonial Policy: The Case of Cyprus*", **Comparative Politics**, Sayı: 5, 1973, s. 582.

⁴⁵⁵ N.Morag, **Cyprus and The Clash of Greek and Turkish Nationalisms**, s.599.

Kıbrıs farklı etnik ve dine mensup cemaatlerin birarada yaşadığı bir coğrafya idi. Ada üzerinde yaşayan insanların geçim kaynakları genel olarak tarım ve hayvancılıktır. Toplulukların karma olduğu gibi bağımsız yerleşim birimlerinde de yaşadığı görülmektedir. Özellikle Rumlar arasında yaygınlaşan enosis baskısı karma yerleşim birimlerinin sayısını azalttı. Yönetimde idare değişikliğinin yaşanmasından sonra nüfus oranı Türklerin aleyhine değişti.

8- Ada İçerisinde Türklerin Göç Hareketleri

Kıbrıs'ın Osmanlılar tarafından fethedilmesinden sonra Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden getirilen Türkler, adadaki Hıristiyan unsurlarla birlikte iç içe yaşamaya başladı. Adadaki karma yapı 1950'li yılların sonlarında değişmeye başladıysa da bu niteliğini 1974'e kadar sürdürdü⁴⁵⁶. Adada karma yerleşimin yanı sıra başta büyük şehirlerde olmak üzere her iki cemaatin ayrı ayrı yaşadığı da görülmekteydi⁴⁵⁷. Ancak adadaki toplumların birbirinden ayrı yaşaması ikili bir toplumsal yapının veya ikili bir ekonomik sistemin oluştuğu anlamına gelmemekteydi.

Genellikle tarım ve el zanaatlarıyla uğraşan Türkler, gruplar hâlinde büyük kentlere ve kırsal bölgelere yerleştirildi⁴⁵⁸. Tarımla uğraşan Türkler kırsal bölgelere, zanaatkârlarla, sivil ve askeri memurlar büyük kentlere yerleştirildi⁴⁵⁹.

XX.yy'ın ilk yarısında ki göçleri ayrı tutarsak İngilizlerin yaptığı nüfus sayımı sonuçlarını değerlendirdiğimizde adanın kırsal bölgelerinde “*etnik homojenleşme*” yaşandığı anlaşılmaktadır. Kıbrıs'taki vakalardan birisi de içgöçtü. Şehirleşme kaynaklı sebeplerin yanı sıra yükselen milliyetçilikte önemli bir etkendi. Köyler bu gerilimden paylarına düşeni alıyordu. 1891'de üç yüz doksan altı olan karma köy sayısı 1931'de iki yüz elli ikiye geriledi. Örneğin Kıbrıslı Türklerin yer değiştirmesine ilişkin bir raporda “*Bu homojenleşmeye yönelik açıklamalar, her ne kadar sürekli derlenmiş olmasa da, genelde arşiv kaynaklarında bulunabilir. Buna bir örnek, yüzyılın dönümünde küçük bir Kıbrıslı Türk nüfusa sahip olan Mağusa'ya bağlı Akantu Köyü'dür. Akantu'daki Kıbrıslı Türk köylüler 1910 yılında İngiliz yönetimine imamlarının hakarete uğradığı ve camilerinin kirletildiğine dair şikâyette bulunarak köyün dışına taşınmak istediklerini bildirmişlerdi. Bunu takip eden yaklaşık on yıl*

⁴⁵⁶ Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri”, **Bilig**, S.63, (Güz 2012), s.212.

⁴⁵⁷ Claude Deleval Cobham, **Excerpta Cypria: Materials for A History of Cyprus**, Cambridge, 1908, s.440.

⁴⁵⁸ George Hill, **A History of Cyprus**, I, London, 1952, s.18-20.

⁴⁵⁹ Haşmet M.Gürkan, **Kıbrıs Tarihinden Sayfalar**, Lefkoşa, 1982, s.42-43.

içinde köydeki Kıbrıslı Türk sayısı altmış birden yirmi bire düşmüş ve daha sonra tümüyle köyden uzaklaşmışlardı”⁴⁶⁰.

Benzeri bir homojenleştirme süreci adadaki diğer köylerde de yaşandı. Azınlıktaki etnik grupların genel eğilimi, köylerini daha güvenli bölgelere terk etmeleri tarzındaydı. Böyle bir durumda mallarını da çoğunluktaki etnik gruba mensup kişilere satıyorlardı. Bu da yaşadıkları yeri temelli terk etmeleri anlamına geliyordu⁴⁶¹.

Az sayıda köy kentleşme ve yurt dışına göçün etkisi ile boşaldı. Asıl etken ise etnik-milliyetçi ve yerel ihtilaflar ile yaşanan homojenleşme süreci yaşadı⁴⁶². Yüzyılın başlarında homojenleşme süreci bazı yerlerde farklı şekilde yaşandı. Güvenlik gerekçesi nüfus hareketliliğinin birinci sebebiydi. Her ne kadar Kıbrıslı Rumların da bazı yerlerde benzer bir süreci yaşadığı söylene de bu süreç onlarda daha az yaşandı. Çünkü Rumların azınlıkta olduğu köy sayısı da azdı⁴⁶³. Özellikle XIX.yy ortalarında çok sayıda karma köy ve mahalle bulunmaktaydı. Sakinleri tamamen Türk-Müslüman olan yerleşim birimlerinin sayısı ise son derece azdı. Buna karşılık Hıristiyan unsurların bulunduğu yerleşim birimlerinin sayısı ise karma yerleşim birimlerinin sayısına yakındı. Bu durum İngiliz Sömürge Yönetimi’nde de devam etti⁴⁶⁴.

Kıbrıs’ta Batı standartlarına uygun ilk nüfus sayımı, XX.yy’ın ilk çeyreğinden itibaren yapılmaya başlandı. 1901-1946 arasında yapılan nüfus sayımların da yerleşim birimlerinin de sakinleri sakinleri yaşadığı yerdeki cemaate göre tasnif edildi. Müslüman, Hıristiyan ve karma olarak ise ayrıldı. Gerçekte ise buralar Türk ve Rum nüfusun yerleşik olduğu yerlerdi⁴⁶⁵:

⁴⁶⁰ Ayla Gürel, Mete Hatay, Christalla Yakinthou, **Kıbrıs’ta Yerinden Olmak, Sivil ve Askeri Çatışmanın Sonuçları, Rapor 5: Olaylar ve Algılamalara Genel Bir Bakış**, Oslo, 2012, s.5.

⁴⁶¹ Altay Nevzat, **Nationalism Amongst the Turks of Cyprus: The First Wave**, Oulu, 2005, s.200.

⁴⁶² Rebecca Bryant, **Kıbrıs’ta Yerinden Olmak Sivil ve Askeri Çatışmanın Sonuçları, Rapor 2 Hayat Hikâyeleri: Kıbrıs Türk Toplumunu**, Oslo, 2012, s.5-6.

⁴⁶³ R.Bryant, **Kıbrıs’ta Yerinden Olmak Sivil ve Askeri Çatışmanın Sonuçları, Rapor 2**, s.6.

⁴⁶⁴ S.Tamçelik, “*Kıbrıs’ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri*”, s.212.

⁴⁶⁵ Daha geniş bilgi için bkz. Alexander Mavrogordato, **Cyprus: Report and General Abstracts of The Census of 1901**, Nicosia, 1901, s.5.; A.Mavrogordato, **Cyprus: Report and General Abstracts of The Census Of 1911**, London, 1912, s.5.; C.H.Hart-Davis, **Cyprus: Report and General Abstracts of The Census Of 1921**, London, 1922, s.3.; C.H.Hart-Davis, **Cyprus: General Abstracts Of The Census of 1931**, Nicosia, 1932, s.73.; D.A.Percival, **Cyprus: Census Of Population and Agriculture 1946, Report and Tables**, London, 1949. Republic of Cyprus, **Census of Population and Agriculture, Population by Location, Race and Sex-1960**, I., Nicosia, 1960.; Yücel Vural, **Kıbrıs’ta Etnik İlişkilerin Gelişim ve Siyasal Sisteme Etkileri**, BDT, Ankara, 1996.

1901

	Lefkoşa	Larnaka	Limasol	Magosa	Baf	Girne	Toplam	Yüzde %
Müslüman	17	1	2	13	10	0	43	6.4
Hıristiyan	97	21	62	35	44	27	286	42.5
Karma	78	34	57	63	87	25	344	51.1
Toplam	192	56	121	111	141	52	673	100.0

1911

	Lefkoşa	Larnaka	Limasol	Magosa	Baf	Girne	Toplam	Yüzde %
Müslüman	20	2	4	11	12	3	52	7.7
Hıristiyan	81	15	56	29	35	25	241	35.6
Karma	94	36	63	72	94	25	384	56.4
Toplam	195	53	123	112	141	53	677	100.0

1901’de yapılan sayım sonuçlarına göre karma yerleşim birimlerinin sayısı toplam rakamın yarısı kadardı. Türklerin bağımsız olarak yaşadığı yerleşim birimlerinin toplam nüfusu ise 5.024 idi. Türk nüfusunun toplamı da 51.309⁴⁶⁶ idi. Bunun %93.6’sı karma ve %6.4’ü de bağımsız; Rumların ise %57.5’i karma ve %42.5’i bağımsız yerleşim birimlerinde yaşamaktaydı. Kıbrıslı Rumların toplam nüfusu 200.622 idi. Bunun seksen beş bini bağımsız Rum yerleşim birimlerinde yaşamaktaydı. Türklerin büyük bir çoğunluğu, Rumların ise yarısından fazlası karma yerleşim birimlerindeydi⁴⁶⁷.

Tarım ekonomisi geliştiğinden Rumlar için Baf kazası birinci sırada yer almaktaydı. Ticaret, esnafılık ve idarede etkin rol almak istedikleri için Lefkoşa ikinci sırada; ticaret ve ihracata yönelik faaliyetleriyle Magosa üçüncü sırada yer almıştır. Türkler arasında ise adanın idarî merkezinde söz sahibi olmak ve esnaflıkla uğraşarak ticaret yapma isteğinden dolayı Lefkoşa birinci; işgücü ihtiyacını karşılamak için Magosa ikinci ve tarım sektöründe yoğun emek gücünü karşılamak için Baf üçüncü sıradaydı. Baf’ın karma yerleşim birimi sıralamasında birinci sırada olması ise adanın en etkin tarım sektöründen ve işgücü ihtiyacından kaynaklanmaktaydı. Lefkoşa idarî merkeze yakın olmasıyla ikinci sırada; ihracata yönelik emek iş kolu ihtiyacının karşılanması açısından Magosa üçüncü sıradaydı. Bu

⁴⁶⁶ *Cyprus Blue Book 1901-1902*, Nicosia, 1902, s.250-251.

⁴⁶⁷ S.Tamçelik, “Kıbrıs’ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri”, s.213.

bağlamda bütün bunları, I.Dünya Savaşı öncesi duruma göre değerlendirmek daha anlamlı olacaktır⁴⁶⁸.

1911'de yapılan sayımda ise karma yerleşim birimlerinin bir önceki dönemdeki gibi yaygın olduğu görülmekte idi. Bu oran bir önceki nüfus sayımına göre %5.3'lük bir artış gösterdi. Türklerin karma ve bağımsız olarak bulunduğu yerleşim birimlerinin sayısı arttı. Bağımsız olarak yerleştiği birimlerin toplam nüfusu 7.677 olup bu da %3.6'ya karşılık gelmekteydi. Adadaki toplam Türk nüfusu ise 56.428⁴⁶⁹ idi. Böylece Türk nüfusunun %86.4'ü; Rum nüfusunun ise %64.4'ü karma yerleşim birimlerinde yaşamaktaydı. Bağımsız Rum köylerinde yaşayan nüfus 79.744 kişiydi. Bu %35.6'ya karşılık gelmekteydi⁴⁷⁰. Rumların toplam nüfusu ise 244.887'di⁴⁷¹.

Görülebileceği üzere Türklerin ve Rumların büyük çoğunluğu karma yerleşimlerde yaşamaktaydı. Bununla birlikte dört birim artışla toplam altı yüz yetmiş yedi yerleşim biriminden Lefkoşa, Baf ve Limasol ilk üç sırayı paylaştı. Ancak karma yerleşim birimleri arasında 16 birimlik bir artışla Lefkoşa ve 7 birimlik bir artışla Baf kazaları doksan dört yerleşim birimiyle önde yer aldı. İkinci sıradaysa 9 birimlik bir artışla Magosa geldi⁴⁷². İdarî yönetim biriminde görev almak, memur olmak veya ekonomik alanda esnaflık veya ticaret yapmak için Lefkoşa'daki yerleşim birimlerinde sayının arttığı anlaşılmaktaydı. Tarım ekonomisinde insan gücüne olan ihtiyaç arttı. Bunun için de göç aldı.

I.Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde adada meydana gelen ekonomik sıkıntılar bağımsız Rum köylerinde 45 birimlik bir azalmaya neden oldu. Başta Baf ve Magosa olmak üzere diğer kazalardaki karma yerleşim birimlerine göç ettikleri görülmekteydi. Özellikle işçi veya çiftçi Rumların, büyük toprak sahibi Türklerin veya Rumların yanında çalıştıkları tahmin edilmekteydi. Bu nüfusun, I.Dünya Savaşı öncesinde ortaya çıkan geçim sıkıntısını gidermek için karma yerleşim birimlerine kaydığı düşünülebilirdi. Aynı durum Lefkoşa ve Limasol için de geçerliydi. Örneğin Lefkoşa 16 birim düştü. Seksen bir tane bağımsız Rum köyü bulunmaktaydı. Limasol 6 birim düştü ve elli altı bağımsız Rum köyü vardı. Baf kazası 9 birim düşüş yaşamasına rağmen bağımsız Rum köylerinin sayısı otuz beş idi. Bağımsız Rum köyleri azalmasına karşın bağımsız Türk köyleri ise daha istikrarlı bir durumdaydı⁴⁷³.

⁴⁶⁸ A.Mavrogordato, **Cyprus: Report and General Abstracts of The Census Of 1911**, s.5.; S.Tamçelik, "Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri", s.213.

⁴⁶⁹ A.Mavrogordato, **Cyprus: Report and General Abstracts of The Census Of 1911**, s.5.

⁴⁷⁰ S.Tamçelik, "Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri", s.213.

⁴⁷¹ A.Mavrogordato, **Cyprus: Report and General Abstracts of The Census Of 1911**, s.5.

⁴⁷² S.Tamçelik, "Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri", s.214.

⁴⁷³ S.Tamçelik, "Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri", s.215.

Lefkoşa'da 3, Baf'ta ise 2 birimlik bir artışla bağımsız Türk köylerinin sayısı arttı. Ancak 2 birimlik bir azalışla Magosa'nın üçüncü sırada olduğu tespit edildi. Bir başka deyişle Türklerin I.Dünya Savaşı öncesindeki durumu, karma ve bağımsız Türk köylerinde gidermeye çalıştı. Rumlar ise bağımsız olan Rum köylerinden ayrıldı veya karma olan yerleşim birimlerine göç ederek; bu sorunu gidermeye çalıştı. Bunu, 40 birimlik bir artışla 384 olan karma yerleşim birimlerinin sayısından ve 45 birimlik bir azalışla 241⁴⁷⁴ olan bağımsız Rum köylerinin sayısından anlamak mümkündür. Türkler ise adanın idarî merkezinde söz sahibi ve esnaf olmayı tercih ettiğinden Lefkoşa birinci; tarım sektöründe yoğun emek gücünü karşılamak için Baf ikinci; işgücü ihtiyacını temin etmek için de Magosa üçüncü sırada yer aldı.

1901 ve 1911 yıllarına ait veriler incelendiğinde, önceki döneme göre karma olan bazı yerleşim birimleri sonraki dönemde farklılık gösterebilmekteydi. Nüfus dengesi bazen de tek bir etnik kesimin yaşadığı köyler de de bozulabilmekteydi. Karma yerleşim birimine dönüşebilmekteydi. Özellikle 1901'de karma köy olarak belirlenen 13 yerleşim birimi 1911'de sadece Türklerin yaşadığı birime buna karşın aynı dönemde 23 karma yerleşim birimi de sadece Rumların yaşadığı birime dönüştü⁴⁷⁵. Bu dönemde en çok göze çarpan değişiklik ise sadece Rumların yaşadığı 39 yerleşim biriminin Türk unsurunun gelmesiyle karma birime⁴⁷⁶ dönüşmüş olmasından ileri gelmekteydi.

Adadaki karma ve bağımsız yerleşim birimlerindeki nüfus hareketleri Kıbrıs Türk raporlarında yer aldı. Buna göre Kıbrıs Türk Yönetimi⁴⁷⁷ yetkili makamları bir rapor hazırladı. Arazi ve nüfus tespitleri yapılarak; sağlıklı rakamlar belirlenmesi yönünde talimat verildi. 1911'de Türk nüfusu 315 köyde ikâmet etmekteydi. Bu 315 köyden 162 karma köyde

⁴⁷⁴ S.Tamçelik, "Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri", s.215.

⁴⁷⁵ Müslüman Türklerin yaşadığı birimlere dönüşen köylerin isimleri şu şekildedir: Kotçat, Kuru Manastır, Selaint Api, Klavia, Mandala, İerovasa, Maratha, Knodera, Platini, Platanisio (Magosa), Kato Arodhes, Magounda ve Pelathousa'dır. S.Tamçelik, "Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri", s.227.; Yücel Vural, **Kıbrıs'ta Etnik İlişkilerin Gelişim ve Siyasal Sisteme Etkileri**, Ankara, 1996, s.54.; Hıristiyanların yaşadığı birimlere dönüşen köylerin isimleri şu şekildedir: Akrounda, Arakapa, Apsou, Louvara, Messayitonia, Zakaki, Ayios Mamas, Kaminaria, Akhritou, Onnithia, Paralini, Phlamoudli, Petrithia, Tala, Kathiak, Peristerona (Baf), Kholetria, Mesana, Mylikouri, Statos, Trakhypedoula, Karpazia ve Trimithi'dir. Bkz. S.Tamçelik, "Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri", s.227

⁴⁷⁶ Hıristiyanların müstakilen yaşadığı yerleşim birimlerine, Müslüman Türk unsurlarının gelmesiyle karmalaşan bu köylerin isimleri şunlardı: Khysiliou, Prastion (Lefkoşa), Ayios Vavatsinia, Mazoto, Melini, Voroklini, Asgata, Kelleki, Kelokhorio, Sotira, Ayios teorgios, Agros, Ayios Ioannis (Kilân), Lania, Lemithou, Monagri, Trimiklini, Tris Eliaes, Vouni, Vasa, Xylotymbo, Lyssi, Pyrga, Davlos, Gastria, Koma Tou Lalou, Neta, Vokolitha, Konia, Kissonerga, Mesoyi, Peyia, Polemi, Argaka, Ayios Dhimitrios, Philousa, Kannavion ve Myrtou idi. Bkz. S.Tamçelik, "Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri", s.227.

⁴⁷⁷ Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra ada Türklerini 5 Temmuz 1970-26 Ağustos 1974 tarihleri arasında yöneten geçici hükümetlerdendi. Gökhan Şengör, **Osmanlı'dan Günümüze Kıbrıs Türk Arşivciliği**, Bylt, Lefkoşa, 2004, s.26.

Türkler azınlıktaydı. 68 karma köyde ise Türkler çoğunlukta idi. 85 köy ise tamamen Türk nüfustan oluşmaktaydı⁴⁷⁸.

1914-1918 yılları arasında I.Dünya Savaşı yaşandı. Türkler Kıbrıs'ta düşman muamelesi görmeye başladı. Rumların düşmanca davranışları arttı. Anadolu'da verilen mücadele nedeniyle Rum baskı ve tehdidi zirveye çıktı. Türk cemaati 1921'de beş köyden göç etmek zorunda kaldı. Böylece Türklerin yaşadığı köy sayısı 310'a düştü. Türklerin azınlıkta bulunduğu köy sayısı 156'ya çoğunlukta bulunduğu köy sayısı ise 65'e düştü. Dolayısıyla Türk köylerinin sayısı 85'den 89'a çıktı⁴⁷⁹. 1921 nüfus sayımına göre Türk cemaati 61.339, Rum cemaati ise 249.376 kişiydi⁴⁸⁰.

B- I.DÜNYA SAVAŞI'NDAN LOZAN ANTLAŞMASI'NA KADAR KIBRIS (1914-1923)

1- I.Dünya Savaşı'nın Başlaması ve Kıbrıs'ın İlhakı

Balkan Savaşları'nın yaşandığı 8 Ekim 1912-10 Ağustos 1913 arası dönemde Yunanistan'da savaşmak amacıyla bazı Rumlar adadan ayrıldı. İngiliz yöneticiler başlangıçta Rumların savaşa müdahil olmasına “göz yumular” da sonrasında adanın “tarafsız” kalmasına karar verdiler. I.Dünya Savaşı öncesinde Yüksek Komiser ile İngiliz Sömürgeler Bakanlığı arasında bir savaş durumunda adada ne gibi önlemler alınacağına ilişkin yazışmalar yapıldı. Yüksek Komiser adanın hukuken bir Osmanlı toprağı olmasından bahisle geçmişte yapılan savaşlarda Kıbrıs'ın “tarafsızlığına” dikkat çekmekteydi. Yüksek Komiser'e göre, İngiltere savaşa müdahil olursa aynı politika benimsenmeli ve adanın “tarafsızlığı” ilan edilmeliydi⁴⁸¹.

Rum liderler Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi için İngiliz yetkililere ve Sömürgeler Bakanı'na pek çok kez yazılı ve sözlü başvurularda bulundu. Genellikle Rum cemaatinin ileri gelenlerinden seçilmiş olan temsilciler, Yasama Meclisi'nde kendilerinin çoğunlukta olmasını sağlayacak anayasal değişikliğin yapılması noktasında ısrarcı davranmaktaydı. Bu esnada, 3 Haziran 1914'te İyonya adalarının İngilizler tarafından Yunanistan'a devredilişinin ellinci yıldönümü kutlanmaktaydı. Yasama Meclisi Rum üyeleri İngiliz Kralı'na bildirilmek üzere Yüksek Komiser'e bir yazı verdi. Rum cemaati adına Başpiskopos, piskoposlar ve halkın seçtiği Yasama Meclisi Rum üyelerinin imzaladığı bu mesajda; “*Büyükanneniz Majeste İngiliz Kraliçesi'nin İyonya adalarını Yunanistan'a devreden yüce ve soylu davranışına*

⁴⁷⁸ Mustafa Haşim Altan, *Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri*, KKTC, 2003, s.154.

⁴⁷⁹ M.H.Altan, *Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri*, s.154.

⁴⁸⁰ C.H.Hart-Davis, *Cyprus: Report and General Abstracts of The Census Of 1921*, London, 1922, s.3.

⁴⁸¹ A.C.Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs*, s.127.

duyduğumuz saygı ve minnettarlığı sizin de gösterip, geleneksel Helen dostluğunuza yakışır şekilde, Kıbrıs halkının ebedi ve şiddetli istek ve emellerine uygun olarak, bizleri, aynı ırktan olduğumuz Helen Krallığı ile birleştirmekten memnurluk duyacağınıza inanmaktayız"⁴⁸² deniyordu.

Yedi Ada'nın Yunanistan'a ilhakı konusunda Kraliçe Victoria'nın gösterdiği hassasiyetin mevcut İngiliz Kralı'ndan da bekleniliyordu. Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi isteniliyordu. Bu yazıyı alan Yüksek Komiser ziyaretine gelen Rum liderlerine 1878 Türk-İngiliz Sözleşmesi'ni hatırlatarak; İngiltere'nin bu anlaşmadan kaynaklanan sorumluluğuna bağlı kaldığını dolayısıyla Türk tarafının da izni olmadan enosisin gerçekleştirilemeyeceğini söyledi⁴⁸³.

İngilizlerin Kıbrıs'ı ilhak düşüncesi, 1914'ün Ağustos'unda Sömürgeler, Dışişleri Bakanlıkları ve adadaki Sömürge Yönetimi arasında görüşülmeye başlandı. I.Dünya Savaşı başladığında; Türkiye ile ilgili politikanın saptanmasında çalışmalar yapılmaktaydı. Kıbrıs Yüksek Komiseri H.G.Adams 20 Ağustos'ta Sömürgeler Bakanı Ellis'e bir rapor gönderdi. Türkiye'nin savaş karşısındaki tavrının Kıbrıs'taki Türk cemaatini ve olayları nasıl etkileyeceği ile ilgiliydi. Rapor özetle; Osmanlı yönetiminin savaşı bir fırsat olarak değerlendireceği yönündeydi. Buna göre Osmanlı Devleti, kaybettiği toprakları geri almak isteyecekti⁴⁸⁴. İngilizler, Eylül 1914'te Osmanlı Devleti'nin Almanlar yanında savaşa katılacağı düşüncesinden hareketle Kıbrıs'ta bazı önlemler için hazırlıklar yapmaya başladı. Yüksek Komiser, 3 Ekim 1914 tarihli yazısında savaş halinde İngiliz Hükümeti'nin tavrının ne olacağını sormakta ve kendi görüşleriyle önerilerini açıklamaktaydı. Yüksek Komiser'e göre; Türkiye Almanların yanında savaşa girdiği takdirde İngiltere'nin Kıbrıs'ı işgali haklı bir durum olacaktı. Dolayısıyla Yüksek Komiser Londra'dan kesin bir cevap beklediğini de ekledi. Beklenen cevap Sömürgeler Bakanlığı'ndan 28-29 Ekim'de Kıbrıs'a gönderildi. Böylece ilhak kararı kesinleşti. Yüksek Komiser, Kıbrıs Türk cemaatine güvence verilmesini istemekteydi. Sömürgeler Bakanı, Yüksek Komiser'e İslam dini ile adadaki dini mal ve mülkün işgal olayından olumsuz etkilenmeyeceği güvencesinin verilebileceğini bildirdi. Bu bağlamda ilk olarak Kıbrıs Türk cemaatinin ileri gelenlerine; ilhaka ilişkin bilgi verildi. Yüksek Komiser, toplantı esnasında Kıbrıs Türk ileri gelenlerine; 1878'den beri olduğu gibi Türk cemaatinin dinî yükümlülüklerine ve müküne saygılı olmaya devam edeceklerine dair

⁴⁸² CO 67/173/3751.

⁴⁸³ CO 67/173/3751.

⁴⁸⁴ CO 67/173/3751.

güvence verdi⁴⁸⁵. Osmanlı Devleti'nin kısa bir süre sonra İngiltere'ye karşı savaşa dâhil olması ile birlikte tutumlar değişti. İngiltere 1878 Kıbrıs Sözleşmesi'nden kaynaklanan yükümlülüklerini hiçe sayarak 5 Kasım 1914'te adayı ilhak etti⁴⁸⁶.

2- Vatandaşlık Kavramının Süreç İçerisinde Uğradığı Değişiklik ve Göçe Etkisi

5 Kasım 1914'te İngiltere ile Türkiye karşı taraflarda savaşa girdi⁴⁸⁷. Kıbrıs adası aynı gün İngiltere tarafından resmen ilhak edildi. İngiltere Kralı'nın "Danışma Konseyi" ile çıkardığı "Kararname" yayınlanmış ve suretleri üç dilde adanın başlıca bölgelerine gönderilmişti. Kral'ın Danışma Konseyi'nden çıkardığı kararname şöyleydi: "*Majesteleri Kraliçe Victoria ve İmparatorluk Majesteleri Sultan arasındaki 4 Haziran 1878 tarihli Savunma İttifakı Konvansiyonu söz konusu konvansiyona 1 Temmuz 1878'de imzalanan Ek ve 14 Ağustos 1878 tarihinde, Majesteleri ile İmparatorluk Majesteleri Sultan adına imzalanan antlaşma hükümleri uyarınca İmparatorluk Majesteleri Sultan Kıbrıs adasını söz konusu Konvansiyon, Ek ile anlaşmada belirtilen hükümler ve şartlar dâhilinde İngiltere'nin idaresine bırakmıştı: Majesteleri ve İmparatorluk Majesteleri Sultan arasında savaş çıkması nedeniyle, söz konusu Konvansiyon, Ek ve anlaşma feshedilmiş olup artık yürürlükten kaldırılmıştır: Burada önceden belirtilmiş olan nedenlerle, adanın yönetimi ve korunması için gereken düzenlemelerin yapılabilmesi, Majesteleri adanın söz konusu ilhak edilmesi ve Majestelerinin Dominyonları arasına katılmasını uygun görmüşlerdir. Şimdi, bu nedenle Majesteleri, Kraliyet Özel Danışma Konseyi'nin tavsiyesi üzerine aşağıdaki emri memnuniyetle yayınlamıştır. Bu şekilde emir verilmiştir ki: belirtilen tarihten başlatılmak üzere ada ilhak edilip Majestelerinin Dominyonları arasına katılacağından, söz konusu ada bu şekilde ilhak edilmiştir; bu kararnamede hiçbir şey, Majestelerinin Kraliyet İmzası ve Mührü ile Kıbrıs Yüksek Komiseri ve Başkomutanı'na verdiği talimatların herhangi birinin ya da Kıbrıs'ı etkileyen Danışma Konseyi'nin yayınladığı herhangi bir Kararname'nin ya da bu gibi talimat ve emirleri ışığında geçen herhangi bir yasa ya da duyurunun Parlamento'nun çıkardığı herhangi bir yasaya aykırı düşmesi halinde, parlamento yasası da Kıbrıs'ı da içine alacak şekilde genişletilir ya da bu tür herhangi bir yasaya dayanılarak çıkartılan herhangi bir emirname ya da düzenleme Kıbrıs'ta da yürürlük kazanır; Majesteleri, bu kararnameyi zaman zaman iptal edilebilir, değiştirebilir, ekleme ya da düzeltmeler yapabilir; bu kararnameye 1914 Danışma Konseyi'yle çıkartılan Kıbrıs (ilhak) Kararnamesi olarak atıf*

⁴⁸⁵ CO 67/174/37893.

⁴⁸⁶ T 160/204/E 3854/7/44.; A History Of The Peace Conference Of Paris, III, Chronology, Notes And Documents, (Ed by:Harold Temperley), London, 1920, s.1.

⁴⁸⁷ CO 67/168/40614.

yapılabilir ve Majestelerinin Devlet Baş Sekreterlerinden Saygıdeğer Lewis Harcourt, bu kararnameye dayanarak aşağıdaki direktifleri vermektedir⁴⁸⁸.

Bu kararnameyle birlikte Kıbrıs Yüksek Komiseri tarafından aşağıdaki bildiri yayınlandı: “Kıbrıs’ta doğmuş ve şimdi Kıbrıs’ta ikâmet eden Osmanlı tebaası İngiliz tebaasına geçmiştir. Şu anda Kıbrıs’ta ikâmet etmekle birlikte, Kıbrıs doğumlu olmayan Osmanlı tebaasına, bu duyurunun ilan edildiği tarihten başlayarak bir yıl içinde Kıbrıs’tan ayrılmasına izin verilmiştir. Bu paragrafta belirtilen Osmanlı tebaası, bir yıllık sürenin sona ermesine kadar adadan ayrılmayanlar, o tarihten başlayarak İngiliz uyruğuna geçmiş sayılacaktır”⁴⁸⁹.

Daha sonra bu duyuruda değişiklik yapıldı. Kıbrıs’ta yerleşik bütün Osmanlı tebaasına İngiliz uyruğu statüsü verildi. Ancak bu yeni duyuruda şöyle bir şart vardı: Osmanlı yurttaşlığını korumak isteyen herhangi bir Osmanlı tebaası, duyuru tarihinden itibaren bir ay içinde Yüksek Komiser’e bu arzusunun yazılı olarak iletmesi halinde, Osmanlı yurttaşlığını korumasına izin verilmekle birlikte, belirli bir tarihte adayı terk etmesi gerekecekti. Ancak “Resident” kelimesinin kesin anlamı konusunda bazı belirsizlikler söz konusuydu. Bu duyurunun hükümleriyle, adayla gerçek ilişkileri olmadığı halde ilhak tarihinde Kıbrıs’ta geçici olarak yerleşmiş olan Suriyeliler ve diğer Osmanlı tebaası, İngiliz yurttaşlığından yararlanmayacaktı⁴⁹⁰.

Kıbrıs’ta yeni bir hukukî durum ortaya çıktı. Türklerin birçoğu ada İngiltere’ye ilhak edilir edilmez Osmanlı uyrukluğunu koruma kararı aldı. İngiltere’ye düşman yabancılar durumuna düştükleri için Kıbrıs’tan ayrılmak zorunda bırakıldılar. Bu yeni durum karşısında İngiliz uyruğunda kalmak ve yaşamak istemeyen Kıbrıs Türklerinden bir kısmı göç etme kararı aldı. Türk cemaatinin sekizde biri yani yaklaşık 8000 kişi Türkiye’ye göç etti. Bu bağlamda adada o dönem Türk nüfusu 60 ile 70 bin arasındaydı⁴⁹¹.

3- Kıbrıs Türklerinin I.Dünya Savaşı Esnasında Yaşadığı Sıkıntılar

Kıbrıs Türk cemaatinin ilhak olayına tepkisini o tarihte İngiliz Sömürge Müsteşarlığı’nda görevli olan Harry Luke şöyle anlatmaktaydı: “O gece, bir nişan töreni için Müftü’nün evinde toplanmış olan Kıbrıs Türk ileri gelenlerine bu haberi duyurmak görevi bana verilmişti. Aslında beklenilmeyen bir haber değildi, bu nedenle verdiğim açıklamayı

⁴⁸⁸ CO 67/175/43181.; London Gazette, 5th November 1914.

⁴⁸⁹ C.W.J.Orr, Cyprus Under British Rule, s.180.

⁴⁹⁰ C.W.J.Orr, Cyprus Under British Rule, s.179-181.

⁴⁹¹ A.C.Gazioğlu, İngiliz Yönetiminde Kıbrıs, s.140. Bkz. 9 nolu dipnot.

vakur tevekkülle karşıladılar"⁴⁹². Adı geçen açıklamanın ertesi günü yani 6 Kasım 1914'te Kıbrıs Türk ileri gelenlerden oluşan bir heyet, Türk cemaati adına, İngiltere'nin Kıbrıs Yüksek Komiseri'ni ziyaret etti. Bu görüşmede; *"statü değişikliğini kabul edildiği ve İngiliz Kralı'na sadakatle bağlı olduğu belirtildi. Yüksek Komiser'in Sömürgeler Bakanı'na gönderdiği 6 Kasım tarihli telgrafta, bu ziyaret esnasında heyetin geçmişte Osmanlı Devleti'ne gösterdiği sempati ve yardıma rağmen İngiltere'ye savaş açan Türk Hükümeti'nin bu hareketinden dolayı üzüntü duydukları"*⁴⁹³ ifade edilmekteydi.

Sömürgeler Bakanı Lewis Harcourt, Yüksek Komiser'e gönderdiği cevapta Kıbrıs Müslümanlarına verilen güvenceden duyduğu memnuniyeti belirtmekteydi. Bu güvence, adanın İngiltere'ye ilhakının adadaki Müslüman ahalinin dini kurumlarına ve mal-mülküne dokunulmayacağı şeklindeydi. Tek yanlı ilhakın açıklanmasından kısa bir süre, sonra 20 Kasım 1914'te Başkadı, Müftü, İrfan ve Şevket beylerden oluşan toplumun ileri gelenleri Yüksek Komiseri ziyaret etti. Sömürgeler Bakanı L.Harcourt'a bir mektup göndererek görüş, istek ve önerilerini sundu. Bu mektupta şöyle denilmekteydi: *"Derin bir esefle öğrendik ki adanın İngiltere'ye ilhakı bildirisinin açıklanmış olmasından yararlanarak ada Rumları, Kıbrıs'ın Yunanistan'da birleşmesi isteklerini yinelemişlerdir. Aydın bir yönetimden yararlanmaya devam edeceğimiz güvence altına alındığı için adanın İngiliz İmparatorluğu'na ilhakını sevinçle karşılamaktayız. Eğer adanın Yunanistan'a verileceğine ilişkin yerli Rum politikacıların kesin inancı gerçekleşirse böyle bir adım 1878'de Kıbrıs'ın İngilizlere devredildiği günden beri Rum ahalinin aksine İngiliz hükümetine karşı derin sadakat göstermiş olan 60.000 Müslüman için tam bir felaket olacaktır. Böyle birşey Müslüman halk için büyük bir felaket getirmesi yanında, İngiliz yönetimi altında moral ve maddi yönden elde ettikleri yararlardan kendilerini yoksun bırakacak ve güvenliklerini kaybetmeleri ile sonuçlanacaktır. Bu nedenle, İngiliz İmparatorluğu ile daimi olarak birleşmiş kalacakları yönünde Kıbrıs Müslümanlarına güvence verilmesine içtenlikle ve alçakgönüllülikle dua etmekteyiz. 1878'den beri İngiliz İmparatorluğu'na gösterilen sadakat dikkate alınırca, bu güvencenin reddedilmesi herhalde düşünülemez. Mütevazı ve alçakgönüllü muti bendeleriniz olmakla iftihar duyan Kıbrıs Kadısı Ali Rifat, Kıbrıs Müftüsü Mehmed Ziyaeddin, Nakib-ül-Eşraf Elhaç Vehid, Evkaf Murahhası Musa İrfan, Ayasofya Camii Din Öğretmeni Müftüzade Hafız Münir, İcra ve Yasama Meclisleri eski üyesi Mehmet Şevket, Merkezi Meclis-i İdare*

⁴⁹² Sir Harry Luke, **Cyprus: A portrait and an Appreciation**, London, 1957, s.85-86.; Harry Luke'un anlattığı nişan töreni daha sonra Evkaf Murahhası olan ve İngiltere Kraliçesi tarafından "Sir" ünvanı da verilecek olan Münir Bey ile Müftü Hacı Hafız Ziyai Efendi'nin kızının nişan töreni idi. A.C.Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs**, s.141.

⁴⁹³ CO 67/179/4973.

üyyesi *Yorgancıbaşızâde Mustafa Sami*⁴⁹⁴ gibi Kıbrıs Türk cemaatinin önde gelen isimlerinden oluşmaktaydı.

I.Dünya Savaşı, Kıbrıs Türkleri için kötü şartlar içinde geçmekteydi. Kıbrıs Türk cemaatinin bazı ileri gelenleri, “*düşmana yardımcı*” oldukları gerekçesiyle, İngilizlerce tutuklanarak Larnaka ve Girne kalelerine hapsedildi⁴⁹⁵. Rumların ve Yunanistan’ın enosis yanlısı kışkırtmalarına ses çıkarmayan İngiliz Sömürge Yönetimi Osmanlı Yönetimi ile ilgisi bulunduğu inandığı kişileri tutuklamaktaydı.

İngiltere, Yunanistan’ın bir hafta içerisinde kendi safında savaşa katılması ve Bulgaristan’a saldırması koşuluyla Kıbrıs’ı, Yunan Hükümeti’ne vermeyi kabul ettiğini bildirdi⁴⁹⁶. 12 Ekim 1915’de Bulgaristan’ın Almanlar yanında savaşa girmesi üzerine İngiliz Hükümeti de Yunanistan’ı kendi tarafında savaşa katılması için daha kararlı bir tutum içerisine girdi. 16 Ekim 1915’te alınan ve aynı gün Atina’daki İngiliz Büyükelçisi’ne bildirilen kararda: “*Sırbistan şimdi Bulgaristan tarafından saldırıya uğradığına göre, eğer, Yunanistan Sırlara yardıma hazır ise bunun karşılığında İngiliz Hükümeti Kıbrıs’ı Yunanistan’a vermeyi teklif etmektedir. Buna ek olarak tabiki, Yunanistan savaş sona erdiğinde sağlanacak tüm avantajlardan da payını alacaktır...Zaman çok önemli olduğu için Yunan Başbakanı Zaimis’e, erken bir yanıt beklediğimizi bildirin*”⁴⁹⁷ ifadeleri kullanılmaktaydı.

Bu kararı İngiltere Başbakanı, Dışişleri Bakanı Edward Grey, Savaş Bakanı Lord Kitchener, Sömürgeler Bakanı Bonar Law, Donanma Bakanı Balfour ve Chamberlain onayladı. Adı geçen öneriyi, Atina Büyükelçisi Elliot, 18 Ekim’de Yunan Başbakanı’na ilettili. Sömürgeler Bakanı Bonar Law da Kıbrıs’taki Yüksek Komiserine, Kıbrıs’ın Yunanistan’a önerildiğini adadaki Rum ileri gelenlerine bildirmesini ve onların da Atina’ya bir heyet göndererek hükümet ve parlamento nezdinde baskı kurmasını önerdi⁴⁹⁸.

⁴⁹⁴ CO 67/179/4973.

⁴⁹⁵ **Kıbrıs Türk İnsan Hakları Komitesi: Kıbrıs Sorunu Kronolojisi**, s.17.

⁴⁹⁶ 1915 güzünün ortalarında, Balkanlar’daki İngiliz-Fransız Makedon Cephesi, Bulgarlar tarafından yoğun baskı altındaydı. Bu cepheye İngiliz ve Fransızların takviyeye ihtiyacı vardı. Yunanistan’da Kralcılar ve Venizelosçular, savaş konusunda görüş ayrılıkları yaşamaktaydı. Elefterios Venizelos’un kurduğu hükümetler, İngilizler yanında savaşa katılmayı istemekteydi. Kral ve onu destekleyen Zaimis Hükümetleri ise Alman yanlısı bir politika takip etmekteydi. Yunan Kralı Konstantin, Alman İmparatoru II.William’ın kız kardeşi Sofia ile evliydi. Kral’ın Almanlarla yakın ilişkisi bulunmaktaydı. Savaşı, Almanların kazanacağına inanan Kral, E.Venizelos’un savaşa girme kararını 1915’te iki kez veto edecekti. 18 Ekim 1915’te Fransızların da teşviki ile İngiltere, Atina’daki büyükelçisi aracılığı ile yeniden Kıbrıs’ı Yunanistan’a devretme teklifinde bulundu. Kral bu öneriyi de kabul etmeyerek Yunanistan’ın İngilizler yanında savaşa katılmasını savaşın sonuna kadar erteletmeyi başardı. Yapılan bu teklif kısa bir süre için geçerli idi. Böylece Zaimis’in başkanlığındaki Yunan Hükümetleri savaşa katılmayı reddederek, Kıbrıs’ın Yunanistan’a verilmesi olasılığını ortadan kaldırmış oldu. **Hansard**, 27 Ekim 1915, (175)/ **Hansard**, 6 Kasım 1915 (1006)/ **Hansard** 15 Kasım 1915 (1614).

⁴⁹⁷ FO 371/2273.

⁴⁹⁸ FO 371/2273.

Kıbrıs Yüksek Komiseri Sir J.Clauson bu önerinin Türk cemaatı üzerinde yaratacağı olumsuz etkileri şimdiden hesaplamak gerektiğini ifade etti. Ona göre; “*Ada Türklerine tam bir İngiliz koruyuculuğu güvencesi verilmeli veya İngiliz egemenliği altındaki bir başka Ege adasına nakledilmeleri*” gündeme getirilebilirdi. Bütün olasılıklar Londra’da değerlendirilirken Yüksek Komisere göre; Kıbrıs Türk cemaatına maddi ve dinsel çıkarlarının korunması konusunda güvence verilebileceği bildirildi. Fakat Atina’dan olumsuz yanıt geldi. 22 Ekim 1915’te, Londra’daki Yunan Büyükelçisi de İngiliz Dışişleri bakanı E.Grey’e resmen olumsuz cevabı bildirdi⁴⁹⁹.

Bu süreçteki gelişmeler adada her iki cemaat açısından da büyük bir heyecana sebebiyet verdi. Rumlar sevinirken Türkler endişeye kapıldı. Hem Evkaf üyesi hem de Yasama Meclisi üyesi olan Musa İrfan Bey Türk cemaatı adına 1 Kasım 1915’de Yüksek Komiser Sir J.Clauson’u ziyaret etti. İngiltere Sömürgeler Bakanı’na gönderilmesi ricasıyla Yüksek Komisere bir yazı verdi. “*Her ne kadar da Kıbrıs Müslümanları en büyük Muhammed ülkesi olan İngiltere’nin ısrarlı ve sürekli sadakatlarına bu şekilde karşılık vereceğine inanmakta güçlük çekiyorlarsa da kendileri için tam bir yıkım ve felaket olacak böyle bir olayı şiddetle protesto etmektedirler. Bu felaketi önlemesini ve Kıbrıs Müslümanlarına merhamet göstermesini, Majeste Kral Hazretleri’nden ve onun Hükümeti’nden istirham ve dua ediyoruz*”⁵⁰⁰ ifadelerini kullanmaktaydı. Kısa bir süre önce Yunanistan’a ilhak edilmiş olan Girit’teki Türklere yapılan zulümden bilgi sahibi olan Kıbrıs Türkleri, aynı kötü duruma düşmekten kaygılanıyordu⁵⁰¹.

Yüksek Komiser Sir J.Clauson, M.İrfan Bey’e ilgili metnin Sömürgeler Bakanı’na iletileceğini söyledi. Sömürgeler Bakanı Kıbrıs’tan aldığı bilgiler doğrultusunda 3 Kasım 1915’te bir cevap verdi: “*Kıbrıs’ın Yunanistan’a verilmesi konusu şimdi ve umarım sonsuza dek kapanmış bulunmaktadır*”⁵⁰². Bundan sonra Kıbrıs Türk cemaatı adına M.İrfan Bey, Sömürgeler Bakanı’na 13 Kasım 1915’te bir mektup gönderdi: “*Kıbrıs’ın Yunanistan’a verilmesi, Müslüman ahalinin kasıtlı bir zulüm ve baskı altına alınmasına neden olacak ve onları göçe zorlayacaktır; Tesalya ve Girit, Yunanistan’a katıldıktan sonra oralarda olup bitenler, Kıbrıs Türklerinin endişesinin yersiz olmadığını kanıtlamaktadır; Kıbrıs’ı terk etmek en büyük Muhammed ülkesi olduğunu ileri süren İngiliz İmparatorluğu’nun tarihinde en kara sayfayı oluşturacaktır; Kıbrıs’ın, İngiliz İmparatorluğu’nun bir parçası olarak kalmasını,*

⁴⁹⁹ FO 371/2273.

⁵⁰⁰ CO 67/179/4973.

⁵⁰¹ Mehmet Hayrettin Midillili, **Girit’in Tarihi ve Kıbrıs**, İstanbul, 1964.; S.R.Sonyel, “*Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı...*”, s.168.

⁵⁰² CO 505/20.

buradaki Müslüman ahalinin İngiliz vatandaşı olmanın sağladığı haklardan yararlanmaya devam etmesini, adanın İngilizlere devredildiği günden bu yana İngiliz Tacı'na karşı gösterdikleri sürekli ve gerçek sadakat adına sizden rica ediyorum"⁵⁰³ Anlaşılacağı üzere Kıbrıs'ı Yunanistan'a verme önerisi tespit edilen kısa süre içerisinde yerine getirilmediği için vazgeçilmiş daha sonra da bir daha gündeme getirilmeyecekti.

4- Yirmi Bin Makedonyalı Müslümanın Kıbrıs'a Yerleştirilmesine Dair Öneriler

I.Dünya Savaşı devam ederken İngiliz Donanması'na bağlı Deniz Yarbayı Pirie-Gordon 1917'nin Nisan'ında Sömürgeler Bakanlığı'na Makedonyalı yirmi bin Müslümanın Kıbrıs'a yerleştirilmesi önerisinde bulundu. Bunun üzerine Yüksek Komiser Sir J.Clauson'un görüşünü aldı⁵⁰⁴. Sir J.Clauson da Bakanlık görevlilerinden M.Fiddes'e 8 Nisan 1917'de bir mektup gönderdi. Pirie-Gordon'dan bahsetti ve onu İslam karşıtı bir insan olarak değerlendirdi. Üzerine vazife olmayan işlere karıştığını, Pirie-Gordon E.Venizelos ile yakın dost olması nedeniyle onun etkisinde kaldığını ileri sürmekteydi⁵⁰⁵.

Yüksek Komiser Sir J.Clauson, "*Türkleri Makedonya'dan Kıbrıs'a göndermek için belli teklifler üzerinde gözlemler*" başlıklı bir rapor gönderdi. Selanik'te üslendirilmiş bulunan askeri kıtalarının Müslümanlardan hoşlanmadığı iddia edilse de aksi görüşte olanlar vardı. Ayrıca Kıbrıs'taki Müslümanlar ajanlık faaliyetinde bulunabilirdi. Kıbrıs'ta var olan sayının artırılması bu sebeple oldukça sakıncalıydı. Ekim 1916'da alınan istihbarat raporları da bu yöneydi. Hatta Türklere karşı alınan önlemlerin artırılması isteniliyordu⁵⁰⁶.

Yüksek Komiser Sir J.Clauson'a göre Kıbrıs'ın; Anadolu, Suriye, Süveyş Kanalı ve Mısır'a coğrafi olarak yakındı. Yirmi bin Müslümanın ada nüfusuna eklenmesi, "*deniz ve askeri kuvvetlerin*" bakış açısından olumsuz sonuçlar doğurabilirdi. Ona göre bu durum adadaki bütün dengeleri alt üst edebilirdi. Türkleri gemilerle Makedonya'dan Kıbrıs'a göndermek, arazi satın alma, ev yapımı masrafları, kuyu kazımı, hayvan, alet, tohum sağlama konularında da sıkıntılara yol açabilirdi. Sir J.Clauson, "*Bu öneri oldukça olumsuz görünüyor*"⁵⁰⁷ diyerek raporuna son verdi. Sömürge Bakanlığı ise şu yorumda bulundu: "*Bu Türklerin Kıbrıs'a yerleştirilmelerine karşı öne sürülen askeri ve bahri itirazları Sir J.Clauson'un abarttığı kanısındayım. Kıbrıs Türkleri olduğu kadar Kıbrıs Rumları da, ada vasıtasıyla düşmana bilgi vermeye veya düşman denizaltılarıyla ilişki kurmaya yeltenebilirler. Bu proje daha çok siyasi nedenlerden ötürü olanaksızdır, çünkü Kıbrıs Rumlarını çileden*

⁵⁰³ CO 67/179/4973.

⁵⁰⁴ CO 67/184/22203.

⁵⁰⁵ CO 67/184/22203.

⁵⁰⁶ CO 67/184/22203.

⁵⁰⁷ CO 67/184/22203.

çıkacaktır”⁵⁰⁸. Sonuç olarak bu projeden vazgeçildi.

5- 1918-1923 Yılları Arasında Rumların Enosis Talepleri ve Kıbrıs Türkleri

Öğretmen-gazeteci M.Remzi Bey 10-11 Aralık 1918’de Kıbrıs Türk cemaatinin önde gelenleri ile birlikte “*Meclis-i Milli*” adında bir kongre topladı. Bu kongre, I.Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devleti’nin parçalanması halinde Kıbrıs Türk cemaatinin birlik ve beraberliğini sağlamayı amaçlıyordu. Kıbrıs Rum cemaatinin enosis isteğine karşı çıkıldı ve adanın Türkiye’ye verilmesini talep eden kararlar alındı⁵⁰⁹. M.Remzi ve Ahmet Raşit beyler savaş sonrası 1919’da “*Doğru Yol*” gazetesini çıkardı⁵¹⁰.

Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından sonra Kıbrıs Rumlarının adadaki enosis faaliyetleri hız kazandı. Bu bağlamda Rum temsilcileri Kilise’nin öncülüğünde İngiltere’ye ziyarette bulundu. 3 Şubat 1919’da İngiltere Sömürgeler Bakanı Lord Milner ile görüşüldü. Rum heyeti bu toplantıda İngiliz Bakana bir metin sundu. İngiltere’nin savaş zaferinin kutlandığı bu metinde Kıbrıs’ın Yunanistan’a verilmesi istenmekteydi. Ayrıca adanın 1914’teki ilhakının umutları artırdığından da bahsedilmekteydi. Lord Milner bu teklifi anlayışla karşıladığını ancak bu konuda kesin bir cevap veremeyeceğini belirtti⁵¹¹.

Lord Milner’in Rum heyetini kabul edip görüşmesi Türk cemaatinin tepkisine neden oldu. Osmanlı Devleti’nin yıkılması ile Türk cemaatinin adadaki tek güvencesi İngiltere idi. Bu sebeple bazı girişimlerde bulunuldu. Bu fikri ileri sürenlerin başında Dr.Mehmet Esat ve Dr.Hüseyin Behiç gelmekteydi. Bu iki aydın “*Türkiye İle Birleşme*” ve “*İlhak*” adlarında siyasi parti kurdular. Türk cemaati arasında “*milletçi*” konuşmalar yapmaktaydılar. Bu eylemler Kıbrıs Sömürge Yönetimi tarafından yakından takip edilmekteydi. Yüksek Komiser Vekili Malcolm Stevenson 26 Nisan 1919’da Sömürgeler Bakanlığı’na gönderdiği bir yazıda; bu milliyetçi girişimlere dikkat çekmekteydi. M.Stevenson’a göre Rumların başlattığı “*Pan-Helenik*” spor gösterilerinin yapıldığı bu dönem içerisinde Türklerle Rumlar arasında çatışmalar çıkmasından endişe edilmekteydi⁵¹².

Kıbrıs Sömürge Yönetimi, adadaki iki cemaat arasında yaşanacak olası çatışmaları önlemek amacıyla Dr.M.Esat ve Dr.H.Behiç beyleri 26 Nisan 1919’da Girne Kalesi’ne

⁵⁰⁸ CO 67/184/22203.

⁵⁰⁹ Fadıl Niyazi Korkut, **Hatıralar**, (yay. haz: Harid Fedai-Mustafa Haşim Altan), Gazimağusa, 2000, s.29-31.

⁵¹⁰ Orhan Turan, **Tarihten Günümüze Kıbrıs Türk Basını (1879-2009)**, Ankara, 2013, s.64.

⁵¹¹ CO 67/191/28343.

⁵¹² CO 67/191/28343.

hapsetti. M.Stevenson 6 Mayıs 1919'da Sömürgeler Bakanlığı'na gönderdiği yazıda; alınan önlemler sonucu adada artık hiçbir tehlike belirtisinin olmadığını belirtmekteydi⁵¹³.

Türk Milli Mücadelesi ile Yunanlılar başarısızlığa uğradı. Bu durum adadaki Rumları da etkiledi. Adanın Yunanistan'a bağlanması fikrinden kısa bir süre için de olsa vazgetiler. Bunun yerine adanın özerkliğini savundular. Aralık 1922'de Rum Ulusal Konseyi adına Sömürgeler Bakanlığı'na Başpiskopos Krillos tarafından bir bildiri iletildi. Enosis gerçekleşinceye değin anayasada yapılacak değişikliklerle, kendilerine geniş özerklik hakları tanınması istenmekteydi. Rumların bu bildirisine Türk cemaati de karşı bir cevap verdi. Yasama Meclisi Üyesi Dr.Eyyüp Bey hemen faaliyete geçti. Türk köylerinden ve cemaati temsilen imza topladı ve Yüksek Komiser'e yazılı başvuruda bulundu. Burada Türk cemaatinin Kıbrıs'ın tekrar Türkiye'ye verilmesi veya 1914'te yer alan tek taraflı İngiliz işgali öncesindeki statüye dönülmesi temennisinde bulundu⁵¹⁴.

İngiliz Hükümeti adına Sömürgeler Bakanlığı Müsteşar Vekili C.H.Hart Davis, 6 Şubat 1923'te Rumların bildirisine cevap verdi. Yazıda öne sürülen özerk yönetim uygulamasının kabul edilmesi olanağının bulunmadığını bildirdi. Kıbrıs'ın henüz böyle bir "*siyasi olgunluğa*" hazır olmadığı ileri sürüldü. Rumlar bu cevap karşısında yeniden Kilise'nin öncülüğünde faaliyete geçerek yeni bir bildiri hazırladı ve Sömürgeler Bakanlığı'na ilettiler. Enosis talebi ile ilgili çabalar sonuç vermedi. Bu bağlamda son cevap Sömürgeler Bakanlığı Müsteşarı tarafından 14 Ağustos 1923'teki bildiriyle verildi: "*1915'teki Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için yapılan teklifin tamamıyla ortadan kalktığı*"⁵¹⁵ vurgulandı.

⁵¹³ CO 67/191/31495.

⁵¹⁴ G.Hill, **History of Cyprus**, IV, s.537.

⁵¹⁵ Costas P.Kyrris, **History of Cyprus**, Nicosia, 1985, s.329.

IV.BÖLÜM

LOZAN ANTLAŞMASI'NIN İMZALANMASI VE KIBRIS'TAN YAPILAN GÖÇLER (1923-1945)

A- LOZAN ANTLAŞMASI'NDA KIBRIS

1- Kıbrıs ile İlgili Maddeler

I.Dünya Savaşı insanlığın başına gelen en büyük felaketlerden biriydi. Can ve mal kaybı büyüktü. Savaştan sonra ekonomik buhran bütün dünyayı etkisi altına almıştı. Dört yıl süren bu büyük mücadelenin sonuçları dikkate alındığından kazananı yoktu. Savaş sonrası imzalanan barış antlaşmaları dünyaya barışı getirmekten uzak kalmıştı. Bu yüzden Lozan Barış Antlaşması dışında I.Dünya Savaşı sonrası imzalanan antlaşmalar sistemi, “barışa son veren barış” olarak adlandırıldı⁵¹⁶.

Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti tarafından imzalandıktan sonra işgaller başladı. Türk milleti bütün bu olumsuzluklara tepki gösterdi. İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunanistan tarafından işgalinden sonra ise Türklerin tavrı daha da sertleşti. Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra işgalciler Anadolu'da umduklarını bulamadılar. Osmanlı'ya imzalatılan Sevr'i Ankara Hükümeti'ne de kabul ettirmek istediler. Bu amaç ile Anadolu'daki işgalci Yunan orduları Ankara üzerine sevk edildi. Türkler 26 Ağustos 1922'de düzenledikleri Büyük Taarruz, Başkumandanlık Savaşı ile İzmir'e doğru ilerledi. Hedef bütün ülkenin kurtarılması idi⁵¹⁷. Mudanya Mütarekesi'nin imzasından sonra Lozan görüşmeleri başladı ve 24 Temmuz 1923'te antlaşma imzalandı⁵¹⁸.

Lozan Antlaşması'nın 16, 20 ve 21. maddeleri Kıbrıs'a ilişkin düzenlemeleri içermekteydi. Buna göre⁵¹⁹:

Madde 16: Türkiye işbu muahdede musarrah hudutlar haricinde kâin bilcümle arazi üzerinde ve bu araziye müteallik ve kezalik işbu Muahede ile üzerlerinde kendi hakkı hâkimiyeti tanınmış olan adalardan gayri cezireler üzerinde- ki bu arazi ve cezirelerin mukadderatı alâkadarlar tarafından tayin edilmiş ve edilecektir- her ne mahiyette olursa olsun haiz olduğu bilcümle hukuk ve müstenidatından feragat ettiğini beyan eyler.

İşbu maddenin ahkâmı mücaveret münasebetile Türkiye ile hem hudut memleketler arasında takarrür etmiş veya edecek olan ahkâmı hususiyeyi ihlâl etmez.

⁵¹⁶ David Fromkin, **Barışa Son Veren Barış, Modern Orta Doğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922**, (Çev: Mehmet Harmancı), İstanbul, 1993, s.18.

⁵¹⁷ Sevtap Demirci, **Belgelerle Lozan, Taktik-Stratejik-Diplomatik Mücadele 1922-1923**, (Çev: Mehmet Morali), İstanbul, 2011, s.17-27.

⁵¹⁸ CO 926/718.

⁵¹⁹ **Düstur**, III/5, İstanbul, 1931, s.27-29.; CO 926/718.

Madde 20: Türkiye, Britanya Hükümeti tarafından Kıbrıs'ın 5 teşrinisanı 1914 de ilân olunan ilhakını tanıdığını beyan eder.

Madde 21: 5 Teşrinisanî 1914 tarihinde Kıbrıs adasında mütemekkin olan Türk tebaası kanunu mahallinin tayin ettiği şerait dairesinde İngiltere tabiiyetini iktisap ve bu yüzden Türk tabiiyetini zayi edeceklerdir. Maahaza işbu Muahedenamenin mevkii mer'iyete vaz'ından itibaren iki senelik bir müddet zarfında Türk tabiiyetini ihtiyar edebileceklerdir; bu takdirde hakkı hıyarlarını istimal ettikleri tarihi takip eden on iki ay zarfında Kıbrıs adasını terk etmeğe mecbur olacaklardır.

İşbu Muahedenamenin mevkii mer'iyete vaz'ı tarihinde Kıbrıs adasında mütemekkin olup ta kanunu mahallinin tayin ettiği şerait dairesinde vukubulan müracat üzerine tarihi mezkûrda İngiltere tabiiyetini ihraz etmiş veya etmek üzere bulunmuş olan Türk tebaası dahi bundan dolayı Türk tabiiyetini zayi edeceklerdir.

Şurası mukarrerdir ki Kıbrıs Hükümeti, Türkiye Hükümetinin muvafakati olmaksızın Türk tabiiyetinden başka bir tabiiyet ihraz etmiş olan kimselere İngiltere tabiiyetini teffizden imtina etmek salâhiyetini haiz olacaktır.

Bu bağlamda 16.Madde⁵²⁰ ile Türkiye'nin Kıbrıs adası üzerindeki haklarından vazgeçtiği, 20.Madde ile de 5 Kasım 1914'te İngiltere'nin Kıbrıs'ı ilhakını tanıdığını kabul etmekteydi. Antlaşmanın 21.Maddesi adadaki Türk nüfusunun geleceği açısından çok önemliydi. Türkler yerel yasanın belirlediği koşullara göre İngiltere uyruğuna geçecek ve böylece Türk uyruğunu yitirecekti. Bununla birlikte bu Türkler isterlerse iki yıl içerisinde Türk uyruğuna geçebilecekti. Buna karar veren kişiler, resmi muameleler başladıktan sonra ki on iki ay içinde adayı terk edecekti. Kısaca antlaşma Kıbrıslı Türklere iki seçenek sundu. Ya İngiliz uyruğunu ya da Türk uyruğunu seçmekten başka çareleri yoktu. Lozan Antlaşması ile resmi olarak İngiliz toprağı haline getirilen Kıbrıs'ın bu tarihten sonra Türkiye ile hukuki bağları sona erdi. Yeni kurulan Türk Devleti Lozan Antlaşması ile Kıbrıs'tan vazgeçti. Kıbrıs adasının olumsuz iklim koşulları ve Kıbrıs Türklerine yönelik artan misyonerlik faaliyetleri Kıbrıslı Türkleri savunmasız bir durumda bıraktı ve adadan göçe zorladı.

⁵²⁰ Lozan Antlaşması'nın 16. Maddesi'nde Türkiye'nin sıfatlarından, haklarından ve egemenliğinden vazgeçtiği topraklar ve adaların gelecekte ilgililerce düzenlenecek durumlarının, Türkiye ile sınırdaş olan ülkeler arasında özel komşuluk durumları yüzünden kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan özel hükümlere halel getirmeyeceği yazıldı. Böylece Türkiye 16. Madde ile "Lozan Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra, sözü edilen ilgililerden biri olarak diğer adalarla birlikte olarak Kıbrıs'ın geleceği konusunda söz hakkına sahip olacağını saklı tutmuştur" (Seha L.Meray, **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler, III-II**, Ankara, 1969, s.7.; Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, Özer Eskiuyurt, **Kıbrıs Sorunu**, İstanbul, 1975, s.5-7).

2- Adanın Sömürge İlan Edilmesi

Kıbrıs Rum Cemaatı 3 Haziran 1923'te ulusal bir kurultay düzenledi. Sömürgeler Bakanı'na gönderilmek üzere önergeler hazırlandı. Bakan, onlara Müsteşarı H.J.Read aracılığıyla 14 Ağustos 1923'te yanıt verdi. Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi sorununun “*sona ermiş sayılması gerektiğini*”⁵²¹ vurguladı.

İngiliz Hükümeti'nden Rumlar olumlu yanıt alamadı. 1924 Ocak'ında İngiltere İşçi Partisi'nin iktidara gelmesi Rumları sevindirdi ve enosis ümitlerini artırdı. Yeni Başbakan Ramsay Macdonald Kıbrıs ile ilgili 14 Nisan 1924'te bir açıklama yaptı. Buna göre Kıbrıs'ın konumu ile ilgili değişikliğe gidilmeyecekti. Bu karar üzerine Rumların enosis ümidi zayıflamaya başladı⁵²². Buna rağmen yine de Kıbrıs'ın yönetiminde 10 Mart 1925'te değişikliğe gidildi. Aynı gün çıkarılan bir “*Kraliyet Beratı*”yla, ada bir İngiliz sömürgesi haline geldi⁵²³. Böylece, adanın 5 Kasım 1914'ten beri askıda bulunan statüsü bir karara bağlanmış oldu. Bu tarihten sonra Kıbrıs'ı Vali yönetmeye başladı. Bu tarihten önce ise hatırlanacağı üzere ada Yüksek Komiserler tarafından idare edilmekteydi.

B- KIBRIS'TAN TÜRKİYE'YE GÖÇLER

1- Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs Politikası ve Göçler

Kıbrıs Türk cemaatı ileri gelenleri tarafından Lozan'da alınan karar “*sessizlik*” içinde kabul edildi. Örneğin Avukat Mithat Bey 4 Ağustos 1923'te “*Hakikat*” gazetesinde, Türklerin onurlu bir barış antlaşmasını imzalamalarından ötürü memnuniyet duyduklarını ifade etmekteydi. Fakat aynı zamanda adanın statüsünden dolayı üzüntü duydukları vurgulanmaktaydı⁵²⁴.

Türkiye Cumhuriyeti adada yaşayan Türklerin durumunu yakından takip ediyordu. Lozan Antlaşması'nın 21.Maddesi doğrultusunda 1925'te Larnaka'da Türkiye Konsoloslğu açıldı⁵²⁵. Lozan Antlaşması'nın 21.Maddesi uyarınca Türkiye'ye göç etme hakkını kullanan Türklere bu Konsolosluk yardımcı oldu. 1927'de kapandı. 1928 ortalarında yeniden açıldı. Artık Konsolosluk sadece göç işi ile de ilgilenmedi. Konsolosluk makamına da yeniden Ali Asaf (Güvenir) Bey atandı. Onun “*dinamik kişiliği*” ile yükseköğrenime gidecek gençlere yardımcı olundu. Dernek ve cemiyetlerin faaliyetleri desteklendi. Milli günlerin kutlanmasına

⁵²¹ FO 371/10222/37447/1924

⁵²² G.Hill, *History of Cyprus*, IV, s.540.

⁵²³ *Cyprus Gazette*, (extraordinary), S.No:1.

⁵²⁴ *Hakikat*, 4 Ağustos 1923.

⁵²⁵ Türkiye Cumhuriyeti Konsoloslğu hakkında daha geniş bilgi “*Türkiye Cumhuriyeti Konsoloslğu'nun Açılması*” başlığı adı altında ele alındı.

ön ayak oldu. En önemlisi Kıbrıs'ta Türk cemaatının zaten yoğun bir şekilde ilgi gösterdiği Atatürk inkılabları yaygınlaştı⁵²⁶.

Kıbrıs Türk cemaatının Türkiye'ye göç etmesinin bu Konsolosluk aracılığı ile teşvik edildiği iddia edildi. Kıbrıs konusunda yazılan bazı kaynaklarda yoğun olarak yer aldı⁵²⁷. İngiliz Hükümeti ise Türk cemaatının adadaki siyasal varlığını Rum cemaatine karşı gerekli gördüğü için Türklerin göçüne sıcak bakmamaktaydı. Hatta göç konusunda Kıbrıs Türk cemaati de ikiye bölündü. Bir grup göçü desteklerken diğer bir grup adadaki Türk mevcudiyetinin korunmasını ileri sürerek karşı çıktı⁵²⁸. Ancak 1930'da Konsolos A.Asaf Bey de Kıbrıs basınında⁵²⁹ çıkan "göçü teşvik" iddialarını kabul etmedi⁵³⁰.

2 Aralık 1924'te Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal imzalı bir kararname yayınlandı. "Lozan Barış Adlaşması gereğince Kıbrıslıların mübadeleye tabi olmamaları gerekmekte ise de vicdani nedenlerle, zorunluluktan memleketlerini terk ederek Türkiye'ye iltica eden Kıbrıslıların iskânı hakkında Mübadele, İmar ve İskân Kanunu'nda bir kayıt bulunmamasına rağmen 2 Aralık 1924 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında mülteciler hakkında yürürlükte olan talimatnameye bağlı olarak işlem yapılmasının onaylandığı"⁵³¹ ifadelerine yer verilmişti. Dönemin şartları dikkate alındığında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti bu konuda teşvikten ziyade daha çok yardım boyutuyla ilgilenmekteydi.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra Kıbrıs Türk cemaatının ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda her türlü yardım aldığı devlet yine Türkiye idi. Adada eğitim-öğretim kurumlarında görev yapmak üzere Kâzım Nami (Duru) (1925), İsmail Hikmet (Ertaylan) (1933), Turgut Sarıca (1935) gibi milliyetçi eğitimcilerin gönderilmesi aslında Türkiye'nin Kıbrıs Türk cemaatının Türkiye'ye olan bağlılığını bilerek buna göre bir eğitim politikası içine girdiğini göstermekteydi. Üniversite eğitimi için de aynı yaklaşımı sergilemekteydi. Türkiye, Kıbrıs'taki Türk okullarına her zaman yönetici ve öğretmen göndermeye devam etti. Aynı zamanda Kıbrıs'tan yükseköğrenim için gelen gençleri kabul

⁵²⁶ Reşat Akar, *Atatürkçü Kıbrıs Türkleri*, İstanbul, 1981, s.113-135.

⁵²⁷ Ahmet An, *Dinsel Toplumdan Ulusal Topluma Geçiş Süreci ve Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması*, Lefkoşa, 1997, s.75-76.; Bülent Evre, *Kıbrıs Türk Milliyetçiliği: Oluşumu ve Gelişimi*, Lefkoşa, 2004, s.62.

⁵²⁸ B.Evre, *Kıbrıs Türk Milliyetçiliği*, s.62.

⁵²⁹ Örneğin *Hakikat* ve *Birlik* gazeteleri.

⁵³⁰ A.Asaf Bey bu konuda "Söz" gazetesine bir demeç vermiş ve şunları söylemişti: "Muhacerat meselesi hakkındaki vaziyet o kadar sarihtir ki, bu hususta yeni izahat ve tafsilat itasını zayi addediyorum. Lozan Muahedesi mucibince, Kıbrıs Türklerine bir hakk-ı hiyâr verilmiştir. Biz bu hususta, bize müracaat edenlerin lazım gelen muameleyi resmîyelerini yapmakla meşgul olduk. Hariçteki cereyanlar, leh ve aleyhte söylenen sözler ve gazetelerin neşriyatı bizi alakadar etmemiştir. Biz o münakaşalardan uzak durduk. Halk serbestçe haklarını istimal etmiştir. Bu babda tarafımızdan ima tarikiyle olsun kimsenin teşvik edilmediğini temin ederim. Kimsenin evini yıkmakta, harmanını dağıtmakta bizim için hiçbir menfaat mevcut değildir. Yalnız haklarını istimal ederek, memleketime hicret eden muhtaç arkadaşlarımıza muavenet temin edilmesini, sefaletten kurtarılmasını hükümetimden istirham eylerim...." (Söz, 4 Aralık 1930).

⁵³¹ *BCA*, 030.18.01.01/ 012.58.18, 2.

etmeye de devam etti. Türkiye ile Kıbrıs Türkleri arasında eğitimli eleman konusunda yakın bir ilişkinin sürdüğünden söz etmek mümkündür⁵³².

Sadece eğitim öğretim alanında değil, toplumsal ve kültürel alanlarda da Kıbrıs Türk cemaati ile Türkiye arasındaki bağlar devam etti. 1920'li yıllardan itibaren tiyatro toplulukları, ses sanatçıları ve futbol takımları adayı ziyaret etmekteydi. Örneğin, Nisan 1929'da Darülbedâi oyuncularını Mersin üzerinden adaya geldi. Magosa, Lefkoşa, Limasol ve Larnaka'da tiyatro gösterileri sundu. Yine "Seyhan Futbol Takımı"na mensup Adanalı futbolcular 1932'de Kıbrıs'a gelerek "Lefkoşa Türk Futbol" takımı ile bir maç yaptı. Türkiye'nin "Büyük Tayyare Piyangosu" da 1920'li yıllardan itibaren Kıbrıs'ta satılmaya başlandı. Atatürk döneminde Türkiye ile Kıbrıs Türk cemaati arasında bu gibi çok sayıda kültürel, toplumsal ve sportif faaliyetler söz konusu oldu⁵³³.

Yeni kurulan cumhuriyette Mustafa Kemal Paşa tarafından hayata geçirilen "Harf, Medeni Kanun, Kıyafet, Soyadı" devrimleri Kıbrıs Türk cemaati tarafından da hiçbir zorlama olmaksızın benimsendi⁵³⁴. Bu inkılaplar yasal düzenlemesi İngiliz yönetimi tarafından yapılmadığı için ilk başlarda kendiliğinden uygulanmaya başlandı. Zamanla inkılaplar için yasal düzenlemeye gidilmesi için girişimlerde bulunuldu. Örneğin 1930'da Türk cemaatından gelen yoğun talep üzerine Türkiye'de 1 Kasım 1928'de kabul edilen yeni Türkçe harflerin resmi olarak dairelerde uygulanması için İngiliz Sömürge Yönetimi'ne başvuruldu. Türk ileri gelenlerinden oluşacak bir Komisyon kurulması kararlaştırıldı. Nisan 1930'da Hükümete bir rapor hazırlandı. Yeni Türk harflerinin Türk memurlar tarafından Haziran'a kadar öğrenilmesi; köy muhtar ve azaları ile imamların da bu süre içinde yeni harfleri öğrenmeleri; hükümete yapılacak her türlü Türkçe müracaatların 1931'den itibaren yeni harflerle yapılması; Türk öğretmenlerin de okullar kapandıktan sonra halka yeni harflerle ilgili ders verilmesi teklif edildi⁵³⁵.

Aslında Atatürk döneminde Kıbrıs Türk cemaatının Türkiye'ye olan ilgisi, Türkiye tarafından da dikkatle takip edildi. Buna uygun bir politika benimsendi. Kıbrıs Türk cemaati açısından İngiltere'nin Lozan Antlaşması sonrası uygulamaya başladığı kontrol politikası tepki çekti. Özellikle Yasama Meclisi üyeliği ve Evkaf Dairesi Müdürlüğü⁵³⁶ gibi önemli

⁵³² BCA 490.01.1197.196.1.; BCA 180.09.6.31.7.; BCA 180.09.45.232.29.

⁵³³ Sabahattin İsmail, Ergin Birinci, **Atatürk Döneminde Türkiye-Kıbrıs İlişkileri 1919-1938**, İstanbul, 1989, s.143-162.

⁵³⁴ Erdal Yurdakul, **Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılaplarının Kıbrıs'ta Uygulanması**, Ankara, 2002, s.101.

⁵³⁵ **Cumhuriyet**, 19 Nisan 1930, S.No: 2138.

⁵³⁶ Evkaf Dairesi ise Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı fethettiği 1571'den sonra adada kurulan vakıflara ait taşınır-taşınmaz mallar, başkent Lefkoşa'da oluşturulan Evkaf Dairesi tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Evkaf Dairesi, İngiltere'nin adayı Osmanlı Devleti'nden kiraladığı 1878'te yapılan antlaşma uyarınca, 1925'e kadar biri İngiliz yönetimi diğeri Osmanlı Devleti Şeyhülislamlığı tarafından tayin edilen iki müdür tarafından

makam ve mevkilere İngilizlerin kendi politikalarına yakın kişileri seçtirme eğiliminde olması Türk cemaati içinde kabul görmedi. Kıbrıs Türk cemaatından M.Necati (Özkan)⁵³⁷, Mehmet Remzi (Okan)⁵³⁸ gibi kişiler Sömürge Yönetimi'ne karşı Türk cemaatının yeni Türkiye Cumhuriyeti ile olan ilişkilerinin güçlenmesini arzu etmekteydi. Kıbrıs Türk cemaatının tabanının da arzusu bu yönde idi.

M.Necati Bey ise politik olarak İngiliz yönetimi ile mücadeleye başladı. Kendisini Atatürk Türkiye'sindeki gelişmelere adanmış bir Atatürkçü idi. M.Necati Bey 15 Ekim 1930'da yapılan Yasama Meclisi seçimlerinde İngilizlerin desteklediği Mehmet Münir Bey'e karşı aday oldu. Lefkoşa-Girne Milletvekilliği'ni kazandı. M.Necati Bey aynı zamanda 1 Mayıs 1931'de kendi evinde Kıbrıs Türk toplumunun önde gelen aydınları ile "*Milli Kongre*"yi topladı. Kıbrıs Türk cemaatının "*Lise, Müftülük, Şeriye Mahkemeleri, Evkafın yönetimi*" gibi konularda ihtiyaçlarını ve isteklerini ele aldı⁵³⁹. M.Necati Bey o dönemde

yönetilmiştir. Tabii Evkaf Dairesi Müdürlüğü'ne Osmanlı Devleti Şeyhülislamlığı tarafından atanan kişinin onayına izin verip vermemek İngiliz yönetiminin tasarrufundadır. İngiliz yönetimi, 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile adanın egemenliğini devraldıktan sonra, 1904'de Osmanlı Devleti tarafından atanan ve kendisi tarafından onaylanan Musa İrfan Bey'in 1925'te ölümü üzerine boşalan bu makama, daha önce Defterdarlık Dairesi'nde Muhasip Yardımcısı olarak görev yapan avukat Mehmet Münir'i atamıştır. 1928'de ise Evkaf Dairesi bir hükümet dairesi haline getirilerek, başında bulunan biri İngiliz diğeri Kıbrıslı Türk iki müdür, doğrudan İngiliz yönetimi tarafından atanmaya başlamıştır. Ahmet Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs**, s.197-198.

⁵³⁷ M.Necati Özkan, 1899'da Lefkoşa'da dünyaya geldi. Lefkoşa Türk Lisesi'nden mezun olduktan sonra meslek hayatına aynı lisede öğretmen olarak başlayan M.Necati Bey daha sonra ticaret hayatına atıldı. Kıbrıs Türk cemaatının ekonomik olarak kalkınmasına önem veren M.Necati Bey; sigara fabrikası, inşaat malzemeleri, mermer ve mozaik fabrikası, turizm ve seyahat acenteliği gibi birçok ticari faaliyette bulundu. 1926'da Lefkoşa Belediye Meclisi Üyeliği'ne seçilerek politikaya atıldı. 1930'da Yasama Meclisi'nin 3 Türk üyeliğinden biri olan Lefkoşa-Girne Milletvekilliği'ni kazandı. 1931'de adada çıkan Rum İsyanı nedeniyle Yasama Meclisi'nin feshedilmesi sonrası da Kıbrıs Türk cemaatının politik hayatından kopmayan M.Necati Bey, 1949'da "*İstiklal*" gazetesini yayınladı. 1950'de "*Kıbrıs Türk Birliği İstiklal Partisi*"ni kurdu. M.Necati Bey, 1970'de vefat etti. Ergin Birinci, **M.Necati Özkan (1899- 1970), I- IV**, Lefkoşa, 1997-2001, s.14-17.

⁵³⁸ Mehmet Remzi Okan 1885'te Kaleburnu köyünde doğdu. Rüşdiye'yi bitirdikten sonra öğretmenlik yapmaya başladı. 1914'te Sarayönü Erkek Okulu'na başöğretmen oldu. I.Dünya Savaşı sonrası "*Meclis- Milli*" isimli kongrenin toplanmasına öncülük edenlerden birisiydi. 1915'ten beri adada Türk gazetesi yayımlanmadığı için önce 1919'da Ahmet Raşit ile "*Doğruyol*" gazetesini çıkardı. Bu gazetenin kapanması üzerine ise 1921'de tek başına "*Söz*" gazetesini yayınlamaya başladı. M.Remzi Bey yayımladığı gazete ile Anadolu'daki Milli Mücadele'ye manen destek olduğu gibi maddi olarak da düzenlenen kampanyalar ile Türkiye'ye para ve yardım gönderilmesini sağladı. M.Remzi Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni büyük bir takdir ve hayranlıkla takip ederek gazetesinde hemen hemen her gün haberler yaptı. Kıbrıs Türk cemaatının ileri gelenlerinden biri olarak yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçekleştirilen inkılabları da büyük bir ilgi ile takip etti. Kıbrıs'ta gazetesini Latin alfabesi ile çıkaran ilk gazeteci oldu. Bu konuda Türkiye'den de maddi ve manevi olarak yardım gördü. Türk Milli Mücadelesi aleyhine faaliyette buldukları için Türkiye'den sınır dışı edilen "*Yüzellilikler*"den "*İngiliz Muhipleri Cemiyeti*" kurucusu Sait Molla'nın Kıbrıs'a sürgün edilmesi sonrası bu kararı protesto etti. Sait Molla'ya "*Yunan Casusu*" diyen M.Remzi Bey bu nedenle 1926 yılında İngiliz mahkemesi tarafından iki ay hapis cezasına çarptırıldı. Gazetesi de bu olay nedeniyle bir süre yayımlanmayan M.Remzi Bey, 1931 Rum İsyanı sonrası adada her türlü basın-yayın faaliyetlerinin İngiliz yönetimi tarafından yasaklanmasından ardından yayıncılık hayatından çekildi. 1941'de yakalandığı hastalıktan dolayı Türkiye'ye tedavi için gitti. M.Remzi Bey, 22 Ocak 1942'de İstanbul'da hayatını kaybetti. Dönemin şartlarının uygun olmamasından dolayı cenazesi Kıbrıs'a gönderilmeyip, Edirnekapı Mezarlığı'na defnedildi. Neriman Cahit, "*Onlar Kıbrıs'ın-ilk Kadın Gazetecileridir*", **Yenidüzen**, Yenidüzen Sanat, 28 Kasım 2009.

⁵³⁹ S.İsmail, E.Birinci, **Kıbrıs Türkünün Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre**, s. 483.

Mustafa Kemal Atatürk ile tanışma fırsatı buldu. Kıbrıs Türk cemaatine Atatürk sevgisi aşlamaya çalışan bir aydın oldu. Yenilikçi ve “*Halkçı*”⁵⁴⁰ kimliği ile Türk cemaati içerisinde tanınan bu kişiler halkın haklı taleplerinin de sözcüsüydüler. İngiliz yönetimi nezdinde Osmanlı kimliğinden arınmış olarak Türkiye Cumhuriyeti’nde gerçekleşen devrimlerin kabul edilmesini ve Türk kimliğinin benimsenmesini istemekteydiler⁵⁴¹.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra Larnaka’ya atanan A.Asaf Bey’in Konsolos olarak seçimi de bu sebeple oldukça anlamlıydı. Türk Konsolosluğu özellikle Atatürk inkılâplarının adada güçlenmesi açısından da önemli rol oynadı. Kıbrıs Türkleri her yıl 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı’nı Türk Konsolosu ile birlikte kutladı. Türk Konsolosu’nun bu kesimler ile yakın ilişkisi Sömürge Yönetimini tedirgin etti. Örneğin 10 Nisan 1935’te Kıbrıs Valisi Richard Palmer; Atatürkçülerin, Türk Konsolosluğu’ndan güç aldığından yakınmaktaydı. Yine aynı yıl Türk Konsolosluğu’nun Larnaka’dan Lefkoşa’ya taşınma isteğini belirtmesi Vali R.Palmer’i tedirgin etmiş ve Konsolosluğun bu isteğine uzun bir süre olumlu cevap verilmemişti⁵⁴².

Türk donanmasına ait Hamidiye zırhlısının 20-22 Haziran 1938’de Magosa’ya yaptığı ziyaret Türk cemaati tarafından coşkuyla karşılandı. Diğer yandan “*Söz*” ve “*Ses*”⁵⁴³ gazetelerinin izlediği yayın politikası Sömürge Yönetimi’nde büyük rahatsızlık yarattı. Dönemin Valisi R.Palmer 30 Haziran 1938’de Ankara’daki İngiliz Büyükelçisi Percy Loraine’e “*gizli ve kişiye özel*” bir yazı gönderdi: Bu gazeteler ve bazı yazarlar Türkiye için “*Anavatan*”, Cumhurbaşkanı için “*Atatürk’ümüz*” ifadelerini kullanmaktaydı. İstanbul’da yayımlanan “*Cumhuriyet*” gazetesi de Kıbrıs’taki milliyetçilere destek olmaktaydı⁵⁴⁴.

R.Palmer konunun Türkiye Dışişleri Bakanlığı ile görüşülmesini ve “*Cumhuriyet*” gazetesinin Kıbrıs’ta okunmasının engellenmesini talep etti. Bürokratik süreçte “*İcraat Meclis*”inde konunun görüşülmesi gerekiyordu. Burası bir danışma kurulu gibi faaliyet göstermekteydi. R.Palmer şayet Türk Hükümeti ile temas kurulursa herhangi bir önleme gerek kalmadan sorunun çözülebileceğine de dikkat çekmekteydi⁵⁴⁵.

⁵⁴⁰ Atatürk ve Türk milliyetçiliği akımına öncülük eden grup.

⁵⁴¹ A.Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs (1878- 1952) Enosis Çemberinde Türkler**, s.200.

⁵⁴² CO 67/262- 2, 10 April 1935.

⁵⁴³ **Ses** gazetesi Hasan Asım İzzet tarafından 29 Nisan 1935’te yayımlanmaya başladı. Bu gazetelerde bir yandan Türk milliyetçiliğini teşvik eden yayımlar yapılırken, diğer yandan da genel olarak İngiliz İmparatorluğu’na eleştiriler yönelten yazılar yayımlanmaktadı. Örneğin, 4 Ağustos 1938 tarihli **Söz** gazetesinde İngiltere’nin Filistin politikasını eleştiren ve “*Filistin’deki Arap davasını*” destekleyen yazılar çıkmıştır. Her iki gazetede, 20-22 Haziran 1938’de Magosa Limanı’nı ziyaret edecek olan Türk donanmasındaki Hamidiye Zırhlısı’nın ziyareti öncesinde İngiliz yönetimi tarafından 3 Haziran 1938’den başlamak üzere sansüre tabi tutulmuştur. **Söz**, 4 Ağustos 1938.

⁵⁴⁴ FO 371 / 21935/3261, 30 June 1938.

⁵⁴⁵ FO 371 /21935/3261, 30 June 1938.

Türkiye, Kıbrıs konusunu Lozan'da kesin bir karara bağlamakla birlikte iki nedenden dolayı ilişkisini kesmedi. Birincisi adadaki Türk varlığı ikincisi ise adanın Türkiye ile olan coğrafi yakınlığı, yani stratejik önemi idi. Dolayısıyla Lozan Antlaşması sonrası yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile Kıbrıs Türk toplumu arasındaki siyasi, kültürel ve toplumsal bağ hiç kopmayarak devam etti. İki toplum arasındaki ilişki sadece Kıbrıs Türk toplumu açısından değil Türkiye Cumhuriyeti açısından da önemliydi. Atatürk'ün yürüttüğü dış politikada siyasi olarak da ada konusunda ince bir politika takip edilmişti. Türkiye Cumhuriyeti'nin açtığı Türk Konsoloslugu da adada Kıbrıs Türk cemaatinin Türkiye ile olan siyasi bağının devam etmesi bakımından önemli bir işlev üstlenmişti. Bu durum zamanla İngiliz yönetimini rahatsız etse de toplumsal dinamiklerin önüne geçilememiş ve Kıbrıs Türk toplumunda var olan Türkiye sevgisini engelleme girişimleri başarılı olamamıştı. 1923'ten 1938'e kadarki dönemde Türkiye, Kıbrıs'ı ve Türk toplumunu yakından izledi. Ancak bunu Türk-İngiliz ilişkilerinin genel seyrinde tutmaya gayret gösterdi. Öte yandan Kıbrıs Türk cemaati, Türkiye'deki devrimlere karşı son derece olumlu bir yaklaşım sergiledi ve Türk varlığını adada devam ettirdi.

2- Türkiye Cumhuriyeti Konsolosluginun Kıbrıs'ta Açılması

Yukarıda da kısmen bahsedildiği üzere Kıbrıs'ta Türkiye Cumhuriyeti'nin Konsoloslugu'nun açılması bir gelişmeydi. Bunu biraz daha genişletmemiz konumuz açısından faydalı olacaktır. Kıbrıs'a Türkiye'den Konsolos gönderileceği haberi Türkler arasında sevince neden olmuştu. Kıbrıs basınında konu ile ilgili haberler ve yorumlar yayımlandı. "*Hakikat*" gazetesi "*Şehbenderimiz Geliyor*"⁵⁴⁶ başlığıyla haberi okuyucularına duyurdu. Kıbrıs'tan Türkiye'ye Türk göçünün düzenli bir şekilde gerçekleştirilebilmesinde önemli rolü olan ilk konsolos A.Asaf Bey 24 Haziran 1925'de Larnaka'ya geldi. İleride de bahsedileceği üzere Türk Konsoloslugu 10 Temmuz 1925'de açılacaktı⁵⁴⁷.

A.Asaf Bey'in resmen atandığı Sömürge Yönetimi'nin resmi gazetesinde 26 Kasım 1925'de ilan edildi⁵⁴⁸. İngilizler, Türk Büyükelçi'nin adaya gelişini yakından takip etti. Onlara göre A.Asaf Bey göçü teşvik etmek ve düzenlemek amacıyla Ankara Hükümeti tarafından gönderilmişti. Türkiye çeşitli zamanlarda bir politika meselesi olarak gördüğü göç olgusuna olumlu bakmaktaydı. Konsolos adadaki Türkleri Türk yurttaşlığına geçmeyi tercih

⁵⁴⁶ *Hakikat*, 11 Mayıs 1925, Sayı:234.

⁵⁴⁷ *Hakikat*, 29 Haziran 1925, Sayı:240.

⁵⁴⁸ *Cyprus Gazette*, 26th November 1925. Asaf Bey'in atanmasının orijinal tarihi aslında 17 Ekim 1925'di (*The Cyprus Blue Book*, 1926, s.162).

etmeleri için gönderilmişti. A.Asaf Bey “aktif ve güçlü bir Konsolos”⁵⁴⁹ olarak tanımlanmaktaydı.

Konsoloshaneyi kurmak için uygun bir bina arayan A.Asaf Bey, Tüccar Mehmet Arif Efendi'nin Hisar altındaki konağını konsolosluk binası olarak yıllık 100 liraya kiraladı⁵⁵⁰. Türk Konsolosluğu, 1927 Temmuz'undan sonra bir yıl kapalı kaldı. A.Asaf Bey bir yıl sonra 17 Ağustos 1928'de Türk Konsolosluğu'nu yeniden kurmak için döndü⁵⁵¹.

A.Asaf Bey, Cumhuriyet Devrimlerini yakından takip eden ve Türkiye ile sıkı ilişkiler içinde olma yönünde hareket eden “Halkçı” hareket ile temas halinde idi⁵⁵². Bu bağlamda Evkaf, Yasama ve İcraat meclislerinin üyesi ve Sömürge Yönetimi'nin “bir numaralı adamı” olarak adlandırılan M.Münir Bey'e karşı başlatılan kampanyada yer aldı. M.Necati Bey'in öncülüğündeki “Halkçı” hareketi destekledi. Türkiye Konsolosu'nun yaptığı bu girişimler Vali Sir Ronald Storrs tarafından yakından takip edilmekteydi. Vali Sir R.Storrs Türk Konsolosu'nun “*arzu edilmeyen faaliyetleri*”ni Londra'ya ilettili⁵⁵³.

Cafer Paşa Vakfı Mütevelli Heyeti, Evkaf görevlisi Hasan Hilmi Bey'in vakıfla ilgili gerekli hesapları göndermemesi üzerine, Türkiye Konsolosu'na şikâyetle bulunmuştu. H.Hilmi Bey'e 24 Mart 1930'da bir mektup gönderen A.Asaf Bey yaklaşık bir yıllık gecikmenin nedenlerini öğrenmek istedi. H.Hilmi Bey verdiği cevapta hesapları Evkaf delegesi M.Münir ve Polis Komutanı Gallagher'in yönlendirmesine uygun olarak gönderdiğini bildirdi. Bu kez A.Asaf Bey 9 Nisan'da H.Hilmi Bey'e gönderdiği ikinci mektupta “*Sizden ricam bundan böyle Evkaf delegelerinin direktiflerini beklemeden hesapları zamanında mütevellilere göndermenizdir*”⁵⁵⁴ dedi. M.Münir Bey, Türkiye Cumhuriyeti Konsolosu'nun bir Evkaf sorumlusuna bu tür mektuplar göndermesini “*Evkafın işlerine dıştan müdahale olarak*” değerlendirdi. Bu durumu Vali Sir R.Storrs'a şikâyet ederek önlem alınmasını istedi. Gelişmeler karşısında Sömürge Yönetimi'nin Valisi, İngiltere Sömürgeler Bakanı Passfield'e gönderdiği yazıda: “*1928'de ikinci kez konsolos olarak atanmasından sonra, dikkatini ve faaliyetlerini buradaki Türk vatandaşları ile ilgilenmeye ayıracağına, daha çok yerli Müslüman ahalinin Ankara'daki siyasetle canlı şekilde ilgilenmelerini cesaretlendirmeye ve onların içinde Türk ulusal bilincini uyandırmaya yöneltmiştir. Bu yöndeki faaliyetlerinin, resmi görevini aştığı ve ihlâl ettiğine ilişkin kanıtlar elde etmek*

⁵⁴⁹ CO 67/221/11,10.

⁵⁵⁰ Mehmet Demiryürek, “Cumhuriyet Hükümetleri, Atatürk Devrimleri ve Kıbrıs Türk Basını (1920-1940)”, Ankara, 2004, s.152.

⁵⁵¹ Cyprus Gazette, 17th August 1928.; Cyprus Gazette, 11st February 1929.; Cyprus Gazette, 22nd Mart 1929.

⁵⁵² Sir R.Storrs, The Memoirs of Sir Ronald Storrs, s.531.

⁵⁵³ Sir R.Storrs, The Memoirs of Sir Ronald Storrs, s.531.

⁵⁵⁴ A.C.Gazioğlu, İngiliz Yönetiminde Kıbrıs, s.210-211.

olanağı bulunmamaktadır ama Kıbrıs İslam basınında Türk propagandası niteliğinde yazılar çıkmakta oluşu, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı günününün aktif şekilde adanın çeşitli yerlerinde kutlanması, Asaf Bey'in konsolos olarak atanmasından sonra başlamıştır ve bu etkinlikler, kanımca onun kişisel etkisiyle olmaktadır”⁵⁵⁵ değerlendirmesini yapmaktaydı.

Vali Sir R.Storrs'a göre A.Asaf Bey ilk olarak konsolosluk yaptığı 1925-1927 yılları arasında “yetenekli ve makul bir diplomat” olarak Türkiye'ye göç etmek isteyen Kıbrıslı Türklerin göç işleri ile ilgilenmişti. Ancak adaya ikinci kez geldiği görev atamasında ise Türk milliyetçiliği propagandası yapmaya başlamıştı. Buna karşılık, vali R.Storrs, Türk cemaatının ileri gelenleri ile bir araya gelerek konsolosun hareketleri karşısında onları uyarılmış; adada başlayan İngiliz aleyhtarı kışkırtmalardan Türk konsolosu sorumlu tutmuştu⁵⁵⁶.

Sömürge Yönetimi'nin A.Asaf Bey'le ilgili şikâyetleri, Sömürgeler Bakanı Passfield tarafından onu destekleyen bir yazı ile İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na gönderildi. Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs Konsolosu'nun geri çekilmesi için Ankara nezdinde girişimlerde bulunması istendi. İngiliz Dışişleri, Türkiye'deki büyükelçisine gönderdiği yazıda, A.Asaf Bey'in Kıbrıs'taki Türk cemaati üzerindeki faaliyetleri ile ilgili olarak Türk Hükümeti'nin protesto edilmesini istedi. Söz konusu yazıda, A.Asaf Bey'in adadan ayrılması isteğinde bulunulmasından kaçınılması da belirtilmekteydi. Çünkü Ankara da aynı şekilde Türkiye'deki İngiliz konsolosları için aynı önlemi alabilirdi⁵⁵⁷.

İstanbul'daki İngiltere Büyükelçisi yaşanan gelişmelerden ötürü Türk-İngiliz dostluğuna gölge düşürmek yanlısı değildi. 2 Temmuz'da Londra'ya gönderdiği yazıda Kıbrıs Valisi'nin Ankara'yı ziyaret etmek isteğinden bahsetmekteydi. Şayet bu gerçekleşirse kendisini Mustafa Kemal Paşa ile görüştürmek için şimdiden Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras) Bey'den söz aldığını bildirmekteydi. A.Asaf Bey ile ilgili bu şikâyetler ve yazışmalar sürerken Kıbrıs'ta 1930 Yasama Meclisi seçimleri de yaklaşmaktaydı. Ada seçim ortamına girmişti. Türk Konsolosu'nun faaliyetleri bu sebeple yakından takip edilmeye başlandı⁵⁵⁸.

Hem “Evkafçı”lar⁵⁵⁹ hem de “Halkçılar” seçim kampanyası süresince Türkiye Cumhuriyeti Konsolosu'nun tutumunu merak ediyordu. Özellikle “Evkafçı”lar, A.Asaf Bey'in “Halkçılar”a yakınlığından endişe ediyorlardı. Türkiye Cumhuriyeti Konsolosu'nun en küçük söz ve hareketini bile derhal Valiye bildirmekteydiler. Nitekim 1925'ten sonra

⁵⁵⁵ FO 371/14584/E 2903.

⁵⁵⁶ Sir R.Storrs, *The Memoirs of Sir Ronald Storrs*, s.535.

⁵⁵⁷ Sir R.Storrs, *The Memoirs of Sir Ronald Storrs*, s.535-36.

⁵⁵⁸ FO 371/14584.

⁵⁵⁹ İngiliz Sömürge Yönetimi ile işbirliği yapılarak Rumların karşısında varlıklarını koruyabileceklerini düşünen grup.

“Halkçı” cepheden “Evkafçılar” cephesine geçmiş olan Dr.Eyyub Bey⁵⁶⁰, 18 Ağustos 1930’da Vali Vekili Henniker-Heaton aracılığıyla Sömürgeler Bakanı’na A.Asaf Bey ile ilgili bir mektup gönderdi. Dr.Eyyub Bey mektubunda şikâyetini şöyle dile getiriyordu:⁵⁶¹ “Larnaka’da oturan Türkiye Konsolosu Asaf Bey son zamanlarda iki kez Baf’ı ziyaret ederek, seçimlerde bana karşı çıkan tüm muhaliflerimle temaslar yapmış, ayrıca bazı köylere gitmiştir. Seçimlerin arifesinde, Türk Konsolosu’nun seçim bölgemizi ziyareti ve sadece bana karşı olanlarla görüşmesi derin kuşkular yaratan bir durumdur”. Dr.Eyyub Bey’in endişesi Türk Konsolosu’nun, 15 Ekim’de yapılacak seçimlerde kendisinin en büyük iki rakibi olan Sait Hoca ve Ahmet Hulusi’yi desteklemesiydi. Bu nedenle Asaf Bey’in “iç politikaya yönelik bu faaliyetlerine”⁵⁶² Sömürge Yönetimi tarafından son verilmesini istiyordu.

18 Eylül’de yani seçimlerden bir ay kadar önce İngiltere Dışişleri Bakanlığı, Ankara Büyükelçisi’ne A.Asaf Bey ile ilgili belgeleri gönderdi. Kendisinden Türk yetkililerle sözlü görüşme yapmasını istedi. Bunun üzerine Büyükelçi Sir George Clark, İstanbul’dan Ankara’ya gitti. Dışişleri Müsteşarı Numan Rıfat Bey’le, A.Asaf Bey konusunu görüştü. A.Asaf Bey’in Kıbrıs’ın iç politikasına karıştığı izlenimini yarattığını söyledi. Kendisinin daha ılımlı davranması için uyarılmasını telkin etti⁵⁶³.

İngiliz Büyükelçisi’nin bu “yumuşak” uyarısı bile A.Asaf Bey’in bir ay içinde geri çekilmesi için yeterli oldu. Türk Dışişleri Müsteşarı, Sir G.Clark’a gereken önlemleri alacaklarına ilişkin güvence vermişti. Nitekim 17 Kasım 1930’da yer değiştirecek diplomatlar listesinde A.Asaf Bey’in merkeze alınacağı ve yerine Celâl Bey’in gönderileceği yazılmıştı. Aralık ortalarında Celal Bey, Kıbrıs’a gelip göreve başladı. A.Asaf Bey’in Kıbrıs’ta kalması yönünde adada bir kampanya başlatıldı. İmza toplatıldı⁵⁶⁴. Ancak bu kampanyalar bir sonuç vermeyecek ve A.Asaf Bey, konsolos olarak adada bulunamayacaktı.

⁵⁶⁰1879’da Baf’lı Musa Efendi’nin oğlu olan Dr.Eyyup Musa Necmeddin Bey, ilköğretimini Baf’ta, ortaöğretimini de Beyrut İdadisi’nde tamamladı. İstanbul’da, Tıbbiye’nin Askerî kısmını bitirdikten sonra Musul Askeri doktorluğuna tayin edildi. Mecburi hizmeti bittikten sonra 1911’de kardeşi Eczacı İrfan Bey’le Kıbrıs’a dönerek doktorluk yapmaya başladı. 1912’de Baf ve Limasol milletvekilliğini kazandı. “Seyf”, “Doğru Yol” ve “Söz” gazetelerinde Evkaf idaresini eleştiren yazılar yazdı. Yine, 1930’a kadar “Birlik” gazetesinde de muhalif makaleler yazdı. Eski Yasama Meclisi’nde Limasol-Baf Kazaları Türk milletvekili olan, Baf Belediye Meclisi’nde ve Kıbrıs Türk Maarif Encümeni’nde yıllarca üye olarak bulunmak suretiyle Kıbrıs Türklerine yararlı olmaya çalışan Dr. Eyyup Necmeddin Bey, 20 Ağustos 1948’de Baf’daki evinde bir kalp krizinden sonra vefat etti. Ahmet An, **Kıbrıs’ın Yetiştirdiği Değerler (1782-1899)**, Ankara, 2002, s.259-260.

⁵⁶¹ FO 371/14584.

⁵⁶² FO 371/14584.

⁵⁶³ FO 371/14584.

⁵⁶⁴ FO 371/14584.

3- Mustafa Kemal Atatürk İçin Kıbrıs'ın Önemi

Mustafa Kemal Atatürk'e Kıbrıs Türklerinin ilgisi her dönem oldukça yoğun idi. Modern Türkiye'nin kurucusu da yaşadığı süre içerisinde Kıbrıs'a karşı duyarlı bir tavır içerisinde olmuştur. Kıbrıslı ünlü doktor ve yazar Derviş Manizade, "*Kıbrıs Dün Bugün Yarın*" isimli eserinde; güneyde askeri bir tatbikatı izleyen Atatürk'ün etrafında bulunan subaylara "*Türkiye'nin yeniden işgal edildiğini ve Türk kuvvetlerinin sadece bu bölgede mukavemet ettiğini farz edelim, ikmal yollarımız ve imkânlarımız nelerdir?*" sorusunu yönelttiğinden bahsetmekteydi. Atatürk subayların görüş ve önerilerini sabırla dinledikten sonra elini haritaya uzatmış ve Kıbrıs'ı işaret ederek "*Efendiler, Kıbrıs düşmanın elinde bulunduğu sürece bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs'a dikkat ediniz. Bu ada bizim için önemlidir...*"⁵⁶⁵ demişti.

D.Manizade, Atatürk'e uzun yıllar Çankaya köşkünde hizmet etmiş Kıbrıslı Saffet Engin (Arın Engin)'den dinlediği bir hatırayı şöyle aktarmaktaydı: S.Engin, Kıbrıs'ın geleceği konusunda Atatürk'e soru sorma "*cesaretinde*" bulunmuş ve "*Onun da sırası gelecek Saffet Bey*" şeklinde bir cevap almıştı. Böylece Atatürk'ün döneminde Kıbrıs Türk cemaatinin sadece toplumsal ve kültürel ihtiyaçlarının değil siyasi beklentilerinin de dikkate alındığı tespit edilmektedir. Kıbrıs'ta Lozan Antlaşması sonrası Türkiye vatandaşlığını seçme konusunda yoğun bir talep yaşandı. Ancak zamanla göç edenlerin sayısının artması nedeniyle bizzat Atatürk, göçün durdurulması için bazı girişimlerde bulundu. Bunun için de emekli İstanbul Vali Yardımcısı Kıbrıs kökenli Şevket Yurdakul, Atatürk'ün Kırklareli Mebusu Fuat Umay ile Siirt Mebusu ve "*Milliyet*" gazetesi kurucu-sahibi olan Mahmut Nedim Soydan görevlendirildi. Onların çabası ile göçmen sayısının 5000-6000'de kaldığı belirtilmekteydi⁵⁶⁶.

Kıbrıs'ta Atatürkçü bir yayın politikası izleyen "*Söz*"⁵⁶⁷ gazetesine 21 Ağustos 1922'de "*Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi Müdürü Ahmet Ağaoğlu*" imzası ile bir mektup gönderildi. Bu gazetenin yayın faaliyetinden duyulan memnuniyet ifade edildi. "*Söz*" gazetesi sahibi ve başyazarı M.Remzi Bey ise 16 Eylül 1922'de bu mektubu gazetesinde yayınladı. Bizzat kendisi bir teşekkür yazısı kaleme aldı: "*Ağaoğlu'na ve Anadolu'da Kurtuluş Savaşını yürüten herkese teşekkür ederek, yaptıkları*

⁵⁶⁵ Derviş Manizade, *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, İstanbul, 1975, s.13-23.

⁵⁶⁶ D.Manizade, *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, s.19.

⁵⁶⁷ Gazete, Harf İnkılabı açıklanmadan önce 4 Ekim 1928 tarihli 357. sayısında eski yazı ile olan başlığı değiştirerek, yeni Türk harflerinden oluşan bir başlık kullandı. 24 Ocak 1929'dan itibaren ise başlığının etrafındaki tüm yazılar ve içeriğinin bir kısmı Latin harfleri ile verilmeye başlandı (S.İsmail, E.Birinci, *Atatürk Döneminde Türkiye-Kıbrıs İlişkileri 1919-1938*, s.224- 225).

yayınların milli davaya yararlı olduğu tespitinin bu mektupla ortaya çıkmasından son derece memnun olduklarını”⁵⁶⁸ dile getirdi.

“Söz” gazetesi Harf inkılâbı yapıldıktan sonra Kıbrıs’ta Latin alfabesine geçen ilk Türk gazetesi oldu. M.Remzi Bey, Türkiye Cumhuriyeti’ni ve inkılâpları büyük bir içtenlikle benimsemekteydi. Gazete matbuat giderlerini karşılamak için Türkiye’den yardım da talep etmişti. Yapılan başvuru olumlu karşılandı. Mustafa Kemal Paşa’nın direktifi doğrultusunda Siirt Mebusu Mahmut Bey’in aracılığı ile maddi katkıda bulunuldu. Ayrıca 1929’dan itibaren belirli fasılalarla bu yardım devam etti⁵⁶⁹.

Kıbrıs’taki Türk dili ve basını ile ilgilenmeye başladı. Ayrıca Naşit Hakkı (Uluğ) Bey’e bir görev verildi. Buna göre M.Remzi Bey matbuat işlerini halletmek üzere Türkiye’ye gelecekti. İşlerini kolaylaştırmak için kendisine Naşit Hakkı Bey yardımcı olacaktı. Mustafa Kemal Paşa, M.Remzi Bey’e verilmek üzere bir de kapalı zarf gönderdi. İçeriğinde “*Kıbrıs’ta Türk dili sönmemelidir*”⁵⁷⁰ ifadeleri yazmaktaydı.

Mustafa Kemal Atatürk, Kıbrıs Türk toplumu önderlerinden M.Necati Bey ile de yakından ilgilendi. M.Necati Bey’e “*Özkan*” soyadı Atatürk tarafından verildi. M.Necati Bey, Atatürk ile görüşme olanağı bulan “*ilk Kıbrıslı Türk*” önderdi. Kendisi Kıbrıs Türk cemaati adına 1935 başında Ankara’da temaslarda bulunurken, Atatürk’ün Etnografya Müzesi yanındaki Halkevi’nde Hatay konusunda yaptığı konuşma esnasında seslenmişti: “*Kıbrıs’ı da, Kıbrıs’ı da Atam. Bizi de, Kıbrıs Türkü’nü de kurtar Atam*” diye haykırmış; Atatürk, “*Kıbrıs’ı da kurtarmasını isteyen*” kişi hakkında yanında bulunan Kıbrıslı Fatih Güvendiren’den bilgi aldı ve onu Çankaya Köşkü’ne davet etti. Atatürk’ü Kıbrıs konusunda bilgilendirdi. Bu görüşmede Atatürk, M.Necati Bey’e “*Özkan*” soyadını verirken büyük boy bir resmini de hediye etti⁵⁷¹.

Atatürk’ün hayatını kaybettiği 10 Kasım 1938’de Kıbrıs Türk cemaati de büyük bir üzüntü duydu ve yas ilan etti. Atatürk’ün ölümünden kısa bir süre önce yayımlanmaya başlayan “*Vakit*” gazetesi, 11 Kasım 1938’de “*Türk Dünyası Büyük Dâhisi İçin Acılar İçinde Kan Ağlamaktadır*” başlığıyla yayınladı. Atatürk’ün fotoğrafının altına da “*Kara ve Çok Acı Bir Haber*”⁵⁷² ifadesi yer almaktaydı.

Atatürk’ün ölümünün ardından adada onun hayatını ve mücadelesini yansıtan fotoğraflar, sergilerin sayısında artış oldu. Kıbrıs Türkleri yaşam alanlarını onun resimleri,

⁵⁶⁸ D.Manizade, *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, s.16-17.; *Söz*, 16 Eylül 1922.

⁵⁶⁹ *BCA*, 030.01- 83.548.2.

⁵⁷⁰ D.Manizade, *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, s.15.

⁵⁷¹ Atatürk’ün M.Necati Bey’e verdiği ve üzerinde “*Özkan*” soyadının yazılı olduğu kâğıt, 1954’te evinde çıkan yangında diğer kıymetli evrakları ile birlikte yandı. E.Birinci, *M. Necati Özkan (1899- 1970)*, I- IV s.224-226.

⁵⁷² *Vakit*, 11 Kasım 1938.

vecizeleri, gençliğe hitabesi ile donattı⁵⁷³. Mustafa Kemal Atatürk'ün Misak-ı Milli sınırları dışında kalan Türklerden, Kıbrıs Türklerinin ihtiyaçlarını ve isteklerini yeri geldikçe takip etmiş; bu amaçla Türk cemaatinin aydınları ile temaslar kurmuştu. Türk cemaati de Mustafa Kemal Atatürk'e karşı büyük bir sevgi ve hayranlık besledi. Onu örnek aldı.

4- “*Hakk-ı Hıyâr*” İlkesi ve Göçlerin Başlaması

Kıbrıs'ın kesin statüsünü belirleyen Lozan Antlaşması, İngiliz Parlamentosu tarafından 6 Ağustos 1924'te onaylandı. İlgili kısımda da ifade edildiği üzere İngiltere Kralı V.George, 10 Mart 1925'te Kıbrıs'ın statüsünde bir değişiklik yaptı. Kıbrıs'ı, İngiliz sömürgesi ilân eden “*Kraliyet Beratı*”nı imzaladı⁵⁷⁴. Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Kıbrıs Türkleri, anlaşmanın kendilerine tanıdığı seçme hakkını/*hakk-ı hıyâr*'ı kullanarak Türkiye'ye göç etmeye başladı⁵⁷⁵. Bu bazen bir kişinin bazen de bütün bir köyün göçü şeklinde gerçekleşti⁵⁷⁶. 1923'ten itibaren başlayan bu göç 1938'e kadar yoğun bir şekilde devam etti⁵⁷⁷. Kıbrıs'tan Türkiye'ye göç eden Türklerin sayısı ile ilgili farklı rakamlar ileri sürülmektedir. İngiliz arşiv belgelerinde bu rakam iki bin ile on bin kişi arasında değişmekteydi⁵⁷⁸. Bugün Anadolu'nun güney kıyılarında Silifke, Anamur, Alanya ve Antalya bölgelerinde önemli bir nüfusu oluşturan Kıbrıs Türklerinin varlığı bu göçün bir sonucu olarak ortaya çıktı⁵⁷⁹.

Kıbrıs Türklerinin Anadolu'ya yapmış olduğu göçün sebeplerini şöyle ifade edebiliriz: “*Türkiye’de daha güvenli ve istikrarlı bir hayat yaşama isteği; İngiltere’nin boyunduruğu altında yaşamaktan duydukları eziklikten kurtulmak ve çocuklarına daha iyi bir gelecek hazırlayabilme düşüncesi; Doğal afetler, kuraklık ve arazi darlığı; Türkiye’ye karşı besledikleri sevgi; Bazı Türklerin ekonomik alanda sürekli olarak artan Rum hâkimiyeti karşısında tutunamamaları; Kıbrıs’ta yükseköğrenim kurumlarının olmaması dolayısıyla orta öğrenimini bitiren Türk gençlerinin büyük bir çoğunluğunun yükseköğrenimlerini Türkiye’de yapmak istemeleri*”⁵⁸⁰ başta gelen nedenler olarak sıralanabilir.

⁵⁷³ R.Akar, **Atatürkçü Kıbrıs Türkleri**, s.55.; S.İsmail, E.Birinci, **Atatürk Döneminde Türkiye-Kıbrıs İlişkileri**, s.113.

⁵⁷⁴ **Cyprus Gazette** (extraordinary), S.No: 1.; Philip Newman, **A Short History of Cyprus**, London, 1953, s. 209.

⁵⁷⁵ Sabahattin İsmail, **İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları**, Lefkoşa, 1997, s.264.

⁵⁷⁶ H.F.Alasya, **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri**, s.137.

⁵⁷⁷ E.Kuran, “*Türk-Yunan ilişkileri...*”, s.245.

⁵⁷⁸ **CO 67/258/39915**

⁵⁷⁹ **CO 67/219**.

⁵⁸⁰ A.C.Gazioglu, **Enosis Çemberinde Türkler**, s.192.; H.Şanlı, **Kıbrıs 1878–1924**, s.63.; S.R.Sonyel, “*İngiliz Yönetiminde...*”, s.175; H.Şanlı, **Kıbrıs 1878–1924**, s.63; H.F.Alasya, **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri**, s.136.; İ.Konur, **Kıbrıs Türkleri**, s.26–27.

Türkiye adadaki temsilciliği aracılığı ile bu göçü teşvik etti. Lozan'da öngörülen “Mübadele Sözleşmesi” gereği İstanbul hariç Anadolu’da yaşamakta olan Rumların Yunanistan’a gönderilecekti. Onlardan boşalan yere Kıbrıslı Türkler de yerleştirilmek isteniyordu⁵⁸¹. Ayrıca İtalya’nın Antalya yöresine İtalyan göçmenler yerleştirmeyi tasarladığına dair söylentilerin yayılması da bu göçü teşvik etmişti⁵⁸².

Göç etmek isteyenler Türkiye Cumhuriyeti’nin Larnaka’daki Türk Konsolosluğu’na bir dilekçe ile müracaat edecekti. Başvuranlar yalnız Kıbrıs doğumlu olup Türkiye vatandaşlığına geçmek isteyenler değildi. Kıbrıs’ta yaşayan tüm Türkler de İngiliz vatandaşlığı ya da Türkiye’ye göç seçeneği ile karşı karşıya idi. Bu sebeple onlar da konsolosluga müracaat etti. Göç başvurusunda bulunanlara “Kıbrıs’tan Türkiye’ye hicret edenlere mahsus mürur tezkeresi” hazırlandı. Göç etmek isteyen kişi veya ailenin resmi ve ilgililerin resmi yer almaktaydı⁵⁸³. Kıbrıslı Türklerin göçü beraberinde onlara maddi bir külfet getirdi. Göçmenler paralarını başvuru evrakları için harcadı. Bu da onları zor duruma düşürdü⁵⁸⁴.

En büyük göçmen akışı 6 Ağustos 1924– 6 Ağustos 1926 tarihleri arasında yaşandı. Lozan Antlaşması şartları gereğince Kıbrıs Türklerine tanınan sürenin 6 Ağustos 1926’da doluyordu⁵⁸⁵. Konsolosluga başvuranlar arasında İngiliz uyruğunu seçtikten sonra ancak pişman olup tekrar Türk uyruğuna geçmek isteyenler de vardı⁵⁸⁶.

Bu zaman zarfında adadan kaç Türk’ün ayrıldığını tam olarak belirlemek oldukça güçtür. Bu konuyla ilgili en gerçekçi bilgiler, Kıbrıs Türk Konsolosluğu’nun İngiliz yetkililere verdiği bilgilerdi. 9.227 Kıbrıs Türk’ünü kapsayan 3.813 “mürur tezkeresi” ve 83 kişiyi kapsayan 66 adet pasaport verilmişti. Ayrıca Türkiye Konsolosluğu’nun daha sonra İngiliz yetkililerle yaptığı görüşmelerde; Kıbrıs Türklerinden 9.327 kişinin Türk vatandaşlığını seçtiği ifade edilmekteydi⁵⁸⁷. Ancak Kıbrıs’taki İngiliz yetkililerin Londra’ya gönderdikleri

⁵⁸¹ Hikmet Öksüz, “Lozan’dan Sonra Kıbrıs Türklerinin Anavatana Göçleri”, **Tarih ve Toplum**, 32/187 (Temmuz 1999), s.36.

⁵⁸² Özellikle mübadele sonrası, Batı ve Güney Anadolu’nun sahil şeridinde yer alan bölgelerde nüfus yoğunluğu oldukça düşmüştü. Bu durum, İtalyan yarımadasındaki nüfus yoğunluğunu azaltmak isteyen Mussolini’nin dikkatini Anadolu üzerine çekmekteydi. E.Kuran, “Türk- Yunan ilişkileri...”, s.246.

⁵⁸³ M.Demiryürek, “Lozan Sonrası Kıbrıs’tan Türkiye’ye Göç (1923–1926)”, s.90.

⁵⁸⁴ **Hakikat**, 8 Eylül 1923, S.No:151.

⁵⁸⁵ J.A. McHenry, **The Uneasy Partnership on Cyprus...**, s.161.

⁵⁸⁶ Bu durumda olanlar; “...Lozan Muahednamesinin otuzuncu maddesi mucibince İngiltere Devleti tabiiyetine iktisap etmiş isem de muahede-i mezkûrun yirmi birinci maddesi mucibince Türkiye tabiiyetini ihtiyar eylediğimden sicil-i nüfusa kayd ve tescilimin yapılması...”, şeklinde bir dilekçe ile konsolosluga başvuruyorlardı. **BCA**, 272.0.0.12/49.97.36.; **BCA**, 272.0.0.12/49.97.26.

⁵⁸⁷ J.A.McHenry, **The Uneasy Partnership on Cyprus...**,s.161. Ancak, Türk vatandaşlığına geçen Kıbrıs Türklerinden önemli bir kısmı adadan ayrılmamıştır. Ayrıca Türk vatandaşlığına geçip Anadolu’ya göç eden Kıbrıs Türklerinden tekrar adaya geri dönenler de olmuştur. **Mehmet Demiryürek**, “Lozan Sonrası Kıbrıs’tan Türkiye’ye Göç (1923–1926)”, **Toplumsal Tarih**, S.115, (Temmuz 2003), s.93.

1928 tarihli Kıbrıs raporunda Türkiye'ye göç eden Kıbrıslı Türklerin yaklaşık sayısının 5.000 kişi olduğu belirtilmekteydi⁵⁸⁸.

Türk vatandaşlığına geçtiği halde Kıbrıs'tan ayrılmayan Türklere karşı İngiltere Dışişleri Bakanlığı yetkilileri olumsuz bir tavır sergiledi. Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı James Morgan adadan ayrılmayan Türklerin, Kıbrıs'ı terk etmelerinin yasal bir zorunluluk olduğunu belirtti. Ayrıca Türk vatandaşlığına geçen Türkler adadan ayrılmaya ikna edilmeliydi. İngiliz devlet adamlarının bu düşünceleri adadaki kurumları harekete geçirdi. Türk vatandaşlığına geçen ancak Kıbrıs'tan ayrılmayan Kıbrıs Türkleri ile ilgili olarak, 2 Eylül 1927'de "*The Cyprus Gazette*"de özel bir ilan yayımlandı. Lozan Antlaşması şartları gereğince Türk vatandaşlığını seçen kişilerin on iki aylık seçim süresi zarfında Kıbrıs'ı terk etseler de etmeseler de Türk uyruklu sayılacaklardı. Kıbrıs'ı henüz terk etmemiş olanların ise Türk mürur tezkerelerinin iadesi için Sömürgeler Bakanlığı Bürosu'na başvurmaları istenmekteydi⁵⁸⁹.

Türk vatandaşlığına geçerek adadan ayrılan Kıbrıslı Türkler, Türkiye'de iskân edilmeye başlandı. Kıbrıslı Türklerden, Konya'ya kadar gelerek iskân edilmek isteyenler oldu. Konya İmar ve İskân Müdürlüğü yetkilileri beklemedikleri bu durum karşısında Mübadele, İmar ve İskân Bakanlığı'ndan görüş istedi. Çünkü Kıbrıs Türkleri Lozan'da öngörülen "*Mübadele Sözleşmesi*"ne tabi olmadıkları için bunlara karşı uygulanacak yasal uygulamalar da henüz açıklığa kavuşturulamamıştı. Ayrıca 8 Kasım 1923 tarihli Mübadele, İmar ve İskân Kanunu'nda açık bir kayıt da yoktu. Bu yüzden Mübadele, İmar ve İskân Bakanlığı hem Kıbrıs göçmenlerinin mağduriyetlerini gidermek için konuyu Bakanlar Kurulu'nun gündemine taşıdı. Bakanlar Kurulu 2 Aralık 1924'te yaptığı toplantıda; 1188 Numaralı Kararname ile "*İngiliz tabiiyetini kabul etmediğinizden naşi kıbrısdan çıkararak sami-i zatilerine temin-i maişet için konyaya kadar gelen kıbrıslıların iskânı hususu vilayet-i mezkûre imar ve iskân müdüriyetinden bildirildiği ve Lozan müahedesi mücibince Kıbrıslıların mübadeleye tabi add edilmemeleri lazım gelmekde isede zarureti vicdaniye neticesi bir olarak fima bad memleketlerini terk ederek ana vatana iltica iden bu gibilerin iskânı hakkında mübadele ve imar ve iskân kanununda bir... ve sarahat olmadığı halbuki ihtiyaçları tahakkuk edeceklerin iskana tabi tutulmamasıda binnetice zaruret ve perişaniliği mücib olacağı cihetle bu suretle hudud dahiline dehalet edenler hakkında ne suretle muamele ifa edileceğini müstefsisir mübadele imar ve iskan vekaleti celilesinin 13-12-340 tarih ve*

⁵⁸⁸ G.S.Georghallides, *A Political and Administrative History of Cyprus, 1918–1926*, Nicosia, 1979, s.419–420.

⁵⁸⁹ J.A. McHenry, *The Uneasy Partnership on Cyprus...*, s. 167.

32683/980 numaralı tezkeresi heyeti vekilenin 2/12/ 340 tarihli ictimaında ledet-tedkik mülteciler hakkında cari talimatnameye Tevfik-i müamele olunarak kabulleri tekarrur etmiştir”⁵⁹⁰ şeklinde Kıbrıs Türklerinin mağdur olmaması için bir kararname çıkardı.

1188 Numaralı Kararname Kıbrıs Türklerinin yaşadığı sorunlara tam anlamıyla bir çözüm getirmedi. Bu sebeple Kıbrıs Türkleri, Türkiye’ye göç etmeleri halinde yaşanacak sorunlara çare bulunması için Türkiye Cumhuriyeti’nin ilgili makamlarından bazı taleplerde bulundu. Bunları Magosa Kaleburnu Rüştüyesi Baş Muallimi Ahmed Celâl’in 15 Kasım 1925’de Başbakan İsmet (İnönü) Paşa’ya yazmış olduğu mektupta görmek mümkündür: Kıbrıs Türklerinin anavatana göçlerine imkân sağlanmasını sevinçle karşıladıklarını bu vesileyle Kıbrıs Türklerinin büyük çoğunluğunun göçe hazırlandığını belirtti. Ahmed Celâl, göç etme arzusunda olanların konsolosluğa başvurduklarını ancak göçmenleri Türkiye’nin ne şekilde ve hangi şartlarda kabul edeceğine dair açık bir cevap alamadıklarını; bu yüzden zor durumda olduklarını ifade etti. Hükümetten para yardımı talep etmediklerini, sadece terk edilmiş emlâktan mesken ve yeterli miktarda arazi istediklerini; şayet yeterli miktarda arazi yok ise tarım yapmaya müsait ormanlardan tarla açmalarına müsaade edilmesini talep etmekteydi. Terk edilmiş arazinin bedava verilmesi mümkün değil ise arazi bedelini uzun vade ve taksitle ödeyebilecekleri de belirtilmekteydi⁵⁹¹.

Kıbrıs Türklerinin yaşadıkları sorunları ortadan kaldırmak amacıyla 2 Aralık 1924 tarih ve 1188 Numaralı Kararname’ye ek olarak 7 Aralık 1925 tarihli 2871 Numaralı Kararname, Bakanlar Kurulu’nda; “*Lozan Ahidnâmesi’nin birinci ‘araziye müteallik ahkâm’ faslının yirmi birinci maddesi mucibince verilen hakk-ı hyardan istifade ederek Türkiye’ye hicret etmek isteyen ve harekete müheyya buldukları anlaşılan ve yirmi bin nüfus tahmin olunan Kıbrıs Müslümanlarının, sevk ve iskân masrafları kendilerine aid olmak üzere, mülteciler hakkındaki talimatnameye tevfikan merbut cetvelde muharrer mıntikalarda iskânları ve bunlardan bihakkın muhtac-ı muavenet olanların da imkân bulunduğu takdirde ve hükümet için hiç bir kaydı tazammun etmemek ve mesakinin derecesine göre bir veya yekdiğerine münasebet-i sıhriyeleri bulunan bir kaç akrabaya tahsis edilmek şartıyla birer hane ve kâfi mikdarda arazi verilmek suretiyle iskânları tevzi talimatnamesi mucibince hükümet emrindeki araziden ma’ada arazi-i milliye, haliye, mahlule ve mevkufeden tedeyyün sureti ile arazi itası...*”⁵⁹² suretinde bir kararname çıkarıldı. Böylece göç konusunda çekinceleri

⁵⁹⁰ BCA, 030.18.01.01/ 012.58.18, 2.

⁵⁹¹ BCA, 030.18. 01.01/ 016.77.6.

⁵⁹² BCA, 030.18.01.01/016.77.6.

olanlar rahatlamış oldu. Kıbrıs Türklerinin iskânı için tespit edilen vilayetler ve yerleştirilecek nüfus şu şöyle idi⁵⁹³:

İskân İçin Uygun Görülen Vilayet ve Nüfus

Vilayet	Nüfus
Kozan	3.000
Muğla	3.000
Cebel-i Bereket/Osmaniye	3.000
Adana	3.000
Silifke	3.000
Antalya	3.000
Mersin	2.000

İçişleri Bakanlığı, Bakanlar Kurulu'nun kararnamesiyle belirlenen vilayetlerin dışında Ankara⁵⁹⁴, İzmir⁵⁹⁵, Bursa⁵⁹⁶, Konya⁵⁹⁷ ve Muğla⁵⁹⁸ gibi bazı vilayetlere de Kıbrıslı göçmenleri iskân etti. Ayrıca Türkiye'deki akrabalarının yanına yerleşmek isteyenlere de izin verildi⁵⁹⁹.

Bu gelişmeler Türkiye'nin Kıbrıs Konsolosluğu'nun harcamalarını da artırdı. İlgili makamlara başvurularak giderlerin karşılanması talep edildi. Fakat bütçede para olmadığı gerekçesiyle reddedildi⁶⁰⁰. Türkiye'ye göç eden Kıbrıs Türklerinin ihtiyaçlarının karşılanması için ilgili makamlar oldukça hassas davrandı. Bu konuyla ilgili olarak İçişleri Bakanlığı'ndan İskân Genel Müdürlüğü'ne gönderilen 2 Kasım 1926 tarihli bir yazıda; anavatana göç eden Kıbrıs Türklerinin sorunlarının halledilmesi için çaba gösterilmesi istenmekteydi⁶⁰¹.

Kıbrıs Türkleri, Türkiye'ye gelip yerleşmeye başladıktan sonra bunların ihtiyaçlarını karşılamak için Mübadele, İmar ve İskân Bakanlığı bütçeye para konulması yönündeki talebini 28 Ocak 1925 tarihli bir yazı ile Başbakanlığa bildirdi. Kıbrıs'tan Türkiye'ye göç etmesi beklenen yirmi bin kişiden en az beş bin kişinin yardıma muhtaç durumda olacağı

⁵⁹³ BCA, 030.18. 01.01/ 016.77.6.

⁵⁹⁴ BCA, 272.0.0.12/51.112.15

⁵⁹⁵ BCA, 272.0.0.12/55.139.30.

⁵⁹⁶ BCA, 272.0.0.12/50.108.5.

⁵⁹⁷ BCA, 272.0.0.12/ 43.63.8.

⁵⁹⁸ BCA, 272.0.0.14/ 77.40.19.

⁵⁹⁹ BCA, 272.0.0.12/55.139.30.

⁶⁰⁰ BCA, 272.0.0.14/78.42.8.

⁶⁰¹ BCA, 272.0.0.12/50.104.2.

tahmin edilmekteydi. Bu sebeple 529.302 lira 500 kuruşluk bir tahsisatın bütçeye aktarılması gerektiği vurgulandı⁶⁰².

Kıbrıs Türklerinden bazıları Kıbrıs'a tekrar geri dönerek geride bıraktıkları malları satmak istedi. Lozan Antlaşması şartları gereği 6 Ağustos 1926 tarihine kadar Türk vatandaşlığına geçenlere Kıbrıs'tan ayrılma zorunluluğu getirildiği için birçok Kıbrıs Türk'ü mal ve mülklerini satmak için yeterli zamanı bulamadı. Kıbrıs'a geçici bir süreliğine geri dönmek için iskân edildikleri vilayetlerin valiliklerine başvuruda bulundular⁶⁰³.

Kıbrıslıların yaşadığı sorunlar göç ettikleri vilayetlerin mülki amirleri tarafından yakından takip edilmekteydi. Mersin'de, Valilik göçmenlerin sorunlarıyla yakından ilgilendi. 1 Kasım 1926'da İçişleri Bakanlığı'na vilayet sınırları dâhilinde Kıbrıslı göçmenleri barındıracak binaların bulunmadığı bir yazı ile bildirildi. Göçmenlerin geçici olarak bazı fabrikalarda iskân edildiği ancak bu yerlerin de yaşama elverişli olmadığı dile getirilmekteydi. Göçmenlerin kendi evlerini inşa etmesi için 250–300 “arşın”⁶⁰⁴ arsa verilmesi yönündeki taleplere de yer verildi. İçişleri Bakanlığı cevap olarak talep edilen arsaların üç ay içerisinde evlerini inşa etmek şartıyla göçmenlere verilmesini uygun buldu⁶⁰⁵.

Kıbrıs'ta yayımlanan ve göçe karşı olan “Birlik” gazetesi Türkiye'ye göç edenlerin yaşadığı sorunları “abartılı” olarak haber yaptı. “Birlik” gazetesi, 14 Ağustos 1925 tarihli nüshasında “Muhacir ve Sıtma” başlıklı bir makale yayımladı. Bu makalede Türkiye'ye gidenlerin devlet tarafından sıtma hastalığı olan bölgelere yerleştirildiğini iddia etmekteydi. Bu makalenin yayımlanmasının ardından Türkiye'nin Kıbrıs Konsolosluğu bu iddiaları yalanladı⁶⁰⁶.

Göç edenlerin karşılaştıkları sorunlara açıklık getirmek için Türkiye'deki resmi makamlardan da açıklamalar yapılmaktaydı. Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreteri Recep (Peker) Bey'in, “Söz” gazetesine gönderdiği açıklama buna örnektir. 11 Ocak 1932'de yayımlanan bu açıklama şöyle idi: “Söz Gazetesi'nin 6 Ağustos 1931 tarihli sayısında Kıbrıs'tan Anamur'a gelen mültecilere ait bir şikâyet fıkrası görmüş, bununla alakadar olmuşum. Tetkiklerimizin neticesi bu şikâyetin kayıt olunduğu gibi haklı olmadığını gösterdi. Anamur'a gelen mültecilere ev, toprak verilmiş, terfihleri temin edilmişti. Fakat bunlar, verilmesi usul icabından olan borç senetlerini vermeyerek ve borçlanma muamelesini tamamlamayıp kendilerine verilen evleri ya başkalarına kiralamışlar, ya bunları boş

⁶⁰² BCA, 272.0.0.12/43.63.8

⁶⁰³ BCA, 272.0.0.12/50.108.5

⁶⁰⁴ 1 Arşın 0.68 metredir.

⁶⁰⁵ BCA, 272.0.0.12/50.106.1.

⁶⁰⁶ M.Demiryürek, “Lozan Sonrası Kıbrıs'tan Türkiye'ye Göç (1923–1926)”, s.91.

birakarak Silifke'ye, Mersin'e yahut yine Kıbrıs'a gitmişlerdir. Boş kalan evler harap olmağa yüz tutunca hükümet iskân muntikasını bırakıp gidenlerin adlarını vilayet gazetesi ile neşrederek bunları iki ay içinde yerlerine gelmeğe çağırmıştır. Bu müddet içinde gelmeyenlerin malları geri alınacaktır diye ilan edilmiştir. O zaman bu davet üzerine gelmeyenlerden bir takımı kâfi tasfiye kanunu çıkıp da malların alakadar üzerine parasız tescil edildiğini işitince müracaata başlamışlar, fakat bu defa Maliye Vekâleti, kanun hükmü karşısında malları geri vermeğe imkân bulamamıştır”⁶⁰⁷ denilmektedir.

Kıbrıs Türk göçü Anadolu'ya 1930'ların ortalarında da devam etti. Bunun en önemli sebeplerinden birisi Kıbrıs'taki İngiliz yönetiminin Kıbrıs Türklerine karşı olumsuz ve yanlış yönetim biçimiydi. Kıbrıs Türkleri özellikle eğitim alanında büyük sorunlar yaşamaktaydı. Kıbrıs Türk Lisesi'nden mezun olanların adada iş bulmaları için hiçbir kolaylık gösterilmemekteydi. Türkiye'de yükseköğrenim görenler de adaya geri döndükleri zaman çeşitli engellerle karşılaşıyorlardı. Avukatlık ve doktorluk gibi meslekleri yapabilmek için İngiltere üniversitelerinden mezun olma şartını getirilmişti⁶⁰⁸.

Kıbrıs'tan Türkiye'ye göçün adada Türklüğün yok olması sonucunu doğuracağını tespit eden Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti göçü engellemeye yönelik bazı önlemler aldı⁶⁰⁹. Basın yoluyla halk uyarılmaya çalışıldı. Bu amaçla Kıbrıs'ta yayın yapan “*Ses*” gazetesinin öncülüğünde 1930'ların ortalarında büyük bir kampanya başlatıldı⁶¹⁰. Adanın Türkler tarafından boşaltılmaması için çaba sarf edildi⁶¹¹. Kıbrıs'tan Türk göçünü önlemeye çalışanlar sadece Türk aydınları değildi. Kıbrıs'taki Sömürge Yönetimi ve İngiliz Sömürgeler Bakanlığı da Anadolu'ya Türk göçünü önlemeye çalıştı. Çünkü Enosis yanlısı Rumlara karşı ellerinde buldurmak istedikleri Kıbrıslı Türk nüfusun göçünü durdurmak İngiltere'nin adadaki çıkarları için gerekliydi. Bu amaçla Kıbrıs'taki Sömürge Yönetimi göç konusunda daha etkin önlemler aldı. Sömürgeler Bakanlığı'nın Kıbrıs'a gönderdiği talimat doğrultusunda 24 Ocak 1930'da “*The Cyprus Gazette*”de bir ilan yayımlandı: Lozan Antlaşması'nın 21.Maddesi uyarınca Türk uyruğunu seçen ve on iki ay içerisinde Kıbrıs'tan ayrılmaları gereken ancak ayrılmayan kişilerin İngiltere Hükümeti tarafından Türk uyruğuna sahip olmadıkları varsayılacaktı. Bu nedenle, bu durumda olup uygun niteliğe sahip olanlar “*İngiliz Vatandaşlığı Sertifikası*” almak için başvurabileceklerdi⁶¹².

⁶⁰⁷ **Söz**, 28 Kanûn-ı sâni/Ocak 1932.

⁶⁰⁸ **BCA**, 30.10.0/124. 887. 3.

⁶⁰⁹ S.İsmail, E. Birinci, **Atatürk Döneminde Türkiye Kıbrıs İlişkileri**, s.84.

⁶¹⁰ A.C.Gazioğlu, **Enosis Çemberinde Türkler**, s.192.

⁶¹¹ S.İsmail, E. Birinci, **Atatürk Döneminde Türkiye Kıbrıs İlişkileri**, s.83.

⁶¹² J.A.McHenry, **The Uneasy Partnership on Cyprus...**,s.172.

Kıbrıs'tan gelen göçmenler Türkiye Cumhuriyeti tarafından ilgilenilmekle beraber zaman zaman Türkiye basınında göçmenlerin iskân edilmediği yönünde haberler de basına yansiyabiliyordu. Bu haberlerden birisi “*Cumhuriyet*” gazetesinin 17 Temmuz 1932 tarihli sayısında çıktı. Haber, gazeteye Tarsus'tan gelen bir mektupla ileri sürülen Kıbrıslı Türk mültecilerin iskân edilmediği yönündeki iddia ile ilgiliydi. 1928'den beri 50 Kıbrıslı Türk ailesi aradan dört yıl geçmesine rağmen iskân edilmemişti. Mülteciler bu durumdan şikâyetçiydi. Özellikle yerli halkın tepkisinden çekinilmekteydi. Mülteciler çeşitli zorluklarla karşılaştıklarından bir an önce yerleştirilmelerini talep etmekteydi⁶¹³.

Kıbrıs Valisi Sir R.Palmer 1935'te Türkiye'ye göçü engellemek için pasaport almak isteyen Türklerden 10 pound teminat alınmasını kararlaştırdı. Yine göçün durması için Sömürge Yetkilileri köylülerin yaşam seviyelerinin yükseltilmesi ve tarım politikasında değişikliğe gidilerek sulama imkânlarının geliştirilmesi düşüncesindeydi⁶¹⁴. Kıbrıs Sömürge Yönetimi tarafından “*sadık, çalışkan ama fakir*” olarak değerlendirilen Türklerin göçü bu şekilde engellenebilirdi. Ancak bu da göçü engellemeye yeterli olmadı. Kıbrıslı Türkler bu teminatı yatırmamak için “*yasa dışı olarak*” küçük tekneler ile de olsa Türkiye'ye göç etmeye devam edeceklerdi⁶¹⁵.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk göçünü durdurma kararı oldukça etkili oldu. Kıbrıs Konsolosluğu 14 Eylül 1938'de Dışişleri Bakanlığı'na bir rapor gönderdi. Buna göre Türkiye'ye göçmen başvuruları kabul edilmemekteydi. Türkiye'nin bu kararı üzerine Kıbrıslı bazı Türkler belgesiz olarak Güney Anadolu sahillerine göç etti. Ancak yakalananlar Türk yetkililer tarafından Kıbrıs'a geri gönderildi⁶¹⁶.

5- Kıbrıs Türk Basınında Göç Tartışmaları

Lozan Antlaşması ile İngiliz yönetimi altına giren Kıbrıs Türkleri, anlaşma uyarınca seçme haklarını kullanarak Türkiye'ye göç etmeye başladı. Bununla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti uyuşuna geçmiş olup Türkiye'ye göç etmeyenlere İngiliz yönetimi tarafından baskı uygulandı. Türk Konsolosluğu Kasım 1925'de verdiği gazete ilanıyla Kıbrıs Türklerine ne zamana kadar göç edebileceklerini duyurdu⁶¹⁷.

Kıbrıs Türklerinin göçünün basında tartışıldığı bu dönemde Türkiye ile Kıbrıs Türk halkı arasındaki ilişkilerde Türk Konsolosluğu önemli bir konumdaydı. Türkiye'nin adadaki

⁶¹³ *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1932, S.No: 2943.

⁶¹⁴ CO 67/265/14.

⁶¹⁵ J.A.McHenry, *The Uneasy Partnership on Cyprus...*, s.196–200.

⁶¹⁶ BCA, 30.10.0/124. 887. 3.

⁶¹⁷ 25 Haziran 1926 tarihli aynı ilan; Kıbrıs Türklerinin “*hakk-ı hıyâr*” süresinin 6 Ağustos 1926'da son bulacağını ve bu tarihten sonra yapılan başvuruların dikkate alınmayacağı şeklindeki bilgi, “*Hakikat*” gazetesi aracılığıyla halka duyurulmuştu (*Hakikat*, 19 Temmuz 1926, S.No: 284).

temsilcisi olan Türk Konsolosu, Kıbrıs Türk cemaatinin yönelişini izleyerek yakından destekledi⁶¹⁸. Bu davranışı “...*milli şuur ve Anavatan’a sonsuz bağlılık ile izah edilebilir*” şeklinde açıklamaktaydı⁶¹⁹.

Kıbrıs’tan Anadolu’ya yaşanan göç hareketi sonucu binlerce Türk’ün adadan ayrılması diğer taraftan Türk Milli Mücadelesi sırasında Anadolu’dan kaçan bazı Rum ve Ermenilerin Kıbrıs’a gelip yerleşmeleri adadaki nüfus dengesini Türklerin aleyhine değiştirdi⁶²⁰. Başlangıçta Türkiye tarafından kabul edilen bu göç hareketinin, Kıbrıs Türk varlığının korunması ve devamı bakımından yanlış bir siyasete dayandırıldığı da daha sonra anlaşılacaktı. Bu sebeple Türkiye’ye göçün Kıbrıs’ta Türklüğün yok olması sonucunu doğuracağını tespit eden Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti, ilgili kısımda da ifade edildiği üzere çalıştı⁶²¹. Kıbrıs’tan göçlerin önlenmesi için, basın yoluyla halk uyarılmaya çalışıldı⁶²².

Kıbrıs Türklerinin Türkiye’ye göçü Kıbrıs Türk basınında üzerinde tartışılan önemli bir konu oldu. Göç edip etmemek, ne zaman göç edileceği gibi haber ve yorumların yanı sıra Kıbrıs’taki ekonomik durum ve Türkiye’nin göçmenlere olan tavrı basında yer almaktaydı⁶²³. Öte yandan Kıbrıs Türk basını tam bir birlik içerisinde değildi⁶²⁴. “Söz”, “*Hakikat*”⁶²⁵, “*Birlik*”, “*Ses*” ve “*Doğru Yol*” gazetelerinde Kıbrıslı Türkler ve göçle ilgili haberlerde özellikle şu konular üzerinde durulmaktaydı: Türkler göç etmeli mi, etmemeli mi, Göçün sebepleri ve Anadolu’da göçmenlerin iskânı konusuydu. Kıbrıs Türk basınının nabzını tutan “*Hakikat*” gazetesine göre; elli yıllık bir deneyim aktif bir toplum oluşturamamıştı. Bu nedenle de, Türkiye’ye göç etmek fikri, adadaki esaretten kurtulmak anlamına gelmekteydi:

⁶¹⁸ Ş.S.Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878–1960)*, I, s.184.

⁶¹⁹ *Hakikat*, 7 Haziran 1926, S.No: 280.

⁶²⁰ *Hakikat*, 18 Ağustos 1923, S.No: 148

⁶²¹ Sabahattin İsmail, *Atatürk Döneminde Türkiye Kıbrıs İlişkileri*, Lefkoşa, 1989, s.84.

⁶²² *Birlik*, 14 Ağustos 1925, S.No:81

⁶²³ Örneğin, 1924 başlarında Türkiye’de Konya’ya yerleşen Kıbrıslı muhacirlerin burada yaşadıkları sıkıntılar ve zorluklar, İskele Müderrisi Hulisi Efendi tarafından İstanbul’da Büyük Camii (İskele)’de yapılan konuşmada dile getirildi. Bu konuşmayı eleştiren bir haber, “*Hakikat*” gazetesinde yer aldı. Bu haberde; muhacirlerin perişanlığının Müderris Hulisi Efendi tarafından ifade edilmesinin, Kıbrıs Türklerinin “*Millî Hükümet*” hakkındaki düşüncelerinde kötü etkilere yol açtığı değerlendirilmesine neden oldu. “*Hakikat*”, 29 Eylül 1924, S.No: 203. Ayrıca, “*Şimdi gidilmemeli, zamanı değildir. Bilahare gitmek daha hayırlıdır*” gibi ifadeler, halkın göç hazırlıklarını yarıda bırakmasına sebep olarak halkı göç edip etmeme konusunda belirsizliklere sürükledi. “*Hakikat*” gazetesine göre, bu yüzden de Hulisi Efendi adlı müderrisin ortaya attığı bu “*maksatlı fikirler*”, halkı yanlış yönlendirdi (*Hakikat*, 29 Eylül 1924, S.No:203).

⁶²⁴ *Hakikat* 29 Eylül 1924, S.No: 203.

⁶²⁵ *Hakikat* gazetesinin bir başka haberinde, Türkiye’ye göç etmek, adadaki esaretten kurtulmak için tek çare olarak görülmüş ve kamuoyuna da bu şekilde yansımıştı (*Hakikat* 27 Temmuz 1925, S.No: 244).; “*Hakikat*”e göre “*Birlik*” gazetesi her ne kadar göç aleyhinde yazılar yayınlanmış ise de bunun sebebi gerçekte “*Birlik*” gazetesinin her şeye muhalefetinden kaynaklanmakta ve gazetenin bu tutumunun da halkı endişeye sevk ettiği ifade edilmekteydi (*Hakikat*, 6 Teşrin-i Evvel/Ekim 1923, S.No:154). Diğer taraftan “*Söz*” gazetesi tam aksi yönde görüş belirtmekteydi. Adadan Türklerin göç etmesinin sakıncalarını dile getirerek göç karşısında bir tutum izledi (*Söz*, 7 Ağustos 1926, S.No: 247). “*Söz*” gazetesi, “*Hakikat*” gazetesinden farklı olarak Lozan Antlaşması sonrasında Kıbrıs Türklerinin Anavatan Türkiye’ye göç etmelerini de savundu (M.Demiryürek, “*Lozan Sonrası Kıbrıs’tan Türkiye’ye Göç (1923–1926)*”, S.115, s.90-93).

“Bizim kanaatimize göre bu memlekette İslâm unsuru için rakip düşman tarafından iki imkân bırakılmıştır. Birincisi burada kalıp kahrolmuş aşağılanmış olarak yaşamak. İkincisi de hicret etmek. İşte hamiyetsiz ve kimsesiz kalan dünkü reaya, bugünkü millet-i hakimenin hedefi olmakta olan din kardaşlarımız bu sebepten dolayı ikinciye tercih ettiler. Bu, hiç şüphe yoktur ki binlerce milletdaşımıza yakın bir zamanda esaretten kurtulma imkânı hazırlayacak ve halkın bu vaziyeti karşısında kayıtsız hareket eden muhteremler hakkında milletten çıkacak söz bir kelime-i teminden başka bir şey olmayacaktır”⁶²⁶ sözleriyle Kıbrıs Türkleri için iki seçenek olduğundan bahsetmekteydi. Bunlardan birincisi adada kalıp Sömürge Yönetimi idaresinde yaşamaktı. “Bu kimsesiz kalmak, esir bir hayat yaşamak” demektir. İkincisi ise göç etmektir.

Kıbrıs Türk basınında bir gazete göçü teşvik ederken bir diğeri Türkiye’de karşılaşılan sıkıntılardan bahsetmekteydi. Amaç göçü engellemekti. “Birlik” gazetesinin 14 Ağustos 1925 tarihli nüshasında “muhaceret vaziyeti” adıyla bir makale yayınlandı. Anadolu’daki salgın hastalıklardan bahsedildi. Alınacak tedbirler hakkında bilgilendirmede bulunuldu⁶²⁷. “Hakikat” ise tam aksi yönde görüş bildirdi. Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti’nin Kıbrıs’tan göç edecek olan Türklere sıtmal mıntıkalar tahsis etmediği vurgulandı⁶²⁸.

“Söz” gazetesi ise göçe rağmen adada yine Türklerin kalmaya devam edeceğini yazmaktaydı. Sorun göç etmek zorunda kalanlara yardım etmektir. Türkiye Hükûmeti Anadolu’yu birtakım bölgelere ayırarak göçmenlerin iskânını ve sevkini kolaylaştırmaya çalıştı. “Söz” gazetesi bu konuda neler yapılabileceğine yönelik tavsiyelerini halkla paylaştı: “Belirlenen herhangi bir iskeleden göçmenlerin sevkleri temin olunursa hem vakit kaybı olmayacak hem de birçok kimse gereksiz yere zarar görmeyecektir”⁶²⁹.

Kıbrıs’tan sevk olunacak her kabile hangi mıntıkaya gideceğini bilmeli ve doğrudan oraya sevk edilmeliydi. Yoksa halk kendi haline bırakılırsa karışıklıklara sebebiyet verilebilirdi. Bu bağlamda; “Ümit ederiz ki adada kalmak ve yaşayabilmek için muhtaç olduğumuz teşkilatı meydana getirme konusundaki başarısızlığımızı kaçarken olsun üzerimizden atarız”⁶³⁰ sözleriyle geçmişte başarısızlaşan örgütlenmeye sitem edildiği gibi uyarıda da bulunulmaktaydı.

⁶²⁶ **Hakikat**, 27 Temmuz 1925, S.No: 244.

⁶²⁷ **Birlik**, 14 Ağustos 1925, S.No: 81.

⁶²⁸ **Hakikat** 24 Ağustos 1925, S.No: 248.

⁶²⁹ **Söz**, 31 Temmuz 1925.

⁶³⁰ **Söz**, 20 Şubat 1926, S.No: 228.

Sevk işlemlerinin nasıl yürütülmesi gerektiği konusunda yapılması gerekenler Türk kamuoyu ile de paylaşıldı⁶³¹. Buna göre kazalarda komisyonlar oluşturulacaktı. Göç edeceklerin kimlikleri ve sosyo-ekonomik durumları kayıt altına alınacaktı. Sevkiyat toplu olarak yapılacaktı. Türkiye ile de işbirliği içerisinde çalışılacaktı⁶³². Muallim Celâl ve Şevket Efendi'nin girişimiyle Karpaz'dan göç edeceklerin listesi düzenlendi⁶³³. Burada yürütülen işlerin düzeni diğer yerlere de örnek olmalıydı. Belirli bir program dâhilinde sevkiyat gerçekleşirse kimse bundan zarar görmeyecekti⁶³⁴.

Türkiye'ye göç edenlerden de iyi haberler gelmekteydi. Hükümetin göçmenlere yakın ilgi gösterdiği vurgulanıyordu. Osmaniye/Cebel-i Bereket Vilâyeti'nin Dört Yol Kazası'nda üç yüz aileye ev ve portakal bahçesi verildiği gelen haberler arasındaydı⁶³⁵. Kıbrıs Türkleri "*Büyük Millet Meclisi azalarına, hükûmete şükranlarımızı gönderirken, bu konuda hükümet nezdinde teşebbüste bulunarak, Kıbrıs Türklerine himaye ve muaveneti temine çalışan Konsolos Asaf Bey Efendiye de teşekkür ederiz*"⁶³⁶ sözleriyle hükûmete şükranlarını sundular.

Ahmet Raşid 24 Mayıs 1926'da "*Doğru Yol*" gazetesinde "*Cezire Türklüğünün Akıbeti*" başlıklı bir makale yazdı: "*Türklerin bu hâle gelmeleri adadaki hâkimiyetlerini muhafaza edememe ve eldeki mirası israf etmelerindedir. Durum böyle olunca kurtuluş ümidinde bulunmak da zordur. Cezire Türklüğünü bu duruma getiren nedir? Artık bu sorulara cevap aramak faydasızdır. Çünkü öldükten sonra dirilmek mucizesi, Kıbrıs Türklüğü için uzak bir ihtimaldir. Yangın saçağı sardıktan sonra onu söndürmeye çalışmak, sadece biraz daha yorulup yıpranmak anlamına gelir. Kaldı ki ada Türklüğünü kurtarmaya teşebbüs eden hiçbir gözle görülen hareket de yoktur...*"⁶³⁷ ifadeleriyle Türklerin zorluklarla dolu yaşantısına değinmekte ve geleceğin belirsizliğine vurguda bulunmaktaydı.

Adadan göç etmek için başvuranların sayısına dair "*Doğru Yol*" gazetesinde çıkan bir başka haberde ise göç eden kişi sayısına vurgulandı. Adadan göçün dikkate değer sayıda olmadığı üzerinde durulmaktaydı: "*... Sürenin bitiminden iki üç gün evveline dair yapılan incelemeye göre, bu süreye kadar şehbenderlikten çıkarılan mürur tezkerelerinin adedi üç bine bile ulaşmadı. Bu miktarın önemli bir kısmı aile için çıkarıldığından adada Türkiye*

⁶³¹ Söz gazetesinin haberine göre; Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından Kıbrıs Konsoloslugu'na gönderilen resmî bir yazıyla, Anadolu'ya göç edecek olan fakir göçmenlere devlet arazisinden tarla ve ev tahsis edileceği bildirilmişti. Ayrıca gazete, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne; Kıbrıs Türklerine gösterdiği ilgiden dolayı teşekkür etti **Söz**, 13 Şubat 1926, S.No: 227.

⁶³² **Söz**, 20 Şubat 1926, S.No: 228.

⁶³³ H.Öksüz, "*Lozan'dan Sonra Kıbrıs Türklerinin Anavatana Göçleri*", s.37.

⁶³⁴ **Söz**, 20 Şubat 1926, S.No: 228.

⁶³⁵ **Söz**, 15 Mayıs 1926, S.No: 239.

⁶³⁶ **Söz**, 15 Mayıs 1926, S.No: 239

⁶³⁷ **Doğru Yol**, 24 Mayıs, 1926, S.No: 306.

şehbenderliği kurulduğu tarihten itibaren en fazla altı yedi bin kişinin Türk tâbiyeti için hakk-ı hıyârını kullandığı görülür. Bu miktar adanın Türk kitlesini sarsacak bir derecede değildir. Yani bu kişiler bir sene içinde Kıbrıs'ı terk etseler de adada elli beş bin kişilik Türk kitlesi kalacaktır”⁶³⁸ ifadeleriyle göç eden kitlenin büyük bir rakamı oluşturmadığı ve mevcut Türk nüfusunu etkilemeyeceği yönünde görüşlerini dile getirmekteydi.

“Doğru Yol” gazetesi göç etmeye karar verenler arasında bundan vazgeçenlerin sayısının arttığını belirtti. Her ne kadar Türk vatandaşlığını seçerek göç belgesini alsada da göçmen adayları “kandırıldıklarını” düşünmekteydi. Bu nedenle de adayı terk etmekten vazgeçmişlerdi⁶³⁹

Türk vatandaşlığını tercih edecek olanlar için yasal sürenin sona erdiği 1926’da konu ile ilgili değerlendirmeler basında yayınlanmaya başlandı. İki farklı görüş ortaya çıktı. “Söz” gazetesi göç edenlere hak verirken adadaki Türk varlığının devamı içinde önlemler alınması gerektiğini belirtmekteydi. Türk cemaatini kendi içinde dörde ayırmaktaydı. Buna göre; “Emlâk, arazi ve servet sahipleri, Yüksek mevkide hükûmet dairelerinde çalışanlar, Serbest meslek sahipleri, sanatkâr ve esnaf ve Ameleler”⁶⁴⁰ idi.

Yapılan değerlendirmede serbest meslek sahipleri sanatkârlar ve esnafın çoğu yardıma muhtaç idi. Türk cemaati de gereken ilgiyi göstermemekteydi. Halkın çoğunluğu ise işçi idi. Sosyal güvencesi yoktu. Sadece “günü kurtarıyordu”. Göç eden kesim de “ameleler” idi. “Varı yoğu elinden giden, sermaye ve serveti tüketen bir cemaatin burada göreceği sefalet, hakirlik ve açlık değil de nedir?”⁶⁴¹ denilerek Anadolu’ya göç etmenin sebepleri üzerinde durulmaktaydı. Türkler Anadolu’da daha iyi bir yaşam sürdürebileceklerini düşünerek göç ediyordu. “Söz” adada kalanlara seslenerek, buradaki “kâbus dolu hayata” daha ne kadar katlanacaklarını sormaktaydı. Gazete göç etmeyen Türklerin “adada nasıl var olabileceği” üzerinde de durmaktaydı. Türkler ancak birlik ve beraberlik içerisinde olurlarsa adadaki varlıklarını sürdürebilirdi. Sürecin nasıl işleyebileceği konusunda da şu fikirler ileri sürülmekteydi: “Ada’daki hayatımızı sürdürmek istiyorsak devamlı teşkilatlanmalıyız. Geçen haftadan beri yayınlamaya başladığımız Filistin Cemaat-i İslâmiye Teşkilatı, bizim için örnek olamaz mı? İyi niyetle oluşturulan böyle bir teşkilat, hükûmetten de destek görür. Her esnaf sınıfı da kendine ait bir teşkilat oluşturursa burada kalanların refaha kavuşması kaçınılmaz

⁶³⁸ **Doğru Yol**, 21 Haziran 1926, S.No: 310.

⁶³⁹ **Doğru Yol**, 21 Haziran 1926, No: 310.

⁶⁴⁰ **Söz**, 7 Ağustos 1926, S.No: 247.

⁶⁴¹ **Söz**, 7 Ağustos 1926, S.No: 247.

olur. Bir an önce birleşerek adadaki durumumuzu düzeltmeye çalışmalıyız. Yoksa buradaki varlığımız ortadan kalkacak”⁶⁴².

“Birlik” gazetesinin 14 Ağustos 1926’daki nüshasında Ahmet Cevdet tarafından yazılan bir makalede: “Kıbrıslıların bazıları göçe hazırlanıyor ve bir takım öğretmenler köyleri gezerek pasaport vermek için halktan 5'er şilin⁶⁴³ topluyorlarmış. Kıbrıs'tan Anadolu'ya hicret, Anadolu'dan yine Anadolu'ya hicret etmektir! Adanın Anadolu'nun bir parçası olduğuna şüphe yoktur”⁶⁴⁴ denilmekteydi. Ahmet Cevdet'e göre bazı göçler haklı görülebilirdi. Ancak Kıbrıs bu kapsamda değildi. Stratejik öneminin yanı sıra mevcut Yunan tehlikesi adadaki Türk varlığını gerekli kılmaktaydı: “Buradaki Türklerin Ada'da kalması, çoğalması, çalışarak servet sahibi olması Türkiye'nin yararınadır. Ada'nın Rumlara kalması, oranın bir gün Yunanistan'a geçeceği anlamına gelir. Midilli ve Sakız'ın Yunanistan'a ait olması bizim için ne kadar tehlikeli ise Kıbrıs için de aynı durum geçerlidir. Oradaki Müslümanları göç ettirecek bir neden göremiyoruz. Bundan ne fayda elde edecekler. Eğer oradaki Türklere arazilerini almak için zulüm ve işkence edilmiş olsaydı, göç etme sebepleri olurdu. Ancak böyle bir durum söz konusu değil. ...Orada ne medeniyetler doğup büyümüştür. Ada'daki Müslümanların gözlerini açacak uyanık rehberler olsaydı, Türkler için çok bereketli bir yer olurdu. Ancak, bu yapılamadı. Nedensiz olarak göçe kalkışmak ailenin, servetin ve sağlığın harap olmasına yol açar”⁶⁴⁵ ifadeleriyle göçe karşı tarihsel ve psikolojik bir değerlendirme yapılmaktaydı. Aynı yazıda İstanbul'da perişan bir vaziyette bulunan Yugoslavya göçmenlerinin durumuna da değinilmekteydi: “Bu göçleri dikkate alarak, bunların miktarını tahmin edelim. Sonra bugün memleketimizdeki nüfusun miktarını hesaplayalım. O milyonlarla halktan bugün ne kaldı? İstanbul'un eski mahallelerine bir bakın, Türklerin oradan çekilmekle ne zarar etmiş olduklarını görürsünüz. Kıymetli yerleri bırakıp, kıymetsiz yerlerde yaşamaya başladılar. Bugün Sırbistan'dan geldiği sanılan birtakım göçmenler, Sirkeci civarında bekliyorlar. Gece, gündüz istasyon çevresinde yatıyorlar. Ben oradan tramvaya bineceğim için bu insanların halini görünce için için ağlıyorum. Kim bilir kaç tanesi hastalanıp ölecektir. İşte bu durum muhaceretin belasıdır. Türkler bu duruma tepki göstermiyor, hiç kahır duymuyorlar. Fakat yine de “millicilik” diye

⁶⁴² Söz, 7 Ağustos 1926, S.No: 247.

⁶⁴³ Birleşik Krallık ve İrlanda Cumhuriyeti'nde 1971'de ondalık sisteme geçişten önce kullanılan bir para birimi. Eski sent sistemine göre 12 penilik bir değeri olan şilin, bir pound'un 1/20'si idi.

⁶⁴⁴ Birlik, 14 Ağustos 1926, S.No: 128.

⁶⁴⁵ Birlik, 14 Ağustos 1926, S.No: 128.

bağırırız. Kıbrıs Türklerinin adada kalmalarında millî bir menfaat görüyorum”⁶⁴⁶. Ahmet Cevdet, aksi takdirde memleketin zarar göreceğini dile getirmekteydi.

“Birlik” gazetesinin 17 Ağustos 1926’daki nüshasında adayı terk etmek için sağlam bir sebep bulunmadığı ileri sürülmekteydi. “...Ailevi ve tahsil sebepleriyle gidenler dışında, yüksek gelir maksadıyla gidenlerin, içinde bulunulan ekonomik buhranda bir kazanç elde edebileceğini düşünmüyoruz. Bu kimselerin ferdî hareketi Kıbrıs’taki asıl kitleyi etkilediği zaman bunlar vicdanen rahat olabilecekler mi? Kıbrıs’a Türklüğü ve Müslümanlığı sokmak için canlarını feda eden on binlerce Türkün ruhları karşısında utanma duyacaklar mı? (...) Girit’teki Müslümanlar, Rum çeteleri ve Yunan idaresinden usandıkları halde her türlü sıkıntıya göğüs gererek, asıl kitleyi muhafaza ettiler. Adana Ermenileri, ancak cemaatin verdiği bir kararla hicret ettiler...”⁶⁴⁷. Asıl vurgulanmak istenen nokta adada kalacakların hükûmete karşı nasıl bir harekât tarzı takip edeceğiydi? Emperyalist devletlerin izledikleri siyaset irdelendiğinde çoğunluğa karşı azınlığı tuttıkları iddia edilmekteydi: “İngiltere sömürge ve dominyonları da bu siyasetle idare edilir. Hind’de Müslüman ekalliyeti, Filistin’de Yahudi ekalliyeti ve Mısır’da Kıpti ekalliyeti sürekli, hükûmetin koruyuculuğunda, yardımcılığında oldular. Biz bu nazik hükûmet hikmetini hiçbir zaman anlayamadık ve bu yüzden birçok şey kaybettik. Bizim siyasetimiz menfaatimiz namına hükûmetle müzaheret oldu”⁶⁴⁸ sözleriyle tarihsel bir çıkarım yapılmaktaydı.

Bununla birlikte bazı Türk liderlere “bunların şimdiye kadar körü körüne “hükümetçilik” siyaseti takip ettiği, hükûmetin de bunu görerek son zamanlarda Türklere karşı ihmalkâr davrandığı” yönünde eleştirilerde bulunuldu. “Hükûmet, bir yandan Türklerin yardımını beklerken diğer yandan da Türklerin hukukî haklarına karşı kayıtsız kaldı: “Sen beni tut, ama ben seni tutmak mecburiyetinde değilim demek istiyor. Bu duruma Afrika zencileri bile tahammül edemezken, adanın eski hâkimi olan Türkler bu kadar alçalamazlar. Şimdiye kadar halkı temsil eden üç beş kişi böyle bir siyaseti kendilerine yakıştırmış olabilirler. Fakat halk hiçbir zaman bu siyasete taraftar olmadı”⁶⁴⁹.

“Söz” gazetesi de devlet kurumlarında Türk memur görevlendirilmemesi sorununu ele aldı. Diğer cemaatlerin yanında Türklere yapılan haksızlık şu sözlerle vurgulandı: “...İngiliz lisanını bilen yüzlerce Türk olmasına rağmen hükûmet, bir kez olsun vilâyet tercümanlığına bir Türk tayin etmeyi düşünmedi. Polis kumandanlığı meselesinde de hükûmet ya pek saf kalpli davranıyor ya da Türkleri gereğinden fazla ihmâl ediyor. Rum kumandanların idare-

⁶⁴⁶ **Birlik**, 14 Ağustos 1926, S.No: 128.

⁶⁴⁷ **Birlik**, 17 Ağustos 1926, S.No: 129.

⁶⁴⁸ **Birlik**, 17 Ağustos 1926, S.No: 129.

⁶⁴⁹ **Birlik**, 17 Ağustos 1926, S.No: 129.

sindeki Türk polisler, zor durumdadır. 'Arap darılır Arap yer değneği, efendi, darılır Arap yer değneği' atasözü bu durum için uygundur. Hükümet Türk polislerinin feryatlarını duymuyor. Biz eminiz ki, Türk polislerinin bir kısmının hakk-ı hıyârını kullanarak vazifelerini terk etmeleri, yalnız hissiyata ait bir şey değildir..."⁶⁵⁰. "Birlik" gazetesinin 17 Ağustos 1926'daki nüshasında Kıbrıs Türklerinin adada zayıf bir azınlık olduğu üzerinde duruldu. Haklarını korumak hususunda fazla "kıskanç" davranmak zorunda oldukları belirtilerek haklar konusunda kendilerine destek veren her kesimin "başlarının üstünde tutacakları" ifade edildi⁶⁵¹.

Ayrıca örgütlenmenin önemi üzerinde durdu: "Cumhuriyetin daimi Başvekili İsmet Paşa'nın Lozan'da Kıbrıs Türklerine temin ettiği hakk-ı hıyâr müddeti altı ay sonra hitam bulmak üzere dir. Bu adada yaşamak mecburiyetinde hukuken Britanyayı kebir kraliyetinin taht-ı tabiiyetine girecek olan Türk milleti de, bir kavim, bir cemaât olmak itibariyle anâsır-ı saire miyânında ahdi mevki edebilmek için elbet bir teşkile muhtaçtır. Buna muhalefet ise kimsenin hatırından geçmez tahmin ederiz"⁶⁵².

Örgüt eksikliği ve ekonomik nedenler göçlerin yaşanmasında ana unsur olarak değerlendirilmekteydi. Adada kalma taraftarı olan "Birlik" gazetesi Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra altmış üç bin kişilik Kıbrıs Türkü'nün bir kısmının maddî ve manevî zarara uğrayarak adayı terk ettiği, kalanların ise hayat mücadelesine devam etmek zorunda kaldığını belirtmekteydi. "Söz" gazetesi de benzer şekilde adada kalan Türklerin hukukî ve sosyal durumunun ne olacağı konusunu, Kıbrıs Türk toplumuna "Lozan Muahedesi'nin Kıbrıs Türklerine tayin ettiği hakk-ı hıyâr müddeti üç ay sonra hitâm bulacaktır. Birçok kardeşlerimiz, anavatan topraklarına kavuşmak, bu bedbaht cezire ile alâka ve rabitalarını kat' etmek husûsunda teşebbüsât-ı lâzimeye tevessül eylemişlerdir. Bu muhterem kardeşler hakkında muvaffakiyet sevgili yurdumuza müfid bir unsur olmağa çalışmalarını temenni etmekten başka bir düşüncemiz olamaz. Yalnız tetkik etmek istediğimiz, kendi mukadderâtlarını bu adanın mukadderatına terk ederek herçe-bâd-abâd yeşil adamızda kalacak olan ehemmiyetlice bir Türk kütesinin vaziyet-i içtimaiyye, vaziyet-i hukûkiyyesidir"⁶⁵³ sözleriyle göç edenler ve kalanlarla ilgili görüşlerini dile getirdi. Gazete ayrıca şu önerilerde de bulundu: Türk mebus ve aydınları göç etmeyerek adadaki Türklerin hakkını savunmaya devam etmeliydi. Ayrıca Türklerin perişanlık durumuna ilişkin önlemler

⁶⁵⁰ Söz, 17 Ağustos 1926, S.No: 129.

⁶⁵¹ Birlik, 17 Ağustos 1926, S.No: 129.

⁶⁵² Meral Demiryürek, **Larnaka Mektubu**, İstanbul, 2010, s.77. Adı geçen gazetenin ilgili sayılarına ulaşamadığı için bu kaynaktan faydalanılmıştır.

⁶⁵³ M.Demiryürek, **Larnaka Mektubu**, s.77-78.

alınması hususu da gündeme getirildi. “*Bu adanın Türk seknesi kâmilan anavatana muhaceret edebilecek vaziyette değildir. Mahaza içtimaî, iktisadî ve ilmî meseâlimizle iştiğal edecek bir teşkilât meydana getirmediğçe burada tutunabileceğimizden de şüphede ederiz*”⁶⁵⁴ ifadeleriyle örgütlü bir yapının şart olduğu üzerinde durulmaktaydı. Buna göre Türk toplumu sosyal, ekonomik ve bilimsel açıdan kendini yetiştirmeli ve organize olmalıydı. Aksi takdirde cemaat olarak adada kalan Türkler de göç seçeneği ile karşı karşıya kalacaktı.

Göçenler ve kalanlar için de asıl önemli olan çalışma ve hayatta kalma azminin sekteye uğramaması idi. “*Birlik*” gazetesinin 14 Ağustos 1926’daki nüshasında “*Hâlâ Muhaceret Mi?*” başlıklı bir yazı yayımlandı. Kıbrıs’ın coğrafi konumunun önemine vurgu yapılarak burada yaşamak isteyen Türklere de önemli görevler düştüğü ifade edildi: “*Geçmişî unutmak ve kararlı bir şekilde hareket etmek. Hepimiz el ele vererek kazanç yollarında düşüncelerimizi toplamalı, istiklâl için çizdiğimiz programı büyük çaba göstererek uygulamalıyız. İnsanın ömrü sınırlandırılmış değildir. Bu ömrü devam ettirme aracı olan çalışmanın bir amacı olmalıdır. Bugün bulduğunu yiyen, yarın evinin merteklerini söküp satmayı ve alacağı parayı düğün ve eğlence gibi füzuli zevklere harcayan kişiler, hayatını ümitsizlik ile çürütenlerdir. Bunlar hayatta başarılı olamazlar. Eğer hayata karışarak her ferdin refah içinde yaşayacağı bir cemaat olmak istersek evimizin nerede olduğunu bilmeli ve etrafını çiçeklerle donatmalıyız... Fırsat oldukça ‘dişten ve tırnaktan’ artırarak açıklarımızı kapatmaya çalışmalıyız. Kısaca ölmeyecek gibi çalışmalı ve hazırlanmalıyız*”⁶⁵⁵.

“*Birlik*” gazetesi göçün gerekçe ve sonuçlarına bireysel değil, devlet ve millet odaklı bir bakış açısıyla bakmaktaydı. Yani uzun vadede Kıbrıs’ın Türkiye için önemini kavrayıp; burada güçlü bir Türk varlığının gerekliliğine siyasi açıdan dikkat çekmekteydi. Diğer gazeteler gibi Türkiye’nin önemini vurgulamaktaydı.

“*Birlik*” gazetesi 21 Ağustos 1926’da “*bir kısım gazetecinin*” adada kalanları yok saymakta olduklarını ileri sürmekteydi. Adada kalmanın ve göç etmemenin aç kalmak demek olamayacağını da belirtmekteydi: “*...Memlekette kalanlar akıllı ve mantıklı olarak bakılırsa hakir görülecek bir durumda değildirler. Bu varlığı inkâr eden gazeteciler anlaşılın cemiyeti görmüyor. Bir gazeteci halkı etkilemek isterse, fikirlerinin kaynağını halkın kalbinde bulmalıdır. Bunun tersi olan fikirler cemiyetin malı değildir*”⁶⁵⁶.

1926’nın Ekim’inde “*Söz*” gazetesinde muhacirlerin Türkiye’deki durumu ile ilgili haberlerin bir kısmının “*yalan*” olduğu ifade edildi: “*...Anavatan’a hicret eden kimselerden*

⁶⁵⁴ M.Demiryürek, **Larnaka Mektubu**, s.79.

⁶⁵⁵ **Birlik**, 14 Ağustos 1926, S.No:129.

⁶⁵⁶ **Birlik**, 21 Ağustos 1926, S.No:130.

alınan haberlere nazaran, Türk vatanında Türk kardeşlerinden mazhar-ı muâvenet oldukları, peyderpey müşfik anamızın kucağında yerleşmekte buldukları memnuniyetle anlaşılmaktadır. Buna binâen matbuât-ı mahalliyemizde sık sık tesâdüf edilen ve muhâcir kardeşlerimizin perişanlığını tasvir eden yazıları, mukarrin-i hakikat bulmuyoruz. Bu nokta alâkadârlarca anlaşılmıştır ki, Kıbrıs muhâcirleri, mecbûrî mübadeleye tâbi' bulunmayıp belki kendi ihtiyar ve arzuları ile hareket eden muhâcirlerdir. Bu takdirde, Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıs muhâcirlerini meccânî vapurlarla sevk etmek mecburiyeti ile mukayyed değildir (...) Binaenaleyh cepken ve şalvar hikâyeleri icâd ederek zâhiren muhâcir kardeşlerimizin ahvâline acımış gibi görünmek ve fakat hakikatte makâsad-ı mahsûsayateb'an menfî cephe almak vatanperverlikle kâbil-i telif olmasa gerekir"⁶⁵⁷.

21 Ağustos 1926'da yayınlanan "Birlik" gazetesi adadaki Türk varlığının devamını şöyle savunmaktaydı: "...Geçmişte sefalet çekmiş olmamız, gelecekte de aynısı olacağı anlamına gelmez. Bu beyhude feylesofluk yapmaktır. Böyle hayali feylesoflar da zamanın en korkunç şahıslarıdır. Memleketin refahı için çalışan her doğru fikir, doğru yolu takibe savaştır. Yanlış fikirlerde ısrar edenler, halkı tehdit edenlerdir ki, çağdaş hükûmet teşkilâtı kimseye bu hakkı vermemiştir. Bugün cemiyetin ihtiyacı ne ise onu düşünmek en doğru harekettir. Siz gitmediniz, o halde sefalet çekmeye perişan olmaya, aç kalmaya mahkûmsunuz demek, benim kafam işlemiyor, hakikati göremiyorum demektir. Bundan dolayı yerel basın, burada yaşayacak bir varlığın maddî ve manevî ihtiyaçlarını görerek söylemesini isteriz. İsteriz ki gazeteci yazacağını bilsin, halkı tehdit etmesin. Bundan sonra yapılan tehdit iktidarın mevcudiyetsizliğini gösterir..."⁶⁵⁸.

Adadan göç edenlerle kalanların sayısı hakkında gazetelerde farklı rakamlar yer almaktaydı. "Birlik" gazetesi 21 Ağustos 1926'da göç edenlerin sayısının kalan asıl kitleyi etkilemeyecek kadar az olduğunu iddia etmekteydi. 6 Ağustos 1926'ya kadar, seçme hakkını kullanarak Türk uyruğunu kazananların sayısının 9.310 kişiye ulaştığı bilgisi verilmekteydi. Adada o tarihte bulunan Türk nüfusuna dayanarak ileriki yıllarda nüfusun göstereceği sayı tahmin edilmeye çalışılmıştı: "...1921'de Adada yapılan nüfus sayımında genel Türk nüfusu 61.338 idi"⁶⁵⁹. 1924 sonunda tahmini nüfus-ölüm ve doğum listesinden anlaşıldığına göre 63.894'e ulaştığı resmen sabittir. Demek ki, Türk nüfusu 3 senede 2.456 kişi artmıştır. Her seneye 819 kişi düşüyor. 1925 ve 1926 senelerini de böylece karşılaştırsak, 1924 senesi sonunda mevcut olan 63.894 Türk nüfusa 1638 nüfus daha ilave etmeliyiz. 1926 sonunda

⁶⁵⁷ Söz, 9 Teşrîn-i evvel/Ekim 1926.

⁶⁵⁸ Birlik, 21 Ağustos 1926, S.No: 130.

⁶⁵⁹ 1921 nüfus sayımına göre adada 51.339 Türk yaşamaktaydı. 1931 sayımında ise bu sayı 64.245'e yükseldi. H.F.Alasya, Tarihte Kıbrıs, 136.

adada mevcut Türk nüfusunun toplamı 65.532 olması gerekir. Hakk-ı hıyârlarını kullanan 9.310 nüfus, genel olarak adayı terk etmiş olsalar bile adada kalacak Türk nüfusu 56.222'den aşağı olmayacak. Kaldı ki hakk-ı hıyârlarını kullananların birçoğunun adada kalacağı muhakkaktır. Bunlar arasında şimdiden epeyi pişmanlık baş göstermiştir. Şehbender Beyin adadaki teftişlerinden önce hakk-ı hıyârlarını kullanarak adayı terk edenlerden birçokları geri dönmüşlerse de yaklaşık 1.000 kadar nüfusun geri döndüğü tahmin edilmektedir. 9.310'da bir kısmının pişman olacağını farz etsek bile -ki durum bize fazla olacağını şimdiden gösteriyor. Türkiye'de kalan 1.000 kadar nüfus çıkarılınca 56.222'ye 2000 daha ilave etmek gerekir. Şu halde adada kalacak Türk nüfusunun 58.000'den aşağı olmayacağı ortadadır..."⁶⁶⁰. Böylece ada Türklerine meselenin aslı anlatılmaya çalışıldı. Nüfusun 45.000'e düştüğünü iddia edenlere verilen bir cevaptı bu. "Birlik" gazetesi 21 Ağustos 1926'da okurlarıyla şu iyi niyet temennisini paylaşmak istedi: "...hayırlı selametler ile anavatana faydalı birer parça olarak refah ve saadetler"⁶⁶¹ diledi.

1935'de yayın hayatına başlayan "Ses" gazetesi ise 29 Nisan 1935'te yayınlanan ilk sayısında "Göç Fikirleri" konusunu işledi. Adadan yirmi bin Türkün göç edeceği söylentilerine değindi. Buna göre, "Kıbrıs Türkleri arasında on seneden beri hicret fikrinin uyanmış olduğu bundan evvel vuku bulan ve adetleri pek de az olmayan göçlerle sabittir. Şimdiki arzunun genişliği ise söylendiği kadar geniş olmasa bile gene Kıbrıs Türkünün zaten zayıflayan bünyesini sarsacak bir derecede olduğu anlaşılıyor"⁶⁶² sözleriyle adadan Türk göçünün azımsanamayacak derecede geçmişten beri var olduğu dile getirilmekteydi.

"Ses" gazetesinin ilgili sayısında göçün asıl sebebinin Türklerin ekonomik durumu olduğu belirtilmekteydi. Köylünün perişan edildiği ve Türk köylüsünün borç altında ezildiği konusu üzerinde durulmaktaydı. Gün geçtikçe köylünün borçlarının arttığı ve bu durumun da Türk köylüsünün adadaki varlığını tehdit eder dereceye geldiği üzerinde durulmaktaydı⁶⁶³. Köylüyü bulunduğu zor ekonomik koşullarından kurtarmak için şu önlemler üzerinde duruldu: borçların soruşturulması, yüksek faizlerin ve borçların azaltılması, borçların yirmi senelik bir vadede ödenmesi, borçların %50 oranında indirilmesi, tahakkuk edecek haklı borçların uzun vadelerle taksitlere bağlanması, ticarete atılmak, Türkiye ile ticarî ilişkileri

⁶⁶⁰ **Birlik**, 21 Ağustos 1926, S.No: 130.

⁶⁶¹ **Birlik**, 21 Ağustos 1926, S.No: 130.

⁶⁶² **Ses**, 29 Nisan 1935, S.No:1.

⁶⁶³ **Ses**, 29 Nisan 1935, S.No:1.

gerçekleştirme⁶⁶⁴ idi. İlgili gazetede yazıda Kıbrıs Türklerinin ekonomik açıdan geri kalmasının sebeplerinden birisi de köylünün ticarî hayattan uzak kalması idi⁶⁶⁵.

Kıbrıs'taki Türk varlığını güçlendirmek için asıl görev oradaki Türklere düşmekteydi. Eğer Türkiye birşeyler yapmak istiyorsa adada İşbankası şubesi açmakla işe başlayabilirdi. Bu Türklerin ekonomik olarak güçlenmesini sağlayacaktı⁶⁶⁶.

“Ses” gazetesinin 24 Haziran 1935 tarihli sayısında ise Avukat Hoca Said Efendi bir makale yazdı. Buna göre; “*Ada Türkleri arasında göç fikrinin doğmasına Lozan Antlaşması'nın yol açtığını ve herkesin 'acaba ne yapalım?'*”⁶⁶⁷ diye düşünmeye başladığı ifade edilmekteydi. Biraraya gelen iki kişinin göçten başka bir şey konuşmadıklarını hatırlatmaktaydı. Hoca Said Efendi “*göç fikri bugün o derece büyümüştür ki, artık buna karşı durmak olanaksızdır*”⁶⁶⁸ ifadeleriyle göçün boyutu ve algısı ile ilgili ciddi bir tespit yapmakta idi.

6- Kıbrıs'tan Türkiye'ye “Beyin Göçü”

Adada yaşayan Kıbrıs Türkleri, Rumların kendilerine yönelik saldırılarına karşı organizasyonlar oluşturdu. Çeşitli zamanlarda ve sebeplerle adadan ayrılmak zorunda kalan Kıbrıs Türkleri dernekler kurdu. Bu örgütlenme özellikle II.Dünya Savaşı sonrasında kendini daha fazla gösterecekti. Bu bağlamda Kıbrıs Türk siyasi hayatı ve örgütlenme girişimleri ile orantılı olarak Türkiye'de yaşayan Kıbrıs Türkleri de haklarını korumak ve birlikte hareket etme noktasında örgütlenme yoluna gitti.

Kıbrıs Türkleri milli duygularla, eğitim ve kültürel bakımdan Türkiye'ye karşı derin bağlılıkları bulunmaktaydı. Atatürk devrimleri ada Türkleri tarafından benimsenmiş ve uygulanmaktaydı. Ancak Türkiye'de Kıbrıs'ı tanıttacak bir dernek ya da teşkilat eksikliği vardı. Çünkü Türkiye'de Kıbrıs Türklerinin ulusal kimliğini, durumunu ve sorunlarını yakından bilenlerin sayısı azdı.

Kıbrıs'taki Türklerin en büyük sorunlarından birisi de eğitim olanaklarının sınırlı olmasıydı. Kıbrıslı gençler üniversite eğitimini ücretsiz alabilmek için Türk vatandaşı olmak zorundaydı. Türk vatandaşı olanlar, Türkiye'de kalarak çeşitli alanlarda çalışmaya başladı. Daha sonra da büyük bir çoğunluğu yine burada evlendi. Bu sayı yıllar içerisinde süreklilik kazanarak artmaya başladı. Kıbrıslı lise mezunu Türk gençlerinden 1932'de 35-40, 1933'de

⁶⁶⁴ Kumaş, un, bira, tütün, sigara, maden kömürü ithali, Türk şeker, cam mamulâtı, benzin ithali gibi maddeler kapsamında ticarî ilişkileri geliştirmek amaçlanmıştır (Ses, 29 Nisan 1935, S.No:1).

⁶⁶⁵ Ses, 29 Nisan 1935, S.No:1.

⁶⁶⁶ Ses, 29 Nisan 1935, S.No:1.

⁶⁶⁷ Ses, 24 Haziran 1935.

⁶⁶⁸ Ses, 24 Haziran 1935.

50-60 civarında kişi Türkiye'ye geldi ve farklı üniversitelere kayıt oldu. Öğrencilerin Türkiye'deki okullara yerleştirilmesinde Hükümet ve okul idareleri büyük kolaylık gösterdi⁶⁶⁹.

Bir Kıbrıs cemiyetinin kurulması ihtiyacını ilk duyan ve yönlendiren; Atatürk'ün "Güvendiren" soyadını verdiği eski valilerden Bursa Milletvekili ve kendisi de Kıbrıslı Türk olan Fatih Güvendiren idi. Eski Adliye Vekâleti müsteşarlarından Kıbrıslı Galip Bingöl, Ali Vefa ve Fatih Güvendiren, 1932'de Kıbrıslı yüksel tahsil eğitimi gören öğrencileri örgütlenme yönünde teşvik etti. Bunun üzerine Fevzi Cin, Fikri Cin, Şevket Yurdakul, Fevzi Ali Rıza, Mehmet Ali Pamir, Nusret Sadık ve Mahir Adataş bir cemiyet kurulması yönünde önyak oldu. Böylece İstanbul'da 1932'de "Kıbrıs Türk Talebe Cemiyeti" kuruldu. Birlik, Atatürk'ün himayesini de edindi⁶⁷⁰.

Böylece birçok Kıbrıslı Türk, Türkiye'ye gelmeye başladı. Önce vatandaş olundu. Okul bittikten sonra ise adada iş ve çalışma alanlarının sınırlı olması nedeniyle Kıbrıs'a gitmekten vazgeçildi. Yine bir kısmı evlenerek Türkiye'de kaldı. Bu da adadaki nitelikli iş gücünün azalmasına neden oldu. Cemiyetin hayatı ise uzun ömürlü olmadı. Kurucularının eğitim hayatı sona erdi. Cemiyetin idari görevlileri Anadolu'nun çeşitli yerlerinde görevlerine başladı. Yine Atatürk'ün vefatı da cemiyetin bir süre sonra kapanmasında etkili oldu⁶⁷¹.

7- Kıbrıs Türklerinin Eğitim ve Ticaret Alanında Geriliği

Sömürge Yönetimi, Enosisci Rumlara karşı Kıbrıs Türklerini bir denge unsuru olarak görmekteydi. Türklerin dini örgütlenme girişimleri eğitim ve diğer hakları da kısıtlandı⁶⁷². Kıbrıs Rumları adayı Yunanistan'a bağlamak için Papaz Nikodemos önderliğinde Ekim 1931'de ayaklanma başlattı. Kıbrıs Türk halkı da bu ayaklanmadan sorumlu tutularak İngiliz yönetiminin kısıtlamalarına hedef oldu. Bu kalkışma sonucunda Rum öğretmenler mahkeme kararı ile işten çıkarıldıkları halde milliyetçi Türkler de aynı cezaya çarptırıldı⁶⁷³. Türkiye'den ders kitapları getirilmesine engel çıkarıldı. Okul kitapları hükümet tarafından tespit edilecek ve eğitim giderlerini karşılamak üzere Türklerin arazi vergileri de arttırılacaktı. Öte yandan Kıbrıslı Rumların dinsel etkinlikleri ve eğitim işleri Türklere göre daha iyi durumdaydı⁶⁷⁴.

⁶⁶⁹ İ.Konur, **Kıbrıs Türkleri**, s.26-27.

⁶⁷⁰ Derviş Manizade, **65 Yıl Boyunca Kıbrıs İçin Belge ve Resimlerle Yazdıklarım Söylediklerim**, İstanbul, 1993, s.488.

⁶⁷¹ Derviş Manizade, **65 Yıl Boyunca Kıbrıs İçin Belge ve Resimlerle Yazdıklarım Söylediklerim**, İstanbul, 1993, s.488.

⁶⁷² **BCA**, 30.10.0.0/ 124. 887. 3.

⁶⁷³ **BCA**, 30.10.00/124.886.14/1.

⁶⁷⁴ Yasama Meclisi Milletvekili M.Necati Bey, ada Türklerinin şikâyetlerini tespit ederek Türkiye'ye bir rapor sundu. Buna göre, eğitim alanında; Rumların her geçen sene okulları çoğaldığı hâlde Türklerin okullarının sayısında düşüş olduğu gözlenmekteydi. 1935'de 42, 1936'da 39 Türk okulu kapatıldı. Ayrıca, Rumların

Lozan Antlaşması'yla Kıbrıs'ın Türkiye ile olan resmî bağları kopunca İngiltere, Kıbrıslı Türklerin Evkaf yönetimine müdahale etti. Böylece Kıbrıs Türk cemaatinin dinî, kültürel ve sosyal ihtiyaçlarını yürüten bu kurum bir hükûmet dairesi statüsüne sokuldu⁶⁷⁵. Ayrıca lisenin başına da bir İngiliz müdür getirilerek milliyetçi öğretmenler görevden alındı. "Söz" gazetesi eğitim alanında görülen bu uygulamalara tepkisini şu cümlelerle dile getirdi: "Yarım asırdan beri maarifimizin Türkiye'den celb edilen müdür ve muallimler ile inkişâf ve terakkisi temin edildiği halde bu garip tayin ile anavatanla olan maarif rabitalarımız da acaba kat' edilmek mi isteniyor?"⁶⁷⁶. Türkiye ile kopan bağlara eğitimin de eklenmesinden endişe edilmekteydi. Ayrıca Sömürge Yönetimi liseyi bitirerek Türkiye'de yüksek eğitim gören öğrencilerin bir daha geri dönmediğinden şikâyetçiydi. Ancak liseyi bitiren Türklere adada iş imkânı tanınmamaktaydı⁶⁷⁷.

Adadaki ticaretin neredeyse tümü Rumların kontrolünde idi. Öte yandan banka ve diğer iş yerlerinde de Türklerin iş bulması pek mümkün değildi⁶⁷⁸. Türkler kendileri ile ilgili eğitim kurumlarında ve eğitim düzeniyle ilgili yapılacaklar hususunda Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nden yardım talep ettiler. Bunların başında okullardaki eğitim-öğretim programlarının Türkiye'ye benzetilmesi gelmekteydi. Türkiye'den ders kitaplarının getirilmesi, okulların Türk idareciler tarafından yönetilmesi istenmekteydi⁶⁷⁹.

İşte bu dönemde Kıbrıs Türkleri için "umut kapısı" Türkiye oldu. Türkiye'de öğrenimlerini sürdürmek isteyen Kıbrıslı Türklerin sayısı arttı⁶⁸⁰. İngiliz Hükümeti'nin izlediği siyaset hakkında Ankara'ya Kıbrıs Konsolosluğu tarafından 1937'de gönderilen bir raporda şu konulara değinilmekteydi: Adada yaşayan Türklerin milliyetinin tanınmadığı ve millî kültürlerini yaşatacak kurumlardan mahrum edildikleri; adadaki Türk cemaati İngiliz Hükümeti tarafından Türk değil "İslâm cemaati" olarak tanımlanmış; İngilizler, İslâm'ı Türklerin millî hislerini bastırmak ve dini kimliklerini ön plana çıkarmak için bir araç olarak kullanması Türk lisesinin proqramının İslâm lisesine çevrilmesi; Türkçe gazetelerin sansüre

okullarına müdahale edilmediği halde, Türk okullarına müdahale edildi. Rum okullarında eğitim aracı olan kitaplar Yunanistan'dan getirilerek okutulmakta iken Türk Lisesi Müdürü'nün mahallî hükümetin denetiminde, millî duygular uyandırmayacak ders kitapları okutmakta olduğu da belirtildi. Bkz. **BCA**, 30.10.00/124.886.14/1.

⁶⁷⁵ **BCA**, 030.10.00/ 124.886.19/1.

⁶⁷⁶ M.Demiryürek, **Larnaka Mektubu**, s.79.

⁶⁷⁷ **BCA**, 30.10.00/124.887.3/3-4.

⁶⁷⁸ **BCA**, 30.10. 00/124.887.3/3-4.

⁶⁷⁹ **BCA**, 30.10.00/124.886.14.

⁶⁸⁰ 1933 yılında İstanbul Darülfünun'unda eğitimini sürdüren sadece altmış beş Kıbrıslı öğrenci bulunmaktaydı. Bu Kıbrıslı Türk öğrenciler, 1933'ün Mart'ında bir araya gelerek Türkiye'ye öğrenime başlayan Kıbrıslı gençlere yardım etmek ve gençlerin dayanışmalarını sağlamak amacıyla bir cemiyet kurma girişiminde dahi bulunmuşlardı. Bkz. Mustafa Haşim Altan, **Atatürk Devrimlerinin Kıbrıs Türk Toplumuna Yansıması**, Ankara, 1997, s. 25.

uğraması ve burada kullanılan kelimelerin İslâmî bir terminolojiye göre değiştirilmesi üzerinde duruldu⁶⁸¹.

Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de vefat etmesi Türkiye'de olduğu gibi Kıbrıs'ta da çok derin bir üzüntü yarattı. İngiliz Sömürge Yönetimi'nin baskılarına ve Rumların çığırkan tutumlarına karşı Türk halkının tek moral gücü Atatürk'tü. Bu nedenle kısa bir süre sonra özellikle Türkiye'ye göç hareketleri hızlandı. Kıbrıs Türklerinin liderleri Türkiye'nin ikinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yü ziyaret ederek; önlemler alınmasını talep etti. Bunun üzerine İsmet İnönü, Kıbrıs Türklerinin Türkiye'ye yerleşmelerini önleyici tedbirlere başvurdu ve göç hareketlerini kısmen de olsa durdurdu⁶⁸².

Ada halkının tarihinden beri iklimsel nedenlerden dolayı yaşadığı ve farklı zamanlarda ortaya çıkan en büyük sorunlardan biri yaşanan kıtlıktı. II.Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle savaş dönemi uygulamalarından vazgeçilmesiyle kıtlık tehlikesi etkisini kaybetmeye başladı. Ancak işsizlik devam etmekteydi. Birçok Kıbrıslı Türk ve Rum iş bulabilmek amacıyla "Providence" isimli gemiyle İngiltere ve Afrika'ya gitti. Türkiye'den ayda üç kez "Fuadiye" gemisi gelmekteydi. Çeşitli eşyalar, gıda maddeleri ve giyecekler getirmekteydi⁶⁸³. Bu şartlar altında Türk cemaatı göçü bir çare olarak görmeye başladı. Kıbrıs Türk basını da Türk kamuoyunu bu konuda yönlendirmeyi amaç edindi. Belirtilen kesin rakamlar olmamakla birlikte, adadan 1938'lere değin göçün sürdüğünü söylemek mümkündür. Sömürge Yönetimi'nden gördükleri baskı ve ekonomik durumun kötü olması Türklerin büyük bir kısmında göç isteği uyandırdı. Ancak, Türkiye Cumhuriyeti'nin kati surette adadan göçmen kabul etmemesi sebebiyle göç pasaportu istekleri olumsuzlukla sonuçlandı. Bu göçe dair başvurular kabul edilmedi. Buna rağmen 1936'da birçok Kıbrıs Türkü, kayıklarla göç belgesi olmadan Anadolu sahillerine çıktı. Bu durum da adadaki Türkler arasında göç isteğinin ne denli kuvvetli olduğunun göstergesiydi. Kayıklarla gidenlerin geri iade edilmeleri göçe son verdi. Öte yandan, bir kısım Türk'ün göçü devam etti. Ayrıca Kıbrıs Konsolosluğu'ndan Türkiye Hükümeti'ne gönderilen raporda, eğitim için Türkiye'ye gidenlerin geri dönmeyerek Kıbrıs'la olan bağlarının kopacağı ve ilerleyen yıllarda ada Türklerini oluşturacak kesimin köylü ve esnaftan ibaret olacağı düşüncesi de ifade edildi⁶⁸⁴.

⁶⁸¹ BCA, 30.10.00/124.887.3.

⁶⁸² R.Akar, **Atatürkçü Kıbrıs Türkleri**, s.43.

⁶⁸³ Süheyla Küçük, **Dr. Küçük'le Bir Ömür**, Lefkoşa, 2009, s.48.

⁶⁸⁴ Sömürge Yönetimi'nden gördükleri baskı ve ekonomik durumun kötü olması Türklerin büyük bir kısmında göç isteği uyandırdı. Ancak, Türkiye Cumhuriyeti'nin kati surette adadan göçmen kabul etmemesi sebebiyle göç pasaportu istekleri olumsuzlukla sonuçlandı. Bu göçe dair başvurular kabul edilmedi. Buna rağmen 1936'da birçok Kıbrıs Türkü, kayıklarla göç belgesi olmadan Anadolu sahillerine çıktı. Bu durum da adadaki Türkler arasında göç isteğinin ne denli kuvvetli olduğunun göstergesiydi. Kayıklarla gidenlerin geri iade edilmeleri göçe son verdi. Öte yandan, bir kısım Türk'ün göçü devam etti. Ayrıca Kıbrıs Konsolosluğu'ndan Türkiye

C- İLDÜNYA SAVAŞI SONUNA KADAR YAŞANAN GELİŞMELER VE GÖÇLER (1939-1945)

1) Kıbrıs Türklerinin II.Dünya Savaşı'na Katılımı

Kıbrıs'ta yaşayan bütün topluluklar İngiliz Sömürge Yönetimi'nin idaresinde ülkenin taraf olduğu bütün savaflara katıldı⁶⁸⁵. 1929 Dünya ekonomik buhranından sonra Kıbrıs'ta da işsizlik ve pahalılık en üst seviyeye çıktı. Lefke kasabasında faaliyet gösteren Kıbrıs Maden Şirketi bünyesinde birçok kişi çalışmaktaydı. Şirkette savaş başlayınca işten çıkarmalar başladı. Böylece var olan işsizlere yenileri eklenmiş oldu. Yoksulluk, işsizlik ve karaborsa, dönemin çare bulunması gereken temel sorunlarıydı. İngiliz Hükümeti ise Kıbrıs'tan asker toplayabilmek için işsizliği bir tür “*politika*” olarak kullandı⁶⁸⁶. II.Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte İngiltere Kıbrıs'tan da asker alma yoluna gitti. Böylece ekonomik gerekçelerle asker olmak isteyen Kıbrıslı Rumlar ve Türkler “*Katırcı*”⁶⁸⁷ ve “*Kazmacı*” olarak cephe gerisinde görev alacaktı. Muharip ve asıl güçler de ön cephelerde savaşma imkânı bulacaktı⁶⁸⁸.

Kıbrıslıların “*gönüllü*” olarak askere alınması İngiltere'nin II.Dünya Savaşı'na girmesinden hemen sonra Vali Sir William Denis Battershill tarafından açıklandı⁶⁸⁹. İngiliz ordusunun “*Hayvanlarla Nakliyat Bölüğü*”nde görev yapılacaktı. Yukarıda da ifade edildiği üzere lojistik hizmeti görecek olan “*Kıbrıslı Katırcılar*”⁶⁹⁰ II.Dünya Savaşı'nın ve içinde bulunulan “*Fevkalâde halin devamı müddetince*” dünyanın herhangi bir yerinde görev alabilecekti. Savaşın sona ermesi halinde göreve devam etmek isteyenlere uygun bir ücret

Hükümeti'ne gönderilen raporda, eğitim için Türkiye'ye gidenlerin geri dönmeyerek Kıbrıs'la olan bağlarının kopacağı ve ilerleyen yıllarda ada Türklerini oluşturacak kesimin köylü ve esnaftan ibaret olacağı düşüncesi de ifade edildi. **BCA**, 30.10.00/124. 887.3.

⁶⁸⁵ I.Dünya Savaşı sırasında İngilizler savaşta yararlanmak üzere birçok Kıbrıslı Rum ve Türkü askere aldı. Savaşın yaratmış olduğu olumsuz ekonomik şartlar altında kalan insanlar geçim kaynağı olarak İngiliz Ordusu'na katıldı. Dolayısıyla savaş dönemlerinde askerlik bir istihdam kapısı ve bir geçim kaynağı oldu. O günün şartlarında asker olmak “*iyi para kazandıran*” bir meslekti. I.Dünya Savaşı sırasında Kıbrıs'tan toplanan askerler, Çanakkale Cephesi'ne sevk edildi. Böylece tarihte ilk kez Kıbrıslı Türkler, Türkiye topraklarında kendi milletleriyle karşı karşıya getirildi. Karşılarında Osmanlı askerlerini gören Kıbrıslı Türkler; durumu anladı ve savaşmamak için elinden geleni yapmaya başladı. Türklerin bu davranışını fark eden İngilizler onları geri hizmetlere sevk etti. İngilizler, Kıbrıslı Türkleri Çanakkale'ye getirmek suretiyle onlara “*ağır bir psikolojik*” darbe de vurdu. Böylece Türkler atalarına kurşun sıkmak zorunda bırakıldı. Bu psikolojik etkiyi o dönemde Kıbrıslı Türkler arasında yaygınlaşan bir maniden anlamak mümkündür:

“*Atımı bağlattılar bir delik taşta,
Yetmiş iki düvele bir Kemal Paşa,
İngiliz kodu bizi Çanakkale'ye*”

Hiç kurşun sıkar mı kardaş kardaşa” Özker Yaşın, **Girne'den Yol Bağladık**, İstanbul, 1976, s.400-401.

⁶⁸⁶ Fikret Demirağ, **Şu Müthiş Savaş Yılları**, Lefkoşa, 1999, s.11.

⁶⁸⁷ **CO** 926/174.

⁶⁸⁸ Ulvi Keser, **Yunanistan'ın Büyük Açlık Dönemi ve Türkiye**, İstanbul, 2008, s.346-347.

⁶⁸⁹ U.Keser, **Yunanistan'ın Büyük Açlık Dönemi ve Türkiye**, s.347.

⁶⁹⁰ “*Kıbrıs Alayı/Kıbrıs Bölüğü/Kıbrıslı Katırcılar*” ya da İngiliz Hükümeti'nin ifadesiyle “*Cyprus Regiment ve Cypriot Mule Company*” olarak da adlandırılmaktaydı.

teklifi yapılacaktı. İstemeyenler ise derhal terhis edileceklerdi. Onların yol masrafını da İngiliz Hükümeti tarafından karşılanacaktı. İngilizlerin Kıbrıs'ta gönüllülük esası ile oluşturdukları Kıbrıs Alayı kısa süreli bir askeri eğitimden sonra 13 Ekim 1939'da Lefkoşa'dan Larnaka'ya getirildi. İngiliz savaş gemileri aracılığıyla aynı gün ada dışındaki ilk görev yerlerine götürüldü⁶⁹¹.

Türkçe ve Rumca gazetelerde askeri “*münhal ilanları*” yer almaya başladı. Sivil işçilere kıyasla iki ile üç kat arasında daha fazla maaş alacaklardı. İnsanlar sorunlarından kurtulmak ve geride kalan ailelerini askeri olanaklardan yararlandırmak için askere yazıldı. Kıbrıs Alayı'na katılanların sayısı yirmi sekiz bin idi. Bunun üçte biri Kıbrıslı Türk'tü⁶⁹². Katılanlardan kaç kişinin ada dışında görev aldığı bilinemedi. Savaş boyunca kaç kişinin öldüğü de belirsiz idi. Ancak ölenler, kaybolanlar, esir düşenler, kimlik değiştirip veya evlenip oralarda kalanların sayısı küçümsenemeyecek kadar çoktu. Savaş sonrasında Kıbrıs Alayı'nda görev alan Kıbrıslı Türklere geriye dönmeyip savaştığı yerlerde kalanlar da oldu⁶⁹³.

Almanların Kuzey Afrika'da ilerlemesi İngilizleri Kıbrıs'ta bazı önlemler almaya yöneltti. Adanın değişik bölgelerinde özellikle Alman uçaklarının rahatlıkla inebilecekleri düz araziler gözden geçirildi. Buralara üç metre genişliğinde ve iki metre yüksekliğinde toprak yığıldı. Bütün ada genelinde resmi ve özel binalarda geceleri karartma uygulandı. Pencere camları boyandı ve çapraz bantlar yapıştırıldı. Bütün devlet dairelerinde sığınaklar kuruldu. Siren sistemleri ve sivil savunma ekipleri devreye sokuldu. Ekmek gibi temel ihtiyaç maddeleri karneyle dağıtılmaya başlandı. Ayrıca giyim malzemeleri, gaz yağı ve benzin konusunda da sıkıntı yaşanmaktaydı⁶⁹⁴. Hükümet binaları Trodos Dağı eteklerindeki yazlık konutlara ve bazı okullar da Lapta bölgesine bir önlem olarak taşındı. İtalyan ve Alman uçakları tarafından zaman zaman hava saldırılarına maruz kaldı. Savaşın ağır yükü kendisini güçlü bir biçimde hissettirmekteydi⁶⁹⁵. Kıbrıs Türkleri ve Rumlar II.Dünya Savaşı'nın zorluklarını birlikte yaşadı.

Bu dönemin önemli sosyal olaylarından biri de yoksulluk nedeniyle gerçekleşen “*zoraki evlilikler*” idi. Yoksulluğun getirdiği çaresizlikten ötürü 1920-60 yılları arasında “*yüzlerce*” kız “*başlık parası*” karşılığında Araplar ile evlendirildi⁶⁹⁶. Köy ve mahalleleri

⁶⁹¹ U.Keser, **Yunanistan'ın Büyük Açlık Dönemi ve Türkiye**, s.347.

⁶⁹² Ulus İrkad, “*II. Dünya Savaşı'nda Kıbrıslılar*”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, S.154, (Ekim 2006), s.24-25.

⁶⁹³ F.Demirağ, **Şu Müthiş Savaş Yılları**, s.147.

⁶⁹⁴ Hasene Ilgaz, **Kıbrıs Notları**, İstanbul, 1949, s.89.; Fikret Demirağ, **Şu Müthiş Savaş Yılları**, Lefkoşa, 1999, s.11.; Ulvi Keser, **Yunanistan'ın Büyük Açlık Dönemi ve Türkiye**, İstanbul, 2008, s.345-346.

⁶⁹⁵ F.Demirağ, **Şu Müthiş Savaş Yılları**, s.19-25.

⁶⁹⁶ Hüseyin Mehmet Ateşin, **Kıbrıs'ta İslâmi Kimlik Davası**, İstanbul, 1996, s.302.

gezen “simsar” adındaki kişiler gelinlik çağına gelmiş yoksul aile kızlarını tespit etmekteydi. Sonrasında ise kızın ailesiyle başlık parası konusunda “pazarlık” yapılmaktaydı⁶⁹⁷. Kıbrıslı Türkler Araplar ile evlendirilen kızlarının durumlarını II.Dünya Savaşı’nda Mısır ve Filistin’e giden Kıbrıs Alayı’na mensup Türk askerlerinden öğrenmiştir⁶⁹⁸.

Kıbrıs Türk halkı genelde bu “ihracı” bir trajedi olarak algıladı. Kıbrıslı tarihçi İsmet Konur eserinde bu konuya şöyle bir açıklama getirmekteydi: “Kıbrıslı Türk kızlarının Araplar tarafından muhtelif Arap memleketlerine taşınmaları son senelerde görülen bu hareket Kıbrıs Türklerinin istikbali noktasından haiz olduğu ehemmiyet dolayısıyla bilhassa kayda şayandır. Ada’nın hemen her tarafından birçok Türk kızları güzelliklerine ve tahsil derecelerine göre muhtelif fiyatlarla ve komisyoncular vasıtasıyla Suriye ve Filistin’den gelen Araplara satılmakta ve ufak bir nikâh merasiminden sonra Arap hocalar tarafından muhtelif Arap memleketlerine nakil olunmaktadır. Bu kızlar arasında muhtelif derecede tahsil görenler, ilkokulu görenler, Lefkoşa’da Viktorya Kız Lisesi’nde birkaç sene okuyanlar ve hatta bu okulun son sınıfına kadar yükselenler vardır”⁶⁹⁹ ifadelerini kullanmaktaydı.

Kıbrıs’ta toplumlararası çatışmalar başlamadan önce Kıbrıslı Türkler ekonomik yönden zayıf durumdaydı. II.Dünya Savaşı’nın getirmiş olduğu maddi zorluklar en çok yoksul kesimi etkiledi. Çatışmalar başlayınca Kıbrıslı Türklerin yoksulluğu daha da artacaktı. Rum ve İngiliz Sömürge Yönetimlerinin baskıcı politikaları sonucu Türk cemaatinin sosyo-ekonomik yapısı bozuldu. Yoksulluğa çare olarak görülen bu “zoraki evlilikler” Türklerin göç hareketlerine yeni bir halka oluşturacaktı. Kızlarının Rum ya da gayrimüslimlerle evlenmesini istemeyenler onların Müslüman Araplarla evlenmelerini tercih etmişti.

2) II.Dünya Savaşı Sırasında Yunanlı Mültecilerin Kıbrıs’a Yerleştirilmesi

II.Dünya Savaşı’nda Almanya Yunanistan’ı işgal etti. 1941’de Ege adalarında yaşayan Rumlar, Kıbrıs’a mülteci olarak gelmeye başladılar. Bu durum yeni bir sosyal hareketlilik demektir. Tartışmaları da beraberinde getirecekti. O günleri yaşayan M.Remzi Bey’in kızı Beria Okan, Yunanlı göçmenlerin Türk gemileri ile Kıbrıs’a taşınmalarını şöyle anlatmaktaydı: “1941-42 ders yılında babam Mehmet Remzi Okan hastalandı. O günlerde Kıbrıs’tan Türkiye’ye ulaşım çok zordu. Bu arada bir şans eseri Uğur adlı 20 tonluk bir Türk motorlu gemisi Girne’ye geldi. İşte bu gemi ile Mehmet Remzi Okan Antalya’ya gitti. O günü çok iyi hatırlıyorum. Ben henüz ortaokulda birinci sınıf öğrencisi idim. 1941’de Almanya Yunanistan’ı işgal etmişti. Bu olay üzerine adalardan kaçan Yunanlı göçmenleri üç Türk

⁶⁹⁷ Haşmet Muzaffer Gürkan, **Bir Zamanlar Kıbrıs’ta**, Lefkoşa, 2006, s.235.

⁶⁹⁸ H.M.Ateşin, **Kıbrıs’ta İslâmi Kimlik Davası**, s.302.

⁶⁹⁹ İsmet Konur, **Kıbrıs Türkleri**, İstanbul, 1938, s.27-28.

gemisi Kıbrıs'a taşıyordu. Bunlar, Özcan, Tezcan ve Uğur adlı gemilerdi. Özcan ve Tezcan tipik Karadeniz gemileriydi. Uğur ise bunlardan çok daha küçüktü. Özcan ve Tezcan 80-90'ar tonluk, Uğur ise 20 tonluk bir gemi idi. O gün ben Uğur gemisinin Girne Limanı'na girişini de izlemiştim. Gemi limana yaklaştığı sırada *refugees refugees* diye bağırarak gelen gemiyi ve içindekileri görmek için birçok gencin koştuğunu gördüm. Koşuşanların bir kısmını tanımıştım. Çoğu benim devam ettiğim karma İngiliz okulunun Rum öğrencileriydi. Avaz avaz bağırarak söyledikleri *refugees* kelimesini o ana kadar hiç duymamıştım. Sorup öğrendim. Göçmenin İngilizcesiymiş. Ve o günden sonra o kelimeyi hiç unutmadım. Gelenler Yunan göçmeniydi. Kendilerini karşılayan Girne'nin Rum Belediye Başkanı onlara hitaben şunları söyledi: *Utanmıyor musunuz? Yunanistan'dan Türk gemisi ile kaçmaya nasıl tevessül ettiniz? Keşke hepiniz ölseydiniz de bu acizliği göstermeseydiniz. Sizlerden utantıyorum. Bu yaptığınız ulusumuz için yüzkarası değil mi? Keşke bu Türk gemisiyle birlikte yerin dibine batsaydınız. Türk gemileri, Girne Belediye reisinin bu konuşmasına rağmen adalardan Girne'ye en az dört beş sefer daha yapmışlardı...*"⁷⁰⁰. Bu dönemin tanıklarından bir diğer kişi ise Dr.F.Küçük'ün eşi olan Süheyla Küçük idi. Süheyla Hanım da Beria Okan'ın anlattıklarının bir benzerini aktaracaktı⁷⁰¹.

İngiltere konuyu Mısır, Kıbrıs ve Ankara bağtında takip etti. II.Dünya Savaşı sırasında Yunanistan'ın işgali ile binlerce Yunan mülteci Türkiye'ye kaçmak zorunda kaldı. 24 Ocak 1942'de Kıbrıs Valisi Yunan ve Oniki Adalar'daki mültecilerin daha önceki aylarda da geldiğini bildirmekteydi. Kıbrıs Sömürge Yönetimi mülteciler arasından askerliğe elverişli olan erkekleri Haifa'ya gönderdi. Diğerleri ise adada kaldı. İngiliz Dışişleri Bakanlığı mültecilerin bu şekilde yönlendirilmesine karşı çıktı. 4 Nisan 1942'de Kıbrıs Valisi Sir Charles Campbell Woolley'e bir telgraf gönderildi. Validen yapılacak yazışmalarda gizlilik esasına tam olarak uyulması istendi ⁷⁰². Buradaki amaç güvenlik nedeniyle bu konunun basın yayın organlarına yansımalarının önlenmesiydi.

Vali, mülteciler konusuna 8 ve 29 Nisan 1942'de yeniden değindi. Kahire'deki Orta Doğu Karargâhı ile durum değerlendirmesi yaptıklarını ve onların politikalarıyla tam bir uyum içerisinde olduklarını belirtti. Sömürgeler Bakanlığı, Kıbrıs'taki mülteciler için sınırlı kaynaklara sahip kolonide; imkânlar noktasında izin verilebileceği cevabını aldı. Kıbrıs'tan gelen diğer telgraf Yunan Ordusu'nda hizmet etmek için seçilen Yunan mültecilere muamele

⁷⁰⁰ Oktay Öksüzoğlu, **Kıbrıs Türk Basınından Portreler 1: Mehmet Remzi Okan**, Lefkoşa, 1990, s.30-31.

⁷⁰¹ N.Cahit, **Tarihin Kapısını Çalmak...**,s. 61-62.

⁷⁰² FO 371/32642/W 8055.

için belli tekliflerden söz etmekteydi. Vali bu teklifleri kabul etmeye hazırды. Ancak bu durumun Türkiye'ye karşı bir sıkıntıya neden olabileceğini de belirtti⁷⁰³.

Kıbrıs Valisi yaklaşık bir ay sonra 26 Mayıs 1942'de Sömürgeler Bakanlığına gizli bir telgraf çekti. Yunan kuvvetlerine hizmet etmek için seçilen mültecilerin Kıbrıs'ta gördükleri muamele ile ilgiliydi. Mülteciler askerlik kaydı için Anakara'ya gönderilmeden önce hükümet ve ordu bu konuda işbirliği yapmıştı. Bu doğrultuda mülteciler özel bir kampta önce karantinaya sonrasında ise gözetin altına alındı. Kahire'deki Orta Doğu Karargâhı, Kıbrıs'taki İngiliz askeri yetkililerine karantina sonrası askeri kampın sorumluluğu ve idari kontrolü üstlenmesi konusunda bir tavsiyede bulundu. Bu öneri doğrultusunda bazı Yunan yetkililer, İngiliz askeri görevlilerine yardım etmek amacıyla adaya geldi. Bu bağlamda Yunan acemi erlerin; tıbbi kontrolü, yemin töreni, üniforma giydirilmesi, askeri disiplin altına alınması ve deniz aşırı yerlere gidene kadar onlara temel askeri eğitim verilmesi konusunda karara varıldı⁷⁰⁴.

Ancak İngiliz Hükümeti'nin Yunan acemi erlerinin yemini ve eğitimi için Kıbrıs'ta hazırlık yapması tepkiyle karşılanabilirdi. Bu durum Türkiye için sıkıntı verici olabilirdi. Vali C.C.Woolley Türkiye'nin üzerindeki etkisi açısından ciddi bir itiraz yoksa teklifin "*tüm uygulanabilir avantajları göz önünde tutarak*" onaylanması gerektiğini belirtti. Sömürgeler Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı'na görüşünü sordu. Bakanlık, Kıbrıs'taki Yunan mültecilere ilişkin "*aleniyete*" karşı yapılan itirazın olası bir harekete geçirme nedeniyle olduğu cevabını verdi. Olası mülteci hareketliliği konusunda bir endişe vardı. Bu durum Yunanistan'dan kontrol edilemeyen kitlesel bir göçe yol açabilirdi. Dışişleri Bakanlığı'na Kıbrıs'taki Yunan askerlerinin yemini de soruldu. Bunun üzerine Ankara'daki İngiltere Büyükelçiliği'nin bilgisi dâhilinde olması gerektiği belirtildi. İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na göre; Türkiye mülteciler konusunda iki sebepten ötürü kaygılıydı. İlki mültecileri uzun süre koruma ve kamuoyundan gizleme; diğeri de Almanya ve İtalya ile olan ilişkilerinde "*sıkıntı yaşamama*" isteğiydi⁷⁰⁵.

İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na göre; Alman veya İtalyan protestolarına neden olabilecek bir durumdan sakınılmalıydı. Mülteci Yunanlıların askere alınmaları ve askeri eğitimden geçirilmeleri Almanlar tarafından öğrenilebilirdi. Bu durum Almanlar tarafından Türkiye üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanılabilirdi. Küçük balıkçı tekneleri ile adaya sığınan bu Yunanlılarla ilgili bir başka endişe de savaşın Kıbrıs'ı da içine alacak şekilde genişlemesi ihtimaliydi. Yunan askerlerinin tıbbi olarak muayene edilmesi, yemin ettirilmesi,

⁷⁰³ FO 371/32642/W 8055.

⁷⁰⁴ FO 371/32643/W8055.

⁷⁰⁵ FO 371/32642/W 8055.

üniforma giydirilmesi ve daha sonra Kıbrıs'ta asker olarak eğitilmeleri açığa çıkarsa Türkiye üzerindeki Alman baskısı daha da şiddetlenecekti. Bu sebeple sadece tıbbi muayene ve eğer istenirse yemin ettirmeyle yetinilmesi daha doğru olacaktı. Dışişleri Bakanlığı'nca "*Eğer Ankara'daki İngiliz elçisi H.Knatchbull-Hugessen memnun kalırsa, itiraz etmek için hiçbir sebebimiz kalmayacak*"⁷⁰⁶ şeklinde oldu. Bu bağlamda 12 Haziran 1942'de Kahire, Ankara'daki İngiliz Büyükelçisine telgraf gönderdi. Bu konu hakkındaki yorumlarını istedi⁷⁰⁷. Büyükelçi Sir H.Knatchbull-Hugessen 18 Haziran 1942'de endişelenmek için ortada hiçbir sebep görmediğini ancak herhangi bir durumda İngiliz Hükümeti'nin bu hususları dikkate alması gerektiğini bildirdi. Söz konusu durumlarda Türk hükümetine karşı yapılacak herhangi bir yaptırıma da karşı çıktı⁷⁰⁸.

Dışişleri Bakanlığı yetkililerinden 29 Haziran'da şu yorum yapıldı: "*Niçin ortada bir itiraz olmak zorunda? H.E'nin*⁷⁰⁹ *demek istediğini anladım ancak Kıbrıs, yakın zamanda Almanlar ele geçirmediğiçe bir İngiliz bölgesi ve bizler burada ne istersek tabii ki onu yapabiliriz. "Olay şu ki eğer Yunanlılar Kıbrıs'ta asker olmak için eğitilirlerse ve buradan sonra Türkiye'ye geçerlerse Almanlar bu geçişi muhalif bir hareket olarak suçlayacaktır. Türkler, Kıbrıs konusunda hassaslar ancak teklif yeterince masum görünüyor"*⁷¹⁰.

Nisan 1942'de Başpiskoposluktaki vekiller tarafından yönetilen Yunanistan'daki "*Pan-Helenik Mücadele Kıbrıs Merkez Komitesi*" mültecilerle ilgili bir öneride bulundu. Savaşın sonuna kadar bakımlarını ve eğitimlerini üstlenecekleri beş yüz Yunan çocuğunu almayı teklif etti. Uluslararası Kızıl Haç'ın aracılığıyla yazılan mektup Valiye gönderildi. Yapılan açıklamada ilgili talebin üst makamlarca görüşülmesi gerekliliği üzerinde duruldu. Bu sebeple Komite'nin teklifini kabul edemeyeceğini ancak Sömürgeler Bakanlığı'na iletceğini söyledi. 16 Nisan 1942'de Vali C.C.Woolley Sömürgeler Bakanlığı'nı bilgilendirdi. Mültecilerin sayısıyla ilgili açıklamada da bulunuldu. Adada yedi yüzü Yunan kuvvetleri için asker, geri kalanı ise kadın, çocuk ve askeri hizmet için uygun olmayan insanlardan oluşan 3.272 mülteci bulunmaktaydı. Adadaki kaynaklar son derece kısıtlıydı. Mülteci akını devam ederse durum daha da kötüleşebilirdi. Yunan komitesi bu zorlukların muhtemelen farkındaydı. Ancak Vali teklifin uygulanamaz olduğuna inanmaktaydı. Dahası "*Orta Doğu Savaş Konseyi*" tüm mültecilerin Kıbrıs'tan çıkarılmaları gerektiğini düşünmekteydi. Yine de bu fikir Yunan Hükümeti ile de paylaşılmalıydı. Bu sebeple Vali,

⁷⁰⁶ FO 371/32642/W 8055.

⁷⁰⁷ FO 371/32643/W 8598.

⁷⁰⁸ FO 371/32643/W 8888.

⁷⁰⁹ Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir H.Knatchbull-Hugessen

⁷¹⁰ FO 371/32643/W 8888.

İngiliz Hükümeti'nin eğer gerekirse Yunan hükümetiyle bu konuda görüş alışverişinde bulunmasını teklif etti⁷¹¹.

29 Eylül 1942'de Sömürgeler Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı'nın görüşünü aldı. Bakanlıktan A.W.G Randall dokuz gün sonra cevap verdi. Yunan Hükümetini olumsuz bir cevapla bağdaştırmaya çalışmanın sıkıntı vereceğini söyledi. Eğer gerekirse var olan savaş koşullarında Kıbrıs'ın çocuklar için çok uygun bir yer olmadığı konusunu tartışabileceklerini ifade etti. Eğer İngiliz planları beklentileri karşılırsa çok yakın bir gelecekte Yunan mültecileri Türkiye ve Kıbrıs'tan alınıp Afrika'ya gönderebilecekti. Kahire'deki Orta Doğu Karargâhı, Yunan çocukların savaş bölgesinden uzak bir yere götürülmesiyle ilgili konuyu tekrar gündeme getirdi. A.W.G.Randall Kıbrıs'taki beş yüz çocuğun kabul edilmesiyle ilgili olarak Vali'ye baskı yapılmasının uygun olmayacağını ifade etti. Dışişleri Bakanlığı, adanın mülteci nüfusundaki artışı kaldıramayacağına belirtti. Dışişleri Bakanlığı'ndan C.Cheetham şu yorumda bulundu: *"Mültecileri Kıbrıs'tan; Doğu Afrika veya Belçika Kongo'suna göndermek için uygun bir fırsat bekliyoruz. Burada beş yüz Yunan çocuğunu öngören bir teklifi kabul etmeyi düşünmek uygun olmayacaktır..."*⁷¹².

Bu sırada Kıbrıs'taki Yunan mültecilerin masrafları İngiliz ve Yunan hükümetleri arasında tartışma konusu oldu. Mültecilerin bakımı için yapılan düzenleme Yunan Konsolos'la birlikte Kıbrıs Sömürge Yönetimi tarafından kararlaştırıldı. Yunan Hükümeti mültecilerle ilgili daha önceki uygulamalardan memnundu. Ancak masraflar çok ağırdı. Hatırı sayılır bir derecede olan Kıbrıs'taki mülteci sayısı dört bin beş yüze ulaştı. Beslenmeleri ve iskân edilmeleri gerekiyordu. Kendi kendilerini geçindirmeye yetecek hiçbir imkânları yoku. Oldukça büyük meblağlı masraflar Sömürge Yönetimi'nin nakit kaynaklarını tüketti. Bu konunun acilen çözülmesi gerekmekteydi. Bu sebeple Kıbrıs'ın derhal kredi alabilmesi için 250.000 sterlinin *"Kraliyet Şubesi"*ne ödenmesi teklif edildi⁷¹³. 23 Eylül 1942'de Sömürgeler Bakanı, Vali C.C.Woolley'i mültecilerin masraflarının Kıbrıs'ın hesabına yazılmaması bunun yerine *"geçici hesaba"* kaydı konusunda uyardı. Yunan Hükümeti de yapılan düzenlemelere ilişkin Dışişleri Bakanlığı ile iletişim halinde olacaktı⁷¹⁴.

8 Ekim 1942'de *"Samos"* adındaki kayıkla elli erkek, yüz kadın ve çocuk Yunanlı mülteci adaya geldi. Mülteciler getirildikleri yerden farklı yerlere gönderilmelerini protesto etti. Son duraklarının Kıbrıs olması gerektiğini belirttiler. Bu bağlamda mülteciler Kıbrıs'ta

⁷¹¹ FO 371/32648.; FO 371/32648/W 13133.

⁷¹² FO 371/32648.

⁷¹³ FO 371/32648.

⁷¹⁴ FO 371/32648.

kalmak için kendilerini nakledecek olan geminin üç ay boyunca yakıt ve yiyecek alımını engelledi. Vali C.C.Woolley yapılacak işlemden vazgeçti. Mülteciler Kıbrıs'ta kaldı⁷¹⁵.

17 Ekim 1942'de Sömürgeler Bakanlığı'na gönderilen bir yazıda adaya gelen mülteci sayısı ile ilgili rakamlar verilmekteydi: Buna göre; 1942'nin başlarında toplamda 218 kişiden oluşan üç grup geldi. Bunlardan en az 50'si askerlik yapamayacak durumdaydı. 14-24 Şubat tarihleri arasında 663 mülteci geldi. Diğer gruptan kalan 44 kişiyle birlikte hepsi de 2 Mart'ta Filistin'e gönderildi. İngiliz arşivlerinde Kıbrıs'a gelen mülteci sayısı ayrıntılı olarak bulunmaktadır. Buna göre 13 Mart 1942'den 14 Ağustos 1942'ye kadar Kıbrıs'a gelen mülteci sayısı 4.519 idi⁷¹⁶.

Yunanlı mültecilerin adaya gelişleri devam etti. “Angeliki” ve “Zoodochos” “Pygi” tekneleriyle 20 Ekim'de Kıbrıs'a gelişler sürdü. Gelen Yunanlılar da adaya yerleşti. Ancak Vali Sir C.C.Woolley 23 Ekim'de Sömürgeler Bakanlığı'na bir yazı gönderdi. Mümkünse Suriye'den Kıbrıs'a yönelmiş Yunan mülteci gemilerini engelleyecek bir şeyler yapılması gerektiğini ifade etti. Öte yandan Kahire'deki İngiliz Yönetimi bu eğilimi bazı kaygılarla paylaştı. İngiliz yetkililer adadaki bazı kesimlerce yaşanan zorlukların çözümsüzlüğe doğru sürüklendiğinden şikâyet etmekteydi. Bu durumun paydaşlarından birisi de Rum yetkililerdi. Kahire'deki Orta Doğu Karagâhı, Kıbrıs aracılığı ile Yunan mültecileri taşıyan teknelerin engellenmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması gerektiğini ifade etti⁷¹⁷. Sömürgeler Bakanlığı'ndan A.B.Acheson 30 Ekim 1942'de Dışişleri Bakanlığı'ndan E.A. Walker'a mülteci akını devam ederse sonuçları Kıbrıs hükümeti için “aşırı derecede can sıkıcı” olacağı uyarısında bulundu. Kıbrıs'a kabul edilmeleri daha doğru bir yaklaşım olacaktı. Birkaç aydır adada konaklamakta olan ve zor şartlarda yaşayan 4.500 Yunan uyruklu mültecinin gitmesini uygun görenler de vardı. Onlara göre beslenme ve iskân konusunda yapılan düzenlemeler işlemeyecekti. Böyle bir durum Kıbrıs'taki politik ortam açısından da çok kötü olabilirdi. Ayrıca hem Dışişleri Bakanlığı hem de Yunan Hükümeti için huzursuzluk vericiydi⁷¹⁸.

C.C.Woolley, 20 Ekim 1942'de Sömürgeler Bakanı'na gönderdiği telgrafta 14 Ağustos 1942'den sonraki Kıbrıs'taki mülteci sayısı hakkında bilgi verdi: Mültecilerin ortalama sayısı yarısı çocuklar olmak üzere yaklaşık 4.500 kişiydi. Asıl rakam ise 4.658'di. Onlara sahip çıkmanın bir günlük masrafı aile başı 5 şilin idi. Çocuk başına ise 2 şilindi. 9 Kasım'da Dışişleri Bakanlığı'ndan A.W.G.Randall, Yunanistan'ın Londra Büyükelçisi Jean A.Romanos'a bir not yazdı. Sömürge Yönetimi'nin Kıbrıs'taki Yunan mülteciler için

⁷¹⁵ FO 371/33171/W 13785.

⁷¹⁶ FO 371/32650/W 13967.

⁷¹⁷ FO 371/33171/W 13785.

⁷¹⁸ FO 371/33171/W 13785.

harcadığı masraflara değindi. Masraf hesabına 230.000 sterlin ödenmesi talebinde bulunuldu⁷¹⁹.

31 Mart 1943'de İngiliz Savaş Kabinesi'nden M.Matthews, Yunan Maliye Bakanı M.Varvaressos'u kabul etti. Yunan mültecilerin iâşesi ile ilgili mali konular ele alındı. M.Matthews, Yunan Bakana mültecilerin sayısının 12.500'e ulaştığı paylaşıldı. Bunların 4.800'ü Kıbrıs'ta bulunmaktaydı. Mısır ve Filistin'de de Yunan mülteciler bulunmaktaydı. Tahliye edilmeleri gerekmedikçe Kıbrıs'ta yaklaşık 4.800 kişi barınmaktaydı⁷²⁰.

Savaşın sonunda bazı Yunan mülteciler BM Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi olan UNRRA yardımıyla ülkelerine geri gönderilmeye başlandı. Vali C.C.Woolley Ağustos 1945'te Kıbrıs'taki Yunan mültecilerin sayısının 5.730 olduğunu bildirmekteydi. UNRRA, Mart boyunca Mayıs ve Haziran'daki 3.000 kişinin geri dönüşünü takvime bağladı. 2 Ağustos'da tüm mültecilerin yer değiştirmesi için bir program hazırlandı. Daha sonra UNRRA temsilcisi bu programın da iptal edildiğini bildirdi. Bunun üzerine Vali, UNRRA temsilcisinden en az 2.000 mültecinin geri dönüşünü sağlaması için aracılık etmesini rica etti. 9 Ağustos'ta Sömürgeler Bakanlığı'ndan M.Bates, Lord Dunboyne'ye Kıbrıs Valisi tarafından gönderilen telgrafın bir kopyasıyla şu ricada bulundu: *“UNRRA ile ilk öncelik olarak bu kişilerin geri dönüş probleminin en kısa sürede çözülmesi meselesini konuşursanız kendi adımıza çok müteşekkir oluruz ve eğer meselenin önemini vurgularsanız Kıbrıs'tan erken ayrılmalarına katılabiliriz”*⁷²¹.

Yaklaşık iki ay sonra Kıbrıs Vali Vekili, Sömürgeler Bakanı'na Kıbrıs'ta halen 4.000'in üstünde Yunan mültecinin olduğunu yazdı. Mültecilerin geri dönüşlerini iki engel geciktirmekteydi. Buna göre birincisi; Yunan Hükümeti, mültecilere ev, yiyecek ve ulaşım sağlama konusunda sıkıntı yaşamaktaydı. Mültecinin memleketleri olan Ege adalarına dönüş yapması için henüz şartlar yeterli değildi. İkincisi ise sevkiyat durumu oldukça zordu. Bu bağlamda bir dizi kazalar da yaşanmaktaydı. Ayrıca tedarik edilen gemiler de küçüktü. Kıbrıs'taki UNRRA temsilci gemilerin gelişleri hakkında ciddi bilgi alamamaktaydı. Bu da yaşanan trafiği bir programa bağlamayı güçleştiriyordu. Mültecilerin halen Kıbrıs'ta bulunmaları yüzünden burada çok *“can sıkıcı”* bir durum yaratıyordu. Yönetime karşı gittikçe artan bir memnuniyetsizlik vardı. Mülteciler Kıbrıs Maden Şirketi'ne ait kamplara yerleştirilmişti. Yunan Hükümeti birçok mültecinin yöneldiği Kios'da mültecilerin kabulü için gerekli tedbirleri alamamıştı. Böylece Vali Vekili, *“Alternatif olarak bu mültecilerin boş*

⁷¹⁹ FO 371/32650/W 14107.

⁷²⁰ FO 371/36723/W 5862.

⁷²¹ FO 371/51202/WR 2424.

ve memnuniyetsiz kalmalarındansa aralarındaki güçlü kuvvetli kişilerin iş bulabileceği ve kendi ülkelerinde yapım çalışmalarına yardımcı olabileceği Yunan anakarasına, Yunan hükümetinin gözetimine gönderilmesi önerisinin mümkün olduğunu da düşünebilirsiniz” şeklinde bir öneride bulundu. Dışişleri Bakanlığı bu konuyu Atina’daki İngiliz Büyükelçiliği ile görüştü⁷²².

Aralık 1945’ten itibaren Kıbrıs’ta bulunan mültecilerin geri dönüşü başladı. Kıbrıs Sömürge Yönetimi 1946-1947⁷²³ yıllarında Yunan ve diğer mülteciler bakımından önlem alma planı yapmadı. Ancak tüm mültecilere geri dönüş de yaptırılmadı. Çünkü birçoğu Kıbrıs’ta evlendi ya da adaya yerleştiğinden geri dönüşler gerçekleşmedi⁷²⁴.

II.Dünya Savaşı boyunca Yunanistan ve Ege adalarından Kıbrıs’a mülteciler geldi. Adada kalan mülteciler ya da gidenlerin sayısı hakkında kesin bir rakam vermek mümkün değildir. Buna karşın İngiltere Sömürgeler Bakanlığı Arşivi’nde “Kıbrıs sorunu ile ilgili gerçekler” (1954-1956) tarihli raporda 80.000⁷²⁵ civarında mülteci geldiği bilgisi bulunmaktadır. Ancak bunu doğrulayacak herhangi bir istatistiki veriye ulaşılamamıştır. Bununla birlikte mültecilerin “bilinçli” bir politika doğrultusunda yönlendirildiği de dile getirilmektedir. Özellikle bir Yunan derneği olan Etnik-i Etery’a’nın Kıbrıs’ta nüfus dengesini Rumların lehine daha fazla değiştirmek için faaliyette bulunduğu vurgulanmaktadır. Yine Balkanlarda “Komünist rejim”nden kaçan Makedonyalı Rumlar da Türk gemileri ile Kıbrıs’a getirilmişti. Kıbrıs’a yerleştirilen Yunanlıların sayısının “elli binin” üzerinde olduğu iddia edilmekteydi⁷²⁶. Mülteci hareketliliği adadaki nüfus yapısını etkiledi. Yunan mülteciler Kıbrıs’ta zaten bozulmuş olan demografik dengenin biraz daha Türklerin aleyhine dönmesine sebep oldu.

3) Ada içerisinde Türklerin Göç Hareketleri

1931’de yapılan nüfus sayımı karma yerleşim birimlerinin artış eğiliminde olduğunu gösterdi. Adadaki toplam Türk nüfusu 64.245⁷²⁷ kişiydi. Sadece Türklerin yaşadığı yerleşim birimlerinin nüfusu ise 4.561’di. Türklerin %93’ü karma yerleşim birimlerinde idi. Bu dönemde Rumların toplam nüfusu ise 276.572⁷²⁸ idi. Rum nüfusunun %64.1’i karma ve %35.9’u bağımsız yerleşim birimlerinde yaşamaktaydı. Buradan hareketle 91.904 Rum bağımsız köylerde hayatlarını sürdürmekteydi. Buradan hareketle Türklerin büyük bir

⁷²² FO 371/51202/WR 2424.

⁷²³ FO 371/51147/WR 3145.

⁷²⁴ FO 371/51147/WR 3145.

⁷²⁵ CO 926/186.

⁷²⁶ M.D.Manizade, *65 Yıl Boyunca Kıbrıs...*, s.34.

⁷²⁷ C.H.Hart-Davis, *Cyprus: General Abstracts Of The Census of 1931*, s.73.

⁷²⁸ C.H.Hart-Davis, *Cyprus: General Abstracts Of The Census of 1931*, s.73.

çoğunluğu; Rumların ise bir önceki nüfus oranları değişmeksizin karma yerleşim birimlerinde yaşamakta idi⁷²⁹. Bununla birlikte beş birimlik artışla toplam 682 yerleşim biriminden Lefkoşa, Baf ve Limasol ilk üç sırayı paylaştı. Ancak karma yerleşim birimleri arasında ilk sırada 13 birimlik bir artışla Lefkoşa'nın karma köy sayısı 107; 8 birimlik bir artışla Limasol'un karma köy sayısı da 71 idi. İkinci sırada ise 16 birimlik bir azalışla Baf gelmekteydi. Karma köy sayısı ise 78 idi. Böylece 13 birimlik bir artışla karma yerleşim birimi sayısı 397 oldu. Yerleşim birimlerinden %58.2'lik bir oranın karma yapıda olduğu geriye kalan yerleşim birimlerini ise bağımsız olduğu söylenebilirdi. Lefkoşa'da memur olmak veya ekonomik açıdan esnaflık yapmak için şehre göç edildiği tahmin edilmekteydi. Bu yüzden 13 birimlik bir artışla Lefkoşa'da 107 yerleşim birimi tespit edildi. Baf'ta ise 16 birimlik bir azalışla 78 yerleşim birimi olduğu; Limasol'da ise 8 birimlik bir artışla bu rakam 71'e çıktı⁷³⁰. Ancak bağımsız Türk ve Rum köylerinde genel bir azalış olduğu tespitini yapmak mümkündür.

Bağımsız 40 Türk yerleşimi 12 birimlik bir azalış yaşadı. Lefkoşa 6 birimlik bir azalma yaşamasına rağmen 14; Baf 3 birimlik bir azalışla 9 ve Magosa 3 birimlik bir azalışla 8 yerleşim birimlerine sahipti. Rumlarda ise bağımsız yerleşim birimlerinin toplamı bir önceki sayıya göre 4 birimlik bir artışla 245 oldu. Ada genelinde Rumların %35.9'luk bir nüfusu bu bölgelerde yaşamaktaydı. Rumların 2 birimlik bir azalışla Lefkoşa'da 79, 3 birimlik bir azalışla Limasol'da 53 ve 17 birimlik bir azalışla Baf'ta 52 yerleşim biriminin olduğu görülmekteydi⁷³¹. 1931'de Türklerin yaşadığı köy sayısı 290'a düştü. Türklerin azınlıkta olduğu karma köy sayısı 141, çoğunlukta olunan karma köy sayısı ise 61'di. Bağımsız Türk köylerinin sayısı da 88 oldu. 1931-1946 yılları arasında Kıbrıs büyük bir ekonomik kriz yaşadı. Özellikle 1930-1933 yılları arasında işsizlik, kuraklık, açlık nedeniyle Türkler küçük teknelerle Anadolu'ya göç etti⁷³².

Bağımsız Rum ve Türk yerleşim sayılarındaki azalış Lefkoşa ve Limasol'da karma yerleşim birimlerindeki toplam nüfusun artmasına neden oldu. Ancak bir önceki nüfus sayıma göre bağımsız Rum yerleşim birimlerinde sayısal olarak bir artış oldu. Bu dönemde dünyada iki önemli olay yaşandı. Biri ABD'de ortaya çıkan ve dünyanın geneline yayılmaya başlayan 1929 ekonomik bunalımıydı. Bu kriz Kıbrıs'ı da etkiledi. İkincisi ise II.Dünya Savaşı öncesi

⁷²⁹ S.Tamçelik, "Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri", s.216.

⁷³⁰ S.Tamçelik, "Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri", s.216.

⁷³¹ S.Tamçelik, "Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri", s.216.

⁷³² M.H.Altan, **Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri**, s.154.

siyasal ve ekonomik koşulların ağırlaşmasıydı. Adadaki Türk ve Rum cemaatları da geçinebilmek için diğer yerleşim birimlerine göç etmek zorunda kaldı⁷³³.

1931

	Lefkoşa	Larnaka	Limasol	Magosa	Baf	Girne	Toplam	Yüzde %
Müslüman	14	4	2	8	9	3	40	5.9
Hıristiyan	79	16	53	25	52	20	245	35.9
Karma	107	44	71	70	78	27	397	58.2
Toplam	200	64	126	103	139	50	682	100.0

⁷³³ Y.Vural, **Kıbrıs'ta Etnik İlişkilerin Gelişim ve Siyasal Sisteme Etkileri**, s.54.; M.H.Altan, **Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri**, s.154.; S.Tamçelik, "*Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri*", s.216.

V.BÖLÜM

II.DÜNYA SAVAŞI SONRASI KIBRIS'TA İÇ VE DIŞ GÖÇLER (1945-1975)

A- TÜRKLERİN ADA İÇERİSİNDEKİ GÖÇ HAREKETLERİ

Türk cemaati 1911-1946 arasında köylerde cami, okul ve kooperatif faaliyetlerini yürütecek mali ve idari güçten yoksundu. Türkler çoğunlukta bulunduğu köylerde dahi İngiliz-Rum idaresinin baskısı altında kaldı. Karma köylerde geçim zorlaşmıştı. Her iki taraf ta buradan ayrıldıktan sonra geri dönmeyi düşünmüyordu. Kıbrıs Türk cemaati yüz beş Türk köyünde yaşamını devam ettirmeye çalıştı. Bu yerleşim yerleri her bakımdan potansiyeli olan bölgelerdi. Su kaynağı bakımından güçlüydü. Tarıma elverişliydi. Turizm de bir diğer seçenektir. Çünkü tarımsal, turizm, su kaynakları ve turizm noktasında elverişli yerlerdi. Ancak olumsuzluklar nedeni ile beklentiler gerçekleşmedi⁷³⁴.

1946

	Lefkoşa	Larnaka	Limasol	Magosa	Baf	Girne	Toplam	Yüzde %
Müslüman	15	4	2	16	16	3	56	8.9
Hıristiyan	75	19	57	23	44	26	244	38.9
Karma	87	36	54	58	74	18	327	52.2
Toplam	177	59	113	97	134	47	627	100.0

1946 nüfus sayımında ada 361.932 Rum ve 81.137 Türk olmak üzere toplam 443.069 kişiydi⁷³⁵. Yerleşim yapısındaki karma eğilim bu dönemde de devam etti. Buna göre Türklerin bağımsız olarak yaşadığı yerleşim birimlerinin toplam nüfusu 10.774 idi. Yani nüfusun %13.3'ünü kapsamaktaydı. Karma yerlerdeki nüfus ise 70.393 olup; bu oran %86.7'ye karşılık gelmekteydi. Rumların ise %61.1'i karma yerleşim birimlerindeydi. Bağımsız Rum köylerinde 140.791 kişi yaşarken bu oran %38.9'a denk gelmekteydi. Ancak 1946'daki sayıma göre toplam yerleşim birimlerinin sayısı 55 birimlik bir azalışla 627'ye geriledi. Karma yapılı yerleşim birimlerinin sayısı 70 birimlik bir azalışla 327'ye düştü. Buna karşın bağımsız Türk yerleşim birimlerinin sayısı 16 birimlik bir artışla 56'ya yükseldi. Rumlardaysa bir önceki oranın korunduğunu söylemek mümkündür⁷³⁶.

⁷³⁴ M.H.Altan, *Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri*, s.155-156.

⁷³⁵ Y.Vural, *Kıbrıs'ta Etnik İlişkilerin Gelişim ve Siyasal Sisteme Etkileri*, s.54.

⁷³⁶ S.Tamçelik, *"Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri"*, s.216.

Baf'da 7; Magosa'da ise 8 birim olarak kazalarda bağımsız yerleşimlerin sayısında artış yaşandı. Rumlardaysa durum biraz daha farklıydı. Örneğin 4 birimlik bir azalışla Lefkoşa 75, 2 birimlik bir azalışla Magosa 23 ve 8 birimlik bir azalışla Baf 44 yerleşim birimiyle öne çıktı. Ancak 4 birimlik bir artışla Limasol 57, 3 birimlik bir artışla Larnaka 19 ve 6 birimlik bir artışla Girne'nin 26 yerleşim birimine sahip olduğu görüldü⁷³⁷. 1946'da Türklerin yaşadıkları köy sayısı 272'ye düştü. Azınlıkta olunan karma köy sayısı da 125 oldu. Türklerin çoğunlukta olduğu köy sayısı 37'ye inerken; Türk köylerinin sayısı ise 88'den 110'a çıktı. Rumların da karma köylerin bazılarında ayrıldığı anlaşılmaktaydı⁷³⁸.

Bu kazalardaki artışın iç dinamikleri Magosa, Larnaka ve Girne için tarım ve limanda çalışacak iş gücüne olan ihtiyaçtan kaynaklanmaktaydı. Baf'ta ve Limasol'da ise tarım sektöründe emek gücüne olan talepten ileri gelmekteydi. Bu yaşanan nüfus hareketlerinin başlıca sebebi, II.Dünya Savaşı'nın etkileri olarak değerlendirilebilirdi. Özellikle savaş sürecinde zorlu yaşam koşullarının toplumsal dayanışmayı teşvik etmesi karma köylerden, bağımsız yapılı köylere göçü hızlandırdı. Dolayısıyla ada insanı daha çok sosyal ve ekonomik dayanışma için bir araya gelme yoluna gitti. Özellikle Türklerin bağımsız yerleşim birimlerine yönelmesi bu görüşü doğrular nitelikteydi.

Bu dönemde Kıbrıs Türkleri, İngiliz sömürgeci makamlarıyla olan ilişkilerinden ziyade Kıbrıs Rum cemaatinin “bağnazlığı” ve saldırganlığının etkisinde kaldı. Türklerin endişesi 1944'te İngilizler tarafından kurulan Belediye Meclis'inde Rumların davranışlarından ötürü daha da arttı. Bütün Belediye Meclisleri'nde çoğunluk Kıbrıslı Rum politikacılarda idi. Onlar da bunu enosisi yaygınlaştırmak için kullandı. Bu bağlamda Türklerden geriye kalan kültürel mirası yok etmek üzere harekete geçtiler. Türkçe isimler taşıyan caddelerin ve meydanların adları “keyfi” olarak Rumca isimlerle değiştirildi. Türk kahramanların mezarları “yol genişletme” projeleri gerekçesiyle ortadan kaldırıldı. Sadece Yunan bayraklarının belediye binalarında bulundurulmasına izin verildi. Kasabalardaki Türk mahallelerinde oturanların ihtiyaçları “kasten” ihmal edildi⁷³⁹.

B- KIBRIS TÜRKLERİNİN TÜRKİYE'DE ÖRGÜTLENME ÇALIŞMALARI

1- Kıbrıs Okullarından Yetişenler Cemiyeti

Kıbrıs Türk Talebe Cemiyeti'nin kapanmasından sonra yeni bir cemiyetin kurulması gündeme geldi. Fatin Bey, 1945'in başında Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nin Kıbrıslı öğrencilerinden Hasan Nevzat Karagil'e bir cemiyetin kurulmasının öneminden bahsederek;

⁷³⁷ S.Tamçelik, “Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri”, s.227.

⁷³⁸ M.H.Altan, **Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri**, s.155.

⁷³⁹ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**, s.45.

Ankara'daki Kıbrıslı arkadaşlarıyla görüşerek teşebbüse geçmelerini tavsiye etti. Böylece H.N.Karagil bir Kıbrıs cemiyetinin kurulması doğrultusunda girişimlere başladı. Bu bağlamda öncelikle İstatistik Umum Müdür Muavini Nefi Korürek, Ankara'da Bakanlık Hâkimlerinden Akil Önder, Atatürk Lisesi Müdür Muavini Mahir Adataş ve o sırada Ankara'ya gelmiş bulunan Kıbrıs Lisesi tarih-coğrafya öğretmeni Halil Fikret Alasya, Veteriner Hekim Hakkı Atun, Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencilerinden Kemal Soğancılar ziyaret edildi. Ancak “*vaktin erken olduğu ve ortamın*” bir Kıbrıs cemiyetinin kurulması için elverişli olmadığı yönündeki gerekçeler üzerine girişimler sonuçsuz kaldı⁷⁴⁰.

Sonraki süreçte de bir Kıbrıs cemiyetinin kurulması yönünde çabalar devam etti. Bu çalışmaların öncülüğünü İstanbul'a gelen ve Hukuk Fakültesi'ne kaydolun H.N.Karagil yaptı. Hasan Bey, Ankara'da iken görüştüğü Şükrü Saraçoğlu ve Cevat Dursunoğlu'nun tavsiyesi üzerine Cerrahpaşa Hastanesi'nde Doçent ve aynı zamanda Kıbrıslı olan Derviş Manizade'yi ziyaret ederek ada üzerine görüş alışverişinde bulundu. Yine aynı günlerde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğrencisi Selahattin Balcıoğlu ve Hukuk Fakültesi öğrencisi Hasan Ünkan da aynı düşünce ile hareket ederek bir Kıbrıs cemiyetinin kurulması yönünde hareket ederek çalışmalara başlamıştı. Hatta bir tüzük taslağı da hazırlanmıştı⁷⁴¹.

H.N.Karagil'in yaptığı ziyaretler ve Derviş Manizade'nin çalışmaları sonucunda ortaya bir işbirliği çıktı. Bu olumlu uyum sonucunda cemiyetin kurulması hususunda görüş birliğine varıldı. Bundan sonra öğrenciler tarafından cemiyetin tüzük taslağı tamamlandı. Öğrenciler, Maçka Eczanesi sahibi Fevzi Cin, Avukat Celal Adal, Teknik Üniversite hocalarından Ord.Prof. Hilmi İleri, Doç.Dr. Necdet Sezer, Avukat Kemal İren, Avukat Necmettin Gültekin, Dr. Orhan Birman, Tüccar Sait Dormen, Sırrı Dökünter ve İstanbul'da yaşayan diğer ileri gelen Kıbrıslıların onayı alındı. Kıbrıs dışında yaşayan ada Türkleri tarafından kurulan organizasyonlardan birisi olan “*Kıbrıs Okullarından Yetişenler Cemiyeti*” Eczacı Fevzi Cin'in Maçka'daki evinde yapılan toplantı sonunda 16 Şubat 1946'da kuruldu⁷⁴².

Cemiyetin kurucuları şu isimlerden oluşmaktaydı: Avukat Celal Adal, Tüccar Sait Dormen, Doç.Dr. Necdet Sezer, Avukat Kemal İren, Doç.Dr. Derviş Manizade, Ord.Prof. Hilmi İleri, Dahiliye Mütchassısı Orhan Birman idi. Kurucular kendi aralarında yaptıkları görev ayrımı sonucunda Avukat Celal Adal'ı Başkan, Derviş Manizade'yi de Genel Sekreter olarak görevlendirdi. Cemiyetin kuruluşuna önyak olan öğrencilere yönetim tarafından

⁷⁴⁰ D.Manizade, **65 Yıl Boyunca Kıbrıs...**, s.522.

⁷⁴¹ D.Manizade, **65 Yıl Boyunca Kıbrıs...**, s.522.

⁷⁴² D.Manizade, **65 Yıl Boyunca Kıbrıs...**, s.522.

“kurucu üye” olmaları teklif edildi. Ancak öğrenciler cemiyete bir “öğrenci derneği” niteliği vermemek için öneriyi kabul etmedi⁷⁴³. Cemiyetin idare heyeti sekiz kişiden oluşmaktaydı. Cemiyet kuruluş aşamasını tamamladıktan sonra üç farklı şekilde üye alımına başladı. Buna göre Kıbrıs okullarında okumuş olan on sekiz yaşını doldurmuş olan medeni haklara sahip ve herhangi bir suçtan mahkûmiyeti bulunmayanlar asli üye kaydedilmekteydi. Kıbrıs okullarından mezun olmayan ancak “yüksek mevki işgal eden” ve cemiyete manevi destek sağlayacak kişilerle Kıbrıs okullarında öğretmenlik yapmış olanlar veya iki üye tarafından cemiyete tavsiye edilen kimseler yönetim kurulu kararıyla fahri üye olarak kabul edilirler. Bunun dışında derneğe ayrıca hami üyeler de kabul edilir. Söz konusu bu hami üyeler ise devlet ve hükümet başkanları ile milletvekilleri ve derneğe maddi yardımda bulunan kimseler idi. Cemiyetin ilk kurulduğu dönem içerisinde yıllık üyelik aidatı 120 lirayı geçmeyecek şekilde planlanır. Derneğin 16 Şubat 1947 tarihli toplantısında idare heyetine Sırrı Dökünter, Hasan Ünkan, Ziver Uras, Hilmi İleri, Derviş Manizade, H.N.Karagil, Celal Adal ve Selahattin Balcıoğlu seçildi⁷⁴⁴.

Cemiyetin kuruluşunu Kıbrıs Türk devlet adamlarından Osman Örek “...Savaş bittikten sonra Türkiye yolu açıldı ve ben yüksek tahsil için Türkiye’ye gittim. O zaman üç dört yıllık lise mezunları biriktiği için Türkiye’ye toplu halde bir gidiş olmuştu. Türkiye’ye gittiğimizde savaş yılları nedeniyle, meydana gelen kopukluk nedeniyle, meydana gelen kopukluk nedeniyle, orada da Kıbrıs sorununun ve Kıbrıs’ın durumunun bilinmediğini, hiç kimsenin de Kıbrıs ile ilgilenmediğini gördük. Bu boşluğu doldurabilmek için Türkiye’de Kıbrıs’ı tanıtmak için bir örgütlenme faaliyetine giriştik. Amaç, Kıbrıs’ı tanıtmak ve Kıbrıs sorununun ne olduğunu Türkiye kamuoyu ve hükümetine benimsetmek idi ve dernekler yasası mahalli esaslara göre bir dernek kurulmasına müsaade etmiyordu. Bu nedenle, Kıbrıs Okullarından Yetişenler Cemiyeti’ni kurduk (Şubat 1946). Bizden bir kuşak öncesi, Türkiye’ye gelmiş olan arkadaşları da ziyaret ederek onlardan da yardım ve destek aldık... Tegi Bey, Manizade vs...” ifadelerini kullanarak dile getirmekteydi⁷⁴⁵. Cemiyetin amaçları ise şu şekilde belirtilmekteydi⁷⁴⁶:

- 1-Üyeler arasında karşılıklı bir tanışma ve bağlaşma kurmak,
- 2-Millî kültür seviyesini yükseltmeye çalışmak,
- 3-Eğitim ve ekonomik konularda konferanslar ve temsiller tertip etmek,

⁷⁴³ D.Manizade, *65 Yıl Boyunca Kıbrıs...*, s.522.

⁷⁴⁴ Derviş Manizade, *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, İstanbul, 1975, s.221.

⁷⁴⁵ **Osman Örek 1925-1999**, KKTC Dışişleri Bakanlığı, Lefkoşa, 2000, s.69.

⁷⁴⁶ **Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi Arşivi**, D.N:1.

4-Tahsil için anayurda gelecek yurttaşlara yol göstermek, yurt temin etmek ve karşılaşacakları zorlukları önlemek için Milli Eğitim Bakanlığı ve diğer makamlar önünde gerekli teşebbüsatta bulunmak,

5-Kıbrıs Türk okulları öğrencilerinin medeni ve kültür seviyesini sağlamak maksadıyla Kıbrıs eğitim programını Milli Eğitim Bakanlığı programlarına uydurmak üzere gerekli faaliyette bulunmak,

6-Yüksek tahsilini bitirenlerden çok iyi derece kazanmış zekâ ve ahlak itibarıyla temayüz etmiş olanlara cemiyetin mali vaziyeti müsait olduğu takdirde ecnebi memleketlerde tahsillerini bitirinceye kadar sınıfta kalmamak şartıyla imkân nispetinde maddi yardımda bulunmak,

7-Bütün bu maksatlara yardım edecek aylık bir dergiyi basıp uygun olarak yayımlamak.

Cemiyet, kuruluş aşamasında “*Cemiyetin din ve siyasetle ilgisi yoktur*” hükmünde bir karar da aldı. Bu daha sonra kurulacak olan derneklerin de tüzüğünde yer alacaktı⁷⁴⁷. Kıbrıs Okullarından Yetişenler Cemiyeti’nin genel merkezi İstanbul idi. Başka bir yerde de şubesi söz konusu değildi. Ayrıca Cemiyet, 20 Temmuz-10 Ağustos 1948 tarihleri arasında Türkiye’de kurulmuş olan “*Öğretmen Okullarını Bitirenler Cemiyeti*” ile ortak hareket ederek Kıbrıs’a bir gezi düzenledi. Bu gezi sonunda Kıbrıs Türklerinin kültürel, ekonomik ve sosyal alandaki ihtiyaçlarını belirten ve bu hususta alınabilecek gerekli önlemleri bildiren bir rapor hazırlandı. Bu rapor Gümrük, Tekel ve Ulaştırma Bakanlıklarına sunuldu⁷⁴⁸. Cemiyet, Kıbrıs Türk Kültür Derneği ile birleşerek faaliyetlerine devam edecektir.

2- Kıbrıs Türk Kültür Birliği

Kıbrıs Türk Kültür Birliği (KTKB), Ankara ve İstanbul’da kuruldu. Kıbrıs Türklerinin Türkiye’deki haklarını savunmak amacıyla tesis edildi. Aslında aynı amaca hizmet eden iki farklı derneğin bir araya gelmesi ile oluşturulmuş geçici bir dernekti. KTKB 29 Kasım 1948’de kurulurken; 11 Aralık’ta da Kıbrıs Türk Kültür Derneği (KTKD) oluşturuldu⁷⁴⁹.

KTKB Yönetim Kurulu şu isimlerden oluşmaktaydı: Mehmet Ali Pamir, Semih Atayurt, Kemal Oram, Nefi Korurek, Halil Fikret Alasya ve Nafiz Erus idi. Daha sonra oluşturulan KTKD’ne ait yönetim kurulu ile herhangi bir değişiklik sözkonusu değildi⁷⁵⁰. KTKB’nin nizamnamesi ise şöyle idi: “*Kıbrıs Türkleri arasında cemiyetleşme ve yardımlaşma duygu ve fikirlerinin gelişmesine ve her nevi aşırı sağcı ve solcu cereyanlardan*

⁷⁴⁷ Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi Arşivi, D.N:1.

⁷⁴⁸ BCA, 490. 1 0 0.599.75.8.

⁷⁴⁹ Sempozyum Bildirileri Kitabı II, I.Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu (21-23 Kasım 2008), (Yay. Haz: Ulvi Keser), Ankara, 2010, s.136.

⁷⁵⁰ Sempozyum Bildirileri Kitabı II, s.136.

uzak, demokratik ve milliyetçi bir terbiye ve kültürün yerleşmesine çalışmak; tahsil maksadıyla Kıbrıs'tan anayurda gelen Türklere yol göstermek ve Türkiye'nin kültür müesseselerinden en iyi şekilde istifade etmeleri için gereken bütün kolaylıkları hazırlamak, Kıbrıs Türkleri arasında geniş ölçüde kültürel, sosyal ve ekonomik kalkınmayı sağlayacak ve Kıbrıs Türk cemaatinin rakip çoğunluk unsuru karşısında kendi varlığını koruyabilen iktisadi ve içtimai bir duruma yükselmesine yardım edecek tedbirler üzerinde tedkik ve araştırmalar yapmak ve bu yolda gereken her nevi faaliyette bulunmak; Kıbrıs ve Kıbrıs Türklerini Türkiye'de tanıtmak ve Kıbrıs ile anayurt arasında karşılıklı kültürel münasebetlerin inkişafına hizmet etmektir"⁷⁵¹ olarak ifade edilmekteydi. KTKB, "Selanik Caddesi, No:12, Erkut Apartmanı, Daire:5, Ankara" olup KTKD'nin merkezi adresi idi⁷⁵². Dernek kısa bir süre sonra faaliyetlerine son vererek KTKD ile birleşti.

3- Kıbrıs Türk Kültür Derneği

a) Kuruluş Aşamaları

Kıbrıs Türk Kültür Derneği'nin kurucu üyeleri Başbakanlık Umumi Murakabe Heyeti Mütahassısı Mehmet Ali Pamir, Müteahhit Semih Atayurd, Bayındırlık Bakanlığı Mütercimi Kemal Oram, İstatistik Genel Müdürlüğü Dış Ticaret İstatistikleri Müdürü Nefi Korürek, Kızılay Genel Merkezi Neşriyat Servisi Şefi Halil Fikret Alasya ve Veteriner Nafiz Erus'dan oluşmaktadır. Kıbrıs Okullarından Yetişenler Cemiyeti sonrasında kurulan KTKD'nin kuruluşu ile ilgili çalışmalar ilk defa olarak "Müteşebbis Heyet" imzalı 11 Aralık 1948 tarihli bir kamuoyu açıklamasıyla şöyle seslenmekteydi⁷⁵³:

"Aziz Hemşehri,

Uzun çalışmalardan sonra hazırladığımız ana nizamname 11 Aralık 1948 tarihinde Ankara Valiliğine verilmiş ve İstanbul'daki cemiyet ile el ele vererek çalışmak üzere Kıbrıs Türk Kültür Derneği adlı cemiyetimiz resmen teşekkül etmiştir. Aşağıda yazılı gündemdeki konuları müzakere etmek ve seçimlerimizi yaparak biran evvel faaliyete geçmek için ilk genel kurul toplantısı önümüzdeki 19 Aralık 1948 Pazar günü saat 13.30'da Ankara Halkevi'nde yapılacaktır. Kıbrıs Türk davasının önem kazandığı bu sırada hükümet merkezinde yapacağımız bu ilk toplantıya sizin de şeref vermenizi ve bu davetiyemizi tanıdığınız her Kıbrıslıya ve Kıbrıs davası ile ilgili her vatandaşa iletterek kendilerini bu toplantıya iştirake davet etmenizi derin saygularımızla rica ederiz".

⁷⁵¹ Sempozyum Bildirileri Kitabı II, s.136.

⁷⁵² Sempozyum Bildirileri Kitabı II, s.136.

⁷⁵³ Osman Örek 1925-1999, s.70.

Derneğin ilk toplantıdaki gündem maddeleri ise müteşebbis heyetin gündem hakkındaki açıklamaları, tüzük üzerinde görüşmeler, organların oluşturulması ve dileklerin görüşülmesi olarak belirlendi. KTKD'nin “*Yayın No:1*” olarak kamuoyuna duyurduğu Ankara 1948 tarihli ana tüzüğü şu başlıklardan oluşmakta idi⁷⁵⁴:

“Madde 1- Merkezi Ankara’da olmak üzere 11 Aralık 1948 tarihinde Kıbrıs Türk Kültür Derneği adıyla bir cemiyet kurulmuştur.

Madde 2- Derneğin amacı:

A- Kıbrıs Türkleri arasında, cemiyetleşme ve yardımlaşma ve fikirlerin gelişmesine ve her nevi aşırı sağcı ve solcu cereyanlardan uzak, demokratik ve millici bir terbiye ve kültürün yerleşmesine çalışmak.

B- Tahsil amacıyla Kıbrıs’tan anayurda gelen Türklere yol göstermek ve Türkiye’nin kültür müesseselerinden en iyi şekilde istifade etmeleri için gereken bütün kolaylıkları sağlamak.

C- Kıbrıs Türkleri arasında geniş ölçüde kültürel, sosyal ve ekonomik kalkınmaya sağlayacak ve Kıbrıs Türk cemaatinin rakip çoğunluk unsuru karşısında kendi varlığını koruyabilen iktisadi ve içtimai bir duruma yükselmesine yardım edecek tedbirler üzerinde tetkik ve araştırmalar yapmak ve bu yolda gereken her nevi faaliyette bulunmak”. Derneğin merkezinin Ankara olduğu bir kere daha vurgulanan tüzükte ayrıca dernek adresi de Selanik Caddesi, No.12, Erkut Apartmanı Daire 5, Ankara olarak belirtilmekteydi⁷⁵⁵.

⁷⁵⁴ Osman Örek 1925-1999, s.70.

⁷⁵⁵ Osman Örek 1925-1999, s.71. Derneğin bu gayelere ulaşmak için belirlediği ilkeler ise şu şekildedir: “1- Üyelerinin yukarıda A fıkrasında tayin ve tespit edilen esaslar çerçevesinde cemiyetçi, yardımsever, demokratik ve millici bir terbiye ve kültüre sahip olmaları ve gerek anayurda, gerekse Kıbrıs Türklerine yararlı birer unsur olarak yetişmeleri için gerekli bütün tedbirleri alır. Gayesine uygun ilmi mevzular üzerinde konferanslar ve sair toplantılar tertip eder; kültürel sahada kalmak ve siyasetle hiçbir ilgisi olmamak üzere dergi yayımlar; bu gayeye hizmet eden diğer kültür cemiyetleri ile işbirliği yapar. 2- Kıbrıs’tan anayurda gelecek öğrencilerin tahsil müesseselerine kolayca yerleşmeleri için ilgili makamlar nezdinde tavassut ve teşebbüslerde bulunur. Öğrencilere yurt temin etmeğe çalışır veya lüzum göreceği yerlerde öğrenci yurtları açar. Fakir öğrencilere ve derneğin müzaheretine muhtaç ve layık görülen diğer üyelerine maddi, manevi her türlü yardımda bulunur. 3- Kıbrıs adasındaki Türk eğitim kurulları ile temas ederek Kıbrıs Türk eğitim programını Türkiye eğitim programlarına uydurmak için gereken teşebbüsleri yapar. Adanın Türk unsuruna ait lise, orta ve ilkokullarında çalışacak olan öğretmenleri ve Kıbrıs Türklerinin kültür yönünden kalkınmaları için lüzumlu elemanları temine ve yetiştirmeğe çalışır. Kıbrıs’ta lüzum göreceği yerlerde kitaplıklar ve okuma odaları açar; sosyal faaliyette bulunacak her nevi yardımsever cemiyetlerin kuruluşunu ve inkişafını teşvik eder. 4- Kıbrıs okullarından yetişen kabiliyetli öğrencileri anayurda celp ederek sanat, ticaret ve sair meslek okullarında tahsillerine ve adaya dönmelerini temin eder. Kıbrıs’taki Türk banka ve kooperatif memurları ile ticaret erbabı ve her türlü sanatkâr ve işçilerin Türkiye milli bankalarında, kooperatif merkezlerinde ve Türk ticari ve sınaî müesseselerinde staj görmeleri için gereken teşebbüsleri yapar. Kıbrıs’taki kurumlar ve müesseselerle temasa geçerek Türk unsurunun iktisaden kalkınması için Kıbrıs’ta alınması lazım gelen tedbirleri üzerinde teklif ve telkinlerde bulunur. Türk cemaati arasında tasarrufu, ziraî faaliyette olduğu kadar sınaî ve ticari teşebbüslerde de tesanütü kooperatifçiliği ve elbirliği ile çalışmayı teşvik eder. 5- Tahsillerini anayurtta ikmal etmiş olan Kıbrıslıların mecburi hizmetlerini Kıbrıs’ta yapmaları için gereken teşebbüslerde bulunur; Kıbrıs’ta hizmette bulunmuş olup anayurda gelen Kıbrıslıların oradaki hizmetlerinin kıdem, terfi ve emekliliklerinde nazarı itibara alınmasını temine çalışır. 6- Türkiye ile Kıbrıs arasında spor temasları ve her türlü kültür münasebetleri tesisine gayret eder. Türk tiyatro ve sair kültür teşekkülleri çalışmalarının ve halkevleri faaliyetlerinin Kıbrıs’a teşmiline çalışır, seyahatler, sergiler, temsiller ve konferanslar tertip eder. 7- Yukarıdaki fıkralarda zikredilmeyen fakat derneğin esas gayelerine

Öte yandan Kıbrıs Okullarından Yetişenler Cemiyeti'nin daha sonraki dönemde olağanüstü Genel Kurulu Cemiyet Başkanı Doç.Dr. Derviş Manizâde başkanlığında 26 Aralık 1948'de Eminönü Halkevi binasında gerçekleşti. Bu toplantıda gündem maddesi cemiyet adının değiştirilmesinin tartışılıp görüşülmesi idi. Esas tüzüğün değiştirilmesi, idare heyetinin çalışma raporunun okunması ve ibrası, yeni idare heyeti ile murakıplar ve haysiyet divanının oluşturulması ile dilek ve temennilerden oluşmaktaydı⁷⁵⁶. Bu cemiyetin kuruluş aşamasının tamamlamasından sonra İzmir'de de bir şubasını açtı. 6 Mart 1949 Pazar günü İzmir Fuar Gazinosu'nda yapılan toplantıyla idare heyeti tespit edildi. Bu toplantı öncesinde kongre başkanlığına Niyazi Denker, Kongre Başkan Vekilliğine Dr. Ali Rıza ve Kongre Kâtipliğine de Cemal Yargıç ile Remzi Akmoral getirildi. Toplantıda ilk sözü Ankara Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi'nden gelen Dernek Başkanı Nef'i Korurek yaptı. Bu konuşmada *"İzmir zafere ulaşılan son nokta, Türk istiklalinin ve zaferinin tekâmül ettiği bir yerdir. Bugün burada ulvi bir maksat için toplanmakla büyük bir bahtiyarlık hissediyorum"* ifadelerini kullandıktan sonra birisi İstanbul'da Kıbrıs Okullarından Yetişenler Cemiyeti diğeri de Ankara'da Kıbrıs Türk Kültür Derneği olmak üzere iki cemiyetin kurulması için çaba sarf edildiğini dile getirdi⁷⁵⁷. N.Korurek yaptığı açıklamada Ankara ve İstanbul'da iki ayrı derneğin aynı amaçla kurulmuş olmasının fayda yerine zarar getirdiğini de sözlerine ekledi. Ankara'ya döndükten sonra durumu arkadaşlarıyla değerlendireceğini belirten N.Korurek ayrıca *"Gayemiz arkadaşlarımızın ve hemşerilerimizin ilmi bakımdan teşkilatlanmaları ve gelişmeleri için çalışmaktır. Kıbrıs'tan gelirken içimizde tek bir his vardı; anavatan kavuşmak ve bu hür havayı teneffüs etmektir. Kıbrıs'taki Türkler bu havadan mahrumdur. Kıbrıs'ta yaşayan eski Türk kahramanlarının ahfadı olan Kıbrıslıları düşünmek borcumuzdur. Kıbrıs'ın Anadolu'dan ayrı bir parça olmayışını düşünerek oradakiler gibi düşünmek borcumuzdur..."*⁷⁵⁸ ifadelerine de yer verdi. Kongre Başkanı Niyazi Denker ise yaptığı konuşmada ayrı ayrı cemiyetler bulunması ve kuvvetin bir araya gelmek yerine parçalanması hususunda *"...maksat ve gaye aynı olmakla beraber idari bakımdan Ankara ve İstanbul'daki arkadaşlarımızın izah ettiğim gibi ayrı ayrı bulunmaktadır. Biraz evvel izah ettiğim veçhile Ankara ve İstanbul'daki arkadaşlarımızı tatmin edecek bir formül bulduk. Bu arkadaşlarımız Ankara ve İstanbul'a döndüklerinde oradaki arkadaşlarına keyfiyeti anlatacaklar ve bu suretle tek bir cemiyet halinde kurulmamız yolunda lazım gelen muamele yapılacaktır. Eğer*

uygun olan diğer her nevi faaliyette bulunur. 8- Derneğin siyasetle hiçbir ilgisi yoktur. Dernek milli birlik ve bütünlüğü bozan her nevi bölgecilğe ve hizipçiliğe aleyhtardır" ilkeleri benimsenmişti (**Osman Örek 1925-1999**, s.71).

⁷⁵⁶ **Osman Örek 1925-1999**, s.71-72.

⁷⁵⁷ **Osman Örek 1925-1999**, s.72.

⁷⁵⁸ **Osman Örek 1925-1999**, s.72.

bu arkadaşlar İzmir’de bulunan formülü kendi arkadaşlarına kabul ettiremezlerse halen başkanlıklarına seçildikleri Kıbrıs cemiyetlerinden istifade edip çekileceklerdir. Biz şimdi burada toplu bir halde bulunduğumuza göre sizlere şu teklifte bulunmak isterim. Merkezi İstanbul’da bulunan Kıbrıs Okullarından Yetişenler Cemiyeti’nin şimdilik İzmir’de de bir şubesini kuralım ve gerek Ankara ve gerekse İstanbul’da bulunan formül üzerine yeni cemiyetin tüzüğüünün yapılmasını bekleyelim. Eğer Ankara ve İstanbul’daki arkadaşlar bulduğumuz formülü kabul etmezlerse biz de Kıbrıs Okullarından Yetişenler Cemiyeti üyeliğinden çıkarız. Çünkü aksi takdirde aramızda ayrılık olacaktır. Hâlbuki isteğimiz, gaye aynı olduğuna göre tek cemiyet adı altında çalışmaktır. Ankara’da başka, İstanbul’da başka adlar altında aynı gaye için çalışmak fayda yerine zarar verir”⁷⁵⁹. Daha sonra üzerinde konuşulan ve görüş birliğine varılan bir diğer konu ise Türkiye Cumhuriyeti devletinin de başkenti olan Ankara’da bir Genel Kurul oluşturulacaktı. Ayrıca İstanbul ve İzmir’de de şubelerin devamlılığı sağlanacaktı. Bu toplantıda son olarak yapılan seçimler neticesinde Dr. Ali Rıza Bıyıklıoğlu, Niyazi Denker, Rauf Alçiner, Lütfü Kantarcı, Emine Nusret Ergün, Penbe Gören ve Süha Göksel’in yönetim kuruluna seçilmesi kararlaştırıldı⁷⁶⁰.

b) Türkiye’deki Kıbrıs Türk Derneklerini Birleştirme Çabaları

İstanbul’da 2 Eylül 1949’da Derviş Manizade’nin evinde toplantı yapıldı. Bu toplantıya Kıbrıs Okullarından Yetişenler Cemiyeti Başkanı Derviş Manizade, Genel Sekreter Münir Başar, Veznedar Tali Gül, Reşit Nomer, İzzet Aker, Kıbrıslı tüccarlardan Suphi Kenan ve KTKD Genel Başkanı Nefi Korurek katıldı. Söz konusu bu toplantıda gerek Ankara’daki ve gerekse İstanbul’daki derneğin faaliyetleri hakkında görüş alışverişinde bulunuldu. Toplantı sonrasında alınan kararlar ise şöyle idi⁷⁶¹:

⁷⁵⁹ Osman Örek 1925-1999, s.72.

⁷⁶⁰ Osman Örek 1925-1999, s.73.

⁷⁶¹ Bu iki prensibin ışığı altında ana statünün çerçevesini çizmek üzere yapılan fikir teatisinde şu esaslar tespit edildi: “a-Kurucuları Kıbrıs Okullarından Yetişenler Cemiyeti ile Kıbrıs Türk Kültür Derneği olmak üzere bir birlik meydana getirilecektir. Birliğin adı Kıbrıs Türk Kültür ve Yardım Birliği olacaktır. b-Kıbrıslıların toplu buldukları Adana, Ankara, Antalya, İstanbul, İzmir, Mersin gibi bölgelerde otuzdan fazla üye temin edebilen yerlerde bölge birlikleri kurulacak ve bölge birlikleri kendi bölgeleri çevresindeki faaliyetleri için tam bir otonomiye sahip olacaklardır. c-Merkez kongresini her bölgenin nispi temsil esası üzerine seçeceği temsilciler teşkil edecektir. Merkez kongresi bir veya iki senelik devrelerde toplanacaktır. Toplantılar tertip edilecek sıra dâhilinde olmak üzere her devirde ayrı bir bölgede yapılacaktır. d-Bölge birliklerinin organlarından olmak üzere merkez genel kurulu tarafından her devrede belirli miktarda asli ve yedek üyelerden müteşkil bir merkez organı (idare faaliyeti, murakabe heyeti vs.) meydana getirilecektir. Bu organ bölgelerin üstünde olmak üzere koordine edici bir nizam dâhilinde tertip edilecektir. Cemiyeti ancak bu organ (hükümet Kıbrıs’taki kurumlar ve diğer teşekküller nezdinde) temsil edecektir. e-Gayelerine ulaşmak üzere bu teşekkül gerek hükümetle gerekse resmi ve hususi müesseselerle her çeşit temaslarda bulunacaktır. f-Kıbrıslı olmayan, nesep veya sebep itibarıyla Kıbrıslı bir ferde veya aileye mensup bulunmayanlar derneğe asli üye olamayacaklardır ancak fahri üye olabilirler. g-Temas imkânlarının oldukça kolay sağlanması bakımından birliğin merkezi Ankara’dır. İlk genel kurul toplantısı İzmir’de yapılacaktır” hükümlerine karar verildi. (Osman Örek 1925-1999, s.73).

1-Her türlü faaliyet ancak Kıbrıs Türklüğünün bekasını temine matuf olacak ve bu maksatla Kıbrıs Türklerinin sosyal, ekonomik, kültürel kalkınmasına çalışılacaktır.

2-Bu hedefe en iyi şekilde ulaşabilmek için ana statü bu maksada en uygun şekilde tanzim ve tertip edilecektir.

7 Ocak 1950'de yapılan genel kurulda daha önce üzerinde görüşülen konular tartışıldı. Toplantıya geçilmeden önce ise hazır bulunanlardan Çorum Milletvekili Hasene Ilgaz Kongre Başkanlığına, Şinasi Siber ile Ahmet Sakıp Sayraç Kongre Sekreterliklerine seçildi. Daha sonra bir konuşma yapan dernek başkanı Nefi Korurek faaliyetlerle ilgili açıklamalarda bulundu. Söz alan Hasene Ilgaz ise derneğin faaliyetleriyle ilgili övgü dolu sözlerde bulundu. Ancak bunun hemen arkasından da Kıbrıs'taki ilkökul öğrencilerinin durumunun son derece zayıf olduğunu ifade ederek *"her birimizin belki de akrabamız olan bu çocuklar"* için daha yakın ilgi gösterilmesini talep etti. H.İlgaz ayrıca Kıbrıs'ta açılması söz konusu olan **Akşam Sanat Okulu** konusunda Milli Eğitim Bakanlığına da teşekkürlerini ilettiler. Bu arada 1949 yaz döneminde Türkiye'yi ziyaret eden yüz beş öğretmene gösterilen yakın ilgi nedeniyle de İçişleri Bakanlığına teşekkür edildi⁷⁶².

Yapılan görüşmelerin ardından Adana, Mersin, İzmir, Antalya, Ankara ve İstanbul'dan gelen temsilcilerin de katılımıyla oluşturulacak yeni dernekle ilgili faaliyetlere hız verilmesi kararlaştırıldı. Bu arada 18 Ocak 1950'de cemiyet merkezinde bir konuşma yapan Siyasal Bilgiler Fakültesi son sınıf öğrencisi Münir Güney ise Kıbrıs'ı anlattığı şu duygusal konuşmayı yaptı⁷⁶³: *"Sevgili vatandaşlarım, kardeşlerim, asil Türk gençleri, Bugün Akdeniz'in tuzlu rüzgârını daha yakından duyuyor gibiyim. Akdeniz'in beyaz köpüklü dalgalarında, muhteşem kalyonundan Barbaros'u görüyorum. Uzakta değil ufukta, pek yakında Türk'ün öz vatanından, ulu kalesinden (yeşil adadan) selamlar alıyorum. Kıbrıs; evet, o yer bizimdir, anavatan gibidir. Bugün rüyaların en müthişi ile uyandım. Muhafızı bulunduğu bir toprak gittikçe kızıl bir renk alıyor. Denizlerden gelen kırmızı başlı bir ifrit kayalara tırmanmak üzere. Gökler kararıyor, şimşekler çakıyor, fırtınalar başlıyor. Palama el atıyorum. Lakin kirletmeğe vakit kalmıyor, denizin dalgalarından ifritin parçalandığını görür gibi oluyorum. Bu anda tepemde birdenbire ay yıldız parlıyor, her tarafa nura boğuyor. O zaman zümrüt Kıbrıs'ı daha iyi seçebiliyorum. Ey anaların evladı, âşıkların sevgilisi yeşil*

⁷⁶² Bu gerçekleştirilen ziyaret 20 Temmuz 1948'de kırk sekiz öğretmen milletvekili ve gazeteci İffet Halim Oruz ile **Hürriyet** gazetesi adına Rakım Çalapala'nın Kıbrıs'a yaptıkları ziyaretin karşılığı idi. Kıbrıslı Türk öğretmenler heyetinin Ankara'da buldukları dönemle ilgili programı 26 Temmuz 1949'da İskenderun'dan Ankara'ya trenle gelmeleriyle başladı. Tören 27 Temmuz'da Anıtkabir ziyareti ile başladı. Daha sonra ise Ankara'daki devlet erkânı ziyaretleri ile devam etti. 29 Temmuz 1949'da Hasanoğlu Köy Enstitüsü ziyaret edildi. Son olarak birçok kurum ve kuruluş ziyaret edildikten sonra İstanbul'a hareket edildi (BCA, 490. 1 0 0.599.75.8).

⁷⁶³ **Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi Arşivi, D.N:1.; Osman Örek 1925-1999, s.74.**

Kıbrıs; yeşilliklerinde murada ermeğe geldik. Bugün bütün yüreklerin aynı ateşle yandığını, bütün dudakların aynı hasretle kuruduğunu, bütün gözlerin aynı ateşle tutuştuğunu görüyorum. Akdeniz'in sularında serinlemek istiyoruz, Kıbrıs'ın bağrından bir yudum su içmeğe geldik.

Bugün 85.000 Kıbrıslı kardeşimizin uğradıkları kötü hareketleri takbih etmek, insanlığın en menfur düşüncelerini tel'in etmek, mesnetsiz isteklere karşı haklarımızı bütün dünyaya bir kere daha haykırmak için toplandık. Biz isterken, davamızın meşruiyetini, ne istediğimizi biliyoruz. Soruyoruz; dost geçinen Yunanlı komşularımız hangi hakka istinat ediyorlar? Adada dört asır süren Türk hâkimiyetinin müsamahasına sığınan aslı belirsiz Rumların bugün tesadüfen ekseriyeti teşkil etmelerini bir hakka mesnet yapmak açıkça gülünç olmaktadır. İşte biz, bunun için "mesnetsiz istekler" diyoruz. Esasen Yunanlılara dair Kıbrıs'ta en küçük tarihi bir ize, bir işarete rastlamak hiçbir zaman mümkün olamaz. Asırlarca ecdat kaniyle yoğrula yoğrula vatanlaşan yeşil Kıbrıs'ın hiçbir şeyini unutamadık. Orada kanlarımızın tuzlarıyla parıldayan her toprak zerresi bizi çekiyor. Ağaçlarında bile Türk kanı dolaşan Kıbrıs'ın yine Türk topraklarıyla yosunlaşan kayalarına, türkülerimizle çağlayan, derelerine kısaca yeşil gözlü sevgilimizin her şeyine hasretiz. Bizi kavuran bu hasret ateşiyle onu bir an evvel bağrımıza basabilmek için içten tutuşuyoruz. Kıbrıs, bugün adın en mukaddes bir gurbet türküsü gibi her Türk'ün dilindedir. Senin üstünde dalgalanmağa layık yalnız ay yıldızlı bayrağı tanıyoruz. Sana uzanan pis eller, bizim kalbimize de dokunuyor, gözlerimize giriyor Kıbrıs. Sana kem gözle bakan nazarlar, başımızı büyük bir heyecanla döndürüyor. Gücümüz her dakika biraz daha ululaşüyor...".

Cemiyetin bir sonraki toplantısını 16 Nisan 1950'de gerçekleştirdi. Toplantı, Cemiyet Başkanı Doç.Dr.Derviş Manizade başkanlığında Eminönü Halkevi binasında yapıldı. Toplantıyla ilgili olarak dernek üyelerine gönderilen davetiyelerde "...Birçok önemli hadiselerin vukua geldiği bu uzun yıl içerisinde idare heyetimizin başarmaya çalıştığı işlerle tamamlanması için sizin de reyinizin ilavesi gereken önemli meselelerin görüşüleceği bu toplantıya şeref vermenizi rica ederiz" denilmekteydi. Bu toplantıya İzmir, Mersin, Antalya, Adana ve Ankara'daki temsilcilerin de katılacağı duyuruldu⁷⁶⁴.

Öte yandan 29 Eylül 1950 ve 30 Eylül 1950 tarihlerinde KTKD lokalinde Cavit Oralı, Nefi Korürek, H.Fikret Alasya, Mehmet Ertuğruloğlu, Kemal Oram, Alaettin Gülen ve Burhan Nalbantoğlu'nun katılımıyla yapılan toplantıda İstanbul'da bulunan KTKB ile Ankara'da bulunan KTKD arasında bir birlik kurulmasına karar verildi. Birliğin ismi anılan

⁷⁶⁴ Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi Arşivi, D.N:1.

tarihten itibaren “*Kıbrıs Türk Kültür ve Yardım Birliği*” olacaktı. Yapılan toplantı sonrasında birliğin merkezinin Ankara olacağı ilan edildi. Söz konusu bu oluşumun amacı da KTKD’nin kuruluş maksadıyla aralarında hiçbir farklılık söz konusu değildi. Söz konusu bu cemiyetin adresi ise “*Yenişehir, İsmet Paşa Caddesi, 6/4, Ankara*” idi⁷⁶⁵. Bu birliğin ana tüzüğünde önemle belirtilen husus; tıpkı diğerleri gibi siyasetle uğraşmayacağı ve herhangi bir siyasi oluşum veya siyasi partiyle işbirliği içerisinde olamayacağı hükmüydü. Oluşturulan bu birliğin gayesi de Türkiye’de yaşayan Kıbrıslı Türklerle farklı sebeplerle Türkiye’ye gelmiş Kıbrıslı Türklerin sosyal, kültürel faaliyetlerine destek vermek üzere hepsini KTKD çatısı altında toplamaktı. Bunun sonucu olarak 1948’de Ankara’da kurulan KTKD, İstanbul’da bulunan KTKB ile 1954’de birleşerek bugünkü KTKD’ni ortaya çıkarmış oldu. Derneğin eski genel başkanlarından Mehmet Ertuğruloğlu o günleri anılarında şu sözlerle aktarmaktaydı⁷⁶⁶: “...Çoğumuz memurduk. Siyasi bir dernek kuramazdık. Esas mücadele kültür alanında verilecekti. Burada yapılacak çok şey vardı. Derneğimizin Kıbrıs Türk Kültür Derneği adını almasının başlıca sebebi bu idi... Yüce Atatürk’ün tarihi nutkunda belirttiği gibi hayat bir mücadeledir. Mücadelede başarı kazanmak manen ve maddeten güçlü olmağa bağlıdır. Moral “manevi üstünlük” ise önce gelmektedir. Bu sağlanırsa gerekli maddi olanaklar daima yaratılabilir. İstiklal Savaşımız bunun parlak bir örneğini vermiş ve ordumuz kazandığı bir seri meydan muharebeleriyle düşmana her bakımdan üstünlüğünü bütün bir husumet dünyasına karşı ispat etmiştir. Daima Atasının izinde giden Kıbrıs Türk gençliği bu gerçekleri unutamazdı. Anavatanda, milli dava uğrunda Kıbrıs Türk Kültür Derneği çatısı altında birleşen yavru vatan çocukları ilk iş olarak bir moral savaşı vereceklerdi. Bu da adamızda Türk kültürünü yaymak ve güçlendirmekle mümkündü. Gerçekte Türk kültürü Kıbrıs’ta büyük bir bunalım geçiriyordu. Seksen yılı aşmış İngiliz sömürge idaresi bozucu etkilerini nihayet göstermeğe başlamıştı...” ifadelerine yer vermektedir.

KTKD zamanla sadece Türkiye’de yaşamakta olan Kıbrıslı Türklere değil ayrıca KKTC ve özellikle İngiltere ve Avustralya gibi farklı ülkelerde yaşayan Kıbrıslı Türklerin de Türkiye’deki tek ve ciddi kuruluşu konumuna geldi. Günümüzde Ankara merkez şubesi başta olmak üzere İstanbul, Antalya, Mersin ve İzmir şubeleriyle Kıbrıs Türk kültürüne hizmet vermektedir. Genel olarak amacı ise Kıbrıslı Türklerin kültürel zenginliğini ortaya koymak; anavatan Türkiye ile bir dostluk, işbirliği ve dayanışma köprüsü oluşturmak; pek çok farklı bilimsel, akademik ve kültürel faaliyete imza atmak hedefler arasındaydı. Aynı zamanda

⁷⁶⁵ Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi Arşivi, D.N:1

⁷⁶⁶ D.Manizade, *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, s.313-314.

günümüzde iki ayda bir yayınladığı “*Kıbrıs Mektubu*”⁷⁶⁷ dergisiyle de kamuoyunu Kıbrıs konusunda yaptığı yayınlarla bilgilendirmektedir. Derneğin son dönemde yaptığı kültürel hizmetler arasında başta Rauf Özhun, Hasan İkizer ve Ulvi Keser başta olmak üzere Kıbrıs Türk yakın tarihine ışık tutacak yayınlar kitaplaştırılarak okuyuculara ulaştırıldı. Yine birçok panel, uluslararası sempozyumların düzenlenmesi, Antalya Muratpaşa, Mersin Erdemli ve Ankara Yaşamkent’te parklar açması ve Kıbrıs şehitleri, Dr.Fazıl Küçük ve isimsiz kahramanlar adına anıtlar yaptırması, Kıbrıs sorunu konusunda özellikle son dönemde ortaya atılan ve Kıbrıs Türklerini yeniden Rumların ve Yunanistan’ın insafına terk edecek “*sözde çözümlere*” karşı projeler üretmesi, kamuoyu oluşturması ve son olarak 13 Şubat 2011’de KKTC Cumhuriyet Meclisi’nde temsil edilen beş siyasi partinin genel başkan düzeyinde temsilcilerini Ankara’da ağırlayarak yaşanan son olaylar konusunda ilk ağızdan bilgi alınması ve KKTC’deki gelişmeleri Kıbrıs Türk ve Türkiye toplumuna duyurması son derece önemli faaliyetler idi⁷⁶⁸.

Kıbrıs Türk toplumuyla Türkiye Cumhuriyeti arasında bir kültür köprüsü olan, Kıbrıs Türklerinin KKTC dışındaki en etkin, köklü ve faal sivil toplum örgütü olarak faaliyette olan KTKD, Kıbrıs Türk kültürü, bilimi ve sosyal hayatına yönelik çalışmalarına artan bir tempo ve heyecanla bundan sonra da devam edecektir.

Türkiye’de Kıbrıs’la ilgili kurulmaya çalışılan bütün dernekler, Dernekler Kanunu’na bağlı olarak hareket etti. Bu bağlamda özenle dikkat ettikleri nitelik hiçbir siyasi parti, siyasi oluşum ve “*aşırı uçla*” ilgili olarak herhangi bir organik bağ içerisinde olmamaya çaba gösterildi. Kuruluşundan itibaren bütün bu derneklere destek veren, derneklerin yaşatılması aşamasında birlik ve beraberlik mesajları vermek suretiyle Kıbrıs Türkleri örnek oluşturdu. Uzun yıllar özgürlük mücadelesi vermiş Kıbrıs Türklerini, Türkiye’de temsil eden tek ve ciddi bir derneğin yöneticileri de bu tarihi yükümlülüğün farkındaydı. Kıbrıs Türklerine ada dışında hizmet etmeye gayret gösteren KTKD bütün Kıbrıs Türklerini ve Kıbrıs sevdalılarını kucaklayan ve kucaklamaya hazır olan sosyal bir örgütlenmedir.

⁷⁶⁷ İlk sayısı 24 Ocak 1987’de yayınlandı. Üç ayda bir yayınlanmak suretiyle yayın hayatına başladı. Dergi, KTKD’nin yayın organı olup siyasi, kültürel içerikli bir yayın organıdır. Türkiye’de yaşayan Kıbrıslı Türklerin sorunlarını, Kıbrıs davasını Türkiye kamuoyuna anlatan dergi günümüzde iki ayda bir olarak yayınlanmaya halen devam etmektedir (Servet Sami Dedeçay, **Kıbrıs’ta Enformasyon Veya Yazılı ve Sözlü Basın, II**, Lefkoşa, 1989, s.123).

⁷⁶⁸ **Sempozyum Bildirileri Kitabı, II**, s.147-148.

4- Yeşilada Dergisi

II.Dünya Savaşı sonrasında Kıbrıs, Türkiye kamuoyunun gündemine girmeye başladı. Türkiye’de yaşayan Kıbrıs Türkleri cemiyetleşme yönünde adımlar atmaktaydı. Kamuoyunun artan ilgisi üzerine bir yayın organına olan ihtiyaç önem kazandı. Kıbrıs Okullarından Yetişenler Cemiyeti’nin de yardımıyla bir dergi çıkarılmaya karar verildi. Bu doğrultuda 1 Kasım 1948’de ilk sayı yayınlandı⁷⁶⁹. Derginin İmtiyaz Sahipliği ve Yazı İşleri Müdürlüğünü H.N.Karagil, İngilizce editörlüğünü ise D.Manizâde üstlendi. Derginin amacı ise Türkiye, Kıbrıs ve yurtdışında Kıbrıs davasını Türklerin gözüyle yabancılara anlatabilmek amacıyla yayınlandı. Bu bağlamda dergi İngilizce ve Türkçe olarak okurlarına ulaştı. Dergi kendisini “*siyasi, içtimaî, kültürel ve milliyetçi*” olarak ifade etmekteydi⁷⁷⁰. **Yeşilada**, Kıbrıs davasının yurtiçi ve yurtdışında yayılmasında ve öğrenilmesinde çok önemli bir görev üstlendi. Derginin yayınları Ekim 1951’e kadar devam etti⁷⁷¹.

C- KIBRIS TÜRK TOPLUM İŞLERİ KOMİSYONUNUN ÇALIŞMALARI

23 Ekim 1946’da İngiltere Sömürgeler Bakanı Greech Jones Kıbrıs’ta ekonomiyi geliştirmek için önlem alınacağını açıkladı. Kısa bir süre içinde on yıllık bir kalkınma planı hazırlanıp uygulamaya konulacaktı. 1947’nin başlarında İngiltere Lord Winster’i Kıbrıs’a Vali olarak atadı. Yeni Vali 9 Temmuz 1947’de Kıbrıs halkına bir duyuru yaptı. Hükümetin iyi niyetinden bahsetti. Anayasal bir yönetim için hazırlık yapıldığını ifade etti. Kıbrıs için düşünülen yeni yönetim şeklinde; hükümetler arası görüşmelere katılacak olan bir “*Danışma Meclisi*”⁷⁷² kurulacaktı.

Kıbrıs Türk cemaatinin sorunlarının çözümü için bir rapor hazırlanmasına karar verildi. Hâkim Mehmet Zekâ başkanlığındaki “*Türk İşleri Komisyonu*”⁷⁷³ Lord Winster tarafından kuruldu. Komisyon sekiz üyeden⁷⁷⁴ oluşmaktaydı. Rapora göre; 19 Kasım 1928’de Müftülük makamı kaldırılmıştı. Görünürde Evkaf delegasyonu Müftülük görevlerini üstlenmişti. Bu üyelerinden birisi gayrimüslim olan Evkaf delegelerinin Müftü’nün görevlerinin bir bölümünü üstlenmesi uygun değildi. Evkaf’ın İngiliz delegesinin bu denli

⁷⁶⁹ **Yeşilada**, 8 Kasım 1948, S.No:I/1.

⁷⁷⁰ **Yeşilada**, 8 Kasım 1948, S.No:I/1.

⁷⁷¹ D.Manizade, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, s.528.

⁷⁷² A.C.Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs**, s.375.

⁷⁷³ **FCO 141/3067.**; **Hür Söz**, 12 Haziran 1948, S.No: 587.

⁷⁷⁴ Komisyonun Başkanı Mehmet Zekâ ve sekreteri de A.Cemal Müftüzâde beyler idi. Üyeler ise Mehmet Dânâ, Rauf.R.Denktaş, Ahmet Faiz Kaymak, Suphi Kenan, Fadıl N.Korkut, Ahmet Pertev idi.; A.C.Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs**, s.390.

görevler yapması istenmiyordu. Dolayısıyla Müftülük makamı olağan olan en erken tarihte yeniden kurulmalıydı⁷⁷⁵.

Evkaf dini bir kuruluştur. Osmanlı Dönemi'nde Lefkoşa'da bir Evkaf Müdürlüğü bulunuyordu. 1878 Kıbrıs Sözleşmesi'ne göre biri Osmanlı biri de İngiliz olmak üzere iki Evkaf delegesi atanması öngörülüyordu. Delegelerin yetkileri saptanmamıştı. Sömürge Yönetimi'nin kurulmasından sonra delegeler; Evkaf'a kayıtlı mülkü yönetmekteydi. Türk cemaati Evkaf delegelerinin vakıf mülkünü yönetmesine karşı çıkmaktaydı. Başta Müftü Hacı Hafız Ziyai Efendi olmak üzere Yasama Konseyi'nin Türk üyeleri Sömürge Yönetimi'ni protesto etti. Evkaf Müdürü'nün Kıbrıs Kadısı'nca atanması önerilmekteydi⁷⁷⁶.

1924'te kurulan "*Kıbrıs İslam Derneği*" Evkaf idaresinin Türk halkı tarafından seçilecek bir komisyona bırakılmasını istemekteydi. Bu talep Sömürge Yönetimi tarafından kabul edilmedi. Kıbrıs Türkleri Lozan Barış Antlaşması sonrası vakıfların yönetiminin, Balkan ülkelerinde olduğu gibi Evkaf delegelerinden alınarak seçilmiş bir komisyona devredilmesini istemekteydi. 1928'de çıkarılan "*Kıbrıs Evkaf Yönetim Kraliyet Buyruğu*" Evkaf delegelerine valinin denetimine bağımlı olmak şartıyla oldukça geniş yetkiler verdi. Bu muhtıranın 7.Maddesi gereğince Evkaf Dairesi bir hükümet örgütü olarak yeniden yapılandırıldı. Böylece Türk cemaati, Evkaf'ın yönetimi konusunda doğrudan veya dolaylı olarak herhangi bir fikir beyan etme imkânından yoksun bırakıldı. Yerel Hükümet Türk cemaatinin görüşünü almadı. Öte yandan Rumların dini mallarının yönetimine ise karışılmamaktaydı. Komisyon, Sömürge Yönetimi'nin müdahalesini doğru bulmadığını ifade etti. Bu bağlamda yeni bir teklifte bulundu: Evkaf delegelerinin hak ve yetkisine koşut bir komisyonun seçilmesini önerdi. Ancak bu sırada Dipkarpaz'da bulunan ve Hala Sultan Tekkesi'ne ait "*Mülhaka Vakıfı*" olan 12.086 dönümlük Afendrika Çiftliği'nin, o yörenin sakinleri tarafından suistimal edildiği öğrenildi. Ancak Evkaf Dairesi kendisine ait olan bu değerli arsaları yaklaşık kırk yıl süre ile ve Evkaf'ın çıkarlarına karşıt olarak bazı firma veya kişilere kiraladı⁷⁷⁷.

Eğitim alanında 1905'e kadar Türk okulları, Türk cemaati tarafından seçilen komisyonlarca idare edildi. Bu tarihten sonra ise Komisyonun yarısı resmi görevlilerden oluşacaktı. 1931 olaylarından sonra Yasama Konseyi kapatılınca bu komisyonların tamamı resmi görevlilerden oluştu. Oysa ki Rum Ortodoks okullarında aksi bir durum söz konusuydu. Türk Cemaatinin Sorunlarını Araştırma Komisyonu, Türk okullarının denetim ve yönetiminin,

⁷⁷⁵ S.R.Sonyel, "*Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşı...*", s.180.

⁷⁷⁶ S.R.Sonyel, "*Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşı...*", s.180.

⁷⁷⁷ S.R.Sonyel, "*Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşı...*", s.180-181.

Türk cemaatinin seçeceği bir komisyona devredilmesini talep etmekteydi. Hükümet bu konuda Rumlara ve Türklere karşı uyguladığı ayrımcılığını sürdürdü. Komisyonun 1949'da hazırladığı raporu, Sömürge Yönetimi askıya aldı. Hükümetin bu tavrı “*aşağılama*” olarak değerlendirildi. Kıbrıs Türk cemaatinin önderleri komisyonun önerilerini kendi programları olarak kabul etti. Raporun yerel hükümetçe uygulanmasını sağlamak amacıyla mücadele kararı aldı⁷⁷⁸.

D- PLEBİSİTTEN KIBRIS CUMHURİYETİ'NE KADAR TÜRK-RUM ÇATIŞMALARI VE GÖÇLERİ (1950-1960)

1-Rum Ortodoks Kilisesi'nin Plebisiti

Kıbrıs, 1931'de çıkan isyan dışında 1950'lerin ilk yıllarına kadar şiddetten uzak bir ada olarak kaldı. İngiliz sömürge yöneticilerince “*kayırlan*” Rumlar, Türk cemaatına oranla daha hızlı gelişti. Türk cemaatı, İngiltere'ye “*bağlılığına*” rağmen İngiliz yönetimince “*savsaklanmakta*” ve kaderlerine terk edilmekteydi. Diğer taraftan kendilerini Helen olarak gören ada Rumları İngiliz himayesine karşı “*sert*” bir enosis kampanyası başlattı. Kıbrıs tarihte hiçbir zaman Yunanistan'a ait olmadı. Adanın Yunanistan'a bağlanmasını haklı gösterecek herhangi bir tarihi bulguya da rastlanılmamaktaydı. Ada, Doğu Akdeniz'deki konumu bakımından Balkan yarımadasından ziyade Anadolu'ya yakındı⁷⁷⁹.

İngilizlerin göz yumması ve taraflı davranışlarıyla Kıbrıs Rum cemaatı, Türkleri yok sayarak enosisi gerçekleştirme yolunda hızla örgütlenmekte idi. Dolayısıyla iki cemaat arasında ayrı siyasi bilinç ve kimlik farklılığı da zirveye çıktı. Yunanistan'dan “*sızmakta*” olan “*profesyonel kışkırtıcıların*” öncülüğü altındaki enosis akımı gittikçe yayılmaya başladı. Türk cemaatına karşı “*aşağılayıcı*” bir tavır sergileniyordu. Hükümet ve belediye işlerinde karşılaştıkları ayırım da giderek artmaktaydı. İngiliz Yönetimi ise gelişmelere ses çıkarmıyordu⁷⁸⁰.

Yunanistan'dan Kıbrıslı Rum öğrenciler için propaganda içerikli ders kitapları gelmekteydi. Rum Ortodoks papazlarca yönlendirilen Yunan eğitimci ve politikacılar “*Megali İdea*”⁷⁸¹ fikrini yaymaya başladı⁷⁸².

Enosisin bayraktarlığını yapan Kilise⁷⁸³ 15 Ocak 1950'de bir plebisit gerçekleştirdi⁷⁸⁴. Halkın bu oylamaya katılmasını istedi. Kiliselere konan defterlere “*Enosis'e Evet*” ya da

⁷⁷⁸ Charles Fraser Beckingham, “*Islam and Turkish Nationalism in Cyprus*” , *Die Welt des Islams*, IV/4, 1956, s.76.

⁷⁷⁹ FO 371/19511/C 6403.

⁷⁸⁰ Türk Enformasyon Merkezi, *Kıbrıs: Gerçeğin Işığında Sorun*, Lefkoşa, 1967.

⁷⁸¹ Yüce İdeal

⁷⁸² Oktay Öksüzoğlu, *Persecution of Islam in Cyprus*, Lefkoşa, bty, s.3.

“Enosis’e Hayır” şeklinde imza atılacaktı. Plebisit sonucunda Rum halkının yaklaşık %95.7’si “Enosis’e Evet” dedi⁷⁸⁵. Kitium Piskoposu Mihail Hristodulu Muskos Başpiskoposluğa seçildi. “Kutsanmış” anlamına gelen “Makarios” sıfatını aldı. Böylece yirmi yedi yıl boyunca Kıbrıs Rum cemaatine liderlik edecek olan Makarios tarih sahnesine çıktı. 28 Ekim 1950’de “ulusal özgürlüğümüz için çalışarak, Kıbrıs’ı anayurt Yunanistan’la birleştirme politikasından asla vazgeçmeyeceğim” sözleriyle yemin ederek görevine başladı⁷⁸⁶.

Kıbrıs’taki Rum cemaatinin Yunanlı olmadığına dair güçlü söylemlerden birisi 1907’de adayı ziyaret eden Sömürgeler Bakanlığı Müsteşarı Winston Churchill’den geldi: “... bu cemaatin Yunanistan’ın bir parçası olduğu neye dayanıyor? Ada ile Yunanistan arasında ne tarihi ve ne de coğrafi bir bağlılık vardır. Adanın tarihi devirlerinde Mısır, İran, Asur, Roma, Venedik, Ceneviz ve Osmanlı devletlerine bağlı olduğunu görürüz. Hiçbir zaman Yunanistan’a bağlı olduğunu tarih kaydetmiyor... Kıbrıs’ta şimdi yaşayan insanlar Yunanlı değildir. Bunlar buraya göç eden Mısırlılar ile Yunanlıların karışmasından meydana gelen melez bir ırktır. Yalnız Yunan dili bunların Yunan geleneklerine bağlı kalmalarını sağlamıştır. Yoksa filozof, kahraman ve heykeltıraş Yunanlıların torunları değildir”⁷⁸⁷. W.Churchill’in bu ifadeleri Kıbrıslı Rumlar tarafından iyi karşılanmadı. Yıllar sonra 13 Ocak 1952’de düzenlenen plebisitin ikinci yıldönümü nedeniyle Lefkoşa’da Faneromeni Kilisesi’nde yapılan törende Makarios; “...Hükümete müracaatlarımız karşısında, ada halkının Yunanlı olmadığı iddiası ile milli vicdanlarımızı rencide ederek bizi rencide etmiştir”⁷⁸⁸ sözlerini hatırlatmaktaydı. Rum cemaatinin tehdit ve yok sayma politikaları Türklerin milli bilincinde bir uyanışa sebep oldu. Bu bağlamda “Kıbrıs Türk’tür” sözü Türk cemaatinde herkesçe benimsenen bir parola haline geldi. Bu etnik üstünlük inancını yansıtan Dr.F.Küçük: “Şayet İngilizler Kıbrıs’ta geri çekilirse adanın hâkimiyeti, ona hiçbir zaman malik olmamış Yunanistan’a değil onun önceki sahibi Türkiye’ye dönecektir”⁷⁸⁹ sözleriyle enosis fikrine karşı, adanın Türkiye’ye bağlanması anlamına gelen “Taksim”i dile getirecekti.

⁷⁸³ FO 371/19511/R 6403/46/1.

⁷⁸⁴ Hür Söz, 15 Ocak 1950, S.No: 1071.

⁷⁸⁵ Şevki Kıralp, **Başpiskopos Makarios ve Kıbrıslı Rum Milliyetçiliği Bir Lider, Siyaseti ve ‘Ötekileri’**, Limasol, 2014, s.47.

⁷⁸⁶ **Chronology Of The Cyprus Conflict**, s.3.; Ş.Kıralp, **Başpiskopos Makarios ve Kıbrıslı Rum Milliyetçiliği**, s.47.

⁷⁸⁷ CO 883/7.; FO 371/19511/R 6403/46/1.

⁷⁸⁸ **Bozkurt**, 16 Ocak 1952, Sayı:69.; H.F.Alasya, **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs’ta Türk Eserleri**, s.134.

⁷⁸⁹ Temmuz 1955’te partinin adı “Kıbrıs Türk’tür Partisi”ne dönüşecekti. **Dr. Fazıl Küçük’ün Anıları ve Siyasal Örgüt Çalışmaları**, (Yay. Haz:Altay Sayıl), Lefkoşa, 2010, s.353.

2- Türk-Rum Çatışmalarının Başlaması ve Kıbrıs'ın “Sorun” Olarak Uluslararası Bir Boyut Kazanması

Enosisi gerçekleştirme amacı güden EOKA (Etniki Organosis Kiprion Agoniston/Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Örgütü) 1 Nisan 1955'te kuruldu. Enosis için silahlı eylemlere başladı. EOKA'nın liderlerinden Georgios Grivas⁷⁹⁰ mücadeleyi “*Tanrı'nın yardımı, inanç ve cesaretle*” kazanacağını düşünmekteydi⁷⁹¹. Kısa bir süre sonra mezarlıklar, EOKA tarafından öldürülen veya kırıma uğratılan kadın, çocuk, yaşlı ve genç olmak üzere birçok insanla doldu. Kıbrıs'ta; Türk, İngiliz, Rum birçok kişi hayatını kaybetti. Enosis “*ihanet*” ettikleri gerekçesiyle de birçok Rum EOKA tarafından öldürüldü. Yüzlerce Kıbrıslı Türk, İngiliz askeri ve sivil halk katledildi. Binlerce Türk, Rumlarca yakılan karma köylerden kaçmak zorunda kaldı⁷⁹².

EOKA, İngiliz Sömürge İdaresi'ne karşı silahlı mücadele başlattı. EOKA'nın yerel organizasyonları ve faaliyetleri Kıbrıslı Türkler tarafından endişeyle takip edilmekteydi. Gerginlikler köylere kadar ulaştı. Bu dönemi yaşayan Kıbrıslı Türkler yaşanan süreci cemaatler arası ilişkilerin ve iletişimin kesildiği bir dönem olarak değerlendirdi. Türkler, EOKA'nın Rumlara sadece kendi soydaşlarından alışveriş yapmaları ve işçi çalıştırmaları yönünde baskı yaptığını anlatmaktaydı. Her ne kadar EOKA, Kıbrıslı Türkleri hedef almaktan resmi olarak kaçınmışsa da yerel düzeyde Türkleri sürekli olarak tehdit etmekteydi. Bu arada Türklerin “*İngiliz Yardımcı Polis Kuvvetlerine*” katılmaları tansiyonu iyice yükselecekti⁷⁹³. Kendilerinin ve ailelerinin kurtuluşunu sadece İngilizlerin sağlayabileceğine inanmış çok sayıda Kıbrıslı Türk genci; İngiliz Güvenlik Kuvvetleri'ne yardımcı personel olarak kaydoldu. Türklere karşı Rumların düşmanlığını artırdı. Kıbrıs Türkü, EOKA'nın hedefi haline geldi⁷⁹⁴. Rum saldırılarında özellikle yardımcı polisler öldürülmekteydi. Türklere göre bu ölümler

⁷⁹⁰ 1898'de Kıbrıs'ta doğdu. EOKA'da bulunduğu yıllarda “*Digenis*” kod adıyla anıldı. Yunanistan'da, II.Dünya Savaşı'nda Alman-İtalyan-Bulgar işgaline karşı direndi. Yunan ordusunda görev yapan G.Grivas direniş örgütü “*X*”i yönetti. Daha sonra Kıbrıs'ta enosis için mücadele verdi. Makarios'un emriyle enosis için yemin etti ve silahlı mücadele hazırlıklarını başlattı. Adayı ilk defa 1952'de ziyaret etti. Kasım 1954'te gizlice adaya geldi. EOKA yer altı örgütünün eyleme geçmesini planladı. 1 Nisan 1955'te Digenis adıyla imzaladığı bir bildiriyle enosis hareketinin başladığını duyurdu. EOKA, 1959'da mücadelesine son verdi. Zürih ve Londra antlaşmalarının 1959'da imzalanması ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte enosis'e ulaşamadığından “*gönülsüzce*” ateşkes ilan etti. Yunan Parlamentosu ve Atina Akademisi'nde onurlandırıldı. Türkler ve Rumlar arasında çatışmaların başlamasıyla 1964'te adaya tekrar geldi. Kıbrıs Rum güçlerinin Başkomutanlığı'nı üstlendi. 1967'de Türk ultiatomundan sonra Atina'ya dönmek zorunda kaldı. 1971'in sonlarında gizlice adaya geldi. EOKA-B örgütünü kurdu. Bu örgütün amacı adayı vakit kaybetmeden Yunanistan'a bağlamak için Makarios üzerinde baskı kurmaktı. Silahlı eylemler yapan EOKA-B haktan destek görmedi. G.Grivas Limasol'da bir evde saklanırken Ocak 1974'te kalp yetmezliğinden öldü. Bkz. Niyazi Kızılyürek, **Glafkos Klerides**, İstanbul, 2007, s.256.

⁷⁹¹ Niyazi Kızılyürek, **Milliyetçilik Kısacasında Kıbrıs**, İstanbul, 2002, s.102.

⁷⁹² Salahi R.Sonyel, **The Turco-Greek Conflict**, 1976, s.56.

⁷⁹³ R.Bryant, **Kıbrıs'ta Yerinden Olmak Sivil ve Askeri Çatışmanın Sonuçları, Rapor 2**, s.6.

⁷⁹⁴ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**, s.46.

İngiliz idaresinin “işbirlikçileri” olmasından ziyade etnik bir grubun mensubu olmaları ile ilgiliydi. Dolayısıyla Türk oldukları için öldürdükleri kanaati yaygınlaştı⁷⁹⁵.

Kıbrıs Türkleri, Türkiye’den askeri yardım beklentisi içerisindeydi. Ancak Türk Hükümeti kararsızlık içindeydi. Adnan Menderes Hükümeti Kıbrıs’taki olaylardan kaygılıydı. Türk basınının da ağır baskısı altında idi. Buna rağmen konuyu “İngiliz sorunu” olarak değerlendiriyordu. A.Menderes Hükümeti, SSCB’nin tehdidi ile karşı karşıyaydı. Türkiye, SSCB’ye karşı NATO’ya katılmayı planlıyordu. Genel politik anlayışa göre Türkiye; Yunanistan ve Yugoslavya arasında 9 Ağustos 1954’te imzalanmış olan Balkan Paketi’nin⁷⁹⁶ kesintisiz olarak yürütmesini istemekteydi. İttifak, Yunanistan’ın Kıbrıs ile ilgili politikasında bir değişiklik meydana getirmede. Kıbrıs Rumları ve Yunanistan 16 Ağustos 1954’de Kıbrıs’ta “self-determination” hakkı istedi. Bu başvuru BM tarafından reddedildi. Bu gelişmeler üzerine Kıbrıs’ta kanlı olaylar başladı. Yunanistan’dan adaya gelen G.Grivas, EOKA’yı harekete geçirdi. Bu olayların şiddetlenmesi üzerine İngiltere konuyu görüşmek üzere Türkiye ve Yunanistan’ı 29 Ağustos 1955’de Londra Konferansı’na davet etti⁷⁹⁷. Böylece Türkiye de meseleye müdahil oldu. Böylece İngiltere bu daveti yaparak kendisinin Yunanistan karşısında yalnız kalmasının da önüne geçmiş olacaktı. BM müzakerelerinde Türkiye de meseleye karıştı. Adanın statükosunun korunması Doğu Akdeniz’deki genel barış düzeni için olduğu kadar ilgili tarafların menfaatleri bakımından da faydalı ve gerekliydi. Türkiye adanın İngiltere’nin elinde kalması taraftarıydı. Ancak Yunanistan’ın uzlaşmaz tutumu yüzünden Londra Konferansı bir sonuç alınmadan 7 Eylül 1955’de dağıldı⁷⁹⁸.

Balkan İttifakı’nın devamı hem İngiltere hem de Yunanistan ile uyumlu ilişkiler sürdürülmesine bağlı idi. Ayrıca Türkiye, İngilizlerin stratejik öneminden dolayı Kıbrıs’ı asla isteyerek terk etmeyeceğini düşünmekteydi. İngiliz Hükümeti’nin, EOKA’yı etkisiz hale getirmek için çaba göstereceğinden emindi. Bu yüzden Türk Hükümeti adanın siyasi yapısında olası bir değişikliğe karşı idi⁷⁹⁹.

İç savaşın ilk aylarında İngilizler EOKA saldırılarına direndi. 3 Ekim 1955’te Kıbrıs’taki Sömürge Yönetimi’nde değişiklik oldu. İngiliz Hükümeti Valiliğe; İmparatorluk Genelkurmay Eski Başkanı Mareşal Sir John Harding’i atadı⁸⁰⁰. Vali, ilk iş olarak adadaki çatışmaların sona ermesi için harekete geçti. Bu bağlamda Ekim 1955-Ocak 1956 arasında

⁷⁹⁵ Yardımcı polis kuvveti 1.700 Kıbrıslı Türk ve 70 Kıbrıslı Rum’dan oluşmaktaydı. 550 polis memurundan oluşan yedek kuvvetin ise tamamı Kıbrıslı Türklere meydana gelmekteydi. R.Bryant, **Kıbrıs’ta Yerinden Olmak Sivil ve Askeri Çatışmanın Sonuçları, Rapor 2**, s.6.

⁷⁹⁶ **Milliyet**, 9 Ağustos 1954.

⁷⁹⁷ **Cumhuriyet**, 29 Ağustos 1955, S.No: 11164.

⁷⁹⁸ **Milliyet**, 8 Eylül 1955.

⁷⁹⁹ P.Oberling, **Bellapais’e Giden Yol...**, s.46.

⁸⁰⁰ Makarios Drusotis, **Karanlık Yön EOKA**, Lefkoşa, 2007, s.172.

Kıbrıs Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Makarios ile görüşmeler yaptı. Ancak çatışmaların kesilmesi için yaptığı bütün girişimler başarısızlığa uğradı. Mareşal J.Harding, EOKA'ya karşı silahlı mücadeleye başladı⁸⁰¹. Ancak 1956'da Süveyş Kanalı'nın İngiltere ve Fransa tarafından işgal edilmesi J.Harding'in EOKA'yı yok etme "hevesine" öldürücü bir darbe indirdi. Süveyş yenilgisinden sonra İngilizler için Kıbrıs'ın stratejik önemi azalmaya başladı. Çünkü kanal bölgesinde korunması gereken çıkarları kalmadı. Sonuçta İngilizler, Kıbrıs Rum liderliği ile anlaşmaya varmak için yeni bir politik süreç işletmeyi gündemlerine aldılar⁸⁰².

3- Cemaatlerarası Çatışmaların Başlaması ve Göçe Etkisi

Kıbrıs Türk liderleri adadaki Türk varlığının geleceği konusunda endişeliydi. Çünkü EOKA'nın amacı enosisi gerçekleştirmektir. Türkler ise buna bir engeldi. EOKA'nın 1 Nisan 1955'te dağıttığı bildiriye; "eylemlerinin amacının enosis olduğunu, bu hedefe varmak için her şeyin yapılacağını"⁸⁰³ duyuruldu. Ayrıca Türkler, G.Grivas tarafından başlatılan "enosis savaşı"⁸⁰⁴ kampanyasının er geç kendilerini hedef alacağından emindi. Böylece Kıbrıslı Türkler kendilerini savunacak kuvvetler oluşturmaya başladı. Ancak bunlar yetersiz şekilde donatılmış ve dağınık kuvvetler idi. Rum kuvvetleri ise profesyonel bir G.Grivas tarafından yönetilmekteydi. EOKA, Yunanistan'dan da silah yardımı alıyordu. 21 Haziran 1955'te önemli bir olay meydana geldi. Türk Mahallesi'nde, Lefkoşa Merkez Polis Karakolu'nun girişindeki mektup kutusuna bir saatli bomba yerleştirildi. Patlama ile birlikte on üç Türk yaralandı. Aynı zamanda bu patlama gelecekte yaşanacak çatışmaların da habercisi idi. Dr.F.Küçük bu eylemi "Halkın Sesi"nin 23 Haziran 1955 tarihli sayısında "sivil bir harbin" işareti olarak değerlendirecekti. Böylece Kıbrıs Türk cemaatı bu saldırılara karşı daha dikkatli olmaya başlayacaktı⁸⁰⁵.

1956'dan itibaren Kıbrıs'taki iç savaş cemaatler arası bir savaş halini almaya başladı. Kıbrıslı Türkler gelişmeleri endişeyle izlemekteydi. Rumlar karşısında korunmak için Mareşal J.Harding'in güvenlik kuvvetlerine güvenmekteydiler. Aralık İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd, 1956'da Avam Kamarası'nda bir konuşma yaptı. Makarios ve Yunan Hükümeti tarafından BM'de sürekli olarak ifade edilen "hür irade" kavramını hedef aldı: "Şayet Kıbrıslı Rumlar hür irade hakkına sahip ise Kıbrıslı Türkler de aynı hakka sahiptir" dedi. Ayrıca "İngiliz Hükümeti, Kıbrıs'taki gibi gayet karışık bir halk için self-determination

⁸⁰¹ P.Oberling, *Bellapais'e Giden Yol...*, s.48-49.

⁸⁰² Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Ankara, 1977, s.47.

⁸⁰³ Vehbi Zeki Serter, *Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım, Göç-Acı ve Gözyaşı*, Ankara, 2008, s.385.

⁸⁰⁴ William Mallinson, *A Modern History Cyprus*, New York, 2005, s.22-23.

⁸⁰⁵ Dr.Fazıl Küçük, "Katliam Başlıyor", *Halkın Sesi*, 23 Haziran 1955, S.No: 3734.

hakkının tatbiki için, çeşitli çözümler arasında, adanın taksimi hususunun da kabul edilmesi” görüşünü vurguladı. Bu konuşma Türkler için moral oldu. Yunanistan ile Türkiye arasında adanın taksimi fikri ortaya atıldı. Bu fikir Ankara ve Kıbrıs’ın Türk kesiminde derhal olumlu bir duygu yarattı. Dolayısıyla “*Ya Taksim ya ölüm*” parolası Kıbrıslı Türklerin sloganı oldu⁸⁰⁶. Toprak istekleri olmadığı halde Türkler taksimi savunmaktaydı. Ancak, Yunan ve Rum liderliği enosis hedefinden vazgeçerse; bağımsız iki toplumlu bir devletin kurulması mümkün olabilecekti. Bu Türk görüşü, Yunan ve Kıbrıslı Rum liderler üzerinde baskı oluşturdu. Bu çözüm Türklere şu nedenlerden dolayı cazip geldi: “*Kıbrıs Türk cemaatine, bağımsız bir etnik grup olarak varlığını sürdürme konusunda enosis’e göre daha fazla imkân verir görünmesi, Yunanistan’ın Doğu Akdeniz’in kontrolünü ve Güney Anadolu sahillerine yaklaşma yollarını ele geçirmesini önlemesi*”⁸⁰⁷.

Türkiye, Kıbrıs iç savaşına 1957’de daha etkili şekilde müdahil olmaya başladı. Bu anlamda bir politika değişikliğine gitti. Böylece Türk Hükümeti, Kıbrıs Türk cemaat liderlerinin düşüncelerini de dikkate alarak Yunan ve Kıbrıs Rum liderlerine daha çok baskı yapmaya başladı. Türkiye’yi Kıbrıs sorununa karışmama politikasından vazgeçiren ise Yunanistan’dan EOKA’ya yapılan askeri yardımdaki artış idi. Yunan Hükümeti, EOKA’cı Rumları her fırsatta BM’de savundu. Rum ve Yunan liderler “*Kıbrıs*”ı uluslararası bir sorun haline getirmede başarılı oldu. Bu bağlamda Türkiye, Kıbrıs sorununa dâhil olmak zorunda kaldı⁸⁰⁸.

Türk cemaati adada sürmekte olan terör ve tedhiş hareketlerine karşı “*Volkan*”⁸⁰⁹ adlı gizli bir örgüt kurdu. Bu yapı daha sonra Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) olarak yeniden etkin biçimde örgütlendi. 1957’nin sonunda “*paramiliter*” bir organizasyon olacak olan TMT silahlanmaya başladı⁸¹⁰. Türkiye’de “*gizlice*” eğitilen küçük silahlı grupların yardımıyla TMT çeşitli yerel silahlı grupları birleştirdi. Böylece “*Bölge Komutanlıkları*” altında toplanan bir komuta zinciri oluşturuldu. TMT aynı zamanda Türklerin Rumlarla ticaret yapmaktan vazgeçmesini de talep etmekteydi. TMT’nin ortaya çıkışıyla karşılıklı saldırılarda yeni bir

⁸⁰⁶ F.Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.532-533.

⁸⁰⁷ P.Oberling, **Bellapais’e Giden Yol...**, s.48.

⁸⁰⁸ P.Oberling, **Bellapais’e Giden Yol...**, s.48.

⁸⁰⁹ Sibel Akgün, “*Kıbrıs Türk Toplumunun Bağımsızlık Mücadelesinde TMT Öncesi Kurulan Direniş Örgütlerinin Yeri*”, **I.Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu, 21-23 Kasım 2008**, Sempozyum Bildiri Kitabı I, (Yay. Haz: Ulvi Keser), Ankara, 2009. s.155.

⁸¹⁰ R.Bryant, **Kıbrıs’ta Yerinden Olmak Sivil ve Askeri Çatışmanın Sonuçları, Rapor 2**, s.6. Eski TMT mensuplarının anıları ve diğer yayınlar ışığında; köylerde silahlı grupların organize edilmesi o dönemde yaygındı. Ancak TMT’nin kuruluşuna kadar henüz altında toplanacakları etkin ve birleştirici bir yapı bulunmamaktaydı. Daha geniş bilgi için bkz. Hasan Demirağ, **Kıbrıs: Onlar ve Biz, 1571-1956**, Lefkoşa 2003, 454-461; Arslan Mengüç, **Anılarda Erenköy**, İstanbul, 2005.; Ayios Spiridon’un Çanları: Mehmet Ali Tremeşeli’nin Anıları, (Yay. Haz: R. Halluma), Lefkoşa, 2007.

sürece girdi⁸¹¹. Türk Hükümeti enosis siyasetini şiddetle tel'in etti. Bu durumu engellemek için gerekirse askeri harekâtın da gündeme gelebileceğini ifade etti⁸¹². Kıbrıslı Türklerin oluşturduğu savunma kuvvetleri için modern silahlar sağladı. Türkiye'nin adadaki soydaşlarını desteklemesi savaşın sonucunu belirledi. EOKA, TMT'den daha güçlüydü ancak Türkiye ise Yunanistan'dan daha kuvvetli idi. İngiltere ise kendisine belirgin bir saf belirlemedi. Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis ve Başpiskopos Makarios, Türkiye'nin tutumu karşısında enosisin hiçte kolay olmayacağını anladı. Bu sebeple Türkiye ve Kıbrıslı Türklerle ortak görüşmelere başlamaya karar verdiler⁸¹³.

Kıbrıs Türkleri, 27 Ocak 1958'de bir miting düzenledi. Ancak İngiliz güvenlik güçleri müdahale etti. Şerife Ahmet ve Mehmet Ahmet Bendik adlı kişiler öldü. Ada Türkleri bu ölümleri protesto etmek için 28 Ocak'ta yeniden bir miting düzenledi. İngilizler bu defa daha sert bir müdahalede bulundu. Bu olayda da Mustafa Ahmet, Sermet Kanatlı, İbrahim Ali, Safer Muharrem ve Fuad Yusuf hayatını kaybetti. İngilizlerin 27-28 Ocak 1958'de katlettiği yedi Türk'ten⁸¹⁴ başka EOKA da çeşitli köylere yaptığı ve saldırılar ile birçok Türkü öldürdü. 1957'nin sonlarında "Başsavcılık" görevinden ayrılan Rauf R.Denktaş, "Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu"⁸¹⁵(KTKF) başkanlığına seçildi. Kıbrıs Türklerinin sosyal, kültürel ve ekonomik gereksinimlerini karşılamak için Türkiye ile sıkı ilişkiler kurma yoluna gitti⁸¹⁶.

Türkler artan Rum saldırıları karşısında yaşadıkları yerleri terk etmeye başladı. Soydaşlarının çoğunlukta olduğu yerleşim birimlerine gittiler. Birçok Türk köylüsü, eşyalarını, evlerini, hayvanlarını bırakarak civar köy ve kasabalara sığındı. Bu bağlamda; Litrankomi Türkleri, Ayantroniko'ya; Ayototrolular Galatya'ya/Mehmetçik'e; Gilanemoslular Bladanisyo'ya; Peristeronalılar Marata'ya; Arnayililer çeşitli köylere; Lefkonuk Türkleri İpsillat/Sütlüce'ye; Lakadamy, Deftera, Somolof civarındaki Türkler de Mora/Meriç ve Lefkoşa'ya göç etti. Adanın diğer kentleri olan Baf ve Limasol'da da göçler başladı⁸¹⁷. Geride bıraktıkları her şey Rumlar tarafından yağmalandı. 1 Haziran-14 Temmuz 1958 tarihleri arasında yaşanan olaylarda iki İngiliz askeri, kırk dört Rum ve yirmi dört Türk öldürüldü⁸¹⁸.

Yaşanan çatışmalarda özellikle kırsal kesimdeki yerleşim birimleri etkilenmekteydi. Çatışmalar genellikle nüfus dengesinin orantısız olduğu yerlerde daha şiddetli idi. Türk

⁸¹¹ R.Bryant, **Kıbrıs'ta Yerinden Olmak Sivil ve Askeri Çatışmanın Sonuçları, Rapor 2**, s.6-7.

⁸¹² **Cumhuriyet**, 15/16/18 1958.

⁸¹³ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**, s.48.

⁸¹⁴ **Halkın Sesi**, 29 Ocak 1958.; **Bozkurt**, 29 Ocak 1958, S.No: 620. **Cumhuriyet**, 29 Ocak, 1958, S.No: 12.038.

⁸¹⁵ Kıbrıslı Türk Tüccarı kalkındırmak ve milli bir sermayenin kuruluşuna destek olmak amacıyla Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu 8 Eylül 1958'de kuruldu. **Halkın Sesi**, 9 Eylül 1958.

⁸¹⁶ S.R.Sonyel, "Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı...", s.185.

⁸¹⁷ **CO 926/848**.

⁸¹⁸ **Cumhuriyet**, 16 Temmuz 1958.

köyleri özellikle nüfusun kendi aleyhlerine olduğu yerlerde baskı, tehdit ve ölümlerle karşı karşıya kalmaktaydı. Kıbrıs Türklerinin göçü, Sömürge Yönetimi tarafından da yakından takip edilmekte idi. Bu durum Londra'daki Sömürgeler Bakanlığı'na 28 Temmuz 1958'de Kıbrıs Valisi tarafından bir telgrafla “alarm veren” bir gelişme olarak iletildi⁸¹⁹. Örneğin Baf kazası içerisinde yer alan iki köyden Türk köylüleri Lefkoşa'ya bağlı yerleşim birimlerine yerleştirildi. Köylüler birçok kamyon ve otobüsle eşyaları ile birlikte taşındı. Kıbrıs Türk liderliği de bu taşınma esnasında hazır bulundu. Buradaki amaç ise Türk Kızılayı'nın gönderdiği çadırlara göçmenleri yerleştirmektir. Türklerin kendi yerlerini terk ederek başka yerleşim birimlerine gitmesi diğer Türk köylerini de etkiledi. Bu durumun sonucu olarak Türk köylerinden kitlesel göç hareketleri başladı. Nitekim bu bağlamda Sömürge Yönetimi'ne Lefkoşa ve Magosa bölgelerindeki Türk köylülerinin de göç edeceği yönünde istihbarat gelmeye başladı. Sömürge Yönetimi'nin endişesi ise büyük ölçekli bir göç başlarsa bunu durdurmanın imkânsız olacağı idi. Böyle bir durumda evlerini, tarlalarını, bahçelerini terk ettikten sonra köylüler çok yoksul bir halde kalacaktı⁸²⁰.

Kıbrıs Sömürge Yönetimi göçler başladığında Türk liderlerin göçü teşvik ettiğini düşünmekteydi. Ancak bu “niyet”ten emin olmamakla birlikte; göçün sonuçlarının ciddi bir şekilde kötüye gideceğini düşünüyorlardı. Bundan dolayı Sömürge Yönetimi köylerin boşaltılmasını önlemeye dönük önlemler alma yoluna gitti. Bu bağlamda Türklere, “*panik halinde olmamaları*” ve her halükârda göçe iten nedenlerin çözüleceği yönünde telkinlerde bulunuldu⁸²¹. Ayrıca Türk liderlerle toplantılar yapılarak güvenlik tedbirlerinin alınacağı açıklandı. Fakat Türkler arasında alınacak önlemleri şüphe ile karşılayanlar da vardı. Ancak şu bir gerçektir. Eğer kırsal bölgelerde Türklere dönük saldırı, tehdit ve ölümlerin devam etmesi halinde göç hareketi hız kazanacaktı⁸²².

Kıbrıs Valisi Sir Hugh Foot 29 Temmuz 1958'de Sömürgeler Bakanlığı'na adadaki durumun daha da ciddileştiği yönünde bir telgraf gönderdi. Rum saldırıları sadece Türklere dönük değildi. Bu eylemler Sömürge Yönetimi'nin güvenlik güçlerine karşı da yapılmakta idi. Rum tedhiş örgütü Eoka, güvenlik güçlerine bir dizi saldırı ve ciddi sabotaj eylemleri düzenlemekteydi. Bu durum Türk köylülerine yönelik göç planları ile birlikte yeni tehlikeleri de beraberinde getirdi. Sömürge Yönetimi, mevcut durumun çok kötü olmasına rağmen geleceğin daha da kötü olmasından “*korkmak*”ta idi. Vali, yaşanan ölümler ve tehditler karşısında da bir “*itiraf*”ta bulundu. Buna göre ölümler “*durdurulamadığı*” gibi her bir ölüm

⁸¹⁹ FCO 141/4492.

⁸²⁰ FCO 141/4492.

⁸²¹ FCO 141/4492.

⁸²² FCO 141/4492.

“paniği” artırmakta ve misillemeye “davetiye” çıkarmakta idi. Türk köylülerin göçü yaygın sefalet ve yoksulluğu artırmakta idi⁸²³.

Vali H.Foot’a göre Kıbrıs Türk liderliği kendileriyle uyum içerisinde idi. Ancak ölümlerin devam etmesi durumunda “işbirliği” sona erebilirdi. Yine, Vali çatışmaların sürmesi halinde Türklerin bir “bölünme planı” olduğunu ve bunu ilk fırsatta uygulamaya koyacaklarını da düşünmekteydi⁸²⁴. Bu bölünme planı doğrultusunda merkezden uzakta ve dağınık halde yaşayan Türkler bir araya getirilecekti. Ayrıca Vali, Kıbrıs Türk liderlerinden R.Denktaş’ın da bu plandan bahsettiğini ifade etti. Bu dağınık halde olan Türklerin sayısı ise yaklaşık 22.000 idi⁸²⁵.

Çatışmalar sonrasında yerinden edilen Kıbrıslı Rumların çoğu ya Türk hâkimiyetindeki mahallelere ya da Ayluka veya Selimiye gibi semtlerin varoşlarında yaşamaya başladı⁸²⁶. Bu dönemde otuz altı köyden yaklaşık iki bin yedi yüz Kıbrıslı Türk; Lefkoşa ve sekiz köyden ise bin dokuz yüz Kıbrıslı Rum yerinden edildi. Bu kırk dört köyün homojenleştirilmesinden başka Ayluka bölgesindeki Kıbrıslı Rumların ve Ömeriye bölgesindeki Kıbrıslı Türklerin yerinden edilmesiyle Lefkoşa bölündü⁸²⁷ ve şehir merkezine dikenli tel çekildi⁸²⁸.

Kıbrıslı Rumların göç ettiği köy ve mahallelerin Lefkoşa’nın Ayluka Selimiye mahalleleri: Limasol’un Ayantonius mahallesi, Magosa Surlariçi, Lefke ve Lefkoşa bölgesinden Luricina; Baf bölgesinden Marona, Susuz ve Mandirga; Limasol bölgesinden Alektora; Larnaka bölgesinden ise Kelia ve Menoya idi. Kıbrıslı Türkler ise şu köy ve mahalleleri terk ederek bir daha dönmediler: Büyük Kaymaklı, Yukarı Lakatamya, Analionas, Kataliondas, Avlona, Psimolophou, Aşa, Kondea, Lefkoniko, Peristerona Piyis, Ayios Seryios, Spathariko, Vassili, Melanagara, Amargeti, Moronero, Myrmikoph ve Anarita idi. Kıbrıslı Türklerin 1958 yazında boşalttıkları ve Cumhuriyetin kurulmasıyla kısmen geri döndükleri köyler ise şunlardı: Aşağı Lakatamia, Aşağı Dheftera, Aredhiou, Morphou, Dhyo Potami, Ayios Epiktitos, Arnadhi, Ayios Theodoros, Lythrangomi, Anglisidhes, Pissouri, Kilanemos, Alethriko, Kritou Marottou, Prastio, Lemba, Akoursos ve Tima’dan oluşmaktaydı. Kıbrıslı Türkler ayrıca Lefkoşa’nın bazı mahallelerini özellikle de Ömeriye Mahallesini de terk edip geri dönmedi. Türk ve Rum cemaatlerinin ayrışmasının ilk adımları

⁸²³ CO 926/848.

⁸²⁴ CO 926/848.

⁸²⁵ CO 926/849.

⁸²⁶ A.Gürel, M.Hatay, C.Yakinthou, **Kıbrıs’ta Yerinden Olmak**,... s.6.

⁸²⁷ CO 926/848.; Vamık D.Volkan, **Kıbrıs: Savaş ve Uyum Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi**, İstanbul, 2008, s.98-99.

⁸²⁸ A.Gürel, M.Hatay, C.Yakinthou, **Kıbrıs’ta Yerinden Olmak**,... s.6.

da atılmış oldu. İki taraf açısından bayraklar ve milliyetçi sloganlar arttı. Her iki cemaat yer isimlerini değiştirmek suretiyle çevreyi “etnikleştirme” kampanyalarına girişti. Böylece günlük yaşam giderek “millileşti” ve dolayısıyla bölünme gerçekleşti. Kıbrıslı Rumlar, 1940’lı yıllardan beri Yunan tarihi ve mitolojisinden isimler kullanmaktaydı. Önde gelen şehirlerdeki sokak isimlerini değiştirdi. Kıbrıslı Türkler 1958’de hem kendi belediyeleri hem de çoğunlukla Kıbrıslı Türklerin yaşadığı yüz otuz beş köyün ismini değiştirmeye başladı. Siyasi durum ile ilgili gözlemlerini yazan bir İngiliz diplomata göre; “Her köy, her bir evin üzeri Yunan bayraklarıyla kaplanmıştı” ifadelerinin yanı sıra “rastlantısal bir ziyaretçi, Kıbrıs’ı bir başından diğer başına oralarda Türklerin varlığından tamamen habersiz olarak seyahat edebilirdi. Çok seyrek olarak bir cami ya da parçalanmış, Türkçe bir tabela görülebilirdi. Ancak, kasabalar, köyler, kiliseler, yollar, reklamlar ve yer isimlerinde ağırlıkla egemen olan dil Yunanca” idi⁸²⁹. Ada adeta Yunanlılaştırılmış ve Yunanistan’a ait gibiydi.

Dr.F.Küçük Rum saldırıları ve dünya kamuoyuna dönük olarak yaptıkları propagandaları “Halkın Sesi”nin 6 Eylül 1958’deki sayısında şu ifadeleri kullanmaktaydı: “... Türkler tarafından hücumla maruz kaldıkları gibi yalan yanlış propagandalarla dünya umumî efkârını başka yollarla sevk etmeye çalışırsa çalışsın maskeleri düşmüştür. Makarios’un idaresi altında bulunan Kilise ve bunun yanında yer alan mektepler geceyi gündüze katarak senelerdir hakları olmayan Kıbrıs davasını lehlerine halletmek düşüncesi ile Rum halkını daimi surette Türkler aleyhine kıskırtmış hayallerinde tarih yaratarak Türk barbarlık ve vahşetini hayali sahnelerle canlandırmış ve intikam hisleri ile onları harekete geçirmiştir...Kin ve nefretlerini izhar için, bir taraftan pusuya oturup çoluk çocuk, kadın silahsız erkeklerin kahpece arkadan vururken diğer taraftan mal tahribini de ihmal etmemiş ve bu sebepten birçok köylede boşalan evler, yakılmış, yıkılmıştır. Fakat gözlerini kan bürüyen bu sürüler bununla da iktifa etmemiş, şimdi traktörlerle, baltalarla yakılan evleri yerle yeksan etmekte olduklarını işitiyoruz... Bugün ortada milyonluk servet kayboluyor. İleride memleket iktisadiyatında açacağı yara kendini bütün dehşeti ile hissettirecektir. İmha siyasetine girişen Rumlar köylerindeki tahrikten mesuldür. Hükümet boşalan bir Rum evine bir Türk’ün girmemesi için kanun yapar ve o kanunu bütün şiddeti ile icra ederken, bundan çok daha kötü ve insanlığın yüz kızartacak cinayetleri önlemek için en küçük bir harekette bulunmayışı cidden esef ve elem vericidir...”⁸³⁰.

İç savaş esnasında seksen dört Kıbrıslı Türk hayatını kaybetti. Bundan başka iki cemaatin birlikte yaşadığı on üç köyün Kıbrıslı Türk sakinleri sadece Türklerin yaşadığı bir

⁸²⁹ A.Gürel, M.Hatay, C.Yakinthou, **Kıbrıs’ta Yerinden Olmak**,... s.6.

⁸³⁰ Dr.F.Küçük, “Harabeler üzerine Harabeler”, **Halkın Sesi**, 6 Eylül 1958, S.No: 4211.

köy, Rumlar tarafından boşaltıldı. Köylüler Türk bölgelerine iltica etmek zorunda kaldı. İki toplumlu bütün idari ve ticari kurumlar Yunanılaştırıldığından, Türkler Ekim 1958’de kendi belediyelerini kurdu. Kasım 1958’de ticaret odalarını, ithalat ve ihracat şirketlerini faaliyete geçirmeye çalıştı. Türklerin iç göçü onların Rum cemaatından fiilen ayrılmasına yol açtı⁸³¹.

1958’de yerinden edilen Kıbrıslı Türklerin neredeyse yarısı köylerine dönerken çok az Rum köyüne geri döndü. Örneğin Lefke’ye yetmiş Kıbrıslı Rum dönebilmişti. Türklerin dönüşlerine mahalleleri yeniden inşa etme kampanyası başlatan KTKF yardımcı olmaktadır⁸³². Rumların saldırıları neticesinde otuz üç köy ve üç bin civarında Türk göç etmek zorunda kaldı⁸³³. Bu göçler daha sonra 1974’te ayrı bir devlet ve özgür bir hükümetle son bulan otonom yönetimlerin ortaya çıkmasını da beraberinde getirecekti.

KTKF kuruluşundan sonra yer adları konusunda bir çalışma başlattı. Bu bağlamda Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde görevli Prof.Dr. Hasan Eren’in de desteğiyle bir çalışma yapıldı. Kendisi 1959’da Kıbrıs’a gelerek araştırmalarına başladı⁸³⁴. Ankara ve Kıbrıs’ta ortak yürütülen çalışmaların sonucunda köylerin yeni adları belirlendi: “*Agia İrini-Akdeniz*”; “*Louridjina-Akıncılar*”, “*Agios Lakovos-Altınova*”, “*Artemi-Arıdamı*”, “*Agios Symeon-Avtepe*”, “*Korovia-Kuruova*”⁸³⁵ gibi ismi Türkçeleştirilen yerleşim yerlerinden sadece birkaçı idi.

Bugün bu köylerde oturan Kıbrıslı Türklerin, yaşlılar hariç, çoğunluğu köylerinin eski adlarını bilmezler. Türk Milliyetçiliğinin tüm sembelleri Kıbrıs’a taşındı. Türk bayrağı ve Atatürk resimleri, Kıbrıslı Türklere ait kurum ve kuruluşlarda yerini almaya başladı. Ancak yine de İngiliz Hükümeti’nin baskısı temkinli olmayı gerektirmekteydi. Kıbrıslı Türkler Ledra Palas’ta bulunan Türkiye Konsoloslugu’nun kapısından geçerken Türk bayrağını selamlamayı ihmal etmezlerdi⁸³⁶. Hatta bu selamın İngiliz Hükümeti’nce fark edilmemesi için terlemiş görüntüsü vererek şapkalarını çıkartıp selamın ardından tekrar şapkalarını giymekteydi⁸³⁷. Kıbrıs Türkü’nün Atatürk’e ve dolayısıyla Türkiye’ye bağlılığının bir işareti olarak 19 Mayıs 1959’da Evkaf Dairesi’nin bahçesine ilk Atatürk büstü dikildi⁸³⁸. Büstün açılış törenine binlerce Kıbrıs Türkü katıldı⁸³⁹.

⁸³¹ P.Oberling, **Bellapais’e Giden Yol...**, s.49.

⁸³² A.Gürel, M.Hatay, C.Yakinthou, **Kıbrıs’ta Yerinden Olmak...** s.6.

⁸³³ V.Z.Serter, **Kıbrıs’ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım**, s.386.

⁸³⁴ Hasan Eren, “*Kıbrıs’ta Türkler ve Türk Dili*”, **Türk Dili ve Edebiyat Dergisi**, XLVII/384, s.530-540.

⁸³⁵ Osman Erciyas, **Açıklamalı Kıbrıs Türk Yer Adları Sözlüğü**, Lefkoşa, 2010, s.19

⁸³⁶ Rauf R. Denктаş, **Karkot Deresi**, İstanbul, 2005, s.39.

⁸³⁷ Rauf R. Denктаş, **Karkot Deresi**, s.39.

⁸³⁸ **Halkın Sesi**, 20 Mayıs 1959.

⁸³⁹ **Halkın Sesi**, 20 Mayıs 1959.

4- Sömürge Yönetimi'nin Kırsal Bölgelerde Aldığı Güvenlik Tedbirleri

Rum Tedhiş örgütü EOKA'nın 1 Nisan 1955'te kurulması ile birlikte saldırılar sistematik bir nitelik kazandı. Enosis'i gerçekleştirmek amacıyla önlerinde sadece İngilizleri engel olarak gören Rumlar saldırılarını daha da şiddetlendirdi. Bu tehdit ve saldırıların ana hedefi Kıbrıs Sömürge Yönetimi'nin resmi görevlileri idi. Ancak bir süre sonra bu şiddet eylemlerinin yönü Türkler oldu. Özellikle kırsal kesimde yaşayan Türk nüfus, Rum tedhiş eylemlerinden ciddi derecede zarar görmeye başladı. Dolayısıyla Kıbrıs Türklerinin saldırı, tehdit ve ölümlere maruz kalması Sömürge Yönetimi'ni 2 Ağustos 1958'de önlemler almaya yöneltti. Türklerin sayıca azınlıkta olduğu köyler başta olmak üzere “*acil*” önlemler alınması noktasında çalışmalar başladı. Bu bağlamda Sömürge Yönetimi ilk olarak Türklerin yaşadığı yerlerde “*yoğun devriyeler*” adı altında güvenlik gücü oluşturmak oldu⁸⁴⁰. Bir başka deyişle köylere güvenlik güçleri yerleştirildi. Ancak Türk liderler bu önlemleri yeterli bulmadı. Onlara göre kırsal alanlarda güveni kazanmak ve durumu düzeltmek için Türklerden oluşan kuvvetler bu bölgelerde görev almalı idi. Bu talep İngiliz idareciler tarafından olumlu karşılandı⁸⁴¹. Böylece Sömürge Yönetimi kırsal kesimlerde “*çevik yedek*” orduyu kullanacağını açıkladı. Bu kuvvetin özelliği ise tamamının Türklerden oluşması idi. Amaç kırsal kesimin güvenlik sorunlarını çözmektir. Sömürge Yönetimi'nin “*Ek Özel Polis*” olarak adlandırdığı görevliler Türk köylerinde vazifeli olacaktı. Kırsal bölgelerde görevlendirilen gücün silahlandırılması da gündeme geldi. Ancak bu durum bir etnik grubu diğerine karşı silahlandırılmak olarak algılanabileceğinden vazgeçildi. Köy polislerine yardım etmek için köylerde istihdam edilen özel polisler bundan dolayı silahlandırılmayacaktı. Yine de olası şiddetli çatışmalar karşısında silahlandırılma tekrar gündeme gelebilecekti. Bu alınması çok önemli bir karar olacağından uygulanma safhasında Sömürgeler Bakanlığı'nın izni alınacaktı. Ayrıca bütün yeni köy polisleri Birleşik Krallık çavuşlarının emri altında olacaktı⁸⁴².

Çavuşlar, sorumlu olarak görev yapacaktı. Üniformalı ve her hafta beş sterlin karşılığında haftalık bir periyotta çalışacaktı. Ayrıca köydeki “*iyi karakterli*” uygun erkeklerden beş özel polis memuruna kadar işe de almakla yetkilendirildi. Sorumlu çavuşlar köylüleri korumak ve mümkün olduğunca köy topraklarında tarımsal işlerini güvenli bir ortamda yürütmeleri için köylülerle işbirliği içerisinde hareket edecekti⁸⁴³. Polis görevinde olanlar yerleştirildikleri köyün toprakları dışında o görevlerini icra edemezlerdi. Devriyeler, görevlerini rutin bir şekilde yürüterek gerçekleştirecekti. Bu köy polisleri ve diğer güvenlik

⁸⁴⁰ CO 926/849.

⁸⁴¹ CO 926/849.

⁸⁴² CO 926/849.

⁸⁴³ CO 926/849.

güçleri arasında irtibat ve işbirliğine yönelik düzenleme ise “*Bölge Güvenlik Komitesi*”nin görevi idi. Her bir devriye en az bir araca sahip olacaktı⁸⁴⁴.

Kırsal kesimdeki Türk yerleşim birimlerinin karşı karşıya kaldığı tedhiş ve baskılar Sömürge Yönetimi’ni güvenlik tedbirleri almaya sevk etti. Bu bağlamda Türk köylerinde “*polis işlerinin*” oluşturulması ile ilgili kararlar alındı. Buradaki amaç ise kırsal bölgelerde yaşayan Türklerin güven duygusunu yükseltmek açısından önemliydi. Ayrıca cemaatlerarası çatışmaları önlemek ve pasif olan ya da azınlık halindeki Türk topluluklarına yönelik koruma sağlamak idi. Böylece Rum baskı ve tehditlerinden izole olmuş Türk köylerinde ve Türklerin azınlıkta olduğu köylerde polis devriyeleri oluşturuldu.

1950’ler binlerce Kıbrıslının çatışmalarla ilk kez yerlerinden edildiği yıllar idi. 1950’den itibaren başlayan ve 1958’e dek sürececek olan şiddetli çatışmalar döneminde yüzlerce Kıbrıslı Türk öldürüldü. Dolayısıyla bu süreç 1974’te başlayan ve büyük göçle son bulan kitlesel iç göçler evresinin de başlamasına yol açtı. EOKA’nın eylemleri karşısında Kıbrıslı Türkler, yardımcı polis olarak İngilizlerle “*güç birliğine*” gitti. Türkler, Rumların isyanının bastırılması için işe alındı. Ancak Türk polislerin öldürülmesi ada Türkleri tarafından tepki ile karşılandı. Dolayısıyla intikam almaya yönelik saldırılar da yaygınlaştı. Bu saldırılar çoğunlukla, Türk örgütleri tarafından yapıldı. TMT’nin kurulması ve diğer Türk direniş örgütlerinin kontrol altına alınmasıyla; 1958 yazında cemaatler arası çatışmalar tırmandı. Birçok Kıbrıslı Rum ve Türkün yerinden edilmesine yol açtı. Kıbrıslı Türkler azınlıkta oldukları köyleri terk etti.

1955-1959 yılları arasındaki dönem Türk cemaatı için son derece sıkıntılı geçti. Büyük Rum köyleri arasına sıkışmış pek çok küçük Türk köyü bulunmaktaydı. Ayrıca Türk-Rum karma olan köyler de vardı. Bu köylerin bazılarında ve çoğunluğunda Türkler, Rumlardan azınlıkta idi. Dolayısıyla Türk köyleri arasında iletişimi sağlamak güçtü. Kıbrıs Türkü’nün ada içinde ilk kez “*kitlesel*” olarak göçmen durumuna düşmesi bu dönemde yaşandı.

E- I.TÜRK BARIŞ HAREKÂTINA KADAR KIBRIS'TA CEMAATLERARASI ÇATIŞMALAR VE GÖÇLER (1960-1974)

1- Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Kuruluş Süreci

İngiltere’de Muhafazakâr Parti, 1955’de hükümeti kurma görevini aldı. “*Kronik*” bir sorun haline gelen Kıbrıs meselesine bir çözüm bulabilmek amacıyla Türkiye ve Yunanistan’ı 30 Haziran 1955’te Londra’da bir konferansa davet etti⁸⁴⁵. 29 Ağustos 1955’de başlayan Londra Konferansı’nda, Yunanistan “*Enosis*”, Türkiye ise “*statükonun devamı ya da*

⁸⁴⁴ CO 926/849.

⁸⁴⁵ Zafer, 3 Temmuz 1955.

Kıbrıs'ın Türkiye'ye ilhak edilmesi” tezini savundu. İngiltere ise “*self-government*”⁸⁴⁶ tezini dile getirdi. Taraflar arasında herhangi bir antlaşma sağlanamadan konferans 7 Eylül 1955'te dağıldı. Bu konferansın Türkiye açısından en önemli sonucu, Kıbrıs sorununda Türkiye'nin de taraf olduğu gerçeğinin dünya kamuoyunun gündemine gelmesiydi. Bu durum karşısında Yunanistan 23 Eylül 1955'te sorunu BM'ye götürdü ancak bir sonuç elde edemedi⁸⁴⁷.

Kıbrıs Valisi Mareşal J.Harding adada çatışmaların artması üzerine başta Makarios olmak üzere Rum cemaatinin liderleri ile “*self-government*” üzerinde anlaşmaya çalıştı. Ancak Kıbrıs Rum liderliği enosis dışında bir seçeneği kabul etmeyeceğini belirtti. Bunun üzerine Sömürge Yönetimi; Başpiskopos Makarios, Girne Metropoliti Kyprianou ve diğer Rum dini liderlerini, 9 Mart 1956'da Atina'ya gitmek üzere iken tutukladı. Hint Okyanusu'ndaki Seyşel adalarına sürgün etti⁸⁴⁸.

Aralık 1956'da İngiliz Hükümeti adanın idaresi ile ilgili yeni bir düzenleme yapılacağını duyurdu. Yeni idari sistem Vali'nin adıyla anılacaktı. Kısmi özerkliği öngören ve “*Radcliffe Anayasası*” da denilen bir plan hazırlandı⁸⁴⁹. Kıbrıs Valisi Radcliffe'in hazırladığı anayasa 19 Aralık 1956'da açıklandı. Yunanistan, Kıbrıs Türkleri için “*Taksim*” tezine açık olduğu gerekçesiyle Radcliffe Anayasası'nı reddetti. Bu bağlamda tedhiş hareketleri yeniden başladı. Rum saldırıları karşısında İngiliz Sömürge Yönetimi harekete geçti ve çok sayıda EOKA elebaşısı yakalanarak öldürüldü. 1957 başlarında İngiltere Başbakanı A.Eden'in halefi Harold Macmillan da çatışmalara barışçı bir çözüm getirmek için girişimlerde bulundu⁸⁵⁰. İngiliz Hükümeti 21 Mart 1957'de Makarios'a “*şiddete son verilmesi*” çağrısı yaptı. Şiddeti kınadığını ilan etmesi koşuluyla; kendisinin ve diğer sürgünlerin Kıbrıs dışında herhangi bir yere gidebileceğini belirtti. İngiliz Hükümeti onun Kıbrıs'a dönmesine izin vermedi. Ancak Makarios'u serbest bırakma kararı aldığını duyurdu⁸⁵¹. Makarios söz konusu açıklamayı bir gün sonra yaptı ve diğer üst düzey papazlarla birlikte özgürlüklerine kavuştu. Başpiskopos 17 Nisan 1957'de büyük bir coşkuyla karşılandığı Atina'ya geldi⁸⁵². Kıbrıs'taki Valiliği sona eren J.Harding, 1957 Kasım'ında adadan ayrıldı⁸⁵³.

Kıbrıs Valisi J.Harding'in yerine 21 Ekim 1957'de Jamaika Valisi Sir Hugh Foot tayin edildi. İngiltere, Yunanistan'ın olumsuz tavırları karşısında 1 Ekim 1958'de McMillan Planı'nı resmen yürürlüğe koydu. Plan gereğince Türkiye'den gelen temsilci, Burhan Işın

⁸⁴⁶ Özerk bir yönetim tarzı.

⁸⁴⁷ F.Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi**, s.125-127.; Ş.S.Gürel, **Kıbrıs Tarihi**, II, s.110.

⁸⁴⁸ CO 926/532.

⁸⁴⁹ M.Drusotis, **Karanlık Yön EOKA**, s.221.

⁸⁵⁰ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**, s.46-47.

⁸⁵¹ M.Drusotis, **Karanlık Yön EOKA**, s.232-233.

⁸⁵² M.Drusotis, **Karanlık Yön EOKA**, s.233.

⁸⁵³ **Bozkurt**, 16 Ekim 1957, S.No:519.

göreve başladı⁸⁵⁴. Böylece Türkiye, Kıbrıs davasında fiilen söz sahibi olmaya başladı. Yunanistan bu yeni gelişme karşısında NATO Genel Sekreteri Paul-Henri Spaak'ın teklifleri ile bu durumu kabul etmediğini dile getirdi. Sorunu BM'in gündemine taşıdı. 25 Kasım-5 Aralık 1958'de görüşmeler yapıldı. Demokratik ve adil bir çözüm bulunması için tarafların çaba göstermesi istenildi. Uluslararası hukuk ve kamuoyunun baskısı Yunanistan'ı görüşme masasına oturmak zorunda bıraktı⁸⁵⁵. Bunun sonucunda devletleşmeye giden süreçte Zürih Görüşmelerine yol açan Paris Toplantısı yapıldı. 1958 Kıbrıs sorununun bir çözüme kavuşturulması için önemli bir yıl oldu. Böylece “Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti” fikrinin ortaya atıldığı bir dönem başladı⁸⁵⁶.

Uluslararası kamuoyunda “Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti” görüşü güçlendi. 11 Şubat 1959'da Zürih⁸⁵⁷ ve 19 Şubat 1959'da ise Londra⁸⁵⁸ antlaşmaları ile bu “kanlı döneme” son verildi. Bu iki antlaşmadan yer alan esaslara göre Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası ve onunla bağlantılı Garanti ve İttifak Antlaşmaları hazırlandı. 15-16 Ağustos 1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti resmen ilan edildi⁸⁵⁹. “Garantör Devlet” sıfatını kazanan Türkiye antlaşma gereği adaya tek başına müdahale etme hakkına sahip oldu⁸⁶⁰. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Türk cemaatına “eşit statülü kurucu ortak hakkı” tanındı. Böylece Cumhuriyet idaresine fiilen katılma hakkı kazanıldı⁸⁶¹. Yaşanılanlar Türkler tarafından olumlu bulundu. Böylece Kıbrıs'tan seksen iki yıl önce ayrılmak zorunda kalan Türk askeri adaya resmen ayak bastı.

2- 1960 Nüfus Sayımı

İngiliz Sömürge Yönetimi'ne son veren Kıbrıs Cumhuriyeti'nin gerçekleştirdiği ilk nüfus sayımı, 11 Aralık 1960'da yapıldı. Sonuçlar Kıbrıs Hükümeti Ticaret Bakanlığı'na bağlı İstatistik ve Araştırma Dairesi tarafından açıklandı. Sayımda cinsiyet, dil, din farkları yaş grupları, endüstri, ziraat, yerleşim ve benzeri hususlar ölçüt alındı⁸⁶². 1960 sayımıyla ilgili ilk resmi bültende özellikle kaza ve köylerde yaşayan nüfusun din, dil ve cinsiyet farklılıklarına

⁸⁵⁴ Olay Kıbrıs'taki Türk basını tarafından o günlerin en önemli haberi olarak değerlendirildi. “Halkın Sesi” gazetesi, haberi şöyle vermektedir: “Şimdi, Lozan'dan bu yana ilk defa olarak, yarından itibaren Türkiye, Ada, idaresine bilfiil iştirak edecektir. Bu olay Kıbrıs tarihinin bir dönüm noktasıdır” ifadeleriyle değerlendirme yaptı. **Halkın Sesi**, 30 Eylül 1958.; **Bozkurt**, 30 Eylül 1958.

⁸⁵⁵ Abdulhalük Çay, **Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963**, Ankara, 1989, s.42-43.

⁸⁵⁶ H.F.Alasya, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, s.49.

⁸⁵⁷ **Bozkurt**, 12 Şubat 1959, S.No: 997.

⁸⁵⁸ **Bozkurt**, 20 Şubat 1959, S.No: 1005.

⁸⁵⁹ **Halkın Sesi**, 16 Ağustos 1960.; **Cumhuriyet**, 16 Ağustos 1960, S.No:1.; **Bozkurt**, 16 Ağustos 1960, S.No: 1554.

⁸⁶⁰ **Bozkurt**, 16 Ağustos 1960, S.No:1554.

⁸⁶¹ Osman Örek, **Cyprus Paradox of Enosis**, s.10.; H.F.Alasya, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, s.49.

⁸⁶² M.H.Altan, **Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri**, s.151.

ayrıntılı biçimde yer verildi. 1960'da yapılan nüfus sayımına göre yerleşim birimlerinin dini kimliğe göre adedi şöyle idi⁸⁶³:

	Lefkoşa	Larnaka	Limasol	Magosa	Baf	Girne	Toplam	Yüzde %
Müslüman	28	10	7	24	30	6	105	16.7
Hıristiyan	93	24	77	46	68	28	336	53.4
Karma	53	27	29	28	37	14	118	29.9
Toplam	174	61	113	98	135	48	629	100.0

Türklerin yaşadığı yerleşim birimlerinin nüfusu 28.268 iken bu oran %27'ye karşılık gelmekteydi. Karma Türk yerleşim birimlerindeki nüfusun oranı ise %73'tü⁸⁶⁴. Adanın toplam Türk nüfusu 104.350⁸⁶⁵ kişiydi. Karma yerleşim birimlerinde yaşayan Rumlarda oran %40 olup nüfus ise 265.435 idi. bağımsız yerleşim birimlerinde yaşayanlardaysa bu oran %60'dı. Buradaki toplam nüfus ise 176.221 kişiydi⁸⁶⁶. Adadaki toplam Rum nüfusu ise 448.857 idi⁸⁶⁷. Dolayısıyla karma yerleşim birimlerinde ciddi bir azalma olduğu görülmekteydi.

Genel olarak 68 birimlik bir azalışla 559 yerleşim birimi vardı. Bunun ancak 118'inin karma yapıda idi. 209 birimlik bir azalışla bu oran %21.1'e kadar düştü. Bundan hareketle Baf 37 birimi ile birinci; Lefkoşa 53 yerleşim birimiyle ikinci; 28 yerleşim birimiyle üçüncü; Limasol 29 yerleşim birimiyle dördüncü; Larnaka 27 yerleşim birimiyle beşinci ve Girne 14 yerleşim birimiyle altıncı sırada yer aldı⁸⁶⁸.

Türklerin bağımsız yerleşim birimlerinin sayısı 49 birimlik bir artışla 105'e kadar çıktığı görüldü. Aslında bu rakamın genel yerleşim birimleri içindeki oranı %18.7 idi. Bağımsız Rum yerleşim birimlerindeki durumsa 92 birimlik bir artışla 336'ya kadar çıktı. Aslında bu rakamın genel yerleşim birimleri içindeki payı %60.1'di.

1960'ta Türklerin yaşadıkları köy sayısı 232'ye düştü. Azınlıkta kalınan köy sayısı 84; çoğunlukta olunan köy sayısı 18 ve tamamen Türk olan köy sayısı ise 130'du. Anlaşılacağı üzere, Kıbrıs Türk Cemaati karma köylerde barınmamaktaydı. Türklerin çoğunlukta olduğu

⁸⁶³ **Census of Population And Agriculture 1960, I, s.5.**; S.Tamçelik, "Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri", s.227.

⁸⁶⁴ Y.Vural, **Kıbrıs'ta Etnik İlişkilerin Gelişim ve Siyasal Sisteme Etkileri**, s.55.

⁸⁶⁵ **Census of Population And Agriculture 1960, I, s.5.**

⁸⁶⁶ Y.Vural, **Kıbrıs'ta Etnik İlişkilerin Gelişim ve Siyasal Sisteme Etkileri**, s.55.; S.Tamçelik, "Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri", s.227.

⁸⁶⁷ **Census of Population And Agriculture 1960, I, s.5.**

⁸⁶⁸ Y.Vural, **Kıbrıs'ta Etnik İlişkilerin Gelişim ve Siyasal Sisteme Etkileri**, s.55-57.; S.Tamçelik, "Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri", s.227-228.

köylerin sayısı da 68'den 18'e düştü. Azınlıkta bulunan köylerin sayısı ise 162'den 30'a düştü. Tamamen bağımsız Türk köylerinin sayısı da 85'den 105'e çıktı⁸⁶⁹.

Kıbrıs'ta cumhuriyetin kurulmasından sonra da ekonomik kriz ve işsizlik devam etti. Bu durum Türklerin Kıbrıs'tan göç etmelerine neden olacak kadar büyüktü. Mart 1962'de ayda 800-1000 Türk'ün başta İngiltere olmak üzere Avustralya, Almanya, Güney Afrika ve Türkiye'ye göç etmekteydi. Adanın diğer önemli unsuru olan Rumlar da göç etmekteydi. Ancak Türklere kıyasla onların sayısı daha azdı. Böylece nüfus dengesi sürekli olarak Türklerin aleyhine bozulmaktaydı⁸⁷⁰.

1960'da yapılan nüfus sayımına göre yerleşim birimlerinin etnik ve sosyal yapısı öncekilerden önemli ölçüde farklılıklar göstermekteydi. Bunun başlıca nedeni EOKA'nın 1955-59 yılları arasında sürdürdüğü tedhiş faaliyetleriydi. Dolayısıyla bu göçlerin, siyasi amaçlı göçler olduğunu söylemek mümkün değildi. Aslında bunların toplumsal dayanışmayı artıran ve güvenliği ön plâna çıkartan göçler olarak değerlendirmek daha yerinde olacaktı. Bu yüzden birçok Rum lideri, bu gerçeği gizlemek için göçlerin “siyasî” amaçlı olduğunu söyledi. Ancak bu durum Rumların bağımsız Rum köylerine göç etmesinin sebebini açıklamamaktaydı. Çünkü oransal olarak Rumların Türklere göre daha çok bağımsız yerleşim birimlerine göç ettiği görülmekteydi. Özellikle Türk askerinin adaya müdahale etme olasılığı ve adadaki güvenlik buna etkendi. Rumların iç göç hareketleri siyasi gelişmelerin zorunlu bir sonucu idi.

3- Cumhuriyetin “Üç Yılı” (15/16 Ağustos 1960-21 Aralık 1963)

Kıbrıs Cumhuriyeti, Rumlar ve Türkler arasında var olan ayrılıkları daha da artırdı. Hatta bunu “yasallaştırdığı” dahi söylenebilirdi. Kıbrıs Cumhuriyeti “nevi şahsına münhasır” bir devlet olarak tarih sahnesine çıktı. Ancak Makarios'un ifadesiyle “bir millet yaratamamış”⁸⁷¹ idi. Cumhuriyet kurulduktan sonra BM'de bir konuşma yapan ABD Daimi Temsilcisi Henry Cabot Lodge, “Nihayet bir Kıbrıs milleti doğmuştur” ifadesini kullanınca Rumlar tarafından protesto edildi. “Kıbrıslı” diye bir milletin olmadığı kendilerini “Yunanlı” diye ifade ettikleri vurgulandı⁸⁷².

Rumlar açısından Cumhuriyet, Enosis mücadelesinden bir sapma olarak yorumlandı. Azınlık olarak gördükleri Türkler ile aynı devleti paylaşmak zorunda bırakılmışlardı. Onlara göre Türklere azınlık haklarından daha fazlası verilmişti. Türkler düşman olarak görülüyordu.

⁸⁶⁹ M.H.Altan, **Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri**, s.154-155.

⁸⁷⁰ H.F.Alasya, **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri**, s.137.

⁸⁷¹ **Cyprus Mail**, 28th March 1963.

⁸⁷² H.F.Alasya, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, s.56.

Enosis yolundaki son engel Türklerdi. Türk tarafı antlaşmalarla Kıbrıs'a Türk askeri geleceği ve bazı anayasal haklar elde ettiği gerekçesi ile Cumhuriyeti iyimserlikle karşıladı. Bu arada eski EOKA'cılar tarafından kurulan "Kıbrıs Rum Mücahitler Cemiyeti", 13 Ağustos akşamı siyah çerçeve içinde Rumlara hitaben bir bildirge yayınladı. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulacağı 16 Ağustos gününün "yeni hürriyet mücadeleleri için bir başlangıç"⁸⁷³ olacağını ilan etti. Bildirgede ayrıca şunlar iddia edilmekteydi: "EOKA zaferden zaferine koştuğu bir zamanda Kıbrıs Rum halkının milli emellerine ihanet edilmiştir. Bugün Kıbrıs'ın gözlerini karanlık bulutlar kaplamaktadır. Kıbrıs Rumlarının uğrunda kanlarının son damlasına kadar feda edecekleri idealler ayaklar altında çiğnenmekte, ihanete uğramaktadır" bildirgede bundan başka Zürih-Londra antlaşmaları gereğince Kıbrıs'ın üçlü bir "himaye" rejimi altına gireceğini, Türk ordusunun Kıbrıs'a geri geleceği belirtilmekte ve 16 Ağustos 1960'ın Rumlar için "uğursuz bir gün" olarak vasıflandırılmaktaydı: "Kıbrıs'a ihanet ederek milli felaketi getirenler, şimdi halkı bayram yapmaya davet ediyorlar. Biz bayram yapmayacak ve icra köşelere çekilerek matem tutacağız. Afksentiular, Matsisler, Dr.Akoslar ve diğer yarı ilahlarla⁸⁷⁴ buluşmaya gideceğiz. Acımızı onlarla paylaşacağız. Onlarla birlikte haykıracağız; bu haykırışlarımızı rüzgâr alacak, türkü yapacaktır. Yunan Kıbrıs yaşamaktadır ve yaşayacaktır. Kıbrıs Rum halkı: 16 Ağustos, yeni özgürlük mücadelelerinin başlangıcını teşkil edecektir"⁸⁷⁵ denilmekteydi.

Ocak 1961'de Makarios, EOKA eylemcileri anısına dikilen anıtların açılışını yaptı⁸⁷⁶. 25 Mart ve 1 Nisan'da Rum tahrikleri devam etti. Makarios ve İçişleri Bakanı P.Yorgacis enosis lehinde konuşmalar yaptı. 3 Nisan'da "Halkın Sesi" gazetesinde "Bu Kadar Zavallılık" başlıklı yazıda şöyle denilmekteydi: "Bu sorumsuz ve tahrik dolu beyanatlar, Kıbrıs'ı bir savaş tabyasına çeviren top, tüfek sesleri, hükümete olan itimadımızı sarsmış, Anayasa'ya memleket huzur ve emniyetine karşı olan güven ve muhabbetimizi yok etmiştir. Memlekette Cumhurbaşkanı mahkemeyi, adaleti çiğnerse, İçişleri Bakanı iç emniyetini, Dışişleri Bakanı dış itibarımızı pervasızca rencide ederse, kanun ve nizam severliği hangi sınıf halktan, hangi müesseseden talep edeceğiz? Böyle bir keşmekeş içinde bocalayan halk bize öyle baş böyle tıraş derse ne cevap vereceğiz?"⁸⁷⁷ ifadeleriyle 1 Nisan törenlerinde

⁸⁷³ **Halkın Sesi**, 14 Ağustos 1960.

⁸⁷⁴ Bunlar, EOKA tedhiş örgütü mensupları olup Cumhuriyetten önceki tedhiş döneminde İngilizler tarafından öldürülen tedhişçilerdi. **Halkın Sesi**, 14 Ağustos 1960.

⁸⁷⁵ **Halkın Sesi**, 14 Ağustos 1960

⁸⁷⁶ Etienne Copeaux, Claire Mauss-Copeaux, **Taksim Bölünmüş Kıbrıs 1964-2005**, (Çev: Ali Berktaş), İstanbul, 2009, s.55.

⁸⁷⁷ **Halkın Sesi**, 3 Nisan 1963.

yapılan konuşmalara temas edilmekte ve tedhiş hareketlerinin kaynağı üzerinde durulmaktaydı.

Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios 4 Eylül 1962'de Kykko Manastırı'nda yaptığı konuşmada; *"Helenizm'in korkunç düşmanı olan Türk ırkının bir parçasını oluşturan bu küçük Türk cemaati Ada'dan atılmadıkça, EOKA kahramanlarının görevinin bittiği düşünülemez"* ifadelerini kullanmaktaydı⁸⁷⁸. 5 Eylül 1963'teki bir diğer konuşmasında ise *"nihai hedeflerinin Enosis olduğunu"*⁸⁷⁹ vurgulayacaktı.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasının Rumlar açısından en olumlu tarafı askeri ve siyasi iktidarın kendi ellerinde toplanmış olmasıydı. 30 Kasım 1963'e gelindiğinde Makarios, Türkleri, kamuda etkisiz hale getirebilmek ve devletin tüm erkini tek elde toplayabilmek için Kıbrıs Anayasası'nda on üç maddelik bir değişiklik istedi⁸⁸⁰. Buna göre⁸⁸¹: *"Cumhurbaşkanının ve yardımcısının veto hakkının kaldırılması, Cumhurbaşkanının geçici olarak ayrılması veya görevini yapamayacak hallerde Cumhurbaşkanı vekilinin kendisine vekâletinin kaldırılması, şimdiye kadar olduğu gibi Temsilciler Meclisi başkan ve yardımcısının cemaatler tarafından ayrı ayrı değil de tüm milletvekillerinin katılacağı meclis oy çokluğu ile seçilmesi, Temsilciler Meclisi başkanına ayrılması veya görevini yapamayacak durumdaki hallerde, Temsilciler Meclisi başkanının bu makama vekâlet etmesinin kaldırılması, Anayasa'nın bazı maddelerinde öngörülen Türk ve Rumların ayrı ayrı çoğunluğunu sağlaması öngörülen maddelerin çıkarılması, Belediyelerin ayrı olması Anayasa maddesinin iptali, Adalet mekanizmasının tek elde birleştirilmesi, Polis ve jandarma diye ikiye ayrılan güvenlik kuvvetlerinin birleştirilmesi, Güvenlik Kuvvetleri ile ilgili anayasa maddesinin yeni bir yasa ve değişik bir oranla yeniden düzenlenmesi, Güvenlik Kuvvetleri, savunma ve kamu hizmetlerine alınacak olan Rum ve Türk personelin, her iki cemaatin nüfus oranlarına göre hizmete alınmaları, Kamu Komisyonu üye sayısının ondan beşe düşürülmesi, Kamu hizmeti kararlarının, salt çoğunluğa göre alınması, Türk-Rum Cemaat Meclisi'nin feshedilmesi"*.

Önerilen değişiklikler Kıbrıs Rum cemaati liderlerinin cumhuriyeti yıkarak Enosis'i kanuni yollardan gerçekleştirmesi anlamına gelmekteydi. 16 Aralık 1963'te Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr.F.Küçük öneri paketini resmen reddetti. Anayasada değiştirilmesi teklif edilen

⁸⁷⁸ H.F.Alasya, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, s.52.

⁸⁷⁹ John Reddaway, **Burdened With Cyprus**, Nicosia, 1986, s.194.

⁸⁸⁰ Dr.F.Küçük, **Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri**, s.77-79.

⁸⁸¹ Sabahattin Egeli, **1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Nasıl Yıkıldı**, İstanbul, 1991, s.32-33.

bu maddeler hem Türk cemaatı hem de Türkiye Hükümeti tarafından doğrudan reddedildi⁸⁸². Bu gelişmelerin ardından cemaatler arası çatışmalar yeniden başladı.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nde her kesime eşit davranacak bir makam kurulamadı. Cumhurbaşkanı doğrudan Kıbrıslı Rumlar, yardımcısını da Türkler seçebilecekti. Cemaatleri ilgilendiren din, eğitim, aile gibi konular "*Cemaat Meclisleri*"ne devredildi. En büyük beş kentte⁸⁸³ Rumlar ve Türkler için ayrı belediyelerin kurulması öngörülmekteydi. Sınırlar belirgin bir biçimde çizilmişti. Örneğin, Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması durumunda yerine yardımcısı değil Temsilciler Meclisi'nin Rum Başkanı vekâlet edecekti. Kıbrıs Cumhuriyeti tüm Kıbrıslıları bir araya getirebilecek değerlerden yoksun idi. Kıbrıs Cumhuriyeti'nde eğitim cemaatlere bırakıldı. Dolayısıyla Kıbrıs'ta ortak bir gelecek ve ortak bir ülkü yaratılması imkânsızdı. Cumhurbaşkanı Makarios bile kendi devletini sahiplenmedi. Rumlar Enosis'in "önünü tıkayan" bu devletten memnun değildi. Onlara göre Londra ve Zürih antlaşmaları birer zincirdi.

4- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Türk Tarafına Göre Fiilen Yıkılması (21 Aralık 1963)

Rumlar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanını diğer ortağı Türkler kadar "*hoş*" karşılamadı. Çünkü amaçları olan enosis gerçekleşmemişti. Aksine bunun olmaması için de antlaşmalara hükümler konulmuştu. Enosis gibi "*taksim*" de yasaklanmıştı. Ada Rumları Cumhuriyet'e karşı tavır takındılar. Cumhuriyet'in kurulduğu günden itibaren "*Cumhuriyetin kurulması ile hedeflerinin gerçekleşemediğini, emellerine ulaşuncaya kadar mücadelelerini sürdüreceğini*"⁸⁸⁴ ifade ettiler.

Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte göç eden Türklerin bir kısmı geri döndü. Kıbrıs Cumhuriyeti, Rumların Türklere saldırılarıyla ile 21 Aralık 1963'te "*fiilen*" sona erdi. Üç yıllık Cumhuriyet dönemi boyunca silahlandırılmış olan Rumlar, Yunan Alayı'ndan da destek alarak topyekün saldırıya geçti. Öncelikli hedef başkent Lefkoşa oldu. Bu saldırılar daha sonra tüm adaya yayıldı⁸⁸⁵.

5- 21 Aralık 1963 "*Kanlı Noel*" Olayları ve Göçler

İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgadjis, EOKA'nın yeniden örgütlenmesinde aktif rol aldı. Ada'nın her tarafında silahlı örgütler oluşturuldu⁸⁸⁶. 1963'te her iki toplumda çatışma için hazırlık yapmaya başladı. Makarios ve ekibi sürekli olarak Enosis lehine eylemlerde

⁸⁸² Akın, 18 Aralık 1963, S.No: 494.

⁸⁸³ Lefkoşa, Magosa, Larnaka, Limasol, Baf.

⁸⁸⁴ V.Z.Serter, *Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım*, s.386.

⁸⁸⁵ V.Z.Serter, *Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım*, s.387.

⁸⁸⁶ Makarios Drusotis, *Kıbrıs 1963-1964 İlk Bölünme*, (Çev: Ali Çakıroğlu), Lefkoşa, 2008, s.14.

bulunmaya başladı. EOKA'nın kuruluş tarihi olan 1 Nisan 1955 tarihi P.Yorgadjis tarafından resmi bayram ilan edildi⁸⁸⁷. Kıbrıs Rum liderleri, Enosis davasını yeniden sahiplendi. Türkleri etkisiz hale getirmek için silahlı mücadele kararı aldılar. Bu maksatla “*Akritas*”⁸⁸⁸ adlı plan hazırlandı. Amaç Enosis'i gerçekleştirmektir. Yapılacak her türlü eylem de meşru olarak görülmüştü⁸⁸⁹.

P.Yorgadjis tarafından “*özel kolluk kuvveti*” oluşturuldu. Rum siviller silahlandırıldı. Yollara barikatlar kuruldu. Kontroller yapıldı. Arama noktalarında kadınlara kötü davranılıyordu. Bu da Türklerin tepkisine sebep oluyordu. 21 Aralık 1963'te Lefkoşa'nın Tahtakale Sempti'nde bir kadının üstü aranınca olaylar çıktı. Rumlar otomatik silahlarla ateş açtı. Ölenler oldu⁸⁹⁰. Çatışmalar yayılmaya başladı. Rum polislerin bu tavrından güç bulan Rum siviller de polislere katıldı ve Türk mahallelerine silahlı saldırıda bulundular. Rum saldırılarının, planlı ve hazırlıklı olduğu bu dönem “*21 Aralık Kanlı Noel Olayları*”⁸⁹¹ olarak ada tarihindeki yerini aldı.

Aynı gün Lefkoşa Türk Erkek Lisesi'ne ateş açıldı. İki Türk genci yaralandı. Ayrıca Türk öğrencileri taşıyan araca da ateş açıldı. Bu olaylar karşısında Kıbrıs Türk Cemaatı adına Dr.F.Küçük ve kabinenin Türk Bakanları harekete geçti. Başkanlık Sarayı'nda Başpiskopos Makarios ve İçişleri Bakanı P.Yorgadjis çatışmalara bir son verilmesi için çağrıda bulunmaya davet edildi⁸⁹². P.Yorgadjis, Türkleri kendi cemaatlerine ateş açmakla suçladı. Cumhurbaşkanı Makarios ise ılımlı bir tavır takındı. Türkler kısa süreliğine de olsa Makarios ile anlaşılabilirliğini düşündü. Ancak yapılan toplantıdan sonra Kıbrıs Türk liderleri “*hayal kırıklığı*”na uğradı. Çünkü Makarios gerekirse tek taraflı olarak anayasayı değiştirebileceğini

⁸⁸⁷ M.Drusotis, **Kıbrıs 1963-1964 İlk Bölünme**, s.35.

⁸⁸⁸ “*Türkü imha etme*” amacını taşıyan planın temelleri 1821'lerde Yunanistan'dan Kıbrıs'a gönderilen papazlar tarafından atıldı. 1931, 1955 yıllarında bu plan; Rumlar tarafından uygulamaya konulmuşsa da başarıya ulaşamadı. Kıbrıs Rumları, “*Kıbrıs Anayasası'nı Tadil*” için yaptıkları başvurunun Türkiye tarafından kabul edilmemesi üzerine “*sorunu silahla halletmek*” ve “*Adadaki Türk sorununu bitirmek*” için harekete geçti. Kıbrıs Türklerini imha için hazırlanan plan adını IX.yy.'da geçen bir Bizans destanından almaktaydı. Planın uygulama sahasına konulmasında ise EOKA liderlerinden Polikarpos Yorgacis en büyük rolü oynamaktaydı. “*Akritas*” kod adını kullanan P.Yorgadjis 1963 olaylarının da en büyük sorumlusu idi. 1963'teki Rum saldırılarının planlı bir saldırı olduğu anlaşılmış ancak plan ve sorumluları hakkında önceleri bir bilgi elde edilememiştir. 21 Nisan 1966 tarihli “*Patris*” gazetesi Kıbrıs'ı kana bulayan bu korkunç planı ana hatlarıyla yayınladı. 7 Şubat 1967 tarihli “*Patris*” gazetesindeki açıklamada Makarios tarafından kurulan Rum Yeraltı Teşkilatı'nın sorumluları belirtilmekteydi. Buna göre hem Cumhuriyetin yönetiminde olan hem de Rum halkını silahlandıranlar şunlardı: Başkan:İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis, Başkan Vekili Çalışma Bakanı Thasos Papadopulos ve Kurmay Daireleri Müdürü Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Kliridis üst düzey yöneticiler olarak dikkati çekmekteydi.Bkz. Z.M.Nedjatigil, **Cyprus Constitutional Proposals And Developments**, Nicosia, 1977, s.74-81.; Dr.F.Küçük, **Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri**, s.91-101.

⁸⁸⁹ M.Drusotis, **Kıbrıs 1963-1964 İlk Bölünme**, s.90.

⁸⁹⁰ **Akın**, 21 Aralık 1963, S.No: 497.; **Cumhuriyet**, 22 Aralık 1963, S.No: 14149.; **Milliyet**, 22 Aralık 1963.

⁸⁹¹ V.Z.Serter, **Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım**, s.181-182.

⁸⁹² Dr.Fazıl Küçük, **Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri**, (Yay.Haz:Altay Sayıl), Lefkoşa, 2012, s.148-150.

ifade etti. Bu ise garantör devletlere adaya müdahale yetkisi veren antlaşmayı “*rafa kaldırmaktan*” başka bir anlam taşıymıyordu. Türkler çok tedirgin oldular. Bu sırada Rumlar silahlanmaya devam ediyordu⁸⁹³.

Rumlar kuvvetlerini yeniden yapılandırdı. P.Yorgadjis’in başında olduğu “*örgüt*” en etkili güç olarak dikkati çekmekteydi. Yüz kişilik bölükler halinde gruplara ayrılmıştı. Bu örgütlenme; tüfek, otomatik silahlar, havan, el bombaları ve zırhlı iş makineleri ile donatılmıştı. İkinci kuvvete Makarios’un şahsi doktoru Dr.Vassos Lyssarides liderlik etmekteydi. Üçüncü güce de iç savaş sırasında Lefkoşa’daki katliam mangasının başında olan ve “*hayatının her yılı için bir kişiyi öldürmekle*” övünen Nikos Sampson⁸⁹⁴ önderlik etmekte idi⁸⁹⁵.

Rumların silahlı örgütü Türk cemaatını büyük bir tehlike ile karşı karşıya bıraktı. Hayatlarını korumak için onlar da önlem almaya başladılar. Lefkoşa’nın Kıbrıs Türk mahallesi dışında; Küçük Kaymaklı’da Türklerin çoğunlukta olduğu yerleşim birimlerinde yaşayan birçok aile evlerini terk ederek daha güvenli yerlere göç etti. Önderlikçe Türklere basın aracılığı ile itidal çağrısında bulundu. Böylece Rumların saldırganlığının engellenebileceği düşünülmekteydi⁸⁹⁶. Rum saldırıları konusunda tecrübeli olan Türkler zaman kaybetmeksizin savunma tedbirleri almaya başladı. Aynı gün yani 21 Aralık’ta harekete geçildi. Bölgeler ayrıldı ve buralara “*Mücahitler*” yerleştirildi⁸⁹⁷.

22 Aralık Pazar gecesi Rumlar; Lefkoşa ve Küçük Kaymaklı’nın Türk mahallelerine ateş açtı. Lefkoşa’daki Türk mahallesinin dış dünya ile telefon ve telgraf bağlantısı kesildi.

⁸⁹³ P.Oberling, **Bellapais’e Giden Yol...**, s.70.

⁸⁹⁴ Kıbrıs’ta, Dipkarpaz’ın Vasili Köyü’nde 1935’te doğdu. Adını ilk kez 1955-1959 arasında enosis için mücadele veren EOKA örgütünün aktif üyelerinden biri olarak duyurdu. Gazeteci kimliği de olan N.Sampson “*Mahi*”/Mücadele adlı gazeteyi çıkardı. 1963-1964 çatışmalarında adamlarıyla Lefkoşa’da Kaymaklı Türk bölgesine girerek katliamlarda bulundu. Fanatik bir Helen milliyetçisi olan N.Sampson, 1972’de kurulan EOKA-B ile ilişki içindeydi. G.Grivas’ın ölümünden sonra bu örgütün başına geçti. Yunan Cuntası’nın Makarios’a karşı düzenlediği darbeye aktif olarak yer aldı. 1974’te Makarios’u deviren darbenin ardından Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olarak atandı. 20 Temmuz 1974 Türk müdahalesinden sonra hapse atıldı. Bundan sonra N.Sampson sağlık sorunları nedeniyle hayatının çoğunu yurtdışında geçirdi. Kıbrıs’a döndükten sonra 2001’deki ölümüne değin gazetesi “*Mahi*”yi çıkarmaya devam etti. N.Kızılyürek, **Glaftos Klerides**, s.254-255.

⁸⁹⁵ P.Oberling, **Bellapais’e Giden Yol...**, s.70.

⁸⁹⁶ H.Scott Gibbons, **Peace Without Honour**, Ankara, 1969, s.10-11.; P.Oberling, **Bellapais’e Giden Yol...**, s.70-71.

⁸⁹⁷ Köşklüçiftlik’te, Ledra Palas’tan eski tren hattına kadar uzanan geniş bölge Tremeşeli Mehmet Ali’ye verildi. Çağlayan Bölgesi’ne başka bir memur görevlendirildi. Kaymaklı Bölgesi’nde Osman Efe ve Mustafa Rezvan üstlendi. Ortaköy, Gönyeli ve Kanlıköy üçgenini Mehmet Münür aldı. Çetinkaya’dan Lokmacı Barikatı’na kadar olan Baf Kapısı diye adlandırılan bölgenin idaresi Özer Debbaoğlu; Lokmacı ve Ermu Bölgesi’nde Mustafa Muhtaroğlu ve Veli görevlendirilmişti. Kumsal Bölgesi de ilk zamanlarda Lefkoşa’ya bağlı idi. Yeni Kapı’dan başlayan surların sağ ve sol yanını kapsayan bölgenin sorumluluğu da Özkan Mustafa’ya verilmişti. Nevzat Uzunoglu ve Vehbi Zeki de Lefkoşa’nın savunmasında görevlendirilmişti. Silah donanımı bakımından Türkler, Rumlar ile boy ölçülemeyecek kadar zayıftı. Genellikle her bölgenin mermi adedi bini geçmemekte idi. 1922’nin piyade tüfekleri ve eski tabancalar ile av tüfekleri kullanılmaktaydı. Bkz. Dr.F.Küçük, **Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri**, s.157-158.

Girne yolunda makineli tüfek ateşi sonucu 1 kişi öldü ve çok sayıda Türk yaralandı⁸⁹⁸. Önderlikçe taraflar arasında ateşkes kararı alındığı bildirildi. Buna rağmen “*Yunan üniformalı askerler*” Rumlara öncülük etti. Saldırı hazırlıkları ile ilgilenmeye başladılar. Rumlar için ateşkes “*zaman kazanmak*” idi⁸⁹⁹.

Rumlar, Girne Kapısı'nın önünde bulunan Atatürk heykeline de ateş açtı. Lefkoşa'nın Rum kesiminde kalan Türkler, Türk tarafına göç etmeye başladı⁹⁰⁰. Sivil Rum polislerinin 21 Aralık Cumartesi başlattığı kanlı olaylar 23 Aralık'ta daha da şiddetlendi. Sabahın erken saatlerinden itibaren Lefkoşa'nın dört bir tarafından makinalı tüfek sesleri işitilmeye başlandı. Başkentte çatışmalar devam etmekteydi. Larnaka'nın Türk kesiminde de saldırılar giderek artıyordu. Bu sırada telefon hatları kesildi. Bir yerden başka bir yere ulaşım imkânı yoktu⁹⁰¹.

Bir grup Mücahit, Küçük Kaymaklı'da bırakılan Rum aileleri topladı. Mücahitler tarafından ailelere “*silahsız sivillere yapılmış bir iyi niyet göstergesi*” olarak zarar görmeden Rum hatlarına varmaları için eşlik edildi. Dr.F.Küçük ve Kabinenin Türk Bakanları, 23 Aralık'ta Cumhurbaşkanı Makarios ile bir araya geldi⁹⁰². Başpiskopos Makarios kendisine yöneltilen eleştirileri dikkate almadı. Dr.F.Küçük ile birlikte Kıbrıs kamuoyuna barış çağrısı yapmayı kabul etti. Makarios radyoda Rumlara hitaben “*arzumuz olan enosisi gerçekleştirelim*”⁹⁰³ ifadelerini kullandı.

Kıbrıs'ta bulunmuş ve olayları yakından takip etmiş olan İngiliz gazeteci H.Scott Gibbons birkaç üniformalı polisin eşlik ettiği ve binin üzerinde Rum'un, Türk mahallelerine karşı saldırılarını şöyle anlatmaktaydı: “*İlk dakikalarda üç Türk ciddi olarak yaralandı. Türkler beyaz, küçük evlerinden sokağa fırladıklarında, küfereden ve çılgınlarla gülen kalabalık, bunları yol boyunca itelemeye ve tekmelemeye başladı. Dipçik darbeleriyle yerlere yıkılan dehşete kapılmış Türkler, sokaklarda sürüklenirken; kalabalık, evlere doluşup, ocaklardan yanan kütükleri çekip perde ve yatakları yakmaya başladı. Yıllar boyunca güneşte kurumuş ahşap çatı kirişlerini önce dumanlar, sonra da ateş sardı. Gürültüyle uyanıp ağlamaya başlayan emzikli bebeleri sıkıca tutmuş çoğu gecelikli ve ayakları çıplak olan kadınlar, yürüyebilen ve pantolon veya mavi çizgili pijamalarının paçalarını tutmuş çocuklarıyla birlikte, yaralılarını sürükleyen Türkler alevler içindeki sokaklarda itilip kakılıyorlardı. Rum gençler histerik bir biçimde evlere ateş ediyor, kısılmış sesleriyle*

⁸⁹⁸ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**, s.71.

⁸⁹⁹ Dr.F.Küçük, **Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri**, s.179-180.; **Milliyet**, 23 Aralık 1963.

⁹⁰⁰ **Milliyet**, 23 Aralık 1963.

⁹⁰¹ Dr.F.Küçük, **Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri**, s.171-172.

⁹⁰² **Bozkurt**, 24 Aralık 1963, S.No: 2748.

⁹⁰³ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**, s.71.

çalgıncasına bağıryorlardı. Ateşler evlerin bir kısmını bütünüyle kaplamadan gruplar halinde içlerine doluşup eşya ve tabak-çanağı kırmaya, değerli eşyaları kapıp ceplerine doldurmaya başladılar. Evlerin gerisinden gelen çalgınca sesler saldırganların dikkatini Türklerin hayvanlarına çekti. Ahırlara doluşup sağlam inekler, keçi ve koyunları makineli tüfekte taradılar. Tavukları havaya atıp, gıdıklar ve çırpınırlarken ateş ediyorlardı; gövdeleri bir tüy bulutu halinde parçalanıyordu. Türkler, donmuş, açık yol boyunca sürüklenip köyden çıkarıldılar. Azap içinde, tümüyle Türklerin oturduğu bir sonraki köyün, Kochatis'in yakınlarında bırakıldılar. Kochatis Köyü'nün Türkleri komşularına yardım etmek için evlerinden fırlarken kalabalık ateş etme, yakma ve yağmalama çalgınlığına devam etmek üzere Mathiati 'ye geri döndü'⁹⁰⁴.

Türklerin boşalttıkları evler yağmalandı ve yakıldı. Larnaka'da karşılıklı açılan ateş sonucu iki Türk öldü⁹⁰⁵. Türkler topluca göç etmeye başladı. Bu göçmenleri ağırlayacak yeterli sayıda barınak yoktu. Karma köylerde yaşayan Türkler başka Türk köylerine sığınmaktaydı. Mathiatis'in/Matyat Türk mahallesi harap bir hale geldi⁹⁰⁶. Lefkoşa'nın 20 mil güneyindeki karma köy Rum saldırılarına maruz kaldı. 23 Aralık'ta EOKA tarafından yakılan köyde iki yüz sekiz Türk yaşamaktaydı⁹⁰⁷. Kuzeydeki karma köyler de de durum güneydekilerden farklı değildi. Girne'nin Lapta ve Karşıyaka/Vasileia semtlerinde yaşayan Türkler yaşadıkları evlerini terk etmek zorunda kaldı. Kıbrıs Hükümeti'nde çalışan Türk memurlar Rumlar tarafından görevlerinden uzaklaştırıldı. Kıbrıs'ta yapılan katliamlar belli bir grubun işi değildi. Rum Polis Örgütü, EOKA, Kıbrıs Yunan Alayı tarafından Türkleri hedef alan topyekün bir savaştı⁹⁰⁸.

Lefkoşa'nın Küçük Kaymaklı kesiminde başlayan çatışmalarda⁹⁰⁹ "Noel" sabahına kadar beş bin Türk nüfusundan üç bini Lefkoşa'nın Türk kesimine geçmek zorunda kaldı⁹¹⁰. Ayios Vasilios Köyü'nde yaşayan Türkler silahlı kişiler tarafından saldırıya uğradı. Yaşanan olaylar H.S.Gibbons tarafından şöyle anlatılmaktaydı: "*Silah sesleri duyuldu; tüfek dipçikleri ile kilitli kapıları kırdılar; insanlar sokaklarda sürüklendi. Yetmiş yaşında bir Türk, kırılan ön kapısının sesiyle uyandı. Sendeleyerek yatak odasından çıktığında, bir sürü silahlı gençle karşılaştı.*

⁹⁰⁴ H.S.Gibbons, **Peace Without Honour**, s.10-11.; P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**, s.72-73.

⁹⁰⁵ Dr.F.Küçük, **Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri**, s.161.; P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**, s.72.

⁹⁰⁶ E.Copeaux, C.M.Copeaux, **Taksim Bölünmüş Kıbrıs 1964-2005**, s.60.

⁹⁰⁷ Hasan Fehmi, **Güneyde Kalan Değerlerimiz**, Lefkoşa, 2003, s.37.; Harry Scott Gibbons, **Kıbrıs'ta Soykırım**, Lefkoşa, 2003, s.77-78.

⁹⁰⁸ H.S.Gibbons, **Kıbrıs'ta Soykırım**, s.78.

⁹⁰⁹ Dr.F.Küçük, **Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri**, s.177-178.

⁹¹⁰ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**,s.74.

“Çocuğun var mı?” diye sordular. Şaşkın bir biçimde “Evet” dedi. “Dışarı gönder!” diye emrettiler.

On dokuz ve on yedi yaşlarındaki iki oğlu ve on yaşındaki kız torunu aceleyle giyinip, silahlı adamların peşinden dışarı çıktılar.

Çiftlik duvarının dibine dizildikten sonra, silahlı adamlar tarafından makineli tüfek ateşiyle öldürüldüler. Başka bir evde, on üç yaşında bir erkek çocuk elleri dizlerinin arkasına bağlanıp yere yıkıldı. Ev talan edildi ve talancılar çocuğu tekmeleyip ırzına geçip, sonra da bir tabancayla başının arkasından vurdular.

O gece Ayios Vasilios'ta toplam olarak on iki Türk katledildi. Diğerleri toplandı, itilip kakılarak oradaki Türklerin yanına sığınmak üzere Skylloura yoluna çıkarıldı. Gecelikleri, pijamaları ve çıplak ayaklarıyla soğukta sendeleyerek ilerlemeye başladılar. Rumlar karanlıkta arkalarından ateş ediyorlardı. Silahlı adamların dikkati Türk evlerine çevrildi. Evleri yağmalayıp tahrip ettiler.,. yorulduklarında da ateşe verdiler. Aynı yörede tek kalmış çiftlik evlerinde dokuz Türk daha öldürüldü⁹¹¹ ifadeleriyle Türklerin yaşadığı baskı, şiddet ve katliamları bütün açıklığı ile anlatmaktaydı.

Lefkoşa'da Ortaköy yakınlarında bulunan Kumsal bölgesinde iki Kraliyet Hava Kuvvetleri (RAF)⁹¹² subayı buradaki Kıbrıs Türk cemaatine yönelik “vahşi” saldırılara tanık oldu. 24 Aralık akşamı Yunan Alayı'ndan destek alan Rumlar, Lefkoşa'nın Kumsal semtine baskın yaptı. Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı Doktoru Binbaşı Nihat İlhan'ın eşi Mürüvvet İlhan ve çocukları; Murat (7), Kutsi (4) ve Hakan (9 aylık) gizlenmek amacı ile girip saklandıkları banyo küveti içinde vurularak katledildi⁹¹³. Binbaşı Nihat İlhan görevinin başında olduğundan evde değildi⁹¹⁴. Kendisini aynı evin helasına kilitleyen ev sahibesi de öldürüldü⁹¹⁵.

Geride kalan Türk köylüler EOKA'lı Rumların saldırılarına maruz kaldı. İngiliz yazar H.S.Gibbons olayları şöyle anlatmaktaydı: “Silahlı adamlar kapıları kırdılar; dipçikleyerek, döverek, yumruklayarak ve küfrederek Türk evlerine doluştular. Kumsal'dan geri çekiliş başladı. Bir kere daha, Nazilerin saldırısı altında bozguna uğrayan Avrupa'da olduğu gibi aileler, şaşırmış, dehşete düşmüş bir halde kulaklarında tüfeklerin gürültüsü ve makinelerin takırtısının yankısıyla evlerinden soğuk sokaklara döküldüler. Kayıp düşerek birbirlerine tutunarak koşmaya başladılar. Kumsal'ın sakinlerinin yüz elli dokuzu o gece kaçamadı.

⁹¹¹ H.S.Gibbons, **Peace Without Honour**, s.73.

⁹¹² Kraliyet Hava Kuvvetleri

⁹¹³ Katliamın gerçekleştiği ev günümüzde Rum barbarlığını göstermesi amacıyla “Barbarlık Müzesi”ne dönüştürüldü. Ev, Lefkoşa'da; Kumsal Mahallesi, Dereboyu Caddesi'nde İrfan Bey Sokak'tadır.

⁹¹⁴ Dr.F.Küçük, **Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri**, s.275.

⁹¹⁵ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**,s.75.

Banyodaki dört kişi ve ev sahibesinden başka dört kişi daha o gece öldürüldü. Yüz ellisi rehin alındı. Rehinelere bir kısmını bir daha gören olmadı”⁹¹⁶.

Aynı gece Girne'nin kuzey limanında bulunan Kıbrıs Türk cemaatinin önderleri ile birlikte şehirde görev yapan Türk polisler ve Bölge Jandarma Komutanı da tutuklandı. Lefkoşa'da Rumların kontrolleri altındaki radyo propagandalarına devam etti. Saldırıların Türkler tarafından düzenlendiği iddia edildi⁹¹⁷. Rumlar bilgi kirliliği yaratıyorlardı. Dış dünyaya yanıltıcı bilgiler veriliyordu: “*Dört günden beri fanatik Türkler, kolluk kuvvetleri ve sivil Rumlara giriştikleri ağır saldırılardan sonra kolluk kuvvetleri bir temizlik harekâtına girişmişlerdir*”⁹¹⁸. İçişleri Bakanı P.Yorgadjis düzenlediği basın toplantısında şunları ifade etmekteydi: “*Polis, jandarma ve subayların dayanıklılık, sebat ve cesareti benzersizdir. Durumu kontrol altında tutmayı ve silahlı Türkleri kanunsuzluk çılgınlığına başladıkları mevzilerde sabit tutmayı başardılar. Türkler hiçbir noktada başlangıç mevzilerinden ileri gidemediler. Şimdi Türkler bitkinlik alametleri gösteriyorlar*”⁹¹⁹.

Kıbrıs Türklerinin mahallelerinden çıkmadıkları ve yorgunluk belirtileri gösterdikleri bir gerçek idi. Lefkoşa merkezde ve çevresinde, kuşatma altındaki Türk yerleşim bölgeleri mültecilerle dolmuş idi. Çatışmaların başlangıcından beri yiyecek ve tıbbi malzeme ikmali de yapılamamaktaydı. Aynı zamanda ciddi anlamda bir silah sıkıntısı vardı. Bütün Lefkoşa'daki Türklerin elinde tek bir “*bren tüfek*” vardı⁹²⁰. Cemaatler arası savaş tekrar başladı. Dikenli teller zamanla yerini barikatlara, duvarlara, silah mevzilerine, mayın tarlalarına ve siperlere bıraktı. Türkler bunların arkasında hapsedildi. Kısa bir süre sonra ise Türkler, BM Barış Gücü'nün askerleri tarafından kuşatılacaktı. Onların çevreleri de Rum birlikleri tarafından sarılacaktı⁹²¹.

Küçük Kaymaklı'da durum Lefkoşa Türk kesiminden daha ümitsiz idi. Noel günü kasabanın boşaltılması henüz bitmemişti. Ancak kasabayı savunanların cephanesi bitmişti. Bu fırsattan yararlanan N.Sampson⁹²² yetmiş yaşındaki imam ve kötürüm oğluyla iki kişiyi orada katletti. Kasabada kalan 550⁹²³ kişi kaba kuvvet kullanılarak evlerinden çıkartılıp esir alındı ve Rum mevzilerinin gerisine itildi. Cami, roketatar ateşiyle vuruldu. Türk mahallesindeki

⁹¹⁶ H.S.Gibbons, **Peace Without Honour**, s.76.; P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**, s.76.

⁹¹⁷ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**, s.76.

⁹¹⁸ H.S.Gibbons, **Peace Without Honour**, s.112.

⁹¹⁹ H.S.Gibbons, **Peace Without Honour**, s.111.

⁹²⁰ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**, s.77.

⁹²¹ V.D.Volkan, **Kıbrıs: Savaş ve Uyum Çatışan...**, s.99.

⁹²² Küçük Kaymaklı tamamen tahliye edildikten iki gün sonra EOKA liderlerinden N.Sampson, yanına aldığı 60 kadar EOKA kuvveti ile boşalan köye girdi. Büyük Kaymaklı tarafından yürüyerek eline bir de Türk Bayrağı aldı. Fotoğraflar çektiren N.Sampson, Kaymaklı ile Lefkoşa sınırlarına kadar ilerledi Bkz. Dr.F.Küçük, **Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri**, s.183.

⁹²³ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**, s.77.

evlerin hepsi yağmalandı ve yıkıldı. Küçük Kaymaklı'nın Türk sakinleri, Kumsallılarla birlikte kapatıldıkları havaalanı yakınlarındaki Kykkos Okulu'na götürüldü⁹²⁴. N.Sampson günün "*kahramanıydı*". Rum basını tarafından "*Küçük Kaymaklı Fatih*" olarak ilan edildi. Rum saldırısının baş mimarı ve Üçlü Müşterek Karargâhı'nın Yunan Komutanı Tuğgeneral George Periden tarafından da tebrik edildi⁹²⁵.

Rum saldırı planına göre Lefkoşa'nın Türk kesimini üç ve Küçük Kaymaklı'yı da altı saatte tamamen ele geçireceklerdi. Daha sonra dünya kamuoyuna Türklerin teslim olmasını bir "*oldu-bitti*" ile duyuracaklardı. Ancak dört gün geçmiş olmasına rağmen Lefkoşa'daki Türk direnişini kırabilmiş değillerdi. Noel günü, Kıbrıs Radyo Yayın Kurumu'nun gerçekdışı haberleri ve Makarios'un ateşkes için yaptığı aldatıcı çağrılar etkili olmadı. Lefkoşa'daki yabancı basın mensupları yapılan mezalimi bütün dünyaya duyurdu⁹²⁶.

Lefkoşa'da abluka altındaki Türk bölgesi oldukça geniş bir alanı kapsamaktaydı. Girne'ye giden yolun bir bölümünü de kontrol etmekteydi. Diğer kuzey kısmın Rumların denetiminde olması Türklerin denizle olan bağlantısını kesmekteydi. Rum bölgesinde Türklerin yaşadığı kuşatılmış bölgeler çok daha küçük yerlerdi⁹²⁷. N.Sampson komutasındaki Kıbrıs Rum birlikleri Lefkoşa'nın Türk kesimini kuşattığında; elektrik, su, yiyecek ikmali ve telefon bağlantısını kesmişti. Türk yerleşim birimleri abluka altındaydı⁹²⁸. Küçük Kaymaklı bölgesi yerle bir edildi ve on yedi Türk öldürüldü. Ölülerin yanında birçok yaralı ve esir de vardı. Lefkoşa ile Çamlıbel arasında bulunan Ayvasıl/Türkeli köyünde 25 Aralık günü on iki Türk ve bölgenin yakınındaki çiftliklerde yaşayan dokuz Türk daha kurşuna dizilerek topluca öldürüldü⁹²⁹.

Kıbrıs'ta yaşanan ölüm haberleri etkisini en fazla Türkiye'de göstermekteydi. Garantör devletlerden olan Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'a çağrıda bulundu. Amaç adaya insani yardım ulaştırmaktı. 24 Aralık'ta başlayan bu görüşmeler çatışmaları durdurmaya yetmedi. 25 Aralık'ta Türk jetleri Kıbrıs'ta uyarı uçuşu yaptı⁹³⁰. 21-25 Aralık 1963 arası Kıbrıs'ta toplam elli dokuz Türk öldürüldü. Katliamlar yukarıda da ifade edildiği üzere Rumlar tarafından dünya basınına "*Türklerin isyanı*" olarak duyuruldu⁹³¹.

⁹²⁴ Dr.F.Küçük, **Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri**, s.182.; P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**, s.77.

⁹²⁵ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**, s.77.

⁹²⁶ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**, s.78.

⁹²⁷ V.D.Volkan, **Kıbrıs: Savaş ve Uyum Çatışan...**, s.99.

⁹²⁸ M.Drusotis, **Kıbrıs 1963-1964 İlk Bölünme**, s.107.

⁹²⁹ H.S.Gibbons, **Kıbrıs'ta Soykırım**, s.129.

⁹³⁰ **Bozkurt**, 26 Aralık 1963, S.No: 2749.; Dr.F.Küçük, **Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri**, s.217.

⁹³¹ **Milîyet**, 29 Aralık 1963.

Türkiye'nin adaya müdahalesinden endişelenen Başpiskopos Makarios, 26 Aralık'ta garantör devletlerin teklifini kabul etti. Buna göre, ortak bir “Barış Gücü” oluşturulacaktı. İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin garanti ve ittifak antlaşması gereğince barış gücü adada bulunan birliklerden sağlanacaktı. Kurulan bu gücü, adadaki İngiliz birliklerinin komutanı Tümgeneral Peter Young yönetecekti. Türk ve Yunan birlikleri cemaatler arasındaki mücadelede taraf olduklarından İngiliz birlikleri bu kuvvetin temelini oluşturacaktı⁹³².

Makarios Hükümeti, BM Güvenlik Konseyi'ni olağanüstü toplantıya çağırıldı. Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik “tehdit”lerinden şikâyet etmekteydi. Hükümete göre Türkiye, “Kıbrıs'ın toprak bütünlüğüne karşı kuvvet kullanma tehdidi ve kullanımı ile saldırgan ve Kıbrıs'ın iç işlerine müdahaleci eylemlerde” bulunmaktaydı. Makarios'un, Güvenlik Konseyi'ne çağrı yaptığı sırada Türk cemaatına karşı saldırılar da devam etmekte idi. 27 Aralık'ta yapılan toplantıda, BM'deki Kıbrıs Temsilcisi Zenon Rossides Türkiye'ye karşı yapılan suçlamaları ispatlayamadı. Yapılan görüşmeler bir karara bağlanamadı⁹³³.

27 Aralık'ta ilk İngiliz birlikleri Lefkoşa'ya girmeye başladı. Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs Hükümetleri BM Genel Sekreteri'nden bir gözlemci atmasını talep etti. İngiliz Uluslar Topluluğu İlişkilerinden Sorumlu Bakan Duncan Sandys, 28 Aralık'ta Barış Gözlemcisi olarak görevlendirildi ve adaya geldi⁹³⁴. Kıbrıs'a, BM Gözlemcisi olarak atanan D.Sandys, Kykkos Okulu'nda rehin tutulan Türklerin serbest bırakılmasını sağladı. Rehinelerin köylerine dönmelerine izin verilmedi. D.Sandys, yaralı olan yaklaşık elli Türk'ün tedavisi için Türkiye'ye gönderilmesini sağladı. Kıbrıs Rumlarının yollarda kurduğu barikatların çoğunun kaldırılması hususunda Rumları ikna etti⁹³⁵.

29 Aralık'ta onu ağır yaralı olmak üzere toplam yirmi beş yaralı Türk, tedavi edilmek üzere askeri uçakla Etimesgut Askeri Havaalanı'na getirildi. Yaralı kafilesini Milli Savunma Bakanı İlhami Sancar, Sağlık Bakanı Kemal Demir, Turizm Bakanı İhsan Gögüş ve Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral İrfan Tansel karşıladı⁹³⁶. Burhan Galip adındaki bir yaralı uçaktan indirilirken, “Kıbrıs, Türk askerini bekliyor, Kıbrıs sizi bekliyor, biz moralimizi her an Türk askeri geliyor diye yükseltiyor ve öyle yaşıyoruz. Bu ümit Kıbrıslı Türklerde bittiği gün, Kıbrıs'ta Türk kalmaz”⁹³⁷ diye haykırmaktaydı. Kıbrıs'ta yaralı Türklerin, Rumların

⁹³² P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**, s.78.

⁹³³ **Bozkurt**, 29 Aralık 1963, S.No: 2752.; P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**, s.78-79.

⁹³⁴ **Bozkurt**, 29 Aralık 1963, S.No: 2752.; Vehbi Zeki, **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi, III, (1963-1973)**, s.76.

⁹³⁵ Dr.F.Küçük, **Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri**, s.256-258.

⁹³⁶ **Milliyet**, 29 Aralık 1963.

⁹³⁷ **Milliyet**, 29 Aralık 1963.

kontrolündeki hastanelere götürülmeleri imkânsızdı. Çünkü buraya götürülen birçok yaralı Türk öldürülmüştü⁹³⁸.

İngiliz Yüksek Temsilcisi Sir Arthur Clark, Yunanistan ve Türkiye elçileri ile Kıbrıs Türk ve Rum cemaat temsilcilerinden oluşan bir siyasi komiteyi 29 Aralık'ta oluşturuldu. Yapılan görüşmelerin sonucunda Londra'da bir konferans toplanması için anlaşmaya varıldı. 30 Aralık'ta tarafların karşılıklı anlaşmasıyla silahsızlandırılmış bir bölge oluşturuldu. Burası “Yeşil Hat” olarak bilinmektedir. İngilizler bu hatta yerleşti⁹³⁹.

21 Aralık 1963 saldırılarından sonraki ilk hafta içerisinde yüz üç Türk köyü terk edildi. Türk cemaatının dörtte biri göçmen olarak başka bölgelere sığınmak zorunda kaldı⁹⁴⁰. Aralık ayı içerisinde köylerini terk ederek göç edenlerin sayısı sekiz bin iki yüz doksan üç kişi idi⁹⁴¹. Toplamda yirmi yedi bin Türk göçmen oldu⁹⁴².

Türkler, kapalı bölgelerde ve Türkiye'nin yardımlarıyla yaşayan bir toplum hâline getirildi. Özellikle bu dönemde elli yerleşim biriminden bine yakın konut terk edildi. Bu süre zarfında Türklerin neredeyse %25'i çadırlarda yaşamaya başladı⁹⁴³. Türkler, Ocak 1964'ten itibaren sıkıştırıldığı adanın %5'inde yaşamaya başlayacaktı⁹⁴⁴. Bununla ilgili olarak BM Genel Sekreteri'nin S/5950 sayılı raporunda “56.000 Türk'ün, Kızılay yardımıyla yaşamak zorunda kaldığı”⁹⁴⁵ belirtilmektedir.

BM Genel Sekreteri U-Thant'ın raporunda da Kıbrıs Türklerinin içinde bulunduğu duruma şöyle ifade ediliyordu; “...Binlerce Kıbrıs Türkü, sadece taşıyabildiklerini yanlarına alarak yuvalarını terk ettiler ve daha güvenilir diye telakki ettikleri köylere ve yerlere sığındılar” ve bir başka açıklamada ise “...1963 yılında 24000 Kıbrıslı Türk göçmen durumuna düşürülmüştü. Canını, namusunu korumak için, sıcak yuvasını terk edip çadırlara sığınmak zorunda kalmışlardı. Yüz üç köyün insanları kışın soğuşunda, çamurunda yerle bir edilen evlerine dönemediklerinden bu çadırları yuva edinmişlerdi”⁹⁴⁶.

1963 olayları sırasında Kıbrıs'ta bulunan İngiliz gazeteci H.S.Gibbons, o dönemde yaşananlar için: “...eğer Küçük Kaymak'lıdan yapılan göçün filmi çekilebilseydi, otuz yıl sonra Yugoslavya Sırplarının, savunmasız ve masum komşuları ve arkadaşları olan,

⁹³⁸ H.S.Gibbons, **Kıbrıs'ta Soykırım**, s.72-75.

⁹³⁹ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**, s.79.

⁹⁴⁰ Filiz Köksal, **Türk Basınında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu**, Ankara, 2013, s.87.

⁹⁴¹ Ahmet C.Gazioğlu, **Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960-1964, Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı-4**, Ankara, 2003, s.109-117.

⁹⁴² **Kıbrıs Sorunu New York Görüşmeleri**, Lefkoşa, 1985, s.4.

⁹⁴³ Hugo D.Purcell, **Cyprus**, London, 1969, s.326.

⁹⁴⁴ Süha Bölükbaşı, **Barışçı Çözümüzlük**, İstanbul, 2001, s.313.

⁹⁴⁵ Sabahattin İsmail, **150 Sorunda Kıbrıs Sorunu**, İstanbul, 1998, s.75.

⁹⁴⁶ BM Genel Sekreteri'nin Güvenlik Konseyi'ne sunduğu 8 Aralık 1967 tarih ve 5/8286 sayılı rapor (**Barış**, Mart 1976, S.No: 8).

vatandaşları Bosnalı Müslümanlara yaptıkları zulmün aynısı olduğu görülecekti”⁹⁴⁷ diyerek yaşanan trajedinin boyutu hakkında bilgilendirmede bulunmuştur.

6- Türk ve Rum Cemaatleri Arasında Yaşanan Çatışmalar ve Türk Göçüne Etkileri (1964-1967)

Türk Kızılay’ı Ocak 1964’de Türklere yardımda bulunmak üzere adaya geldi. Çok sayıda yaralı vardı ve yeterli sağlık personeli ve malzemesi yoktu. Yaralıların bir kısmı Türkiye’de tedavi edilmekteydi. Bu süreçte Makarios “barış arayışındaki bir lider” rolündeydi. Tek taraflı bir Türk müdahalesini “başarıyla” uzaklaştırdı. Böylece Türklerin kuvvete başvurmaları ihtimal de o gün için saf dışı bırakıldı. Makarios, Barış Gücü’nün “gölgesi altında” Türk direniş noktalarına saldırılarını sürdürdü⁹⁴⁸.

5 Ocak 1964 tarihli İngiliz “The Observer” gazetesinde şu ifadeler yer verilmişti: “Noel’in büyük muharebelerinden sekiz gün sonra, Kıbrıs hâlâ bir anarşi adası idi. Lefkoşa’nın banliyösü Küçük Kaymaklı’da bütün muhabirler yerel Rum polisinin gözü önünde Rum kundakçıların Türklerin evlerini ateşe vermelerine şahit oldular. Hastanenin ziyaretçi odasında, bir hemşireyle hastanın, soğukkanlılıkla öldürüldüklerini gören bir başhemşireyle konuştum. Evinin önünde birisinin, üniformalı polislerce taranarak katledildiğini gören Ealing’li bir İngiliz kızla görüştim. Ve Türk mahallesinde neredeyse yukarıdan aşağı kan kesilmiş evler gördüm”⁹⁴⁹ ifadelerini kullanmaktaydı. Kıbrıs Türk liderliği D.Sandys’i durumu olay yerinde inceleme konusunda davet etti. Kendisi de Küçük Kaymaklı’daki Türk evlerinin yandığını gördü. Rum tarafı ise yangınları çıkaranların kendileri olmadığını, “sorumsuz ve akli muvazenesi olmayan” kişiler tarafından çıkarıldığını iddia etmekteydi. Rum birliklerinin işgali altında olan Küçük Kaymaklı ancak 1974 Barış Harekâtı ile kurtarılacaktı⁹⁵⁰.

1964’ün ilk ayında Ocak’ta elli beş köyde yaşayan Türkler güvenlik gerekçesiyle mülteci akınına katıldı. 14 Ocak 1964’de “IL Giorno” Muhabiri Giorgio Bocca izlenimlerini şöyle anlatmaktaydı: “Şu anda Türklerin köylerinden göçlerine şahit oluyoruz. Rum terörü acımasız; binlerce kişi evlerini, topraklarını, sürülerini terk ediyor. Bu sefer Helenlik laflarının ve Plato’nun bütününün bu barbarca ve kudurmuş davranışları gizlemesi imkânsız. Türk köylerinde akşamüstü saat dörtte sokağa çıkma yasağı yürürlüğe giriyor. Tehditler, silah sesleri ve kundakçılık girişimleri karanlık basar basmaz başlıyor. Ne kadın ne de çocuğun gözetilmediği Noel katliamından sonra herhangi bir mukavemet imkânsız

⁹⁴⁷ H.S.Gibbons, *Kıbrıs’ta Soykırım*, s.133.

⁹⁴⁸ P.Oberling, *Bellapais’e Giden Yol...*, s.80.

⁹⁴⁹ P.Oberling, *Bellapais’e Giden Yol...*, s.80.

⁹⁵⁰ Dr.F.Küçük, *Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri*, s.259.

gözükiyor’’⁹⁵¹. Lefkoşa’ya bağlı Arediou’da, Türk mahallesine saldıran Rumlar beş Türkü⁹⁵² öldürdü. Dönemin tanıklarından Gülsün Salih o günü şöyle anlatmaktaydı: “1964 Ocağı’nın soğuk bir akşamıydı. Biz yetişmeden bir tekmeyle kapı ardına kadar açıldı. Tüfek ve makineli tabancalarla silahlı bir düzine Kıbrıslı Rum içeri doluştu. 60 yaşındaki kocam Mehmet Salih’i yakalayıp aldılar. Lefkoşa’ya götürceklerini söylediler. Bu, kocamı son görüşüm oldu; bir daha ondan hiç haber alamadım. Aynı köyden dört Türk daha Naim Hüseyin, Kemal Hüseyin, Niyazi Cemal ve Şevket Cemal aynı gece aynı biçimde götürüldüler. Onlardan da bir daha haber alınamadı’’⁹⁵³. Binlerce Türk mülteci başta Lefkoşa olmak üzere ve Türk nüfusun çok olduğu şehirlerde toplandı. Buralarda Türkler kuşatma altında yaşamakta idi. Ada Türkleri ihtiyaçlarını ya Türkiye’den ya da uluslararası yardım teşkilatlarından sağlamaktaydı⁹⁵⁴. Kıbrıs Türk köylerinin çoğu mültecilerle doldu. İngiliz gazeteci H.S.Gibbons, Lefkoşa’nın 1960’da nüfusu dört yüz on sekiz olan Hamitköy’ün üç bin beş yüz kadar mülteciyle dolduğunu aktarmaktaydı⁹⁵⁵.

Makarios, Barış Gücü’nü kendi siyasal hedeflerini gerçekleştirmek için kullandı. Tümgeneral P.Young, Mücahitleri silahtan arındırmak ve kuşatılmış Türk mevzilerini teslim almak için yasal devlet kuvvetlerine yani, P.Yorgadjis’in “*şahsi kuvvetlerine*” yardım etmesinin beklenildiğini öğrendiğinde çok şaşırıldı. Makarios bu duruma kızarak uluslararası antlaşmaları feshetme tehdidini ileri sürdü. Bu durum karşısında D.Sandys bütün İngiliz askerlerini adadan çekmekle tehdit etti. Türkiye’nin tek taraflı müdahaleyi tekrar gündemine alması, Makarios’u geri adım atmak zorunda bıraktı⁹⁵⁶.

İlerleyen süreçte İngiliz birlikleri zor durumdaki Kıbrıs Türk köylerine yardım etti. Bu durum Makarios ile İngilizler arasındaki ilişkileri bozdu. 15 Ocak 1964’te Londra Konferansı toplandı⁹⁵⁷. Kıbrıs Rum temsilcileri konferansta bilindik teklifleri yinelediler. Bu da Türklere adanın iki ayrı etnik bölgeye ayrılmasını istemekten başka bir seçenek bırakmadı.

İngiltere Kıbrıs’taki kolluk görevini sürdüremeyeceğini açıkladı. Bu bağlamda Kıbrıs’ta cemaatler arası çatışmaların tekrarını engellemek için bir plan hazırlandı. NATO ülkelerinden gelecek on bin kişilik bir kuvvetin oluşturulması önerilmekteydi. Bu birlik üç aylık bir süre için Kıbrıs’ta kalacaktı. Türkiye ve Yunanistan, Garanti Antlaşması’nın tek

⁹⁵¹ P.Oberling, **Bellapais’e Giden Yol...**, s.80.

⁹⁵² H.Fehmi, **Güneyde Kalan Değerlerimiz**, s.17.

⁹⁵³ **News Bulletin**, 26 Mayıs 1977.

⁹⁵⁴ P.Oberling, **Bellapais’e Giden Yol...**, s.81.

⁹⁵⁵ H.S.Gibbons, **Peace Without Honour**, s.128-129.

⁹⁵⁶ P.Oberling, **Bellapais’e Giden Yol...**, s.81.

⁹⁵⁷ **Bozkurt**, 16 Ocak 1964, S.No: 2770.

tarafli müdahale hakkını veren maddesini kullanmaktan kaçınacaktı. Taraf ülke ve cemaatler kriz anında çözüm için bütün kesimlerce kabul gören bir aracı tespit edeceklerdi⁹⁵⁸.

31 Ocak 1964'te açıklanan plan; Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs Türk cemaatinca kabul edildi. Ancak Makarios tarafından reddedildi. Makarios, Kıbrıs Anayasası'nı istediği gibi değiştirmeyi engelleyen Londra-Zürih antlaşmalarının ortadan kalkmasından yanaydı. Adada NATO kuvvetinin bulunmasının sadece statükoyu sürdüreceğine inanmaktaydı. Desteklemeye onay verdiği tek husus Barış Gücü'nü BM'nin kontrol etmesi idi. Çünkü BM, Londra-Zürih antlaşmalarını korumayı taahhüt etmemişti⁹⁵⁹. Böylece Konferans bir karara varamadan dağıldı ve bir sonuç elde edilemedi.

BM Genel Sekreteri U-Thant'a göre adada bir iç sorun vardı. BM'de, SSCB büyük bir etkiye sahipti. Makarios bu durumdan faydalanmak istiyordu. SSCB Komünist Parti Genel Sekreteri Nikita Khrushchev, ABD ve İngiltere'yi Kıbrıs'ın işlerine karışmakla suçladı⁹⁶⁰. Bu kısır döngü Kıbrıs Rumlarına saldırganlıklarını daha fazla artırma imkânı verdi. Ocak'ta çatışmaların yavaşlamasını fırsat bilen Rumlar; SSCB ve Çekoslovakya'dan büyük miktarlarda silah ithal etti. Bundan sonra Türk yerleşim birimlerine karşı yeni bir saldırı başlatacaktı. Bu saldırıların ilk hedefi de Baf'a bağlı Khoulou/Hulu Köyü⁹⁶¹ oldu. Tanıklardan birisi olayı şöyle anlatmaktaydı: *"3 Şubat 1964'te silahlı Rumlar Hulu'nun Türk mahallesine ani bir saldırıya geçtiler. Kardeşlerimizden yirmisini esir alıp götürdüler. Saldırganlar, köyümüzün Rum sakinleriydi. Yakınlardaki köylerden gelen gruplar tarafından destekleniyorlardı. Bu insanlık dışı saldırının ilk gecesi, karanlıkta, ormandan geçerek köyümüzden kaçtık. Dört yaşlı ve sakat insanı arkamızda bırakmak zorunda kaldık. İsmail Emin (90), Halil Abdullah (95), Cemaliye Ali Kambes (100) ve Mehmet Yusuf (75). Saldırganlar bunları öldürünceye kadar işkence etmişler. O gece Akkargı/Pitargu'ya sığınmayı başardık. İki gün sonra yani 5 Şubatta Rumlar Akkargı'ya da saldırdıklarından, köy halkıyla birlikte daha güvenli bir köye, Aksu/Akhylou'ya kaçtık. Rumların Hulu'da aldıkları esirler, İngiliz askerlerinin yardımıyla aramıza geri döndüler. Aksu'da ancak iki ay kalabildik. Bu küçük köyde Folya/Phalia, Pitargu/Pitargou, Hulu ve Kurtağa/Kourtaka*

⁹⁵⁸ H.Fikret Alasya, "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan Sonra Makarios'un Hareket Hattı", **Kıbrıs ve Türkler**, Ankara, 1964, s. 139-140.

⁹⁵⁹ **Cumhuriyet**, 1 Şubat 1964, S.No: 14190.; **Milliyet**, 1 Şubat 1964.

⁹⁶⁰ **Bozkurt**, 5 Mayıs 1964, S.No:2880/6 Mayıs 1964, S.No:2881.

⁹⁶¹ Türk ve Rumların birlikte yaşadığı köylerdendi. 1960 nüfus sayımına göre köyde 119 Türk ve 687 Rum yaşamakta idi. 1963 Rum saldırıları ile başlayan süreçte Türkler köyü terk etmek zorunda kalarak yakındaki Aksılı'ya/Aksu sığınmak zorunda kaldı. Türkler köyü terk ettikten sonra çeşitli güvenli yerlere yerleşmek zorunda kaldı. Baf, Mandriya ve Aydoğan'a yerleşen Hululular 1974 Barış Harekâtı'ndan sonra onlarla birlikte kuzeye geçerek özellikle Lapta ve Alsancak bölgesine yerleşti. Bkz. H.Fehmi, **Güneyde Kalan Değerlerimiz**, s.188-189.

köylerinden gelen mülteciler büyük zorluklar çekiyordu. Açlık gündelik bir dertti. Kimse tarlalara ve bağlara çalışmaya gidemiyordu. Rumlar, Türk çoban ve çiftçilerinin gitmesini engellemek için köyü ateş altına almışlardı. 23 Şubat 1964 tarihinde, Rumlar Şerifali Salih isminde bir Türkü odun keserken yakaladılar ve vurdular. Cesedini köye İngilizler getirdi. Vücudunda yirmi yedi kurşun yarası saydık. 4 Nisan 1964 tarihinde açlık ve Rumların baskısı etkisiyle bölgedeki başka bir Türk köyüne, Aydoğan/Sravrokone'a sığındık. Aksu Köyü'nü terk etmezden önce Rumlar köyün suyunu kestiğinden, açlığımıza susuzluk da eklenmişti"⁹⁶².

13 Şubat 1964'te büyük bir Rum kuvveti Limasol'un Türk kesimine saldırdı. General P.Young bu olayı şöyle anlatmaktaydı: "Bu sabah erken saatlerde, Rum tarafı, kendi yaptıkları bir tank, zırhlı buldozerler ve bunlara eşlik eden roketatar gibi silahlar ve iddiaya göre havanlar desteğinde iyi hazırlanılmış bir taarruza kalktılar. Dün gece bu konuda uyarılmıştık. Ancak hükümetteki çok önemli bir bakan böyle bir şeyin gerçekleşmeyeceğine dair teminat vermişti"⁹⁶³. Çatışmalar başladıktan sonra İngilizler müdahalede bulunmadı. Bunun nedeni ise İngiliz subayların şehirde yaşayan ailelerini tehlikeye atmak istememeleriydi. 24 Şubat 1964 tarihli "Newsweek"e göre olay şöyle yaşanmıştı: "Eski güzel günlerde otuz bir bin Kıbrıslı Rum ile altı bin Kıbrıslı Türk'ün barış içinde yan yana yaşadığı liman kenti Limasol'da son haftanın ikinci yarısından beri kanlı bir muharebe hüküm sürüyor. Şövalyelerin devrinde, Aslan Yürekli Richard'ın Navar Prensesi Berengaria'ya kur yaptığı Limasol Hisarı'nın sararmış taş mazgallarından Kıbrıslı Rumlar şehrin Türk mahallelerine ateş yağıyorlar. Sığınak bulmak için zikzak çizerek koşan bir Türk, bir keskin nişancının tek atışıyla vuruldu. Bir zamanlar Limasol'un en iyi yemeğini yiyebileceğimiz, Türklere ait Magic Bar ve Izgara Evi'nin yağmalanmış kalıntılarının içinde, kana bulanmış kum torbaları üstüne de üç Türk'ün daha cesedi yığılmış. Limasol'daki Rum zayıyatı iki ölü. Türklerin verdiği resmi olmayan sayı ise elli ölü yüz yaralı. Bu sayıyı Kıbrıs Rum basını "Selam Kahramanlara! Zafer Bizim" başlığıyla alkışlıyor. Her damda keskin bir nişancı var. Makineli tüfek ateşi dar sokaklarda yankı yaparken bir Kıbrıslı Rum genci kendini tutamayıp gülüyor. Bir Kıbrıslı Rum polis, "otomatik silah sesi hoşuma gidiyor" diye açıklıyor"⁹⁶⁴ Rum kuvvetleri 14 Şubat'ta Baf ve Poli'deki⁹⁶⁵ Türk yerleşim birimlerine saldırdı. 2 Şubat ile 14 Şubat arasında toplam on altı köyünde yaşayan Türkler evlerini terk ederek daha güvenli bölgelere yerleşmek zorunda kaldı⁹⁶⁶.

⁹⁶² Special News Bulletin, 20 Ocak 1979.

⁹⁶³ H.S.Gibbons, Peace Without Honour, s.147.

⁹⁶⁴ Newsweek, 24 Şubat 1964.

⁹⁶⁵ H.Fehmi, Güneyde Kalan Değerlerimiz, s.219-220.

⁹⁶⁶ P.Oberling, Bellapais'e Giden Yol..., s.87.

21 Şubat 1964 tarihli “US News and World Report” muhabiri çatışmalarla ilgili olarak şu gözlemlerini aktardı: “Türk mahallesini ilk görüşüm pek hoş değildi. Evler delik deşikti. Bazılarının duvarları toptan yıkılmıştı. Ölü sayısı çok-bazıları hâlâ vuruldukları yerlerde yatıyordu. Türkler dertlerinin büyümesini bekleyerek hazırlanıyorlar. Herkes daha küçük bir müstahkem mevkiye çekiliyor. Bazı kadınlar, küçük çocuklarını evlerinden kapıp tahkim edilen dar mevziye yerleşiyorlar. Hemen hepsi geceyi geçirmeleri için yer bulabilecekleri açık kalan yalnızca iki yerden birisine, camiye veya sinema salonuna doluyorlar. Dar sokaklarda Türkler aceleyle barikatlar kuruyorlar. Erkek, kadın ve çocuklar engeller kurmak üzere; beton blok ve tuğlaları elden ele geçirerek taşıyorlar... Türkler, ölümlerini toplayamadıklarından gün boyu kaç kişiyi kaybettiklerini bilmiyorlar”⁹⁶⁷.

İngiltere 15 Şubat’ta NATO Barış Gücü konusundaki planlarını gözden geçirdi. Makarios’un uzlaşmaz tavrı karşısında Kıbrıs sorununu BM’nin gündemine taşıdı. 4 Mart’ta BM, Barış Gücü’nün kurulmasını onayladı⁹⁶⁸. Bu durum Makarios açısından diplomatik bir başarıydı. Yine Rum lider yardımcı kolluk kuvvetini sağlamak için Yunanlı subayların komuta edeceği beş bin kişilik “Milli Muhafız Teşkilatı”nın kurulacağını açıkladı. Türkler de dâhil olmak üzere kolluk kuvvetlerinin toplam sayısını bin iki yüz kişiyle sınırlayan Kıbrıs Anayasası’nın açıkça ihlaliydi. Amaç bu yeni askeri gücü Makarios’un emrinde birleşmekti. Bir diğer gerekçe de düzensiz Rum birliklerine yasal bir statü kazandırmaktı. BM Barış Gücü’nün Rumları ülkedeki tek meşru kuvvet olarak tanımamasını ve Mücahitlere boyun eğdirmekte kendilerine yardımcı olmasını istemekteydi⁹⁶⁹.

Rumların, Türklere olan saldırıları devam etmekteydi. 5 Mart’ta iki yüz Rum’dan oluşan bir kuvvet; Girne yakınlarında iki cemaatin birlikte yaşadığı Kazafana/Ozanköy ve Temblos/Zeytinlik köylerinin Türk mahallelerine saldırdı. Bu saldırılarda iki kişi öldü. Lefkoşa’da, bir bombanın patlaması sonucu beş kişi yaralandı⁹⁷⁰. İki cemaat arasında 7 Mart’ta rehine değiş-tokuşu için anlaşmaya varıldı⁹⁷¹. İki yüz yirmi beş Türk’ten sadece kırk dokuz serbest bırakıldı⁹⁷². Geri kalan yüz yetmiş altı rehinenin ise öldürüldüğü ortaya çıktı⁹⁷³.

8 Mart’ta ağır kayıplarının intikamını almak isteyen Rumlar, Baf’ın Türk kesimine karşı saldırıya geçti. İngiliz birliklerinin gelişini engellemek amacıyla yollara barikatlar kuruldu. Sonrasında ise ağır silahlarla Türk mevzilerine hücum edildi. 9 Mart’ta İngiliz

⁹⁶⁷ P.Oberling, **Bellapais’e Giden Yol...**, s.86.

⁹⁶⁸ **Milliyet**, 5 Mart 1964.

⁹⁶⁹ **Milliyet**, 5 Mart 1964.

⁹⁷⁰ P.Oberling, **Bellapais’e Giden Yol...**, s.88.

⁹⁷¹ **Bozkurt**, 7 Mart 1964, S.No: 2321.

⁹⁷² **Bozkurt**, 8 Mart 1964, S.No: 2322.; **Milliyet**, 8 Mart 1964.

⁹⁷³ P.Oberling, **Bellapais’e Giden Yol...**, s.88.

birlikleri kasabaya ulaştı ve taraflar arasında bir ateşkes sağlandı. Bu süreç içerisinde on dört Rum ve on bir Türk öldü. Türk kesimindeki birçok ev ve dükkân tahrip edildi⁹⁷⁴.

13 Mart'ta cemaatler arası çatışmalar ada geneline yayıldı. Rumlar çok sayıda Türk rehine aldı. Aynı gün Türkiye, Makarios Hükümeti'ne ultimatoma verdi⁹⁷⁵. Buna göre: *“Cinayet, yağma, soygun, kundakçılık, tecavüz, işkence gibi Kıbrıs'taki Türk cemaatine karşı işlenen bütün bireysel veya toplu suçların bundan böyle durdurulması; bütün adada hemen ateşkes sağlanması ve bütün ateşkes anlaşmalarıyla Lefkoşa'daki Yeşil Hat Antlaşması'na tamamıyla ve istisnasız uyulması; Türk yerleşim birimleri etrafındaki kuşatmaların bundan böyle ve her yerde kaldırılması; tam dolaşım, iletişim ve hareket özgürlüklerinin derhal sağlanması ve Türk rehinler ve öldürülenlerin cesetlerinin gecikmeden Türk cemaatine iadesini talep ediyor, bunların gerçekleşmemesi durumunda, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin 16 Ağustos 1960 tarihli Garanti Antlaşması'nın kendisine tanıdığı tek taraflı müdahale hakkını kullanacağı”*⁹⁷⁶ bildirilmekteydi.

Rumların, Türklere karşı olan saldırılarını gayri-nizami Rum birlikler gerçekleştirmekteydi. 19 Mart'ta birkaç yüz kişilik Rumlar grup stratejik öneme sahip Morphou Körfezi'ndeki Türk köyüne saldırdı. Burası 1571'den beri Türk köyü olan Gaziveren'di. Komşu köylerden gelen Türk mültecilerle nüfusu altı yüzü aştı. Köy, çoğu av tüfekleriyle silahlanmış elli kadar Mücahit tarafından korunmaktaydı. Saldırganlar burayı havan ve roketatarlarla ateş altına aldı. Türk köylüler okul binasına sığınmak zorunda kaldı⁹⁷⁷.

6 Nisan'da Limasollu dört Türk, Lefkoşa'daki Magosa Kapısı'nda birkaç silahlı Rum tarafından durduruldu. Türkler bir tarlaya götürülerek makineli tüfekle tarandı. Ağır yaralı olmalarına rağmen kurbanlardan ikisi sürünerek bir İngiliz karakoluna ulaşmayı başardı. *“Delik-deşik”* olan cesetler Lefkoşa'nın Türk kesimine teslim edildi. *“Doğal nedenlerle”* öldürüldükleri bildirildi⁹⁷⁸.

Başpiskopos Makarios ve Yunanistan Başbakanı Papandreou Nisan'da Atina'da görüştü. Bu görüşmeden esas amacın enosis olduğu noktasında anlaşmaya varıldı. Papandreou, Makarios kuvvetlerini güçlendirmek için Kıbrıs'a gizlice asker ve silah göndermeye de söz verdi. Yunanistan tarafından açıkça desteklenen Makarios, 6 Mayıs'ta Baf'a bağlı Yeroskipos Köyü'nde yaptığı bir konuşmada enosis idealini şöyle ifade ediyordu:

⁹⁷⁴ **Bozkurt**, 10 Mart 1964, S.No: 2324.; **Milliyet**, 9 Mart 1964.

⁹⁷⁵ **Milliyet**, 13 Mart 1964.

⁹⁷⁶ **Milliyet**, 13 Mart 1964.

⁹⁷⁷ **Bozkurt**, 20 Mart 1964, S.No: 2334.; İhsan Tayhani, **Tanıklarıyla Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi**, Ankara, 2009, s.67.

⁹⁷⁸ H.S.Gibbons, **Peace Without Honour**, s.158.

*“Bir kere daha açıklıyoruz ki mücadelemizin nihai hedefi Parthenon’dur ve bu hedefe önümüze çıkan engellere aldırılmadan ulaşacağız”*⁹⁷⁹.

Türkiye müdahale konusundaki ciddiyetini vurgulamak için İskenderun’a askeri yığınak yaptı⁹⁸⁰. Gerilimin arttığı esnada ABD 6. Filosu, Kıbrıs’a yakın bir noktada konuşlandı. Rus denizaltıları bölgede görüldü. BM Barış Gücü’ne ait Kanada müfrezesinin adaya ulaşması ile Türkiye müdahale etmekten ziyade gözlem siyaseti izledi. İlerleyen süreçte BM Barış Gücü’ne ek olarak Avusturya, Avustralya, Danimarka, Yeni Zelanda ve İsveçli polislerden oluşan bir kolluk kuvveti de adaya geldi. Bu arada 12 Mayıs’ta Ekvadorlu Senor Galo Plaza Lasso adada sürekli bir barışın sağlamak üzere görüşmeleri yürütmek için BM Genel Sekreteri U-Thant’ın siyasi temsilcisi olarak atandı⁹⁸¹.

Türk cemaati, BM’nin Kıbrıs’ta en azından düzeni yeniden kurabileceğine dair büyük beklenti içerisindeydi. Ancak büyük ölçüde hayal kırıklığı yaşayacaktı. İngiliz Barış Gücü gibi BM Barış Gücü de her çatışmaya müdahale etmekten uzaktı. BM Barış Gücü temelde güçsüz ve yetkisizdi. Çünkü görev tanımına göre ancak kendisini korumak için ateş açabilirdi. Caydırıcılığı ancak varlığıyla sınırlı idi. Bütün bunlara rağmen Rumların; Türklere saldırılarında küçük bir gerileme dahi olmadı. 11 Şubat 1977 tarihli “*News Bulletin*”de; *“Kıbrıslı Rumlar, başka ülkelerden ağır silahlar, cephane, uçak ve araç olarak silah ve harp donatılarını geliştirmeye devam ediyorlardı. Türk yerleşim birimleri, kendilerinden kat kat kuvvetli Rum kuvvetlerince kuşatılmıştı; her türlü kötü muameleye, baskıya hedef oluyor, sıkıntı çekiyorlardı. Adadaki dolaşım hürriyeti ellerinden alınan; ürünlerini pazarlarda satmalarına, tarlalarını işlemelerine, sürülerini otlatmalarına ve Rumların egemen olduğu yörelerdeki işlerine gitmelerine engel olunan Türklerin ekonomik durumu hızla kötüleşiyordu. Yunan saldırıları karşısında Türklerin boşalttığı köylerde evler yakılıyor, mal mülk yağmalanıyor ve ürüne el konuyordu. Mart ayından Haziran’a kadar, Türklerin katledilmesi sürdü; Rumlar, dehşet verici bir uygulama olan, masum halk arasından rehin alma yöntemini sürdürdüler”*⁹⁸² demekteydi.

Türk Hükümeti Kıbrıs’ta yaşanan göç, kaçırma, katliam olaylarından endişelendiği için adaya müdahale etme hakkını tekrar gündemine aldı. Böylece Kıbrıs’ta çıkartma hazırlıklarına başladı. 5 Haziran’da ABD Başkan’ı L.Johnson, Türkiye Başbakanı İsmet İnönü’ye *“pervasız”*⁹⁸³ bir mektup gönderdi. Adada Amerikan silahlarının kullanılmasının

⁹⁷⁹ P.Oberling, **Bellapais’e Giden Yol...**, s.91-92.

⁹⁸⁰ **Bozkurt**, 10 Mart 1964, S.No: 2325.

⁹⁸¹ **Bozkurt**, 12 Mayıs 1964, S.No: 2887.; P.Oberling, **Bellapais’e Giden Yol**, s.90.

⁹⁸² **Turkish News Bulletin**, 11 Şubat 1977.

⁹⁸³ P.Oberling, **Bellapais’e Giden Yol...**, s.92.

Washington-Ankara arasındaki ikili anlaşmalara ters düşeceğine işaret etmekteydi. Türk Hükümeti'ni Kıbrıs'a müdahale etmemesi yönünde uyardı. “*Johnson Mektubu*” olarak tarihsel terminolojideki yerini aldı. Türkiye, Garanti Antlaşması'nın 4.Maddesi'ne göre adaya tek başına müdahale etme hakkına sahipti. ABD, Kıbrıs'a yapılacak bir Türk çıkartmasını hem SSCB'yi göz önünde tutarak hem de Yunanistan ile Türkiye arasında olası bir savaş halinde NATO içinde bir kriz yaşanabileceği gerekçesiyle önlendi⁹⁸⁴.

Yunanistan Başbakanı Papandreou'nun, Makarios'un liderlik yetenekleri konusunda çekinceleri vardı. Yunan Kara Kuvvetleri'nde Korgeneral olan G.Grivas'ı, Türklere karşı girişilecek eylemleri yönetmek üzere 14 Haziran'da Kıbrıs'a gönderdi. Grivas'ın silahlı kuvvetlerin başına getirilmesi Türklere karşı daha sistemli ve şiddetli bir çatışmanın içine girileceğinin ön habercisiydi. Bu tarihten itibaren Yunanistan, adaya çok sayıda asker ve silah göndermeye başladı. Böylece Kıbrıs'ta iki cemaat arasındaki çatışmalar daha da şiddetlenecekti. Ayrıca bu dönem Atina ve Makarios hükümetleri arasında sıkıntıların yaşandığı bir dönem olacaktır⁹⁸⁵.

Rum liderliği ve Yunanistan'ın Türk cemaatına karşı uyguladığı siyasi ve ekonomik ambargo 8 Ağustos 1964'teki Erenköy Savaşı'ndan sonra daha da arttı. BM Barış Gücü Komutanı General Thimaya, Türk cemaatının yaşadığı sıkıntıları şöyle özetlemekteydi: “*Rumların, Türklere karşı uyguladığı ekonomik ambargo kısa bir süre içinde hissedilir bir hale gelmiştir ve bu durum Türkleri tahrik etmektedir*”, “*...Türklerin daha fazla yaşamayı beklenemez. Koççina/Erenköy'de sadece bir haftalık yiyecek var. Fakat suları ve yağları yoktur. Bu insanlar açlık içinde kıvrılmaktadır (13 Ağustos 1964)*”. 10 Eylül 1964 tarihli ve S/5950 sayılı Birleşmiş Milletler raporunda şöyle denilmekteydi: “*Durum endişe yaratmaktadır. Kıbrıs'taki Türk cemaatına uygulanan ekonomik kısıtlamalar, Kıbrıs Hükümeti'nin ekonomik baskı yoluyla, bir çözümü zorlayarak kabul ettirmeye çalıştığını*”⁹⁸⁶ vurguluyordu.

1963-1964'teki düşmanlıklar sırasında dört yüz otuz dört Türk öldürüldü ve binlercesi yaralandı. Güvenli bölgelere kaçan Türkler aslında kuşatılmış alanlara sığınıyorlardı. Yirmi beş ile otuz bin arasında Türk, mülteci durumuna düştü. Olanakları kısıtlı yerlerde yaşamaya başladı. Adanın Türk nüfusu “*yüz yirmi bin*” olduğu için kuşatılmış bölgelerde yaşayanların beşte birinin sığınmacı olduğundan söz edilebilirdi. Bu kişiler ezici bir baskı ve değişimden kurtulmuşlardı. Evlerinden kovulmuş, sevdiklerini kaybetmiş ve sürekli korkunun kurbanı

⁹⁸⁴ Zafer, 14 Ocak 1966, Sayı: 40.

⁹⁸⁵ P.Oberling, *Bellapais'e Giden Yol...*,s.93.

⁹⁸⁶ V.Z.Serter, *Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım*, s.402-403.

olmuşlardı. Yaşadıkları köklerinden koparılmışlardı⁹⁸⁷. Çoğu mal ve mülkünü geride bırakarak evlerini terk etmek zorunda kaldı. Bu toplam sayıyı Türklerin yalnız ve Rumlarla birlikte yaşadıkları yüz üç köyden 18.667 kişi ve kısmen boşaltılan köylerden kaçan diğer binlercesi oluşturmaktaydı⁹⁸⁸.

1963-1964 bunalımı hiç alışılmamış bir olguydu. Bu olay “*mazlum bir azınlığın kibirli ve baskıcı bir çoğunluğa karşı devrimi değil, kibirli ve baskıcı bir çoğunluğun mazlum bir azınlığa*” karşı devrimiydi. Makarios, Kıbrıs Türk yerleşim merkezlerine yönelik bir terör kampanyası başlattı. Bu yerleşim merkezlerini koruyan TMT milislerinin silahlarını zorla ellerinden aldı. Türkler kendilerini siyasi haklarından yoksun bırakacak anayasa değişikliklerini kabul etmeleri için zorlandı. Böyle yapmakla başarılabilen tek şey Türk sakinleri korkutup kaçırılması idi. Bu durum Türklerin büyük yerleşim merkezlerinde barınak aramalarına sebebiyet verdi. Makarios’un, Akritas Planı iki cemaatin birbirinden maddi olarak ayrılmasının son aşamasıydı. Rum liderler; Türk liderleri, Türk nüfusunun birleştirilmesini desteklemekle suçladı⁹⁸⁹. Türk komşularını evlerini terke zorlamak Rumların çıkarınaydı. Türklerin mal ve mülküne yerleşilecekti. Rumlar göçü teşvik etmek için ellerinden geleni yaptı. Rum liderler, Türk Cemaati ve Türkiye ile olan ilişkilerinde şaşırtıcı bir “*basiretsizlik*” gösterdi. Tanınmış Rum Siyaset Bilimcisi Prof. Kyriacos C.Markides bu durumu şöyle açıklıyordu: “*Adanın dış ilişkilerindeki tek yol gösterici, Makarios’un sezgileriydi. Dâhili olarak Kıbrıs Türk ve ayrıca Türkiye siyasetine ilişkin bilgilerin akılcı ve sistemli bir etüdü ve analizi için tek bir uzmanlar komitesi bile kurulmamıştı... Öyle ki, Türk siyasetinin değerlendirilmesine akılcı etütlerden ziyade okulda öğrenilen kalıplar ve önyargılar yön veriyordu*”⁹⁹⁰.

1964 Yaz’ının sonlarında Kıbrıslı Türklerin sosyo-ekonomik durumu daha da kötüleşti. Örneğin tarım ve endüstri sektöründe çalışan 24.000 kişi işini kaybetti. Hükümetten maaş alan 4.000 kişi de maaşını alamaz duruma geldi⁹⁹¹. BM’ye sunulan “*Ortega Raporu*”nda Türk cemaatinin yaşadığı zarar istatistiklerle verilmekteydi. Buna göre; tahrip edilen ev sayısı olarak 527; hasar gören ev sayısı 2.000; kamu ve özel sektördeki çalışan kişilerin sayısı 4.000; işsiz kalan bireylerin sayısı 23.500; saldırılar sonucu göç etmek zorunda kalanların sayısı 25.000; yaralı ve sakatların sayısı 7.500; Rum işgaline maruz kalan köy

⁹⁸⁷ V.D.Volkan, *Kıbrıs:Savaş ve Uyum Çatışan...*, s.99.

⁹⁸⁸ V.Z.Serter, *Kıbrıs’ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım*, s.403.; P.Oberling, *Bellapais’e Giden Yol...*, s.97.

⁹⁸⁹ V.D.Volkan, *Kıbrıs:Savaş ve Uyum Çatışan...*, s.99.; P.Oberling, *Bellapais’e Giden Yol...*, s.97-98.

⁹⁹⁰ P.Oberling, *Bellapais’e Giden Yol...*, s.98.

⁹⁹¹ A.Ortega, *The Ortega Report, July 1964*, Lefkoşa, 2011, s.1-2.

sayısı 103; şehit düşen Türk sayısı 500 ve kayıp Türklerin sayısı da 203'tü⁹⁹². Zirai ve endüstride meydana getirilen hasarlar dışında hükümet dairelerinde veya Rum bölgelerinde çalışan Türkler de kaynaklarını kaybetti⁹⁹³. Ayrıca işsiz ve başkasının desteğine ihtiyacı olan çatışmalarda sakat kalmış 7.500 kişi vardı⁹⁹⁴. Türk nüfusunun %50'den fazlası yoksul duruma düştü. Böylece binlerce Türk, ekonomik hayattan kopartıldı. Makarios rejimi de onlara ekonomik ambargo uyguladı⁹⁹⁵. Bu bağlamda, “askeri çatışmaların neden olduğu öldürmeye benzemeyen ekonomik zorlayıcı tedbir, bir Türk istilası için haklı bir neden olamaz”⁹⁹⁶ denildi. Makarios'un en büyük korkusu Türkiye'nin adaya müdahale etmesiydi.

Makarios, enosis kararından vazgeçmedi. 26 Mayıs 1965'te Karpaz'da yaptığı konuşmada şöyle dedi: “Bir halkın geleceğine tayininde dünyaca kabul edilmiş olan ve Birleşmiş Milletler Anayasası'nda mündemiç bulunan esas budur. Self determinasyon hakkı inkâr edilemez bir haktır. Biz onun uğrunda sonuna kadar mücadele edeceğiz. Kıbrıs Rumluğu tehditlere ve şantajlara boyun eğmeyecek ve Enosis'i tamamıyla gerçekleştirinceye kadar mücadeleye devam edeceğiz”⁹⁹⁷. Makarios birçok konuşmasında “tehditvari” bir tavır takınmasına rağmen kuvvetten ziyade enosisin dünya kamuoyunda genel kabul görmesini istiyordu. Bu amaçla Türklerin adadan göç etmeleri ya da kendi isteğine boyun eğmeleri için onlara hayatı yaşanmaz hale getiriyordu⁹⁹⁸.

Türkiye başta olmak üzere BM'nin planlarını da kabul etmeyen Makarios, Kıbrıs olayları ile ilgili “dikbaşlı” tavrını sürdürdü. Rumlar, hükümeti tamamen ele geçirdi ve bütün Türklerin işine son verdi. Kıbrıslı Türklerin Eski Dışişleri Bakanlarından Vedat A.Çelik'e göre şöyle gerçekleşti: “Aralık 1963'te Kıbrıs Türk cemaatına karşı önceden planlanmış bir silahlı saldırı için, bütün hükümet ve kamu hizmetlerindeki Türk sivil memurları Türk polisler ve diğer devlet dairelerindeki Türk memurlar silah zoruyla ve o tarihten itibaren de maaş ve ücretleri kesilmek suretiyle uzaklaştırılmışlardı. Bütün kamu hizmetleri Türklere kapalıydı ve bütün fonlarına el konulmuş ve sadece Rum toplumu yararına kullanılmıştı”⁹⁹⁹.

Serbest seçimle işbaşına gelen Türk temsilcilerin Temmuz 1965'te Temsilciler Meclisi'ne girmeleri engellendi. Rum temsilciler tarafından yapılan açıklamada; “Türk vekilleri, yokluklarında anayasanın ilgası ve anayasaya aykırı kanunların Rum karşıtları tarafından kanunlaştırılmalarını uygun bulmadıkça Meclise girişleri kuvvet zoruyla

⁹⁹² A.Ortega, **The Ortega Report**, s.1-2.

⁹⁹³ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**,s.102.

⁹⁹⁴ Rauf R.Denktaş, **The Cyprus Triangle**, London, 1982, s.38.

⁹⁹⁵ V.Z.Serter, **Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım**, s.403.

⁹⁹⁶ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**,s.102.

⁹⁹⁷ **Zafer**, 28 Mayıs 1965, S.No: 7.

⁹⁹⁸ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**, s.99.

⁹⁹⁹ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**,s.101-102.

engelleneceği” vurgulandı. Dolayısıyla Türkler yurttaşlık hakkından mahrum ülkesiz kişiler haline geldi. Yeni doğan Türk çocukları Kıbrıs yurttaşı olarak kayda geçirilmedi. Pasaport konusunda ciddi sıkıntılar yaşandı. Türklere karşı işlediği suçlardan ötürü hiçbir Rum’a dava açılmadı¹⁰⁰⁰.

Makarios; Lefkoşa, Lefke, Limnitis ve Kokkina’daki Türk yerleşim bölgelerine halkın girişini ve gıda maddelerinin ikmalini yasakladı¹⁰⁰¹. Ekonomik yaptırımın alanı genişletildi. 5 Eylül’de Magosa ve Larnaka’daki Türk mahallelerinde de uygulanmaya başlandı. Bu yerleşim birimlerinde yaşayan Türkler açlık tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Rumların ablukası BM tarafından şiddetle protesto edildi. BM, Kızılhaç ile birlikte Türkleri “*açlıktan öldürme*” politikasının Makarios’u dünya kamuoyunda çok kötü bir duruma düşüreceği konusunda ikna etti. Bunun üzerine Makarios kalorisi düşük zorunlu gıda maddelerinin sevkine izin verdi¹⁰⁰². Ancak yine de bazı sınırlamalara gidildi. Türk cemaatının ekonomisi işlemez hale geldi. Aralık 1966’da BM; Türk nüfusunun ortalama olarak üçte birinin yardıma muhtaç olduğunu tespit etti. Kızılhaç ve Türk Hükümeti bu konuda sorumluluk üstlendi. Türkiye’nin 1966’ya kadar Kıbrıs Türklerine yaptığı yıllık yardım 8.000.000 sterline ulaştı¹⁰⁰³.

1967’den itibaren Rum askeri birlikleri adanın güney kısmında yer alan Türk yerleşim birimlerine operasyonlar yapmaktaydı. Tatlısu/Mari, Boğaziçi/Ayios Theodoros ve Geçitkale/Kophinou 1967’de Rum saldırılarına maruz kalmış Türk köyleriydi. Tatlısu köyü BM Barış Gücü’nün devreye girmesi sonucu büyük bir faciadan kurtuldu. Tatlısu köyünde olaya müdahil olan BM Barış Gücü aynı basireti Boğaziçi ve Geçitkale’de gösteremedi ve katliama seyirci kalmakla yetindi. Geçitkale köyü Larnaka-Limasol anayolunun Lefkoşa anayolu ile kesiştiği kavşakta yer alması bakımından stratejik bir öneme sahipti¹⁰⁰⁴. Boğaziçi köyü, Geçitkale köyüne nazaran bu yol güzergâhının üzerinde bulunmayıp daha iç kesimlerde idi. Geçitkale tamamıyla Türk köyü olmasına karşın Boğaziçi köyü karma bir köydü. Bu köyün ortasından geçen dere; burayı doğu ve batı yakası olmak üzere ikiye ayırmaktaydı. Köyün batı yakasında sadece Rumlar vardı. Türkler çoğunlukla doğu yakada olmak üzere bir kısmı da batı yakada yaşamaktaydı. Köyün iki kesimi arasındaki ulaşım derenin üzerinde yer alan köprü vasıtasıyla gerçekleşmekteydi. Rum sakinler, köyün dışına çıkabilmek için köyün

¹⁰⁰⁰ P.Oberling, **Bellapais’e Giden Yol...**,s.102.

¹⁰⁰¹ V.Z.Serter, **Kıbrıs’ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım**, s.403.

¹⁰⁰² Sabahattin İsmail, **1974 Öncesi-1974 Sonrası Kıbrıs Türk Halkı**, İstanbul, 1989, s.45-46.

¹⁰⁰³ P.Oberling, **Bellapais’e Giden Yol...**,s.104-105.

¹⁰⁰⁴ Brendan O’Malley, Ian Craig, **The Cyprus Conspiracy: America, Espionage and the Turkish Invasion**, London, 2007, s.127.

doğusundaki yolu kullanmak zorundaydı. Diğer bir ifadeyle Rumların dışarı ile bağlantısı yolun Türk tarafındaki kısmının kapatılmamasına bağlıydı¹⁰⁰⁵.

G.Grivas komutasındaki Rum ve Yunan birlikleri 15 Kasım 1967'de önce Boğaziçi sonrasında ise Geçitkale köyüne saldırdı¹⁰⁰⁶. Akşam saatlerinde iki köyün işgali de tamamlandı¹⁰⁰⁷. Çatışma sırasında 28 Türk öldürüldü¹⁰⁰⁸. Köyün yaşlılarından seksen yaşındaki Mehmet Emin'i Rumlar üzerine gaz dökerek diri diri yaktı¹⁰⁰⁹. BM Barış Gücü'nün yanı başında köy ateşe verilmiş ve bir mahalle olduğu gibi yakılmıştı¹⁰¹⁰. BM Barış Gücü hiçbir müdahalede bulunmadığı gibi olaylara seyirci kalması Rumların cesaretini büsbütün arttırmıştı.

Katliamın ertesi günü Türk jetleri Kıbrıs semalarında uçmaya başladı. Jetler; Rum karakolları, barikatlar, askeri kışlalar, hatta Makarios'un sarayının üzerinde uçtu¹⁰¹¹. Türk Hükümeti TBMM'den çıkarma yapmak için gerekli yetkiyi aldı. Yunanistan'a bir nota verdi. Kıbrıs'ta yaşanan terörü durdurması istendi. Türkiye'nin notası üzerine G.Grivas ve beraberindeki on iki bin Yunan askeri Kıbrıs'tan çekilmek zorunda kaldı¹⁰¹². Diğer taraftan köylerin işgali sırasında esir alınan yaklaşık iki yüz elli kişi de serbest bırakıldı. Her ne kadar uluslararası toplum tarafından kabul edilmese de Kıbrıs'ta Türkler "*devlet terörüne*" kurban gitti. Bilinçli ve sistemli bir şekilde Türkler, Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti¹⁰¹³ tarafından yok edilmek istendi. Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs adasına bir askeri harekât yapma olasılığı; Rumlara bir korku ve tehdit; Türklere ise özvarlığın devamı ve korunması fırsatını verdi. Bu tarihi olayın "*tersi mümkün olsa idi herhalde Kıbrıslı Türkler kendi planları çerçevesinde adadaki Türk varlığına yetmiş beş dakikada son vermiş*" olurlardı¹⁰¹⁴.

Türkler bunalımı izleyen ekonomik ablukadan kendilerini kurtarmak için örgütlendi. Geçici bir hükümet kurdu. Bu hükümeti Kıbrıs Cumhuriyeti Başkan Vekili; üç Türk kabine üyesi, Türk Temsilciler Meclisi üyeleri ve Genel Komite'den meydana gelen üyelerden

¹⁰⁰⁵ Ercüment Yavuzalp, **Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik**, Ankara, 1993, s.62.

¹⁰⁰⁶ Akın, 15 Kasım 1967, Sayı: 914.; Andrew Borowiec, **Cyprus: A Troubled Island**, USA, 2000, s.69-70.

¹⁰⁰⁷ E.Yavuzalp, **Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik**, s.85.; V.Z.Serter, **Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım**, s.227.

¹⁰⁰⁸ R.R.Denktaş, **The Cyprus Triangle**, London, 1988, s.50.; Dönemin Türkiye Büyükelçisi Ercüment Yavuzalp ölü sayısını 22 olarak vermektedir (E.Yavuzalp, **Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik**, s.85).

¹⁰⁰⁹ H.S.Gibbons, **Kıbrıs'ta Soykırım**, s.283.; E.Yavuzalp, **Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik**, s.85.; P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**,s.112.; R.R.Denktaş, **The Cyprus Triangle**, s.50.

¹⁰¹⁰ E.Copeaux, C. M.Copeaux, **Taksim Bölünmüş Kıbrıs 1964-2005**, s.63.

¹⁰¹¹ E.Yavuzalp, **Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik**, s.89.

¹⁰¹² A.Borowiec, **Cyprus: A Troubled Island**, s.70.

¹⁰¹³ Türk-Rum ortaklığına dayalı olarak kurulan "*Kıbrıs Cumhuriyeti*" bir "*Rum Devleti*"ne dönüşücekti.

¹⁰¹⁴ M.Drusotis, **Karanlık Yön EOKA**, s.260.

oluştı. Böylece 28 Kasım 1967'de “Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi” (GKTY) kuruldu¹⁰¹⁵. Böylece iki cemaatin birbirinden ayrılması tamamlandı. Dolayısıyla Kıbrıs'ın etnik olarak homojen ve özerk iki devlete ayrılması 1974'ten önce 1960'larda Makarios ve G.Grivas tarafından gerçekleştirilmiş oldu.

İki toplum arasında yaşanan sıcak çatışmalar günlük yaşamın bir parçası oldu. Türkler için bireysel güvenlik söz konusu değildi. Bu güvensizlik ortamı Türklerin ada genelinde dağınık olsa da bir arada yaşama zorunluluğunu doğurdu. Dolayısıyla Türkler kümeleşmiş bir vaziyette hayatlarını idame ettirmeye çalıştı. Kendi imkânları ölçüsünde ilkel denilebilecek askeri tesisatla bu yerleşim birimlerini korumak istedi. Mücahitler sık sık Rum askeri birliklerinin saldırısına maruz kaldı. Rum yönetimi savunmasız bu yerleşim birimlerini her fırsatta yok etmeye kalkıştı. Türklerin bağımsız yerleşim birimleri, Rum yönetiminin kontrolü altında değildi. Rum liderliğinde ya kontrol altına almak ya da tasfiye etmek amacındaydılar.

1967'ye kadar toplam yirmi beş bin Türk'ün yer değiştirmek zorunda kaldığı bilinmekteydi¹⁰¹⁶. Rum propagandası 1974'te Türklerin kuzeye geçişini “zorla yerlerinden edilenler”¹⁰¹⁷ olarak göstermektedir. Hâlbuki Türklerin topluca kuzeye geçmesi, toplumsal güvensizliğin bir sonucudur¹⁰¹⁸.

7- Türk ve Rum Cemaatleri Arasında Yaşanan Çatışmalar ve Türk Göçüne Etkileri (1968-1974)

Makarios'un politik açıdan zor durumda kalması onu Türk cemaati ile barış yapmaya zorladı. Bir iyi niyet göstergesi olarak 1968'de Türklere uygulanan ekonomik önlemleri kaldırdı¹⁰¹⁹. Türk cemaatinin “iç hasılası” kişi başına 1963'te 188 sterlin idi. 1968'de 160 sterline geriledi. Rum cemaatinin ise 218'den 302 sterline yükseldi. Kıbrıs Rum liderlerinden Spyros Kyprianou daha sonra bu yılları “bahtiyar yıllar” olarak nitelendirecekti¹⁰²⁰.

1968 yazında Kıbrıs'ı ziyaret eden Dr.Vamık Volkan şu ifadelerle yer vermektedir: “Yeşil Hat'tın bir tarafı ile diğer tarafı arasındaki farklılığı karşılaştırmak etkileyicidir. Türk tarafının bir harabeden farkı yoktur; sokaklar delik deşik ve fakirlik diz boyu; öğrendiğime göre Türkler mahallelerini tahkim eder bahanesiyle Türk bölgelerine uzun zamandan beri

¹⁰¹⁵ “Temel Hükümler”e göre yönetim faaliyetleri “İera Komitesi” tarafından gerçekleştirilecekti. Cumhuriyetin başkan Vekili olan Dr.F.Küçük, komitenin başkanı olarak üyeleri atadı. Yasama faaliyetleri, Temsilciler Meclisi'nin on beş Kıbrıslı Türk üyesi ile Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi'nin yüz on beş üyesinden oluşan Yasama Meclisi tarafından yürütülmekte idi. Temyiz Mahkemesi daha önce Yüksek Anayasa Mahkemesi'nin ve Yüce Adalet Divanı'nın gördüğü davalara bakmaktaydı. Bkz. Fikret Kürşat, **Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi**, İstanbul, 1978, s.236.

¹⁰¹⁶ Rauf Raif Denktash, **The Cyprus Triangle**, New York, 1988, s.41.

¹⁰¹⁷ S.Tamçelik, “Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri”, s.219.

¹⁰¹⁸ Orbay Deliceirmak, **Toprak Konusu ve Rum Tutarsızlıkları 1964-1996**, Lefkoşa, 1997, s.27.

¹⁰¹⁹ **Zafer**, 8 Mart 1968, S.No:181.

¹⁰²⁰ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**, s.105.

*inşaat malzemesinin dağıtımı yasaklandığından hiçbir onarım yapılamamış*¹⁰²¹ idi. Mültecilerin psikolojik sorunları konusunda uzman olan Dr.V.Volkan'a göre "...aradaki zamanda hayatta sağ kalanlar; zorluklara karşı koymak, kanlı günlerinin müthiş stresine dayanmak, yaşam şartlarından fedakârlık etmek, çok sevdikleri kişileri ve mallarını kaybetme pahasına kalmıştır. Onlar esir alınmışlardı; bu "hapishane"lerde, kendi halkından olan komşularının arasındadır; bu da normal hayatta yapılması mümkün olmayan bir husus"¹⁰²² idi.

Makarios, Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunması için toplumlararası bir dizi görüşme başlattı. Altı yıldır Kıbrıs Rum cemaatini temsil eden Glafkos Kliridis ve Türk cemaatinden Rauf R.Denktaş haftada bir kez biraraya gelmeyi kararlaştırdı. Rumlar mevcut durumdan memnun idi. Her konuda üstündüler. İki toplumlu yeni bir hükümet kurulursa konumlarını kaybedebilirlerdi. Sol görüşlü politikacılar G.Kliridis'in NATO ile anlaşma yapmasından endişe ediyorlardı. Bu durum enosisin gündemden düşmesi demektiydi. Türk cemaati ise eskiye göre daha iyi bir durumdaydı. Çünkü Türkiye sayesinde iki cemaat birbirinden ayrılmış; beslenme sorunları kısmen de olsa çözülmeye başlamıştı. Güvenlik konusunda da ilerleme sağlanmıştı. "Bekle ve gör" politikası doğrultusunda daha çok kazanım elde edebilirdi. Bununla beraber müzakerelerde sürmekteydi. Adada iyi şeyler de olmuyor değildi. Limasol'da gerçekleşen fırtına bölgeye büyük zarar verdi. Makarios hasardan zarar görenlerin bütün ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılanacağını dile getirdi. Bu iyi niyet çerçevesinde 1969'da Rumlarla Türkler arasındaki ilişkiler hızla gelişti¹⁰²³. Buna karşılık Yunanistan ile Kıbrıs Rum Hükümeti arasındaki ilişkiler giderek bozuldu. Bunun nedeni aralarındaki fikir ayrılıklarıydı¹⁰²⁴. 1969'da "Türlklere ölüm" sloganı ile Rum Temsilciler Meclisi'ne seçilen ve "Omorfo Kasabı" olarak bilinen N.Sampson'un iktidara gelmesi Kıbrıs Türk cemaati tarafından korku ve endişe ile karşılandı. Rauf R.Denktaş bu durum karşısında bir benzetme yaptı: "Adolf Hitler'in İsrail Başbakanı olmasının kabulü mümkün değildir"¹⁰²⁵. Bu malumun ilânı idi.

Birçok insan yaşadığı yeri terk etmek zorunda kaldı. Fakat bunun kısa süreceğini düşündü. Evleri tahrip olanların geri dönüşü zordu. Maddi imkânsızlık had safhada idi. Örneğin 1969 Nisan'ında Cumhurbaşkanı Makarios'a geri dönüş yapılmak istenilen yirmi üç köyün listesi verildi. Stratejik nedenlerle Yenişehir/Neopolis ve Küçük Kaymaklı gibi

¹⁰²¹ V.D.Volkan, **Kıbrıs:Savaş ve Uyum Çatışan...**, s.101.

¹⁰²² V.D.Volkan, **Kıbrıs:Savaş ve Uyum Çatışan...**, s.101-102.

¹⁰²³ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**,s.123.

¹⁰²⁴ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**,s.129.

¹⁰²⁵ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**, s.129.

yerleşim bölgelerine olan dönüş talebi reddedildi. Böylece yaklaşık altı bin kişinin geri dönüşü engellenmiş oldu. Kıbrıs Rum Hükümeti'nden kayıplarının tazmin edilmesi talep edildi¹⁰²⁶. Rum Hükümeti 1970'de evleri yeniden inşa etmeyi kabul etti. Sonuç olarak iki bin Türk; yaklaşık yedi yıl süren zorunlu göçün ardından on dokuz karma ve altı Türk köyüne geri döndü. Geriye kalan yirmi üç bin kişi ise 1974'e kadar göçmen olarak kalacaktı¹⁰²⁷.

Türklerin evlerine geri dönememesi Rumların planlı siyasetlerinin sonucuydu¹⁰²⁸. Kimileri BM'nin kurduğu çadırlarda kimileri de mağaralarda yaşamak zorunda kaldı¹⁰²⁹. Türkler, Rum yönetiminden tazminat talebinde bulundu¹⁰³⁰. Ancak bir sonuç alınmadı. 1973'te Türkler yüz elli üç köyde yaşam mücadelesi veriyordu. Bunlardan yüz beşi tamamen Türk'tü. On sekizinde Türkler çoğunlukta; otuz köyde ise tamamen azınlıkta idi. Yetmiş dokuz köy harabe halindeydi¹⁰³¹.

Rumlar, Türk kesimine sığınmış yirmi beş bin mültecinin perişanlığını görmezden geldi. Hatta bu konunun siyasî çözümden sonra çözümlenebileceği belirtilmekteydi. Rumların daha çok Magosa'dan ve Güzelyurt'tan kaçan Rumların durumlarıyla ilgiliydi. Bunun nedeni de müzakerelerde siyasî bir koz elde etmek istemeleriydi. Bir başka deyişle mülteciler meselesi insanî değil siyasî bir konu olarak ortaya çıkmaktaydı. Rum yöneticiler göçmen konusunu propaganda malzemesi olarak kullanmaktaydı. Rum yöneticilerin amacı Türkiye'nin istediği federal esasa dayalı "otonom bölge" önerisinin önüne geçmektir¹⁰³². Ancak zor şartlar altında yaşayan bu insanlar Türk askerinin denetimindeki bölgeye göç etmek istemekteydi. Rum yönetimi onların bu isteklerini engelledi ve zorla alıkoymdu. Kaçabilenlerse, İngiliz üslerine sığındı¹⁰³³.

Kıbrıs Türkleri on yıldan fazladır Türkiye'nin askeri müdahalesini beklemekteydi. Ancak 1974 Temmuz'unda yaşananlar birçok Türk'ü habersiz yakaladı. Yurt dışında öğrenim gören çok sayıda Türk öğrenci yaz tatili için geldiği memleketinde kendisini savaşırken buldu. O dönemde çoğu Türkiye'de olmak üzere yaklaşık bin iki yüz Türk genç ada dışında öğrenim görmekteydi. Gençlerin çoğunluğu yazın adaya dönüyordu. Birçok Türk

¹⁰²⁶ Savaş, 21 Nisan 1969.

¹⁰²⁷ R.Bryant, **Kıbrıs'ta Yerinden Olmak Sivil ve Askeri Çatışmanın Sonuçları, Rapor 2**, s.9.

¹⁰²⁸ S.Tamçelik, "Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri", s.219.

¹⁰²⁹ Ahmet Sözen, **The Cyprus Conflict and the Negotiations: A Political and International Law Perspective**, Ankara, 1998, s.13-14.

¹⁰³⁰ Dr.F.Küçük, "Tazminat işi Ne Oldu?", **Halkın Sesi**, 2 Haziran 1968, S.No: 8110.; Raif Rauf Denктаş, **Rauf Raif Denктаş'ın Hatıraları 1971-1972: Arşiv Belgeleri ve Notlarla O Günler, VIII**, İstanbul, 1998, s.393.

¹⁰³¹ M.H.Altan, **Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri**, s.155.

¹⁰³² H.Eroğlu, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı**, s.185.

¹⁰³³ **Milliyet**, 31 Ağustos 1974, S.No: 41120.

genci adada bulunduğundan askeri göreve çağrıldı. Bunların çoğu 20 Temmuz'da Türkiye'nin askeri müdahalesi başladığında savaşta yer alacaktı¹⁰³⁴.

F- I.TÜRK BARIŞ HAREKÂTI VE SONRASI GERÇEKLEŞEN KİTLESEL NÜFUS HAREKETLİLİĞİ: GÜNEYDEN KUZEYE TÜRK GÖÇÜ VE DIŞ GÖÇE YANSIMALARI

1- I. Türk Barış Harekâtı (20 Temmuz 1974) Ve Cenevre Konferansları

Makarios 15 Temmuz 1974'teki darbeden¹⁰³⁵ sonra adayı terk etti¹⁰³⁶ ve 19 Temmuz 1974'te BM Güvenlik Konseyi'nde bir konuşma yaptı: *“Yunanlılar Kıbrıs'ı işgal etmişlerdir. Ve Türklerden çok daha tehlikelidirler. Bugün Türk cemaati de tehlike içindedir”* dedi¹⁰³⁷. Türklerin imha edileceği yönünde çeşitli istihbaratlar alınmaktaydı. Makarios'un konuşması ile bu bilgi teyid edildi. Garantör devletlerden biri olan Türkiye bu yok etme planını önlemek zorunda idi. Genişleme politikası gütmeyen ve adayı işgal etmeyi düşünmeyen Başbakan Bülent Ecevit Londra'ya gitti. 17-19 Temmuz 1974'de İngiltere Başbakanı Harold Wilson ve Dışişleri Bakanı J.Callaghan ile görüştü. Adaya birlikte müdahale edilmesi teklifinde bulundu. Ancak Türk teklifi İngiltere tarafından kabul edilmedi¹⁰³⁸. Bülent Ecevit 19 Temmuz 1974'te Garanti Antlaşması'nın 4.Maddesi'ne göre¹⁰³⁹ *“Barış Harekâtı”*nı yapmak üzere Türk Ordusu'na emir verdi. Askeri harekâtın amacı Kıbrıs'ın bağımsızlığını sağlamak ve Kıbrıs Türk cemaatını korumaktı. Harekât 20 Temmuz'da başladı. Türk Ordusu ada içlerine doğru ilerlemeye başladı¹⁰⁴⁰. B.Ecevit radyoda yaptığı açıklamada: *“Türk Silahlı Kuvvetleri Kıbrıs'ı istila için değil barış için Kıbrıs'tadır. Kıbrıs'taki son Yunan harekâtı yalnız bir hükümet darbesi değildi. Onun ötesinde bağımsız Kıbrıs devletini temelinden yıkmayı amaçlayan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yasal dayanakları niteliğindeki anlaşmaları çiğneyen bir harekâtı.*

¹⁰³⁴ R.Bryant, **Kıbrıs'ta Yerinden Olmak Sivil ve Askeri Çatışmanın Sonuçları, Rapor 2**, s.9-10.

¹⁰³⁵ Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için yapılmış olan girişimler; Türk cemaatinin direnişi ve Türkiye'nin kararlılığı sayesinde başarıya ulaşamadı. Makarios, 2 Temmuz 1974'te Yunanistan Cumhurbaşkanı General Gizikis'e bir mektup yazarak; Yunan askerlerinin adadan çekilmesini istedi. 15 Temmuz 1974'te Yunanlı subaylar Makarios'a karşı EOKA-B örgütüyle darbe yaptı. Makarios'un öldürüldüğünü ve “Kıbrıs Helen Cumhuriyeti”nin ilan edildiğini duyurdular. N.Sampson Cumhurbaşkanı oldu. Darbe bir iç savaşa dönüştü. Makarios taraftarları ile Yunanlı subaylar arasında çatışmalar yaşandı. Aralarında Türklerin de olduğu birçok Rum öldürüldü. Bkz. **Milliyet**, 16 Temmuz 1974.; R.R.Denktaş, **The Cyprus Triangle**, s.122-124.

¹⁰³⁶ Makarios 17 Temmuz 1974'te önce Baf'tan İngiliz üssüne sığındı. Daha sonra askeri bir uçakla Malta'ya gitti. Oradan da ABD'ye geçti. **Milliyet**, 17 Temmuz 1974.

¹⁰³⁷ H.Fikret Alasya, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, s.103-104.

¹⁰³⁸ R.R.Denktaş, **The Cyprus Triangle**, s.88.; M. Zaim Nedjatigil, **The Cyprus Conflict, A Lawyer's Wiew**, Nicosia, 1981, s.43-44.; **Milliyet**, 18 Temmuz 1974.

¹⁰³⁹ Garanti Antlaşması'nın 4.Maddesi'ne göre *“Bu anlaşmanın hükümlerine bir riayetsizlik halinde Yunanistan, Türkiye, Birleşik Krallık bu hükümlere riayeti sağlamak için gereken girişimler veya önlemler hakkında birbirleri ile görüş alışverişinde bulunmayı taahhüt ederler. Müşterek veya anlaşarak harekât olmadığı takdirde garanti veren üç devletten her biri bu anlaşma ile kurulmuş bulunan düzeni tekrar kurmak amacı ile harekete geçmek hakkını saklı”* tutmakta idi. Böylece 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs Türk Barış Harekâtı başladı. Bkz. Necati M.Ertekin, **Inter-Communal Talks And The Cyprus Problem**, Nicosia, 1977, s.49-50.

¹⁰⁴⁰ **Milliyet**, 20 Temmuz 1974.; **Cyprus Observer**, 16-22 August 2014, S.No: 130.

Bu bir istila değil istilaya karşı bir harekâttir. Bu bir tecavüz değil tecavüzü durdurma harekâtıdır”¹⁰⁴¹ dedi.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) ileri harekâtı 20-22 Temmuz 1974 arasında devam etti. BM Güvenlik Konseyi'nin kararına uyularak 22 Temmuz 1974'te ateşkes kararı alındı. Kıbrıs'ta N.Sampson Cumhurbaşkanlığı'ndan uzaklaştırıldı. Yunanistan'da “*Askeri Cunta*” yıkıldı. Yunanistan'a demokrasi ve Kıbrıs'a da barış ve huzur geldi. Türk tarafı ateşkes kararına uygun hareket etmesine rağmen Rum-Yunan tarafı bu yönde eğilim göstermedi. Türkleri imha planı doğrultusunda pek çok Türkü esir aldı¹⁰⁴².

22 Temmuz'daki Ateşkes Antlaşması, Kıbrıslı Türkler arasında endişeye sebep oldu. Rum kuvvetleri Lefkoşa Bölgesi'nde; Kokkina, Limnitis ve Luricina'ya saldırdı. Birçok Türk köyü Rumların işgaline uğradı. Otuz yedi köyde yaşayan Türkler mülteci konumuna düştü. Yerleşim bölgelerinde bulunan Türklerin çoğu da kendilerini kuşatma altında hissetti. 20, 21 ve 22 Temmuz'da Magosa'daki Türk mahallelerinin nüfusu iki katına çıktı¹⁰⁴³.

Yunan Hükümeti, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini hiçbir zaman kabul etmedi. Bununla birlikte, Atina Yargıtay'ı 21 Mart 1979 tarihli, 2658/79 sayılı kararında: “*Zürih ve Londra Antlaşması'na göre, Kıbrıs'a yapılan Türk askeri müdahalesi yasaldir. Türkiye, yükümlülüklerini yerine getirme hakkı olan Garantör devletlerden biridir. Esas mücrimler... darbeyi hazırlayan ve icra eden ve bu suretle de bu müdahalenin koşullarını hazırlayan Yunan subaylarıdır*”¹⁰⁴⁴ tespitini yapmaktaydı.

2- Rumların Türklere Uyguladığı Esir Kampları

20 Temmuz 1974 Barış Harekâtı esnasında Mücahit birlikleri harekâtın başarıya ulaşması için var gücüyle mücadele etti. Lefkoşa, Boğaz, Serdarlı, Magosa, Larnaka, Limasol, Baf, Erenköy, Yeşilirmak ve Lefke'de yoğun çatışmalar oldu. Harekâtın birinci günü Limasol, ikinci ve üçüncü günleri Larnaka, Lefke ve Baf kanlı çarpışmalardan sonra teslim oldu. Bu arada adanın diğer bölgelerinde kırsal alanların bir kısmı, Rum Milli Muhafız Ordusu'na teslim oldu. Bir kısmı ise II.Barış Harekâtı sonrasında da direnişe devam etti. Barış Harekâtı esnasında Rumlar eli silah tutabilecek on altı ile yetmiş yaşları arasında dört bin elli dokuz Türkü esir aldı. Bunlar Larnaka, Limasol ve Baf kamplarında alıkonuldu¹⁰⁴⁵.

¹⁰⁴¹ Kuzey Kıbrıs, 1/III, Temmuz 1988, s.5-9.

¹⁰⁴² Human Rights and Cyprus, Nicosia, 1969, s.113-114.

¹⁰⁴³ P.Oberling, Bellapais'e Giden Yol...,s.140.

¹⁰⁴⁴ P.Oberling, Bellapais'e Giden Yol...,s.138.

¹⁰⁴⁵ A.Yılmaz Başkaya, “Rum Esir Kampları ve Rumların Yaptıkları İşkenceler”, Güvenlik Kuvvetleri Dergisi, S.38, s.28.; P.Oberling, Bellapais'e Giden Yol..., s.140-141.; V.Z.Serter, Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım, s.375.

Esir kamplarındaki önde gelen TMT'ciler çok feci işkence şartları altında sorgulandı. Bunlar *“hücreye kapatmak, aç bırakmak, susuz bırakma, kasıtlı olarak kişiyi suya çekecek yiyecek vermek, idrar içirmek, dışkı ile kişiyi kirletmek, dayak atmak, tırnak sökmek, sigarayı vücutta söndürmek”* gibi muhtelif işkencelerdi¹⁰⁴⁶.

Baf'ın direnişinden sonra buradan alınan Mücahitler Yeroşibu/Baf esir kampına götürüldüler. Buradaki hayat şartları Limasol'dan daha kötüydü. I.Barış Harekâtı Dönemi dışında II.Barış Harekâtı'ndan sonra Türk askerinin Larnaka'ya yakınlığı dolayısıyla buradaki şartlar kısmen iyileşti. Larnaka'da on iki ile doksan arasında yaşları değişen sekiz yüz yetmiş üç kişi yüz öğrenciyi barındıracak şekilde yapılmış olan okula hapsedildi¹⁰⁴⁷. II.Barış Harekâtı'ndan sonra farklı tarihlerde karşılıklı esir değişimleri yapıldı¹⁰⁴⁸.

Kıbrıs sorununun garantör devletlerce çözümlenmesi görüşü öne çıkmaya başladı. Bunu İngiltere ileri sürmüştü. Bu bağlamda ABD ile bazı NATO devletlerinin de desteği alındı. Sorun BM Güvenlik Konseyi'ne taşındı. 20 Temmuz 1974'de tarihli kararı ile garantör devletlerin zaman kaybetmeden bir araya gelmesi uygun görüldü. Bununla birlikte bölgede barışın sağlanması ve Kıbrıs'ta anayasal düzenin yeniden kurulması önerildi. Güvenlik Konseyi'nin kararına uyularak garantör devletlerin temsilcileri 25 Temmuz 1974'te görüşmelere başladı¹⁰⁴⁹. Görüşmeler zaman zaman kesilme tehlikesi geçirdi. 30 Temmuz 1974'te Türkiye'nin taleplerinin büyük bir kısmı kabul edildi¹⁰⁵⁰. Kıbrıs'a yeni bir statü verilmesi için önemli bir adım atıldı. Varılan antlaşmaya göre: *“bir güvenlik bölgesi kurulacaktır, Yunan ve Rum askerleri tarafından işgal edilmiş bulunan Türk bölgeleri derhal boşaltılacaktır, gözetilene alınmış bulunan asker ve sivil personel ya mübadele edilecek veya serbest bırakılacaktır, Kıbrıs'ta barış sağlanması ve anayasaya uygun hükümetin yeniden kurulması için görüşmelere devam edilecektir”*¹⁰⁵¹.

Cenevre toplantısına katılan üç Dışişleri Bakanı tarafından bir bildirme yayınlandı. Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Kıbrıs Rum cemaati ve Kıbrıs Türk cemaati olmak üzere iki *“otonom”* idarenin var olduğu kayıt altına alındı¹⁰⁵². Bu bilgi siyasi ve hukuki açıdan çok önemli bir gelişmeydi. Çünkü sonraki gelişmelerin kaynağını ve dayanağını oluşturacaktı. Cenevre'de anlaşmaya varılan bu mutabakat Yunanistan için tatmin edici değildi. Onlar için

¹⁰⁴⁶ A.Y.Başkaya, *“Rum Esir Kampları ve Rumların Yaptıkları İşkenceler”*, s.29.

¹⁰⁴⁷ P.Oberling, *Bellapais'e Giden Yol...*,s.140-141.

¹⁰⁴⁸ **Milliyet**, 17/22/25 Eylül 1974.; A.Y.Başkaya, *“Rum Esir Kampları ve Rumların Yaptıkları İşkenceler”*, s.229-30.; V.Z.Serter, *Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım*, s.375-376. Nüfus hareketliliğine örnek olması açısından ilgili liste ekler kısmında verildi.

¹⁰⁴⁹ **Milliyet**, 25 Temmuz 1974.

¹⁰⁵⁰ **Milliyet**, 31 Temmuz 1974.

¹⁰⁵¹ Nancy Crawshaw, *The Cyprus Revolt*, London, 1978, s.391.

¹⁰⁵² M.Z.Nedjatigil, *The Cyprus Conflict, A Lawyer's View*, s.151-153.

bir yenilgi idi. Ancak Cenevre mutabakatı uygulanmadı. Ateşkesten sonra Türk köylerine Rum saldırıları devam etti¹⁰⁵³.

Türkiye temsilcisi 5 Ağustos 1974'te yaptığı açıklamada: “Rum-Yunan ikilisinin I.Cenevre Konferansı sonunda imzalanmış bulunan 30 Temmuz 1974 tarihli protokolü ihlal ettiklerini, Türk toplumunun güvenliğinin sağlanmadığını ve konferansın II. bölümüne geçebilmek için I.Konferansta alınmış bulunan kararların uygulanması gerektiğini” ifade etti. Rum-Yunan tarafı I.Cenevre Konferansı sonucunda imzalanmış bulunan protokolde öngörülen hususları kabul etmedi. Konferansın daha başlangıçta başarısız olacağı ortaya çıktı. Rum ve Yunan askerleri Türk bölgelerinden çekilmediği gibi Türk askeri için güvenlik bölgesi oluşturulamamıştı. Kıbrıslı Türklerin yaşadığı bölgelere saldırılar devam etti¹⁰⁵⁴.

II.Cenevre Konferansı 8 Ağustos 1974'te toplandı¹⁰⁵⁵. Bu toplantıya Kıbrıs Türk Yönetimi Başkanı Rauf R.Denktaş, Rum Yönetimi Başkanı G.Kliridis katıldı. Rauf R.Denktaş, G.Kliridis'ten Türklere karşı işlenmekte olan cinayetlerin durdurulmasını talep etti. Ancak bir sonuç elde edilemedi. Çünkü Türkleri imha planının hazırlanmasında G.Kliridis ve kurmayları da görev almıştı¹⁰⁵⁶.

Bu görüşmede Türk tarafı 1960 Anayasası'nın uygulamadan uzak olduğunu ve federal bir devletin kurulmasını ve bunun da konferansta kararlaştırılmasını istemekteydi. Yunanlılar ise 1960 Anayasası'nın kabul etmekle birlikte eğer anayasa değiştirilecekse bunun burada görüşülemeyeceğini belirttiler. II.Cenevre Konferansı'nın son toplantısı 13 Ağustos 1974'te başladı ve gece yarısı 14 Ağustos'ta sona erdi¹⁰⁵⁷. Dışişleri Bakanı Turan Güneş Yunanlılara üç teklifte bulundu: Adada bölge esasına dayalı yeni bir düzen kurulması; adanın %34'ünü kapsayacak şekilde Magosa'nın ve Lefkoşa'nın Türk kesimleri dahil batıya doğru uzanan bir hattın kuzeyinde kalacak bölgenin bir bölümünün yirmi dört saat içinde diğer kantonların tamamını ise üç gün içinde Kıbrıs Türk yönetimine devretmesi, Türk birliklerinin işgali altında bulunan bölgenin batısında bir güvenlik bölgesi oluşturulması idi¹⁰⁵⁸. Teklifler için Yunan tarafı süre istedi¹⁰⁵⁹.

Türk diplomasisi bu durumu vakit kazanmak olarak değerlendirdi. İlk konferansta Türkiye'nin istedikleri neredeyse tamamen kabul edilmesine rağmen bu kararlara uyulmamıştı. İkinci konferansta da Türkiye'nin talepleri reddedildi. Dışişleri Bakanı Turan

¹⁰⁵³ H.Fikret Alasya, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, s.108.

¹⁰⁵⁴ R.R.Denktaş, **The Cyprus Triangle**, s.74.

¹⁰⁵⁵ **Cumhuriyet**, 8 Ağustos 1974, S.No: 17968.

¹⁰⁵⁶ H.Fikret Alasya, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, s.112.

¹⁰⁵⁷ **Milliyet**, 14 Ağustos 1974.

¹⁰⁵⁸ Mehmet Ali Birand, **30 Sıcak Gün**, İstanbul, 1990, s.433.

¹⁰⁵⁹ **Milliyet**, 13 Ağustos 1974.

Güneş Türkiye'nin Cenevre'deki görevinin artık bitmiş olduğunu dile getirerek salonu terk etti ve Başbakan B.Ecevit'i aradı. II.Bariş Harekatı'nı başlatacak olan "Ayşe artık tatile çıkabilir" parolasını verdi¹⁰⁶⁰. Böylece Harekât'ın ikinci safhası başlayacaktı.

3- Rumların Türklere Yaptığı Toplu Katliamlar Ve II. Türk Bariş Harekâtı'nın Başlaması (14-16 Ağustos 1974)

Cenevre görüşmelerindeki başarısızlıktan sonra Başbakan B.Ecevit 14 Ağustos 1974'te yeniden bir askeri harekâta devam emrini bildirdi¹⁰⁶¹. 14 Ağustos sabahı saat 3'te II.Türk Harekatı başladı. Türk Hükümeti yayınladığı bildiride: II.Türk Harekatı'nın nedenlerini ve amaçlarını şöyle anlatmaktaydı: "Yunanistan 353 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı'nın garantör devletleri yüklemiş olduğu yükümlülüklerine ve bizzat imzalamış olduğu 30 Temmuz 1974 tarihli Cenevre Antlaşması'na karşıt olarak hareket etmiş; Kıbrıs Devleti'nin Anayasası'yla ilgili görüşmelere girişmekten kaçınmasına ve Türk toplumunun Rum toplumunca ezilip tahakküm altında tutulmasına son verecek eşit hak ve olanaklara ve hakkı olan güvenliğe kavuşturulmasına engel olmak için çeşitli oyalamalara başvurmuştur. Cenevre Antlaşması ile gerçekleştirilmesi kararlaştırılmış olan koşullara uymamış; silahsız ve savunmasız insanların, uygar vicdanları isyana sevkeden koşullar içinde tutsak veya rehine olarak tutulmaya devam edilmiştir.

Adadaki Türk toplumunun insanlık haysiyetini çiğnemeye kalkışan ve büyük çoğunluğunun hayatını ve öz varlığını en ciddi bir tehdit altında tutan bu duruma tahammülü kalmamıştır. Bir an önce bu ağır şartlardan kurtarılmasını garantör devlet olan Türkiye'den beklemektedir. Türkiye diğer ilgili ülkelerle mutabık kalınacak bir hal çaresi bulunması hususundaki gayretlerinin, Yunanlılar ve Rumlarca ısrarla engellenmesiyle, Kıbrıs Devleti'nin varlığını, bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün bir daha hiçbir şekilde tehdit edilmeyeceği ve Türk toplumunun haklarının ve güvenliğinin korunacağı bir hukuk düzeninin kurulmasını tek başına sağlamak mecburiyetinde kalmıştır. Türk toplumu adada kendisine bir imtiyaz istememektedir. Fakat kendisinin esir veya hakları kısılmış bir azınlık muamelesine tabi tutulmasına da rıza gösteremez. Bütün istediği adadaki Rumlarla eşit hak ve sorumluluklara sahip olabilmesidir. Türkiye adanın silahlandırılması gibi bir amaç gütmemektedir. Türkiye'nin Kıbrıs'a ilişkin bir toprak talebi de yoktur. Ancak Türkiye garantör devlet olarak Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü, Türk toplumunun hak

¹⁰⁶⁰ Ecmel Barutçu, **Hariciye Koridoru**, Ankara, 1999, s.100-103.

¹⁰⁶¹ **Cyprus Observer**, 16-22 August 2014, S.No: 130.

ve çıkarlarını korumakla yükümlüdür. Bu Harekât, Kıbrıs'ta Türk ve Rum toplumlarına barış ve sükûn sağlamaya ve bölgede sürekli bir barışın yerleşmesine yöneliktir”¹⁰⁶² dedi.

TSK, 14 Ağustos 1974'te bir taraftan Magosa diğer taraftan Lefke doğrultusunda ilerledi. Magosa ele geçirildi¹⁰⁶³. On iki bin Kıbrıslı Türk ve mülteci kurtarıldı. Lefke 16 Ağustos'ta ele geçirildi. Başbakan B.Ecevit Türkiye'nin pazarlık için yeterli arazi elde ettiğini duyurarak ateşkese razı oldu. Böylece II.Barış Harekâtı sona erdi¹⁰⁶⁴. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ateşkesin gerçekleştiği 16 Ağustos 1974'te Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesimi temsilcilerini üç garantör devlet arasında yapılacak olan bir toplantıya çağırdı. Başbakan B.Ecevit kalıcı barışın sağlanması için gerekli girişimlerde bulunacaklarını vurguladı. Sınırların çizilmesi ve asker mevcudunun azaltılması buna dâhildi. Ancak bu teklif Rum ve Yunan tarafında kabul görmedi¹⁰⁶⁵.

TSK, 16 Ağustos'ta biten üç günlük bir harekât neticesinde bugünkü sınırları çizdi. Böylece Kıbrıs Türk halkı kendine ait olan vatan topraklarına kavuştu. Adanın bir diğer gerçeği de toplu mezarlar idi: Rum askerleri 14 Ağustos 1974'de Magosa'nın kuzeybatısında Magosa-Lefkoşa karayolunun kuzeydoğusunda yer alan yirmi haneli bir Türk köyü olan Atlılar/Aloa köyüne baskın yaptı. Genç, yaşlı ve kadın demeden herkes kurşuna dizildi¹⁰⁶⁶. Toplu mezar 21 Ağustos günü açıldı. Bu korkunç olay Türk Barış Kuvvetlerine bağlı Yüzbaşı Dr.Ayhan Çekiç tarafından gün ışığına çıkartıldı. Katledilen elli yedi Türk, 20 metre uzunluğunda ve 10 metre genişliğinde buldozerlerle açılan çukura gömüldü¹⁰⁶⁷. Köydeki katliamdan sadece üç kişi kurtulmuştu¹⁰⁶⁸.

Atlılar köyü ile aynı yol güzergâhında bulunan komşu Türk köylerinden Sandallar ve Muratağa sakinleri de benzer vahşete kurban gitti. Atlılar'ın ardından Rum birlikleri katliamlarına burada da devam etti. Rum birlikleri önce Sandallar'da yaşayan Türkleri sonra da Muratağa'dakileri topladı. Yaşlı, genç, çocuk herkes önce bağlandı. Sonra da kurşuna dizildi. Kurbanlar 14 Ağustos'tan beri kayıp olarak bilinmekteydi¹⁰⁶⁹. 1 Eylül 1974'te Muratağa ve Sandallar köyleri arasındaki bir kazı yapıldı. Seksen dokuz Türkün “erimiş cesetleri” ortaya çıkarıldı. Toplu mezardan çıkarılan cesetler arasında on beş günlük bebekten yürüyemeyecek kadar yaşlı olan Türkler de vardı¹⁰⁷⁰.

¹⁰⁶² Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, **Kıbrıs'ın Tarihi Gelişimi ve KKTC**, Ankara, 1984, s.59-60.

¹⁰⁶³ **Milliyet**, 15 Ağustos 1974.

¹⁰⁶⁴ **Cyprus Observer**, 16-22 August 2014, S.No: 130.

¹⁰⁶⁵ **Halkın Sesi**, 18 Ağustos 1974.

¹⁰⁶⁶ **Milliyet**, 21 Ağustos 1974.

¹⁰⁶⁷ **Milliyet**, 21 Ağustos 1974.

¹⁰⁶⁸ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**,s.149.

¹⁰⁶⁹ **Bozkurt**, 2 Eylül 1974.; **Milliyet**, 2 Eylül 1974.

¹⁰⁷⁰ **Cumhuriyet**, 1 Eylül 1974, S.No: 17992.; **Milliyet**, 2 Eylül 1974.

Yerli ve yabancı basın da hazır bulundu. “*Milliyet*” gazetesi muhabiri cesetlerin tanınamayacak bir durumda olduğunu ifade etti¹⁰⁷¹. Yunan Başbakanı Karamanlis bu vahşetin Yunan radyo ve televizyonlarında yer almasını yasakladı. Diğer taraftan Kıbrıs Rum Yönetimi Türkler tarafından yapıldığını iddia etti. Oysa olayın canlı tanığı Muratağa köyünün imamı ve emekli öğretmen Hasan Murat: “... hiç kıpırdamadık saklandığımız yerlerden... üç gün ses etmeden kaldık...dışarıda köpek gezse tavuk eşelense, eyvah! Geldiler buldular bizi diye korkup kaldık...Allah günahsa affetsin...köylülerimin ölüme götürülüşlerini gördüm...fakat yerimden çıkıp bir şey yapamadım...”¹⁰⁷² diyerek yaşanan dehşetin boyutunu aktarmaktaydı.

Larnaka’ya bağlı Taşkent/Tochni/Dohni Türkleri de Barış harekâtı gerekçesiyle Rumlar tarafından katliama tabi tutuldu¹⁰⁷³. 14 Ağustos sabahı yörenin bütün erkekleri Rum askerleri tarafından esir alındı. Esirler Limasol esir kampına götürülmek üzere yola çıkarıldı. Limasol esir kampına diye yola çıkan otobüsler yönlerini boş bir araziye çevirdiler. Seksen dokuz kişi burada kurşuna dizildi¹⁰⁷⁴.

Taşkent’de esir toplayanlar arasında bulunan EOKA örgütü üyesi Andreas Dimitriu, Rum “*Alithia*” gazetesiyle yaptığı 22 Kasım 2004 tarihli röportajında “*Taşkent’teki Türk erkeklerini topladıklarını ancak bunların esir değişiminde kullanılacağını, Türk erkeklerin öldürüleceklerini bilmediğini, söz konusu Türk erkeklerin Hirokitia’dan gelen askerler tarafından götürüldüğünü aynı askerlerin intikam için bazı Türk genç kadınlara da tecavüz ettiğini*”¹⁰⁷⁵ anlatmaktaydı.

Katliamdan kurtulan tek kişi olan Suat Hüseyin Kafadar “*Açık bir araziye geldik. Otobüslerden çıkmamız emredildi. Rumlar saatlerimizi ve kimliklerimizi istediler. Verdik. Sigara içebileceğimizi söylediler. Aniden hiçbir uyarıda bulunmadan üzerimize otomatik silahlarla ateş açtılar, bizi kırıp geçirdiler. İnsan kümelerinin üzerine yığılıp kaldım. Hâlâ kendimdeydim. Rumların, cesetlerin arasında gezindiğini ve ölmeyenlerin kafalarına sıktıklarını gördüm. Kafamın üstü beyin parçalarıyla sıvanmış olduğundan beni ölü zannettiler... Bir Türk köyüne ulaşmak için gündüzleri saklanmak suretiyle, geceleri yol aldım... Taşkent katliamından kurtulan tek kişi bendim*”¹⁰⁷⁶ diyerek burada işlenen insanlık

¹⁰⁷¹ *Milliyet*, 3 Eylül 1974.

¹⁰⁷² *Milliyet*, 3 Eylül 1974.

¹⁰⁷³ Taşkent, Tatlısu ve Terazî.

¹⁰⁷⁴ James Rayner, *Ezilmiş Çiçekler, Kıbrıs’ta Yunan-Rum Canavarlığı*, (çev: Ülman Seva, Der: M.Said Arif Terzioğlu), Lefkoşa, 1982, s.52-54.; H.S.Gibbons, *Kıbrıs’ta Soykırım*, s.393.

¹⁰⁷⁵ *Milliyet*, 23 Kasım 2004.

¹⁰⁷⁶ H.S.Gibbons, *Kıbrıs’ta Soykırım*, s.393-394.

suçunun mahiyetini hafızalara nakletmekteydi. Rumlar bu kişileri öldürmeden önce kimliklerini aldı. Böylece insanların teşhis edilmesi engellemek istedi.

Bireysel şiddete maruz kalan Türklerin sayısı da az değildi. Darp, tecavüz, dayak vakalarının sayısı bile bilinmiyordu. Örneğin 13 Mayıs 1964'de İngiliz üssü Dikelya'ya çalışmak için Larnaka'dan ayrılan on bir Türk işçiye bir daha ulaşılamadı. Ancak aradan kırk üç yıl geçtikten sonra bu on bir kişinin Larnaka'nın Voroklini köyünde öldürülüp kör bir kuyuya atıldığı tespit edildi¹⁰⁷⁷.

1958-1974 arası dönemde Türklerden 595 kişi hayatını kaybetti. Bu kişilerin ağırlıklı çoğunluğunu savunmasız siviller oluşturmaktaydı. “*Otonom Kayıp Şahıslar Komitesi*”ndeki resmi rakamlara göre kayıp Türklerin sayısı 500'dü¹⁰⁷⁸.

4- II. Türk Barış Harekâtı Sonrası Kıbrıs'ta Nüfus Hareketliliği

Kıbrıs Rum Yönetimi, adada Türk nüfusunun tamamının Kuzey Kıbrıs'a ulaşması halinde Türkiye'nin devamlı bir koruyuculuk oluşturabileceğinden korktuğu için bu duruma karşı çıkmaktaydı. Bu nedenle 16 Ağustos 1974'deki ateşkesi takip eden günlerde gerginlik en yüksek seviyeye ulaştı¹⁰⁷⁹.

Kıbrıslı Rumlar, 3308 Kıbrıslı Türkü, 12 Türk tutsağını; Kıbrıslı Türkler de 2487 Kıbrıslı Rum ve 9 Yunan esirini serbest bıraktı. Kuzeyde kalan 106 Kıbrıs Rum ve güneydeki 325 Kıbrıslı Türk öğrenci eğitimlerine devam etmek üzere adadan ayrıldı. G.Kliridis ile Rauf R.Denktaş arasında yapılan özel bir anlaşma ile Dohni Köyü'ndeki 313 Kıbrıslı Türk'ün hayvanları ve şahsi eşyaları ile birlikte Türk bölgesine geçmelerine izin verildi. G.Kliridis “*duygusal nedenlerle*” 15 Ağustos'ta yapılan katliamın telafisi için bu nüfus aktarımını onayladı. Esirlerin ve gözaltına alınanların mübadelesi 31 Ekim 1974'te tamamlandı¹⁰⁸⁰.

Makarios'un bir süre Kıbrıs'ta olmaması devlet başkanlığını anayasa nezdinde tartışmalı kıldı. Ama o bu makamı yeniden işgal edince Kıbrıslı Türkler ayrı bir federe devlet kurmaya karar verdi. 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD) kuruldu. Bu devlet, Kıbrıs Rum Hükümeti'nin, Kıbrıs Türk cemaatının asgari ihtiyaçlarını karşılayıncaya kadar devam edecekti. Yani iki bölgeci federe cumhuriyetti. Hükümetin anayasasına göre yürütme gücü oy hakkı olanlar tarafından beş yıl süreyle seçilen başkana aitti. Yasama gücü de beş yıl süreyle seçilen kırk milletvekilinden oluşan Millet Meclisi'ndeydi. Rauf R.Denktaş Devlet Başkanı olarak görev yapmaya başladı¹⁰⁸¹.

¹⁰⁷⁷ Said Arif Terzioğlu, **Kan, Gözyaşı ve Barış**, İstanbul, 1989, s.186-187.

¹⁰⁷⁸ M.Drusotis, **Karanlık Yön EOKA**, s.120.

¹⁰⁷⁹ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**,s.150.

¹⁰⁸⁰ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**,s.151-152.

¹⁰⁸¹ **Cumhuriyet**, 14 Şubat 1975, S.No: 18153.; **Milliyet**, 14 Şubat 1975.

KTFD'nin kuruluşundan sonra Türk denetimindeki nüfus durumu şöyle idi: 100.000 Türk, 11.356 Rum ve 1.084 Maronit. Bölgede harekât öncesindeki nüfus 290.000 idi. Rum kesimindeki Türkler ise: Baf ilçesinde 8.178; Limasol'da 2.363; Larnaka'da 1.306; Lefkoşa'da 709 ve Lefke'de 60 kişi olmak üzere toplam nüfus 12.616 idi. Türk nüfusunun azlığı karşısında İngiltere'de yaşayan Kıbrıslı Türklere adaya dönmeleri için çağrıda bulunuldu. Ancak başarı elde edilemedi. Yine de Türkiye'de yaşayan Kıbrıslı Türklerin adaya dönmesi beklenmekteydi¹⁰⁸².

BM Genel Sekreteri adadaki iki kesimin temsilcileri ile 29 Nisan 1975'te Viyana'da biraraya geldi. Genel Sekretere göre bu toplantıda “*gelecekte kurulacak olan bir federe devletin merkezi hükümetinin gücü ve faaliyetleri bu devletin yapısı, tespit edilecek bölgelerin çapı ve mültecilerin evlerine dönme konusu müzakere*” edilecekti. Kıbrıs Rum temsilcileri merkezi hükümetin yapısı üzerinde dururken Türkler ise meselenin toprak kısmı ile ilgilenmekteydi. Rauf R.Denktaş'ın güneyden gelecek mültecilerin nereye yerleştirileceğinin belirlenmesini istiyordu. Ayrıca bu mültecilerin mallarıyla birlikte geleceklerinden de şüpheliydi¹⁰⁸³.

Mülteci sorunu Kıbrıs'ta tek başına en hassas konu haline geldi. Kuzeyde bulunan Rum nüfusun çoğu II.Bariş Harekâtı sonrasında hemen güneye geçti. 9 Haziran 1975 tarihli Kıbrıs Rum istatistiğine göre yüz seksen iki bin Kıbrıslı Rum, TSK'nın kontrolünde olan¹⁰⁸⁴ “*Attila hattını*” geçmişti. Kuzeyde sadece on bin beş yüz Kıbrıslı Rum kalmıştı. Kıbrıslı Rumlar ilk defa göç gerçeği ile karşı karşıya kalmıştı¹⁰⁸⁵.

Bu esnada güneyde bulunan Türkler de çaresizlik içinde kendilerini kuzeye göndermenin arayışı içerisindeydi. Birçoğu Kıbrıs Rum Hükümeti'nin yetkililerine veya EOKA-B'nin liderlerine rüşvet vererek hayatta kaldı¹⁰⁸⁶. Bazıları da gizlice kuzeye geçti. Kraliyet üssüne sığınan dokuz bin Kıbrıslı Türk mülteci Ocak 1975'te İngilizler tarafından kuzeye nakledildi. Fakat 1975 Haziran başında 10.700 Kıbrıslı Türk hala sıkıntı içinde güneyde kalmıştı¹⁰⁸⁷. Bir grup Kıbrıslı Türk 25 Haziran 1975'te mülteci Trodos Dağları'nı geçerken saldırıya uğradı. Bu sırada Kıbrıslı Türk ve Rum göçmenler sorunu da ciddi boyutlara ulaştı. Rauf R.Denktaş yaşananlara sert tepki gösterdi. Davos Köyü'ndeki sekiz yüz Rumu kuzeyden gönderdi. Bunun nedeni olarak da “*Güney'deki Türklere kötü muamele*”

¹⁰⁸² FCO 9/2151.

¹⁰⁸³ P.Oberling, *Bellapais'e Giden Yol...*,s.152-153.

¹⁰⁸⁴ Bu rakamlar tartışma konusudur. 1960'daki nüfus sayımında 138.823 kişi KTFD bölgesindeki şehir ve köylerde yaşamaktaydı. P.Oberling, *Bellapais'e Giden Yol...*,s.154.

¹⁰⁸⁵ P.Oberling, *Bellapais'e Giden Yol...*,s.154.

¹⁰⁸⁶ V.Z.Serter, *Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım*, s. s.308.

¹⁰⁸⁷ P.Oberling, *Bellapais'e Giden Yol...*,s.154.

yapmaya ve Rum otoritelerinin Türklerin adanın Türk kontrolü altındaki kısmına geçmelerini önlemeye devam ettiği takdirde, Türk tarafının Kuzey Kıbrıs'taki bütün Rumları, adanın Rum kısmına transferinden başka alternatifi yoktur" değerlendirmesinde bulunacaktı. Rum yönetimi 25 Haziran'da bu olayla ilgisi olan on üç polisi açığa aldı. Kırk sekiz mültecinin güneyi terk etmesine izin verdi¹⁰⁸⁸.

İngiltere Dışişleri Bakanlığı yetkililerinden G.Maeve Fort 21 Temmuz 1975'te Rauf R.Denktaş'ın Kuzey Kıbrıs'ta kalan bütün "Rumları kovma tehdidi" ne yönelik olarak şu değerlendirmede bulundu: "Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesinin yıldönümü dolayısıyla 20 Temmuz'da bir konuşma yapan Denktaş, Kıbrıs Türklerini Rumların boyunduruğu altına koyacak herhangi bir formülü kabullenmeyeceğini...; güneyde kalmak istemeyen herhangi bir Türk'ün güneyde kalamayacağını belirtmiş ve şunları eklemiştir: Gelecek ay güneydeki soydaşlarımızın kuzeye gelmesiyle ilgili plan ve programımızı uygulayacağız. Aksi halde, kuzeyde tek bir Rum kalmayacaktır. Onları Kıbrıs Rumlarına iade edeceğiz. Denktaş ayrıca şunları da eklemiştir: Kıbrıs Rumları, Türklerin kuzeye geçmelerini önlerse, KTFD, kuzeye gelmesi engellenen her Türk'e karşı kuzeyde yaşayan beş Rum'u güneye gönderecektir"¹⁰⁸⁹. Rauf R.Denktaş 21 Temmuz'da İngiliz Yüksek Komiseri Sir Stephen Olver ile de görüştü. G.Kliridis'le yaptığı anlaşmadan bahsetti. Öğrenci, öğretmen, polis aileleri kuzeye geçebilecekleri. Güneye gitmek isteyen Rumlara da baskı yapılmayacaktı. Ancak kendilerinin edindiği bilgiye göre Rumlar dokuz bin Türke kuzeye geçmesi için baskı yapıyordu¹⁰⁹⁰. Sonuçta Rum yönetimi geniş çaplı nüfus mübadelesi için bir anlaşmaya vardı. 31 Temmuz-2 Ağustos 1975 arasında yapılan bu antlaşmanın şartları şöyle idi¹⁰⁹¹:

- 1-Adanın güneyinde bulunan Kıbrıslı Türkler arzu ettikleri takdirde düzenlenmiş bir program dâhilinde ve BM Barış Gücü yardımı ile kuzeye gitmelerine izin verilmesi,
- 2-Rauf R.Denktaş adanın kuzeyinde bulunan Kıbrıslı Rumların kendi doktorlarınca tıbbi tedavilerinin yapılmasını serbestçe dolaşmalarını, öğrenim kolaylıklarının sağlanması ve dini vecibelerini yerine getirmelerini ve normal hayatlarına dönmeleri için her türlü yardımın yapılacağını yeniden teyid ve kabul eder.
- 3-Adanın kuzeyinde bulunan Kıbrıslı Rumların, herhangi bir baskı altında kalmaksızın kendi arzularıyla güneye gitmelerine izin verilmesi,

¹⁰⁸⁸ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**,s.154-155.

¹⁰⁸⁹ FCO 9/2180.

¹⁰⁹⁰ FCO 9/2216.

¹⁰⁹¹ **Milliyet**, 3 Ağustos 1975.; Zehra Yalçınkaya Cerrahoğlu, **Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu ile İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990)**, İstanbul, 1998, s.47.

4-BM personelinin, Rum köylerine ve kuzey bölgesine serbestçe ve normal olarak girebilmesi,

5-Bölünmüş ailelerin birleştirilmesine öncelik verilmesi.

Bu antlaşmanın sonucu olarak 1975'in Ağustos ve Eylül aylarında sekiz bin otuz üç Kıbrıslı Türk güneyi terk etti. 7 Eylül'e kadar da yirmi iki bölgeye dağılmış olan yüz otuz Türk güneyde kaldı. Kuzey Kıbrıs'ta kalan Rumlara gelince; 2 Ağustos 1975 Antlaşması'ndan sonra sayıları azaldı. KTFD'nin adanın kuzeyinde kalacağı ve Türklerle anlaşmazlığın uzun süre devam edeceği olasılığına binaen Rumların çoğu güneye gitmeye karar verdi. 1975'te 3.582, 1976'da 5.828 ve 1977'de dokuz buçuk ay içinde 910 kişi güneye geçti. Kuzeyde 30 Kasım 1981'e kadar dağılık olarak Kıbrıslı Rumlardan sadece 1.076 kişi kaldı¹⁰⁹².

II.Bariş Harekâtı sonunda Kıbrıs'ta etnik olarak iki ayrı bölge oluştu. Nüfus mübadelesi dolayısıyla bütün Kıbrıslı Türkler kısmen rahatladı. Kıbrıs Rum Yönetimi, Türklerin Kuzey Kıbrıs'a ulaşım sorununu bir koz olarak gelecekte yapılması olası görüşmeler için güneydeki binlerce Kıbrıslı Türkü rehine olarak tuttu.¹⁰⁹³

Türkler ekonomik olarak refah içinde yaşamak istiyordu. Adanın %35,6'sı Türklerin hâkimiyetindeydi. Arazi büyük ölçüde kurak ve dağlıktı. Su kaynaklarının %17,30'u; tarımsal üretim kapasitesinin %28,66'sı; madenlerin %2'si ve ormanlarının da %2,17'si buradaydı. Yaşanılan çatışma ortamından ötürü ekonomik açıdan geri kalınmıştı. Türkler tarihinin işsizlik ve yurt dışına göç sorunuyla karşı karşıya idi. Rumların uyguladığı siyasal ve ekonomik ambargonun sonucu olarak Türk cemaati 1963-1974 döneminde sanayi, ticaret ve turizm gibi temel ekonomik faaliyetlerden soyutlandı. Kapalı bir "tarım ekonomisi"ne mahkûm edilmişti¹⁰⁹⁴.

5- İngiliz Üslerinde Mahsur Kalan Kıbrıs Türkleri

Mültecilerle ilgili diğer önemli bir sorun ise İngiliz üslerine sığınan Türklerin durumuydu. Kıbrıs'ta Rum saldırılarından kurtulmak için Episkopi ve Agrotur'daki İngiliz üslerine sığınmış bulunan yaklaşık 10.000 kadar Türk'ün Türkiye'ye taşınması ciddi bir sorundu¹⁰⁹⁵. Türkiye Hükümeti mültecilerinin İngiliz üslerinden deniz veya hava yoluyla Mersin'e gönderilmesini istemekteydi¹⁰⁹⁶. Ancak bu teklif Rum yönetiminde bulunan

¹⁰⁹²V.Z.Serter, **Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım**, s.397.: P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**, s.155-156.

¹⁰⁹³ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**,s.156.

¹⁰⁹⁴ P.Oberling, **Bellapais'e Giden Yol...**,s.157.

¹⁰⁹⁵ **Human Rights and Cyprus, Part –I, The Turkish Federated State of Cyprus**, 1977, s.53.

¹⁰⁹⁶ **Milliyet**, 11 Eylül 1974.

G.Kliridis tarafından reddedildi. Bu durumun gerçekleşmesi hâlinde Rum esirlerin mübadelesinin de güçlükle karşılaşılabildi¹⁰⁹⁷. Agrotur'daki İngiliz üssüne sığınmış olan Türklerin durumu gittikçe kötüleşmekteydi. Bu bağlamda Dışişleri Bakanı Melih Esenbel İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan'a bir mektup gönderdi. İngiliz Hükümeti'nden yardım talep edildi. Dışişleri Bakanı J.Callaghan 14 Ocak 1975'te şu yanıtı verdi: *"24 Aralık 1974 tarihli yazımda söz vermiş olduğum gibi İngiltere'nin Batı Kıbrıs'taki egemen üssüne sığınmış olan Kıbrıslı Türklerin sorununu inceledim. Afrika'ya giderken bu üsse uğradım ve orada geçirdiğim birkaç saat içerisinde, bu talihsiz halkın halini gözlerimle gördüm. Bildiğiniz gibi onlar, yaz mevsiminde kaydedilmiş olan olaylar sırasında oraya sığınmış ve İngiliz Yönetimi onlara ihtiyaçları olan barınak ve güvenliği sağlamıştı. Onlar bu üsten ayrılmaya daima özgür olmuşlardır ve kimileri kendi dilekleriyle oradan ayrılmışlardır. Size çoğu kez belirtmiş olduğum gibi Kıbrıslı Rum göçmenlerin durumunu geliştirici karşılıklı bir anlaşma olmadan onları doğrudan doğruya veya dolaylı biçimde Kuzey Kıbrıs'a aktarmamızın siyasi zorlukları vardır. Kliridis ile Denктаş arasında bu konuda bir anlaşma yapılabileceğine hala inanıyorum. Bu denli bir anlaşma olmadan ve onların Kış mevsiminde uğramış oldukları güçlükleri şahsen gördükten sonra orada bulunan ve ayrılmayı dileyen Kıbrıslı her Türk'ün insani bir görev olarak Türk yönetiminin bakımına teslim edilmesi kararını almış bulunuyorum. Dolayısıyla onların dileğinin ne olduğunu tespit etmek amacıyla acele bir şekilde bir görüş yoklaması yapılmasını emretmiş bulunuyorum. Ondan sonra Türk uçaklarının Agrotur'a inerek gitmek isteyenlerin azar azar Türkiye'ye taşınmaları için izin vermiş bulunuyorum. İlk olarak en acil insani ihtiyaçları olanlar taşınacaktır. Bunu kabullenirseniz taşıt konusunu Sir Horace Phillips ile halledebilirsiniz. Ancak şunu belirtmek isterim: Çarpışmalardan sonra Batı Egemen üssüne sığınmış olanlara yardımcı olmak amacıyla bu kararı almış olduğum için şimdilik yalnız bu gibi sığınmacıların bu yolu seçmelerine izin verilecektir. İngiliz Yönetimi, siyasi bir anlaşma olmadan, üsler dışındaki kişilerin toptan taşınmasında Agrotur'un kullanılmasına izin veremez... Buna ek olarak, nüfus taşıma ancak Denктаş'la Kliridis arasında yapılacak görüşmelerde karara bağlanabilir. Bu konuda anket yapılmadan ve ilk grubun üsten ayrılması için gerekli ayarlamalar yapılmadan, almış olduğum bu karar konusunda hiçbir bildiri yayınlanmamalıdır. Bu mesajımı lütfen gizli tutunuz"*¹⁰⁹⁸.

¹⁰⁹⁷ Günaydın, 11 Eylül 1974.

¹⁰⁹⁸ FCO 9/2212/WSC 18/1.

Dışışleri Bakanı M.Esenbel 4 Şubat'ta J.Callaghan'a gönderdiği yazıda kendisine teşekkür etti¹⁰⁹⁹. Ancak bu mesaj gizli tutulmadı. İngiltere Dışışleri Bakanlığı Güney-Doğu Avrupa Bölümü Şefi Alan Goodison, 21 Ocak'ta yazdığı gizli muhtıra da şöyle demektedir: *“Dışışleri Bakanı bu konudaki bilginin dışa nasıl sızmış olduğunu sormuştur. Bu konudaki kararımız Türkiye ve Kıbrıs yönetimlerine henüz bildirilmeden Kıbrıs ve Türkiye’de sızdırılmıştır. Cumhurbaşkanı Makarios sızdırmalar ustasıdır. 1974 yılı Aralık ayında, J.Callaghan, Makarios’a kendisi Ocak ortalarına doğru Afrika’dan dönünceye kadar bir ilerleme kaydedilmezse, Kıbrıs Türklerinin üslerden kaldırılması için izin vermek zorunda kalacağına dair Makarios’u uyarmıştı”*¹¹⁰⁰.

İngilizlerin Agrotur’daki Türk göçmenlerini serbest bırakması, Rumlarla Yunanlıları galeyana getirdi. Atina’da 15 Ocak akşamı saat 19.45’te yüz kadar kişi İngiliz Büyükelçiliğinin Kançılara binasında toplanarak sloganlar attı. Kıbrıslı Türklerin adadan gönderilmesi konusunda İngiltere’yi protesto etti. Atina’da *“Demokratik Kıbrıs Öğrencileri”* adına bildirimler dağıtıldı¹¹⁰¹.

Öte yandan İngiltere Dışışleri Bakanlığı Güney-Doğu Avrupa Bölümü Şefi A.Goodison 15 Ocakta basın muhabirlerine İngiliz üssündeki Türk göçmenlerinin nakli hakkında bilgilendirmede bulundu: *“ Yaz bunalımı sırasında Batı Egemen üssüne sığınmış olan ve hala orada bulunan sekiz bin beş yüz kadar Kıbrıslı Türk göçmenin yaratmış olduğu sorunu ortaklarımız biliyor. Türkiye yönetimi, bu göçmenlerin kuzeye gitmek istediklerini ve Majeste Kraliçe yönetiminin onlara bu konuda yardımcı olması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Rum tarafı, Majeste Kraliçe yönetiminin böyle bir davranışının adadaki nüfus dağıtımını değiştireceğini ve ilerideki bir anlaşmaya engel olacağını iddia ediyor. Kış mevsiminin gelmesiyle bu göçmenlerin durumu Majeste Kraliçe yönetiminin onların refahı için harcadığı gayretlere karşın daha da kötüleşecektir. İngiliz yönetimi oradaki göçmenleri yedirmek için haftada 20.000 Sterlin harcıyor; onlara kalacak yer tıbbi ve ek servisler sağlıyor. Kış gelesi beri Türk temsilciler oldukça sert davranmaya başlamışlardır. J.Callaghan, 30 Aralık 1974’te kampa kısa süren bir ziyarette bulunmuştu. Majeste Kraliçe yönetimi, Batı Egemen üssündeki Kıbrıs Türklerinden, üssü terk etmek isteyenlere, insani nedenlerden ötürü kolaylık göstermek kararını almıştır. Göçmenlerin bu konudaki görüşlerini saptamak için 16 Ocak’ta bir anket yapılacaktır. Bu göçmenlerin bir Türk uçağıyla Türkiye’ye taşınabilmeleri için Türkiye yönetimi yeni bir plan hazırlamaya çağrılmaktadır. Bu yönetim, yer değiştirmiş olan Kıbrıslı*

¹⁰⁹⁹ FCO 9/2214.

¹¹⁰⁰ FCO 9/2213.

¹¹⁰¹ FCO 9/2212.

*Rumlara da aynı işlemi yapmaya özendirilmektedir. Majeste Kraliçe yönetimi bu sorunun Kliridis ile Denktaş arasında yapılacak görüşmelerde çözümlenmesini ümit eder... ”*¹¹⁰².

Gazetecilerin bu konuda bir sorusunu yanıtlayan A.Goodison, Makarios’a kişisel mesajlar gönderildiğini ve Yunanistan’dan tepkiler olabileceğini ifade etti. Ayrıca Türk-İngiliz ilişkilerinin bozulabileceğini de söyledi. Türk göçmenler sorun çözülemezse Türk Hükümeti’nin İngiltere’ye sertçe davranılabileceği belirtildi. Bu bağlamda İngilizler, Kuzey Kıbrıs’ta oturan İngiliz vatandaşlarına karşı önlemler alınmasını da talep etmişti¹¹⁰³.

İngiltere’nin üslerindeki göçmen Türkleri gönderme kararı Rumlardan gösterilerle protesto edildi. 18 Ocak sabahı Lefkoşa’nın Rum tarafında gösteri yapan bir grup, kalabalık İngiliz Konsoloslugu binasına girerek her şeyi talan etti. Ondan sonra kalabalık “British Council” binasının kapısını kırarak içeriye girdi. Kütüphane talan edildi ve binaya hasar verildi. Binada yangın çıktı¹¹⁰⁴. 20 Ocak günü de olaylar devam etti. Bin kadar kişiden oluşan bir kalabalık bu kez Amerikan Büyükelçiliği önünde toplandı. Kalabalık Rum Polis ve Ulusal Muhafız Birliği mensupları tarafından dağıtıldı. Aynı zamanda iki bin kişilik bir grup Amerikan Kültür Merkezi binası dışında gösteri yaptı. Makarios ve Yunanistan Büyükelçisi halka sükûnet çağrısında bulundu. Sonuçta göstericiler dağıtıldı¹¹⁰⁵.

İngiltere Dışişleri Bakanı J.Callaghan 29 Ocak’ta ilgili İngiliz elçiliklerine gönderdiği bir telgrafta durumu şöyle anlatmaktaydı: “Geçtiğimiz yaz mevsiminde kaydedilmiş olan olaylardan sonra sekiz bin beş yüz kadar Kıbrıslı Türk, güneydeki evlerini bırakarak İngiltere’nin Batı askeri üssüne sığınmıştı. İngiliz yönetimi gönüllü olarak onlara diledikleri güvenliği ve barınağı sağlamış ve onların ve şimdi beş bini bulan Kıbrıslı Rumların bakımı, gıdası ve barınağı için haftada 20.000 Sterlin olmak üzere şimdiye kadar 700.000 Sterlin harcamıştır. Birkaç ay önce Türkiye’ye yönetimi, Kıbrıslı Türklerin Türkiye’nin bakımına devredilmesini istedi. O günden sonra bu konuyu ciddi biçimde incelemeye koyulduk. Ancak bu sorunun G.Kliridis-Rauf R.Denktaş görüşmelerinde çözümlenmesini ümit ederek bu konuda bir karar vermeyi ertelemiştik. Türk denetimindeki bölgeden 180.000 Kıbrıslı Rum göç etmiştir ve Yunanistan tarafından desteklenen Kıbrıs yönetimi, Kıbrıslı Türklerin Türkiye yoluyla kuzeye taşınmalarına karşı çıkmıştır. Ancak Türk-Rum yanlılarının bu konuyu genel insani sorun olarak görüşmeyi kabullenmiş olmalarına karşın G.Kliridis ile Rauf R.Denktaş bu konuda kesin bir karar alamamışlardır.

¹¹⁰² FCO 9/2178/WSC 2/5981/1.

¹¹⁰³ FCO 9/2178/WSC 2/5981/1.

¹¹⁰⁴ FCO 9/2222.

¹¹⁰⁵ FCO 9/2222.

Kıbrıs ve Yunanistan yönetimlerinin siyasi karşı çıkışlarına rağmen sonuçta Kıbrıs Türklerinin Türkiye'ye gitmelerine izin vermek zorunda kaldık. Bu kararı alırken insani duygularla davrandık, çünkü kışın gelmesi üzerine göçmenlerin kamplardaki durumu dayanılmaz bir noktaya geldi. Kampları sular basmış, fırtınalar kimi Kıbrıslı Türklerin çadırlarını parçaladı. Dolayısıyla üslerdeki Kıbrıslı Türklerin görüşlerini öğrenmek için 16 Ocak'ta bir anket yaptık. Hepsi de Türkiye'ye gitmek istiyordu. Bunun üzerine 18-27 Ocak tarihleri arasında Türk uçakları onlardan dokuz bin üç yüz doksan kişiyi Türkiye'ye taşıdı. Kıbrıslı Türklerin Türkiye'ye taşınmış olması konusunda almış olduğumuz kararın, göçmenler konusundaki çıkmazı çözümleneceğini içtenlikle ümit ederiz. Kıbrıs'ın karşılaşmakta olduğu insani, sosyal ve siyasi sorunlarda ilerleme kaydedilmesine G.Kliridis-Rauf R.Denktaş görüşmelerinin yardımcı olacağına hala inanıyoruz. Kıbrıs yönetimi, Kıbrıs Türkleri ile ilgili olarak almış olduğumuz kararın adanın taksimine yardımcı olacağını iddia ediyor. Majeste Kraliçe yönetiminin politikası taksimi amaçlamıyor. Biz, antlaşma sorumluluklarımıza ve BM kararlarına göre Kıbrıs'ın bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve egemenliğini tümüyle destekleriz. Kıbrıs'ın gelecekteki anayasa sistemini ancak toplumlar saptayabilir. Her iki toplumun kabulleneceği anayasa uzlaşmasını kabule hazırız”¹¹⁰⁶. Yapılan bu açıklama Kıbrıs sorununun gelecekte alacağı durum hakkında önemli bir argüman olacaktı.

6- Türk-Rum Nüfus Mübadelesi

1974 Harekâtı'nın en önemli sonuçlarından biri de nüfus mübadelesi idi. Türkler ada tarihinde ilk kez etnik olarak sınırları belli bir coğrafyada yaşama şansına kavuştu. Doğal olarak aynı durum Rumlar için de geçerliydi. Ancak Rumlar kuzeyden ayrılanların durumunu “Türkiye'nin neden olduğu göç” olarak tanımlamakta idi. Oysa Kıbrıs'ta “göçmen sorunu” 1974'de başlamamıştı. Göçmenlerin evlerine geri dönmesi ise Türklerin, Rum yönetimini tanıma şartına bağlanmıştı¹¹⁰⁷. Rumlar, Türk göçmenlerin adayı “yapay” olarak böldüğünü iddia etti¹¹⁰⁸.

Göçmenlerle ilgili Viyana'da yapılan 2 Ağustos 1975'te kapsamlı bir Nüfus Değişim Anlaşması imzalanmıştı. Bu anlaşmayla ileride bulunabilecek çözümün iki bölgelilik esasına dayalı olacağı belirtilmekteydi¹¹⁰⁹. Böylece fiilî durum bir ölçüde hukuki boyut kazandı¹¹¹⁰. Bu antlaşma BM'nin denetimi altında uygulamaya konuldu¹¹¹¹. Antlaşma “programlı

¹¹⁰⁶ FCO 9/2214.

¹¹⁰⁷ O.Deliceirmak, **Toprak Konusu ve Rum Tutarsızlıkları 1964-1996**, s.2.

¹¹⁰⁸ S.Tamçelik, “Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri”, s.220.

¹¹⁰⁹ Z.Y.Cerrahoğlu, **Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu...**, İstanbul, 1998, s.47.

¹¹¹⁰ N.Ertökün, **The Cyprus Dispute and the Birth of the Turkish**, s.23.

¹¹¹¹ S.Tamçelik, “Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri”, s.220.

göç”¹¹¹² olarak 9 Ağustos 1975’te yürürlüğe girdi¹¹¹³. Dolayısıyla yüz seksen bin Rum’la altmış beş bin Türk yerlerinden ayrılarak bir başka bölgeye göç etti¹¹¹⁴. Viyana Antlaşması ailelerin yeniden bir araya gelmesini sağlarken aynı zamanda evlerini ve mülklerini terk etmeyi reddeden on bin Kıbrıslı Türk’ün de göçüne de olanak sağladı. Yer değiştirenlerin çoğu yıllar boyunca er ya da geç evlerine dönebileceklerini ümit etti¹¹¹⁵.

Türklerden her iki kişiden biri Rumlardan ise her üç kişiden biri yerinden ayrılmak zorunda kaldı¹¹¹⁶. Bu bağlamda her iki toplum içinde onarılması zor sosyal, siyasal, ekonomik, psikolojik sorunlara neden oldu. Örneğin Rum yönetimi yaklaşık 163.000 Rum göçmen için 36.100 konut inşa etti. Harekâttan önce Girne ve Magosa’da 110.000 Rum’un yaşadığı bilinmekteyse de diğer bölgelerde yaşayanların nüfusu belli değildi. Bu durumdan şikâyetçi olan ABD’li yetkililer; Rum yönetiminin “*Yer Değiştirenlerin Rehabilitasyonu ve Bakımı*” adlı kurulun raporunu referans aldı. Buna göre; 200.000 Rum göçmen bulunmaktaydı. Bunun 50.000’inin evsiz kalan ailelerden oluştuğu iddia edilmekteydi. Aslında adı geçen kurulun verilerine göre yer değiştiren kişilerin gerçek sayısı 180.000 idi¹¹¹⁷. Ancak BM Mülteciler Yüksek Komisyonu bu rakamı abartılı buldu. Bunu 160.000’e çekti. Rum Yönetimi Başsavcısı Criton Tornarides’in yaptığı açıklamaya göre bu rakam tam olarak 128.563 kişi idi. Rum göçmenler için BM Mülteciler Yüksek Komiserliği’nden acilen 56.300 çadır istendiği de dikkate alınırca 200.000 rakamının abartılı olduğu anlaşılacaktı¹¹¹⁸.

Rum yetkililer konuta ihtiyaç duyan kişilerin sayısını 147.206 kişi olarak belirledi. ABD’li yetkililer ise bu rakamın 140.000 civarında olduğunu ifade etti. Rum Kesimi’nin 1974 Harekâtı’ndan beri 200.000 Rum’un yer değiştirdiğini belirtmiş olmasına rağmen resmî evraklara bakıldığında bu rakam yaklaşık 187.000 idi¹¹¹⁹.

¹¹¹² Z.Y.Cerrahoğlu, **Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu...**, s.49.

¹¹¹³ **Milliyet**, 10 Ağustos 1975.; Fazıl Plümer, **The Cyprus Problem: Religious Tolerance and All That!**, Nicosia, 1988, s.156.

¹¹¹⁴ S.Tamçelik, “*Kıbrıs’ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri*”, s.220.

¹¹¹⁵ R.Bryant, **Kıbrıs’ta Yerinden Olmak Sivil ve Askeri Çatışmanın Sonuçları, Rapor 2**, s.10.

¹¹¹⁶ 1974’te Kıbrıslı Türklerin nüfusu 115.758’dir. 65.000 kişinin kuzeye geçtiğine göre toplumun %56’sı yer değiştirmiş demektir. Bu da yaklaşık her iki kişiden birinin göç ettiği manasına gelmektedir. Aynı hesaplama tekniği Rumlara için de geçerlidir. Buna göre Rum nüfusu 523.242’dir. Takriben 180.000 kişinin güneye geçtiği göz önüne alınırca toplumun %34’ü yer değiştirmiştir. Bu da mevcut koşullarda yaklaşık her üç kişiden birine tekabül etmektedir. S.Tamçelik, “*Kıbrıs’ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri*”, s.228.

¹¹¹⁷ S.Tamçelik, “*Kıbrıs’ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri*”, s.221.

¹¹¹⁸ R.R.Denktaş, **Rauf Raif Denktaş’ın Hatıraları, VIII**, s.98.

¹¹¹⁹ S.Tamçelik, “*Kıbrıs’ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri*”, s.221.

Kıbrıslı Türklerin kuzeye gelişi, Rumların güneye geçişine denk geldi. Türk göçmenler Rumlara ait evlere yerleşti. Ayrıca zorunlu olarak göç ettikten sonra evleri tahrip edildiği için geri dönemeyen 4.500 Türk daha bulunmaktaydı¹¹²⁰.

1974 sonrası dönemde konut arayışı içerisinde olan yaklaşık 61.500 Türk vardı. Kıbrıs Türk Yönetimi aynı köyden olanları bir arada yerleştirme konusunda kısmen başarılı olabildi¹¹²¹. Erken dönemde Kıbrıslı Rumlara ait malların dağıtımını paylaşırma yoluna gidildi. Kırsal alana yerleşen her aileye bir ev ve tarım arazisi verildi. Kasaba ve kentlere yerleşen her aileye de bir ev ve dükkân ya da büro verildi¹¹²². Kıbrıslı Türklerin güneyde bıraktıkları mülkler baz alınarak 1977’de bir puan sistemi kuruldu. Bu da “*kayırmacılığın*” ve “*ayrımcılığın*” önüne geçemedi. Halktan gelen şikâyetler azalmadı¹¹²³.

1980’in sonuna kadar 18.361 ev tamamlandı. Türklere ait 4.700 ev tamir edilerek ihtiyaç sahiplerine verildi. Toplam 36.118 ev 1983 yılı itibarıyla yapıldı. Ev halkının ortalama kişi sayısının 4.5 olduğu hesaplanırsa, yaklaşık olarak 160.531 kişinin mağduriyeti giderilmiş oldu. Bu nedenle Kıbrıs’ta yer değiştiren Rumların barınma sorunu 1983’de çözümlendi. Ayrıca ABD Hükümeti’nin Rum göçmenler için yaklaşık 650 milyon dolar yardım yaptığı da bilinmekteydi. Sonuç olarak Rumların iddia ettiği gibi bu rakamın 200.000 olmadığı bunun yaklaşık 176.000 ile 187.000 arasında olduğu tahmin edilmekteydi¹¹²⁴. Kıbrıs’ta gerek nüfus

¹¹²⁰ Türklerin yerlerinden edildikleri köyler Lefkoşa bölgesinde: Agia Marina/Gürpınar, Agios Vasileios/Türkeli, Dyo Potamoi/İkidereli, Karavostasi/Gemikonağı, Morphou/Güzelyurt, Neo Chorio/Minareliköy, Ornithi, Palaikythro/Balıkesir, Pendageia/ Yeşilyurt, Peristeronari/Cengizköy, Pryoi/Gaziler, Skylloura/Yılmazköy, Trakhona/Kızılbaz, ve Tymbou/Ercan; Girne bölgesinde Agios Epiktitos/Çatalköy, Agios Ermolaos/Şirinevler, Agios Georgios/Karaoğlanoğlu, Charkeia/Karaağaç, Diorios/Tepebaşı, Klepini/Arapköy, Lapithos/Lapta, Liveras/Sadrazamköy, Trapeza/Beşparmak, Vasileia/Karşıyaka, Vavilas ve Girne bölgesinde bulunan Kazafani/Ozanköy’ün bazı bölgeleri; ve Magosa bölgesinde ise Agios Sergios/ Yeniboğaziçi, Agios Theodoros/Çayırova, Arnadi/Kuzucuk, Asha/Paşaköy, Pervolia/Bahçalar, Kilanemos/Esenköy, Kondea/Türkmenköy, Lefkoniko/Geçitkale, Melenarga/Adaçay, Monarga/Boğaztepe, Pigi Peristerona/Alaniçi, Sparthariko/Ötügen, Stylos/Mutluyaka, Syngressis/Sınırüstü, Trikomo/İskele, Vasili/Derince ve Vitsadha/Pınarlı idi. Bazıları ise ayrıca Magosa ve Lefkoşa’nın mahallelerinden göç etmişlerdi. R.Bryant, **Kıbrıs’ta Yerinden Olmak Sivil ve Askeri Çatışmanın Sonuçları, Rapor 2**, s.11.

¹¹²¹ R.Bryant, **Kıbrıs’ta Yerinden Olmak Sivil ve Askeri Çatışmanın Sonuçları, Rapor 2**, s.11.

¹¹²² Göç yoluyla Kıbrıs’a 25-30.000 civarında Türkiyeli’nin geldiğini ve her aileye ev ve tarım arazisi verildiğini belirtmemiz gerekir. 5-6.000 civarında ev dağıtıldığını söylemek mümkündür. Buna ek olarak KTFD Vatandaşlık Yasası Fasil No. 3/1975 ile 1974 savaşında ölen 498 askerin ailelerini ve 18 Ağustos 1974’e kadar Kıbrıs’ta görev yapan askerlere vatandaşlık hakkı kazandırıldı. 1974 savaş gazilerinin bir kısmı Kıbrıs’a dönerek bu yasa uyarınca vatandaşlık aldı. Ancak burada Türk Gaziler Derneği’nin 1200 aktif üyesinin %75’inin Kıbrıslı Türklerle evli olduğu da not edilmelidir. Eşlerinin göçmen olması durumunda çoğunun eşleri aracılığıyla bu tür mülk edinme hakkı zaten bulunsada bu durumda ek olarak 500 civarında mülkün Türk savaş gazilerine verildiği tahmin edilebilir. Bkz. Mete Hatay, **Is the Turkish Cypriot Population Shrinking? An Overview of the Ethno-Demography of Cyprus in the Light of the Preliminary Results of the 2006 Turkish-Cypriot Census/Kıbrıs Türk Nüfusu Azalıyor mu? 2006 Kıbrıs Türk Nüfus Sayımı Ön Sonuçları Işığında Kıbrıs’ın Etnik Demografisine Bir Bakış**, PRIO Report 2/2007.; R.Bryant, **Kıbrıs’ta Yerinden Olmak Sivil ve Askeri Çatışmanın Sonuçları, Rapor 2**, s.11.

¹¹²³ R.Bryant, **Kıbrıs’ta Yerinden Olmak Sivil ve Askeri Çatışmanın Sonuçları, Rapor 2**, s.11.

¹¹²⁴ S.Tamçelik, “*Kıbrıs’ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri*”, s.221-222.

hareketliliği gerekse barınma ihtiyacının giderilmesi konusunda temin edilen veriler tartışmalıdır.

VI.BÖLÜM

KIBRIS TÜRKLERİNİN ÇOĞUNLUKLA GÖÇ ETTİĞİ ÜLKELER VE ÖRGÜTLENMELERİ

A- İNGİLTERE'YE GÖÇ EDEN KIBRIS TÜRKLERİ

1- II.Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'de Zorlu Yaşam Koşulları

İngiltere II.Dünya Savaşı sonrasında diğer batılı ülkelerde olduğu gibi iş gücünü diğer ülkelerden karşılama yoluna gitti. İlk yıllarda yoğun olarak Güneydoğu Asya'dan göç aldı. Gelenler daha çok erkeklerdi. Kraliçe Victoria Dönemi'nden kalma evlerde kiralanmış odalarda kalındı. Sonraları eşlerini ve çocuklarını yanlarına aldılar. Yeni evlere taşındılar. Zamanla yaşam standartları yükseldi. Ev seçiminde ise genellikle arkadaşlarına ve akrabalarına yakın olanlar tercih edildi¹¹²⁵.

Kıbrıs Türkleri yeni bir yaşam kurabilmek için İngiltere'yi tercih etti. Bunda en büyük etken Kıbrıs'ın İngiltere'nin bir sömürgesi olmasıydı. Kıbrıslı Türklerin yoğun olarak yaşayacağı başkent Londra'da II.Dünya Savaş sonrası her yer bakımsız ve harabe halindeydi. Ülkede her sektörde insan gücüne ihtiyaç vardı. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda Kıbrıslı Türkler de İngiltere'de birçok farklı iş sektöründe çalışmaya başladı¹¹²⁶.

İngiltere'de II.Dünya Savaşı'ndan kalma sınırlamalar devam etmekteydi. Alışveriş yapılırken hâlâ "karne" uygulaması vardı. Yani o yıllarda herkesin erzak alma defteri bulunmaktaydı. İngiltere'ye 1950'li yıllarda gelenler, ülkenin imkânsızlıklarla dolu yıllarına tanıklık etti. Evlerde banyo olmadığı için insanlar belediye hamamlarına gitti¹¹²⁷.

Akşamları sokakların karanlık olduğu bu yıllarda evlerde ısıtma ve diğer ihtiyaçlar kömür ve odunla karşılandığından ülkede hava kirliliği hissedilir derecedeydi. Hava kirliliği ve kışların soğuk geçmesinin de etkisiyle uzun süreli yoğun sis oluşmaktaydı. Kışları yoğun kar altında geçmekteydi. Öyle ki evlerin önünde kimi zaman evin boyutunda kar birikmekteydi. İngiltere'nin içinde bulunduğu bu koşullar, kışları ılık ve kurak, yazları da fazlasıyla sıcak ve kurak geçen Akdeniz ikliminden gelen Kıbrıslı Türkler için oldukça

¹¹²⁵ Şebnem Gülfidan, "Aileye İlişkin Yoğun İlgi ve Yönlendirmenin Olduğu Ülkeler: İngiltere", **Aile Politikaları Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması**, Ankara, 1991, s.208.

¹¹²⁶ Gönül Gökdemir, **İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler Üzerine Sosyo-Kültürel Yapı Analizi**, Byt, Ankara, 2001, s.11.

¹¹²⁷ **Londra Gazete**, 24 Ekim 2013, S.No: 660.; G.Gökdemir, **İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler**, s.12.

zorluydu. Kıbrıslı Türkler genellikle fabrikalarda tekstil¹¹²⁸ ve yemek sektöründe kendilerine çalışma sahası buldu. Dış ülkelerden gelenler uzun yıllar İngiltere'nin sosyo-ekonomik hayatında çeşitli nedenlerle en alt kademedeki işlerde çalıştı. Sonraları da işleri büyüterek ticari ve ekonomik alanda söz sahibi olmaya başladı. Nesiller arttıkça bir sonraki nesilde eğitim seviyesi yükseldi. Böylece çalışma hayatında da daha yüksek mevkilere doğru bir dönemin önu açıldı¹¹²⁹.

Kıbrıs'ta 1931'de yaşanan gerilim yüzünden İngiliz yönetimi baskı politikası uyguladı. Bu durum II.Dünya Savaşı'nın ortasına kadar sürdü. 1950'li yıllarda şartlar değişmeye başladı. Türk cemaatı Rum ablukası altında zor günler yaşıyordu. Türkiye'den maddi yardım gelmesi de mümkün değildi. Halk maddi açıdan kötü bir durum içerisindeydi. Türk çiftçiler ürünlerini Rum baskısı nedeniyle satamıyorlardı. İnsanların can emniyeti yoktu¹¹³⁰. Türk köylerinde üretilen keçiboynuzu/harnup, arpa, buğday gibi ürünler yalnızca fabrikalara satılabilmekteydi. Onlar da alımlarda zorluk çıkarmaktaydı. Üretilen diğer ürünleri nakli de ayrı bir sorundu. O yıllarda hayvancılık halkın önemli bir geçim kaynağıydı. Ancak çobanlar hayvanlarını otlatmaya götürmeye çekinmekteydi. Sebep yine can ve mal güvenliğinin olmamasıydı¹¹³¹.

2- Kıbrıs Türklerinin Göç Etme Nedenleri

1930'lu yılların ilk yarısından itibaren Kıbrıslı Türkler az sayıda da olsa İngiltere'ye gitmeye başladı¹¹³². Ancak ağırlıklı olarak II.Dünya Savaşı sonrası ve özellikle 1950-1960 arasında Kıbrıs'tan İngiltere'ye büyük bir nüfus hareketliliği yaşandı. Kıbrıs Türkleri çeşitli nedenlerle İngiltere'ye göç etti veya kısa süreli aralıklarla gidip geldi. Uzun yıllardır İngiltere'de yaşayanlar şu anda İngiliz pasaportuna sahip kişiler olup; nüfus olarak büyük bir çoğunluk oluşturmaktadır. İngiltere'ye kaçak işçi olarak gidip çalışanların da sayısı oldukça fazla idi. Bu kişilerin çocukları ve onların torunları da artık İngiliz vatandaşlarıdır. Kıbrıslı Rumların göç nedenleri farklı olsa da sayısal olarak Türklerden fazla idi. Rumlar da tarihin her döneminde çok fazla göç verdi. Bu süreç halen de devam etmekteydi. İngiltere ve Avustralya'da Kıbrıslı Türk'ten fazla Kıbrıslı Rum bulunmaktaydı. Kıbrıslı Türkleri adadan

¹¹²⁸ Departures and Arrivals, s.100.

¹¹²⁹ Departures and Arrivals, s.94.

¹¹³⁰ Esat Fellahoğlu, *Ulusal Direnişte Baf Köyleri*, İstanbul, 1999, s.15.

¹¹³¹ E.Fellahoğlu, *Ulusal Direnişte Baf Köyleri*, s.15.; G.Gökdemir, *İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...*, s.13.

¹¹³² CO 67/265/15.; Departures and Arrivals, s.21.

göçe zorlayan Rumlar yurtdışı yoğun göçleriyle azalan nüfuslarını ortaya çıkarmama gayretindeydi¹¹³³.

Kıbrıslı Türklerin büyük çoğunluğu maddi olanaklarını iyileştirmek amacıyla göç etmek zorunda kaldı¹¹³⁴. Kıbrıs'tan birçok kişi İngiltere'ye gitmeden önce tanıdıklarının yanında iş ayarlamaya çalışıyordu. Kesin dönüş yapan aileler de belli aralıklarla ziyaret amaçlı olarak İngiltere'ye gitmekteydi¹¹³⁵.

Genellikle yaz tatillerinde Kıbrıslı gençler İngiltere'deki akrabalarının yanına gitmekteydi. Gençler hem İngilizcelerini pekiştiriyor hem de tatil yapıyordu. Geri döndüklerinde bozuk bir Türkçe ve İngiliz tarzı giyim-kuşam en belirgin özellikleriydi. Tatil amaçlı gidenlerin birçoğu Madam Tussaud Müzesi, Trafalgar Meydanı ve Hyde Park'ı ziyaret etmekteydi¹¹³⁶.

Kıbrıs'ta sağlık nedenleri ile İngiltere'ye gidilmekteydi. Çoğu zaman ameliyatlara için çok uzun zaman öncesinden randevu alınmaktaydı. Genelde bu süre üç ile altı ay arasında değişmekteydi. Tedavi için gidenler akrabalarını da ziyaret ederdi. 1974 öncesinde ülkeye tedavi için gelip de Kıbrıs'ta olayların artması veya çeşitli nedenlerle de dönmeyip Londra'da kalanlar oldu¹¹³⁷.

İngiltere'de her ailenin mahalle doktoru vardı. Kıbrıs'ta tedavi amacıyla İngiltere'ye gelen birçok Kıbrıslı Türk İngiltere'deki akrabalarının nüfusuna veya adına kayıtlı olarak hastanelerde tedavi görüp; ameliyat olabilmesi mümkündü. Hatta evde misafirken dahi tedavi olunabiliyordu. Birçok Kıbrıslı Türk'ün yurtdışı tedavileri bu şekilde yapılmaktaydı. Kolejlerde veya üniversitelerde eğitim gören gençler, Şubat ve yaz tatilleri değerlendirilerek İngilizcelerini geliştirdi. Ayrıca lisansüstü eğitimi alan olan üniversite mezunları da İngiltere'deki okulları tercih etmekteydi¹¹³⁸.

İngiltere gümrük kapılarında vize uygulamaya başlayınca sığınma taleplerinde artış oldu. İngiltere sığınmacıları kabul etmeye başladı ve onlara yaşamaları için bazı fırsatlar sundu. Bunlar ev, belli bir miktar maddi imkân ve vatandaşlıktı. KKTC'nin 15 Kasım 1983'te kurulmasıyla birlikte ekonomik sorunlar giderilemedi. Bu da İngiltere'ye göçü bir seçenek

¹¹³³ G.Gökdemir, *İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...*, s.14.

¹¹³⁴ Semra Eren-Nijhar, *Kıbrıs Türk Cemiyeti: Avrupa'nın İlk Türk Derneği*, London, 2012, s.78.

¹¹³⁵ Osman Balıkcıoğlu, *Londralılar*, Lefkoşa, 2012, s.59.

¹¹³⁶ G.Gökdemir, *İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...*, s.14.

¹¹³⁷ Tahsin Bilginer ile 25 Ağustos 2013'te Palmers Green'deki kliniğinde yapılan görüşme.; **Departures and Arrivals**, s.35.

¹¹³⁸ **Departures and Arrivals**, s.36.

olarak sunmaya devam etti. Son yıllarda özellikle halkın “*gurbet*” veya “*fellah*” diye adlandırdığı bir grup Kıbrıslı Türk, İngiltere’ye sığınmaya devam etti¹¹³⁹.

İngiltere’de yaşayan Kıbrıslı Türklerin büyük bir çoğunluğu ilk yıllarda evlilik için Kıbrıslı bir eşle evlenmeyi tercih etti. Özellikle de bekâr erkekler ya Kıbrıs’a giderek kendisi gibi bir eş bulup İngiltere’ye getirmekte veya görücüler aracılığıyla evlilik yapmaktaydı. Daha sonraki yıllarda aileler adaya tatile gelirken evlilik çağındaki kız ve erkek çocuklarını da getirmekte ve Kıbrıs’tan birer eş seçilmekteydi¹¹⁴⁰. Bunun yanında İngiltere’ye kısa süreli tatil veya eğitim için gitmiş gençler için de benzer bir durum söz konusuydu. Bu durum günümüzde de önceki yıllardaki kadar güçlü olmasa da devam etmektedir. Çünkü artık İngiltere’deki Türklerin sayısı oldukça fazladır. Rumlar 1974 Barış Harekâtı’na kadar Türklere her konuda büyük bir baskı uyguladı. Çeşitli dönemlerde de saldırılar ve katliamlar devam etti. EOKA silahlı müdahalede bulunarak halkı tehdit etmekteydi. Ayrıca adaya yerleşmiş olan İngiliz vatandaşları da hedefteydi. Türk köyleri gözetim altında tutulmakta idi. Rumlar kırsalda teröre başvurmakta idi. Ovalarda çoğu zaman tek başına olan insanları rastgele vurmaktaydı. Tarlaya gitmek 1974’e doğru artık imkânsız idi¹¹⁴¹.

Hayvancılık ve çiftçilikle geçinen köylüler ürünlerini pazarlayamıyordu. Çiftçilerin ürünlerini alan Rum kooperatifleri zorluk çıkarmaktaydı. Ulaşım serbestliği yoktu. İşsizlik en yüksek noktaya ulaştı. Rumlar bir “*yıldırma*” politikası uygulamaktaydı. BM Barış Gücü ise kayıtsız veya yetersiz kalmakta idi. Bu bağlamda halk Barış Gücü’ne olan güvenini kaybetti. Türkiye’den savunma amaçlı gizli yollarla silah, malzeme ve gönüllü kişiler gelmekteydi Fakat yapılanlar yetersizdi. Türklerin silah gücü yok denecek kadar azken “*yıldırma*”, “*soğutma*”, “*ülkeden kaçirtma*” politikaları devam etmekteydi. İngilizler de adadan gitmek isteyenlere yardımcı olmaktaydı. Hatta Makarios’un 1950’ler ve 1963-1974 arasında Türklerin mülklerini satın alarak onlara İngiltere pasaportu ve iş olanağı sağladığı yolunda iddialar da vardı¹¹⁴².

II.Dünya Savaşı sonrası süreçte Kıbrıs’ta siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlar gittikçe büyüdü. Ülkede can güvenliği kalmadı. İngilizler ve Rumlar Türkiye’ye göçe izin vermiyordu. Bundan dolayı halk daha çok yabancı ülkeleri tercih etmek durumundaydı. Özellikle İngiltere’ye göç edilmekteydi. İlk yıllarda gidenler İngiliz pasaportu sahibi idi. Bu sebeple İngiltere’ye girişte sıkıntı yaşanmadı. Memleketlerinin içinde bulunduğu durum ve İngiltere’ye girişteki kolaylık artık bunalmış, korkmuş, yıkılmış olanların göç etmesi için

¹¹³⁹ G.Gökdemir, *İngiltere’de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...*, s.16-17.

¹¹⁴⁰ O.Balıkçıoğlu, *Londralılar*, s.62.

¹¹⁴¹ *Departures and Arrivals*, s.34.; G.Gökdemir, *İngiltere’de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...*, s.17.

¹¹⁴² L.Özter, *Ulusal Mücadelede Denkaş*, s.380.

büyük bir dayanak oluşturmaktaydı. Göç 1960'larda da devam etti. Gidenler bir düzen kurduktan sonra yakın çevresini de göçe teşvik etti. Güvenlik ve ekonomik refah birinci öncelikti. İngiltere'nin de işgücüne ihtiyacı vardı. Davetiye yöntemi ile de gidilebilmekteydi. Kıbrıslı Türkler artık İngiltere'de aile yaşamlarını da kurmuşlardı. Geride kalanlar ailelerinin yanına yeni bir yaşam kurmak için gidiyorlardı¹¹⁴³.

27/28 Ocak 1958 ve 21 Aralık 1963 olaylarının yaşanması ve adanın 1974'te ikiye ayrılmasından sonra Kıbrıs Türkleri arasında İngiltere'de sürekli kalma fikri baskın çıkmaya başladı¹¹⁴⁴. Sonraki yıllarda işçiye de ihtiyaç kalmadı. 1963'te Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla İngiltere'nin politikası da değişti. İngiltere pasaport vermeyi kaldırdı ve gidişler zorlaştı¹¹⁴⁵.

İngiltere'ye 1964-1968 arasında farklı bir grup da gitti. Bunlar Türkiye'den öğrenci olarak gelip Erenköy'de çarpışan Kıbrıslı Türk öğrencilerdi. Çatışmalar bittikten sonra Türkiye'ye eğitimlerine devam etmeleri için gönderilen öğrenciler okullarını bıraktılar. Başta İngiltere olmak üzere birçok ülkeye göç ettiler. 1964-1970 arasında gidenlerin çoğunluğu Mücahitler Türkiye'deki öğrenciler ve Kıbrıs'ta polis olanlardı. Bu dönem eğitim seviyesi yüksek olan gençlerin göç ettiği yıllar oldu¹¹⁴⁶.

1970'li yıllarda da yaklaşık beş yüz Kıbrıslı Türk öğrenci Türkiye'de üniversite ikinci sınıfta eğitim görmekteydi. Ancak o dönemde Kıbrıs'ta iş olanağı hiç olmadığı gibi Türkiye de Kıbrıs'taki öğrencilere çalışma izni vermemekteydi. Orada kalabilmek için Türkiye vatandaşı birisiyle evlenmek gerekliydi. Birçok genç Türkiye'de kalabilmenin yollarını aradı ancak büyük bir çoğunluk bu durumda mezuniyet sonrası dış ülkelere göç etmek zorunda kaldı. Türkiye'de okuyan bu öğrenciler mücahitlik yaptıkları için Kıbrıs'tan burs verilen erkek öğrencilerdi. Dolayısıyla bu göç genç erkekler tarafından gerçekleştirildi¹¹⁴⁷.

Londra'da 1970'li yılların ilk yarısında "*alışılmışın*" dışında "*Londralılar*" olarak da adlandırılan Kıbrıslı Türkler görülmeye başlandı. Gelenler farklı siyasi görüşlere mensup Kıbrıslı Türklerdi. 1950 sonrası çeşitli nedenlerle İngiltere'ye göç etmek zorunda kalan Kıbrıslı Türklerin "*mesafeli*" olduğu komünizme ve sosyalist ideolojiye de artık "*sempati*" duyuyordu. Üniversiteyi bitirip Kıbrıs'a döndüklerinde gençler iki seçenekle karşı karşıya

¹¹⁴³ G.Gökdemir, **İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...**, s.18-19.; **Departures and Arrivals**, s.33.

¹¹⁴⁴ **Departures and Arrivals**, s.215-218.

¹¹⁴⁵ G.Gökdemir, **İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...**, s.19.

¹¹⁴⁶ Osman Balıkcıoğlu ile 17 Ağustos 2013'te "*Londra Gazete*"de yapılan görüşme.

¹¹⁴⁷ G.Gökdemir, **İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...**, s.20.

kaldı. Ya Rum kesiminde işçi olarak çalışmak ya da göç etmek. Kıbrıslı Türk gençler ikinci seçeneği benimsedi ve birçoğu İngiltere'ye gitti¹¹⁴⁸.

Türkiye'deki anarşi ortamından ötürü eğitimleri yarıda kalan gençler çözümü 1978'den itibaren göç etmekte buldu. Siyasi karışıklıklar, öğrenci hareketleri dönemine denk gelip okula gidemeyince bu durum tahsil için İngiltere'ye gitme düşüncesini gündeme getirdi. Gençler çözümü göç etmekte buldu. Onlarla beraber aileleri de gitti¹¹⁴⁹. İngiltere'ye farklı siyasi görüşleri benimsemiş olan Kıbrıslı Türklerin göç etmesi fikri bölünmeyi beraberinde getirdi¹¹⁵⁰.

I.Türk Barış Harekâtı sonrası iki cemaati birbirinden ayıran yeşil hat çizildi. Birçok insan mal ve mülkünü güneyde bırakmak zorunda kaldı. Geneli fakir olan Kıbrıslı Türklerin kuzeye göçü aslında onlara kısmen de olsa refah getirdi. Bunun sebebi de Rumlardan kalan mal ve mülktü. Can güvenliği sorunu İngiltere'ye göçte birinci öncelikti. Bu durum 1974 Barış Harekâtı ile ortadan kalktı. Dolayısıyla bu yıllarda İngiltere'ye göç asgari seviyeye düştü. İngiltere'den Kıbrıs'a geri dönüşler başladı. Bunun sosyo-kültürel birçok sebebi bulunuyordu. Bununla birlikte Kıbrıs'a dönüp sonra pişman olup geri dönenler oldu. Ancak gidip oraya yerleşenlerin yanında dönenlerin oranı da çok düşük kaldı. Kıbrıs Barış Harekâtı ile birlikte siyasi alanda farklı bir boyut kazanmasıyla bu konuda fikir ayrılığına düşenlerin göç etme olayları gündeme geldi¹¹⁵¹.

Günümüzde İngiltere'ye göç diğer yıllara göre fazla olmasa da halen mevcuttur. Geriye dönüşler de yaşanmaktadır. Kıbrıslıların İngiltere'ye göçlerini halen gündemde tutan nedenler şöyle sıralanabilir: Mecburi askerlik hizmeti, eğitimini tamamlayanların çalışma alanı bulamaması, eğitim, gelecek kaygısı, özentisi, geçim sorunu. İlk yıllardaki göçlere günümüzde büyük bir azalma olduğunu ifade edebiliriz. Ancak KKTC'nin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar göçü cazip hale getirdi. Önceleri eğitim seviyesi düşük olan kesim göç halindeyken günümüzde bu durumun eğitim seviyesi yüksek olan kesime doğru meyletmektedir.

3- Kıbrıs Türklerinin İngiltere'deki Yerleşim Yerleri

Kıbrıslı Türkler İngiltere'de özellikle de Kuzey Londra'ya yerleşti. Bir diğer yerleşim bölgesi de Güney Londra idi. Ancak Kuzey Londra kadar yoğun değildi¹¹⁵². İngiltere'ye ilk gidildiğinde akraba ve arkadaşlarının yanında kalınmakta, imkânlar uygun olunca da ev sahibi

¹¹⁴⁸ O.Balıkçoğlu, *Londralılar*, s.111.

¹¹⁴⁹ G.Gökdemir, *İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...*, s.20.

¹¹⁵⁰ O.Balıkçoğlu, *Londralılar*, s.112.

¹¹⁵¹ Hasan Alicik, *Kimlik Yabancılaşma, Asimilasyon*, Lefkoşa, 1997, s.182-193.

¹¹⁵² *Departures and Arrivals*, s.165-167.

olma yoluna gidilmekteydi. Akraba veya tanıdıklara yakın bir ev almak önemliydi. Kıbrıslı Türkler “*dışa kapalı*” bir yaşamı tercih etmekteydi. Yerleşim bölgelerine bakıldığı zaman bu durum rahatlıkla anlaşılabilirdi¹¹⁵³.

Sosyal ilişkiler dar çevrede cereyan etmekteydi. Uzak mesafelere gitmeye imkânları müsait değildi. Bu durum Türklerin belirli bölgelerde yoğunlaşmalarına neden olmuştu. Bunun bir diğer sebebi de İngiliz kültürünün “*yeknesaklığı*” idi. Daha sonraki yıllarda ekonomik açıdan güçlenenler Londra’nın dışına taşınmaya başladı. Buna rağmen nüfusun büyük bir kısmı halen Londra şehir merkezinde yaşamaktadır. Ailelerin ekonomik durumları da yaşanan bölgelere de etki etmekteydi. İngiltere’de okulların eğitim durumu bölgelere göre farklılık göstermekteydi. Gidilecek okul semte göre belirlenmekteydi. İkamet adresine göre okul kaydı yapılıyordu. Mevcut okulu beğenmeyenler, okulun kalitesine göre yeni semtlere taşınıyorlardı¹¹⁵⁴.

Kıbrıslı Türkler çoğunlukla Kuzey Londra’da; Enfield, Edmonton – ki burada on dokuz ile yirmi bin arasında Türk vardı- Haringey, Wood Green, Palmers Green, Hackney, Islington, Angel, Elephant and Castel¹¹⁵⁵, Tottenham, Dalston¹¹⁵⁶ bölgelerinde; Güney Londra’da ise Lewisham ve Peckham, Kathford’da yaşamaktaydı. Kıbrıslı Türkler ilk geldikleri zaman Levington Green, Green Lane, Allgate, Calodonian Road bölgelerine yerleşti. Daha sonra gelenler de Levington Green, Angel, Holloway ve Haringey’i tercih etti. Ailelerin ekonomik durumu düzeldikçe bu bölgeler terk edilmekteydi. Rumlar da ilk olarak Camden Town’a yerleşti. Daha sonra ise Haringey bölgesini tercih ettiler. Buraya yerleşen ikinci etnik grupta Türkler idi. Günümüzde Türkiye’den gelenler Kıbrıslı Türklerin mülklerini satın almaktadırlar. Bu da Kıbrıslıların buradan ayrılmasına sebep teşkil etmektedir¹¹⁵⁷.

Rumlar da çoğu zaman Türklere yakın bölgelerde yaşamlarını sürdürdü. Bu durumu zamanında aynı coğrafyayı paylaşmış olmaya bağlayabiliriz. Bir diğer gerekçe de “*göçmenlik duygusu*” idi. Kıbrıs’ta uzlaşmayan bu iki cemaat, yabancı bir ülkede bir arada yaşayabiliyordu. Rumların dışında Hintliler, Pakistanlılar, Çinliler, Araplar ve diğer etnik azınlıklar da şehir merkezine yerleşmişti. Artık neredeyse Londra’nın merkezinde İngiliz bulmak çok güçtü¹¹⁵⁸.

¹¹⁵³ Tahsin Bilginer ile 25 Ağustos 2013’te Palmers Green’deki kliniğinde yapılan görüşme.

¹¹⁵⁴ Mustafa Gençsoy ile 15 Temmuz 2013’te KTC’nde yapılan görüşme.

¹¹⁵⁵ **Departures and Arrivals**, s.34.

¹¹⁵⁶ **Departures and Arrivals**, s.36.

¹¹⁵⁷ G.Gökdemir, **İngiltere’de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...**, s.22-23.

¹¹⁵⁸ Tahsin Bilginer ile 25 Ağustos 2013’te Palmers Green’deki kliniğinde yapılan görüşme.

4 –Kıbrıs Türklerin Çalışma Alanları ve İş Yerleri

Kıbrıslı Türkler ilk yıllarda Neval Bey, Ali Bey, İrfan Nadir ve Asil Nadir gibi Kıbrıslı işadamlarının yanında çalışmaya başladı¹¹⁵⁹. Bazıları ise akraba ve tanıdıklarının yanında daha sonraki yıllarda çalıştıkları sektörde iş buldu. Aile olanlar ise birlikte faaliyet gösterdi. Hatta işçilikten patronluğa yükseldiler. Onlar da diğer göçmen Kıbrıslıları işçi olarak yanlarına aldılar. Bunun dışında faaliyet gösterilen ticari işletmeler şöyle idi: Bakkal, restoran, market, balık ve cips lokantası, kasap, döner salonu, kuru temizleme, terzihane. Özellikle Kıbrıslı Türklerin çalıştığı restoran sektörü¹¹⁶⁰ ve tekstil sanayi iyi gelir getiren iş alanları idi¹¹⁶¹.

Kıbrıslı Türkler kadınların iş hayatına atılması alışık bir durum değildi. Kadınlar evde; ev işleri, yemek ve çocuklarla ilgilenmekte, eşi veya babası çiftçi ve çoban olanlar da tarla ve hayvancılık konusunda yardımcı olmaktaydı. İngiltere’de şartlar değişecekti. Kadınlar iş hayatının bir parçası olacaktı. Bunun sebeplerini şöyle sıralayabiliriz: Ekonomik ihtiyaç, sosyalleşme, tekdüze bir yaşamdan kurtulma, yaşamın zorluklarına katlanma ve en önemlisi bir meslek sahibi olma idi¹¹⁶².

Bazı Kıbrıslı Türk kadınlar da evde terziliğe başladı. Ağırlıklı olarak da tekstil işinde çalıştılar. Restoran sektöründe çalışan erkeklerin çoğu eşleri ile birlikte yapabilecekleri bir iş aradılar. Sonuçta fabrikalarda karı-koca iş buldular. Daha sonra da özellikle çocukları olanlar eve makina alarak dikiş dikmeye başladı. Böylece kadınlar hem evlerinde çocuk bakabiliyor hem de ev işleri ile uğraşabiliyordu. Türk kültüründe yemek ve ev işlerinin düzenli bir şekilde yapılması önemli bir husustu. Özellikle de dili, dini farklı bir ülkede çocukları kendi kültürlerine göre yetiştirmek oldukça zordu. Evde dikiş dikmek kadınlara bu konuda da yardımcı oldu. Sosyalleşme açısından da fırsatlar sundu. Akrabalık ve komşuluk ilişkileri gelişti¹¹⁶³. Günümüzde tekstil sektörden bahsedilmemesine rağmen halen birçok evde dikiş makinası mevcuttur¹¹⁶⁴.

Restoran işletme konusunda Kıbrıslı Türkler oldukça yetkindi. 1930’lardan beri bu sektörde söz sahibiydiler. Akdeniz kültürü İngilizlere farklı lezzetler sunuyordu. Restoran işletmeciliğinde ağırlığı olan bir diğer etnik grup İtalyanlardı. II.Dünya Savaşı ile birlikte İtalyanlar ya mal varlıklarını bırakarak kaçtı ya da İngilizler tarafından zorla ülkelerine

¹¹⁵⁹ 1960’lı yıllarda Londra’nın merkezi olan birçok işyeri Picadilly’de idi. Kıbrıs’tan gelen Rumlar ve Türkler buralarda çalışmaktaydı. Bkz. G.Gökdemir, **İngiltere’de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...**, s.32.

¹¹⁶⁰ **Departures and Arrivals**, s.93.; Mustafa Gençsoy ile 15 Temmuz 2013’te KTC’nde yapılan görüşme.

¹¹⁶¹ G.Gökdemir, **İngiltere’de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...**, s.32-33.

¹¹⁶² Tahsin Bilginer ile 25 Ağustos 2013’te Palmers Green’deki kliniğinde yapılan görüşme.

¹¹⁶³ **Departures and Arrivals**, s.83.

¹¹⁶⁴ Osman Balıkcıoğlu ile 17 Ağustos 2013’te Londra Gazete’de yapılan görüşme.

gönderildi. İtalyanların yanında işçi olarak çalışan Neval Bey isimli bir Kıbrıslı Türk, İtalyanlardan restoran ve otellerin bazılarını düşük fiyatlarla satın aldı. İtalyanlar geri dönmeyince de zenginliği iyice artmıştı. Özellikle 1950-1965 arasında İngiltere'ye gelen Kıbrıslı Türklerin neredeyse tamamı bu oteller ve restoranlarda çalışıp; daha sonra da başka iş alanlarına geçicekti¹¹⁶⁵.

1950'li yıllarda İngiltere'de her alanda üretime ve işgücüne ihtiyaç vardı. Özellikle de fabrikalarda işçiye gereksinim duyulmaktaydı. Birbirleriyle iletişimleri sayesinde de Kıbrıslı Türkler fabrikalarda çalışmaya başladı¹¹⁶⁶. Kıbrıslı Türklere ait ilk fabrika Asil Nadir'in babası olan İrfan Nadir'in fabrikasıydı. Burada yüzlerce Kıbrıslı Türk çalıştı¹¹⁶⁷.

1960'lı yıllarda Londra'nın belirli bölgelerinde İngilizce sinemalar bulunmaktaydı. Dillerini geliştirmek için sinemalara giden Kıbrıslı Türkler, Türkçe film izlemek de istiyorlardı. Kıbrıslı Türk işadamlarından bazıları haftanın belirli gün ve saatlerinde yabancı sinemaları kiralayıp; Türkiye'den getirdikleri filmleri gösterime sunmaktaydı. Türklerin yoğun olarak yaşadığı Dolston, Elephant and Castel¹¹⁶⁸ gibi bölgelerde bu iş sürdürüldü. Ancak sinemacılık Türklerin yaygın olarak uğraştığı işler arasında değildi. Sosyal hayatı iş ve evde sınırlı olan Türkler için bir eğlence yeri oldu. Sıkıntılı dönemlerde bu sinemalarda Kıbrıs için yardım da toplandı¹¹⁶⁹. İngiliz kadınların sıkça uğradığı yerlerden birisi de kuaförlerdi. Birçok yerde Kıbrıslı Türk bayanlar kuaför dükkânı açtı¹¹⁷⁰. Kuaförlük kadınlar arasında oldukça cazip bir iş koluydu.

Bu sektördeki önemli bir isim de Köfüniteli Sıtkı Hoca'nın damadı olarak bilinen Ali Bey/Wimpici Ali idi. Ali Bey, Londra'da Yahudilere ait büyük bir restoran, kafe, pastane, çayhane zinciri olan "*Lions*" adlı bir şirkette çalışmaktaydı. İlk gelen Kıbrıslı Türklerden birçoğu burada çalıştı. Şirket zamanla farklı bir ticari alana yönelince bu işyerlerini elden çıkarmaya başladı. Ali Bey de dükkânların %80'ini satın aldı. Dükkânların bazıları

¹¹⁶⁵ G.Gökdemir, *İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...*, s.34-35.

¹¹⁶⁶ *Departures and Arrivals*, s.80.

¹¹⁶⁷ G.Gökdemir, *İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...*, s.44.

¹¹⁶⁸ *Departures and Arrivals*, s.39.

¹¹⁶⁹ G.Gökdemir, *İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...*, s.46.

¹¹⁷⁰ *Departures and Arrivals*, s.83.

Wimpy'e¹¹⁷¹ dönüştürüldü. Bazılarını da aynı bırakarak bu iş yerlerini çalıştırmaya devam etti¹¹⁷².

1970'lerde Kıbrıs'tan gelen gençlerin işe başlangıç yeri burasıydı¹¹⁷³. Daha sonraları rakipleri tarafından saldırıya uğradı. Bir gecede bütün restoranları kapattı. Ali Bey, 1976'da iflas ettikten sonra ticari işletmelerin çoğunu özellikle yönetim kadrolarında çalışanlara sattı¹¹⁷⁴.

Türkler yavaş yavaş çalıştıkları iş yerlerini satın almaya ve yeni işyeri açmaya başladı¹¹⁷⁵. En altta başladıkları meslek hayatını zirvede sürdürdüler. Bir taraftan çalıştı diğer taraftan para biriktirdiler. Birikim beraberinde iş sahipliğini getirdi. Buralar zamanla aile şirketine dönüştü¹¹⁷⁶.

Kıbrıslı Türklerden neredeyse %80'inin bir dönem restoran işi ile bağlantısı oldu. Türklere ait işyerlerinde de yine Türkler çalıştı. Türklerin yoğun olduğu yerlerde neredeyse on dükkândan ikisi onlara aitti. Tabelaların neredeyse tamamı Türkçe idi. Türk kültürünün izlerini taşımaktaydı. Restoranların menülerinde de Kıbrıs'a özgü yemek ve mezeler vardı. Ancak günümüzde bu dükkânların çoğu ya işi bırakmış ya da Kıbrıs'a geri dönmüştür. Türkiye'den gelen birçok Türk vatandaşı bu sektöre el atarak Kıbrıslılardan bu işleri devraldı¹¹⁷⁷.

Kıbrıslı Türklerin restoran sektörü dışında ticaretle uğraşmalarında da mal arzı belirleyici oldu. Ürün temini Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye'den yapıldı. Bunun yanında Türk bakkalları mallarını Yahudi, Rum ve Türk tüccarlardan satın aldı¹¹⁷⁸. Kıbrıslı Türkler İngiltere'ye ilk geldikleri zaman ağırlıklı olarak bu işlerle Rumlar ilgilenmekteydi. Ancak daha sonra Türkler de bu sektöre dahil oldu. Rum ve Türk bakkallarında aynı ürünler vardı. Ancak Türklerin birçoğu etnik kökene bakmaksızın alışveriş yaparken Rumlar ise Türk bakkalları tercih etmemekteydi. Günümüzde küçük işletmeler önemini yitirdi ve yerini büyük işletmelere bıraktı. Bakkalların yerini marketler aldı. Bunlardan biri de Haringey'deki "Yaşar Halim" idi. Haftasonları insanlar toplu alışveriş için buraya gelmekteydi. "Türk Gıda

¹¹⁷¹ 1968'lerden itibaren İngilizlerin yeni tanımaya başladığı "hamburger", "Wimpy" isimli bir şirketin amblemi ile popüler hale geldi. İngilizlerin çok sevdiği "fish & chips" (balık ve patates kızartması)'in önüne geçti. Ucuz, hazırlanma süresi çabuk ve doyurucu olan bu yiyecek kısa bir zaman dilimi içerisinde "Wimpy Bar"lar Londra'ya yayıldı. Bu "Wimpy"lerin bir başka önemli özelliği de Londra'da yaşayan Kıbrıslı Türklere iş olanakları sağlaması ve onların girişimci yönlerini teşvik etmesi idi. Zamanla "Wimpy" barların sahiplerinin büyük çoğunluğu Kıbrıslı Türkler oldu. Bkz. O.Balıkçioğlu, **Londralılar**, s.29.

¹¹⁷² G.Gökdemir, **İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...**, s.35.

¹¹⁷³ O.Balıkçioğlu, **Londralılar**, s.111.

¹¹⁷⁴ Osman Balıkçioğlu ile 17 Ağustos 2013'te **Londra Gazete**'de yapılan görüşme.

¹¹⁷⁵ O.Balıkçioğlu, **Londralılar**, s.29.

¹¹⁷⁶ Osman Balıkçioğlu ile 17 Ağustos 2013'te **Londra Gazete**'de yapılan görüşme.

¹¹⁷⁷ O.Balıkçioğlu, **Londralılar**, s.29-31.; G.Gökdemir, **İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...**, s.36.

¹¹⁷⁸ G.Gökdemir, **İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...**, s.36.

Pazarı/Turkish Food Center’da Kıbrıslı Türkler arasında Yaşar Halim kadar ilgi görmekteydi¹¹⁷⁹. Fabrika ve işyeri sahibi olan bazı Kıbrıslı Türkler şunlardı: Dalston’da Adem Bey, Hackney’de Hasan Özkan, Stamford Hill’de Mehmet Raşit. Yine restoran, seyahat acentaları ve sigorta şirketi sahibi çok sayıda Kıbrıslı Türk vardı¹¹⁸⁰.

Bu marketlerdeki ürünler Türkiye’den gelmekle birlikte personel de Türk’tü. Türk marketleri sadece alışveriş yapılan bir yer değildi. Bu yerlerde insanlar sosyalleşmekte ve yeni dostluklar kurulmaktaydı. Hayata dair cemiyet haberleri buralarda öğrenilmekteydi. Kıbrıslı Türkler “*Toplumun Sesi*”, “*Toplum Postası*”, “*Hür Söz*”, “*Olay*”, “*Londra Gazete*” gibi gazeteleri de çıkarmaktaydı¹¹⁸¹.

İngiltere’deki Kıbrıslı Türkler son dönemde sıkça “*marketçilik*” adını verdikleri pazarcılıkla uğraşmaktadırlar. Vergi verilmemesinden ötürü tercih edilmekteydi. Bu işin haftada bir gün yapılması da bir diğer gerekçeydi. Çoğu kez tüm aile bireyleri birlikte çalışabilmekteydi. Kısaca tipik bir aile işi idi. Kıbrıslı Türklerin genelde aile işleri ile uğraşmaları, çocukların küçük yaşta iş hayatına atılıp sorumluluk sahibi olmasına sebep olmaktaydı. Marketçilik sektörünün uğraş alanlarından birisi de ikinci el eşya satışları idi. Kâr oranı oldukça fazla idi¹¹⁸².

Kıbrıslı Türklerin geçmişten gelen bir alışkanlıkları vardı. Kahvehaneye gitmek. Kahvehaneler onlar için hem bir iş alanı hem de sosyalleşme mekânı idi. İlk gelenler ağırlıklı olarak bekâr gençlerdi. İngilizlerde var olan “*pub*” kültürü Kıbrıslı Türklere yabancı idi. Bu sebeple kahvehanede oturmak ya da onu işletmek daha cazip geldi¹¹⁸³. Kıbrıslı Türkler tarafından kahvehaneler açıldı. Ancak bunların bazılarında kahve, çay, meyve suyu ikramının yanında Kıbrıs’a özgü yemek ve tatlılar da satılmaktaydı. Bu sayede gençler ev yemeklerini tüketme fırsatı bulmaktaydı. Adadaki gibi kahvehane işletmeciliği sık sık el değiştiren bir meslek olduğundan bu işle çok fazla sayıda Kıbrıslı Türk uğraştı¹¹⁸⁴.

5- Örgütlenme

Kıbrıslı Türkler İngiltere’ye göç ettikten sonra örgütlenme yoluna gitti. Bu bağlamda birçok sosyal ve kültürel içerikli dernekler kuruldu. Bu dernekler bugün de faaliyet göstermektedir. Sadece Kıbrıslı Türklerin değil bütün Türk toplumunun bir araya geldiği

¹¹⁷⁹ G.Gökdemir, *İngiltere’de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...*, s.37-38.

¹¹⁸⁰ O.Balıkçioğlu, *Londralılar*, s.138.

¹¹⁸¹ Mustafa Gençsoy ile 15 Temmuz 2013’te KTC’nde yapılan görüşme.; Osman Balıkçioğlu ile 17 Ağustos 2013’te Londra Gazete’de yapılan görüşme.

¹¹⁸² G.Gökdemir, *İngiltere’de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...*, s.40.

¹¹⁸³ *Departures and Arrivals*, s.125-127.

¹¹⁸⁴ *Departures and Arrivals*, s.127.

yerlerdir. Dernekler kendi bünyelerinde okul da açmışlardır. Buralarda Kıbrıslı Türk gençlere Türk Dili öğretim hizmetleri verilmektedir¹¹⁸⁵.

Kıbrıslı Türkler eğitim, spor, ekonomik, politik, sosyal yardım, sanat, kültür alanlarında yardımlaşma ve dayanışmayı sürdürmek amacıyla birçok dernek kurdu. Kıbrıslı ve Türkiyeli Türkler tarafından kurulan derneklere genellikle Londra veya anavatanlarında yaşadıkları yerlerin adları verildi. Türk kültürünün eğitim yolu ile İngiltere'deki yeni nesil gençlere aktarma görevi üstlenilmiştir. Geziler, toplantılar, çay partileri düzenlenmektedir¹¹⁸⁶.

“Güney Londra Türk Aile Birliği” tüzüğünde amaçlar: “Güney Londra’da yaşayan Türklerin yararına olmak üzere Türk Dili ve Edebiyatını, kültürünü, örf ve adetlerini öğretmek ve çocuklarını Türk örf, adet ve geleneklerine bağlı kişiler olarak yetiştirmek”¹¹⁸⁷ olarak dile getirilmekteydi. Dernek bu amaçlarını gerçekleştirmek için de şöyle bir yol izleyecekti: “Milli ve dini günleri kutlar veya kutlamalara katılır, veliler arasında dayanışmayı sağlamak için çaba harcar, parasız olarak bilgi verir ve tavsiyelerde bulunur, sergiler, toplantılar, konferanslar, seminerler veya kurslar veya başkaları tarafından düzenlenenlere katılır, veliler ve çocukların içinde yaşadıkları toplum ve çevreye uyumuna yardımcı olacak fikirleri benimser, çocukların ve gençlerin kaynaşmasını temin ve gelişimlerine yardım ve bilgi ve görgülerini artırmak gayesiyle geziler düzenler”¹¹⁸⁸.

Bir diğer önemli örgüt olan *“Türk Gençlik Eğitim Kültür ve Sanat Kurumu”* da tüzüğündeki amaçlarını şöyle açıklamaktaydı: *“Londra’da yaşayan Türk toplumunun kültür, gelenek, ulusal dayanışma ve dinsel eğitim ve öğretim görgülerine Atatürk ilkeleri doğrultusunda yön verilmesini sağlamak Türk toplumunun yukarıdaki amaçlarına yaklaşımında ve bu özelliklerin korunmasında temel öge olan çocuklarımızın gelenek ve göreneklerimize bağlı olarak yetiştirilmesinde yardımcı olmak, toplumumuzun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasında diğer benzeri kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak, gerekli hallerde, Türk eğitim ve kültür kuruluşları açmak ve bunları yürütmek, İngiltere’de özellikle Londra’da yaşayan Türk toplumunun ulusal bilincini canlı tutmak, Türk dili, dini ve kültürüne bağlılıklarını sürdürmek ve Kıbrıs’ta yürütmekte olduğumuz ulusal davamıza sürekli katkı sağlamak, milli ve dini günleri kutlamak veya kutlamalara katılmak, toplum arasında dayanışmayı sağlamak ve Türk gençlerinin sorunları ile her fırsatta ilgilenmek, Londra’da*

¹¹⁸⁵ H.Alicik, *Kimlik Yabancılaşma, Asimilasyon*, s.26.

¹¹⁸⁶ H.Alicik, *Kimlik Yabancılaşma, Asimilasyon*, s.26-28.

¹¹⁸⁷ *Güney Londra Türk Aile Birliği Tüzüğü*, s.1.

¹¹⁸⁸ *Güney Londra Türk Aile Birliği Tüzüğü*, s.1.

Türk sanatını yaymak ve geliştirmek, çocuklarımıza yurdumuz Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ve Anavatan Türkiye Cumhuriyeti'ni tanıtır sevdirme"¹¹⁸⁹.

Kıbrıs Türklerinin İngiltere'de kurduğu dernek ve cemiyetler bütün Türklerin temsilciliğini yaptı. Cemiyetler adadaki soydaşlarının sorunlarını Batıya duyurmak, dünyaya davalarını anlatmak yolunda bir anlayışı benimsedi. İngiltere'deki Türk toplumuna dönük çalışmalarda bulundu. Bu derneklerden etkin ve yaygın olanları incelemek konumuz açısından faydalı olacaktır. Bunlar Avrupa'da kurulan en eski ve tarihi anlamda önemli bir misyon yüklenmiş olan Kıbrıs Türk Cemiyeti (KTC) İngiltere'de sadece Kıbrıslı Türklere değil bütün Türk toplumunun geniş bir kesimine ulaşan "*Türk Toplumunu Futbol Federasyonu*" ve bir çatı örgüt olarak faaliyet gösteren "*İngiltere Kıbrıs Türk Dernekleri Konseyi*" idi.

a) Kıbrıs Türk Cemiyeti ve Faaliyetleri

1950'den itibaren yoğun olarak Kıbrıslı Türkler İngiltere'ye göç etmeye başladı. Bu eylem bireysel, aile veya arkadaş grupları halinde gerçekleşti. Dilini, dinini bilmedikleri yabancı bir ülkede bulunmak doğal olarak kendi etnik kökeninden olan insanlarla birlikte olma ihtiyacını doğuracaktı. Bunu sağlamak, kolayca haberleşebilmek, varlığını, sesini duyurmak için kurumsal bir yapıya ihtiyaç vardı¹¹⁹⁰.

Londra'da bir cemiyet kurmak amacıyla hazırlıklara başlandı. İlk toplantı 14 Ocak 1951'de yapıldı. Cemiyete "*Kıbrıs Türktür Cemiyeti*" adı verilecekti. Kıbrıs haritası ve üzerinde Türk bayrağının olduğu ay yıldız amblem olarak seçildi. Ancak Kıbrıs'ta EOKA'nın faaliyetlerini artırdığı bir dönemde Rumlar bu duruma itiraz etti. Cemiyet Hasan Nihat Çağlayan'ın Soho'daki "*50 Greek Street*" adresinde bulunan "*Romano Santi*" lokantasının üst katında 5 Şubat 1951'de kuruldu. Başkanlığa Ali Fuad getirilmişti¹¹⁹¹. Cemiyetin kurulmasına o yıllarda İngiltere'de eğitim görmekte olan öğrenciler ve özellikle Akıncılar Köyü'nden gelen Kıbrıslı Türkler öncülük etti¹¹⁹².

Kıbrıslı Türkler adadan kalma bir alışkanlıkla cemiyete "*kulüp*" demekteydi. 1951'in Haziran'ından itibaren Başkanlığını Osman Örek üstlendi. 2 Eylül 1951'de cemiyetin adı "*Kıbrıs Türk Birliği*" olarak değiştirildi. Osman Örek'in yerine 6 Ocak 1952'de A.Necati Sager getirildi. 1959'un başına kadar görevine devam etti. 12 Ocak 1959'da Mahmut Sinan başkanlığa getirildi¹¹⁹³. Cemiyetin adı 1960'da "*Kıbrıs Türk Cemiyeti*"¹¹⁹⁴ne dönüştürüldü.

¹¹⁸⁹ **Türk Gençlik Eğitim Kültür ve Sanat Kurumu Tüzüğü**, s.1

¹¹⁹⁰ Mustafa Gençsoy ile 15 Temmuz 2013'te KTC'nde yapılan görüşme.

¹¹⁹¹ **Toplumun Sesi**, Şubat 1976, S.No: 36.

¹¹⁹² Mustafa Gençsoy ile 15 Temmuz 2013'te KTC'nde yapılan görüşme.

¹¹⁹³ **Toplumun Sesi**, Şubat 1976, S.No: 36.

¹¹⁹⁴ Mustafa Gençsoy ile 15 Temmuz 2013'te KTC'nde yapılan görüşme.

KTC'nin başkanlığını sırayla 1961'den 1 Şubat 1968'e kadar Fikret Derviş; 11 Şubat 1968'de Niyazi Ata Hasan; 3 Şubat 1969'da ise Dr.Mehmet S.Ali üstlendi. Ancak Dr.Mehmet S.Ali Bey başkanlığa getirilmesinden hemen sonra görevinden çekildi ve yerine M.Seyfi başkan oldu. 10 Mayıs 1970'de KTC'nin "*Kadınlar Kolu*" kuruldu ve üye kabul etmeye başladı. 15 Şubat 1971'de Mustafa Gençsoy başkanlığa getirildi ve kırk yılı aşan bir süre bu görevde kaldı¹¹⁹⁵. 2013 Mayıs'ından beri ise cemiyetin başkanlığını Emir Osman yapmaya başladı¹¹⁹⁶.

Cemiyet 1951'de kurulan Avrupa ve Dünya'da kurulan en eski Türk derneği idi. Dünyada ise en eski Türk cemiyeti ünvanına sahipti. Cemiyet ilk kurulduğu yıllarda Rumlardan özellikle telefonla çok fazla tehdit aldı. Ancak Rumlarla çoğu zaman ortak toplantılara dahi ev sahipliği yaptı. Cemiyet kurulduğu ilk yıllarda büyük maddi zorluklar içerisinde faaliyetlerini sürdürdü¹¹⁹⁷.

KTC'nin kuruluş amaçları arasında; Kıbrıs sorununu dünya kamuoyuna duyurmak, bunun yanında İngiltere'de doğup büyüyen Kıbrıslı Türk çocuklara Türk dilini, kültürünü ve İslam dinini öğretmek, çeşitli sosyal faaliyetlerle onları sosyalleştirmekti. 1974 sonrası ise Ermeni sorununu dünya kamuoyuna duyurmak için çalışma yapacaktı. Sadece Kıbrıslı Türklere değil tüm Türklere hizmet vermeyi amaçlayacaktı¹¹⁹⁸.

KTC bina kirasının ödenmesi konusunda maddi sıkıntı yaşamaktaydı. Yardımcı olmak isteyen bazı işadamları derneğin tapusunu üzerlerine almak istedi. Cemiyet buna izin vermedi. Maddi yardım için dönemin Türkiye Başbakanı A.Menderes'e başvuruldu. A.Menderes yakın ilgi gösterdi¹¹⁹⁹. Türkiye'de 1960 Askeri Darbesi olunca para Londra'ya ulaşmadı. Milli Birlik Komitesi Üyesi Alparslan Türkeş, A.Menderes'in cemiyetle ilgili çalışmasının yazışmalarına rastladı. Cemiyet için beş bin sterlinlik bir para ayırdı. Ancak parayı Londra'ya gönderemedi. A.Türkeş bu paraya beş bin sterlin daha ekleyerek toplamda on bin sterlini İngiltere'deki Türklere verilmesi için Kıbrıs'taki Evkaf'a gönderdi. Bina şahsi mülk olmaması için de Kıbrıs'taki Türk Evkaf'ı adına olmalıydı¹²⁰⁰. Binanın kalan borcunun Kıbrıslılardan toplanan parayla ödenebileceği hesaplanır ancak bu gerçekleşmez. Daha sonra binanın on sekiz bin sterlin olan borcu faizlerle birlikte otuz iki bin sterline kadar yükseldi. Ancak Evkaf bu borcu kapatarak binayı tamamen satın aldı. Bina halen KTC'ye ait olmasına rağmen binanın tapusu Evkaf'ın üzerindedir. Bu nedenle zaman zaman Kıbrıs'taki hükümetler

¹¹⁹⁵ **Toplumun Sesi**, Şubat 1976, S.No: 36.

¹¹⁹⁶ Emir Osman ile 17 Temmuz 2013'te KTC'nde yapılan görüşme.

¹¹⁹⁷ Mustafa Gençsoy ile 15 Temmuz 2013'te KTC'nde yapılan görüşme.

¹¹⁹⁸ Mustafa Gençsoy ile 15 Temmuz 2013'te KTC'nde yapılan görüşme.

¹¹⁹⁹ G.Gökdemir, **İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...**, s.50-51.

¹²⁰⁰ Mustafa Gençsoy ile 15 Temmuz 2013'te KTC'nde yapılan görüşme.

değiştikçe binayı satıp Kıbrıs Türklerine başka yerde bina alınması gündeme gelecekti¹²⁰¹. 1975'te Kıbrıs temsilciliği ile cemiyet aynı binada bulunmaktaydı. Ancak daha sonra temsilcilik başka bir binaya taşındı¹²⁰². Büyükelçilikle cemiyetin bir arada bulunması tek merkezden hareket konusunda oldukça faydalı oldu¹²⁰³.

İlk ve önemli faaliyetlerden birisi “*Kıbrıs Davası'nın*” dünya kamuoyuna duyurulması için mitingler düzenlemek oldu. Kıbrıs için yardım kampanyaları düzenledi. Kıbrıs ile ilgili bilgilendirmede bulunmak için iki tane bülten yayımladı. Bunların dağıtımını ile de ilgilenildi. İngiliz Parlamentosu'na kadar ulaştırıldı. Kamuoyu desteği sağlanmaya çalışıldı¹²⁰⁴.

Günümüzde de halen devam eden bu faaliyetler güncel olaylarla doğrultulu olarak Türk-Ermeni, Türk-Yunan ilişkileri, Kıbrıs konusu ile ilgili kitapçıklar, bültenler yayınlanması ve mitingler düzenlenmesidir. Gündem ile ilgili konferanslarda bir diğer faaliyet alanıdır¹²⁰⁵. Cemiyet, Türkiye'de meydana gelen deprem felaketleri dolayısıyla da felaketzedeler için İngiltere'de para ve giysi bağışları topladı. Bunları yardıma muhtaç insanlara ulaştırdı¹²⁰⁶.

KTC 1973'te “*Toplumun Sesi*”ni, 1974 Mayıs'ında da “*Weekly Turkish News*” dergilerini yayınlamaya başladı. Cemiyet aynı zamanda kurduğu yayineviyle de Kıbrıs Türk davasının anlatılmasında katkıda bulundu. Belgesel içerikli bültenler ve kitaplar yayımladı¹²⁰⁷. Özellikle “*Weekly Turkish News*” adlı İngilizce dergi Kıbrıs konusunda Türk görüşünü savunan bir yayın organıydı¹²⁰⁸. Derginin geniş bir dağıtım ağı bulunmaktaydı. Dünyanın dört bir tarafına gönderilmekteydi. Cemiyet yayınlarını gazeteci, yazar ve şair olarak tanınan Osman Türkay yönetmekteydi. Ayrıca Salahi R.Sonyel gibi tarihçiler de yazılarıyla katkıda bulunmaktaydı¹²⁰⁹.

“*Toplumun Sesi*” ve “*Turkish News*” düzenli olarak yayınlandı. Ayrıca İngilizce ve Türkçe kitap ve belgeseller de geniş kitlelere ulaştırıldı¹²¹⁰. Türk nüfusunun İngiltere'de artmasıyla birlikte gazete sayısı da çoğaldı. Bu bağlamda Kıbrıs'ta 14 Mart 1942'de yayın hayatına başlayan “*Halkın Sesi*” gazetesi, 6 Ağustos 1982'den itibaren haftada bir gün

¹²⁰¹ Mustafa Gençsoy ile 15 Temmuz 2013'te KTC'nde yapılan görüşme.

¹²⁰² O.Balıkçioğlu, *Londralılar*, s.112.

¹²⁰³ G.Gökdemir, *İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler*..., s.51.

¹²⁰⁴ Mustafa Gençsoy ile 15 Temmuz 2013'te KTC'nde yapılan görüşme.

¹²⁰⁵ G.Gökdemir, *İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler*..., s.52.

¹²⁰⁶ Mustafa Gençsoy ile 15 Temmuz 2013'te KTC'nde yapılan görüşme.

¹²⁰⁷ *Toplumun Sesi*, Ocak 1978, S.No: 59.

¹²⁰⁸ *Toplumun Sesi*, Ocak 1978, S.No: 59.

¹²⁰⁹ *Toplumun Sesi*, Mart/Nisan 1978, S.No: 61-62.

¹²¹⁰ *Toplumun Sesi*, Aralık 1979, S.No: 80.

Londra'da yayınlandı. Gazete Londra Türkler tarafından yoğun ilgi ile karşılandı. Gazetenin Londra muhabiri emekli eğitimci Vergi H.Bedevi idi¹²¹¹.

Yukarıda ismi ifade edilen yayın organları büyük bir özveri ile yaşatılmaktaydı. Cemiyet sınırlı imkânlar içerisinde bir yandan Türk toplumuna hizmet ederken öte yandan da yabancı kamuoylarını bilgilendirmede bulundu. KTC'nin bünyesinde faaliyet gösteren yayınlar dünya kamuoyuna Kıbrıs Barış Harekâtı konusunda bilgilendirmede bulunacaktı. Uluslararası ilişkiler açısından bu çok önemliydi. Yabancı ülkelerdeki Rum ve Yunan propagandasını engellemenin bir yolu da bu tip faaliyetlerdi.

1- Cemiyet ve Türk Dili-Kültürü Eğitimi

Dil bir ulusu ulus yapan ulusal birliği sağlayan öğelerin başında gelmektedir. Dilini öğrenmeyen bir Türk çocuğu yabancı bir ülkede asimile olmaya mahkûmdur. Çocuklara dil eğitimi verilirse, Türk kültürü de öğretilmiş olacaktır. Türk geleneklerini nesilden nesile aktarmak, toplumun geleceği açısından oldukça önemliydi.

Yurt dışındaki Kıbrıslı Türkler gerek ekonomik ve gerekse nüfus potansiyeli bakımından oldukça zengindi. Kıbrıs'ta yaşayan Türk toplumunun ayrılmaz bir parçasıydı. Özellikle İngiltere'den bir vesile ile Kıbrıs'a gidenler yabancılık çekmek istemiyorlardı¹²¹². Bu bağlamda KTC, iki ada arasında köprü görevi görmeye başladı. Türk dili ve kültürünün öğretilmesi amacıyla cemiyet bünyesinde bir Türk Okulu açıldı¹²¹³. Yeni kuşaklara Türk Dili ve Kültürü bilincini kazandırmayı amaçlayan bu okullar Kıbrıslı Türkler tarafından kısaca "*Türk Okulu*"¹²¹⁴ olarak adlandırılacaktı. Böylelikle okul, öğrenciler üzerinde oluşturduğu ulusal bilinç ve kimlikle Türk aidiyetini bilişsel ve duyuşsal olarak hissedebilmelerine ve benimsemeleri neden olacaktır.

İngiltere'deki Türk toplumunun ihtiyaçları doğrultusunda 1958-1960 arasında Kıbrıs ve Türkiye'den öğretmen talep edildi. Bu ilk deneyimler günümüzde derneklere ve okul aile birliklerine bağlı olarak çalışan Türk okulları için bir başlangıç olması açısından çok anlamlıydı. Cemiyetin kurulduğu ilk yıllarda Kıbrıslı Türkler, İngiltere'de kısa süreli kalmayı planlıyordu. 1963-1974 arasındaki olaylar; adaya dönüş fikrinden vazgeçilmesine sebep oldu. İngiltere'de kalma yönünde değişim gösterdi. KTC'nin yönetim kurulu toplantılarında ki en önemli gündem maddesi Türk çocuklarının eğitim ve öğretimi oldu.

¹²¹¹ **Toplumun Sesi**, Ağustos 1982, S.No: 107.

¹²¹² S.E.Nijhar, **Kıbrıs Türk Cemiyeti**, s.253.

¹²¹³ G.Gökdemir, **İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...**, s.53.

¹²¹⁴ H.Alicik, **Kimlik Yabancılaşma, Asimilasyon**, s.156.

1960’larda Türkiye’den gelen iki öğretmen Türk çocuklarına Türk Dili ve Kültürünü öğretti¹²¹⁵. 1980’li yılların sonuna doğru eğitim konusu kültür ataşeliğine bırakıldı. Cemiyetin dersleri sırasında bir ara öğrenci sayısı bine okul sayısı on altıya ve yirmi altıya kadar çıktı. Cemiyet çocuklara ve gençlere yönelik tiyatro, şiir, edebiyat çalışmaları ile milli günleri kutlama programları düzenledi. Günümüzde de 23 Nisan, 30 Ağustos, 19 Mayıs, 29 Ekim, 20 Temmuz, 15 Kasım gibi Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti için tarihi önemi olan milli günler büyük bir heyecan ve coşku içerisinde kutlanmaktadır¹²¹⁶.

Yeni kuşaklara Türk Dilini ve Kültürünü aktarmak amacıyla kurulan bu okullarda daha çok Türkçe öğretimi yapılmaktadır. Bunu önemli yapan ise Türkçe’nin, İngiliz Eğitim Sistemi’nde “*Modern Yabancı Diller*” içinde yer almasıydı. Bu durum hem öğrenci hem de okul açısından önemliydi. Öğrenci açısından üniversiteye giriş sınavlarında Türkçe’den alacağı yüksek puan yüksek öğrenime girişi kolaylaştırıcaktı. Bu bağlamda okullar müfredatlarını Türkçe öğretimine göre yapmaktaydı. Dersler ise KKTC ve Türkiye’den görevlendirilen öğretmenler tarafından verilmekteydi. Ayrıca İngiltere’ye yerleşmiş üniversite mezunu gençler de belli bir ücret karşılığında derslere girmektedir¹²¹⁷. Türkiye’nin ve Kıbrıs’ın gönderdiği öğretmenlerin sayısal olarak yetmediği zamanlarda da KTC, İngiltere’de bulunan Kıbrıslı ve Türk eğitimciler arasından “*part-time*” öğretmenler çalıştırma yoluna gitti¹²¹⁸.

Türk derneklerinin artması ve okulların açılmasıyla birlikte; merkezi bir yapı oluşturuldu. “*İngiltere Türk Okulları Konsorsiyumu*”, okullar arasında diyalog, müfredat, karne, öğretmenler için hizmet içi eğitim ve daha birçok desteği sağladı. Aynı zamanda Türkiye Eğitim Müşaviri ve KKTC Eğitim Ateşesi yakın işbirliği içerisinde hareket etti. Yıllardır konuşulup gerçekleştirilemeyen “*Londra Türk Okulları*” kitap projesi; işte bu konsorsiyumun gayretleriyle gerçekleştirildi. KKTC Milli Eğitim Bakanlığı ile yapılan işbirliği sonucunda yürürlüğe girdi. İngiliz eğitim müfredatının matematik ve fen bölümleri Türkçe’ye çevrildi. Daha sonra KKTC Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bastırıldı ve Londra’daki Türk okullarına gönderildi¹²¹⁹. Günümüzde yaklaşık olarak otuz civarında Türk dili ve kültürünü öğreten okul bulunmaktadır. Okulların isimleri şunlardı¹²²⁰:

¹²¹⁵ S.E.Nijhar, **Kıbrıs Türk Cemiyeti**, s.165-169.

¹²¹⁶ Kelami Dedezade ile 3 Ağustos 2013’te Londra’da Middlesex University’de yapılan görüşme.

¹²¹⁷ Kelami Dedezade ile 3 Ağustos 2013’te Londra’da Middlesex University’de yapılan görüşme.

¹²¹⁸ **Toplumun Sesi**, Ekim/Kasım 1982, S.No: 109.

¹²¹⁹ **I.Dünya Kıbrıs Türkleri Kongresi, (Konuşmalar Sunumlar Kararlar)**, Lefkoşa, 2009, s.48-49.

¹²²⁰ Kelami Dedezade ile 3 Ağustos 2013’te Londra’da Middlesex University’de yapılan görüşme.; <http://turkegitimkonsorsiyumu.org.uk/uye-okullarimiz/> (Erişim Tarihi: 16 Haziran 2016)

Ali Rıza Değirmencioğlu Türk Dili ve Kùltürü Okulu,

Croydon -Lighthouse Educational Society

Welling -Lighthouse Educational Society

Tooting- Lighthouse Educational Society

Bickley Türk Okulu

ABC Turkish School

Chesterfield Turkish School

The Nurture Glasgow Eğitim Merkezi

Diyanet Türk Haftasonu Okulu/Edmonton Fazilet Türk Okulu

Dr. Fazıl Küçük Türk Okulu

Edmonton Salisbury Türk Okulu

Rauf Denktaş Türk Okulu

Grange Park Türk Okulu

Mevlana Cami Türk Okulu

West London Turkish School

Hornsey Atatürk Okulu

Hazelwood Atatürk Okulu

Southgate Atatürk Okulu

Oakthorpe Türk Okulu, Süleymaniye Türk Okulu

Valide Sultan Türk Okulu

Fatih Türk Okulu

Waltham Forest Türk Okulu

Amity Eğitim Vakfi

Hülya Türk Okulu

Londra’da kurulan Türk Dili ve Kültürü Okulları’nın kuruluş amaçlarından bir tanesi çocuklara kendi ana dil ve kültürlerini öğretmek idi. Buradaki amaç vatana bir gün kesin dönüş yaparlarsa bu konuda zorluk çekmemeleri için onları hazırlamaktı. Çoğu Londra’da olmak üzere İngiltere’de otuza yakın Türk Dili ve Kültürü Okulu bulunmaktadır. Bu okulların eğitim faaliyetleri özveri ile çalışan kişilerin çabası sayesinde. Bu dernekler bölgelerinde bulunan devlet okullarına büyük kiralar ödeyerek hafta sonları hizmet vermektedir. Türkiye ve KKTC eğitim bakanlıkları tarafından gönderilen öğretmenler de bu okullarda görev yapmaktaydı¹²²¹.

2- Cemiyetin Sosyal Hayata Katkısı

1950-1960’lı yıllarda sayıca az olan Türkler özellikle izin günlerinde “*tanıdıklardan birini görür sohbet ederim düşüncesiyle*” cemiyete gitmekteydi. İletişimin sınırlı olduğu durumlarda da cemiyet devreye girmektedir. Daha önce Rum kahvehanelerinde toplanan insanlar cemiyet kurulduktan sonra burada biraraya gelmeye başladı. Yine cemiyet binası Türklerin yoğun olarak çalıştığı birçok lokanta da burada faaliyettedir. Türk işçiler 15-18 saatleri arası boş olan vakitlerini cemiyette değerlendirirlerdi. Özellikle de 1958 olayları sırasında bu ilgi daha fazla arttı. 1960’lı yıllarda nispeten azaldı ancak 1963 olayları yaşanınca cemiyet, Kıbrıslı Türkler arasında yeniden ilgi odağı haline geldi. Birisine “*not bırakılacağı*” veya haber iletileceği zaman, cemiyet adeta iletişim aracı gibi görev üstleniyordu. 1970’li yıllarda Türkler kendi işlerini kurunca bu dayanışmacı yaşam tarzından uzaklaşmaya başladı. Uzayan mesafeler fertler arasındaki bağı da zayıflatıyordu¹²²².

İngiltere’de yaşayan Türkler için KTC’nin üstlendiği sosyal sorumluluk günümüzde de devam etmektedir. Özellikle bu ülkeye öğrenci olarak gelenlere bir nevi ev sahipliği yapılmaktadır¹²²³. Cemiyet bünyesinde bayram ve yılbaşı balosu yapılmaktadır. Ancak günümüzde daha çok okullar ve Türk radyosu tarafından düzenlenmektedir. Balolar Türkler arasında ilgi uyandırmaktadır. 1974 Barış Harekâtı’nın ardından Kıbrıs’a geliş-gidişlerin kolaylaşması ve İngiltere’deki Türk nüfusun artması gibi etkenlerden ötürü cemiyete olan ilgi kaybolmaya başladı. Ancak Kıbrıs Sorunu tam anlamıyla bitmediği için faaliyetler de farklı bir yöne kaydı¹²²⁴.

İngiltere’deki Kıbrıs Türkleri; kültür, sanat, spor faaliyetlerinin yanı sıra Londra’da ilk Türkçe yayın yapan radyoyu da faaliyete geçirdi. İlk Türkçe yayın yapan radyo 1979’da Özer

¹²²¹ Kelami Dedeade ile 3 Ağustos 2013’te Londra’da Middlesex University’de yapılan görüşme.

¹²²² G.Gökdemir, **İngiltere’de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...**, s.54.

¹²²³ **Türk Gençlik Eğitim Kültür ve Sanat Kurumu Tüzüğü.**

¹²²⁴ G.Gökdemir, **İngiltere’de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...**, s.54-55.

Gardiyanoğlu tarafından kuruldu. Radyoya, “*Londra Türkünün Sesi*” adı verildi. Ancak bu “*yasal*” olmayan bir radyo istasyonuydu. Radyo kısa bir süre içerisinde Türkler tarafından büyük ilgi görek geniş bir dinleyici kitlesine kavuştu. Radyo yayınları yasal olmadığı için uzun süreli bir yayın hayatı olmadı¹²²⁵.

Dolayısıyla Türk toplumu yasal bir radyoyu dinleyebilmek için ancak doksanlı yılları bekleyecekti. Bu bağlamda Kıbrıs Türk toplumunun radyosu 7 Ağustos 1995’te tam gün olarak yayın hayatına başladı. Böylece yirmi dört saat Türkçe yayın yapan “*Londra Türk Radyosu*” yayınlarına başladı¹²²⁶.

b) Türk Toplumı Futbol Federasyonu

Sportif anlamda “*kulüp*” Kıbrıslı Türklerin yabancı olduğu bir faaliyet değildi. Adada her köyün gençlerinden oluşan bir futbol takımı ve bir spor kulübü vardı. Gençler için burası da bir sosyalleşme alanı idi. İngiltere’ye göç ettikten sonra da bu faaliyetlere devam edildi. Derneklerin yanı sıra Londra’da yaşayan Kıbrıslı Türkler de yine amatörce futbol takımları kurarak kendi aralarında karşılaşmalar düzenlediler¹²²⁷.

İngiltere’deki en etkili Türk kuruluşlarından olan Türk Toplumı Futbol Federasyonu (TTFF) 1976’da kuruldu. Kırk yıldır kesintisiz olarak varlığını sürdüren TTFF, Birinci ve İkinci lig şeklinde gruplandırıldı. Yirmi bir yaş altı kategorisinde yirmi beş takım; gençlerde altı ve Veteran Ligde de on altı takım mücadele etmekteydi. Türk Ligi takımları İngiltere’nin Londra Futbol Birliği’nin üç kupasında da mücadele ederek başarılar elde etti¹²²⁸.

2015-16 Futbol Sezonu’nda, Birinci ve İkinci kümede yer alan takımların adları şu şekilde idi¹²²⁹:

Birinci Küme

Türkmenköy
Yeşilada
Düzce
Esenler
Gaziantep
Fenerbahçe
Pekünspor
Trabzon

İkinci Küme

Mağusa Türk Gücü
Mehmetçik
Baf Ülkü Yurdu
Doğan Türk Birliği
Yavruvatan
Gürün
Diyarbakır
Çanakkale

¹²²⁵ **Londra Gazete**, 4 Eylül 2014, S.No: 705.

¹²²⁶ **Kıbrıs**, 8 Ağustos 1995, S.No: 2153.

¹²²⁷ Yılmaz Özyiğit ile 8 Ağustos 2013’te Londra’da, **Londra Gazete**’de yapılan görüşme.

¹²²⁸ **Londra Gazete**, 27 Kasım 2014, S.No: 717.

¹²²⁹ **Londra Gazete**, 17 Eylül 2015, S.No: 759.

Kafkas

Yalova

Yeni Boğaziçi

Dumlupınar

Çoğunlukla ikinci kuşağın futbol oynadığı takımların adları genellikle birinci kuşağın anavatanda yaşadığı yeri göstermekteydi. Bu bağlamda Türkmenköy, Mağusa Türk Gücü, Yeni Boğaziçi, Baf Ülkü Yurdu örnek olarak verilebilecek yerlerdi. Türkiye’den çalışmak amacıyla İngiltere’ye gelen Türkler de futbol kulübü kurarak bu liglerde mücadele etmeye başladı. Onlar da takımlarına Gaziantep, Trabzon, Çanakkale ve Diyarbakır gibi adlar vermektedir¹²³⁰.

İngiltere’de bulunan bütün derneklere bakıldığı zaman hepsinde kuruluşunda bir doğallık söz konusuydu. Türkiye Dernekleri ve Kıbrıs Türk Dernekleri; birlik olarak da Federasyon ve Konsey olarak ayrı duruş sergilemekteydi. Tüm bu kuruluşlara rağmen TTFB kırk yıllık devamlılığı içerisinde “*Kıbrıslı*” ve “*Türkiyeli*” ayrımı yapmadan faaliyetlerine devam etti. Bu nedenle diğer dernekler yılda bir kez dahi yüz kişiyi bir araya toplayamazken TTFB binlerce kişiyi biraraya getirebilmekteydi. Sporun evrenselliğini ve özellikle Kıbrıslı Türklerle uygulanan haksız ambargo göz önünde tutulursa, yapılan hizmet daha iyi anlaşılabilir.

c) İngiltere Kıbrıs Türk Dernekleri Konseyi’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri

Kıbrıs dışındaki Kıbrıs Türk örgütlerinin bir çatı altında toplanması sıklıkla dile getirilmekteydi. Böyle bir birleşme Kıbrıs Davası’na büyük bir güç katacaktı. KTC’nin önerisiyle 1977 Eylül’ünde Lefkoşa’da Mücahitler Sitesi’nde “*Kıbrıs Dışındaki Kıbrıslı Türkler Sempozyumu*” yapıldı. Türkiye, İngiltere, Avustralya, Amerika ve Kanada da yaşamakta olan Kıbrıslı Türklerin kurdukları örgütler merkezi Londra’da olmak üzere bir çatı altında toplandı. Bu oldukça önemli bir gelişmeydi. Londra’nın da merkez olarak seçilmesi de dünya kamuoyunu aydınlatmak ve etkilemek bakımından doğru bir yerdi¹²³¹.

İngiltere Türk-İslam Vakfı binasında yapılan toplantıda 7 Ocak 1979’da ismin “*İngiltere Kıbrıs Türk Dernekleri Konseyi*”nin olması yönünde görüş birliğine varıldı. Kurulacak olan böyle bir konsey hem dernekler hem de Türk halkı için yararlı olacaktı. Türkiye, İngiltere, Avustralya, Amerika ve Kanada’daki örgütler de Londra merkezde KKTC ile birlik içerisinde olursa bu etkin bir “*loby*” faaliyeti demektir. 9 Ocak’ta yapılan toplantıda

¹²³⁰ Yılmaz Özyiğit ile 8 Ağustos 2013’te Londra’da, **Londra Gazete**’de yapılan görüşme.

¹²³¹ **Toplumun Sesi**, Ocak 1979, S.No: 70.

Konsej'in temel amacı belirginleşti. Buna göre Konsej'in amacı İngiltere'de yaşayan Kıbrıslı Türklerin kurdukları ve sürdürdükleri örgütleri bir çatı altında toplamak dayanışmalarını sağlamak ve onların toplumsal sorunlarına çözüm aramaktı¹²³². Ancak tam anlamıyla bir çatı örgütün kurulması için 1983'ü beklemek gerekecekti.

Londra'da Türk derneklerin sayısında artış yaşanmaya başladı. Bazı konularda birlik içinde hareket etmek şart olmuştu. Bu sebeple İngiltere'de Türk Konseji'nin kurulmasına karar verildi. Çalışmalar bir yıldan fazla sürdü. “İngiltere Kıbrıs Türk Dernekleri Konseji” 1983'te özverili çalışmalar sonucunda faaliyete geçti. Konsej her yıl daha da kuvvetlendi. En önemli özelliklerinden birisi de Konsej Başkanı iki dönemden fazla bu görevde bulunamayacaktı¹²³³. Konsejin tüzüğü hazırlanarak Türkiye'den Anayasa Profesörü Mümtaz Soysal'a onaylatıldı. İlk Konsej Başkanı Özkan Hıfzı oldu. Konsej Başkan Yardımcılığı'na ise Dr.Tahsin Bilginer getirildi. İki yıl başkan yardımcılığı yapan Dr.T.Bilginer, bir sonraki Konsej başkanı olacaktı¹²³⁴. KKTC'nin uluslararası tanınırlığı başta olmak üzere onların haklı mücadelesi için çaba gösterildi. “Kıbrıs Türk Dernekleri Konseji” İngiltere'de faaliyet gösteren Kıbrıslı Türklerin kurduğu dernekleri merkezi bir yapıya kavuşturmak için çatı örgüt olarak kuruldu. Ayrıca Konsej, KKTC ile “Kıbrıs Türk Diasporası” arasında; diyalog ile yapıcı, tamamlayıcı ve bütünleştirici bir işbirliği kurmaya çalışacaktı¹²³⁵. Böylece yurtdışındaki Kıbrıslı Türklerle, KKTC'de yaşayanların bağları daha da güçlenecekti. Elde edilen siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel deneyim ve birikimler de KKTC'ye aktarılacaktı. Böylece hem ekonomik gelişme hem de daha kaliteli bir yaşam ortaya çıkacaktı. Yeni kuşakların Kıbrıs ve Türkiye ile bağlarını güçlendirerek kimlik ve aidiyetlerinin tespit ve devamına da katkıda bulunulacaktı. Kıbrıs Türk Dernekleri Konseji'ne yirmi dört derneğin üyeliği bulunmaktaydı¹²³⁶.

İngiltere Kıbrıs Türk Dernekleri Konseji kuruluşundan itibaren yurtdışında yaşayan KKTC vatandaşlarının seçme ve seçilme haklarının nasıl kazandırılabilceği konusunda bir çalışma başlattı. Bu bağlamda tarafsızlığı ile bilinen Kıbrıslı Türk hukukçu Osman Kasapoğlu

¹²³² **Toplumun Sesi**, Ocak 1979, S.No: 70.

¹²³³ **I.Dünya Kıbrıs Türkleri Kongresi**, “Yurt Dışındaki Çocuklarımızın Milli Benliği ve Kıbrıs ile Olan Temasları”, s.72.

¹²³⁴ **Londra Gazete**, 17 Ekim 2013, S.No: 659.

¹²³⁵ **Olay**, 19 Haziran 2015.; **Havadis**, 1 Temmuz 2015.

¹²³⁶ **Olay**, 19 Haziran 2015. Bu derneklerden bazıları şunlardı: İngiltere Türk Kadınları Yardım Derneği, Hornsey Atatürk Okulu, Kıbrıs Türk Kültür Derneği, Hazelwood Atatürk School, Ergazililer Derneği, Güney Londra Türk Yaşlılar Birliği, Southwark Kıbrıs Türk Derneği, Alırza Değirmencioğlu Türk Okulu, Enfield Türk Okulu, Erenköy Mücahitler Derneği, Aksu Türk Birliği, İngiltere Balkan Asya ve Kıbrıs Türkleri Cemiyeti, Kuzey Londra Türk İslam Vakfı, Limasollular Derneği, Türk Muhasebeciler Derneği, Türk 1, El-Cezire Derneği, Çınarlılıları Sevenler Derneği, Britanya Kıbrıslı Türkler Derneği idi <http://www.turkajansikibris.net/print.php?news=154630>. (Erişim Tarihi: 25 Mart 2016).

ile 2006'da işbirliği yapma kararı aldı. Osman Kasapoğlu ve arkadaşları dokuz yıl boyunca konu üzerinde yoğunlaştı. İlk olarak KKTC Anayasası incelendi ve yurtdışındaki Türklerin taleplerinin anayasal bir hak olduğu kanıtlandı. Diğer ülkelerin bu konuda ne yaptıkları araştırılarak uygun bir model ortaya çıkarıldı¹²³⁷.

Kıbrıs Türk Dernekleri Konseyi Başkanlığına 13 Ocak 2013'te ilk kadın başkan olan Aysın Yılmaz¹²³⁸ seçildi. A.Yılmaz yaptığı konuşmada; Amacının kadınların ve gençlerin önünü açmak olarak ifade etti. Konsey'in yeni çalışma şeması şöyle oluştu: Yönetim Kurulu: Çetin Ramadan, Ertuğrul Mehmet, Leyla Kemal, Arife Rıdvan, Tevfik Zekai ve Mustafa Kureysi; Disiplin Kurulu: Dr.Özkan Hıfzı, Dr.Tahsin Bilginer, Necati Sager, Ahmet Nazım, Tuncel Nalbantoğlu, Pelin Değirmencioğlu ve Kerim Kağan; Denetleme Kurulu ise Esat Davut, Fikret Derviş ve Türker Çakıcı idi¹²³⁹. Konsey'in kongre toplantısına KKTC Londra Temsilcisi Oya Tuncalı da katıldı. Kendisi kongrede kısa bir konuşma yaptı:

“Konsey, İngiltere’de Kıbrıs Türkü’nün haklı davasını savunmak amacıyla, İngiltere Kıbrıs Türk toplumunun kendi sorunlarına en etkili şekilde sahip çıkmak amacıyla Cumhuriyetimizle birlikte aynı yıl kurulmuştur. Konsey işte böyle önemli görevler ışığında kurulmuştur. Konsey’i hepimiz korumalı, güçlendirmeli ve başarı için çaba göstermeliyiz. Bunun için birlik beraberlik ve dayanışma gerekiyor. El birliği ile ortak çalışmalar yapmalıyız. Ben inanıyorum ki o olgunluğu gösterip gereken yapılacaktır ve yeni bir başkan yeni bir yönetim ile güzel ve özverili bir çalışma ortaya konulacaktır. İngiltere Türk diasporası bunu bekliyor ve arzu ediyor Konsey ile birlikte çalışmak istiyor”¹²⁴⁰.

Yeni Konsey yönetimi işbaşına geldikten sonra özellikle tüzük, bina sorunu ve yurtdışındaki Kıbrıslı Türklerin en hassas olduğu konu seçme-seçilme konularına yöneldi. Bunların başında da tüzük gelmekteydi. 2000-2003 yılları arasında tüzükte değişiklik yapılmak istenmesine rağmen bu bir türlü gerçekleştirilememiştir. A.Yılmaz yönetimi tüzüğü vakıf olacak şekilde düzenlendi. Bu tüzük Mayıs 2014'te Olağanüstü Genel Kurul'da onaylandı. Konsey yönetimi devraldığında 5.500 sterlinlik bir borç devraldı. Sonradan bu borç ödendi. Konseyin aynı zamanda bina sorunu vardı. Evkaf'a ait Londra'da “D’arblay

¹²³⁷ Olay, 26 Haziran 2015.

¹²³⁸ Kıbrıslı Türk A.Yılmaz, Mağusa'da 1949'da dünyaya geldi. Beş yaşındayken ailesi İngiltere'ye göç etti. Eğitim ve öğretimini Londra'da alan A.Yılmaz, birçok firmada yöneticilik yaptı ve çalıştı. İki kızı olan A.Yılmaz bir süre British Gas'da da çalıştı. Haringey Belediyesi'nde ise yirmi altı yıl çalıştı. İngiltere Türk Kadınları Yardım Derneği'nde iki kez başkanlık yaptı. Ayrıca 2000-2002 arasında Uluslararası Kadın Dernekleri Federasyonu “Fiwal”ın başkanlığını da yaptı. Aynı kurumda iki dönem asbaşkanlık görevini de yürüttü. Konsey gibi birçok kurumda çeşitli görevler üstlendi. Konsey başkanlığına adaylığını koydu ve başkan oldu. 3 Mart 2015'de görevini Çetin Ramadan'a bıraktı. Bkz. Olay, 15 Ocak 2013/3 Mart 2015.

¹²³⁹ Olay, 15 Ocak 2013.

¹²⁴⁰ Olay, 15 Ocak 2013.

Street”teki binanın, Konseye kiralanması teklif edildi. Ancak yıllık 12.500 sterlin istenince bu teklif geri çevrildi. Bu durum karşısında Konsey, TTFF ve KTC biraraya gelerek Evkaf’a mektup yazdı. Buna göre tüm binanın kullanım ve “*longlease*” kiralanması konusunda bir proje sunuldu. Binanın tamamen kiralanmasını ve bu kirayla da Kuzey ve Güney Londra’da iki bina alınması önerildi¹²⁴¹.

Konsey, gençlere yönelik projeler de hazırlamaktaydı. Bu doğrultuda bir gençlik derneği kurulmasına karar verildi. “*Türk Gençlik Derneği*” kurulacaktı. Yine Türk toplumunun önüne çeşitli projelerle çıkılacaktı. Bunlar arasında Evkaf malları ve seçme-seçilme hakkı bulunmaktaydı. Düzenlenecek konferanslarla Türk toplumu bilgilendirilecekti. Seçme-seçilme hakkı konusunda genel bir toplantı yapıldı. Ortak karara varıldı. Alınan kararlar Konsey yetkilileri tarafından “*İngiltere Kıbrıs Türk Dernekleri Konseyi*” olarak KKTC makamlarına iletilecekti. Ayrıca konseye “*dost üye*” başlığı altında oy hakkı olmayan kurumlar da kabul edilmeye başlandı¹²⁴².

Aysın Yılmaz 11 Mart 2014’te Konsey Başkanlığı’na tekrar seçildi. Üyelere hitaben bir teşekkür konuşması yaptı: Tanınmayan bir devlet olan KKTC’nin bu ve benzeri yapılanmalara ihtiyacı olduğunu kaydetti. Yeni dönemde konseyin bünyesinde gençlerin daha aktif olarak görev almalarının önemine işaret etti. Kuzey Kıbrıs’a uygulanan spor ambargosunun kaldırılması için çaba sarf etmesi gerektiğini söyledi. Konsey Sekreteri Ertuğrul Mehmet de bir konuşma yaptı: Bazı medya kuruluşlarında Konsey’in siyasi bir kimliğe sahip olduğunun ısrarla gündeme getirildiğini belirtti. Bu eleştirilere şöyle cevap verdi: “*Biz Konsey siyasidir derken siyasetin lobicilik kısmını kastediyoruz*” dedi. Konseyin yaptığı lobiciliği insan hakları elinden alınmış olan Kıbrıs Türk toplumunun hak mücadelesi olarak tanımladı¹²⁴³.

İngiltere Kıbrıs Türk Dernekleri Konseyi Genel Kurulu’nda Yönetim Kurulu ve Başkanlık için 3 Mart 2015’te seçim yapıldı. Yeni dönemde başkanlığa Çetin Ramadan getirildi. Teşekkür konuşması yapan Ç.Ramadan tamamlanamayan projeleri yeni dönemde sonuçlandıracaklarını ifade etti¹²⁴⁴.

KKTC kurulduğundan beri yurtdışında yaşayan Kıbrıs Türkleri seçme ve seçilme hakkının verilmesini talep etmekteydi. Sayıca çok olmaları bu isteğin önündeki en büyük engeldi. Yurt dışında yaşayan Türkler, adadakilerden fazla idi. KKTC idarecileri bu talebi

¹²⁴¹ <http://www.kibrissondakika.com/ingiltere-kibris-turk-dernekleri-konseyinden-atilimler> (Erişim Tarihi: 21 Mart 2016).

¹²⁴² <http://www.kibrissondakika.com/ingiltere-kibris-turk-dernekleri-konseyinden-atilimler> (Erişim Tarihi: 21 Mart 2016).

¹²⁴³ **Olay**, 15 Ocak 2013.

¹²⁴⁴ **Olay**, 3 Mart 2015.

kabul edemiyordu. KKTC Anayasası'na göre seçimlerde oy kullanabilmek için Kıbrıs'ta yaşama zorunluluğu vardı. Ülkede yaşamayan ancak katkıda bulunan yurtdışındaki Türkler, anayasasının kendilerine hak tanınması yönünde değiştirilmesi gerektiği konusunda ısrarcıydı¹²⁴⁵.

Yurtdışındaki Kıbrıslı Türklerin bu anlamda aydınlatılması için “*Vatandaşların Seçme ve Seçilme Hakları Modeli*” başlığı adı altında İngiltere’de Londra; Avustralya’da Sydney ve Melbourne; Türkiye’de Ankara ve İstanbul ve son olarak da Kıbrıs’ta konferanslar düzenleme kararı alındı¹²⁴⁶. Konsey yurtdışında yaşayan Kıbrıslı Türklere seçme ve seçilme hakkının tanınması için kampanya yürütecek olan “*Yurtdışı Kıbrıslı Türklerin Hakları Komitesi*”ni kurdu¹²⁴⁷.

Konferansların ilki İngiltere’de yapıldı: 23 Haziran 2015’de Güney Londra Catford ve 24 Haziran 2015’de Kuzey Londra Haringey’de düzenledi¹²⁴⁸. 18-28 Temmuz 2015 tarihleri arasında Avustralya’nın Sydney ve Melbourne kentlerinde gerçekleştirildi¹²⁴⁹. İngiltere ve Avustralya’daki konferanslar dizisinden sonra komite bir platforma dönüştürüldü. Bu plan doğrultusunda “*Yurtdışı Kıbrıs Türkleri Birlik Platformu*”¹²⁵⁰ kuruldu. 5-15 Ağustos 2015 tarihlerinde Türkiye’de; Ankara, İstanbul, Bursa, Mersin ve İzmir’de benzer toplantılar yapıldı¹²⁵¹. 25-30 Eylül 2015 arasında Kıbrıs’ta büyük buluşma gerçekleştirildi. Alınan kararlar bir bildiri halinde KKTC Parlamentosu’na, Yürütme organlarının temsilcisi olan Cumhurbaşkanı ve Başbakanı siyasi parti temsilcilerine ve sivil toplum örgütlerine sunuldu¹²⁵². 6 Ekim 2015’te de Lefkoşa’da; yurtdışında yaşayan birçok ülkenin temsilcilerinin katılımıyla genel bir “*Birlik Çalıştayı*”¹²⁵³ düzenlendi.

İngiltere Kıbrıs Türk Dernekleri Konseyi’nin öncülük ettiği bu konferanslara; Konsey Başkanı Çetin Ramadan, Komite Başkanı Leyla Kemal ve Hukukçu Osman Kasapoğlu ile çeşitli Kıbrıs Türk derneklerinin temsilcileri konuşmacı olarak katıldı. Konferanslara başlamadan önce genelde ortak bir açış konuşması yapılmaktaydı: Buna göre “*Kırk bir yıldır bir devlet çatısı altında yaşayan üç yüz bin Kıbrıs Türkü, Kıbrıs dışında yaşayan yaklaşık altı*

¹²⁴⁵ Olay, 19 Haziran 2015.

¹²⁴⁶ Londra Gazete, 25 Haziran 2015, S.No: 747.

¹²⁴⁷ Olay, 19 Haziran 2015.

¹²⁴⁸ Olay, 23/26 Haziran 2015.

¹²⁴⁹ Olay, 26 Haziran 2015.

¹²⁵⁰ Buna göre her ülke kendi bölgesinin alt yönetimini oluşturacaktı. Yurtdışı Kıbrıs Türkleri Birlik Platformu Üst Yönetim Kurulu; İngiltere Eş Başkanı Leyla Kemal; Türkiye Eş Başkanı Nesim Tüzmen; Avustralya Eş Başkanı Nevin Hüseyin; Genel Koordinatör Osman Kasapoğlu; Genel Sekreter ve Basın İşleri sorumlusu ise Ertuğrul Mehmet idi.

¹²⁵¹ Olay, 26 Haziran 2015.

¹²⁵² Olay, 26 Haziran 2015.

¹²⁵³ <http://www.starkibris.net/index.asp?haberID=212616> (Erişim Tarihi: 25 Mart 2016)

yüz bin civarındaki Kıbrıs vatandaşını söz konusu çözüm önerisini de dikkate alarak kucaklamak ve bu devletin eşit haklara sahip vatandaşları olarak onların da temsilcileri vasıtasıyla ülke parlamentosunda temsiliyetlerini esas alan yeni yasal düzenlemeleri yapmak zorunda oldukları”¹²⁵⁴ ifade edildi. Seçme ve seçilme hakkının yurt dışında yaşayan Kıbrıslı Türklere tanınması talep edilmekteydi. Bu anlamda bir çözüm bulma arayışı dokuz yıldan beridir devam etmekteydi. Bu bağlamda İngiltere Kıbrıs Türk Dernekleri Konseyi öncülüğünde en fazla Kıbrıslı Türkün yaşadığı İngiltere, Türkiye ve Avustralya’daki Türk derneklerinin de bir çatı altında birleşmesi yönünde karar aldıkları açıklandı¹²⁵⁵. Konferanslarda oy kullanma ve milletvekili seçilme konusunda ki çözüm önerileri de tartışıldı¹²⁵⁶.

Kıbrıs’ta beş seçim bölgesi bulunmaktaydı¹²⁵⁷. KKTC Cumhuriyet Meclisi’ne elli milletvekili seçilmekteydi. Bunlar kendi bölgelerinin milletvekilleri olarak parlamentoda seçim bölgelerini temsil ediyordu. Konferanslarda, değişen ve gelişen dünyada yüz on beş ülkenin yurt dışındaki vatandaşlarına seçme seçilme hakkı tanıdığı belirtildi¹²⁵⁸.

Komitenin hazırladığı çözüm önerisine göre meclisteki elli milletvekiline ek olarak yurt dışında Kıbrıslı Türklerin yoğun olarak yaşadığı üç ana seçim bölgesi oluşturulacaktı. Bu seçim bölgeleri; “İngiltere-Çevre Ülkeler, Türkiye-Çevre Ülkeler ve Avustralya-Çevre Ülkeler” idi¹²⁵⁹. İngiltere, Türkiye, Avustralya ve civar bölgelerde oturan KKTC vatandaşları; bu bölgeleri temsilen ya Kıbrıs’taki siyasi partilerden ya da bağımsız olarak aday olabilecekti. Bu seçim bölgeleri arasından 2+2+1=5 milletvekili seçilerek KKTC Cumhuriyet Meclisi’ne gönderilebilecekti¹²⁶⁰. En büyük sorun söz konusu ülkelerde sandık kurmak idi. KKTC’nin tanınmaması sebebi ile Türkiye dışındaki ülkelerde sandık kurulması mümkün değildi. Ancak buna bir alternatif çözüm bulunduğu da konferanslarda ifade edildi. 2005’de Estonya internetle seçim oylamasını gerçekleştiren ilk ülke oldu. Estonya’nın bu oylama yönteminin yurt dışında yaşayan Kıbrıslı Türkler için en uygun oy kullanma yöntemi olduğu ifade edildi. Konferanstaki konuşmacılara göre Kıbrıs’taki siyasi irade gerçek anlamda bu çözüm önerisini değerlendirmeliydi¹²⁶¹.

¹²⁵⁴ **Olay**, 26 Haziran 2015.

¹²⁵⁵ **Olay**, 26 Haziran 2015.

¹²⁵⁶ **Olay**, 26 Haziran 2015.

¹²⁵⁷ Bu seçim bölgeleri beş kaza merkezi idi. Bunlar: Lefkoşa, Gazimağusa, Girne, Yeni İskele ve Güzelyurt bölgeleriydi.

¹²⁵⁸ **Olay**, 26 Haziran 2015.

¹²⁵⁹ http://www.kibrispostasi.com/index.php/cat/35/news/178155/PageName/KIBRIS_HABERLERI (Erişim Tarihi: 21 Mart 2016).

¹²⁶⁰ **Londra Gazete**, 25 Haziran 2015, S.No: 747.; **Olay**, 26 Haziran 2015.

¹²⁶¹ **Olay**, 26 Haziran 2015.

6- İngiltere'deki Kıbrıs Türklerinin Kıbrıs Türk Milli Mücadelesine Destekleri

Kıbrıs'ta cemaatler arası çatışmaların şiddetlendiği 1950-1974 arasında İngiltere'de yaşayan Türkler de milli bilinç üst seviyedeydi. Geride bıraktıkları akraba ve arkadaşların belirsiz gelecekleri milliyetçi bakış açısını tetikliyordu. Rumların enosis ideali de Türkler arasında tepki ile karşılanıyordu. Ortak acılar Kıbrıslı Türkleri birleştirdi¹²⁶².

Milli şuur konusunda Türkler ve Rumlar karşılaştırılırsa; Rumlar arasında siyasi görüşlerde bölünme olmasına rağmen yine de milli dava söz konusu olduğunda birleşebiliyorlardı. Bunu sağlayan en önemli unsur Kiliseler idi. Kıbrıs Türklerinde birleştirici rol oynayacak böyle bir kurum bulunmamaktaydı. Bu da onlara mevcut şartlara göre hareket etmek mecburiyetinde bırakıyordu¹²⁶³.

Bu misyonu Türkler için bir anlamda KTC üstlendi. Ancak kiliselerin sahip olduğu kadar büyük bir güce sahip değildi. 1974 öncesinde İngiltere'den Kıbrıslı Türkler adada savaşmak için gönüllü gruplar oluşturdu. KTC'nin çabası ile yola çıkan bu kişilerin sayısı hiçbir zaman tam olarak bilinemedi. 1963'deki olaylarda İngiltere'deki "*Mücahitler Derneği*"nin öncülüğünde toplanan yaklaşık elli gönüllü TMT'den Mehmet Özpastırmacı ile birlikte önce Türkiye'ye varmak için yola çıktı. Orada da kendilerine katılan kırk kişi ile birlikte Kıbrıs'a hareket etti. Getirilen gönüllülerden altısı Erenköy'deki çarpışmalarda öldü¹²⁶⁴.

Ramadan Güney ve Mehmet Coni isimli iki Kıbrıslı Türk seksen civarında kişi ile 1964'te Ankara'ya geldi. Kıbrıs Elçisi Mehmet Ertuğrul Bey gelenleri Samanpazarı'ndaki otellere yerleştirdi. Pazartesi gelen ekip çarşamba günü Kızılay uçağı ile Kıbrıs'a gönderildi. İngiltere'den gelen seksen kişi Sarayönü'ndeki otelde Dr.Fazıl Küçük'ü ziyaret etti. Kıbrıs'a savaşmak için gelen bu kişilerin büyük kısmı herhangi bir tecrübeleri olmadığı için çatışma bölgelerine gönderilmediler. Bazıları yardımcı polis olarak hizmete alındıysa da çoğunluğu geri dönmek zorunda kaldı¹²⁶⁵.

Türkiye'den Erenköy'e 1964'te savaşmak için giden Kıbrıslı öğrencilerden haber alınamamaktaydı. Bunun sebebi Rum ablukasıydı¹²⁶⁶. KTC, Türkiye'ye bir temsilcisini gönderdi. Erenköy'e giden öğrenciler ile görüşmeler yaptı. İngiltere'ye döndükten sonra

¹²⁶² G.Gökdemir, *İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler*..., s.69-70.

¹²⁶³ Mustafa Gençsoy ile 15 Temmuz 2013'te KTC'nde yapılan görüşme.

¹²⁶⁴ G.Gökdemir, *İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler*..., s.70-71.

¹²⁶⁵ A.Yılmaz ve Çetin Ramadan ile 8 Eylül 2013 'te yapılan görüşme.

¹²⁶⁶ Rumlar tarafından Ağustos 1964'te kuşatıldı. Kıbrıs Türkü'nün Türkiye ile tek bağlantı kapısıydı. Erenköy bölgesinde beş köy bulunmaktadır. Bunlar; Erenköy, Selçuk, Balıkesir, Alevkayası ve Mansura idi. Millerce uzayan bir sahile sahiptir. Ankara'da "*Türk Kalesi*" olarak bilinmektedir. Bölgeye üniversite öğrenimi gören altı yüz elli kadar Mücahit çıkmıştır. Köylü Mücahitlerin de katılımı ile bin kadar Kıbrıslı Türk bu önemi bölgeyi korudu. Bkz. Lütfi Özter, *Ulusal Mücadelede Denктаş*, Ankara, 2004, s.132.

“Kıbrıs’ta kimlerin savaşa katılıp katılmadığı veya şehit olup olmadığı” konusunda ailelere bilgi verdi¹²⁶⁷.

KTC özellikle Barış Harekâtı öncesinde İngiltere’de Kıbrıslı Türklerin merkeziydi. Türkiye ve Kıbrıs’tan gelen devlet adamlarına yakın ilgi gösterilmekteydi. Dr.Fazıl Küçük, Rauf R.Denktaş, A.Menderes, İsmet İnönü, Bülent Ecevit gibi devlet adamları cemiyet tarafından ağırlandı. Dr.Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş Londra’ya geldiğinde cemiyet binasını merkez olarak kullanmaktaydı. Yine 17 Şubat 1959’da Kıbrıs müzakereleri için İngiltere’ye gelen A.Menderes’in uçağının düşmesi¹²⁶⁸ Kıbrıslı Türkler arasında heyecana sebep oldu. Kendisi ve diğer kazazedeler tedavi sürecinde yalnız bırakılmadı. 1960’lı yıllarda İsmet İnönü’nün Londra ziyaretlerinde de aynı tavır sergilenecekti¹²⁶⁹.

7- Protesto ve Mitingler

Kıbrıslı Türkler çeşitli dönemlerde protesto yürüyüşleri ve mitingler düzenledi. Yer olarak “*Trafalgar Square*” ve “*Hyde Park Corner*” seçilmekteydi¹²⁷⁰. KTC ilk mitingini 24 Ekim 1954’te Hyde Park’ta yaptı¹²⁷¹. Miting “*Dünya İnsan Hakları Günü*”ne denk getirildi. Bu miting Türklerin yalnız İngiltere’de değil aynı zamanda Batı Avrupa’da yaptığı ilk eylemdi. 1955’ten itibaren EOKA tedhiş örgütü eylemlerine başladı. Kıbrıs artık dünya gündemine girmeye başlamıştı. Yedi ile sekiz bin Türk’ün katıldığı miting, İngilizler ve diğer yabancılar arasında şaşkınlığa neden oldu. Sayıca az olmalarına rağmen mitinglere bütün Türkler katılmaktaydı. Rumlar İngiltere’de nüfus olarak fazla olmasına karşın, Türkler daha örgütlü ve etkili mitingler yapabilmekteydi. EOKA’yı protesto etmek amacıyla Trafalgar Meydanı’nda 5 Eylül 1955’te büyük bir miting düzenlendi¹²⁷². Bu tarihlerde İngiltere’deki Kıbrıslı Türklerin sayısı altı bin kadardı¹²⁷³. Ancak dönemin en büyük mitingi 23 Şubat 1958’de “*27/28 Ocak*” olaylarını “*lanetlemek*” için gerçekleştirildi. Kıbrıs’ta savunmasız Türkler üzerine zırlı araçlar ile saldıran İngiliz Sömürge Yönetimi’ni protesto etmek üzere Trafalgar meydanında düzenlendi. On bini aşkın kişi mitinge katıldı¹²⁷⁴.

Rumların Kıbrıs’ın tamamını istediği dönemlerde Kıbrıslı Türkler de “*Taksim*” planı üzerinde duruyordu. Trafalgar Meydanı’nda 1958’den 1965’e birçok gösteri düzenledi. Özellikle 1964’te Makarios döneminde yapılan yürüyüşler en fazla yankı uyandıran

¹²⁶⁷ Aysin Yılmaz ve Çetin Ramadan ile 8 Eylül 2013 ‘te yapılan görüşme.

¹²⁶⁸ Recep Murat Geçikli, **Menderes Hükümetleri Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri**, İstanbul, 2016, s.469.

¹²⁶⁹ Mustafa Gençsoy ile 15 Temmuz 2013’te KTC’nde yapılan görüşme.

¹²⁷⁰ G.Gökdemir, **İngiltere’de Yaşayan Kıbrıslı Türkler**..., s.73.

¹²⁷¹ **Toplumun Sesi**, Şubat 1976, S.No: 36.; **Cumhuriyet**, 25 Ekim 1954, S.No: 10861.; **Milliyet**, 25 Ekim 1954.

¹²⁷² **Toplumun Sesi**, Şubat 1976, S.No: 36.

¹²⁷³ **CO** 926/184.

¹²⁷⁴ **Toplumun Sesi**, Şubat 1976, S.No: 36.

protestolar oldu. 1974 olayları başladığı zamanda birçok protesto yürüyüşü ve miting yapıldı¹²⁷⁵.

Sınır çatışmaları, askerlerin şehit edilmesi gibi olaylar karşısında protesto yürüyüşleri yapıldı¹²⁷⁶. Yürüyüş ve protestolar zaman zaman Yunan Büyükelçiliği'nin önünde de gerçekleşti. Yabancı bir ülkede olmalarına rağmen halk Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelere karşı duyarlı idi. Herhangi bir eylem yapılacağı zaman bu olay radyo ve gazeteler aracılığıyla halka duyurulmaktaydı. Son yıllarda Rum ve Türkler karşılıklı olarak birbirlerinin dükkânlarını taşlamakta idi. “*Cypriot Center*”daki Rumlar Yunan, Türkler de Türkiye kanallarını farklı yerlerde seyretmekteydi. Gençler el broşürleri bastırarak bunları dükkânlara dağıtmaktaydı¹²⁷⁷.

Kıbrıslı Türkler dış ülkelerde yaşayan diğer Türklerin sorunları içinde duyarlı idi. Onlara karşı yapılan saldırılara da tepki gösterilmekteydi. Bulgaristan Türklerinin karşı karşıya kaldığı saldırılar, Azerbaycan'da Karabağ olayları protesto edildi. Bu konularla ilgili konferanslar düzenlendi¹²⁷⁸. 1974 sonrası mitinglere katılım oranında büyük bir düşüş yaşandı¹²⁷⁹.

8- Kıbrıs'a Yapılan Yardımlar

Kıbrıs'ta 1950'lerden itibaren küçük çaplı çatışmalar başladı. Mal ve can güvenliği en büyük sorundu. Silah, yiyecek ve giyecek temininde sorun yaşanmaktaydı. İngiltere'deki Kıbrıslı Türkler, KTC aracılığıyla bir yardım kampanyası başlattı. Yardım kampanyasını Ahmet Gazioğlu yürüttü. Yardımlar ev ve işyerleri gezilerek toplandı. Haftalıklarını alan Kıbrıslı Türkler maaşlarının yarısını hatta daha fazlasını Kıbrıs'taki halkın silah, yiyecek ve giyecek türü ihtiyaçlarının karşılanması için vermekteydi. Bu yardımın başka bir şekli de 1963 ve sonrasında Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı idi. “*Kendi uçağını kendin yap*” kampanyası için banka hesaplarına para yatırıldı¹²⁸⁰.

1960 ve 1970'lerde yardım amaçlı filmleri gösterildi ve gelir elde edilmeye çalışıldı. Dr.Fazıl Küçük veya Rauf R.Denktaş'ın yurt dışı masrafları Kıbrıslı Türkler tarafından karşılanmaktaydı. Yine 1960'lı yıllarda Kıbrıs'a dönmek isteyip de maddi durumları iyi

¹²⁷⁵ Mustafa Gençsoy ile 15 Temmuz 2013'te KTC'nde yapılan görüşme.

¹²⁷⁶ Mustafa Gençsoy ile 15 Temmuz 2013'te KTC'nde yapılan görüşme.

¹²⁷⁷ **Departures and Arrivals**, s.13.; G.Gökdemir, **İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...**, s.74-75.

¹²⁷⁸ Aysin Yılmaz ve Çetin Ramadan ile 8 Eylül 2013 'te yapılan görüşme.

¹²⁷⁹ Mustafa Gençsoy ile 15 Temmuz 2013'te KTC'nde yapılan görüşme.

¹²⁸⁰ Mustafa Gençsoy ile 15 Temmuz 2013'te KTC'nde yapılan görüşme.

olmayanlar için ucuz bilet temin edildi. Sonraki yıllarda Kıbrıs'taki köylerine cami ve çocuk parkı yaptıran köylüler oldu¹²⁸¹.

Halen maddi ve manevi olarak günümüzde de insanların kendi köylülerine ve ailelerine yaptığı yardımlar devam etmektedir. Günümüzde Kıbrıs'taki ailelerin durumları iyileşti ve KKTC'nin Türkiye Hükümeti'nden aldığı yardımlarla ada Türklerinin ekonomisi gelişti. Ancak yeni yatırımlar ve iş alanları açılması konusunda İngiltere'deki Türklerin payı çok önemlidir¹²⁸². Kıbrıslı Türkler arasında büyük miktarlarda toplanan yardım paralarının hedefine ulaşmadığı ile ilgili iddialar da zaman zaman halk arasında konuşulmaktaydı. Bu durum doğal olarak bir güven bunalımını ortaya çıkarmaktaydı¹²⁸³.

Kıbrıs Türklerinin 1974 Barış Harekâtı sonrasında yaptığı yardımlar devam etti. Harekât sonrası kuzeye yerleşen Türkler ablukanın kalkmasıyla birlikte maddi açıdan rahatladı. Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'nin yardımları sayesinde Kıbrıs'taki birçok kişinin ekonomik durumu İngiltere'de yaşayanların birçoğundan iyidir. Yardımlar sadece maddi açıdan değerlendirilmemelidir. Bir cumhuriyet olan KKTC'nin uluslararası platformlarda tanıtılması da bu bağlamda değerlendirilmelidir. Kıbrıslı Türkler sadece Kıbrıs'a değil Türkiye'deki olaylara da duyarlı idi. Türkiye'de çeşitli dönemlerde meydana gelen deprem, yangın gibi doğal afetlerde Türkiye'deki soydaşlarına katkıda bulunacaktı.

B- AVUSTRALYA'YA GÖÇ EDEN KIBRIS TÜRKLERİ

Kıbrıslı Türklerin, Türkiye ve İngiltere'den sonra en fazla göç ettiği ülke Avustralya idi. Elbette bu coğrafyaya göç edilmesinde İngiltere'nin bir kolonisi olması da etkiliydi. 1940 öncesinde Avustralya nüfus sayımı kayıtlarında Kıbrıs'tan gelen ve anadili Türkçe olan üç yerleşimci bulunmaktaydı. II.Dünya Savaşı yıllarında Kıbrıs'ta yaşanan ekonomik istikrarsızlıklar nedeniyle göçler yaşandı. Savaşın sona ermesiyle göçler daha sistematik bir biçime büründü. Avustralya'ya göçlerin büyük çoğunluğu 1940'lı yılların sonundan itibaren başladı¹²⁸⁴.

Kıbrıs Türkleri savaş sonrası Avustralya'nın uyguladığı "*Beyaz Avustralya Siyaseti*" uyarınca ülkeye girişine izin verilen ilk Müslüman toplum idi¹²⁸⁵. Özellikle altmış altı kişiden oluşan Kıbrıs Türk kafilesinin 1940'ın sonunda Avustralya'ya gelmesi, bu göç hareketi içinde başlangıç oldu¹²⁸⁶. Avustralya'ya yerleşen Kıbrıslı Türklerin sayısı 1947-1956 arasında üç yüz

¹²⁸¹ G.Gökdemir, *İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler*..., s.77.

¹²⁸² Mustafa Gençsoy ile 15 Temmuz 2013'te KTC'nde yapılan görüşme.

¹²⁸³ G.Gökdemir, *İngiltere'de Yaşayan Kıbrıslı Türkler*..., s.78.

¹²⁸⁴ Serkan Hüssein, *Yesterday & Today: Turkish Cypriots of Australia*, Melbourne, 2007, s.17.

¹²⁸⁵ <http://mfa.gov.ct.tr/tr/dis-politika/yurt-disinda-yasayan-kibrisli-turkler> (Erişim Tarihi: 22 Mart 2016).

¹²⁸⁶ S.Hüssein, *Yesterday & Today: Turkish Cypriots of Australia*, s.17.

elliyi buldu¹²⁸⁷. Kıbrıs'tan gelen ilk göçmenler çoğunlukla Victoria ile Melbourne'un kuzey batısına yerleşti¹²⁸⁸.

Kore Savaşı¹²⁸⁹ sonrası General Osman Köksal komutasındaki Türk birlikleri 1953 Mart'ında Avustralya'nın Melbourne kentine geldi. Türk birliği havaalanında Kıbrıslı Türkler tarafından sevgi gösterileriyle karşılandı¹²⁹⁰. İngiltere'de kurulan “*Kıbrıs Türk Cemiyeti*”nden beş yıl sonra 1956'da Avustralya'da Kıbrıslı Türkler tarafından “*Kıbrıs Türk Cemiyeti*” kuruldu¹²⁹¹. Cemiyet, Kıbrıs Türk toplumunun ihtiyacı olan eğitim, kültür ve sosyal alanda önemli hizmetlerde bulundu. Avustralya'nın Melbourne şehrinde 1956 Yaz Olimpiyatları düzenlendi. Olimpiyat oyunlarına katılan Türk Güreş takımı, Kıbrıslı Türkler tarafında sevgi ile karşılandı¹²⁹². 1957'de Avustralya'daki Kıbrıs Türk toplumu “*ANZAC Günü*” kutlamalarına Türkiye'den izin alarak katıldı¹²⁹³. KTC Avustralya'nın önemli festivallerinden olan “*Moomba Parade*” etkinliklerinin de bir parçası oldu¹²⁹⁴.

Kıbrıs'ta 1950'lerin başından itibaren Rumlar enosis mücadelesine hız verdi. Sömürge Yönetimi enosis fikrine şiddetle karşı çıktı. Türkleri, polis olarak istihdam etmeye başladı. Ada Türkleri ise Rumların enosis mücadelesine karşı “*taksimi*” gündeme getirdi. Adada Türklere karşı şiddet eylemleri başladı. 1960'da kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti adadaki sorunları çözmeye yetmedi. Rumlar Cumhuriyetin yaşamasına fırsat vermedi. Cumhuriyetin fiilen yıkılmasıyla Türkler memuriyetliklerden uzaklaştırıldı ve binlerce kişi işsiz¹²⁹⁵ kaldı. Bu durum Kıbrıslı Türklerin başka coğrafyalara göç etmesine neden oldu. Bu yerlerden birisi de Avustralya idi. Bu göçmenlerin artması beraberinde örgütlenmeyi de getirdi. Kıbrıs Türk Heyeti üyelerinin yardımlarıyla 1962'de “*Avustralya İslam Dernekleri Federasyonu*” kuruldu¹²⁹⁶.

¹²⁸⁷ S.Hüseyin, *Yesterday & Today: Turkish Cypriots of Australia*, s.18.

¹²⁸⁸ <http://mfa.gov.ct.tr/tr/dis-politika/yurt-disinda-yasayan-kibrisli-turkler> (Erişim Tarihi: 22 Mart 2016)

¹²⁸⁹ Kore, TBMM gündemine 30 Haziran 1950'de geldi. Türkiye'nin, BM ideallerine bağlı bir politika izleyeceği sıklıkla vurgulandı. Ortak düşünce; SSCB'nin, Kore'de kışkırtıcı ve saldırgan olduğu, benzer saldırının Türkiye'ye de yapılabileceğiydi. Hükümet 25 Temmuz 1950'de, bir Türk savaş birliğini BM emrine vermeyi kararlaştırdı. Kore'de görev yapan Türk tugayının 1950–1953 yılları arasındaki zayıtı; 721 şehit, 2147 yaralı, 234 esir, 175 kayıp oldu. Bkz. Ahmet Emin Yaman, “*Kore Savaşı'nın Türk Kamuoyuna Yansıması*”, *Atatürk Yolu*, Mayıs/Kasım 2005, S.37-38, s.234-235.; Gökhan Durak, “*Türk Ve Dünya Basınında Kore Savaşı ve Türkiye*”, (Şubat 2015), VII/36, s.333.

¹²⁹⁰ S.Hüseyin, *Yesterday & Today: Turkish Cypriots of Australia*, s.173.

¹²⁹¹ S.Hüseyin, *Yesterday & Today: Turkish Cypriots of Australia*, s.25,19.

¹²⁹² S.Hüseyin, *Yesterday & Today: Turkish Cypriots of Australia*, s.94.

¹²⁹³ S.Hüseyin, *Yesterday & Today: Turkish Cypriots of Australia*, s.24.

¹²⁹⁴ S.Hüseyin, *Yesterday & Today: Turkish Cypriots of Australia*, s.25,193.

¹²⁹⁵ İngiltere'deki Kıbrıslı Türk işadamları olan Ramadan Güney'e göre işsiz kalıp göç etmek zorunda kalan Türklerin sayısı altmış bin civarındaydı. Faruk Eskioğlu, “*İngiltere'deki Kıbrıslı Türkler*”, *Açık Gazete*, 24 Mart 2009.

¹²⁹⁶ S.Hüseyin, *Yesterday & Today: Turkish Cypriots of Australia*, s.24.

21 Aralık 1963'te Kıbrıs Rum tarafı, Türk cemaatine karşı sistematik şiddet politikasına geçti. 1963-1974 arasında Türkleri sindirmek ve kaçtırtmak için eylemlerde artış oldu. Bu da Kıbrıslı Türklerin göçünü hızlandırdı. Birçok Kıbrıslı Türk yurtdışına göç etmek zorunda kaldı. Avustralya'ya göçler de bu yıllarda hız kazandı¹²⁹⁷. İlk göç eden Kıbrıslı Türkler fabrikalarda, tarlalarda, altyapı çalışmalarında işçi olarak çalıştı. Bununla birlikte zamanla kendi işletmelerini kurarak iş sahibi olmaya başladılar¹²⁹⁸.

Türkiye Cumhuriyeti ile Avustralya arasında 5 Ekim 1967'de bir antlaşma imzalandı. Türk vatandaşları Avustralya'ya gitme hakkı elde etti. Yaklaşık üç bin kişilik ilk Türk göçmen kafilesi 1968'de Avustralya'ya geldi¹²⁹⁹. Kıbrıslı Türkler, Türk kafilelerini havalimanlarında sevinç gösterileriyle karşıladı. Bu tarihlerden itibaren Türkiye'den gelenler ile ortak hareket edildi¹³⁰⁰.

1968'in ortalarında Kıbrıs Türklerini adaya hapseden barikatlar yoktu. Dünyanın her tarafına maddi olanaklar izin verdiği ölçüde gidilebilmekteydi. Rumlar tarafından Türklere ada dışına göç etmeleri için baskı ve yıldırma politikası uygulanmaktaydı. Rum kesiminde bulunan bazı seyahat acentaları Kıbrıslı Türklerin adadan kesin olarak gitmeleri için büyük kolaylıklar sağlamaktaydı. Avustralya başta olmak üzere Kanada ve İngiltere'ye yerleşmek isteyenlere yol gösterilmekte ve her türlü destek sağlanmaktaydı. Özellikle Avustralya'ya insanlar neredeyse bedavaya taşınmakta idi. Kıbrıs Türkleri "iş, aş" bulma umuduyla Melbourne, Sydney ve Londra gibi başkentlere gitmek zorunda kaldı. İşsizlik nedeniyle Kıbrıs Rum kesiminde amelelik yapmak istemeyen Türklerin büyük bir çoğunluğu Kıbrıs dışına göç etmek zorunda kaldı¹³⁰¹.

Kıbrıs Türk toplumu Avustralya'da kültürel, sosyal, ekonomik hayat içerisinde etkili olmaya başladığı gibi sportif faaliyetlerle de adını duyurmaya başladı. Bu bağlamda öncelikle futbol kulübü kuruldu. KTC'nin üyeleri 1969'da "Royal Park Soccer"ı spor tarihine kazandırdılar¹³⁰². 1970'te "Türk Sesi" gazetesi yayın hayatına başladı. 1975'te KTC, Rathdowne Street'ten Richmond bölgesine taşındı. 1976'da "Melbourne Türk Gençlik Örgütü" kuruldu. "Avustralya-Kıbrıslı Türk Delegeleri" ilk kez 1977'de Kıbrıs'ı ziyaret etti¹³⁰³.

¹²⁹⁷ S.Hüseyin, *Yesterday & Today: Turkish Cypriots of Australia*, s.18.

¹²⁹⁸ S.Hüseyin, *Yesterday & Today: Turkish Cypriots of Australia*, s.19.; *Homeland*, Association Of Turkish Cypriots Abroad, 2010.

¹²⁹⁹ <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=359031> (Erişim Tarihi: 22 Mart 2016).

¹³⁰⁰ Türkiye'den 1968-1974 yılları arasında yaklaşık 19 bin göçmen Avustralya'ya geldi. S.Hüseyin, *Yesterday & Today: Turkish Cypriots of Australia*, s.196.

¹³⁰¹ O.Balıkçioğlu, *Londralılar*, s.22.

¹³⁰² S.Hüseyin, *Yesterday & Today: Turkish Cypriots of Australia*, s.24,236.

¹³⁰³ S.Hüseyin, *Yesterday & Today: Turkish Cypriots of Australia*, s.24.

Kıbrıslı Türklerin futbol takımı olan “*Royal Richmond Soccer*” kulübü 1978’de Kıbrıs’a geldi¹³⁰⁴. Ayrıca Melbourne’de 1980’den beri Kıbrıslı Türklere hitaben bir radyo programı yapılmaktaydı. Bu radyo programı Türk Ajansı Kıbrıs ve Bayrak Radyo Televizyonu (BRTK) ile yakın işbirliği içerisindeydi. Her hafta düzenli olarak ile ortak canlı yayınlar yapılmaktaydı¹³⁰⁵. Royal Richmond Soccer takımının adı 1985’de “*Albion Rovers/Albion Türk Gücü*” olarak değiştirildi. KTC 1989’da “*Victoria Kuzey Kıbrıs Türk Toplumunu*” olarak yeniden adlandırıldı. “*Kuzey Kıbrıs Türk Toplum Merkezi*” 1991’de resmen “*Ballarat Rd, Sunshine*” adresinde açıldı. 1992’de “*Kıbrıs Türk İslam Camisi*”nin inşaatına başlandı¹³⁰⁶.

Kıbrıs Türkleri Avustralya’da bir ilke imza atarak ilk Türk kökenli parlamenterini 1966’da meclise gönderdi. 2001’de ilk Kıbrıslı Türk kökenli Belediye Başkanı seçildi. Böylece yerel yönetimlerde de Kıbrıslı Türklerin sesi duyulmaya başlandı. Türk kökenli iki parlamenter, bir belediye başkanı ve beş belediye meclis üyesi görev yaptı¹³⁰⁷. 2005’te ilk kez “*Kuzey Kıbrıs Türk Festivali*” gerçekleştirildi. Ayrıca 2008’de Kıbrıs Türklerinin Avustralya’ya gelişlerinin 60.Yıldönümü kutlandı¹³⁰⁸.

Avustralya’da her alanda kendini gösteren Kıbrıslı Türkler ülkenin siyasi hayatında da isimlerinden söz ettirmeye başladılar. Artık yerel yönetimlerde, eyalet meclislerinde ve idari hayatta var idiler. Avustralya’nın Victoria Eyaleti’nde 29 Kasım 2014’te milletvekilliği seçimleri yapıldı. Seçimde ilk kez Kıbrıslı bir Türk kadın olan Nazlı/Natalie Süleyman da aday oldu. Avustralya İşçi Partisi’nden aday olan Nazlı Süleyman, St. Albans bölgesinden “*alt meclis*”te milletvekili olarak görev yapacaktı¹³⁰⁹.

Melbourne’de Kıbrıslı Türklerin kendi mülkleri olan bir camisi ve dernek binası vardı. Ayrıca bir de spor kulübü tesisine sahipti. Bu dernek sayesinde birçok sanat, spor ve siyaset adamı Avustralya’yı ziyaret etti. Bunun yanında birçok dernek yöneticisi çeşitli vesilelerle Kıbrıs’a giderek seminer, konferans ve çalıştaylara katıldı¹³¹⁰.

¹³⁰⁴ S.Hüseyin, *Yesterday & Today: Turkish Cypriots of Australia*, s.25.

¹³⁰⁵ **I.Dünya Kıbrıs Türkleri Kongresi, (Konuşmalar Sunumlar Kararlar)**, s.204.

¹³⁰⁶ S.Hüseyin, *Yesterday & Today: Turkish Cypriots of Australia*, s.25.

¹³⁰⁷ **I.Dünya Kıbrıs Türkleri Kongresi**, s.204.

¹³⁰⁸ S.Hüseyin, *Yesterday & Today: Turkish Cypriots of Australia*, s.25.

¹³⁰⁹ <http://www.hurriyet.com.tr/avustralyada-ilk-kez-bir-turk-kadin-milletvekili-secildi-27678198> (Erişim Tarihi: 22 Mart 2016).

¹³¹⁰ **I.Dünya Kıbrıs Türkleri Kongresi**, s.204.

C- YURTDIŞINDAKİ KIBRIS TÜRKLERİNİN NÜFUSU

Kıbrıs Türkleri adanın İngiltere'ye devredilmesinden sonra başta Türkiye olmak üzere İngiltere ve onun kolonilerine göç etti. Doğduğu topraklardan ayrılmak zorunda kalarak göç eden binlerce Kıbrıslı Türk, dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşamını sürdürmeye başladı. Kıbrıs'tan göç eden Türklerin sayısı ile ilgili kesin bir rakam verilememektedir. Ancak tahmini bir nüfus miktarından söz edilebilmektedir.

Yurt Dışı Kıbrıslı Türkler Birliği Platformu Genel Koordinatörü Osman Kasapoğlu adadan yurt dışına göç eden Kıbrıslı Türklerin sayısının 1917 yılından bu yana yaklaşık altı yüz bin civarında olduğunu kaydetmekteydi¹³¹¹. Tarih boyunca çeşitli nedenlerden dolayı Kıbrıslı Türklerin göç etmek zorunda kaldığını; sosyo-ekonomik şartların yanı sıra uygulanan bürokrasi ve çaresizliğin de göçü artırdığını belirtti. O.Kasapoğlu, toplamda altı yüz kırk beş bin Kıbrıslı Türk'ün dünyanın çeşitli ülkelerine göç ettiğini belirtti. Kıbrıslı Türklerin yurt dışına göçlerinde gerçek anlamda bilimsel bir sayı vermek mümkün değildi. Bireysel çabalar ve bazı kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda değerlendirme yapılabilir. 1955'e kadar Kıbrıslı Türklerin zorunlu göç oranı ortalama otuz bin kişi idi. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 21 Aralık 1963 olayları sonrasında "*filen*" yıkılmasından sonra birçok Kıbrıslı Türk, Rumlar tarafından devlet idaresinden atılarak işsiz bırakıldı ve yurtdışına göç etmek zorunda kaldı¹³¹². Bu rakamın 1974'e kadar kırk bin kişiyi buldu. O tarihten günümüze kadar süregelen göçleri ise "*Çaresizlik göçleri*" olarak nitelendirilebilirdi. Bu rakam ise yaklaşık olarak altmış bin kişi idi¹³¹³.

Kıbrıslı Türkler ağırlıklı olarak; İngiltere, Türkiye, Avustralya, Kanada, Birleşik Amerika, Hollanda ve Almanya'ya göç etti. Ekonomik, siyasi ve sosyal nedenlerden ötürü 1974'ten sonra göçler arttı. KTFD'nin 1975 yılında kurulması da göçleri engelleyemedi. Bu dönemde altmış bin kişinin üzerinde Kıbrıslı Türk göç etti. Kıbrıslı Türkler dünyanın farklı bölgelerine yayıldı. 1990 sonrasında bu göçlerin çoğu Hollanda'ya doğru gerçekleşti. İngiltere'den okumaya gitmeye başlayan gençlerin sayısında artış oldu¹³¹⁴.

Yurtdışı Kıbrıs Türkleri Birlik Platformu Avustralya Eş Başkanı Nevin Hüseyin yurt dışında bulunan yaklaşık altı yüz bin Kıbrıslı Türk'ten sadece elli bine yakınının Kıbrıslı Türk kimliğine sahip olduğunu belirtti. Yurt dışında uygulanan prosedürlerin ve işlemlerin hem çok

¹³¹¹ <http://www.starkibris.net/index.asp?haberID=218154> (Erişim Tarihi: 22 Mart 2016).

¹³¹² İngiltere'deki Kıbrıslı Türk işadamları Ramadan Güney'e göre bu rakam altmış bin dolayındaydı <http://www.acikgazete.com/ozel-dosyalar/2009/03/24/ingiltere-deki-kibrisli-turkler.htm> (Erişim Tarihi: 22 Mart 2016)

¹³¹³ <http://www.adabasini.com/haber/kibris-turklerini-caresizlik-goc-ettiriyor-256083.html> (Erişim Tarihi: 22 Mart 2016)

¹³¹⁴ <http://www.adabasini.com/haber/kibris-turklerini-caresizlik-goc-ettiriyor-256083.html> (Erişim Tarihi: 22 Mart 2016)

karmaşık hem de maliyetli olduğuna dikkat çeken N.Hüseyin; tüm bunların insanları bıktırdığına ve kimlik almaktan vazgeçirdiğine değindi. N.Hüseyin “*Örneğin İngiltere’de yaşayan bir kişi KKTC vatandaşı olabilir fakat onun çocukları olamaz, çok zordur prosedürler. Doğdukları ülkenin pasaportunu alıyorlar ve bu kimlikten çıkıp bin bir vatandaşlık sahibi oluyor. Yurt dışından ülkeye gelip vatandaş olması gerekiyor, bunu yapmak için de 1974 sonrası gelen soyadı kanunundan dolayı sıkıntı yaşıyor, geri ülkeye gelip bunları gidermek zorunda kalıyorlar. Bir temsiliyetimiz yok. Tüm bunlarla uğraşacaklarına kimlik almıyorlar, vazgeçiyorlar*”¹³¹⁵ diyerek vatandaşlık işlemlerindeki bürokratik süreçten şikâyet etmekteydi. Kıbrıslı Türklerin dünya genelindeki ortalama sayısı: Kıbrıs: 302.000; Birleşik Krallık: 320.000; Türkiye: 250.000; Avustralya: 50.000; Kanada: 10.000; ABD: 5.000; Almanya: 2.000; İtalya: 2.000; Hollanda: 1.000; Diğer Ülkeler: 3.000 kişi idi. Toplamda ise 945.000’e tekabül etmekteydi¹³¹⁶.

D- YURTDIŞINDA YAŞAYAN KIBRIS TÜRKLERİNİN KÜLTÜREL KİMLİĞİNİ KORUMA VE SORUNLARINA ÇÖZÜM ODAKLI ÖNERİLER

Kıbrıslı Türklerin göç etmesiyle birlikte yerleştikleri ülkelerde sosyo-kültürel çevreleri değişti. Bu durum aynı zamanda “*kimlik ve kişiliklerinde*” de bir takım değişiklikleri beraberinde getirdi. Özellikle birinci kuşağa ait aileler geleneksel yapı içerisinde Kıbrıs’tan taşıdıkları değerleri yeni kuşaklara aktarmak istedi. Bu yöndeki çabalar Türklük ve dini bilgi kazandırma şeklinde değildi. Yasak, baskı ve engellemelere dayalı davranış ve alışkanlıklar kazandırma tarzında ortaya çıktı. Yetiştirme tarzı ikinci kuşakta öz değerlere karşı bir “*antisempatinin*” doğmasına neden olabilmekteydi¹³¹⁷. Aileler değerler eğitimi verirken güçlüklerle karşılaşmaktaydı¹³¹⁸. İngiliz kültürünün tesiri altında kalınması ve uzun süren göçmenlik yaşantısının öz-kültürde meydana getirdiği yabancılaşma temel sebeplerdi.

Yurtdışına göç eden Kıbrıslı Türkler, “*Kıbrıslı Türk Kimliği*”ni yaşatarak sonraki kuşaklara aktarmak için sosyal zeminler oluşturmaya çalıştı. Ancak yabancı bir ülkede farklı bir din, dil ve bayrak altında yaşama, yabancı eşlerle evlilikler, eğitim, sosyal çevre gibi birçok etkenler sonraki kuşaklarda sorunlara neden olmaktadır¹³¹⁹.

Yeni kuşak gençler kişilik kazanma sürecinde farklı yönlerden gelen değerlerin etkisi altında kaldı. Aileden gelen değerler gençlerin “*Türk olmasını, Türk gibi yaşamasını*” temel

¹³¹⁵ <http://www.adabasini.com/haber/kibris-turklerini-caresizlik-goc-ettiriyor-256083.html> (Erişim Tarihi: 22 Mart 2016).

¹³¹⁶ <http://www.adabasini.com/haber/kibris-turklerini-caresizlik-goc-ettiriyor-256083.html> (Erişim Tarihi: 22 Mart 2016).

¹³¹⁷ H.Alicik, **Kimlik Yabancılaşma, Asimilasyon**, s.158.

¹³¹⁸ H.Alicik, **Kimlik Yabancılaşma, Asimilasyon**, s.158.

¹³¹⁹ G.Gökdemir, **İngiltere’de Yaşayan Kıbrıslı Türkler...**, s.328.

almaktaydı. Sosyo-kültürel çevreden gelenler ise göç edilen ülkelerdeki baskın kültürün benimsenmesini istemekteydi. Dolayısıyla genç nesiller Türk gibi düşünüp göç edilen ülkelerdeki gibi yaşamak gibi bir durumla karşı karşıya kalmaktaydı. Bu durum da karmaşık ve çelişkili durumları beraberinde getirmekteydi. Tüm bunlar gençlerin öz kültüründen kopmama ile içinde yaşadıkları kültüre uyum mücadelesinden doğmaktaydı. Bu mücadele gençleri yeni bir kimlik arayışına yöneltmekteydi. Yabancı bir toplumda yaşamak durumunda kalan bireyler uyum sağlarken kendi kimliklerini koruyup yeni kuşaklara aktarabilmek için: *“Anadilini anlama konuşma okuma yazma seviyesinde bilmesine, ana dilindeki adları kullanmasına, tarihleri ve yakın geçmişleri konusunda bilgi sahibi olmasına, din bilgisi ve inancına sahip olmasına, öz kültürü ile ilgili; resim müzik yemek içecek gibi hakkında bilgisi ve sevgisi kazanmasına bağlı”*¹³²⁰ olabilmektedir.

Ayrıca gelişen medya ve teknoloji sayesinde anavatanla ilişkiler bunu destekleyici nitelikteydi. Böylelikle bireyin içinde yaşadığı topluma uyum sağlarken kendi öz kültürünün ve kimliğinin de farkına varmaktaydı. Ters durumda ise uyum zaman sürecinde kendi kültürüne ve kimliğine yabancılaşma ve yabancı kültür tarafından asimile edilmeye dönüşebilmekteydi. Bunun önüne geçebilmek için gelişen teknolojiyi araç olarak kullanıp değerler eğitimine önem verilmesi gerekmektedir.

Aileye düşen görevler kadar ait olunan devlete de sorumluluk düşmektedir. Bu bağlamda göç edilen ülkelerde yaşayan yeni kuşak Kıbrıslı Türklerin sosyo-kültürel nitelikli *“kimlik”* ve *“asimilasyon”* sorunları çözümlenmelidir. Bu bağlamda göç edilen ülkelerdeki *“Kıbrıs Türk toplumuna”* yurtdışında faaliyet gösteren *“Kıbrıs Türk Dili ve Kültürü Okulları”*na ve *“KKTC Devleti”*ne büyük görevler düşmektedir. Dolayısıyla aşağıdaki konuları dikkat ve önemle yerine getirmeleri faydalı olacaktır.

1- Yurtdışı Kıbrıs Türk Toplumunun Görev ve Sorumlulukları

Öncelikle Kıbrıs'ın Türk vatani olduğu öğretilmelidir. Sevmek ve sahip çıkmak ondan asla vazgeçmemek duygusu verilmelidir. Yerlerinden, yurtlarından edilen Türklerin durumu, neden göç ettikleri anlatılmalıdır. Ev içinde Türkçe konuşulmasını sağlamalıdır. Dini ve ulusal bayramlar aile içinde kutlanmalıdır. Gençleri, KKTC'ye göndererek yakınlarını ziyarette bulunmalarını sağlamalıdır. Türk ve Kıbrıs Türk mutfağına ait yemek ve içecekleri öğretilmelidir. Kendi kimliklerini küçümsetecek ifadelerden kaçınılmalı ve yanlışlıkları anlatılmalıdır. Çocuklara özkültür kazandırma işlevini yerine getirirken yasak ve baskı uygulamamalı, bilgi aktarıcı ve özendirici olunmalıdır. Çocuklara masal, hikâye veya

¹³²⁰ H.Alicik, *Kimlik Yabancılaşma, Asimilasyon*, s.159.

Kıbrıs'la ilgili kendi hayat anıları anlatılmalıdır. Yeni nesillere Türk adları verilerek; neden bu ismi taşıdığı öğretilmelidir. Çocukları sosyo-kültürel çevrenin olumsuzluklarından korumak amacıyla baskı ve yasaklarla özgürlüklerini kısıtlama yerine, özgüven duygusu ve yaşı ile doğru orantılı olarak bağımsızlık kazanmasını sağlamalıdır. Yeni nesillerin Türk radyo ve televizyonları dinleyip, seyretmesi sağlanmalıdır. Gençler dernek ve kuruluşlarda çalışmaya yönlendirilmelidir. Büyük bir kültür sanat merkezi inşa edilip veya satın alınıp bir tarafta tiyatro, gösteri ve çalışmaları diğer tarafta da sinema gösteri merkezi yapılarak Türk film ve belgeselleri yayınlanmalıdır. Özkültür ve kimlik kazandırılmasında okul-aile-genç işbirliği sağlanmalıdır.

Kıbrıs Türklerinin tarihi süreç içerisinde yaşadıkları, Yunanistan ve Kıbrıs Rumlarının nihai hedefleri gelecek nesillere öğretilmelidir. Kıbrıs Türkü'nün maruz kaldığı katliamlar ve vahşetler sonucu ne kadar Türk'ün hayatını kaybettiği anlatılmalıdır. Kıbrıs'ta bunlara ait şehitliklere ziyaretler düzenlenerek hatırlanmalıdır. Kıbrıslı Türklere kimlerin zulüm ve haksızlık ettikleri, kimin koruduğu ve sahip çıktığı; kindarlıktan uzak bir şekilde sebep sonuç bağlamında anlatılmalı ve öğretilmelidir.

2- Türk Dili ve Kültürü Okullarının İşlevi

Okullarda dil eğitiminin yanında belli bir seviyeden sonra çocuklar dil için kamplara gönderilmelidir. Sosyal ve kültürel faaliyetlere daha fazla ağırlık verilmelidir. Gençlere girişimcilik ve kendine güven ruhunu aşılmalıdır. Gençlerin okula gitmelerini özendirici önlemler alınmalıdır. Okullar için özel olarak hazırlanmış belgesel, çizgi film ve kukla gösterileri gibi yapımların yer aldığı dil eğitimi verebilecek görüntüler kullanılmalıdır. Kıbrıs tarihi Kıbrıs Türk tarihi ve coğrafyası halk dansları ve müziği öğretimine ağırlık verilmelidir. Çocuklara geleneksel Kıbrıs Türk çocuk oyunları öğretilerek hem eğlenmeleri hem de kültürü öğrenmeleri sağlanmalıdır. Okul veya Devlet yönetimlerinde yeni kuşak gençlere de görev vermeli. Kıbrıs Türk kültürüne özgü yemeklerin öğretimine önem verilmelidir. Çocuklar arasında masal ve hikâye anlatma yarışmaları düzenlenmelidir.

3- KKTC'nin Yapması Gerekenler

KKTC gibi kendi nüfusunun üç katı kadar soydaşının yurt dışında yaşadığı başka bir ülke çok az olsa gerektir. Dolayısıyla yurt dışında yaşayan KKTC vatandaşlarının veya onlardan gelen ikinci hatta üçüncü nesil çocuklarının ve torunlarının da ülkeleri ile ilgili halledilmesi gereken sorunları olduğunu söylemek mümkündür.

Yurtdışında yaşayan Kıbrıs Türklerinin en başta gelen sorunu "*seçme ve seçilme*" hakkıdır. Sorunların yerinde tesbit edilerek halledilmesinde başarılı olunabilmesi için yurt

dışında yaşayan halkın içinden seçilen kişiler KKTC Meclisine, Hükümetine ve Devlet bürokrasisinde görev verilmelidir. Çünkü sorunların ciddiyet ve önemini ancak bu sorunları yaşayanların kavraması mümkündür. 1980'lerin sonlarına doğru KKTC'de gerçekleştirilen Dış Türkler Sempozyumlarında, yurt dışında yaşayan Kıbrıslı Türklere seçme ve seçilme hakkı verilmesi için yoğun çalışmalar ve taleplerde bulunuldu. Hatta siyasi partiler de bu hakkın verilmesine olumlu bakmaktaydı. Meclise seçilecek olan milletvekili sayısının yurt dışında yaşayanların nüfus oranına göre değil de örneğin İngiltere'de, Türkiye'de, Avusturalya'da yaşayan Kıbrıslı Türklere verilecek olan kontenjan nisbetinde olması gürüşü gündeme geldi. Yurtdışındaki Kıbrıs Türk kuruluşları bu teklifi olumlu buldu. Bu bağlamda yurtdışındaki Kıbrıs Türklerinin amacı KKTC'de siyasete hükmetmek değil de sorunların halline katkıda bulunmaktır. Böylece KKTC ile yurt dışında yaşayan yurttaşlar arasında köprüler kurulacak ve bağlar güçlenecektir. Yurt dışından KKTC'ye yapılan ziyaretlerin ve yatırımların artması ve yurt dışında yaşayan halkı ve gençleri ülkesine bağlayacaktır. Sonuç itibarıyla KKTC'nin ekonomisinin güçlenmesine katkı sağlanmış olacaktır.

KKTC'de devlet ve hükümet yetkilileri, siyasi partileri, kurum ve kuruluşları yurt dışında yaşayan soydaşlara seçme ve seçilme hakkının verilmesinden bir endişe duymamalıdır, Kıbrıs dışında yaşayan yurttaşlar, KKTC'nin birer elçisi ve zenginliğidir, Aynı zamanda KKTC'nin ekonomisine büyük bir katkı demektir. Yaşadıkları ülkede kendi seçim bölgelerinde o ülkenin siyasi partilerine üye olarak politikalarını etkileyebilen bireyler demektir. Kıbrıs Türklerinin haklarının yurt dışında savunulmasında milyonlarca parayla yapılamayacak olan “lobicilik” faaliyetlerini gerçekleştirebilmek demektir.

KKTC'nin bir “Dış Türkler” politikası olmalıdır. Kıbrıs Türkleri ile ilgili bir “Bakanlık”, “Müsteşarlık” veya “Dış Türkler Masası” kurulmalıdır. Yurtdışında Kıbrıslı Türklerin yoğun olduğu yerlerde sosyal, kültürel, sportif, ekonomik örgütler yapılandırılmalıdır. Bir koordinasyon ağı kurulmalıdır. Burada Kıbrıslı Türklerin yaşadığı her ülkeden temsilciler olmalıdır. Dış ülkelerde yaşamlarını sürdüren ve buldukları yerde kendilerini kabul ettirmiş Kıbrıs Türkleri ile bağlantıya geçilmelidir. Türkçe'nin yabancı dil olarak İngiliz okullarında yaygın bir şekilde okutulmasını sağlanmalıdır. Türk dili ve kültürü okullarında belli bir müfredat programının oluşturulmasını sağlamalıdır. Din bilgisi inanç ve kültürünü kazandırılması amacıyla eğitimciler görevlendirilmelidir.

Eğitim, bilim, sanat, kültür, spor ve benzeri alanlarda gençlerin yetişebilmesi için önlemler almalı ve bu alanlarda başarılı olan gençleri maddi ve manevi olarak ödüllendirmelidir. Yetenekli gençlerin siyasetle, idarecilikle ilgilenmesini ve ilerlemesini sağlamalıdır. Türk Dili ve Kültürü Okulları'nda görev verilecek öğretmenlerde şu nitelikler

aranmalı: İngilizce konusunda iyi bir dereceye sahip olmalı, İngiliz eğitim sistemi hakkında bilgi sahibi olması, yabancı dil olarak Türkçe öğretim yöntem ve tekniklerini bilmesi ve uygulaması gereklidir. Kıbrıslı Türk öğretmenler yurtdışına gönderilmeden önce kursa alınmalı ve başarılı olanlar gönderilmelidir. Müzik, folklor, el işi gibi alanlarda branş öğretmenliği uygulamasına geçilmelidir. KKTC gençleri ile yurtdışındaki Kıbrıslı Türkler arasında; bilim, sanat, spor, eğlence gibi faaliyetler organize edilmelidir. Ailelere yönelik çocuğa öz-kültür ve kimlik kazandırılması konusunda rehberlik hizmetleri sunulmalıdır.

Yurtdışında yaşayan Kıbrıslı Türklerin, KKTC'ye yerleşmeleri veya çeşitli alanlarda yatırım yapmaları sağlanmalıdır. KKTC'de devlet televizyonu olan BRT'de eğitici programlara yer verilmelidir. KKTC Devleti, halkbilimi konusunda Kıbrıslı Türklerin yoğun olduğu ülkelere araştırmacılar göndermelidir.

Nitelikli ve çoğalan bir Türk nüfusu için gerekli önlemler alınmalıdır. Kıbrıs'a dönmek arzusunda olan Türklerin dönüşünü sağlamak için uygun ortam sağlanmalıdır. Bu nüfusun nasıl kullanılacağı; kurulması talep edilen müsteşarlığın ya da kurumsal yapının temel konularından birisi olmalıdır. Türkiye'deki tüm sivil toplum kuruluşları lobicilik faaliyetlerine önem vermelidir. Kıbrıs içinde özellikle yeni nesiller görsel ve yazılı basında ve akademik ortamlarda Kıbrıs Türk davası anlatılmalıdır. KKTC üniversitelerinde gençlere Kıbrıs Türk Tarihi zorunlu mezuniyet dersi olarak okutulmalıdır.

Herşeyden önce bunlara inanmış ve kutsal bir ideal gibi benimsemiş her yaştan nesiller yetiştirilmeli. Bu “*yüce ideal*” gerek Kıbrıs'taki gerekse Kıbrıs dışındaki her Kıbrıs Türkü için doğduğu andan son nefesine kadar kendini buna adanmalıdır.

4- Türkiye Cumhuriyeti'nin Yapması Gerekenler

Türkiye Cumhuriyeti herşeyden evvel yurtdışında yaşayan Türkler ile ilişkilerini güçlendirmek ve ortak hedefler doğrultusunda hareket etmelerini sağlamak amacıyla bir “*diaspora*” yol haritası oluşturmalıdır. Türkiye, uluslararası alanda tanınmayan bir devlet olan KKTC'nin sesi olmalı ve bir Türk diasporasının ortaya çıkması için işbirliği olanaklarını geliştirmelidir. Bu bağlamda yurtdışındaki Türklerin organize edilmesinde özellikle İngiltere ve Avustralya gibi ülkelerde etkili olan Kıbrıs Türklerini desteklemelidir. Bu destek uluslararası platformlarda siyasi, ekonomik, kültürel ve hukuki anlamda kendini göstermelidir. Türkiye yurtdışındaki gerek kendi vatandaşları gerekse de Kıbrıs Türkleri başta olmak üzere tüm Türklerin sesi ve destekleyicisi olmalıdır. Bundan dolayı da Türkiye sorumluluk üstlenmeli ve projeler geliştirmelidir.

Yurt dışındaki Türk vatandaşları ve Türk soyundan gelen başka ülke vatandaşları ile Türkiye arasında bir köprü oluşturmak amacıyla bir iletişim ağı kurulmalıdır. Gençlere dönük eğitici programlar düzenlenmelidir. Türk gençleri, Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın ev sahipliğinde ülkenin dört bir yanındaki gençlik kamplarında ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın tesislerinde misafir edilmelidir. Kamplarda ve diğer tesislerde yurtdışından gelen gençlerle ülkenin değişik bölgelerinden gelen aynı yaş grubundaki gençlerle birlikte programlara katılmalıdır. Uçak biletleri de dâhil olmak üzere kamp programları için bir ücret talep edilmemelidir. Düzenlenecek programlarla gençler Türkçe ve Türk kültürü derslerine katılmalıdır. Böylece kültürel zenginlikleri de yakından tanıma fırsatı elde etme imkânı bulabileceklerdir.

Yurtdışında yaşayan Türk kadını için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı gözetiminde çalışan Aile Danışmanlığı'na günlük hayatta karşılaştıkları sorunların giderilebilmesi ile ilgili bir "*iletişim portalı*" oluşturulmalıdır. Anaokulundan üniversiteye kadar değişik düzeylerdeki Türk çocuklarına uzaktan öğrenim programları ile hizmet verilmelidir. Kamu kurumları ve bu sektörde uzman bazı özel kuruluşlar tarafından profesyonel yöntemlerle hazırlanan Türk Dili ve Türk Kültürü dersleri, yurtdışında yaşayan vatandaşlara Türkçenin ve Türk kültürünün öğretilmesinde çok güçlü bir yardımcı kaynak olarak işlev görecektir.

Yurtdışında eğitim gören üniversite çağındaki gençler Türkiye'deki ve yurtdışındaki çok sayıdaki özel ve kamu kurumlarında kontenjanlar açılarak bu çerçevede staj programları oluşturulmalıdır. Aynı şekilde yurtdışında faaliyet gösteren Türk şirketleri de yurtdışındaki Türk üniversite öğrencileri yanında Türkiye'deki üniversitelerde eğitim gören gençlere de staj imkânı sunabilmelidir. Şirketler ve kurumlar üniversite mezunları için kariyer imkânlarını da kurulacak iletişim ağı üzerinden ilgililerin bilgisine ulaşılabileceklerdir. Böylece stajın yanı sıra, iş başvurularının da portal üzerinden yapılabilmesi mümkün olacaktır.

Yurtdışındaki dış temsilcilikler, Türk sivil toplum kuruluşları, akademik çevreler ve özel firmalar tarafından sosyal ve kültürel etkinlikler organize edilmelidir. Bu faaliyetler tek bir platform üzerinden duyurulmalıdır. Böylece bu bilgilendirmeler arasında bir eşgüdüm de sağlanmış olacaktır. Yurtdışında düzenlenen çeşitli kutlama, açılış, konser, konferans, festival ve film haftaları gibi etkinlikler hakkındaki bilgiler portal üzerinde derlenerek kamuoyuyla paylaşılmalıdır. Bu etkin bir bilgilendirme imkânı sağlanması yanında doğru stratejilerin orta ve uzun vadede hayata geçirilmesine de yardımcı olacaktır.

SONUÇ

Osmanlı Devleti, Kıbrıs adasını 1571’de Venedikliler’den aldı. 1878’e gelindiğinde Rusların Ayastefanos Antlaşması ile sağladığı üstünlüğü ortadan kaldırmak için İngilizler’den yardım istedi. Bu tercih ada tarihinde de bir dönüm noktası oldu. Kıbrıs, İngiltere’ye geçici olarak devredildi. Adanın mülkiyeti hukuki açıdan Osmanlıya bağlı kalacaktı. Fiili yönetimi ise İngiltere’de olacaktı. Böylece Kıbrıs sorunu ortaya çıktı

İngiliz işgalinden sonra Kıbrıs’taki Türk nüfusu Rum nüfusa oranla bir azalma gösterdi. Türkler 1881’de toplam 186.173 olan nüfusun %24.42’sini oluşturmaktaydı. 1938’e gelindiğinde ise 376.529’a çıkan toplam ada nüfusunun ancak %17.65’ini oluşturmaktaydı. 1881–1938 arasında geçen elli yedi yıllık zaman diliminde Rum nüfus 172.439 kişi artmıştır. Bu da yaklaşık olarak %125’lik bir artış oranına karşılık gelmektedir. Aynı dönemde Türk nüfus ise 21.001 kişi artmıştır. Bu artış oranı da yaklaşık %46’dır.

Kıbrıs nüfusunun Türklerin aleyhine devamlı olarak değişmesinin iki temel sebebi vardı. Bunlardan birincisi Kıbrıs’a farklı coğrafyalardan gelen Rumların adadaki Rum nüfusu artırması idi. Diğeri ise farklı zaman ve sebeplerden dolayı adadan Türk nüfusun göç etmesiydi.

Osmanlı Devleti’nin I.Dünya Savaşı’na Almanya’nın yanında girmesi üzerine İngiltere 5 Kasım 1914’de bir “Kraliyet Buyruğu” yayımlayarak Kıbrıs’ı tek taraflı olarak ilhâk etti. Sömürge Yönetimi adadaki bütün Osmanlı tebaasının İngiliz uyuğuna geçtiğini açıkladı. Osmanlı uyuğunu korumak isteyenler bir ay içerisinde İngiliz Yüksek Komiseri’ne başvurmak zorundaydı. Bu tarihten itibaren iki ay içerisinde Kıbrıs’tan ayrılmak zorundaydılar. Aksi takdirde İngiliz uyuğu olarak sayılacaklardı. İngiliz uyuğu olmak istemeyen binlerce Türk, Kıbrıs’tan ayrılarak Anadolu’ya göç etti. Böylece Kıbrıs’ta 1878’de Türkler aleyhine bozulmaya başlayan nüfus dengesi 1914’te artarak devam etti. Kıbrıs’taki Türk nüfus Rumlara oranla daha da azaldı. Bu dönemde 8.000 ile 9.000 arasında Kıbrıslı Türk, Türkiye’ye göç etmek zorunda kaldı.

İngiltere’nin Kıbrıs’ı ilhâkından sonra adadaki Türkler için sıkıntılı bir süreç başladı. İngilizler, adada yaşayan Türklerle kuşkuyla bakmış savaş süresince yoğun bir baskı uygulandı. Sömürge Yönetimi savaşın başlangıcında Kıbrıs Türklerinin Anadolu’ya göç etmelerine izin verdi. Ancak göç etmek isteyenlerin adadaki emlak ve arazilerinden vazgeçtiklerine dair imzalı bir belge vermelerini şart koşmuşlardı. Bu zorunluluk göç etmek düşüncesinde olan Türkler üzerinde kısmen de olsa caydırıcı bir etki yaptı.

İngiltere'nin Kıbrıs'ı ilhak kararı Türkler için yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Bu durum Kıbrıs Türkleri açısından beklenmedik bir olay değildi. Onları asıl düşündüren adanın Yunanistan'a bağlanması olasılığı idi. I.Dünya Savaşı sırasında meydana gelen olaylar Kıbrıs Türklerinin bu endişelerini haklı çıkaracak türdendi.

24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması imzalandı. Antlaşma'nın 16., 20. ve 21. Maddeler'i Kıbrıs'la ilgiliydi. 20. Madde ile Türkiye ada üzerindeki İngiliz egemenliğini tanıdı. Bu antlaşma ile Türkiye, Kıbrıs'ta bütün hukuki haklarını kaybetti. Ada İngiltere'nin toprağı haline geldi.

Lozan Antlaşması, İngiliz Parlamentosu tarafından 6 Ağustos 1924'te onaylandı. İngiltere Kralı V. George 10 Mart 1925'te Kıbrıs'ın yönetiminde değişikliğe gitti. Kıbrıs'ı İngiliz "*Taç Kolonisi*" ilân etti. Bu beratla birlikte adadaki en yüksek İngiliz yöneticisi artık Yüksek Komiser olarak değil Vali olarak anılmaya başlandı.

Kıbrıs Türkleri antlaşmanın kendilerine tanıdığı seçme hakkını kullanarak Türkiye'ye göç etmeye başladı. Bu göç bazen bir kişinin bazen de bütün bir köyün göçü şeklinde gerçekleşti. 1923'te başlayan göçler 1940'lara kadar devam etti. Bu süre içinde Kıbrıs'tan Türkiye'ye göç eden Türklerin sayısı ile ilgili farklı rakamlar ileri sürülmektedir. Bugün Anadolu'nun güney kıyılarında Silifke, Anamur, Alanya ve Antalya bölgelerinde önemli bir nüfusu oluşturan Kıbrıs Türklerinin varlığı bu göçün bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Kıbrıs Türklerinin Anadolu'ya yapmış olduğu göçün sebepleri; daha iyi bir hayat yaşama isteğı, İngiltere egemenliğinde yaşamak istenmemesi, kurak iklim, Türkiye sevgisi, ekonomik olarak Rumların karşısında zayıflamaları ve Kıbrıs'ta eğitim imkânlarının çok kısıtlı olması idi.

Türkiye Cumhuriyeti; kapitülasyonlar ve dış borçlar gibi pek çok sorunla mücadele etmek zorunda kalmasına rağmen Kıbrıs Türklerini unutmadı. Türkiye, Kıbrıs'ı sınırlarına dâhil edememiş ise de Kıbrıs Türklerine sahip çıktı. Lozan Antlaşması'nın 21.Maddesi ile Kıbrıs Türkleri Türk vatandaşlığına geçerek Türkiye'de iskânları sağlandı.

Türkiye başlangıçta Kıbrıs Türklerinin Anadolu'ya göçünü teşvik etti. Kıbrıs'ta 10 Temmuz 1925'te Türk Konsolosluğu açıldı. İlk Konsolos Ali Asaf Güvenir idi. Ancak daha sonra Türkiye, göçü teşvik politikasından vazgeçti. Adada Türk varlığının devamını sağlamak için Kıbrıs'tan Anadolu'ya göçü önleyici tedbirler aldı. İngiltere başlangıçta göçlere sessiz kaldı. Daha sonra ise bu politikasından vazgeçti. Rumların Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlama girişimlerine karşı Kıbrıs Türklerini adada bir denge unsuru olarak kullanma politikasını benimsedi.

Türkiye'ye göç etmek isteyen Kıbrıslı Türkler, Larnaka'daki Türk Konsolosluğu'na bir dilekçe ile başvuruyorlardı. Bunlar arasında İngiliz uyruğunu seçen ancak pişman olup tekrar Türk uyruğuna geçmek isteyenler de bulunuyordu. Konsoloslukta Kıbrıs'tan Türkiye'ye göç edeceklere özel bir belge hazırlanıyordu. Bu belgede göç etmek isteyen kişi ya da ailenin resmi ile ilgililerin isim ve imzaları yer almaktaydı.

Anadolu'ya en büyük göçmen akışı 6 Ağustos 1924–6 Ağustos 1926 arasında yaşandı. Bu dönemde yoğun bir göçün yaşanmasının sebebi ise Lozan Antlaşması'nın şartları gereği Kıbrıs Türklerine Türk vatandaşlığını seçmek için tanınan sürenin 6 Ağustos 1926'da sona ermesiydi. Bu zaman zarfında adadan kaç Türk'ün ayrıldığını tam olarak belirlemek oldukça güçtür. Bu konuyla ilgili en sağlam bilgiler, Kıbrıs Türk Konsolosluğu'nun İngiliz yetkililere verdiği bilgilerdir. Buna göre; 9.327 Kıbrıs Türk'ünü kapsayan 3.813 “*mürur tezkeresi*” ve 83 kişiyi kapsayan 66 pasaport verilmişti. Ayrıca Türk Konsolos Kıbrıs Türkleri'nden 9.327 kişinin Türk vatandaşlığını seçtiğini açıklayacaktı. Ancak Kıbrıs'taki İngiliz yetkililerin 1928'de Londra'ya gönderdikleri raporda Türkiye'ye göç eden Türklerin yaklaşık 5.000 kişi olduğu belirtilmekteydi.

Anadolu'ya gelen Kıbrıs Türklerinin ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşadıkları sorunları ortadan kaldırmak amacıyla 2 Aralık 1924 ile 7 Aralık 1925'te iki adet Kararname çıkarıldı. Bu durum Kıbrıs'tan Türkiye'ye göç edip etmeme konusunda tereddütte kalanları önemli ölçüde rahatlatmıştı. Gelecek olan göçmenlerin Kozan, Osmaniye, Muğla, Silifke, Mersin, Antalya, Adana, Ankara, İzmir, Bursa, Konya gibi vilâyetlere iskân edilmeleri planlandı.

Kıbrıs Türkleri, Türkiye'ye gelip yerleşmeye başladıktan sonra göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamak için 28 Ocak 1925'te çalışma başlattı. Türkiye'ye göç etmesi beklenen 20.000 kişiden en az 5.000 kişinin yardıma muhtaç durumda olacağı tahmin edilmekteydi. Bu sebeple Kıbrıs göçmenlerinin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için 529.302 lira 500 kuruşluk bir ödenek bütçeye eklendi.

Kıbrıs Türklerinin yaşadığı sorunlar göç ettikleri vilayetlerin mülki amirleri tarafından da yakından takip edildi. Türklerin iskân edildiği vilayetlerden biri olan Mersin idi. Valilik tarafından göçmenlerin geçici olarak bazı fabrikalarda iskânlarına izin verildi ancak bu mekânların iskâna uygun olmadığı belirtildi. Ayrıca, göçmenlere arsa verilmesi de üst makamlara bildirildi. İçişleri Bakanlığı yapılan teklifi uygun buldu.

Kıbrıs Türk basınında göçün sebepleri irdelenmekteydi. Birçok yazıdan Anadolu'ya göç gereksiz bir eylem olarak değerlendirilmekteydi. Çünkü onlara göre Anadolu zaten Kıbrıs adasının bir parçasıydı. Halk adanın stratejik önemini de göz önünde bulundurarak göç etmemeliydi. Enosis, Kıbrıs'ta önemli bir Türk varlığını gerekli kılmaktaydı. “*Birlik*”, “*Ses*”,

“Doğruyol” gazeteleri göç edilmemesi konusunda direndi. Bu doğrultuda Türk kamuoyunun dikkati çekilmeye çalışıldı. “Birlik”, Kıbrıs’ın her daim Türkiye için önemine vurgu yapmaktaydı. Adada güçlü bir Türk varlığının gerekliliğine dikkat çekmiş ve bu sebeple de göç karşıtı bir tutum takındı.

“Ses” gazetesi Kıbrıs Türk köylüsünün içinde bulunduğu zor şartlardan kurtarmak için hangi önlemlerin alınması gerektiğini işledi. Göçe gerekçe olarak Türklerin ticari hayattan uzak durmaları gösterilmekteydi. “Söz” gazetesi ise Kıbrıs Türklerinin göçünü farklı bir yaklaşımla ele aldı. Gazete bir taraftan göçmenlerin Türkiye’de yaşadıkları sıkıntıları somut örneklerle yansıtırken diğer taraftan da Türkiye Hükûmeti’nin yetkililerinin de bu konudaki duyarlılığına dikkat çekmekteydi. Göç sonrası adadaki yaşam Kıbrıs Türk basınının ortak vurgusu oldu.

Kıbrıs’tan Anadolu’ya Türk göçü 1930’ların ortalarında da devam etti. Bunun sebeplerinden biri Kıbrıs’taki İngiliz yönetiminin Kıbrıs Türklerine karşı takındığı tavrıydı. Özellikle eğitim alanında Kıbrıs Türkleri büyük sorunlar yaşamıştı. Kıbrıs Türk Lisesi’nden mezun olanlar adada iş bulmakta zorlanıyordu. Bu durum Türkiye’de yükseköğrenim görenler için de geçerliydi. Ayrıca İngiliz Sömürge Yönetimi çıkardığı kanunlar ile avukatlık ve doktorluk yapabilmek için İngiltere üniversitelerinden mezun olma şartını getirdi.

Binlerce Türk’ün adadan ayrılması ve Türk Milli Mücadelesi sırasında Anadolu’dan kaçan bazı Rum ve Ermenilerin Kıbrıs’a gelip yerleşmeleri adadaki nüfus dengesini Türklerin aleyhine değiştirmeye devam etti. Kıbrıs’tan Türkiye’ye göçün adadaki Türk varlığınıolumsuz yönde etkileyeceğini tespit eden Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, göçü engellemeye yönelik olarak bazı önlemler aldı. Basın yoluyla halk uyarılmaya çalışıldı. Bu amaçla Kıbrıs’ta yayın yapan “Ses” gazetesi 1930’ların ortalarında büyük bir kampanya başlattı. Türk aydınları “Ses” gazetesinde yazmış oldukları yazılar ile adanın Türkler tarafından boşaltılmaması ve tümü ile Rumların eline geçmemesi için çaba sarf etti.

Türklerin Kıbrıs nüfusu içerisindeki oranı 1921’de %17.07’ye; 1931’de %18.46’ya; 1938’de %17.65’e; 1946’da %17.89’a; 1960’da %18.10’a ve 1973’te %18.36 idi. 1831-1931 arası yüz yıllık evrede Kıbrıs Türk nüfusu % 15.94’lük bir düşüş yaşadı. Bir diğer ifadeyle yüz yılda Kıbrıs Türklerinin adadaki nüfusu neredeyse yarı yarıya azaldı. Yine 1831-1931 arası dönemde Kıbrıslı Rumların nüfus oranının %13.88’lik bir artış oldu.

Anadolu’ya göç eden Kıbrıs Türkleri, adanın iklim şartları da göz önüne alınarak Akdeniz Bölgesi’nde iskân edildi. Kıbrıs Türkleri mübadele kapsamında olmamalarına rağmen Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin farklı tarihlerde yayımlanmış oldukları kararnamele ile mağdur edilmediler. Bütün bunların yanı sıra bu göçmenlerin mal ve mülk

sahibi olabilmeleri için önemli kolaylıklar da sağlandı. Kıbrıs Türkleri de iskân edildikleri bölgelere kısa zamanda uyum sağlayarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınmasına büyük katkılar sağladı.

Kıbrıs Türkleri ada içerisinde 1950 sonrasında Rum baskıları sonucu üç kez göçmen durumuna düştü. Rumlar diplomatik yollarla adayı Yunanistan'a bağlayamayacakları anlaşılınca EOKA örgütü ile gerçekleştirmeye karar verdi. 1 Nisan 1955'te Kıbrıs'ta kanlı saldırılar başladı. EOKA dağıttığı bildirilerde “*eylemlerinin amacının enosis olduğunu hedefe varmak için herşeyin yapılacağını*” ifade etti. Bu dönemde Türkler silahsız ve hazırlıksız yakalandı. Silahlandırılmış EOKA militanları karşısında çok zor durumda kaldılar. Tedhiş önce İngilizlere karşı başlatıldı. Sonra Türklere yöneldi.

Kıbrıs Türkleri için 1955-1959 arası son derece zor şartlar altında geçti. Bu dönemde Türk nüfusu adanın geneline yayılmış bir durumdaydı. Büyük Rum yerleşim birimleri arasına sıkışmış pek çok Türk köyü bulunmaktaydı. Bunun yanında Türk ve Rum karma köyler de vardı. Bunların birçoğunda Türkler azınlıktaydı. Karma olan kazalarda da Rum nüfusu Türklerden fazla idi. Türk yerleşim birimleri arasında iletişim yok denecek kadar azdı. Bu sebeptendir ki EOKA saldırılarına karşı birlik oluşturmak ve karşı koymak çok güç oldu. Yaşanan çatışmalarda Kıbrıs Türkü adada ilk kez göçmen durumuna düştü. Rum saldırılarında otuz üç köy hedef alındı. Bu yerleşim yerlerinde yaşayan yirmi bin civarında Türk yer değiştirmek zorunda kaldı.

Zürih ve Londra antlaşmaları 1959'da imzalandı. Böylece çatışma dönemi geride kaldı. 16 Ağustos 1960'da iki cemaatin ortaklığına ve egemenliğine dayalı Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu. Türkler yeni dönemi sevinçle karşıladı. Çünkü 1878'de adadan ayrılan Türk askeri seksen iki yıl sonra tekrar geldi. Ayrıca Türkiye “*Garantör Devlet*” sıfatını da elde etmişti. Ayrıca Türkiye gerektiğinde Kıbrıs'a tek başına müdahale edebilecekti. Cumhuriyetin ilanı Rumlar tarafından çok olumlu karşılanmadı. Çünkü enosis elde edilememişti. Aksine gerçekleşmemesi için antlaşmalara şartlar konulmuştu.

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte evlerinden göç etmek zorunda kalan Türklerin bir kısmı köyelerine geri döndü. Ancak hem Rum basını hem de yetkililerinin ifadelerinden Cumhuriyet'in ömrünün uzun olmayacağı anlaşılmaktaydı. Bu doğrultuda 21 Aralık 1963'te Rumların Türklere saldırmasıyla cemaatler arası çatışmalar yeniden başladı. Yunan Alayı'ndan da destek alan Rumların saldırıları ada çapında yayıldı. Kısa süre içerisinde saldırıya uğramayan Türk yerleşim birimi kalmayacaktı. Bu tarih aynı zamanda Türklere göre fiili olarak Cumhuriyet'in yıkılması demekti.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üç yılında herşeye rağmen Türkler ekonomik ve sosyal anlamda ilerleme kaydetmişti. “*Kanlı Noel*” sürecinde bütün kazanımlar yok edildi. 1963 sonrası “*Akritas Planı*” devrede olduğu için tedirginlik, cemaatler arası çatışmalar ve siyasi anlaşmazlıklar devam etti. Bu sürede Kıbrıs Cumhuriyeti'nde kamu görevlisi olarak çalışan Türkler örgütlendi. Köylerinden edilen ve topraklarına giremeyen birçok erkek, TMT'nin 1965'de daimi bir orduya dönüştürülmesiyle profesyonel “*Mücahit*” sayıldı ve düzenli maaşa bağlandı. 1968'in Mart'ından itibaren ekonomik yaptırımların yumuşamasıyla Türkler “*mülteci*” olarak yaşadığı çadırlardan dışarı çıkmaya başladı. 1963-1964'te evlerini terk edenlerin çok az bir kısmı köylerine kalıcı olarak dönebildi. 1974 Temmuz'una kadar yerlerinden edilmiş olan Türkler sürekli olarak barakalarda yaşadı.

1963-1974 arasındaki saldırılarda taraflar daha hazırlıklıydı. Rumlar adaya Yunanistan tarafından kanunsuz yollarla getirilen yirmi bin kişilik civarındaki “*Yunan Zırhlı Tümeni*” sayesinde Türk köy ve kasabalarını kuşattı. Bu dönem içinde Rum-Yunan kuvvetleri yüz üç köye saldırdı. Yaklaşık yirmi beş bin civarında Kıbrıslı Türk, kendilerini güvende hissedecekleri Türk nüfusun çoğunlukta olduğu yerlere göç etmek zorunda kaldı. Bu Kıbrıs Türklerinin “*ikinci göç hareketi*” oldu. 1974 Barış Harekâtı'na kadar Kıbrıs Türkü çok zor koşullar altında hayatlarını çadırlarda sürdürmek zorunda kaldı. Her zaman olduğu gibi Türkiye, Kıbrıs Türlerinin yanında yer aldı.

1974 Barış Harekâtı'ndan önce Türk nüfusu Kıbrıs'ın geneline dağılmış durumdaydı. Aslında ada İngiliz yönetimine geçtiği tarihten itibaren hem Türk sayısı hem de Türklerin yoğunlukta olduğu bölgelerin sayısı düzenli olarak azaldı. 1911'de Türkler 315 köye dağılmış durumda iken 1973'te 153'e gerilemiştir. Bu değişim Türklerin azınlıkta olduğu köylerde de yaşandı. Yani 1911'de Türkler 162 köyde azınlıkta iken 1973'te Türklerin azınlıkta olduğu köy sayısı 30'a gerilemiştir. Kıbrıs Sömürge Yönetimi ile EOKA örgütünün haksız uygulamaları sonucu adada Türk nüfusu belli bölgelerde toplanmaya zorlandı.

1911'de Türk köyü sayısı 85 iken 1973'te 105 köye yükseldi. Bu artış ile birlikte Türkler 1911'den 1973'e kadar 153 köyden tamamen çekildi. 1960'da Kıbrıs'ın güney kesimi ile dağlık Dipkarpaz bölgesi Türk nüfusu yoğunluğunun en fazla olduğu bölgeydi. Lefkoşa'nın güneyi, Baf, Limasol ve Dipkarpaz'da km²'ye düşen kişi sayısı ortalamanın üstünde idi. Türk nüfusun fazlalığı ekonomik gerekçelere dayanmaktaydı. Dağların eteklerinde hayvancılık ve tarım ile uğraşılmaktaydı.

Kıbrıs'ta 15 Temmuz 1974'te Yunanistan destekli darbe gerçekleşti. Adanın Yunanistan'a bağlandığı ilan edildi. Garantör devlet durumunda olan Türkiye hukukî hakkını kullanarak adaya müdahalede bulundu. Türk Ordusu 20 Temmuz 1974 sabahı Kıbrıs'a çıktı.

1974 Rum saldırılarında kırk bin Kıbrıslı Türk daha göçmen durumuna düşürüldü. On binlerce Türk adanın kuzeyine ve Piskobu'daki İngiliz üssüne sığındı. 1974 göçüyle ilgili önemli bir konu da parçalanmış ailelerin bir araya gelmesiydi. Birçok aile çocuklarını nispeten daha güvenli gördükleri kuzeye gönderirken aile reisleri mülklerini korumak için yerlerinde kaldı. Bu da Kıbrıslı Türklerin ada içerisindeki üçüncü göç hareketi oldu.

Kıbrıs'ın sosyo-ekonomik yapısı ve iç dinamiklere bağlı olarak yaşanan çatışmalar nedeniyle ada dışına da göçler yaşandı. Türkler genellikle ilk yıllarda siyasi, güvenlik ve ekonomik gerekçeler başta olmak üzere eğitim, sağlık, evlilik gibi çeşitli nedenlerle ada dışına göç etti. Kıbrıslı Türkler ilk zamanlarda dar bir bölgede yaşamlarını sürdürdü. Yeni gelenleri de kendi yanlarına alarak onların her türlü sorunlarıyla ilgilendi. İşyerinde ağır şartlar altında çalıştılar. Birçoğu belirli bir süre sonra çeşitli iş yerleri açtılar. Bu ortamlardan bazıları onlar için aynı zamanda sosyal bir mekân oldu. Genel olarak uğraştıkları iş alanları restoran, bakkal, marketçilik, kahvehane, tekstil ürünlerinin dikildiği fabrikalar, kasetçilik ve kuaförlüktü.

Kıbrıslı Türkler sosyal açıdan da birlik oluşturma yoluna gitti. Bu bağlamda dernek ve cemiyetler kurdu. Özellikle ilk yıllarda kurulan KTC, Kıbrıslı Türklerin hayatında milli birlik oluşturma, varlığını duyurma, iş bulma, haber alma, protestoların ve yardım kampanyalarının düzenlendiği bir yerdi. Dernekçilik, okul ve spor faaliyetleri de diğer önemli etkinliklerdi. Kıbrıs'ta cemaatler arası çatışmaların yaşandığı yıllarda Kıbrıs'a yardımlar buradan örgütlendi. KTC ile başlayan kurumsallaşma diğerlerine de örnek oldu. Avustralya'da da Kıbrıs Türklerinin örgütlenmesi benzer bir yol takip etti.

Yabancı bir ülke ve kültüründe yaşamanın verdiği etkiye karşı Kıbrıslı Türkler birbirleriyle iyi ilişkiler kurdu. Çeşitli sosyal mekânlarda bir araya gelmek suretiyle bu bağlarını pekiştirdi ve korudular. Özellikle Rumlarla ilişkileri iş ilişkisinden öteye geçmedi. İngiltere'de ve Avustralya'da birinci kuşak, ikinci kuşağı Türk kültürüyle yetiştirmeye çalıştı. Üçüncü kuşak ile birinci kuşağın bir arada olduğu ailelerde kültür aktarımı konusunda birinci kuşak üçüncü kuşağın kültürel eğitimiyle de ilgilendi.

Kıbrıs Türk kültürü içerisindeki gelenek görenek ve adetlerinin birçoğunu yaşatmaya çalışan birinci kuşak, ikinci ve hatta üçüncü kuşağa da bunların aktarımını sağlamaya çalıştı. Doğumla başlayan hamilelikle ilgili uygulamalar, çocuklara Türk isimlerinin verilmesi, kına ve dini bir gereklilik olan sünnet düğünleri kesintisiz devam etti.

İlk yıllarda Kıbrıs'taki Türklerle mektup ve gelen gidenler ile başlayan haberleşme, teknolojinin gelişimi ile birlikte yerini telefona hatta internete bıraktı. Kıbrıs'tan, ailelerinden, ada dışında görüşemediklerinden haber almak için kahvehane, cemiyet, bakkal, market, düğün

salonu, sinema gibi sosyal ortamları değerlendiren Kıbrıslı Türkler; artık bunların yanında kendilerine ait radyo, gazete, dergi gibi basın unsurlarına sahip olmaya başladı. Milli varlıklarını korumak, seslerini duyurmak amacıyla milli günlerde çeşitli kutlamalar düzenlemektedirler. Bununla birlikte dini bayramlara da önem verilmektedir. G etmiş olan Kıbrıs Türkleri adayı ziyaret etmekte; çocuklarına kültürlerini tanıtılmaktadırlar. Birçok aile de çeşitli sebeplerle adaya geri dönmektedir. Ancak ada dışındaki Türklerin Kıbrıs'a geliş gidişler, vatandaşlık, yatırım yapma ve emlakla ilgili çeşitli sorunları bulunmaktadır.

Kıbrıslı Türklerin sosyo-kültürel yapısı ve davranış zellikleri; Türk kimliğinin yaşadığını ve bir sonraki kuşaklara aktarılmak için sosyal zemin oluşturulmaya çalışıldığını ortaya koymaktadır. Ancak yabancı bir ülkede farklı bir din, dil ve bayrak altında yaşama, yabancı eşlerle evlilikler, eğitim, sosyal evre gibi birçok etkenler sonraki kuşaklarda sorun yaratmaktadır. Alınacak önlemlerle asimilasyon sürecini zayıflatmak elbette mümkündür.

EKLER

BELGELER

BELGELERİN LİSTESİ

Belge 1: Kıbrıs'ın İngiltere'ye devrini gerçekleştiren Türk-İngiliz Sözleşmesi'nin imzalandığını gösteren resmi kararname (4 Haziran 1878) (FO 881/3735) / T 1/13542)

Belge 2: İngiltere Sömürgeler Bakanı W.Churchill'in 10 Ekim 1907'de Kıbrıs'a yaptığı gezi sonrası adadaki Türk ve Rum nüfusun durumunu değerlendirdiği rapor.(Kasım 1907) (CO 883/7/2)

Belge 3: Kıbrıs'ın İngiltere tarafından ilhak edildiğini gösteren muhtıra (Kasım 1914) (FO 78/43536)

Belge 4: Kıbrıs'tan Türkiye'ye göç eden Türklerin yerleştirileceği yerler ve yapılacak yardımlar hakkında Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Kararnamesi (28 Ocak 1925) (BCA 272.12.43.63.8)

Belge 5: Kıbrıs Türklerinin Lozan Antlaşması gereğince Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığına geçmek için Kıbrıs Türk Konsolosluğuna sundukları başvuru belgesi örneği (1926) (BCA 272.12.49.97.36)

Belge 6: Kıbrıs Sömürge Yönetimi'nin, Lozan Antlaşması'na göre ada Türklerinden dokuz bin kişinin Türk uyruğunu seçtiğini gösteren belgesi. Kıbrıs Valisi'nin Sömürgeler Bakanlığı'na telgrafı (1927) (CO 141/ 485)

Belge 7: Kıbrıs Sömürge Yönetimi'nin, Lozan Antlaşması'na göre ada Türklerinden dokuz bin kişinin Türk uyruğunu seçtiğini gösteren belgesi. Kıbrıs Valisi'nin Sömürgeler Bakanlığı'na telgrafı (1927) (CO 141/ 485)

Belge 8: Kıbrıs Türk Konsolosluğu'nca Sömürge Yönetimi'ne verilen resmi yazıya İngiliz makamlarınca tutulan ilgi: Lozan Antlaşması'na göre Kıbrıslı Türklerin vatandaşlık amacıyla Türkiye'ye gidebileceğine dair alınan karar (24 Mart 1927) (FO 371/12328/ E 1432/1432/44)

Belge 9: İngiltere'nin İstanbul'daki Konsolosluk yetkilisi Mr. Hoare'den alınan bilgi doğrultusunda Türkiye'ye göç eden Kıbrıs Türklerinin buradaki nüfusu olumlu yönde artırdığına dair Sömürge Yönetimi'ne ulaşan bilgi. (28 Mart 1927) (FO 371/12329/ E 1479/ 1479/ 49)

Belge 10: İngiltere Sömürgeler Bakanlığı'nca 26 Ekim 1935'de açıklanan yeni Kıbrıs politikası. (FO 371/ 19511/ R 6403/46/19)

Belge 11: Kıbrıs'taki Türk Konsolosluğu'nun 14 Mayıs 1937'deki raporunda göçün nedenleri hakkında yapılan değerlendirme. (BCA 030.10.124.88.3)

Belge 12: Kıbrıs'ta gerçekleştirilen Enosisi tel'in mitingi hakkında Dr.Fazıl Küçük tarafından Türk Hükümeti'ne gönderilen 2 Aralık 1948 tarihli telgraf (BCA 030.10.100.40.241.14)

Belge 13: "Kıbrıs'a seksen bin Rum mülteci yerleştirildi". Bu malumat Sömürgeler Bakanlığı'nca hazırlanan ve 1954-1956 yıllarını kapsayan bir raporda geçmektedir. (CO 926/184)

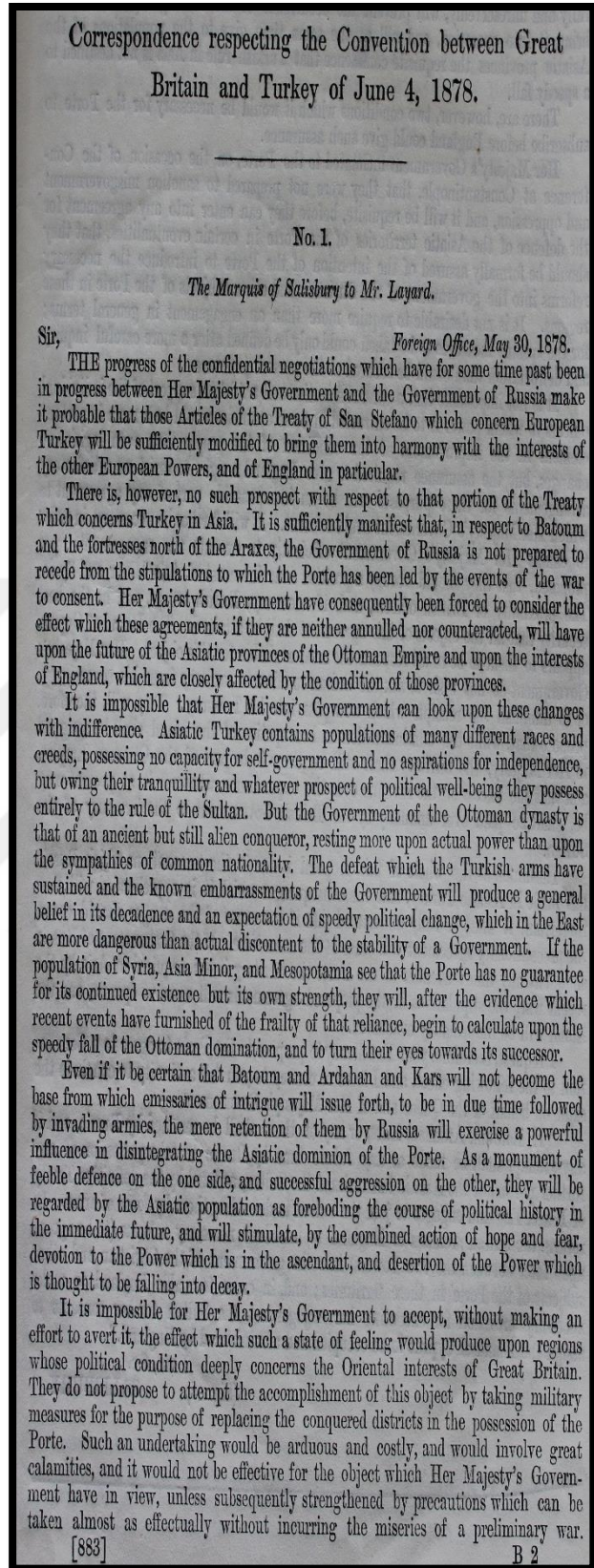
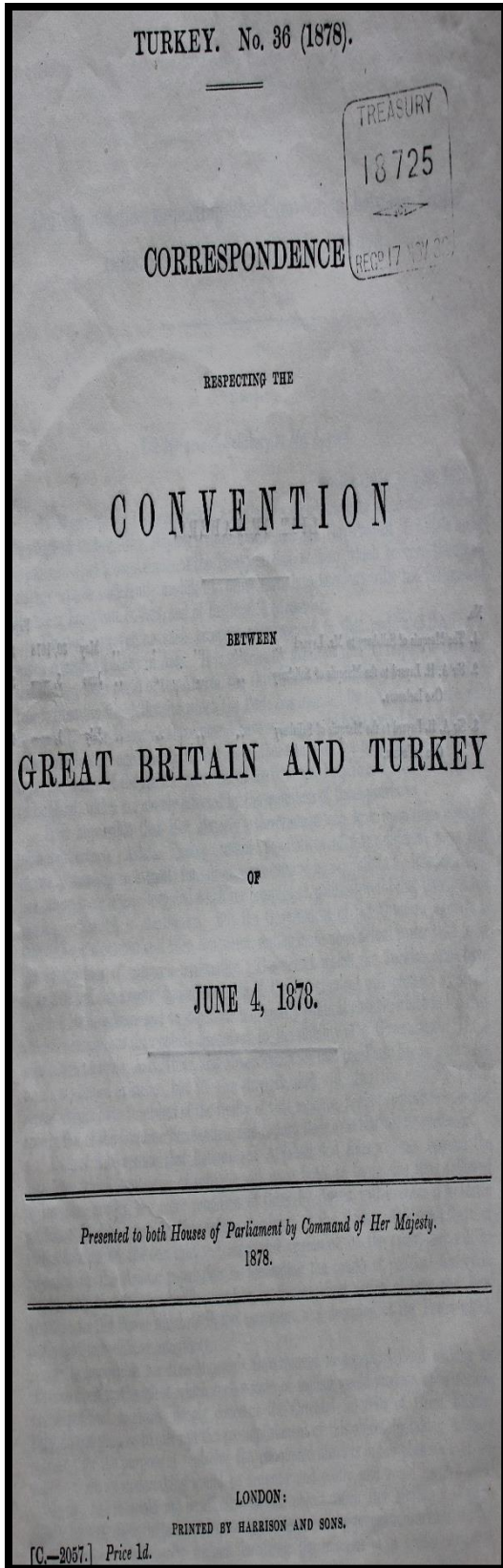
Belge 14: Rum saldırıları sonucunda Kıbrıslı Türklerin adanın kuzeyine doğru göç ettiklerine dair Kıbrıs Valisi'nin Sömürgeler Bakanlığı'na telgrafı (12 Ağustos 1958) (FCO 141/4492)

Belge 15: Kıbrıs Türklerinin evlerini terk ederek adanın güvenli bölgelerine göç ettiklerine dair Kıbrıs Valisi'nin Sömürgeler Bakanlığı'na yazısı (1958) (CO 926/848)

Belge 16: Rum saldırılarından ötürü İngiliz üslerine sığınmak zorunda kalan Kıbrıs Türklerinin içinde bulunduğu şartları değerlendiren Kıbrıs Valisi'nin raporu (16 Ocak 1975) (CO 926/5372/284)

Belge 17: 13 Şubat 1975'te kurulan Kıbrıs Türk Federe Devleti seyahat Belgesi (1975) (FO 28/57/521)

Belge 1: Kıbrıs'ın İngiltere'ye devrini gerçekleştiren Türk-İngiliz Sözleşmesi'nin imzalandığını gösteren resmi kararname (4 Haziran 1878) (FO 881/3735) / T 1/13542

Mediterranean,
No. 65.

CONFIDENTIAL.

CONDITION OF CYPRUS.

MEMORANDUM BY MR. CHURCHILL.

Sir F. Hopwood,
Lord Elgin,

I AM concerned about the condition of Cyprus, which I have just left, after a short but crowded visit.

I had not realized that we have drawn from this island, exhausted as it was by 300 years of Turkish misgovernment, upwards of 1,800,000*l.* since our occupation thirty years ago.

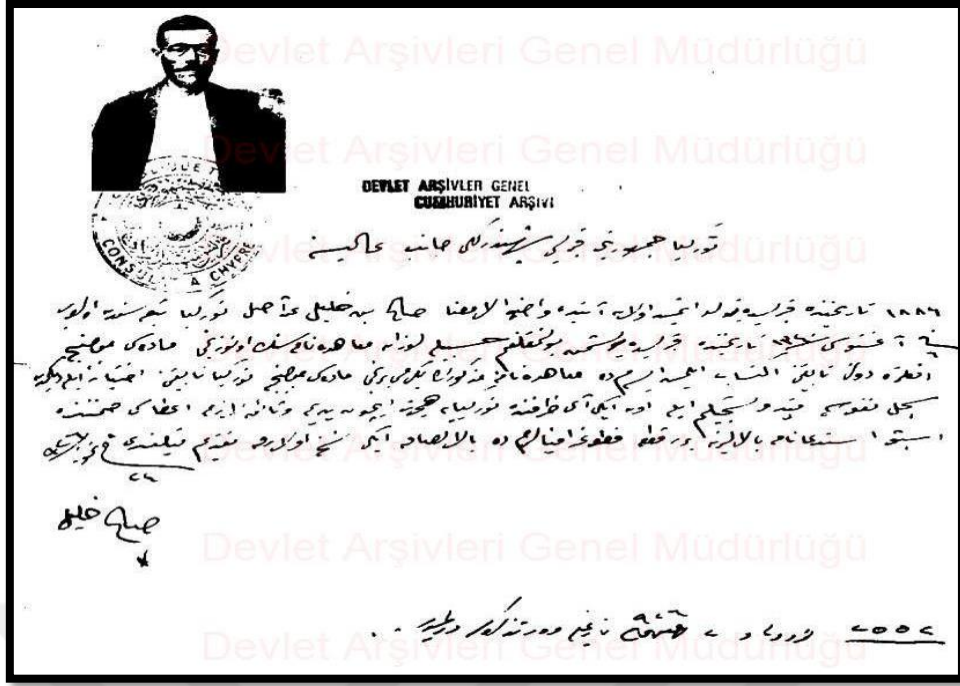
The impression which I had formed was that Cyprus was kept going by a more or less generous grant-in-aid from the Exchequer. The methods of accounting favour that view, and it is, I believe, the idea which almost everybody holds. But it is quite erroneous. By the Convention of 1878 we bound Cyprus to pay a tribute to the Sultan of 92,800*l.* This Convention was made for our own purposes, because it was then thought a matter of high military importance to have a place of arms and strategic base in the Levant, whence Egypt and Constantinople could be surveyed. The Cypriotes were not consulted by us in fixing the amount of the tribute. They never agreed to it, and it was fixed upon the basis of what Turkey declared she had been able to screw out of the island by regular Turkish methods. We were anxious, however, to have the island, and could not afford, or did not care, to boggle about the terms, particularly as they affected only other people's interests. Reviewing this original transaction, I cannot help thinking it improper. I do not think that we ought ever to have consented to make ourselves the agents of

[922]

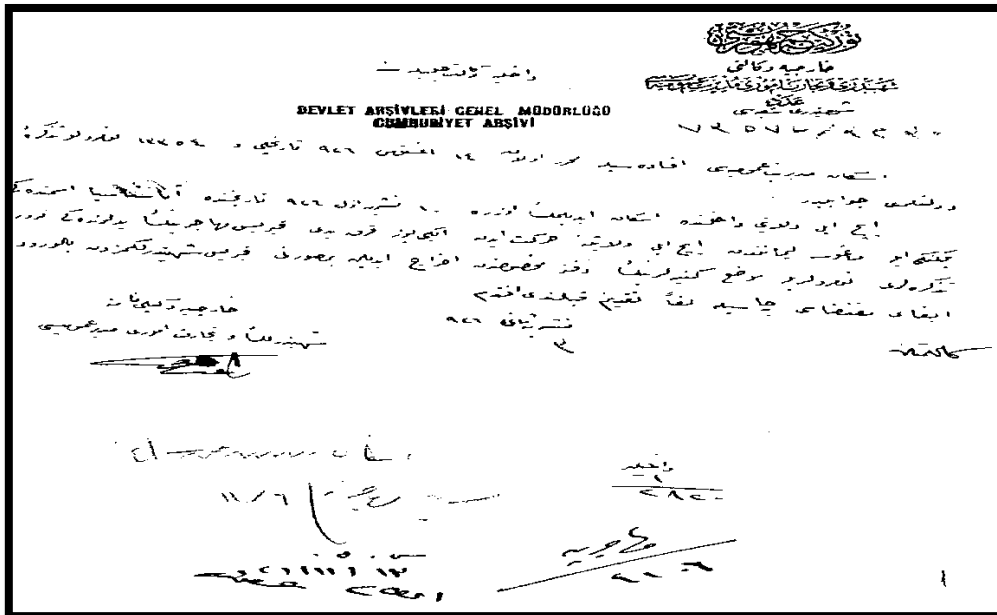
Belge 2: İngiltere Sömürgeler Bakanı W.Churchill'in 10 Ekim 1907'de Kıbrıs'a yaptığı gezi sonrası adadaki Türk ve Rum nüfusun durumunu değerlendirdiği rapor. (Kasım 1907) (CO 883/7/2)

CYPRUS		43536
		Recd. Recd. 7 NOV 14
43536.		
Mr. Gold Adams 2d. 1914 6 Nov. Last previous Paper. 70/43182 70/43182	Annexation to Gt. Britain.	
<p>I have deemed it desirable to assure the Mohammedan population that annexation will in no way change the policy as regards Mohammedan religion, its control & the control of Mohammedan religious properties, which has been and 1.</p> <p style="text-align: center;"> Mr. Green Mr. Green Sir J. Fildes </p> <p style="text-align: right;">43182. ? Copy con. 70. ref. 43182 AP 10.11.14 J. McG. 11.11.14 Yes - of course there may be more attention to the method of afft. but for the present the existing Turkish authorities very continue to hold office - see my minute on 43182 P. M. H. L.</p> <p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Copy to Mr. Adams & L</p>		

Belge 3: Kıbrıs'ın İngiltere tarafından ilhak edildiğini gösteren İngiliz Hükümeti muhtırası (Kasım 1914) (FO 78/43536)

Belge 5: Kıbrıs Türklerinin Lozan Antlaşması gereğince Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığına geçmek için Kıbrıs Türk Konsolosluğuna sundukları başvuru belgesi örneği (1926) (BCA 272.12.49.97.36)

Belge 6: Kıbrıs'taki Türk Konsolosluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti Dâhiliye Vekâlet'ine iki yüz kırk yedi Türk'ün isim listesi ve İçel Vilâyeti'nde iskân edileceğini bildiren Konsolosluk yazısı (3 Kasım 1926). (BCA 272.12.50.105.2)

DEVLET ASYİLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ASYİSİ						HANGİ İLDE İSKÂN EDİLECEĞİNİ BİLDİREN KONSOLOSLUK YAZISI	
NO	İSİM	İL	İL	İL	İL	İL	İL
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

DEVLET ASYİLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ASYİSİ						HANGİ İLDE İSKÂN EDİLECEĞİNİ BİLDİREN KONSOLOSLUK YAZISI	
NO	İSİM	İL	İL	İL	İL	İL	İL
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

Belge 6: Kıbrıs'taki Türk Konsolosluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti Dâhiliye Vekâlet'ine iki yüz kırk yedi Türk'ün isim listesi ve İçel Vilâyeti'nde iskân edileceğini bildiren Konsolosluk yazısı (3 Kasım 1926). (BCA 272.12.50.105.2)

16.

Foreign Office

4th Oct 8

Submit above on the question of Cypriot optants for Turkish nationality being allowed to remain in Cyprus, & etc. for concurrence, draft of proposed note to the Turkish Ambassador.

Sir J. Risley.
Mr. Dawe.

The proposed reply to the Turkish Ambassador appears to be quite harmless, and we can, I take it, concur in its terms, and ask to be furnished with a copy of the reply as sent?

As regards the general question raised in 16, the position appears to be that out of 9,000 odd persons who opted for Turkish nationality under Article 21 of the Treaty of Lausanne only about ^{2500 to} 3,000 have actually left Cyprus to return to Turkish territory. There is, therefore, as the Foreign Office observe, "a Turkish Colony of some 5,000 or 6,000 people in the Island who, for this and the succeeding generation, may be a source of anxiety to the authorities." This is clearly not desirable if it can be avoided, but I presume that it would not be possible for those who opted during the period laid down to cancel their options?

The Foreign Office seem to take the view that the practice of granting certificates of British nationality to these optants ought now to be discontinued, but although this practice ^{may} presumably involve the disadvantage of dual nationality in the case of those who are granted such certificates, it would, I should have thought, be preferable that they should be granted such certificates rather than that they should remain Turkish Nationals altogether.

Belge 7: Kıbrıs Sömürge Yönetimi'nin, Lozan Antlaşması'na göre ada Türklerinden dokuz bin kişinin Türk uyruğunu seçtiğini gösteren belgesi. Kıbrıs Valisi'nin Sömürgeler Bakanlığı'na gönderdiği rapor (1927) (CO 141/ 485)

1927	E	E 1479 296 28 MAR 1927
	TURKEY.	
Registry Number } E 1479/1479/44 FROM Mr. Hoare, Constantinople. 148 (849/108/1927) Dated Mar. 23rd 1927 Received Mar. 28th 1927 in Registry E: Turkey	Population of Turkey 66 Discusses smallness of population, concern of Turkish Government on all matters relating thereto, and their hopes for increase from immigration from Soviet Union, Syria, Cyprus, Jugoslavia, Bulgaria and other places. Comments on difficulties attending such a scheme, and in view of possible hardships suggests warning to intending immigrants in Cyprus. Copy to Cyprus.	
Last Paper. -	(Minutes.) The King / Cabinet Decisions.	
References. E 1432/1432/44 (Cyprus)	Interesting confirmation of conclusions to which general information from various sources had already led us.	
(Print.) Turkey PRINTED	There is little hope of the Moslem immigration scheme proving a success. Such schemes have always proved failures in the past.	
(How disposed of.) B.O. 1 - APL	Two reliable informants have recently placed the infant mortality as high as 80%.	
(Action completed.) H.K.	(Index.) H.K.	Copy C.O. to C.W. Redel. 28. iii. 27. The
Next Paper. (See E 335/1257/44)		

Belge 9: İngiltere'nin İstanbul'daki Konsolosluk yetkilisi Mr. Hoare'den alınan bilgi doğrultusunda Türkiye'ye göç eden Kıbrıs Türklerinin buradaki nüfusu olumlu yönde artırdığına dair Sömürge Yönetimi'ne ulaşan bilgi. (28 Mart 1927) (FO 371/12329/ E 1479/1479/49)

416

R 6403

26 OCT 1935

CONFIDENTIAL.

BRITISH POLICY IN CYPRUS.

MEMORANDUM BY COLONIAL OFFICE.

1. Cyprus at present is being governed on the principle of benevolent autocracy. The forms of representative government which formerly existed have been superseded by a strict Crown Colony system. The legislative and administrative power is vested solely in the Governor. Following on the riots of 1931, stringent measures have been adopted for the preservation of public order and to restrict the activities and propaganda of the secessionist group who favour the union of the Island with Greece. A strict censorship and press law is in operation. The flying of the Greek flag is prohibited. Assemblies, meetings and processions are severely regulated. RG403/46/19

2. There is good ground for considering that this firm government is welcomed by the population as a whole and that the Island is in a better and more contented condition than it has been for many years. This result has been achieved by the systematic pursuit by the Cyprus Government of a policy carefully worked out and based, not on a priori principles, but on the objective facts of the local situation. The explanation of this policy and of the necessity for its adoption must be sought in the historical background against which it has been framed. This background is indicated in the succeeding paragraphs.

Belge 10: İngiltere Sömürgeler Bakanlığı'nca 26 Ekim 1935'de açıklanan yeni Kıbrıs politikası. (FO 371/19511/R 6403/46/19)

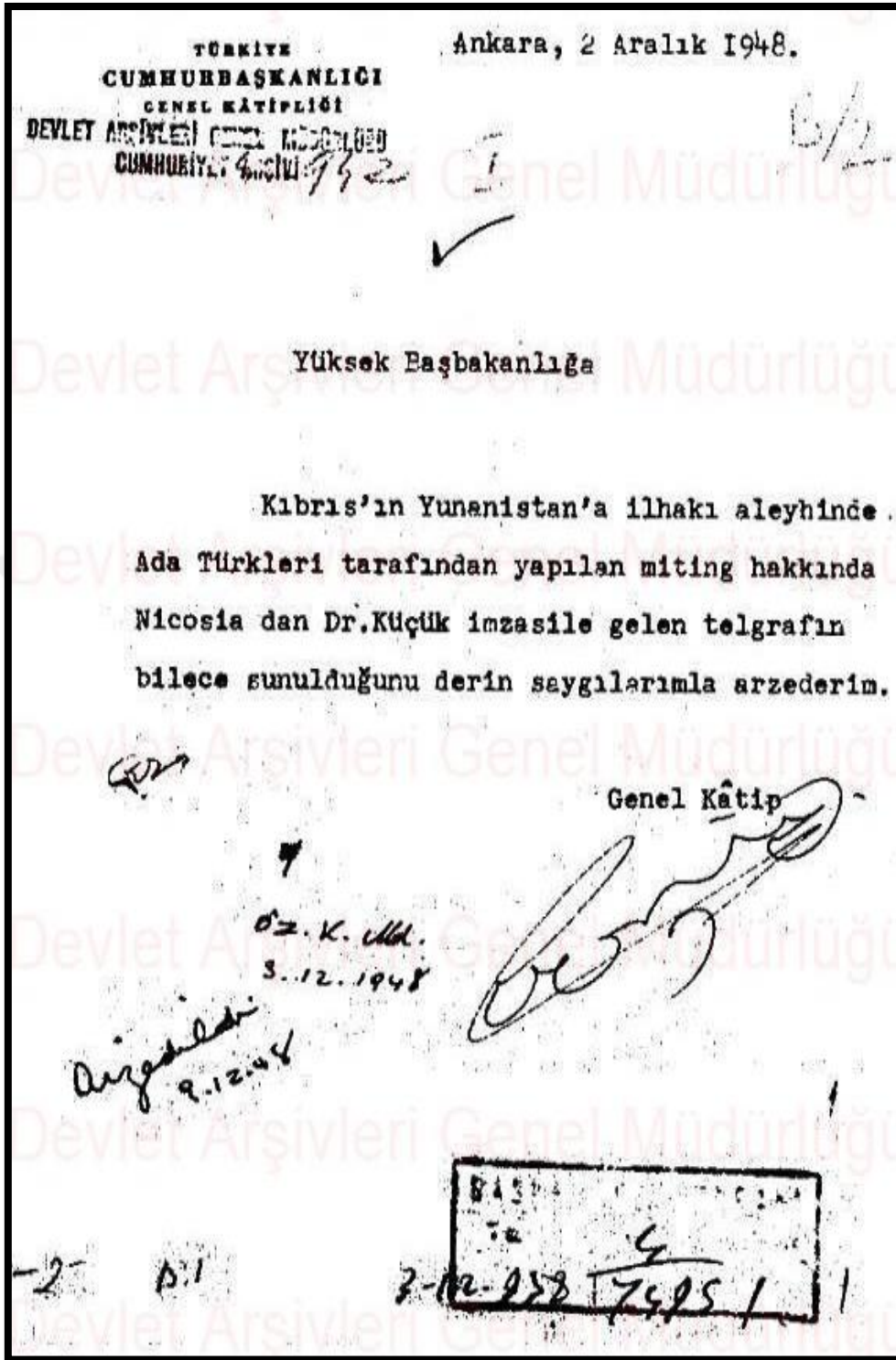
Bu cihet Müsteşarın memurlarının hequna gitmiş olacak ki birşey ay özel
istinaf mahkemesi azasında Fuad ile Lefke Türk Belediye Meclisine merasim
esnasında fes gaymeleri suretilmiş ve o sırada bu kararın yavaş yavaş diğer
Türlere de teğail edileceği rivayetleri gayi olmuştu. Fakat kendisine
ayni teğailat yapılan Lefkeğe Makini Raif' in bu hareketten kat'î surette
istinaf üzerine bu tasavvur şimdilik gevşemiş gibidir.

2 - Kıbrıs Türklerinin iktisadî vasıyeti hakkında geçen raporunda ara ay-
ladığı malumata ilave edecek mühim bir şey yoktur. Türk Cemaatının iktis-
saden geri olmasının sebepleri ikidir: Evvelâ, Adanın iktisadî vasıyeti ayi
deyildir. diğeride bütün ticaret Kamların elindedir. Gerek Rum Ticaret
evleri ve gerek Banka ve saire gibi diğer müesseseler Türk menur hane
hemen kullanmakta olduğundan Türlere bu sahada iş bulmak muhal gibidir.

3 - Mahallî idareden gördükleri şayik ve iktisadî vasıyetlerinin şema
alması Türlerin büyük bir kısmında hicret arzuları uyandırmıştır.

Cumhuriyet Hükümetini in ahiren ittihaz aylediği karar üzerine Kıbrıs'dan
muhaşir kat'î surette kabul edilmişekte olduğundan öncelikle bittabi
bu gibi müracaatlar kabul edilmekte ve hatta ahvelleri .atı Devletler
de de malum olan optanlara albedeki sair üzerine pasaport verilmişektir
Bu vasıyet karşısında geçen sene bir çekilme kayıklarla vesikası olan
semubî Anadolu limanlarına gitmişlerdi ki bu hadise, hicret arzusunun
ne dereceye kadar kuvvetli olduğunu isbat eder. Kayıklarla gidemeyen
bilahere fide edilmeleri bu hadiselerle nihayet vazaştır. Fakat bu hususta
yapılacak küçük bir müsamaha binlerce kişinin Türkiyeye hicretini ictise
edecektir. Yalnız diğer bir kısım muhaşirler vardır ki bunların hicret-
leri devam etmektedir. Bunlarda tahsillerini ihmal için Türkiyeye gidem-
lerdiki hemen bilâstihane Türkiyede kalmakta ve yavaş yavaş Kıbrıs'a

Belge 11: Kıbrıs'taki Türk Konsolosluğu'nun 14 Mayıs 1937'deki raporunda göçün
nedenleri hakkında yapılan değerlendirme. (BCA 030.10.124.88.3)

Belge 12: Kıbrıs'ta gerçekleştirilen Enosisi tel'in mitingi hakkında Dr.Fazıl Küçük tarafından Türk Hükümeti'ne gönderilen 2 Aralık 1948 tarihli telgraf (BCA 030.10.100.40.241.14)

POPULATION

Much has been said or written about the population of Cyprus. The present composition of the population, which shows an undeniable majority in favour of Greek-speaking peoples, has been taken rather irresponsibly as a starting-point for most of the arguments aiming at a change in the status of the island. Those who have studied this particular subject more carefully have realized, however, that to decide on the question of majority is not so easy as it appears at first sight. The total population of the island is about 500,000. Out of this, 100,000 are unquestionably Turkish in their origin, culture and history. In other words, they constitute only a part of the 24 million Turks living only 36 miles away. It must also be mentioned here that there are 300,000 Turkish Cypriots living in various parts of Turkey today. Out of the 400,000 non-Turkish population of the island, only 380,000 are Greek-speaking. Here again more than 80,000 of this figure represent those Greek immigrants who have come to the island from various parts of Greece and the Mediterranean islands, previously belonging to Italy, during the Second World War. As they are only recent immigrants who came to the island to find refuge there, they should surely not be permitted to have a vital say in determining the island's status. The remaining 300,000 people have only the Orthodox religion and, to some extent, their language in common with Greece. In fact, this community does not have Greek ancestors but belongs to a group of people called "Levantine".

../..

Belge 13: "*Kıbrıs'a seksen bin Rum mülteci yerleştirildi*". Bu malumat Sömürgeler Bakanlığı'nca hazırlanan ve 1954-1956 yıllarını kapsayan bir raporda geçmektedir. (CO 926/184)

SECRET

TELEGRAM.

From GOVERNOR,
CYPRUS

To Colonial Office.

Dated 12.8.58

Sent at 2030 in Cypher by PP

No. 1369 SECRET

Addressed Secretary of State repeated
Athens M459 and Ankara M693 (Colonial Office please pass).

My telegrams Nos. 1327 and 1242.

Turkish migration.

Although a ban on motor transport has been maintained in the second village, Lemba, in the Paphos District for the past ten days, the people remain determined to move and families have been slipping away in ones and twos over the past week, using animals and handcarts to transport their household goods into Ktima and getting motor transport from there. Over half the villagers have now moved in this way and it seems likely that most of the remainder will follow suit within the next fortnight. It is reported however that one or two families, including the previous Mukhtar of the village, are likely to remain behind. Short of imposing a permanent curfew on the village, we cannot prevent gradual dispersal and I do not think we should or can in fact do more to hinder the migration than has already been done. On the other hand, the Commissioner intends, and I have approved, that the ban on motor transport should remain in force. It is important, in view of possible repercussions in other villages and of the danger of migration on a scale which would quickly get out of hand, that Government should continue to show that it is prepared to take action to obstruct such migration.

2. It is now reported that out of the total population of Lemba, amounting to 200 odd, some 175 are to be accommodated at Aphania in Famagusta District and the remainder at other villages in Famagusta and Nicosia Districts. Some half-dozen families have already arrived in Aphania and are sharing houses there with some of the existing inhabitants. It is probable that a certain number of the Lemba people may decide to settle down in the Turkish quarter of Ktima, from where they can continue to keep an eye on their lands and even cultivate them when things get better.

Governor.

Belge 14: Rum saldırıları sonucunda Kıbrıslı Türklerin adanın kuzeyine doğru göç ettiklerine dair Kıbrıs Valisi'nin Sömürgeler Bakanlığı'na telgrafı (12 Ağustos 1958) (FCO 141/4492)

CONFIDENTIAL

G. N. (44)

C.O. Ref:.....

Cyprus Ref: S. 229/4A/54
From the Governor of CYPRUS.

Ambassador, Ankara, No. 89.
Ambassador, Athens, No. 90.

To the Secretary of State for the Colonies.
TELEGRAM No. 1686. SAVING.

Dated: 2.2.1958

My confidential savingram No. 1625 of the 23rd August.

Turkish Migration.

There are indications that families which have left their villages are now beginning to feel the strain of living as strangers in their new homes, and in very uncomfortable conditions.

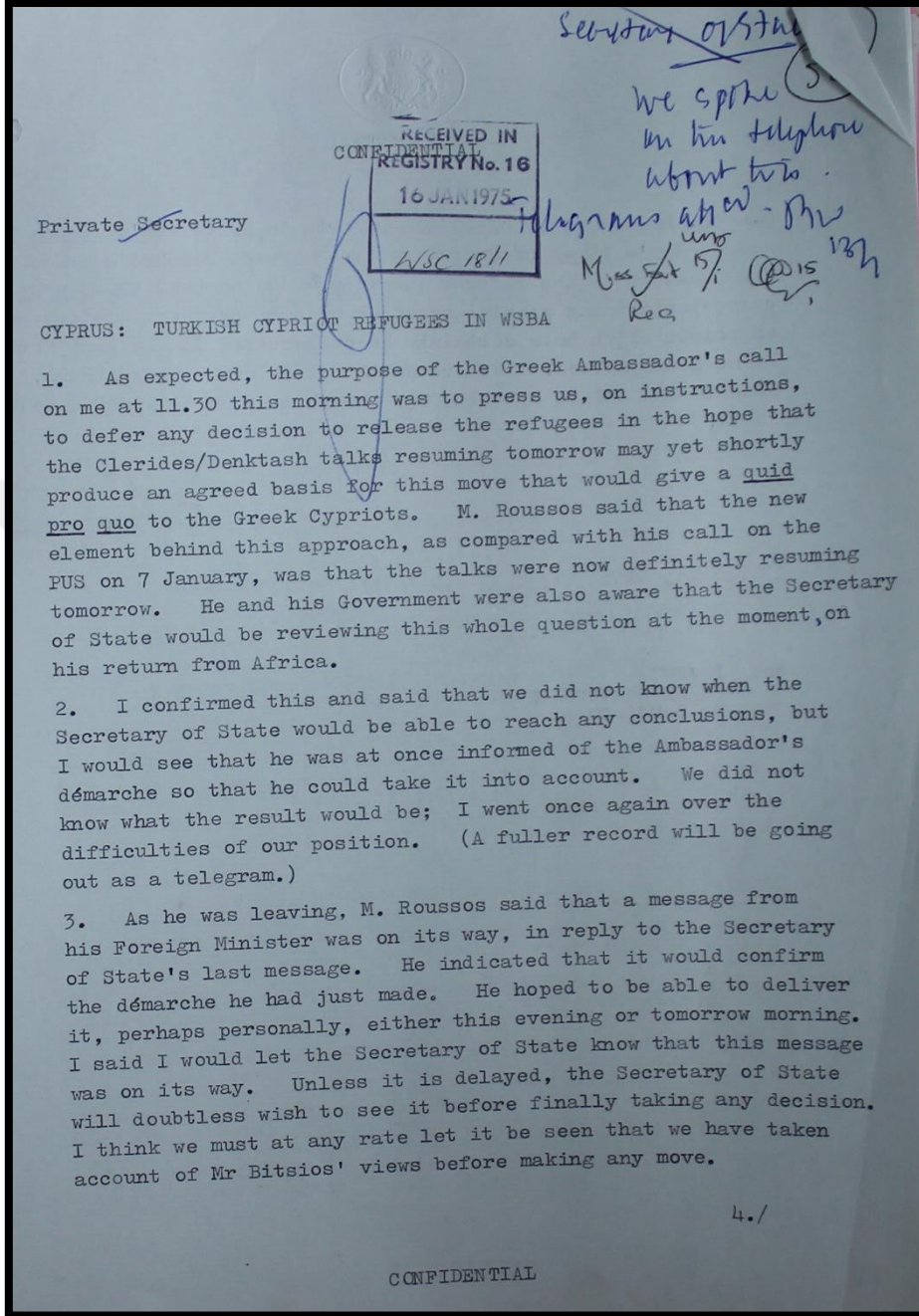
2. For example it is now reported that the heads of six families who left Akoursos (Paphos District) for Skylloura (Nicosia District) have now returned to Ktima (that is to Paphos town). They stated that they returned because of the poor quality land and grazing which they were offered in Skylloura which was insufficient to support themselves and their families. They added that 28 of the 32 families which had moved now wished to return but cannot do so without Government assistance in transport and in repairing such of their houses as have been damaged during their absence. Commissioners are being informed that Government is prepared to assist in the provision of transport to enable persons who have left their villages to return.
3. It is also reported that some Turkish villagers of Paphos District who left their homes to go to other Turkish villages in the same District have now returned to their homes, but the majority are waiting until after the carob and grape season as they feel it more prudent to see how things develop over the next two or three weeks by which time it will be more apparent whether the absence of violence between the two communities is likely to continue. In many cases these people are unemployed in their new villages and are likely to remain so.
4. A measure of the dissatisfaction of persons who have left their villages is that one of the families which left Lemba village has already returned despite their adamant attitude reported at paragraph 6 of my savingram under reference. It is also reported that other families from Lemba would now be willing to return but are apprehensive of the welcome they would receive from the Turks in Ktima.
5. I will continue to keep you informed of developments.

Governor.

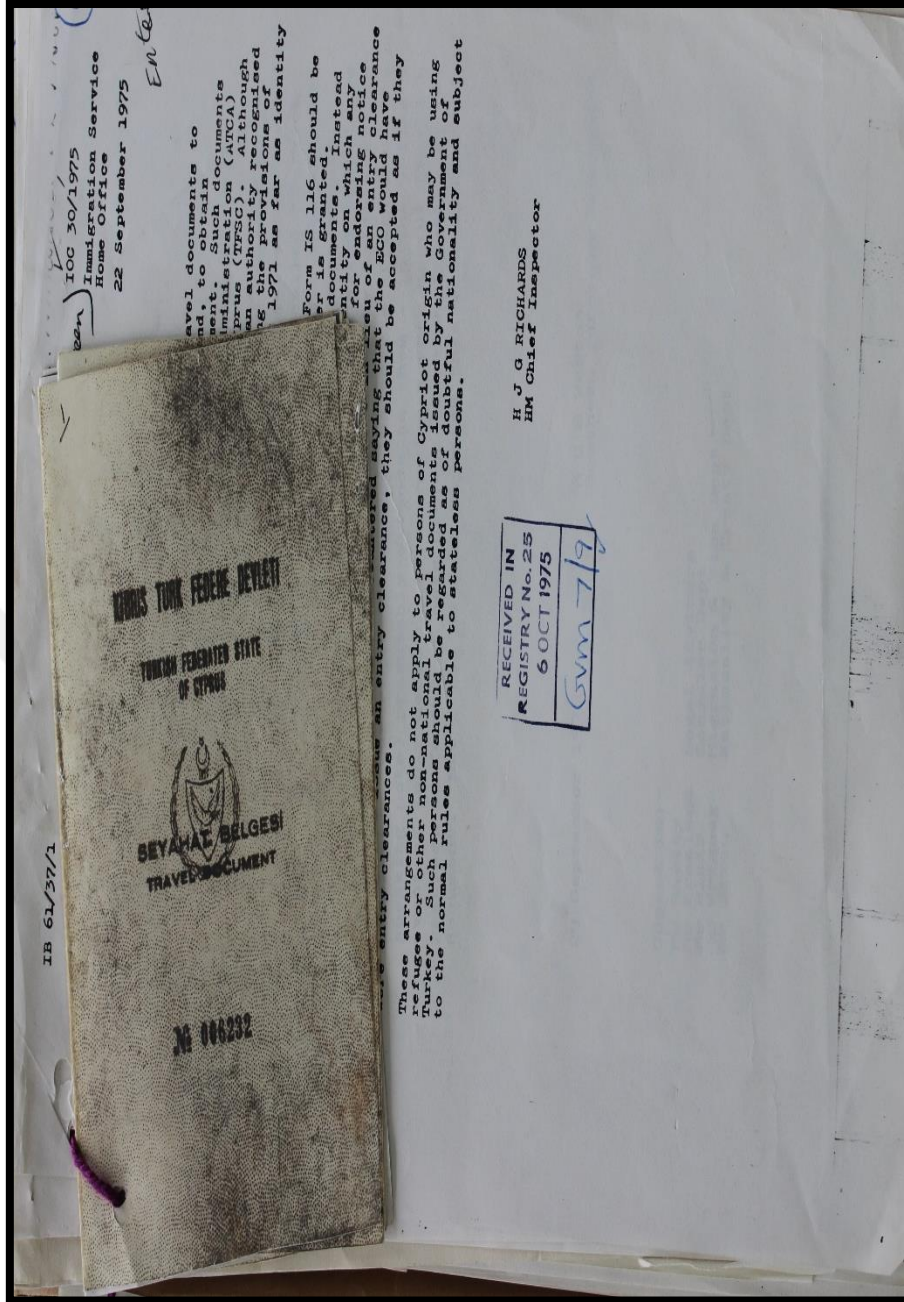
Copy to: All Commissioners.
Assistant Commissioners.
Chief of Staff to Director of Operations.
Director of Social Development.

CONFIDENTIAL

Belge 15: Kıbrıs Türklerinin evlerini terk ederek adanın güvenli bölgelerine göç ettiklerine dair Kıbrıs Valisi'nin Sömürgele Bakanlığı'na yazısı (1958) (CO 926/848)

Belge 16: Rum saldırılarından ötürü İngiliz üslerine sığınmak zorunda kalan Kıbrıs Türklerinin içinde bulunduğu şartları değerlendiren Kıbrıs Valisi'nin raporu (16 Ocak 1975) (CO 926/5372/284)

Belge 17: 13 Şubat 1975'te kurulan Kıbrıs Türk Federe Devleti Seyahat Belgesi (1975) (FO 28/57/521)

TABLÖLAR

Tablo Listesi

T.1: Türk-Rum Nüfuslarının Artış Miktarları ile Büyüme Oranları (1891-1960)

T.2: Türk Köy Sayılarının Yıllara Göre Değişimi (1911–1973)

T.3: Sayım Yıllarına Göre Nüfus (1901-2011)

T.4: KKTC’de Nüfus ve Nüfus Artış Oranlarının Tarihi Seyri (1977-2007)

T.5: 21 Aralık 1963-4 Mart 1964 arasında Türk-Rum çarpışmalarında hayatını kaybeden Türkler.

T.6: 1974’de Aleminyo’da hayatını kaybeden Türkler.

T.7: 15 Ağustos 1974’te Taşkent köyünde hayatını kaybedenlerin listesi

T.8: Muratağa ve Sandallar köylerinde hayatını kaybedenlerin listesi 15 Ağustos 1974

T.9: Atlılar Köyünde hayatını kaybeden Türkler (15 Ağustos 1974)

T.10:Rumlar Tarafından Esir Edilen Türkler ve Esir Kampları

T.11:Türkiye’de kurulan Kıbrıs Türk Kültür Derneği şubeleri ve adresleri

T.12:Kıbrıslı Türklerin İngiltere Kurduğu Türk Dili, Kültürü ve Eğitim Okulları Konsorsiyumu’na Üye Okullar ve Adresleri

Dönem	Türk Nüfusu		Rum Nüfusu	
	Nüfus Artışı	Büyüme Oranı (%)	Nüfus Artışı	Büyüme Oranı (%)
1881-1891	2468	5,1	20954	13,2
1891-1901	3381	6,6	24154	13,2
1901-1911	-4879	-10,5	31741	14,8
1911-1921	4911	9,6	30407	12,4
1921-1931	12906	20,1	31685	11,5
1931-1938	2214	3,3	33498	10,8
1938-1946	14089	17,5	51059	14,1
1946-1960	24946	23,6	87732	19,5
Ortalama	7504,5	9,4	38903,7	13,7

T.1: Türk-Rum Nüfuslarının Artış Miktarları ile Büyüme Oranları (1891-1960)

Özellikler	Yıllar					
	1911	1921	1931	1946	1960	1973
Türklerin Dağıldığı köy sayıları	315	300	290	272	232	153
Türklerin Azınlıkta olduğu köy sayıları	162	156	141	125	84	30
Türklerin Çoğunlukta olduğu köyler	68	65	61	37	18	18
Tamamen Türk Köyü olanlar	85	89	88	110	130	105

T.2: Türk Köy Sayılarının Yıllara Göre Değişimi (1911–1973)

Yıllar (%)	Tarih	Toplam	Sayısal Artış	Yıllık Nüfus Artış Hızı
1901	31 Mart	51,309	3,383	0.7
1911	2 Nisan	56,428	5,119	1.0
1921	24 Nisan	61,339	4,911	0.8
1931	27 Nisan	64,245	2,906	0.5
1946	10 Kasım	80,548	16,303	1.5
1960	11 Aralık	104,942	23,772	1.9
1978	Nisan	146,740	41,798	1.9
1996	15 Aralık	200,587	53,847	1.7
2006	30 Nisan	256,644	56,057	2.6
2011	4 Aralık	286,257	29,613	1.95

T.3: Sayım Yıllarına Göre Nüfus (1901-2011)

Yıllar	Nüfus	Nüfus Artış Hızı (%)	Doğal Artış Hızı (%)
1977	145.000	-	1,0
1978	146.740	1,2	1,0
1979	148.501	1,2	1,1
1980	149.610	0,7	1,0
1981	151.233	1,1	1,0
1982	153.239	1,3	1,2
1983	155.521	1,5	1,2
1984	157.984	1,6	1,1
1985	160.287	1,5	1,2
1986	162.676	1,5	1,1
1987	165.035	1,5	1,3
1988	167.256	1,3	1,2
1989	169.272	1,2	1,1
1990	171.469	1,3	1,3
1991	173.756	1,3	1,2
1992	175.118	0,8	1,1
1993	177.120	1,1	1,1
1994	179.208	1,2	1,0
1995	181.363	1,2	1,0
1996	200,587	1,1	0,9
1997	201,914	1,2	0,7
1998	204.225	1,1	0,7
1999	206.562	1,1	0,7
2000	208.886	1,1	0,8
2001	211.191	1,1	0,7
2002	213.491	1,1	0,7

T.4: KKTC’de Nüfus ve Nüfus Artış Oranlarının Tarihi Seyri (1977-2007)

2003	215.790	1,1	0,7
2004	218.066	1,1	0,8
2005	220.289	1,0	0,9
2006	256644	1,6	0,8
2007	268.011	4,1	0,9

21 ARALIK 1963 – 4 MART 1964 ŞEHİTLERİMİZ

ADI SOYADI	ŞEHİT OLDUĞU YER	ŞEHADET TARİHİ
Mustafa Arif	Genel Hastane.	21.12.1963
Bahire Hüseyin	Lefkoşa	21.12.1963
Cemaliye Emir Hüseyin	Lefkoşa	21.12.1963
Zeki Halil Karabülük	Lefkoşa	21.12.1963
Ali Mustafa	Lefkoşa	21.12.1963
Mehmet Raif	Lefkoşa	21.12.1963
Ramadan İsmail	Agis Çiftliği	21.12.1963
Yusuf Ahmet	Genel Hastane	22.12.1963
Ahmet Halil	Ortaköy	22.12.1963
Öğüt Osman Nuri	Lefkoşa	22.12.1963
Hüseyin Hasan Abuhrebi	Larnaka	22.12.1963
Mustafa Ali	R.A.F.	23.12.1963
Orbay Mehmet Ali	Lefkoşa	23.12.1963
Hasan Halil Buri	Matyat	23.12.1963
Şevket Cemal	Areyu	23.12.1963
Niyazi Cemal	Areyu'daki evinden alındı	23.12.1963
Hasan Nural Cevdet	Kokkino Trimithia	23.12.1963
Ahmet Derviş	Lefkoşa	23.12.1963
Hüseyin Arif Doktor	Lefkoşa	23.12.1963
Havva Durmuş	Genel Hastane	23.12.1963
Özer Ekrem Emin	Peristerona Polisi	23.12.1963
Halil Ali Köse	Lefkoşa-Kornaro	23.12.1963
Mehmet Mahmut	Larnaka	23.12.1963
Ahmet Mehmet	Larnaka	23.12.1963
Vasit Mustafa	Lefkoşa	23.12.1963
Ahmet Osman	Peristerona Polisi	23.12.1963
Aydın Mustafa Pekri	Larnaka	23.12.1963
Hüseyin Redif	Lefkoşa	23.12.1963
Müzaffer Selim	Küçük Kaymaklı	23.12.1963
Mehmet Ahmet Skordo	Lefkoşa	23.12.1963
Mehmet Veli	Genel Hastane	23.12.1963
Menteş Zorba	Genel Hastane	23.12.1963
İbrahim Salih Şenses	Küçük Kaymaklı	23.12.1963
Salâhi Şevket	Çetinkaya	23.12.1963
Ayşe Hasan Buba	Ayvasıl	24.12.1963
Hüseyin Cemal	Ayvasıl	24.12.1963
Seyit Ali Emin	Kumsal	24.12.1963
Şefika Hasan	Genel Hastane	24.12.1963
Bayram Hasan	Ayvasıl	24.12.1963
Feride Hasan	Lefkoşa-Kumsal	24.12.1963
Mehmet Hasan	Ayvasıl	24.12.1963
Mustafa Hasan	Kumsal	24.12.1963
Tuncer Hasan	Kumsal	24.12.1963
Muhip Hüseyin	Kumsal	24.12.1963
Veysi Hüseyin	Akaça	24.12.1963

T.5: 21 Aralık 1963-4 Mart 1964 arasındaki çarpışmalarında hayatını kaybeden Türkler.

Aziz Güner Hüsnü	Kumsal	24.12.1963
Derviş Mehmet	Koççat-Lefkoşa Yolu	24.12.1963
Mustafa Mehmet	Kumsal	24.12.1963
Hasan Mehmet Musa	Lefkoşa	24.12.1963
İsmail Mustafa	Ayvasıl	24.12.1963
Erdoğan Rifat	Kumsal	24.12.1963
Mustafa Osman Rikbuba	Küçük Kaymaklı	24.12.1963
Özay Sait	Lefkoşa	24.12.1963
Osman Talat	Limasol	24.12.1963
Hüseyin Yalçın	Aymarina	24.12.1963
Ahmet Yusuf	Genel Hastane	24.12.1963
Yakup Ali Çavuş	R.A.F. Elizabeth Kampı	24.12.1963
Ayşe İbrahim	Ayvasıl	24.12.1963
Hakan Nihat İlhan	Kumsal	24.12.1963
Kutsi Nihat İlhan	Kumsal	24.12.1963
Mürüvet Nihat İlhan	Kumsal	24.12.1963
Murat İlhan	Kumsal	24.12.1963
Mustafa İsmail	Ayvasıl	24.12.1963
Hasan Hüseyin İğneci	Küçük Kaymaklı	24.12.1963
Mehmet Ali Ömer	Ayvasıl	24.12.1963
Ekrem Şemi	Küçük Kaymaklı	24.12.1963
Ahmet Ali	Küçük Kaymaklı'da evinde alındı	25.12.1963
Yusuf Aziz	Küçük Kaymaklı	25.12.1963
Mustafa Osman Carcuri	Larnaka	25.12.1963
Osman Cevdet	Küçük Kaymaklı	25.12.1963
Mustafa Halil Genç	Trikomo	25.12.1963
Hasan Hakkı	Küçük Kaymaklı'da evinden alındı	25.12.1963
Osman Hüdaverdi	Küçük Kaymaklı'da evinden alındı	25.12.1963
Şevket Kadir	Lapta	25.12.1963
Raşit Ahmet Kurt	Değirmenlik	25.12.1963
İbrahim Nidai	Lapta	25.12.1963
Hüseyin Ahmet Ruso	Küçük Kaymaklı	25.12.1963
Tufan Salih	Küçük Kaymaklı	25.12.1963
Gözen Hasan Salih	Küçük Kaymaklı	25.12.1963
Yusuf Süleyman	Küçük Kaymaklı	25.12.1963
Ertoğrul Ahmet	Küçük Kaymaklı	26.12.1963
Hüseyin Mehmet Buba	Lefkoşa Dali Yolu	26.12.1963
Lütfi Celil	Yeşilirmak Yolu	26.12.1963
Ömer Hasan Debrelı	Küçük Kaymaklı	26.12.1963
Kemal Ahmet Hacı Fehim	Küçük Kaymaklı	26.12.1963
Hasan Hüsnü	Küçük Kaymaklı	26.12.1963
Mahmut Hüseyin Karabetça	Kasaba	26.12.1963
Mehmet Ahmet Koççino	Küçük Kaymaklı	26.12.1963
Sezai Nidai	Küçük Kaymaklı	26.12.1963
Sonay Salih	Boğaz	26.12.1963
Hüseyin Mustafa Vreççalı	Küçük Kaymaklı	26.12.1963
Şükrü Şevki	Küçük Kaymaklı'da evinden alındı	26.12.1963
Cemal Hüseyin Arifoğlu	Küçük Kaymaklı	27.12.1963
Süleyman Hüseyin Aspri	Larnaka	27.12.1963
Mehmet Osman Balikari	Akıncılar/Dali	27.12.1963

Mehmet Salih Hasan	Mormenekşe	27.12.1963
Turgut Hasan	Küçük Kaymaklı'da evinden alındı	27.12.1963
Mustafa Mulla Hüseyin	Larnaka – Mutluyaka Yolu	27.12.1963
Seyit Hüseyin	Küçük Kaymaklı	27.12.1963
Ali Mehmet	Küçük Kaymaklı	27.12.1963
Erden Mehmet	Küçük Kaymaklı	27.12.1963
Hasan Hüseyin Çinko	Küçük Kaymaklı	27.12.1963
Mustafa Ali	Lefkoşa	28.12.1963
Havva Yakup Beyoğlu	Genel Hastane	28.12.1963
Fatma Daniş	Genel Hastane	28.12.1963
Salih Ahmet Düztaban	Büyük Kaymaklı	28.12.1963
Hüseyin Osman	Lefke – Lefkoşa Yolu	28.12.1963
Nuri Yusuf	Küçük Kaymaklı	28.12.1963
Ramadan Ahmet	Kalkanlı – Kasaba Yolu	29.12.1963
Hüseyin Mehmet Emin	Küçük Kaymaklı'da evinden alındı	29.12.1963
Turgut Fahri	Küçük Kaymaklı	29.12.1963
Kemal Hüseyin	Aretyu	29.12.1963
Naim Hüseyin	Aretyu	29.12.1963
İrfan Mehmet	Küçük Kaymaklı	29.12.1963
Behçet Mehmet	Taşkent	29.12.1963
Mustafa Mehmet	Taşkent	29.12.1963
Salih Mehmet	Aretyu	29.12.1963
İsmail Mustafa	Küçük Kaymaklı	29.12.1963
İbrahim Ahmet	Küçük Kaymaklı	30.12.1963
Fikret Hüseyin	Arpalık Ovası	30.12.1963
Erdoğan Ahmet	Bodamya Yolu	31.12.1963
Hasan Yılmaz	Lefkoşa Akıncılar Yolu	31.12.1963
Osman Derviş	Küçük Kaymaklı	31.12.1963
Halil Mustafa Kemiksiz	Lefkoşa	31.12.1963
Hasan Mehmet	Lefkoşa – Arpalık Yolu	31.12.1963
Ali Fuat Mustafa	Büyükkonuk/Lefkoşa	31.12.1963
İbrahim Durmuş Muya	Büyükkonuk/Lefkoşa	31.12.1963
Ali Osman	Küçük Kaymaklı'da evinden alındı	31.12.1963
Hasan Ahmet Skordo	Lefkoşa-Arpalık Yolu	31.12.1963
Şükrü Tevfik	Küçük Kaymaklı	31.12.1963
Rahmi Hasan	Livera'daki evinden alındı	01.01.1964
Şevket Mustafa	Lefkoşa	01.01.1964
Şerife Rahmi	Livera	01.01.1964
Ahmet Rahmi	Livera	01.01.1964
Ayşe Rahmi	Livera	01.01.1964
Hasan Rahmi	Livera	01.01.1964
Mustafa Rahmi	Livera	01.01.1964
Zahide Rahmi	Livera	01.01.1964
Sami Hüseyin Arap	Lefke- Ayirini Yolu	01.01.1964
Saydam Hüsnü	Pirgo	01.01.1964
Özdemir Mustafa	Lemba	01.01.1964
Şahap Şemi	Mağusa-Lefkoşa Yolu	01.01.1964
İsmail Mustafa Balcı	Trikomo Yolu	02.01.1964
Fuat Hasan Gulali	Topçuköy-Trikomo Yolu	02.01.1964
Ahmet Ali Osman	Topçuköy	02.01.1964

Cavit Sadık	Lekoşa/Limasol Yolu	02.01.1964
Ahmet Mulla Mehmet	Omorfo	03.01.1964
Mustafa Asım	Vitsada	04.01.1964
Mehmet Osman	Lefkoşa	06.01.1964
Fehim Hüseyin	Pıroyi	07.01.1964
Kâmil Hüseyin Kuşuri	Pıroyi	07.01.1964
Mehmet Aziz	Lefkoşa – Lefke	09.01.1964
Cemal Mustafa	Arpalık	09.01.1964
Mustafa Salih Paşa	Lefkoşa – Lefke Yolu	09.01.1964
Hüseyin İbrahim	Dizdarköy	09.01.1964
Zekâ Adil	Düzkaya	11.01.1964
Musa Bülbül	-----	15.01.1964
Salahi Zaimoğlu	Larnaka	19.01.1964
Veledin Hüseyin	Mormenekşe	21.01.1964
Ali Salih Kelali	Prasyo	21.01.1964
Hasan Osman	Turunçlu Vadili Yolu	26.01.1964
Mehmet Hasan Onbaşı	Lefkoşa – Akıncılar Yolu	31.01.1964
İsmail İsmail	Lefkoşa – Akıncılar Yolu	31.01.1964
İsmail Emin	Hulu	03.02.1964
Hilmi Hamit	Lefkoşa – Hamitköy Yolu	03.02.1964
Halil Abdullah	Hulu	04.02.1964
İbrahim Demir	-----	04.02.1964
Mustafa Hilmi	Kasaba	04.02.1964
Cemaliye Ali Kamber	Hulu	04.02.1964
Mehmet Yusuf	Hulu	04.02.1964
Mehmet Mustafa Çoban	-----	04.02.1964
Yusuf Emir Hasan	Civisil	05.02.1964
Hasan Ali Kriko	Denya Ormanı	05.02.1964
Şevket Salih Sakallı	Civisil	05.02.1964
Mulla Kâni Salih	Kasaba	05.02.1964
Ertan Ali	Mağusa – Lefkoşa Yolu	06.02.1964
Mehmet Hüseyin	Arpalık	06.02.1964
İsmail Musa Mani	Arpalık	06.02.1964
Mustafa Osman Margili	Arpalık	06.02.1964
Ali Hasan Mulla	Arpalık	06.02.1964
Hasan Mulla Hasan	Arpalık	06.02.1964
Rifat Salih	Mağusa – Lefkoşa Yolu	06.02.1964
Osman Osman	Margi – Arpalık Yolu	07.02.1964
Hasan Tahir	Limasol	12.02.1964
Salim Tahir	Limasol	12.02.1964
Ziya Ali Tilki	Yalova – Limasol Yolu	13.02.1964
Ali Fevzi	Limasol	14.02.1964
Halil Hasan	Limasol	14.02.1964
Ayhan Hüseyin	Limasol	14.02.1964
Tahir Kâni	Kasaba	14.02.1964
İbrahim Kâzım	Kasaba	14.02.1964
Kemal Mustafa	Kasaba	14.02.1964
Hüseyin Niyazi	Kasaba	14.02.1964
Cengiz Ratip	Poli	14.02.1964
Kemal Selim	Limasol	14.02.1964

TOPLU KATLIAMLAR (1974)

ALEMİNYO KÖYÜNDE ŞEHİT EDİLEN SOYDAŞLARIMIZIN LİSTESİ

ADI SOYADI	ŞEHİTLİK TARİHİ	DEFNEDİLDİĞİ YER
Osman Mehmet	20.07.1974	Aleminyo
Zafer Hasan	20.07.1974	Aleminyo
Güney Hüseyin	20.07.1974	Aleminyo
Ali Hasan	20.07.1974	Aleminyo
Ömer Ali	20.07.1974	Aleminyo
Ali Ali Bodo	20.07.1974	Aleminyo
Mehmet Ali Bodo	20.07.1974	Aleminyo
Hasan Dildar	20.07.1974	Aleminyo
Mehmet Halil	20.07.1974	Aleminyo
Hüseyin Dildar	20.07.1974	Aleminyo
Hasan Ali	20.07.1974	Aleminyo
Mustafa Ali	20.07.1974	Aleminyo
Tahir Osman	20.07.1974	Aleminyo

T.6: 1974'de Aleminyo'da hayatını kaybeden Türkler.

TAŞKENT KATLIAMINDA ŞEHİTLERİMİZ (15 AĞUSTOS 1974)

SIRA NU.	ADI SOYADI	YAŞI
1	Taner Hüseyin	27
2	Turgut Ahmet	31
3	Muharrem Ekrem	22
4	Hasan Ahmet Küçük	24
5	Ekrem Ahmet Küçük	30
6	Erol Hüseyin	21
7	Erdoğan Hüseyin Piskobulu	25
8	Arif Ahmet	26
9	Hüseyin Ahmet	27
10	Mehmet Hüseyin	22
11	Hasan Hüseyin Piskobulu	27
12	Ömer Ahmet İzzet	25
13	Ahmet Mustafa	25
14	Turgut Hüseyin Piskobulu	39
15	Yüksel Hamza	20
16	Osman Ali Bey	30
17	Hüseyin Ahmet Raşit	50
18	Adem Emir	46
19	Aziz Ahmet	35
20	Mustafa Ali Bey	36
21	Hasan Veleddin	26

T.7: 15 Ağustos 1974'te Taşkent köyünde hayatını kaybedenlerin listesi.

22	Kâmil Arif Bugafuri	45
23	Niyazi Musa	31
24	Şevket Derviş	55
25	Mustafa Mehmet Kâni	35
26	İzzet Ömer Çavuş	75
27	Turgut Yusuf	40
28	Ahmet Mustafa	32
29	Şeref Hüseyin	17
30	Cuma Hamit	40
31	Süleyman Mehmet Ali	51
32	Salih Yusuf	30
33	Ertem Bekir	37
34	Durmuş Osman	52
35	Derviş Mehmet	35
36	Ahmet Hamza	22
37	Hüda Velettin	28
38	Mustafa Süleyman	26
39	Enver Kâşif	23
40	Hasan Hamit	48
41	Mutalip Besim	36
42	Behiç Cemal	29
43	Kubilay İbrahim	25
44	Hasan Fevzi	25
45	Hüda Mustafa	28
46	Arif Mustafa	27
47	Hüseyin Salih Kumandan	48
48	Cuma Yusuf	38
49	Ziya İbrahim	30
50	Osman Durmuş	16
51	Behzat Hüseyin	17
52	Yusuf Mustafa	17
53	Osman Cemal	20
54	Tünser Süleyman	24
55	Erdoğan Hüseyin	27
56	İrfan Mustafa	31
57	Veli Mehmet Ali	43
58	Mehmet Ali Mustafa	25
59	Bekir Ahmet	23
60	Ali Rıza Ahmet	28
61	Aydın Ahmet	25
62	Ahmet Niyazi	22
63	Hasan Ali	36
64	Hamit Cuma	20
65	Savaş Kâşif	14
66	Güner Hasan	25
67	Kâşif Ahmet	55

68	Osman Ali	31
69	Münir Mustafa	20
70	Cuma Hasan	16
71	Mehmet Ali Garip	52
72	Sadi Kasım	39
73	Ömer Emir Ali	22
74	Hüseyin Yusuf	21
75	Emir Ali Bey	24
76	Mehmet Kâşif	28
77	Münir Kasım	31
78	Yusuf Cuma	26
79	Raşit Davut	45
80	İbrahim Veleddin	25
81	Mustafa Şevket	22
82	Kâmuran Kâşif	20

**MURATAĞA VE SANDALLAR KÖYÜNDE RUMLAR TARAFINDAN
YAPILAN KATLIAMLARDAKİ ŞEHİTLERİMİZ (15 AĞUSTOS 1974)**

SIRA NU.	ADI SOYADI	DOĞUM YERİ	YAŞI
1	Emine Rüstem	Atlılar	38
2	Sezin Rüstem	Muratağa	15
3	Mustafa Rüstem	Muratağa	13
4	Erbay Rüstem	Muratağa	12
5	Sibel Rüstem	Muratağa	10
6	Raziye Hasan	Sandallar	75
7	Mustafa Hasan	Muratağa	48
8	Havva Mustafa	Sandallar	40
9	Temray Mustafa	Muratağa	20
10	Türkel Mustafa	Muratağa	16
11	Tecay Mustafa	Muratağa	13
12	Zalihe Hüseyin	Atlılar	70
13	Ayşe Süleyman	Sütlüce	47
14	Dinavaz Süleyman	Muratağa	16
15	Zalihe Süleyman	Muratağa	15
16	Emine Süleyman	Muratağa	14
17	Aliye Süleyman	Muratağa	12
18	Havva Süleyman	Muratağa	11
19	Gültekin Süleyman	Muratağa	9
20	Rasime Osman	Muratağa	45
21	Sezay Osman	Muratağa	16
22	Hüseyin Osman	Muratağa	95
23	Ayşe Hüseyin Osman	Pınarlı	88
24	Emine Bayram	Muratağa	38
25	Halil Bayram	Muratağa	11
26	Ekrem Bayram	Muratağa	9
27	Ayşe Bayram	Muratağa	8
28	Mustafa Bayram	Muratağa	1

T.8: Muratağa ve Sandallar köylerinde hayatını kaybedenlerin listesi 15 Ağustos 1974.

29	Mehmet Osman	Muratağa	82
30	Zühre Mehmet	Muratağa	80
31	Nadire Süleyman	Muratağa	70
32	Enver Hüseyin	Muratağa	65
33	Hasan Sadık	Muratağa	84
34	Fatma Arif	Muratağa	35
35	Sevim Arif	Muratağa	15
36	Seval Arif	Muratağa	12
37	Hüseyin Arif	Muratağa	11
38	Yüksel Arif	Muratağa	10
39	Göksel Arif	Muratağa	8
40	Seniz Arif	Muratağa	5
41	Hayriye Arif	Muratağa	4 aylık
42	Derviş Sadık	Muratağa	70
43	Havva Derviş	Gönendere	60
44	Hatice Derviş	Muratağa	22
45	Fatma Mehmet Tavukçu	Muratağa	35
46	M.Mehmet Tavukçu	Lefkoşa	10
47	Talat Mehmet Tavukçu	Muratağa	8
48	Mustafa Mehmet Tavukçu	Muratağa	55
49	Ayşe Mustafa	Sandallar	50
50	Okay Mustafa	Muratağa	14
51	Dudu Ali Osman	Muratağa	70
52	Şifa Mehmet	Çamlıca	60
53	Ülfet Mehmet Salih	Çamlıca	70
54	Halil Hüseyin	Arıdamı	65
55	Emine Halil	Muratağa	60
56	Cemaliye Hasan	Muratağa	42
57	Rahme Hasan	Muratağa	19
58	Ayşe Hasan	Muratağa	15
59	Ersoy Hasan	Muratağa	12
60	Sevgi Hasan	Muratağa	10
61	Uğur Hasan	Muratağa	10
62	Özcan Hasan	Muratağa	9
63	Erdoğan Aziz	Muratağa	45
64	Fatma Erdoğan	Muratağa	38
65	Kadriye Erdoğan	Muratağa	11
66	Zehra Erdoğan	Muratağa	9
67	Ahmet Erdoğan	Muratağa	8
68	Hüseyin Erdoğan	Muratağa	6
69	Ayşe Erdoğan	Muratağa	3
70	Emine Hüseyin	Turunçlu	40
71	Seval Hüseyin	Sandallar	19
72	Mehmet Hüseyin	Sandallar	17
73	Ertan Hüseyin	Sandallar	14
74	Erdinç Hüseyin	Sandallar	12
75	Naziye Mehmet	Lefke	50
76	Rahmet Hasan	Sandallar	72
77	Emine Mehmet Salih	Meriç	80
78	Güldane Mehmet	Kuzucuk	44

79	Serpil Mehmet	Sandallar	19
80	Sevgül Mehmet	Sandallar	18
81	Mustafa Mehmet	Sandallar	17
82	Semra Mehmet	Sandallar	14
83	Hasan Mehmet	Sadallar	13
84	Savaş Mehmet	Muratağa	11
85	Cengiz Mehmet	Sandallar	10
86	Songül Mehmet	Sandallar	6
87	Hasan Hüseyin Ali Çavuş	Sandallar	76
88	Aziz Fikri	Lefkoşa	11
89	Şerife Bayram	Muratağa	1

ATLILAR KÖYÜ KATLIAMI ŞEHİTLERİMİZ (15 AĞUSTOS 1974)			
SIRA NU.	ADI SOYADI	DOĞUM YERİ	YAŞI
1	Tülay Süleyman	Muratağa	27
2	Hasan Süleyman	Mağusa	9
3	Kemal Süleyman	Mağusa	6
4	Okan Süleyman	Mağusa	3
5	Ayşe Hasan	Boğaziçi	55
6	Narin Hasan	Atlılar	15
7	Kıymet Hasan	Atlılar	20
8	Gürkan Ali Çerkez	Mağusa	12
9	Betül Hüseyin	Mağusa	28 aylık
10	Mualla Ali Faik	Atlılar	28
11	Güliden Ali Faik	Atlılar	4
12	Özlem Ali Faik	Mağusa	2
13	Selden Ali Faik	Mağusa	16 günlük
14	Fatma Tahir	Atlılar	40
15	Emine Tahir	Atlılar	18
16	Emine Hasan Muhammed	Çamlıca	29
17	Ahmet Hasan Muhammed	Atlılar	3
18	Bahire Hasan Muhammed	Atlılar	3
19	Hasan Kara Hüseyin	Geçitkale	68
20	Şifa Hasan Kara Hüseyin	Sandallar	60
21	Nadir Hasan Kara Hüseyin	Atlılar	24
22	Meral Hasan Kara Hüseyin	Atlılar	20
23	Fatma Kâmil Meriç	Larnaka	26
24	Vedia Kâmil Meriç	Atlılar	6
25	Yonca Kâmil Meriç	Atlılar	4
26	Ozan Kâmil Meriç	Atlılar	3
27	Hakan Kâmil Meriç	Atlılar	2
28	Kağan Kâmil Meriç	Atlılar	18 aylık
29	Fatma Mehmet Naci	Sandallar	50
30	Şükren Mehmet Naci	Atlılar	22
31	Soncan Mehmet Naci	Atlılar	14
32	Erünsal Mehmet Naci	Atlılar	10
33	Nazım Hüseyin	Limasol	6

T.9: Atlılar köyünde hayatını kaybeden Türkler (15 Ağustos 1974).

34	Şadiye Şadan	Sandallar	48
35	Ülkü Şadan	Sandallar	22
36	Fatma Şadan	Atlılar	19
37	Rahme Cemal	Sandallar	65

Tarih	Esir Kamp Merkezleri	Esir Sayısı
16 Eylül 1974	Limasol	108
16 Eylül 1974	Larnaka	23
21 Eylül 1974	Larnaka	20
21 Eylül 1974	Geçitkale/Köfünye	7
21 Eylül 1974	Yeroşibu	39
21 Eylül 1974	Limasol	48
23 Eylül 1974	Larnaka	338
24 Eylül 1974	Larnaka	291
25 Eylül 1974	Yeroşibu	274
18 Ekim 1974	Limasol	297
18 Ekim 1974	Geçitkale	64
18 Ekim 1974	Güneyde Kalmak İsteyen Türk Esirler	396
19 Ekim 1974	Limasol	291
19 Ekim 1974	Lefkoşa Merkez Hapishanesi	6
	Akıncılar (Serbest bırakılanlar 298)	298
21 Ekim 1974	Limasol Esir Kampı	321
22 Ekim 1974	Limasol Esir Kampı	325
23 Ekim 1974	Limasol Üsler ve Esir Kampı (275+1)	276
26 Ekim 1974	Mübadele Edilen Türk Esirler (TC) (12)	12
27 Ekim 1974	Limasol Esir Kampı	288
28 Ekim 1974	Limasol Esir Kampı	261
25 Eylül 1974	Yeroşibu Esir Kampı	16
	Toplam	4059

T.10:Rumlar Tarafından Esir Edilen Türkler ve Esir Kampları.

Kıbrıs Türk Kùltür Derneği ve Şubeleri

Ankara (Genel Merkez)

Halk Sok. 17/ 06420

Yenişehir/ANKARA

Tel: (0312) 434 1412

E-posta : bilgi@kibriskd.org.tr

kibriskd@gmail.com

İstanbul Şubesi

Nadide Sk. No:7 80260

ŐiŐli-İSTANBUL

Tel: (0212) 222 36 42

İzmir Şubesi

Ziya Gökalp Bulvarı 11/2

Alsancak/İzmir

Tel: (0232) 421 13 40

Antalya Şubesi

Altındağ mah. Ören Apt.

151.Sok. 34/C/ANTALYA

Tel: (0242) 248 25 00

Mersin Şubesi

Hamidiye mah. Atatürk cad.

Yılmaz Apt. No:94 Kat:1 D.3

Tel: (0324) 233 36 58

T.11: Türkiye’de kurulan Kıbrıs Türk Kùltür Derneği Şubeleri ve adresleri

İngiltere Türk Dili, Kültürü ve Eğitim Okulları Konsorsiyumu'na Üye Okullar ve Adresleri

Ali Rıza Değirmencioğlu Türk Dili ve Kültürü Okulu (Glendale Avenue, London, N22 5HN)

Croydon -Lighthouse Educational Society (The Eagle, 52 Tamworth Rd, Croydon, CR0 1XW)

Welling -Lighthouse Educational Society (The White House, 1 Hook Lane, Welling, Greater London DA16 2DH)

Tooting- Lighthouse Educational Society (Lighthouse Educational Centre, 56 High Street, Tooting, SW17 0ST)

Bickley Türk Okulu (Bickley Park School, 14 Page Heath Lane, Bromley, Kent, BR1 2DS)

ABC Turkish School (Blackfen School for Girls, Blackfen Road, Sidcup, Kent, DA15 9NU)

Chesterfield Turkish School (Bickley Park School, 14 Page Heath Lane, Bromley, Kent, BR1 2DS)

The Nurture Glasgow Eğitim Merkezi (4 Glasgow Rd Cambuslang, Glasgow, South Lanarkshire, G72 7BW)

Diyanet Türk Haftasonu Okulu/Edmonton Fazilet Türk Okulu (31 High Street, Hornsey, London N8 7QB)

Dr. Fazıl Küçük Türk Okulu (Conisborough College, Bellingham Road, Catford, SE6 2PS)

Edmonton Salisbury Türk Okulu (Nightingale Academy, Turin Road, Edmonton, N9 8DQ)

Rauf Denктаş Türk Okulu (Blackfen School for Girls, Blackfen Road, Sidcup, Kent, DA15 9NU)

Grange Park Türk Okulu (Grange Park Primary School, World's End Lane, Winchmore Hill, London, N21 1PP)

Mevlana Cami Türk Okulu (337 Fore Street, Edmonton, London, Greater London, N9 0NU)

West London Turkish School (Turkish Education Trust, 8 Clifton Rd., Greenford, Middlesex UB6 8SW)

Hornsey Atatürk Okulu (Hornsey School for Girls, Inderwick Road, Crouch End, Greater London N8 9JF)

Hazelwood Atatürk Okulu (Hazelwood Junior School, Hazelwood Lane London N13 5HE)

Southgate Atatürk Okulu (Southgate School, Sussex Way, Cockfosters, EN4 0BL)

Oakthorpe Türk Okulu (Oakthorpe Primary School, Tile Kiln Lane, London, N13 6BY)

T.12: Kıbrıslı Türklerin İngiltere Kurduğu Türk Dili, Kültürü ve Eğitim Okulları Konsorsiyumu'na Üye Okullar ve Adresleri.

Süleymaniye Türk Okulu (212-216 Kingsland Road, London, E2 8AX)

Valide Sultan Türk Okulu (1A Clissold Road, London N16 9 EX)

Fatih Türk Okulu (6 Caxton Road, London, N22 6TB)

Waltham Forest Türk Okulu (The Lammas School, 150 Seymour Road, London, E10 7LX)

Amity Eğitim Vakfı (1 Clarks Road, Ilford, IG1 1UT)

Hülya Türk Okulu (Connaught School, Tongham Rd, Aldershot, Hampshire, GU12 4AS)

HARİTALAR

Harita Listesi

H.1: Kıbrıs'ta Türk nüfusu dağılımı (Her nokta yüz kişiyi göstermektedir - 1956)

H.2: Kıbrıs'ta Rum nüfusu dağılımı (Her nokta yüz kişiyi göstermektedir - 1956)

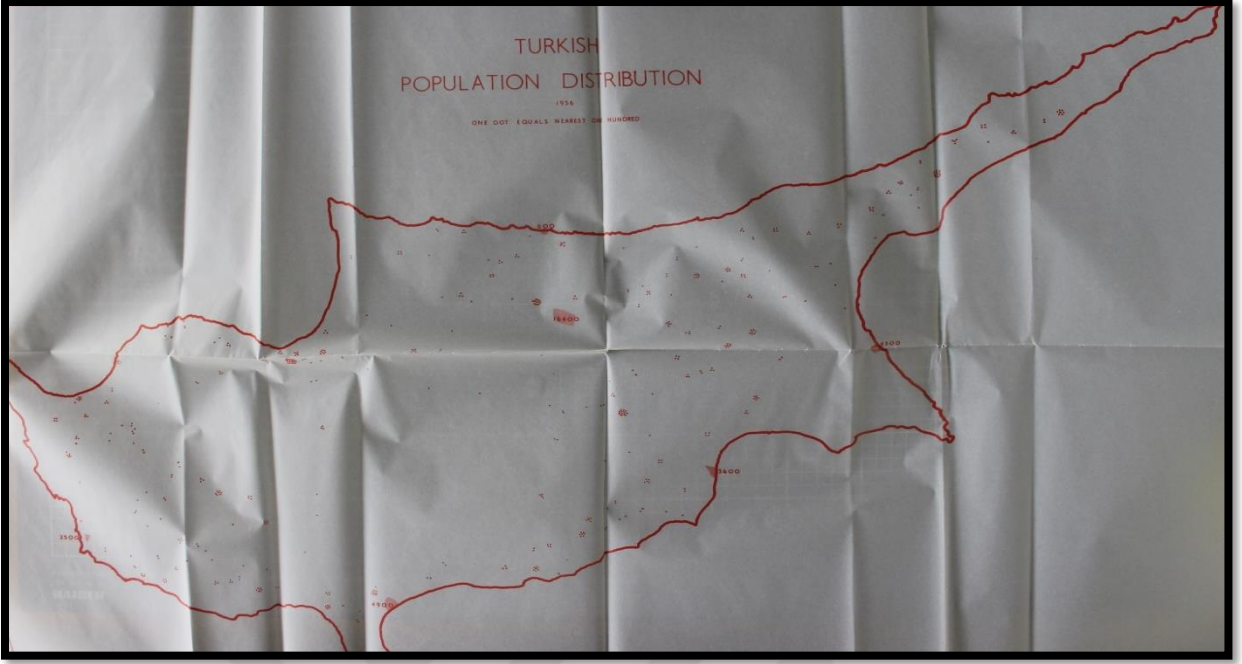
H.3: Kıbrıslı Türklerin göç ettiği ülkeler

H.4: Kıbrıslı Türklerin Türkiye'de yoğun olarak yaşadığı iller

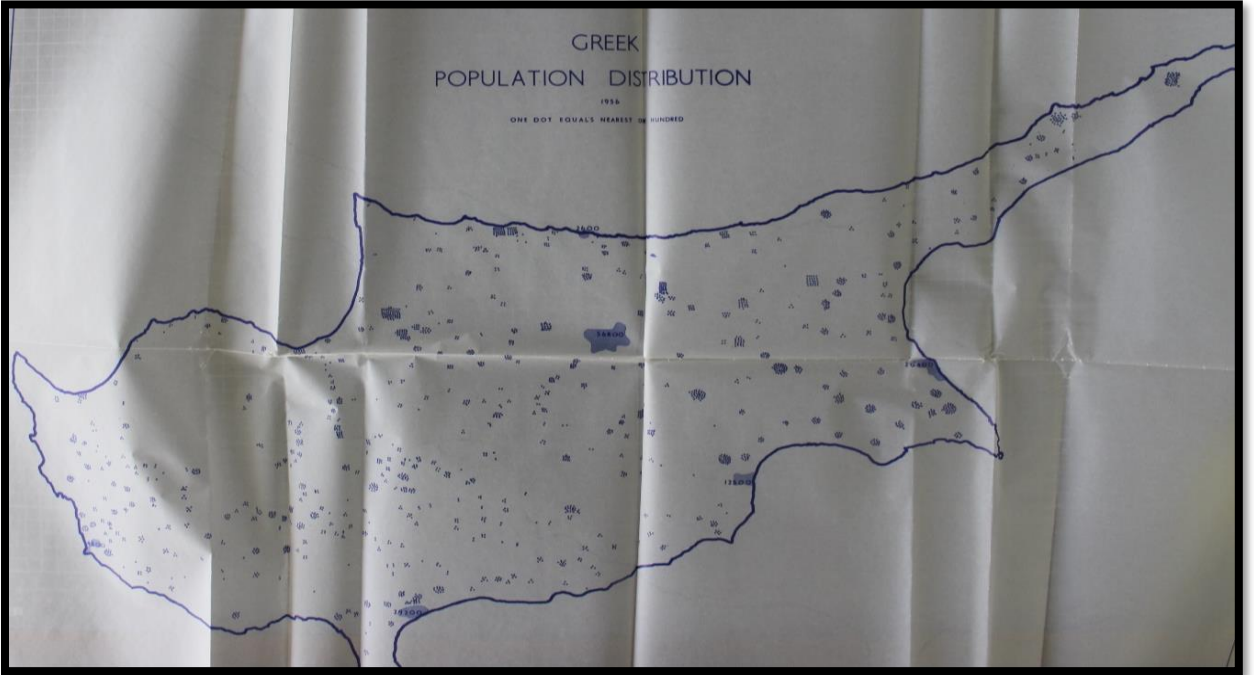
H.5: Kıbrıslı Türklerin İngiltere'de yoğun olarak yaşadığı şehirler

H.6: Kıbrıslı Türklerin Avustralya'da yoğun olarak yaşadığı şehirler

H.7: Kıbrıs, Türkiye'den sadece 40 mil uzaklıktadır.

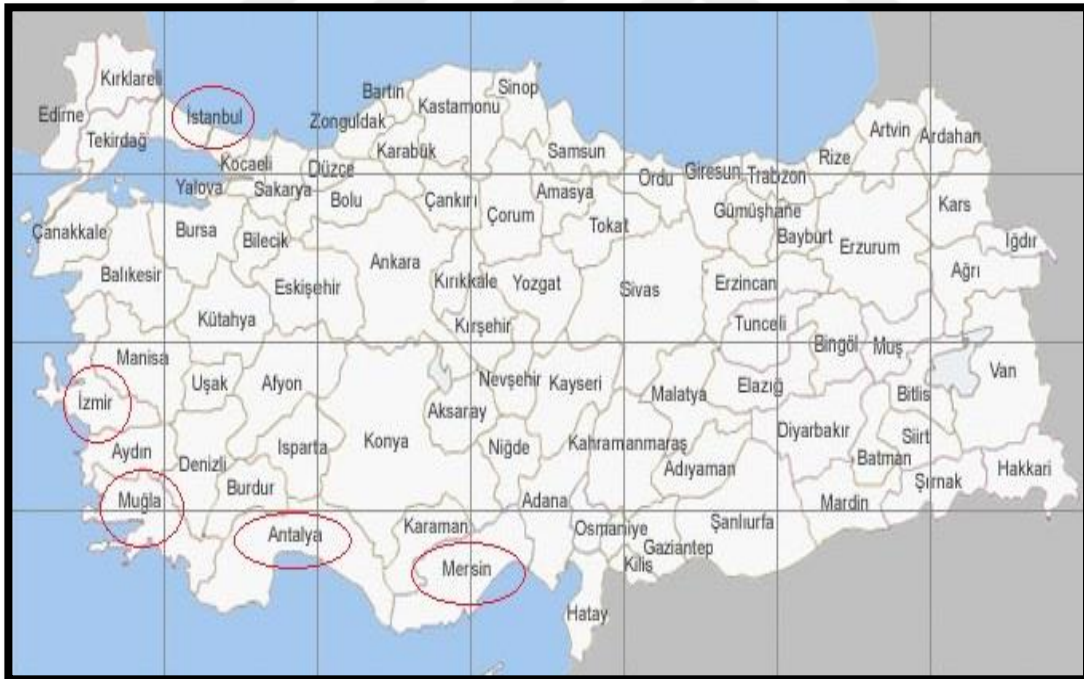
H.1: Kıbrıs'ta Türk nüfusu dağılımı (Her nokta yüz kişiyi göstermektedir - 1956)

H.2: Kıbrıs'ta Rum nüfusu dağılımı (Her nokta yüz kişiyi göstermektedir - 1956)

H.3: Kıbrıslı Türklerin Yoğun Olarak Göç Ettiği Ülkeler

H.4: Kıbrıslı Türklerin Türkiye’de yoğun olarak yaşadığı iller

H.5: Kıbrıslı Türklerin İngiltere’de yoğun olarak yaşadığı şehirler

H.6: Kıbrıslı Türklerin Avustralya’da yoğun olarak yaşadığı şehirler

H.7: Kıbrıs, Türkiye'den sadece 40 mil uzaktır.

GAZETELER

Gazete Listesi

- G.1:** Kıbrıs Türklerinin adada varlıklarını devam ettirebilmesi ve göçü önlemek amacıyla örgütlenmenin önemi üzerinde durulması (**Söz**, 11 Kânunuevvel 1930).
- G.2:** Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreteri Recep (Peker) Bey'in Anadolu'un güney sahillerine yerleşen Kıbrıslı Türklerin durumu ile ilgili Söz gazetesine 28 Ocak 1932'de gönderdiği bildiri. (**Söz**, 28 Ocak 1932).
- G.3:** Kıbrıs'tan Türk yurttaşlığını seçerek Tarsus'a gelen elli Kıbrıslı Türk ailenin iskân edilmediğini gösteren gazete haberi (**Cumhuriyet**, 17 Temmuz 1932).
- G.4:** Adadaki gergin havanın değişebileceğini ve Türk-Rum iç savaşının başlayabileceğini gösteren (**Bozkurt**, 1 Haziran 1958).
- G.5:** Rumlar tarafından Türk Basın Bürosu'na bomba atılması (**Bozkurt**, 8 Haziran 1958).
- G.6:** Omorfo/Güzelyurt'taki Türklerin Rum saldırılarından dolayı Lefke'ye yerleşmesi (**Bozkurt**, 13 Haziran 1958).
- G.7:** Adadaki çatışmalardan dolayı Kızılay'ın Kıbrıs Türklerine yardım etmesi. (**Bozkurt**, 30 Haziran 1958).
- G.8:** Baf'a bağlı bulunan köylerde Türk-Rum çarpışmaları (**Bozkurt**, 14 Temmuz 1958).
- G.9:** Kıbrıs Türkleri saldırılardan dolayı yaşam alanlarını tek etmeye başladı (**Bozkurt**, 14 Temmuz 1958).
- G.10:** Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve Mehmetçiğin seksen iki yıl sonra adaya gelişi (**Bozkurt**, 16 Ağustos 1960).
- G.11:** Rum saldırılarından ötürü evlerini terk etmek zorunda kalan Kıbrıs Türkleri (**Zafer**, 21 Mayıs 1965).
- G.12:** Rum saldırılarından dolayı yerleşim alanlarından ayrılmak zorunda kalan Türklerin barınma sorunu için projeler hazırlanması (**Zafer**, 11 Haziran 1965).
- G.13:** Göçmenlerin sorunlarına dair (**Savaş**, 19 Mayıs 1969).
- G.14:** Göçmenleri sorunlarına dair (**Savaş**, 4 Ağustos 1969).
- G.15:** Göçmenlere dair (**Savaş**, 22 Eylül 1969).
- G.16:** Göçmenlere dair (**Savaş**, 19 Haziran 1970).
- G.17:** Göçmenlere dair (**Savaş**, 5 Şubat 1971).

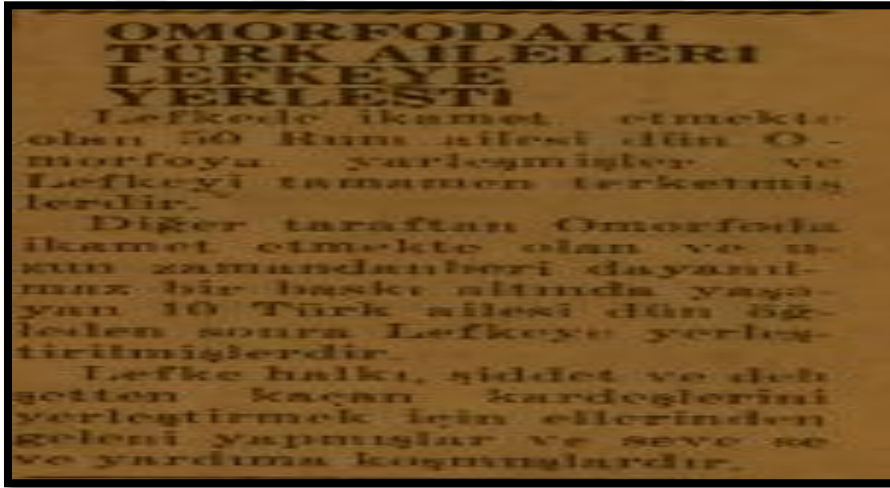
G.3: Kıbrıs'tan Türk yurttaşlığını seçerek Tarsus'a gelen elli Kıbrıslı Türk ailenin iskân edilmediğini gösteren gazete haberi (Cumhuriyet, 17 Temmuz 1932).

G.4: Adadaki gergin havanın değişebileceğini ve Türk-Rum iç savaşının başlayabileceğini gösteren (Bozkurt, 1 Haziran 1958).

G.5: Rumlar tarafından Türk Basın Bürosu'na bomba atılması (Bozkurt, 8 Haziran 1958).

G.6: Omorfo/Güzelyurt'taki Türklerin Rum saldırılarından dolayı Lefke'ye yerleşmesi (Bozkurt, 13 Haziran 1958).

G.7: Adadaki çatışmalardan dolayı Kızılay'ın Kıbrıs Türklerine yardım etmesi. (Bozkurt, 30 Haziran 1958).

G.8: Baf'a bağlı bulunan köylerde Türk-Rum çarpışmaları (Bozkurt, 14 Temmuz 1958)

G.9: Kıbrıs Türkleri saldırılardan dolayı yaşam alanlarını terk etmeye başladı (Bozkurt, 14 Temmuz 1958)

G.10: Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve Mehmetçiğin seksen iki yıl sonra adaya gelişi (Bozkurt, 16 Ağustos 1960)

Matyatlılar köyden kaçarken evleri yanıyordu

Dershemenin yıllanmış sıralarında tek başına oturmuş, gözleri alev alev, 11 yaşındaki Salih o günü anlatıyordu:

—Babam köyümüze yapılan Rum saldırısını Koççata duyurmak için evden çıktı ve bir daha da dönmedi. Babam köyden ayrılırken ben uyuyordum.

Salihin babası 37 yaşındaki Derviş Mehmet, Matyat köyünde işi gücü ile uğraşan, kimseye kötülüğü dokunmayan birisi idi. 21 Aralıkta Rum saldırıları başladığında, o da tüm köylülerimiz gibi, muhtemel bir Rum tecavüzüne

karşı evini, köyünü korumağa karar vermişti. Ona, Matyat köyüne yapılan Rum saldırısını Koççata ve oradan da Lefkoşaya duyurması görevi verildi. Bu görevi seve seve kabul etti ve Rum saldırısının bütün şiddetiyle devam ettiği bir zamanda köyden ayrıldı. Aynılış o aynılış. Derviş Mehmet bir daha köyüne dönemedi. Onu bir daha gören olmadı. Sağ mı, ölü mü kimse bilmiyor. Matyatlılar, Rum saldırılarının neticesinde köylerini terk ederek daha emin yerlere sığındılar. Bu göç, tath uykularından uyanırlan mini mini yav-

BEKLENEN BABA: Matyatlı Derviş Mehmet düşman saldırısını haber vermek için köyden ayrıldı. Ama gidiş o gidiş. O gün bu gün sür karısı ve çocukları doğacağı günü bekliyorlar.

G.11: Rum saldırılarından ötürü evlerini terk etmek zorunda kalan Kıbrıs Türkleri (Zafer, 21 Mayıs 1965)

Göçmenler için “iskân projesi” hazırlandı

ANKARA :

Ankara'dan gelen haberlere göre, Kıbrıs Türk Göçmenlerinin durumu Anavatan Başkentinde yeniden günün konusu olmuştur. Bu konuda bir süredenberi Anavatan Dış İşleri Bakanlığında çalışmalar yapılmaktadır. Kışın yaklaşması ile bu çalışmalar daha da hareketli bir hal almıştır. Anavatan Hükümeti, göçmen kardeşlerimize şimdiki kötü şartlar içinde bir kıs-

daha geçirtmemek kararındadır. Ankaradaki temasların belli bir iskân projesi üzerinde cereyan ettiği anlaşılmaktadır. Bilindiği gibi bu proje Birleşmiş Milletler Yetkililerine de sunulmuş bulunmaktadır. Proje üzerinde kesin bir kararın alınmasını müteakip tatbik sahasına konacağına muhakkak nazarı ile bakılmaktadır.

G.12: Rum saldırılarından dolayı yerleşim alanlarından ayrılmak zorunda kalan Türklerin barınma sorunu için projeler hazırlanması (Zafer, 11 Haziran 1965)

GÖÇMENLER ÜZERİNE

İLTER VEZİROĞLU

En büyük sorunumuz göçmenlerin güçsüz kalmasıdır. Hem düpedüz huzursuz, tedirgin kalışı. Maaş diye verilenin yetersizliği -dir, hem de ellerinin kollarının bağlanmasıdır göçmenin.

Geçen yıllar göçmene sadece yaşamadan tiksiniyi getirmiştir. Kahroluşu getirmiştir. Bugüne dek tüm göçmenler, gerçek bir yararın umadıyla yaşamışlardır. Ne var ki, göçmene kazandırılmak istenen refah yetersizdir yine de. Yeterli ki, ekserisi gene de daha iyi yaşama gereksinim duyuyor.

Bir hukuk, bir insan hakları anlayışı içinde, göçmene çalışma ve kazanma imkânı verilmesi zaruridir. Yönetici göçmenin çalışmasına karşı çıkmakta, kendisini tüketiyoruz demektir. En büyük hatamız budur.

Göçmenin çalışması ha-

linde maaşının kesilmesi, gerçekçi bir düşüncenin karanlıklarına gerek. Göçmenin çalışması, ona ekonomik güç katmasıdır. Daha iyi bir yaşam getirmesidir yuvasına.

Bezginliğe umutsuzluğa bağlanan kişilerdir şimdi göçmenler. Sefaletin içinde çöreklenmiş insanların onbeş lira maaşla kollarının bağlanması, bu sorunun çözümlüne en büyük menfi etkidir. Başlar, mebusların tüm memur sınıfı maaşlarını arttırılması için çaba sarfediyorlar. Acaba göçmenin, yaralı insanların, derdiyle kim ilgileniyor? Bugün bir göçmen kalmıştı en fazla acıda, boşlukta. Bir o yerinde saymıştır şimdiye dek.

En önemli sorunumuz da bu acıyı yenmektir işte. Göçmene gerekli yardıma koşmak, kazanmasına fırsat vermek...

G.13: Göçmenlerin sorunlarına dair (Savaş, 19 Mayıs 1969)

GÖÇMENLER ÜSTÜNE

İkili görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanması, tarafların bir anlaşmaya varamadık diyerek görüşmelere son vermesi Rumların işine gelmemektedir. İkili görüşmeler hiç bir gelişme olmasa bile devam etmelidir. İkili görüşmeler devam etmelidir ki Türkiye barakete geçmesin, Türk Toplumunu iyice çözülürün beş yıldır evlerinden köylerinden ayrılmış olan göçmenler daha da perişan bir durumda kalsın, geride bıraktıkları bağlar bahçeler iyice kurusun... Her geçen gün Türk Toplumunun aleyhine işlediğine göre Rumlar için bu ikili görüşme komedyasını devam ettirmekten daha uygun ne olabilir? Göçmenlerin dönmesi Türk Toplumunun eski hayat düzenine kavuşması için bir başlangıç olabilir. Göçmenlerin dönmesi Kıbrıs Türk toplumunun tüketici durumundan kurtulmasını kısmen sağlayabilir. O halde hem göçmenler dönmeli diyeceksiniz, hem televizyonda propaganda için bazı göçmen evlerinin tamir edildiğini göstereceksiniz, hem Küçük Kaymaklıya giden birkaç göçmen ailesini kaçırmak için Bizans oyunlarını oynatacaksınız. Sonra kalkıp Yenişehir ve Küçük Kaymaklı göçmenlerinin dönmesine izin vermiyoruz diye işi kestirip atacaksınız.

Bu Rum tarafının taktiği. Biz ne yapıyoruz. İşte en yetkili ağız Rauf Denktaş'ın sözleri: "Göçmenlerin köylerine dönmesi konusunda hemiz tamamlanmayacağına göre, Rum tarafının ne yapacağını zaman zaman öldürmek olduğuna, ilk görüşmelerde sız okuduğunuzdan giphe yok. İkili görüşmeler bölüm bölüm uzayıp gitti. Göçmenler gün geçtikçe daha perişan oldular. İkili görüşmelere başlarken ilk halledilmesi gereken konu göçmenlerin durumu idi. Bir insanın evinden, tarlasından, bahçesinden sökülmesi ve bir değil, iki değil tam beş yıldır Kızılaya muhtaç bir halde yaşamast ne demektir? Bunun insan üzerindeki psikolojik etkilerini düşünürüz. Göçmenlerin nasıl bir bunalım içine düştüklerini, nasıl çaresiz kaldıklarını, nasıl yıkıldıklarını düşünürüz.

Şimdi göçmenler birleşerek bir dernek kurdular. Kendi başlatırının çaresine bakmak istiyorlar. Beş yıldır beri kendi surlarından oynanan oyuna son vermek istiyorlar. Önümüzdeki aylar göçmenlerin direnişi, hak arama savaşı başlayacaktır. Çünkü göçmenler için başka çıkar yol kalmamıştır.

G.14: Göçmenlere dair (Savaş, 4 Ağustos 1969)

Göçmenler Dün Toplandı

İLK GENEL KURUL TOPLANTISINDA GÖÇMEN DERTLERİ DİLE GELDİ

Kıbrıs Türk Göçmenler Derneğinin ilk genel kurul toplantısı dün sabahleyin saat 10'da Zafer sinemasında yapılmıştır. Genel Kurul toplantısına Kıbrıs her tarafından gelen yüzlerce göçmen katılmıştır.

Kıbrıs Türk Göçmenler Derneğinin ilk Genel Kurul toplantısının açış konuşmasını Derneğin mütebbisleri Başkan Özker Yaşın yaptığı ve binlerce göçmenin dertleri ile yakından ilgilenecek bir derneğin gereğini anlatarak, mütebbis idare heyetinin Derneğin tüzeğini hazırladığını, Derneğin kuruluşu ile ilgili ön çalışmalarını yaptığını söylemiştir. Özker Yaşın göçmenlerin altı yıldır beni çok zor şartlar içinde yaşadıklarını belirtmiş bu arada Anavatan Türkiye'nin Kızılay aracılığı ile göçmenlere yaptığı unutulmaz yardımlara Kıbrısli göçmenlerin minnet duygularını belirtmiştir. Özker Yaşın, Genel Kurul karar dairesi bir seçilmiş yeni yönetim kurulu seçeceğini belirterek konuşmasını bitirmiştir.

Mütebbis idare heyeti başkan yardımcısı Mustafa Altay'ın Derneğin işleyişini okumasından sonra göçmenlere de söz hakkı tanınmıştır. Bu arada söz alanlardan Matyat köyünün göçmen muhtarı, Mehmet Emin Osman kendi bölgesindeki göçmenlerin çektiği sıkıntıları ve uğradığı haksızlıkları sırası bir dille anlatarak Derneğin kuruluşunun önemini belirtmiştir.

Söz hakkını kullanarak konuşan göçmenlerin tüm kişisel dertleri yanında genel dertlere de değinmiştir. Konuşmacılar Anavatanın maddi ve manevi yardımlarını minnet ve şükranla anmışlar, ancak göçmenlerin bu günkü sıkıntılı ve acı durumdan kurtulması için sadece yardımlara yeteri olmadığını söylemişlerdir. Göçmenlerin kalmaması ve daha fazla bir hayata kavuşmaları için çalışmaların hızla hazırlanması gerektiğini önemle belirten konuşmacılar çağın bazı göçmenlerin göçmen aylıkla rının kesikliğini belirterek bu tutumun göçmen işleme meye zedelediğini ifade etmişlerdir.

Söz hakkını kullanarak göçmenlerin konuşmalarından sonra, dairesi seçimi sağlama için bir başkan ve iki sekreter seçilmiştir. Çok genişletilmiş seçimlerden sonra yeni Yönetim Kurulu asil üyeliğine şu kişiler seçilmiştir:

Özker Özgür
Özker Yaşın
Hilmi Zihni
Burhan Senin
Mehmet Emin Osman
Hüseyin Salih
Mustafa Altay

Yedi kişilik yeni yönetim kurulu, çağın bazı günlerden sonra toplantıya görev takasını yapacaktır.

Göçmenler oyunlarını kullanırken... Foto SAVAŞ: H. CEMAL

Çağlayangil Rabat'ta

Ankara 27 (AA): İçinde bulunduğu bölgedeki meseleleri ve gelişmeleri daima yakın ilgi ile takip eden Türkiye, istikrar ve barışa hizmet edici çözüm yolları bulunabilmesi için kendisine düşen gayretleri sarfetmekten hiçbir zaman geri kalmamıştır.

İslam Zirve Konferansı için Rabat'a gitmekte olan Pakistan Devlet Başkanı Yahya Han da Tahran'da İran Şahı Ruza Pehlevi ile görüşmüştür. Pakistan Cumhurbaşkanı ve İran Şahı Pehlevi birlikte gideceklerdir.

POLİTİKAMIZ...

Toplumumuzla gayri memnurların sayısı gün geçtikçe çoğalmakta, hoşnutsuzluk düzeyi alabildiğine esmektedir. Sokaktaki vatandaşın öfkesi, aydınlarımıza ilişkin düşüncelerinde umutsuzdur. Göçmenlerin dertleri için bir çözüm bulmak için bir toplantı...

KİŞ DAİRE SAATLARI

G.15: Göçmenleri sorunlarına dair (Savaş, 22 Eylül 1969)

HAFTADA BİR:

GÖÇMENLER

Göçmenler sekiz senedir evini barkını, tarlasını, suyunu bırakmış gurbet ellerde yarı aç yarı çıplak sürünmektedir. Bu zarar ziyan ne olacaktır? Bu zararın tazmin edilmesi şarttır. Bu şart yerine getirilmeden varılacak bir anlaşma, toplumu madden ol-
duğu kadar manen de sarsacaktır. Bu yağmadan yararlanırlar yeni bir yağma için fırsat kolluyacaklardır.

Göçmenlerin tazmin edilmesi, hem de bu tazminata karşı tazminatın verilmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde bir tazminat ödenirse karşı taraf üçüncü bir saldırıya geçmeyi tasarladığı zaman iyice düşünme gereğini duyacaktır. Köylerinden kaçarak her şeyi bedava kullananlar bu günlerin yağmasına unutmuyacaklar, dört gözle aynı günlerin gelmesini bekleyeceklerdir.

Göçmenler arazı etikleri takdirde yerlerine dönebilirler mi? Tüm göçmenlerin evi barkı yıkılmış, harap olmuştur. Bir çoğu evinin yerini bile bulamaz, taş güçlük çekmektedir. Köyler tanınmaz vaziyete gelmişlerdir. Bu durumda göçmen köyüne nasıl dönecekler?

Çok mahdut olan rehabilitasyon kredisi bu konuda etkili olmaz. Göçmen yeniden ev barkı kurmak için ağır borç altına girecek durumda değildir. Bu konuda kulaklarımızı göçmenlere bir türlü inanmak istemiyoruz. Esfektikimize göre göçmenleri geri gelen idarecilerden birine harap köylerimizi tamir edin de gelelim demişler. O da Geçen göçte Türk toplumu Rumları yakıp yıktıkları evleri tamir edip geri döndü fakat Rumlar yine yakıp yıktılar. Bu defa biz tamir etmeyip onları tamir etmesini bekleyeceğiz. Tamir etmek mecburiyetinde kalacaklarını anlıyorsanız bir daha yıkamazlar demiş.

Kusura bakmasınlar. Biz aynı fikirde değiliz. Türk toplumu barış seveceklerse Rumlar bu evleri tamir edecek için bir bahane uyduracaklardır.

Biz bu gün istiyen köyüne dönebilir siyasetini bırakmak mecburiyetindeyiz. Toplanan su, elektrik paralarını, plânlı bir şekilde harcayarak plânlı bir geri dönüş siyaseti uygulamalıyız. O şekilde bir geri dönüş ki Rumlar bir kere daha bize dokunmaya cesaret edemesinler. Bunu yapmak için zaman ve zenginlik şarttır. Kararıma vermemiz gerekmektedir.

G.16: Göçmenlere dair (Savaş, 19 Haziran 1970)

Kıbrıs Türk Göçmenler Derneği Rumlara Cevap Verdi

GÖÇMEN, KÖYÜNE GÜVENLİK İÇİNDE DÖNMEK İSTİYOR

Kıbrıs Türk Göçmenler Derneği Yönetim Kurulu'nun B.M. Genel Sekreteri U. Hüsnü, gönderdiği mektup Rum tarafını sınırlandırdı. Geçen haftaki 8 a v a 5'te 7 ocakta gönderilen bu mektuba yayımlandı. Gündümlü Rum basını geçtiğimiz hafta içerisinde Kıbrıs Türk Göçmenler Derneğinin mektubunu üzerinde bazı seçme yayımlar yaparak gerçekleştirdi. Özellikle "Tharros" gazetesinin yayını kendisine cevap vermesi gerektiğini belirtti.

Kıbrıs Türk Göçmenler Derneği Yönetim Kurulu tarafından Rum basınındaki yazılar dikkate alınarak hazırlanan cevap verilmiştir:

GÖÇ NİYE OLDU
Normal aslıya sahip her -
hangi bir kimsenin Ada'da ne -
lerin cereyan ettiği hakkında
aldıkları doğru bir kanıya ve -
radelime için, Türkler tara -
fından terk edilen köy ve ka -
saholarda kurulanlar delik -
delik edilmiş, kasıtlı olarak
harabeye çevrilmiş sıra sıra
Türk evlerine sadece bir göz
atması yeterlidir. Küçük Kay -
maklı, Arpalık, Gazi Haf, -
Manur, Yılmazköy, Akdeniz
ve daha birçok diğer bölge -
nin ortak trajik bir hikayesi
var. Bu bölgeler, Rum terör,
cinayet ve vandallığı hakkın -
da muazzam deliller sağla -
maktadır. Katlihan ve tahri -
bat yoluyla emosiyon geçirile -
rirmeye azmetmiş kızgın Rum
çetecileri tarafından masum ve
sılıbsız kimselerin diri diri
toplu mezarlara gömülmesi
gibi süyer ürpertiye içecek -
ler hatırladığı zaman, binler -
ce Türkün köylerini terkede -
rek daha salim Türk bölgelerine
sığınmaları mantığı ta -
nıman uygundur.

**THARROS GAZETESİNİN
SACMALARİ**
Tarihinden 20,000 Türkü etkile -
yen yeni yıllık göçmen
problemi arkasında yatan bil -
terkedecekler için adil
ölçüler gereğince dahilde taz -
min edilmiş istemektedirler.
Öyle bir ediyorum ki
"Tharros" ve onun tutumunda -
ki diğer Rumca gazeteler, kon -
ditiğine konuşan delilleri tah -
riir etmeye kalkmaktadır sadece
kendü kendilerini aldıkları
kavrayacaklardır. Yine una -
rı ki, bu gazeteler, okurları
ile emniyet karşı büyük so -
runluluklarını takdir edip,
nefret, fanatizm ve dişman -
lık hislerinin bu derece etki -
sinden uzak kalarak, doğru
dürüst haber ve yazılar yayı -
layacak, sahte hikayeleri bir
yana bırakacaklardır.

"Tharros" ve diğer Rumca
gazeteler için yararlı olacağı
düşünülmesiyle Rum yönetiminin,
Türk göçmenlerinin içinde bu -
lundukları zor durumda karşı
tutulduğu tavır hususunda bir
örnek teşkil edecek nitelikte o -
lan yeni bir harekete bur -
da temas etmeye uygun adde -
diyormuz.

**TİLLRYADAKİ
DURUM**
Öğrendiğimize göre, Tiller -
ya bölgesinden Süleymaniye
ve Bozdoğanlı göçmenlerinin
sadece topraklarını imar et -
mek için köylerine dönmek
söyle düşün, yapıları mura -
caat Rum yetkililerince, köy -
leri askeri müttefik dahilinde
olduğu ve içindeki sudan bir
bahane ile rsmen reddedil -
miştir.

İste bitiren ırptaklığı ile ma -
hoş realite budur. Rum tara -
fından zamandan beri sürüne -
mede kalın olan bu ciddi so -
runu çözmek istiyorsa, soğuk,
çirkin realiteyi gerektirdiği ve -
değerlendirmek ve insanla -
rına su ve izdirilimleri propa -
ganda maksatları için silirdiğ
olarak istismar edilebileceği tar -
zındaki yanlış düşüncesinden
vazgeçmelidir.

DÖNÜŞ NASIL OLMALI?
20,000 göçmen, köylerine
dönmek için istiyorsa bek -
lemektedirler. Fakat bu dönüş,
hiç şüphesiz, "Tharros" gaz -
tesinin İleri sürdüğü şartlara
tabi olmalıdır. Bu göçmen
vatanımlar, tam bir güvenlik
içinde dönmeye ve bu defa
belki de hayatlarına mal ola -
bilecek yeni bir Rum saldırı -
sına maruz kalmamağı arzula -
maktadırlar. Bu göçmen vatan -
daşlar, eşit vatandaşlık mu -
melesi görmeye ve bir süre
önce köylerine döner bazı al -
lelere yapıldığı gibi, Rumlar
tarafından işlenen suçlar için
cezalandırılmamağı; uğradığı

tin bu gerçeğe rağmen, yeni
haftalık Rumca gazetelerden
"Tharros" okurlarını tevii ve
yalanlarla hâlis kandırmağı
tercih ediyor. İsmi geçen gaz -
te, 1 Şubat tarihli nüshasında
da yayınladığı birsen haberde,
Türk tarafının göçmen so -
nusun çözümünü masum de -
şer talepleri önlemeye çalıştığı
iddia etmiştir. Aynı konuya
hareketiği bir yazıda, Türklerin
demagöji yapması "hayız
yalanlar" söylediklerini İleri
aktarılmış ve şöyle demişir:
"Köylerini kendi gönülleri ile

TERRİK KABUL EDECEKLER
T.C. Büyükelçiliği Maslahatgüzarı Elçi Asaf İnhan ve Eşi Maslı İnhan ile Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı Komutanı Kurmay Albay Faat Yılmaz, Kurban Bayramı tebriklerini 6 Şubat 1971 Cumartesi günü saat 10.00 ile 11.00 arasında Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayının Ortaköy'deki Subay Gazinosunda kabul edeceklerdir.

K. Kaymaklı'da harabeye çevrilmiş Türk evleri..

G.17: Göçmenlere dair (Savaş, 5 Şubat 1971).

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf Listesi

F.1:Kıbrıs Türkü'nün İngiliz Sömürge Yönetimi'ni protesto etmesi ve 27/28 Ocak olaylarında şehit edilen Türklerin cenaze töreni (27/28 Ocak 1958).

F.2:21 Aralık 1963'den sonra Atatürk İlkokulu'nda kalan göçmen çocuklar, kendilerine verilen yemekleriyle görülüyor. Fotoğraftakiler, soldan 1. Ali Yusuf (Yardımcı), 2. Hasan, 3. Halil, 4. Sami.

F.3:Kıbrıs Türklerinin karanlık günler yaşadığı dönemde Hamitköy'e yerleşen göçmen ailelerin çocukları, toplu halde Kızılay çadırında görülmektedir (1963).

F.4:Ayvasıl/Türkeli katliamı (24 Aralık 1963).

F.5:Kumsal baskınında şehit edilen Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı Doktoru Binbaşı Nihat İlhan'ın eşi Mürüvvet Hanım ile çocukları Hakan, Kutsi ve Murat (24 Aralık 1963).

F.6:Küçük Kaymaklı köyünden Lefkoşa'nın Türk bölgesine göç eden Türk öğrenciler yeni okullarında kendilerine verilen bir bardak sütü içerken görülmektedir. Fotoğraf, 3 Nisan 1964'de Birleşmiş Milletler askerleri tarafından çekildi.

F.7: Rum tedhiş örgütü EOKA militanlarının masum sivil halka, kadın-çocuk, yaşlı demeden silahlı saldırılarına maruz kalan Magosa şehrinin dış mahallelerinde yaşayan bir kısım Türk mülteci.

F.8:1964'te Hamitköy'de Türkiye Kızılay Cemiyeti'nin gönderdiği göçmen çadırlarında yokluklar içerisinde yaşayan ailelerin çocukları.

F.9:1963 Aralık'ındaki Rum saldırılarından tüm Kıbrıs Türkleri etkilendi. Ailelere yardım olarak verilen bir dilim kuru ekmeği aralarında bölüşen iki kardeş yaşadıkları olayları, yoklukları görüyor ve kendilerine yiyecek olarak verilen kuru ekmeğe de olsa şükrederek yiyordu.

F.10: Dr.Fazıl Küçük ve Kızılay görevlileri.

F.11: Rum-Yunan birliklerinin Geçitkale ve Boğaziçi köylerine yaptıkları saldırılarda yakınlarını kaybeden şehit anaları (15 Kasım 1967).

F.12: Rum-Yunan Kuvvetleri 20 Temmuz 1974 Barış Harekâtı'nı gerekçe göstererek Türk köylerinden Atlılar-Muratağa ve Sandallar'da yaptıkları katliamlar. Dohni'deki mezarlardan çıkarılan Kıbrıs Türkleri.

F.13: Rum-Yunan kuvvetleri 20 Temmuz 1974 Barış Harekâtı'nı gerekçe göstererek Türk köylerinden Atlılar-Muratağa ve Sandallar'da yaptıkları katliamlar. Dohni'deki mezarlardan çıkarılan Kıbrıs Türkleri.

F.14: 20 Ağustos 1974'te ortaya çıkarılan Aloda/Taşkent Türklerinin katledilmesi.

F.15: Dr.Fazıl KÜÇÜK (1906-1984).

F.16: Rauf Raif DENKTAŞ (1924-2012).

F.17: Başpiskopos III.Makarios (1913-1977).

F.18: George GRIVAS (1898-1974).

F.19: Dr.Fazıl Küçük ve Kıbrıs Türklerinin Londra'da Trafalgar Meydanı'nda protesto yürüyüşleri (1955).

F.20: Glafkos Klerides (1919-2013)

- F.21:**Nikos Sampson (1935-2001)
- F.22:** Londra Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti'nin Kuruluşu (1951).
- F.23:** Kıbrıs Türk Cemiyeti'nde bir araya gelen Türk toplumu (1956).
- F.24:** Kıbrıs Türk Cemiyeti Düzenlediği Bir Etkinlik (Tarihsiz).
- F.25:** Kıbrıs Türk Cemiyeti Düzenlediği Bir Etkinlik (Tarihsiz).
- F.26:** Kıbrıslı Türkler İngiltere'ye gittiği ilk yıllarda yoğun olarak tekstil ağırlıklı iş yerlerinde çalıştı (1959).
- F.27:** Londra'daki Kıbrıslı Türklerin buluşma nedenlerinden biri de düğün ve nişan gibi etkinliklerdi (1959).
- F.28:** Bülent Ecevit ve eşi Rahşan Hanım'ın Londra Kıbrıs Türk Cemiyeti'ni ziyareti (Tarihsiz).
- F.29:** Londra İngiltere Türk Toplumu Futbol Ligi'nin Kurulması (1976).
- F.30:** Kıbrıs Türk Cemiyeti'nin İleri Gelenleri Bir Toplantı Esnasında (Tarihsiz).
- F.31:** Kıbrıs Türk Cemiyeti Başkanı Mustafa Gençsoy Bir Törende (Tarihsiz).
- F.32:** Avustralya Kıbrıs Türk Cemiyeti'nin Üyeleri, 1956. (Soldan Sağa: Mahmut Hüseyin, Hüseyin Ali Osman, Mustafa Fuldağlı, İbrahim Ramadan, Hicran Mustafa, Nuri Halil).
- F.33:** Avustralyalı Kıbrıslı Türkler diğer Müslüman unsurlarla birlikte Bayram namazı sonrası Kıbrıs Türk Cemiyeti önünde birlikte görülmekte Melbourne 1959.
- F.34:** Kıbrıslı Türklerin Avustralya'da Kurduğu Futbol Takımı Armaları.
- F.35:** Avustralya Kıbrıs Türk Cemiyeti'nin Geleneksel Halkoyunları Topluluğu (1978).
- F.36:** Avustralyalı Kıbrıs Türklerinin Melbourne'daki Moomba Festivaline Katılması (1992).
- F.37:** Kıbrıs Türklerinin, Avustralya'ya Gelişlerinin 50.Yıl Anısına Kuzey Kıbrıs Türk Toplum Merkezi (1999).
- F.38:** Melbourne'de Kıbrıs Türk toplumuna Ait Cami (2006).

F.1: Kıbrıs Türkü'nün İngiliz Sömürge Yönetimi'ni protesto etmesi ve 27/28 Ocak olaylarında şehit edilen Türklerin cenaze töreni (27/28 Ocak 1958)

F.2: 21 Aralık 1963'den sonra Atatürk İlkokulu'nda kalan göçmen çocuklar, kendilerine verilen yemekleriyle görülüyor. Fotoğraftakiler, soldan 1. Ali Yusuf (Yardımcı), 2. Hasan, 3. Halil, 4. Sami.

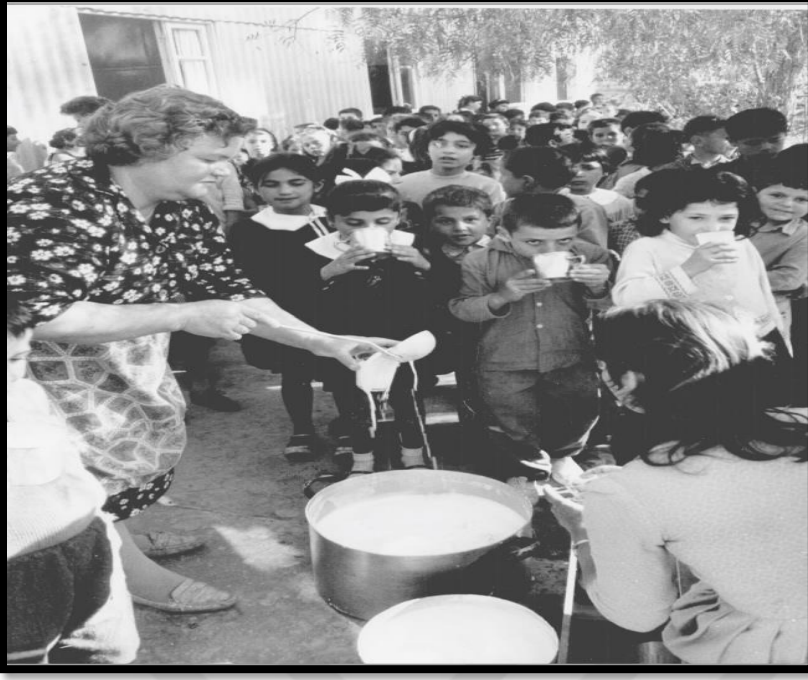
F.3: Kıbrıs Türklerinin karanlık günler yaşadığı dönemde Hamitköy'e yerleşen göçmen ailelerin çocukları, toplu halde Kızılay çadırında görülmektedir. (1963)

F.4: Ayvasıl/Türkeli katliamı (24 Aralık 1963)

F.5: Kumsal baskınında şehit edilen Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı Doktoru Binbaşı Nihat İlhan'ın eşi Mürüvvet Hanım ile çocukları Hakan, Kutsi ve Murat (24 Aralık 1963)

F.6: Küçük Kaymaklı köyünden Lefkoşa'nın Türk bölgesine göç eden Türk öğrenciler yeni okullarında kendilerine verilen bir bardak sütü içerken görülmektedir. Fotoğraf, 3 Nisan 1964'de Birleşmiş Milletler askerleri tarafından çekildi.

F.7: Rum tedhiş örgütü EOKA militanlarının masum sivil halka, kadın-çocuk, yaşlı demeden silahlı saldırılarına maruz kalan Magosa şehrinin dış mahallelerinde yaşayan bir kısım Türk, Birleşmiş Milletler Barış Gücü'ne bağlı İrlanda askerlerinin korumasında, yıllardır yaşadıkları evlerini terk etmek zorunda kaldı.

24 Nisan 1964'de gerçekleşen zorunlu göçte, çocuk ve kadınlar yanlarına alabildikleri şahsi eşyalarının arasında başta; şilte, yorgan, yastık, çocuk arabası, okul çantası ve sepetlerinde de birkaç parça kuru ekmek vardı. Hatta küçük bir kız çocuğu avlusunda beslediği keçisini başıboş, aç bırakmaya gönlü razı gelmediğinden ipinden çekerek, gideceği yere beraberinde götürmektedir. Beyaz gömlek ve kısa pantolonlu ilkokul öğrencisi ise her şeyden çok sevdiği, kıymetli okul çantasını alarak yola koyulmuş...

Bir diğer öğrenci ise okul önlüğünü giymiş, her günkü gibi o gün de okula gidecekti, fakat annesi yanlarına alabildikleri eşyaları taşıdığından, kardeşini kolundan tutup, onu korumasına almıştı.

Yukarıdaki tablonun benzerleri Kıbrıs'ın hemen hemen bütününde gerçekleşmiştir. Rumlar, yıllarca Kıbrıs Türklerinin başında kara bulutlar dolaştırmıştır. Fotoğraf, Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün Kıbrıs'ta bulunuşunun 45. yılı anısına "United Nations Peacekeeping Force In Cyprus" (UNFICYP), Public Information Office 2008, tarafından basılan kitaptan alınmıştır. Fotoğrafın İngilizce alt yazısı şöyleydi; "Irish UNFICYP soldiers escort Turkish Cypriots on 24 April 1964, from an area in Famagusta that had been under fire".

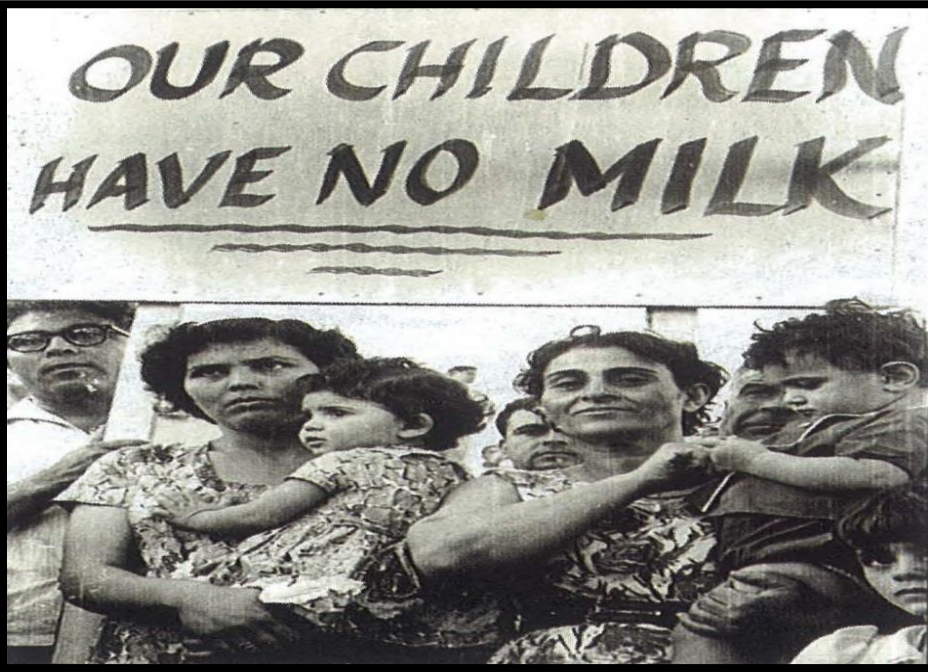
F.8: 1964'te Hamitköy'de Türkiye Kızılay Cemiyeti'nin gönderdiği göçmen çadırlarında yokluklar içerisinde yaşayan ailelerin çocukları. Elinde kuru ekme  parçası, suyu da  eşmeden içmekte. Çocukların yalınayak oluşu birlikte getirdikleri ayakkabılarının ikinci çifti olmadığından, ayakkabılarını kış aylarına veya okul zamanı giymek için saklamalarındandır. (Fotoğraf: Kıbrıs Türk Enformasyon Merkezi)

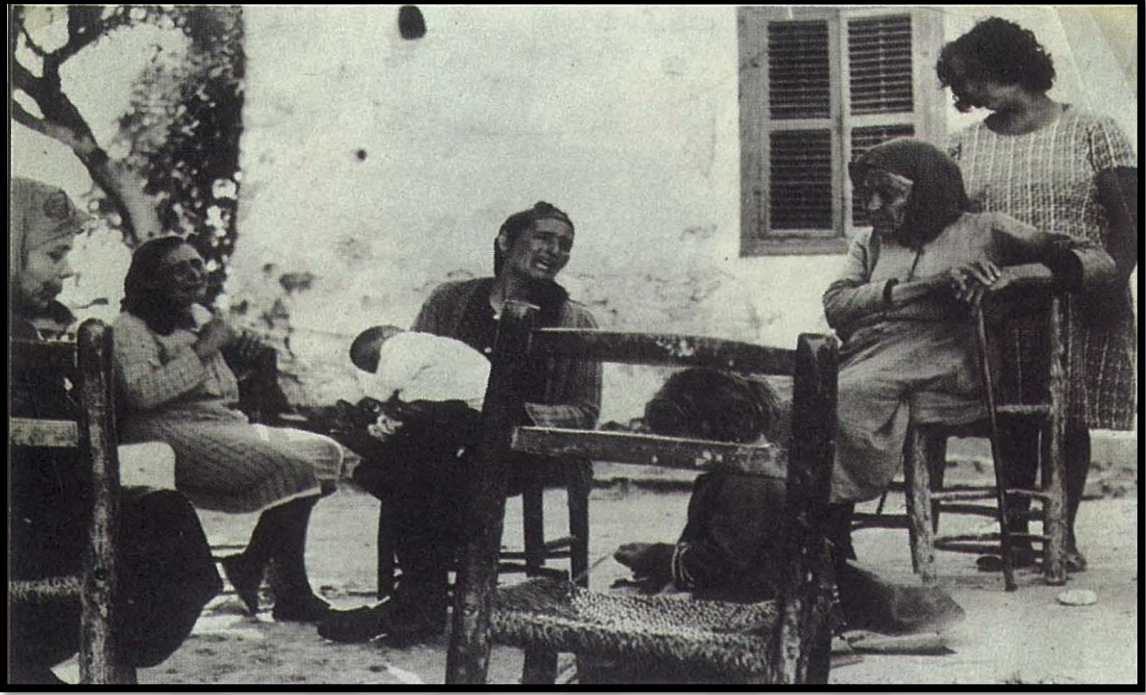
F.9: 1963 Aralık'ındaki Rum saldırılarından tüm Kıbrıs Türkleri etkilendi. Ailelere yardım olarak verilen bir dilim kuru ekmeği aralarında bölüşen iki kardeş yaşadıkları olayları, yoklukları görüyor ve kendilerine yiyecek olarak verilen kuru ekme  de olsa şükrederek yiyordu.

F.10: Dr.Fazıl Küçük ve Kızılay görevlileri

F.11: Rum-Yunan birliklerinin Geçitkale ve Boğaziçi köylerine yaptıkları saldırılarda yakınlarını kaybeden şehit anaları (15 Kasım 1967)

F.12: Rum-Yunan Kuvvetleri 20 Temmuz 1974 Barış Harekâtı'nı gerekçe göstererek Türk köylerinden Atlılar-Muratağa ve Sandallar'da yaptıkları katliamlar. Dohni'deki mezarlardan çıkarılan Kıbrıs Türkleri

F.13: Rum-Yunan kuvvetleri 20 Temmuz 1974 Barış Harekâtı'nı gerekçe göstererek Türk köylerinden Athılar-Muratağa ve Sandallar'da yaptıkları katliamlar. Dohni'deki mezarlardan çıkarılan Kıbrıs Türkleri

F.14: 20 Ağustos 1974'te ortaya çıkarılan Aloda/Taşkent Türklerinin katledilmesi

KIBRIS TÜRİK VE RUM LİDERLERİ

F.15: Dr.Fazıl KÜÇÜK (1906-1984)

F.16: Rauf Raif DENKTAŞ (1924-2012)

F.17: Başpiskopos III.Makarios (1913-1977)

F.18: George GRIVAS (1898-1974)

F.19: Dr.Fazıl Küçük ve Kıbrıs Türklerinin Londra'da Trafalgar Meydanı'nda protesto yürüyüşleri (1955)

F.20: Glafkos Klerides (1919-2013)

F.21: Nikos Sampson (1935-2001)

İNGİLTERE'DE KIBRIS TÜRK TOPLUMU'NUN SOSYAL YAŞANTISI'NA DAİR GÖRSELLER

F.22: Londra Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti'nin Kuruluşu (1951)

F.23: Kıbrıs Türk Cemiyeti'nde bir araya gelen Türk toplumu (1956)

F.24: Kıbrıs Türk Cemiyeti Düzenlediği Bir Etkinlik (Tarihsiz)

F.25: Kıbrıs Türk Cemiyeti Düzenlediği Bir Etkinlik (Tarihsiz)

F.26: Kıbrıslı Türkler İngiltere'ye gittiği ilk yıllarda yoğun olarak tekstil ağırlıklı iş yerlerinde çalıştı (1959)

F.27: Londra'daki Kıbrıslı Türklerin buluşma nedenlerinden biri de düğün ve nişan gibi etkinliklerdi (1959)

F.28: Bülent Ecevit ve eşi Rahşan Hanım'ın Londra Kıbrıs Türk Cemiyeti'ni ziyareti (Tarihsiz)

F.29: Londra İngiltere Türk Toplumunu Futbol Ligi'nin Kurulması (1976)

F.30: Kıbrıs Türk Cemiyeti'nin İleri Gelenleri Bir Toplantı Esnasında (Tarihsiz)

F.31: Kıbrıs Türk Cemiyeti Başkanı Mustafa Gençsoy Bir Törende (Tarihsiz)

AVUSTRALYA KIBRIS TÜRK TOPLUMU'NUN SOSYAL YAŞANTISINA DAİR GÖRSELLER

F.32: Avustralya Kıbrıs Türk Cemiyeti'nin Üyeleri, 1956. (Soldan Sağa: Mahmut Hüseyin, Hüseyin Ali Osman, Mustafa Fuldağlı, İbrahim Ramadan, Hicran Mustafa, Nuri Halil)

F.33: Avustralyalı Kıbrıslı Türkler diğer Müslüman unsurlarla birlikte Bayram namazı sonrası Kıbrıs Türk Cemiyeti önünde birlikte görülme Melbourn 1959.

F.34: Kıbrıslı Türklerin Avustralya’da Kurduğu Futbol Takımı Armaları

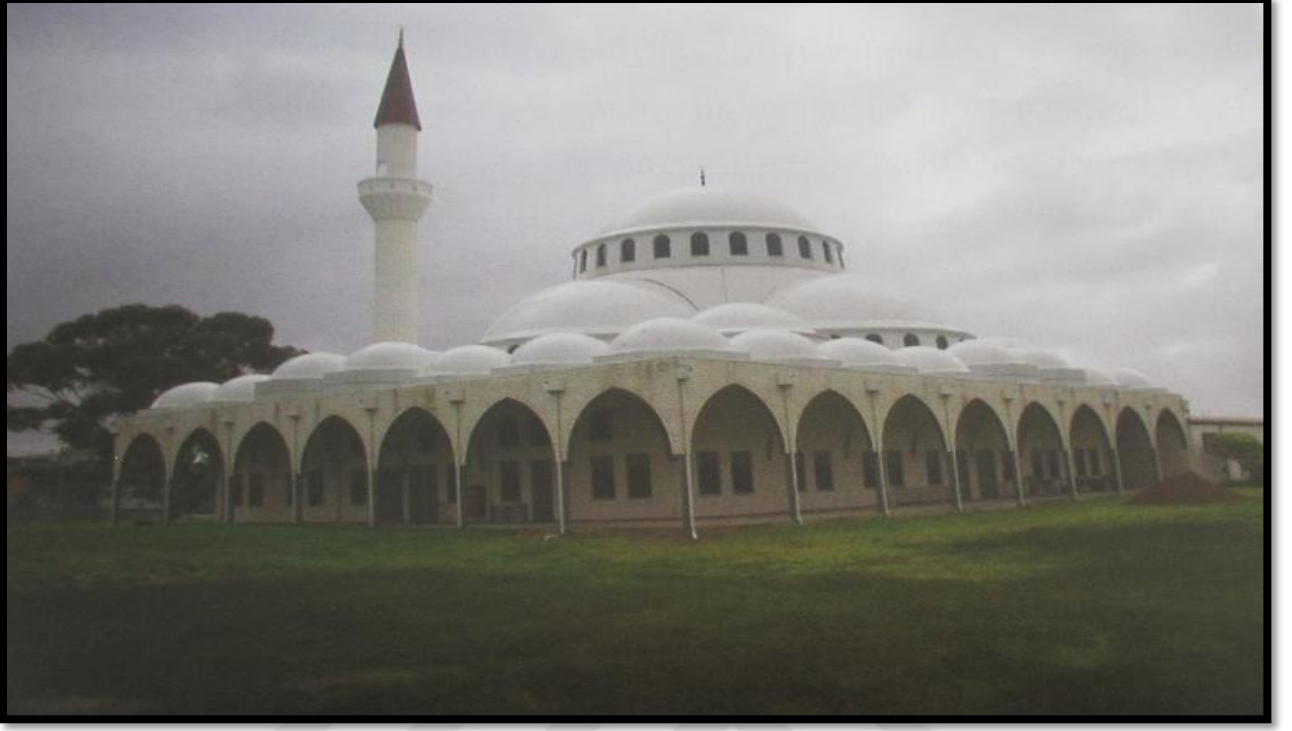
F.35: Avustralya Kıbrıs Türk Cemiyeti’nin Geleneksel Halkoyunları Topluluğu (1978)

F.36: Avustralyalı Kıbrıs Türklerinin Melbourne'daki Moomba Festivaline Katılması (1992)

F.37: Kıbrıs Türklerinin, Avustralya'ya Gelişlerinin 50.Yıl Anısına Kuzey Kıbrıs Türk Toplum Merkezi (1999)

F.38: Melbourne’de Kıbrıs Türk toplumuna Ait Cami (2006)